

**ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ
ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ**

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Κάθε γνήσιο αντίτυπο φέρει τη σφραγίδα των εκδόσεων ΒΟΛΟΝΑΚΗ

ISBN: 978-960-381-319-4

(C) 2006 Εκδόσεις Βολονάκη

Μαυρομιάλη 41 & Βαλτετσίου, Αθήνα

Τηλ.: 210 3608065, Fax: 210 3608197

www.volonaki.gr, mail: info@volonaki.gr

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση: *N. Αλεξόπουλος*

Δέσποινα Κατοίκη

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΚΑΙ
ΝΕΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

εκδόσεις
Βολονάκη

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το βιβλίο της Β΄ τάξης του Γυμνασίου αναφέρεται στη Μεσαιωνική και Νεότερη περίοδο της Ευρωπαϊκής Ιστορίας έως το 18ο αιώνα, παρακολουθώντας τη διαφορετική πορεία και εξέλιξη του ανατολικού και του δυτικού ρωμαϊκού κράτους.

Αναφέρεται στη μετεξέλιξη του ανατολικού ρωμαϊκού κράτους σε βυζαντινό και παρακολουθεί την ιστορική του πορεία έως τη δύση του.

Εξετάζει επίσης την εξέλιξη του δυτικού ρωμαϊκού κράτους, τη δημιουργία των ευρωπαϊκών κρατών και τις ανακατατάξεις που συντελέστηκαν στη μεταμεσαιωνική ευρωπαϊκή κοινωνία.

Τέλος αναφέρεται στην κατάσταση του ελληνισμού κάτω από τη βενετική και οθωμανική κυριαρχία και στους παράγοντες που συνετέλεσαν στη διαμόρφωση της εθνικής τους συνείδησης και στην προετοιμασία του για τον αγώνα της ανεξαρτησίας.

Το βοήθημά μας αυτό πιστεύουμε ότι θα κατατοπίσει κατά τρόπο πολύ αποτελεσματικό το μαθητή στην προσπάθειά του να μελετήσει αυτήν τη μακρά και ενδιαφέρουσα ιστορική περίοδο.

Εκδόσεις Βολονάκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΙΩΝΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (330-717)

I. Η ΜΕΤΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Από τη Ρώμη στη Νέα Ρώμη12
2. Εξελίξεις ως τις αρχές του 6ου αιώνα20
3. Η πάλη της Ορθοδοξίας με τις αιρέσεις και την αρχαία θρησκεία29

II. ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Ο Ιουστινιανός και το έργο του35
 2. Ο Ηράκλειος και η δυναστεία του (610-717)44
- Ασκήσεις και λύσεις πρώτου Κεφαλαίου51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΛΑΟΙ ΣΤΟ ΠΕΡΙΓΥΡΟ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

I. Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

1. Οι Σλάβοι και οι σχέσεις τους με το Βυζάντιο61
2. Οι Βούλγαροι και οι σχέσεις τους με το Βυζάντιο65

II. ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

1. Η εξάπλωση των Αράβων69
 2. Το εμπόριο και ο πολιτισμός του Ισλάμ76
- Ασκήσεις και λύσεις δευτέρου Κεφαλαίου81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

I. ΠΑΓΙΩΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ Μ. ΑΣΙΑ

1. Η διαμόρφωση της μεσαιωνικής ελληνικής βυζαντινής αυτοκρατορίας88
2. Η μεταβατική εποχή: Οι έριδες για την λατρεία των εικόνων95
3. Η βασιλεία του Μιχαήλ Γ' και η αυγή της νέας εποχής102
4. Η διάδοση του Χριστιανισμού στους Μοραβούς και τους Βουλγάρους111
5. Η Βυζαντινή εποποιία. Επικοί αγώνες και επέκταση της Αυτοκρατορίας117
6. Η ίδρυση, η εξέλιξη και ο εκχριστιανισμός του Ρωσικού κράτους123
7. Σχέσεις Βυζαντίου-Δύσης. Αγώνες για τη διατήρηση των ιταλικών κτήσεων128

II. ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1. Οι εξελίξεις στην οικονομία και την κοινωνία137
 2. Η νομοθεσία της Μακεδονικής Δυναστείας και η σύγκρουσή της με τους "δυνατούς"146
- Ασκήσεις και λύσεις τρίτου Κεφαλαίου150

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (1025-1453)

I. Η ΕΞΑΣΘΕΝΗΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΜΕ ΤΗ ΔΥΣΗ

1. Η κρίση και οι απώλειες της αυτοκρατορίας κατά των 11ο αι. (1025-1081)166
2. Οι Κομνηνοί και η μερική αναδιοργάνωση της αυτοκρατορίας171
3. Η ενετική οικονομική διείσδυση και το σχίσμα των Εκκλησιών177

II. ΟΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

1. Οι σταυροφορίες και η πρώτη άλωση της Πόλης184
2. Η περίοδος της Λατινοκρατίας και τα ελληνικά κράτη190

III. ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΑΙ ΥΠΟΤΑΓΗ ΣΤΟΥΣ ΟΘΩΜΑΝΟΥΣ

1. Η εξάπλωση των Τούρκων και τελευταίες προσπάθειες για ανάσχεσή τους197
2. Η Άλωση της Πόλης203
Ασκήσεις και λύσεις τετάρτου Κεφαλαίου209

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

1. Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο222
2. Βυζαντινή Γραμματεία229
3. Επιστήμη και τεχνολογία241
4. Εικαστικές Τέχνες και Μουσική244
Ασκήσεις και λύσεις πέμπτου Κεφαλαίου252

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Η ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

I. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΩΝ ΛΑΩΝ (5ος - 10ος αιώνας).....

1. Οι συνέπειες της μετανάστευσης των γερμανικών φύλων για την Ευρώπη260
2. Ο Κορλομάγνος και η εποχή του269
3. Η φεουδαρχία στη Δυτική Ευρώπη276

II. ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

1. Πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές (11ος - 15ος αιώνας)290
2. Ο ρόλος της Καθολικής Εκκλησίας και των μοναστηρίων στην οργάνωση της ζωής κατά τον μεσαίωνα307
3. Η καθημερινή ζωή στην μεσαιωνική Ευρώπη314
4. Λογοτεχνία, Επιστήμη και Τέχνη της μεσαιωνικής Ευρώπης319
Ασκήσεις και λύσεις έκτου Κεφαλαίου327

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: Η ΕΥΡΩΠΗ ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

I. ΟΙ ΑΝΑΚΑΤΑΤΑΞΕΙΣ ΣΤΗ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

1. Οι ανακαλύψεις346
2. Αναγέννηση και Ανθρωπισμός354
3. Η Θρησκευτική Μεταρρύθμιση368
4. Πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις (15ος - 18ος αιώνας)378
5. Εξελίξεις στα Γράμματα, τις Επιστήμες και τις Τέχνες (17ος - 18ος αιώνας)392

II. Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΥΠΟ ΒΕΝΕΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

- Ασκήσεις και λύσεις εβδόμου Κεφαλαίου413

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΙΩΝΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ
(330-717)

I. Η ΜΕΤΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

II. ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΚΑΙ ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΙΩΝΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (330 - 717)

Βυζάντιο

Το χριστιανικό κράτος της ελληνορωμαϊκής Ανατολής που αναδύθηκε μέσα από τους κόλπους του Ρωμαϊκού κράτους

Βυζάντιο – Βυζαντινοί → μεταγενέστεροι όροι

Οι κάτοικοι της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας αυτοπροσδιορίζονταν με ονομασίες που δήλωναν τη ρωμαϊκή προέλευση του κράτους:

Ρωμαίοι - Ρωμηοί

Ρωμανία - Πολιτεία - Κράτος Ρωμαίων

Ανατολικό Ρωμαϊκό Κράτος: μεταμορφώθηκε σε Βυζαντινό

– Οι κυριότεροι σταθμοί αυτής της πορείας ήταν:

- 1) Η εξίσωση των δικαιωμάτων των χριστιανών με τα δικαιώματα των άλλων θρησκευτικών ομάδων.
- 2) Η ίδρυση της Κων/πολης επί Κων/νου Α΄
- 3) Η ανάδειξη του Χριστιανισμού σε κρατική θρησκεία.
- 4) Η διαίρεση της αυτοκρατορίας επί Θεοδοσίου Α΄ (379 - 395)

4ος - 5ος αι.: Το Ανατολικό Ρωμαϊκό Κράτος:

- 1) απέκρουσε τους Γερμανούς
- 2) απέκτησε θρησκευτική ομοιογένεια
- 3) εξασφάλισε οικονομική σταθερότητα και
- 4) παρέμεινε μεγάλη διεθνής δύναμη ως τα μέσα του 6ου αιώνα.

6ος αι.: ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ (527 - 565):

- 1) ενίσχυσε την κεντρική εξουσία
- 2) επιδίωξε να ανασυστήσει τη Ρωμαϊκή Οικουμένη
- 3) κατέλυσε τα γερμανικά κράτη, α λ λ ά
- 4) εξάντλησε το κράτος οικονομικά

τέλη 6ου αι.: πολύπλευρη κρίση στο Βυζάντιο →

7ος αι.: μεταβολές και μεταρρυθμίσεις

7ος αι.: (Δυναστεία **Ηρακλείου**) → μείωση βυζαντινής ισχύος, λόγω αραβικών επιθέσεων

Βαθμιαία μεταβολή φυσιογνωμίας του κράτους:

Ρωμαϊκό κράτος → χριστιανική αυτοκρατορία ελληνικής Ανατολής, Βυζαντινό κράτος

4ος - 5ος αι.: Το Δυτικό Ρωμαϊκό Κράτος:

- 1) δέχθηκε τις εισβολές των "βαρβάρων" (:γερμανικά φύλα και Ούννοι)
- 2) δημιουργήθηκαν γερμανικά βασίλεια
- 3) οδηγήθηκε σε πτώση (τέλη 5ου αι.)

I. Η ΜΕΤΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Από τη Ρώμη στη Νέα Ρώμη

Περίληψη

Με την επικράτηση των Κων/νου Α΄ έναντι των αντιπάλων του εγκαινιάζεται μία νέα περίοδος στην ιστορία του ρωμαϊκού κράτους.

Ο νέος αυτοκράτορας έχει συνδέσει το όνομά του με την ίδρυση της νέας πρωτεύουσας του ρωμαϊκού κράτους (Κωνσταντινούπολη) στη θέση του αρχαίου Βυζαντίου και την ευνοϊκή για τους χριστιανούς θρησκευτική πολιτική που ακολούθησε.

Ο Κων/νος Α΄ προκειμένου να ανορθώσει το κράτος που κλονιζόταν από διάφορα προβλήματα, πήρε τα ακόλουθα μέτρα:

- 1) Ίδρυσε νέο διοικητικό κέντρο (Κων/πολη),
- 2) Αναγνώρισε το δικαίωμα της άσκησης της χριστιανικής λατρείας,
- 3) Καθιέρωσε τη διάκριση της πολιτικής από τη στρατιωτική εξουσία και
- 4) Έκοψε και κυκλοφόρησε ένα πολύ σταθερό χρυσό νόμισμα.

α. Ίδρυση της Κωνσταντινούπολης

Το 324 της ο Κων/νος Α΄ αφού νίκησε το **Λικίνιο**, έμεινε **μονοκράτορας** και αποφάσισε την ίδρυση νέου διοικητικού κέντρου στη θέση του αρχαίου Βυζαντίου, γιατί είχε:

- α) μοναδική γεωπολιτική θέση και β) μεγάλη εμπορική σημασία.

Οι λόγοι που επέβαλαν αυτή την απόφαση ήταν οι εξής:

- 1) Η Ανατολή διέθετε ακμαίο πληθυσμό και οικονομία,
- 2) Οι χριστιανοί στους οποίους στηρίχθηκε πολιτικά ο Κων/νος ήταν πολυπληθέστεροι στην Ανατολή,
- 3) Οι μεγάλες πόλεις της Ανατολής κλονίζονταν από θρησκευτικές συγκρούσεις,
- 4) Από το Βυζάντιο ήταν ευκολότερη η αντιμετώπιση των νέων εχθρών (Γότθων και Περσών)

Η ανοικοδόμηση του Βυζαντίου έγινε σύμφωνα με το ρωμαϊκό ρυμοτομικό σχέδιο. Η πόλη προοικίστηκε με νέα τείχη, επιβλητικές λεωφόρους, και το φόρουμ του Κων/νου και στολίστηκε με λαμπρά έργα τέχνης.

Στις **11 Μαΐου 330** τελέστηκαν τα εγκαίνια της πόλης που πήρε το όνομα του ιδρυτή της (**Κωνσταντινούπολη**).

Η Κων/πολη ή Νέα Ρώμη βαθμιαία απέκτησε χαρακτηριστικά χριστιανικής πόλης, διότι εκεί οικοδομήθηκαν πολλές εκκλησίες. Παράλληλα η πόλη παρουσίασε ραγδαία πληθυσμιακή αύξηση, κατορθώνοντας μέσα σε δύο αιώνες να ξεπεράσει το πρότυπό της, δηλαδή την Παλαιά Ρώμη.

β. θρησκευτική πολιτική

Ο Κων/νος Α΄ ακολούθησε ευνοϊκή πολιτική προς το Χριστιανισμό, κι αυτό πιστοποιείται από τις εξής ενέργειες:

- 1) Το **312**, μετά τη νίκη του επί του **Μαξεντίου**, μετέφερε το μονόγραμμα του Χριστού (**Χριστόγραμμα**) από τη στρατιωτική σημαία στα νομίσματά του.
- 2) Το **313** υπέγραψε με το **Λικίνιο** το **διάταγμα των Μεδιολάνων** με το οποίο νομιμοποίησε τη χριστιανική θρησκεία.
- 3) Το **324** αφού νίκησε το Λικίνιο κι έγινε **μονοκράτορας**, στράφηκε προς την Ανατολή, όπου ήταν πολυπληθέστερο το χριστιανικό στοιχείο, και ίδρυσε το νέο διοικητικό κέντρο.
- 4) Το **324** έπαψε οριστικά τους διωγμούς εναντίον των χριστιανών.
- 5) Εξέδωσε πολλούς νόμους ευνοϊκούς για τους χριστιανούς.
- 6) Το **325** συγκάλεσε την **Α΄ Οικουμενική Σύνοδο** στη Νίκαια της Βιθυνίας για την ειρήνευση της εκκλησίας και της αυτοκρατορίας. Η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος διατύπωσε τη διδασκαλία της Εκκλησίας έναντι των αιρέσεων.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Κων/νος Α΄

- ⇒ Μέτρα ανόρθωσης του ρωμαϊκού κράτους:
- ⇒ Ίδρυση νέου διοικητικού κέντρου (Κων/πολη)
- ⇒ Αναγνώριση δικαιώματος άσκησης χριστιανικής λατρείας.
- ⇒ Καθιέρωση διάκρισης πολιτικής από στρατιωτική εξουσία.
- ⇒ Κοπή και κυκλοφορία νέου νομίσματος (χρυσού).

α. Ίδρυση της Κωνσταντινούπολης

324 μ.Χ.: ο Κων/νος Α΄

- ⇒ νικά το **Λικίνιο** (αύγουστος ανατολ. Κράτους)
- ⇒ γίνεται **μονοκράτορας**
- ⇒ αποφασίζει την **ίδρυση** νέου διοικητικού κέντρου

- ▶ **Το νέο διοικητικό κέντρο** (νέα πρωτεύουσα)
 - ιδρύεται στη θέση του αρχαίου Βυζαντίου
 - έχει μοναδική γεωπολιτική θέση (σταυροδρόμι ανάμεσα σε Ασία και Ευρώπη, Εύξεινο Πόντο και Μεσόγειο)
 - έχει μεγάλη εμπορική σημασία
- ▶ **Λόγοι ίδρυσης νέου διοικητικού κέντρου**
 1. **Ανατολή:** → ακμαίος πληθυσμός και οικονομία
 2. **Οι χριστιανοί:** → πολυπληθέστεροι στην Ανατολή
 3. **Μεγάλες πόλεις Ανατολής:** → θρησκευτικές συγκρούσεις
 4. **Από Βυζάντιο:** → ευκολότερη η απόκρουση των εχθρών: Γότθων (στο Δούναβη) και Περσών (στον Ευφράτη)
- ▶ **Φυσιογνωμία νέου διοικητικού κέντρου (Κων/πολης)**
 - Οικοδομήθηκε σύμφωνα με το ρυμοτομικό σχέδιο της Ρώμης.
 - Νέα τείχη
 - Επιβλητικές λεωφόροι

- Φόρουμ (πλατεία) Κων/νου
- Διακόσμηση με λαμπρά έργα τέχνης, όπως:
 - ⇒ **το Ιερόν Παλάτιον**
 - ⇒ το κτίριο της Συγκλήτου
 - ⇒ άλλα δημόσια κτίρια: εκκλησίες, λουτρά, δεξαμενές κ.ά.
- Βαθμιαία απόκτηση χαρακτηριστικών χριστιανικής πόλης.
- Ραγδαία πληθυσμιακή ανάπτυξη.
- **11 Μαΐου 330:** ⇒ **εγκαίνια Κων/πολης**

β. θρησκευτική πολιτική

Κων/νος Α΄: ευνοϊκή πολιτική προς το Χριστιανισμό

312: Μετέφερε το **Χριστόγραμμα** από τα λάβαρα στο νόμισμα

313: Υπέγραψε με το **Λικίνιο** το **διάταγμα των Μεδιολάνων**

→ αναγνώριση ελευθερίας άσκησης λατρείας στους χριστιανούς.

324: Στράφηκε στην Ανατολή, όπου ήταν το πολυπληθέστερο χριστιανικό στοιχείο, όταν έγινε μονοκράτορας.

324: Έπαψε οριστικά τους διωγμούς εναντίον των χριστιανών.

→ εξέδωσε πολλούς νόμους ευνοϊκούς για τους χριστιανούς.

325: Συγκάλεσε την **Α΄ Οικουμενική Σύνοδο** στη **Νίκαια της Βιθυνίας**.

ΣΚΟΠΟΣ	► Ειρήνευση της εκκλησίας και της αυτοκρατορίας.
ΕΡΓΟ	► Α΄ Οικουμενικής Συνόδου: Διατύπωσε τη διδασκαλία της Εκκλησίας έναντι των αιρέσεων.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Νέα Ρώμη (σελ. 7)

Έτσι ονομαζόταν η Κωνσταντινούπολη, επειδή είχε ως πρότυπό της την Παλαιά Ρώμη.

Χριστόγραμμα (σελ. 8)

Το μονόγραμμα του Χριστού. Σημαντικό χριστιανικό σύμβολο. Χρησιμοποιόταν στα λάβαρα (στρατιωτικές σημαίες) των στρατιωτών του Κων/νου Α΄ και αργότερα στα χρυσά νομίσματα που καθιερώθηκαν απ' αυτόν.

Διάταγμα των Μεδιολάνων (σελ. 8)

Υπογράφηκε από τον **Κων/νο** και το **Λικίνιο** το **313**. Με το διάταγμα αυτό παραχωρήθηκε απόλυτη ελευθερία στους κατοίκους της αυτοκρατορίας να ακολουθούν όποια θρησκεία ήθελαν (**ανεξιθρησκεία**). Έτσι αναγνωρίστηκε και στους Χριστιανούς η ελευθερία άσκησης της λατρείας τους και εξίσωσε τα δικαιώματά τους με αυτά των άλλων θρησκειών του ρωμαϊκού κράτους, (**νομιμοποίηση του χριστιανισμού**). Ωστόσο οι διωγμοί κατά των χριστιανών έπαψαν οριστικά μετά το 324 όταν ο Κων/νος έγινε μονοκράτορας.

Οικουμενική Σύνοδος (σελ. 8)

Συνέδριο επισκόπων απ' όλες τις επαρχίες του Οικουμενικού ρωμαϊκού κράτους για την επίλυση εκκλησιαστικών προβλημάτων.

Η **Α΄ Οικουμενική Σύνοδος** συγκλήθηκε από τον Κων/νο Α΄ το **325** στη **Νίκαια της Βιθυνίας** με σκοπό την ειρήνευση της εκκλησίας και κατ' επέκταση της αυτοκρατορίας, λόγω των αιρέσεων που είχαν εμφανισθεί. Η Σύνοδος αυτή διατύπωσε τη διδασκαλία της Εκκλησίας έναντι των αιρέσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Κων/νος Α΄ (σελ. 7)

Ρωμαίος αυτοκράτορας (306 - 337). Το 324 έγινε μονοκράτορας εξουδετερώνοντας τους αντιπάλους του. Υποστήριξε το Χριστιανισμό. Μετέφερε την πρωτεύουσα του ρωμαϊκού κράτους από τη Ρώμη στο Βυζάντιο.

Λικίνιος (σελ. 7)

Αύγουστος του ανατολικού τμήματος του ρωμαϊκού κράτους. Το 313 υπέγραψε με τον Κων/νο Α΄ το διάταγμα των Μεδιολάνων. Το 324 συγκρούστηκε με τον Κων/νο και ηττήθηκε απ' αυτόν.

Μαξέντιος (σελ. 8)

Ρωμαίος αυτοκράτορας (306 - 312). Το 312 συγκρούστηκε με τον Κων/νο Α΄ και ηττήθηκε απ' αυτόν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
312	Νίκη του Κων/νου επί του Μαξεντίου
313	Διάταγμα των Μεδιολάνων
324	Ο Κων/νος Α΄ νικά το Λικίνιο γίνεται μονοκράτορας και αποφασίζει την ίδρυση νέου διοικητικού κέντρου του ρωμαϊκού κράτους
325	Α΄ Οικουμενική Σύνοδος (Νίκαια Βιθυνίας)
11 Μαΐου 330	Εγκαίνια Κων/πολης (ή Νέας Ρώμης)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Οι πρώτοι
αιώνες
του Βυζαντίου

1. Με αφορμή την εικόνα του Γαλατά και το ποίημα του Παλαμά και με τη βοήθεια του χάρτη και της αφήγησης συζήτησε με τους συμμαθητές σου τα πλεονεκτήματα της γεωγραφικής θέσης και τον ιστορικό ρόλο που διαδραμάτισε η Πόλη ανά τους αιώνες.

Παρατηρώντας την εικόνα του Γαλατά και τον χάρτη, που συμπληρώνουν την ιστορική αφήγηση, διαπιστώνουμε ότι η θέση της Πόλης είχε πολλά πλεονεκτήματα από γεωγραφική, επικοινωνιακή, γεωπολιτική - στρατηγική και οικονομική άποψη.

Από γεωγραφική και επικοινωνιακή άποψη βρισκόταν σε πολύ οχυρή θέση, στο σημείο όπου ενώνεται ο Εύξεινος Πόντος με την Προποντίδα - Μεσόγειο και η Ασία με την Ευρώπη. Από τα τρία μέρη υπήρχε θάλασσα, ενώ απ' το μέρος της ξηράς ήταν πολύ εύκολο να οχυρωθεί με ισχυρό τείχος.

Από στρατηγική άποψη η θέση της ήταν πλεονεκτική, καθώς ήταν κοντά στις εστίες κινδύνου της αυτοκρατορίας, δηλαδή στο Δούναβη και στον Ευφράτη, από όπου απειλούσαν οι Γότθοι και οι Πέρσες.

Πολύ σημαντική ήταν η θέση της και από οικονομική άποψη, διότι βρισκόταν πάνω στο σταυροδρόμι των μεγάλων εμπορικών δρόμων της εποχής· δηλαδή του θαλάσσιου, που ένωνε τον Εύξεινο Πόντο με το Αιγαίο και τη Μεσόγειο και του χερσαίου, που ένωνε τη Μ. Ασία με τον ευρωπαϊκό χώρο. Επιπλέον ο Κεράτιος Κόλπος σχημάτιζε ένα φυσικό λιμάνι, που διευκόλυνε τις εμπορικές δραστηριότητες.

Η Κων/πολη χτίστηκε στη θέση του αρχαίου Βυζαντίου σύμφωνα με το ρυμοτομικό σχέδιο της Ρώμης. Ο αυτοκράτορας την προίκισε με νέα τείχη, επιβλητικές λεωφόρους και το φόρουμ (πλατεία) του Κωνσταντίνου. Τη στόλισε με λαμπρά έργα τέχνης, το Ιερόν Παλάτιον, το κτίριο της Συγκλήτου και άλλα δημόσια κτίρια: εκκλησίες, λουτρά, και δεξαμενές. Στις 11 Μαΐου 330 μ. Χ. τελέστηκαν τα εγκαίνια της πόλης, η οποία έλαβε το όνομα του ιδρυτή της (Κωνσταντινούπολη).

Παράλληλα παρουσίασε ραγδαία πληθυσμιακή αύξηση, κατορθώνοντας μέσα σε δύο αιώνες να ξεπεράσει το πρότυπό της, δηλαδή την Παλαιά Ρώμη.

Η Πόλη ήταν πανέμορφη και γεμάτη πλούτη. Φάνταζε σαν μυθική. Την ομορφιά και τα πλούτη της αισθητοποιεί και ο ποιητής Κωστής Παλαμάς στους παρατιθέμενους στίχους από το δωδεκάλογο του Γύφτου, που τη χαρακτηρίζει "πανώρια" και "δυο γιαλών αφροκάμωτη νεράιδα". Η πόλη ήταν "της γης το περιβόλι" κατά τον ποιητή, γι' αυτό και αποτελούσε πόλο έλξης πολλών κατακτητών ("σαν ακρίδες πέφταν οι λαοί") που επιχειρήσαν να ιδιοποιηθούν τα πλούτη της. Άλλοτε πάλι γινόταν ο μυθικός προορισμός των ταξιδευτών, ναυτικών και εμπόρων ή ανθρώπων του μόχθου ("μελίσσια") που ταξίδευαν σ' αυτή, για να εξασφαλίσουν μεγάλα κέρδη.

Οι στίχοι του Παλαμά σχολιάζουν εύστοχα τον κοσμοπολιτισμό και την οικουμενική σημασία της Κων/πολης.

2. Ποια κτίσματα της Κωνσταντινούπολης υπογραμμίζουν τη σχέση της με τη Ρώμη και ποια το χριστιανικό της χαρακτήρα;

Στην Κων/πολη υπήρχαν πολλά κτίσματα με διαφορετικά χαρακτηριστικά (ρωμαϊκά και χριστιανικά). Η σχέση της με την παλαιά Ρώμη υπογραμμίζεται από την ονομασία της (Νέα Ρώμη), από το ρυμοτομικό της σχέδιο (ίδιο με της Ρώμης) και από διάφορα κτίσματα, όπως: το κτίριο της Συγκλήτου (Senatus), τα fora (πλατείες), το ανάκτορο, οι στοές και ο Ιππόδρομος.

Αντίθετα οι χριστιανικοί ναοί (Μεγάλη Σοφία, Άγιοι Απόστολοι, Αγία Ειρήνη, Άγιος Μώκιος, Αρχάγγελος Μιχαήλ κ.λπ) υπογράμμισαν το χριστιανικό της χαρακτήρα.

Τέλος ο κίονας από πορφυρίτη με τον ανδριάντα του Κων/νου Α΄ ως "Ανίκητου Ήλιου" παραπέμπει στον ιδρυτή της Πόλης.

3. Η Ύστερη Αρχαιότητα χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη και αλληλεπίδραση πολλών θρησκειών μέσα στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (συγκρητισμός). Πώς επηρέασε το φαινόμενο αυτό την προσωπική περίπτωση του Κων/νου Α΄, σύμφωνα με το τελευταίο παράθεμα;

Συγκρητισμός λέγεται το φαινόμενο της συνύπαρξης και της αλληλεπίδρασης πολλών θρησκειών σε μια επικράτεια. Το φαινόμενο αυτό παρατηρήθηκε και κατά την Ύστερη Αρχαιότητα στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία και επηρέασε την προσωπική περίπτωση του Κων/νου Α΄ σχετικά με την θρησκευτική του στάση.

Όπως πληροφορούμαστε απ' το παράθεμα, που είναι απόσπασμα απ' την "Ιστορία της Βυζαντινής Ιστορίας" του Α. Α. Vasiliev, και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, ο Κων/νος έγινε Χριστιανός μόλις τον τελευταίο χρόνο της ζωής του. Την αφοσίωσή του στο χριστιανισμό την κληρονόμησε από την οικογένειά του, ενώ ο ίδιος ακολούθησε υποστηρικτική θρησκευτική πολιτική προς τους Χριστιανούς. Καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του όμως ο αυτοκράτορας έφερε το ρωμαϊκό τίτλο "Ανώτατος Αρχιερέας" (Pontifex maximus) και παριστάνοταν ως Ανίκητος Ήλιος, ο οποίος συνδύαζε χαρακτηριστικά του Απόλλωνα και του Περσικού θεού Μίθρα, του οποίου η λατρεία είχε διαδοθεί σε όλη την αυτοκρατορία.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Οι πρώτοι
αιώνες
του Βυζαντίου

1. Ποια μέτρα πήρε ο αυτοκράτορας Κων/νος Α΄ για να ανορθώσει το κράτος;

Ο αυτοκράτορας Κων/νος Α΄ για να ανορθώσει το κράτος που κλονιζόταν από πολλά προβλήματα, πήρε τα εξής μέτρα:

1. Ίδρυσε ένα νέο διοικητικό κέντρο στην Ανατολή, την Κωνσταντινούπολη.
2. Αναγνώρισε το δικαίωμα άσκησης της χριστιανικής λατρείας.
3. Καθιέρωσε στη διοίκηση τη διάκριση της πολιτικής από τη στρατιωτική εξουσία.
4. Έκοψε και έθεσε σε κυκλοφορία ένα πολύ σταθερό χρυσό νόμισμα.

2. Για ποιους λόγους ο Κων/νος Α΄ αποφάσισε να ιδρύσει νέο διοικητικό κέντρο;

Ο Κων/νος Α΄ αποφάσισε να ιδρύσει ένα νέο διοικητικό κέντρο στη θέση του αρχαίου Βυζαντίου, για τους εξής λόγους:

1. Η Ανατολή διέθετε, σε αντίθεση με τη Δύση, ακμαίο πληθυσμό και οικονομία.
2. Οι Χριστιανοί, στους οποίους ο Κων/νος Α΄ στηρίχθηκε πολιτικά, ήταν πολυπληθέστεροι στην Ανατολή.
3. Οι μεγάλες πόλεις της Ανατολής υπέφεραν από θρησκευτικές συγκρούσεις.
4. Από το Βυζάντιο μπορούσε να αποκρούσει ευκολότερα τους Γότθους (στο Δούναβη) και τους Πέρσες (στον Ευφράτη).

3. Ποια πλεονεκτήματα παρουσίαζε το νέο διοικητικό κέντρο που ίδρυσε ο αυτοκράτορας Κων/νος Α΄;

Το νέο διοικητικό κέντρο που ιδρύθηκε στη θέση του αρχαίου Βυζαντίου είχε μοναδική γεωπολιτική θέση, επειδή βρισκόταν στο σταυροδρόμι της Ασίας και της Ευρώπης, του Ευξείνου Πόντου και της Μεσογείου, και είχε μεγάλη εμπορική σημασία.

(συνέχισε με τα 4 στοιχεία της προηγούμενης ερώτησης)

4. Ποια ήταν η φυσιογνωμία του νέου διοικητικού κέντρου του ρωμαϊκού κράτους;

Το νέο διοικητικό κέντρο οικοδομήθηκε σύμφωνα με το ρυμοτομικό σχέδιο της Ρώμης. Ο αυτοκράτορας προίκισε την πόλη με νέα τείχη, επιβλητικές λεωφόρους και το φόρουμ (πλατεία) Κων/νου. Τη στόλισε με λαμπρά έργα τέχνης, το Ιερόν Παλάτιον, το κτίριο της Συγκλήτου και άλλα δημόσια κτίρια: εκκλησίες, λουτρά και δεξαμενές.

Στις 11 Μαΐου 330 τελέστηκαν τα εγκαίνια της πόλης, που πήρε το όνομα του ιδρυτή της (Κωνσταντινούπολη).

Η Κων/πολη ή Νέα Ρώμη βαθμιαία απέκτησε χαρακτηριστικά χριστιανικής πόλης, αφού οικοδομήθηκαν εκεί πολλές εκκλησίες. Παράλληλα η πόλη παρουσίασε ραγδαία πληθυσμιακή ανάπτυξη (αρχές 5ου αι. 150.000 ψυχές, ενώ στα χρόνια του Ιουστινιανού (6ος αι.) η πόλη αριθμούσε 300.000 κατοίκους).

Έτσι η Νέα Ρώμη, μέσα σε δύο αιώνες ξεπέρασε το πρότυπό της, δηλαδή την Παλαιά Ρώμη.

5. Ποια θρησκευτική πολιτική ακολούθησε ο Κων/νος Α΄ και γιατί;

Ο Κων/νος Α΄ ακολούθησε ευνοϊκή πολιτική προς το Χριστιανισμό, γιατί στηρίχθηκε πολιτικά στους Χριστιανούς, που ήταν πολυπληθέστεροι στην Ανατολή.

Η νέα θρησκεία φαινόταν ότι μπορούσε να αποκαταστήσει την κλονισμένη ενότητα του ρωμαϊκού κράτους. Εξάλλου επηρεάστηκε και από την οικογένειά του, όπως πληροφορούμαστε από το απόσπασμα της "Βυζαντινής Ιστορίας" του Α. Α. Vasiliev. Οι ενέργειες που αποδεικνύουν την ευνοϊκή αυτή στάση προς το Χριστιανισμό είναι:

312: Μετέφερε το Χριστόγραμμα από τα λάβαρα στο νόμισμα

313: Υπέγραψε με το Λικίνιο το διάταγμα των Μεδιολάνων, με το οποίο αναγνωρίστηκε η ελευθερία άσκησης της λατρείας στους χριστιανούς.

324: Στράφηκε στην Ανατολή, όπου ήταν το πολυπληθέστερο χριστιανικό στοιχείο, όταν έγινε μονοκράτορας.

Γενικά εξέδωσε πολλούς νόμους ευνοϊκούς για τους χριστιανούς, και το

324: Έπαψε οριστικά τους διωγμούς εναντίον τους.

325: Συγκάλεσε την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο στη Νίκαια της Βιθυνίας, με σκοπό την ειρήνευση της εκκλησίας και κατ' επέκταση της αυτοκρατορίας.

6. Τι ήταν το διάταγμα των Μεδιολάνων και ποια η σημασία του;

Ήταν ένα διάταγμα (επίσημο έγγραφο) που υπογράφηκε από τον Κων/νο Α΄ και το Λικίνιο το 313, στα Μεδιόλανα (σημερινό Μιλάνο). Με το διάταγμα αυτό παραχωρήθηκε απόλυτη ελευθερία στους κατοίκους της αυτοκρατορίας να ακολουθούν όποια θρησκεία ήθελαν (ανεξιθρησκεία).

Η σημασία του ήταν πάρα πολύ μεγάλη, γιατί αναγνωρίστηκε και στους χριστιανούς η ελευθερία άσκησης της λατρείας τους και εξίσωσε τα δικαιώματά τους με αυτά των άλλων θρησκειών του ρωμαϊκού κράτους (νομιμοποίηση του χριστιανισμού). Ωστόσο οι διωγμοί κατά των χριστιανών έπαψαν οριστικά μετά το 324 όταν ο Κων/νος έγινε μονοκράτορας.

7. Τι γνωρίζετε για την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο;

Οι σύνοδοι γενικά ήταν συνέδρια επισκόπων απ' όλες τις επαρχίες του Οικουμενικού ρωμαϊκού κράτους για την επίλυση εκκλησιαστικών προβλημάτων.

Η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος συγκλήθηκε από τον Κων/νο Α΄ το 325 στη Νίκαια της Βιθυνίας με σκοπό την ειρήνευση της εκκλησίας και κατ' επέκταση της αυτοκρατορίας, λόγω των αιρέσεων που είχαν εμφανισθεί. Η Σύνοδος αυτή καταδίκασε τον Αρειανισμό (αίρεση Αρείου) και διατύπωσε τη διδασκαλία της Εκκλησίας έναντι των αιρέσεων.

2. Εξελίξεις ως τις αρχές του 6ου αι.

Περίληψη

α. Οικονομία και κοινωνικά προβλήματα

Κατά τον 4ο και 5ο αι. η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία ήταν ένα μεσογειακό κράτος με έδρα την Κων/πολη, όπου οι αυτοκράτορες επιδίωκαν να τονώσουν την οικονομία και να λύσουν τα πολιτικά προβλήματα που είχαν προκύψει.

Στην οικονομία, η κύρια πηγή πλούτου ήταν η γεωργία, οι συναλλαγές γίνονταν κυρίως με το νόμισμα, ενώ το κράτος ακολουθούσε παρεμβατική πολιτική για να καθορίσει τις οικονομικές εξελίξεις.

Στην ύπαιθρο οι μεγαλογαιοκτήμονες αύξαιναν τη δύναμή τους μετατρέποντας τους μικροϊδιοκτήτες σε εξαρτημένους αγρότες ή πάροικους. Η φορολογία έπληττε κυρίως τους αγρότες, γι' αυτό πολλοί κατέφευγαν στα μοναστήρια ή στις μεγαλουπόλεις, διογκώνοντας έτσι τον πληθυσμό τους και δημιουργώντας σοβαρά προβλήματα που έπρεπε να λύσουν οι αρχές των πόλεων.

Την εποχή αυτή στον τομέα του εμπορίου σημειώθηκε ανάπτυξη και αύξηση των κερδών κυρίως από το μακρινό εμπόριο.

β. Το γερμανικό πρόβλημα

Μετά το θάνατο του Θεοδοσίου Α' (395) χωρίστηκε το ρωμαϊκό κράτος σε ανατολικό και δυτικό τμήμα κι έτσι μοιρασμένο αντιμετώπισε με διαφορετικό τρόπο τις επιθέσεις των γερμανικών και άλλων φύλων που είχαν αρχίσει απ' τον 3ο αι.

Στο ανατολικό τμήμα οι αυτοκράτορες εξουδετέρωσαν τη γερμανική απειλή με διπλωματικούς ελιγμούς είτε πείθοντάς τους να στραφούν στη Δύση, είτε επιτρέποντάς τους να εγκατασταθούν ειρηνικά στα εδάφη τους, όπου με τη συμβίωση αφομοιώθηκαν από το ισχυρό ελληνορωμαϊκό στοιχείο.

Η ευνοϊκή πολιτική του Θεοδοσίου Α' προς τους Γερμανούς δημιούργησε τον κίνδυνο εκγερμανισμού του κράτους, στον οποίο υπήρξε αντίδραση απ' το αντιγερμανικό κόμμα, με την παρότρυνση του οποίου εξεγέρθηκε ο λαός της πρωτεύουσας και εξουδετέρωσε προσωρινά το Γοτθικό κίνδυνο.

Η Δύση όμως υπέκυψε στα γερμανικά φύλα λόγω πληθυσμιακής ερήμωσης και οικονομικής εξάντλησης. Την περίοδο αυτή δημιουργήθηκε το Οστρογοτθικό Βασίλειο στην Ιταλία από το Θεουδέριχο.

γ. Πολιτιστικές εξελίξεις

Τον 5ο αι. το δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας με κέντρο τη Ρώμη υπολειπορούσε πνευματικά, ενώ στο ανατολικό με κέντρο την Κων/πολη, παρατηρήθηκε πολιτιστική εξέλιξη, καθώς επιβλήθηκε το ελληνικό στοιχείο και η ελληνιστική παράδοση και σημειώθηκαν δύο μεγάλα πολιτιστικά γεγονότα:

α) η ίδρυση του Πανεπιστημίου Κων/πολης (425), όπου υπερείχαν οι ελληνόφωνες έδρες και β) η έκδοση του Θεοδοσιανού Κώδικα, που διευκόλυνε την απονομή της δικαιο-

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

330 – 717

4ος - 5ος αι.	⇒ Ρωμαϊκή αυτοκρατορία	→ μεσογειακό κράτος → έδρα: Κων/πολη
	⇒ Οι αυτοκράτορες επιδιώκουν: → να τονώσουν την οικονομία → να λύσουν τα πολιτικά προβλήματα	

α. Οικονομία και κοινωνικά προβλήματα

- **Χαρακτηριστικά οικονομίας** πρώιμου βυζαντινού κράτους:
 - ▶ Κύρια πηγή πλούτου: **η γεωργία**.
 - ▶ Παρεμβατική πολιτική κράτους (για καθορισμό οικονομικών εξελίξεων)
 - ▶ Συναλλαγές: ↪ με **νόμισμα** κυρίως (εκχρηματισμένη οικονομία)
↪ ανταλλαγές είδους με είδος: περιορισμένες
 - ▶ Πόλεις ανατολικού τμήματος → βαρύνουσα οικονομική σημασία.
 - **Ύπαιθρος:** ↪ μεγαλογαιοκτήμονες ή "δυνατοί": συγκέντρωση γης
↪ μικροϊδιοκτήτες: εξαρτημένοι αγρότες (ή πάροικοι)
 - **Φόροι:** έπλητταν κυρίως τους αγρότες
 - ▶ Οι αγρότες: πολλοί εγκαταλείπουν τη γη και: ↪ καταφεύγουν στις μονές
↪ καταφεύγουν στις πόλεις
- Αποτέλεσμα: διόγκωση πληθυσμού πόλεων, φτώχεια, ταραχές.
Αντιμετώπιση: αρχές πόλεων: ↪ δωρεάν διανομή σιταριού
↪ οργάνωση θεαμάτων στον Ιππόδρομο

- **Το εμπόριο:** ανάπτυξη και αύξηση κερδών μακρινού εμπορίου (από Ανατολή)

β. το γερμανικό πρόβλημα

- **395 μ.Χ.:** ↪ Θάνατος Θεοδοσίου Α΄
↪ χωρισμός ρωμαϊκού κράτους σε: α) ανατολικό και β) δυτικό τμήμα
- **3ος - 5ος αι.:** ↪ επιθέσεις γερμανικών φύλων (από Σκανδιναβία προς Ευρώπη)
↪ αντιμετώπιση γερμανικών επιθέσεων: διαφορετική σε κάθε τμήμα
- **Ανατολικό τμήμα:** οι αυτοκράτορες εξουδετέρωσαν τη γερμανική απειλή:
 - α) πείθοντας τους αρχηγούς τους να στραφούν στη Δύση ή
 - β) επιτρέποντάς τους να εγκατασταθούν ειρηνικά στα εδάφη τους
→ σταδιακή αφομοίωση από ελληνορωμαϊκό πληθυσμό.

- **Θεοδοσίος Α΄** (379 - 395) → ευνοϊκή πολιτική προς Γερμανούς
(ανώτερες θέσεις στο στρατό και τη διοίκηση)
ΣΚΟΠΟΣ: η ενσωμάτωσή τους
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ: κίνδυνος εκγερμανισμού του κράτους
ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ: οργάνωση αντιγερμανικού κόμματος
Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ: εξέγερση λαού Κων/πολης
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ: εξόντωση Γότθων (400). Θάνατος Γαϊνά.
- **Δυτικό τμήμα:** → υπέκυψε στα γερμανικά φύλα
(λόγω πληθυσμιακής ερήμωσης και οικονομικής εξάντλησης)
- **476: Οδόακρος:** υποχρέωσε σε παραίτηση τον τελευταίο αυτοκράτορα Ρώμης
- **493: Θεουδέριχος:** → εναντίον Οδόακρου - εξουδετέρωση
 - Ίδρυσε το Οστρογοτθικό βασίλειο (Ιταλία)
 - αναγνώριζε θεωρητικά την επικυριαρχία του αυτοκρ. Κων/πολης αλλά
 - στην πραγματικότητα ήταν πολιτικά ανεξάρτητος

γ. πολιτιστικές εξελίξεις

- **4ος αι.:** **Δυτικό τμήμα:** → Ρώμη: πνευματική υπολειμότητα
Ανατολικό τμήμα: → Κων/πολη: → πολιτιστική εξέλιξη
↳ επιβάλλεται το ελληνικό στοιχείο και η ελληνιστική παράδοση

Πολιτιστικά γεγονότα:

- α) ίδρυση Πανεπιστημίου Κων/πολης (με διάταγμα Θεοδοσίου Β΄)
- β) έκδοση Θεοδοσιανού Κώδικα

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Παρεμβατική Πολιτική (σελ. 10)

Έτσι χαρακτηρίζεται η πολιτική του κράτους που παρεμβαίνει σε διάφορους τομείς της συλλογικής ζωής (οικονομία, θρησκεία κλπ.), προκειμένου να επιλύσει προβλήματα και να βελτιώσει καταστάσεις.

Τέτοια πολιτική ακολούθησε και το βυζαντινό κράτος στον τομέα της οικονομίας κατά τους πρώτους αιώνες, προσπαθώντας να καθορίσει τις οικονομικές εξελίξεις.

Εκχρηματισμένη οικονομία (σελ. 10)

Έτσι ονομάζεται η οικονομία κατά την οποία στις εμπορικές συναλλαγές χρησιμοποιείται το νόμισμα για την αποτίμηση της αξίας των προϊόντων ή των υπηρεσιών.

Αυτή τη μορφή έχει και η οικονομία του βυζαντινού κράτους κατά τους πρώτους αιώνες, καθώς χρησιμοποιείται ευρύτατα το νόμισμα, ενώ περιορίζονται οι ανταλλαγές είδους με είδος.

Μεγάλοι γαιοκτήμονες ή "δυνατοί" (σελ. 10)

Έτσι λέγονταν οι κάτοχοι μεγάλων εκτάσεων γης στο βυζαντινό κράτος. Οι μεγαλογαιοκτήμονες απορροφούσαν με εξαγορές, εκβιασμούς και αυθαιρεσίες τα κτήματα των καταχρεωμένων μικροϊδιοκτητών και τους μετέτρεπαν σε εξαρτημένους αγρότες ή πάροικους. Είχαν στην κατοχή τους ιδιωτικούς στρατούς, ιδιωτικές φυλακές και εξουσίαζαν απόλυτα την περιοχή τους. Αποτελούσαν μια πολύ ισχυρή τάξη στο βυζαντινό κράτος και μια σοβαρή απειλή για την αγροτική τάξη, αλλά και για την εξουσία. Πολλοί αυτοκράτορες όπως ο Ιουστινιανός, οι Ίσαυροι και οι Μακεδόνες πήραν αυστηρά μέτρα εναντίον τους, προκειμένου να πατάξουν τις αυθαιρεσίες τους και να περιορίσουν τη δύναμή τους.

Πάροικοι ή εξαρτημένοι αγρότες (σελ. 10)

Ιδιοκτήτες μικρών εκτάσεων γης (μικροϊδιοκτήτες) στο βυζαντινό κράτος, οι οποίοι μετατράπηκαν σε εξαρτημένους αγρότες, επειδή η γη τους περιήλθε στα χέρια των μεγαλογαιοκτημόνων, λόγω των χρεών τους.

Οι μεγαλογαιοκτήμονες τους ενοικίαζαν χωράφια για να τα καλλιεργούν και να τους καταβάλουν το ενοίκιο. Η ενοικίαση της γης από τον πάροικο ήταν χρονικά απεριόριστη και κληρονομική. Συγχρόνως ο πάροικος ήταν προσδεμένος στο χωράφι που καλλιεργούσε.

Γερμανικό πρόβλημα (σελ. 11)

Ο κίνδυνος των επιθέσεων των γερμανικών και άλλων φύλων τα οποία είχαν αρχίσει ήδη από τον 3ο αι. να εισδύουν στην Ευρώπη. Το ρωμαϊκό κράτος, μοιρασμένο (395) σε ανατολικό και δυτικό τμήμα αντιμετώπισε με διαφορετικό τρόπο αυτό το πρόβλημα.

Εκγερμανισμός του κράτους (σελ. 11)

Ήταν ένας κίνδυνος που αντιμετώπισε το ρωμαϊκό κράτος εξαιτίας της πολιτικής του Θεοδοσίου Α' (379 - 395), ο οποίος έδωσε στους ηγέτες των Γερμανών ανώτερες θέσεις στο στρατό και στη διοίκηση του κράτους, για να επιτύχει την ενσωμάτωσή τους.

Μπροστά σ' αυτόν τον κίνδυνο αντέδρασαν οι βυζαντινοί λόγιοι και πολιτικοί οργανώνοντας ένα είδος πατριωτικού και αντιγερμανικού κόμματος.

Πατριωτικό και αντιγερμανικό κόμμα (σελ. 11)

Κόμμα που δημιουργήθηκε στο Βυζάντιο στα τέλη του 4ου αι. από βυζαντινούς λόγιους και πολιτικούς οι οποίοι αντέδρασαν στον κίνδυνο εκγερμανισμού του κράτους (λόγω της πολιτικής του Θεοδοσίου Α'). Το κόμμα αυτό ξεσήκωσε το λαό της πρωτεύουσας που εξόντωσε τους Γότθους και τον αρχηγό τους Γαϊνά (400). Έτσι εξουδετερώθηκε προσωρινά ο γοτθικός κίνδυνος, που επανεμφανίστηκε προς τα τέλη του 5ου αι.

Θεοδοσιανός Κώδικας (σελ. 12)

Η συλλογή των αυτοκρατορικών διαταγμάτων που είχαν εκδοθεί από τους νόμιμους αυτοκράτορες μετά το 312 στο ρωμαϊκό κράτος. Ο Θεοδόσιος Β' ανέθεσε σε μία ειδική επιτροπή νομομαθών το έργο αυτό.

Η σύνταξη του έργου αυτού υπαγορεύτηκε απ' την ανάγκη να μπει τάξη στο χάος της νομοθεσίας, καθώς μέχρι τότε υπήρχαν παράλληλα πολλές διατάξεις των εκάστοτε ηγεμόνων για κάθε ζήτημα, που ήταν αντιφατικές μεταξύ τους κι αυτό δυσκόλευε πολύ την απονομή της δικαιοσύνης.

Ο Θεοδοσιανός κώδικας δημοσιεύτηκε το 438. Η έκδοσή του διευκόλυνε σημαντικά την απονομή της δικαιοσύνης. Τα σωζόμενα βιβλία της συλλογής αποτελούν σήμερα πολύτιμη πηγή για τη μελέτη των κοινωνικών συνθηκών της εποχής.

Οστρογοτθικό βασίλειο (σελ. 17)

Δημιουργήθηκε στην Ιταλία με πρωτεύουσα τη Ραβέννα, από τον Θεοδέριχο το 493. Κατακτήθηκε από τον Ιουστινιανό μετά από σκληρούς πολέμους που κράτησαν 20 χρόνια (535 - 555).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ιουστίνος Α' (σελ. 10)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (518 - 527). Επί της εποχής του επεκτάθηκε η βυζαντινή επιρροή στις χώρες της Ερυθράς θάλασσας (Αιθιοπία και Υεμένη) κι αυτό διευκόλυνε την οικονομική ανάπτυξη και αύξησε τα κέρδη του μακρινού εμπορίου.

Θεοδόσιος Α' (σελ. 11 και 14)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (379 - 395).

- Ακολούθησε φιλογερμανική πολιτική, δίνοντας στους ηγέτες των Γερμανών ανώτερες θέσεις στο στρατό και τη διοίκηση του κράτους, για να επιτύχει την ενσωμάτωσή τους. Έτσι δημιουργήθηκε σοβαρός κίνδυνος εκγερμανισμού του κράτους
- Έδωσε το οριστικό πλήγμα στην αρχαία θρησκεία:
 - α) κλείνοντας τους ναούς και τα μαντεία της και
 - β) απαγορεύοντας τους Ολυμπιακούς Αγώνες και τα Ελευσίνια Μυστήρια.
- Μετά το θάνατό του (395) το ρωμαϊκό κράτος χωρίστηκε σε ανατολικό και δυτικό τμήμα.

Γαϊνός (σελ. 11)

Αρχηγός των Γότθων. Σκοτώθηκε το 400 κατά την εξέγερση του λαού της Κων/πολης εναντίον των Γότθων, που είχε οργανωθεί από τον αντιγερμανικό κόμμα.

Οδόακρος (σελ. 11)

Γερμανός στρατηγός. Υποχρέωσε τον τελευταίο αυτοκράτορα της Ρώμης Ρωμύλο Αυγουστύλο σε παραίτηση (476) και ανακηρύχθηκε ο ίδιος βασιλιάς των Ρωμαίων. Οι Βυζαντινοί έστρεψαν εναντίον του τον Θεοδέριχο, ο οποίος και τον εξουδετέρωσε.

Θεοδέριχος (σελ. 11)

Φύλαρχος των Οστρογότθων (: γερμανικό φύλο). Εξουδετέρωσε τον Οδόακρο στη Ραβέννα και ίδρυσε το Οστρογοτθικό βασίλειο με κέντρο τη Ραβέννα (493). Έφερε τον τίτλο του ρήγα (rex) και αναγνώριζε θεωρητικά την επικυριαρχία του αυτοκράτορα της Κων/πολης, αλλά στην πράξη ήταν πολιτικά ανεξάρτητος.

Θεοδόσιος Β' (σελ. 11)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (408 - 450).

Δύο σημαντικά πολιτιστικά γεγονότα είναι συνδεδεμένα με το όνομά του:

- α) η ίδρυση του Πανεπιστημίου της Κων/πολης (425) και
- β) η έκδοση του Θεοδοσιανού Κώδικα.

Γερμανοί (σελ. 11)

Κλάδος της Ινδοευρωπαϊκής φυλής. Λέγονται και Γότθοι. Ξεκίνησαν από τη Σκανδιναβία και εξαπλώθηκαν σ' όλη την κεντρική Ευρώπη, φθάνοντας μέχρι τον Εύξεινο Πόντο και το Αιγαίο. Τα κυριότερα φύλα τους ήταν: Βησιγότθοι (:Δυτικοί Γότθοι), Οστρογότθοι (: Ανατολικοί Γότθοι), Βάνδαλοι, Σάξονες, Λομβαρδοί ή Λογγοβάρδοι, Φράγκοι.

Από τον 3ο αι. άρχισαν επιθέσεις εναντίον του ρωμαϊκού κράτους, το οποίο μοιράστηκε το 395 σε ανατολικό και δυτικό τμήμα, και τους αντιμετώπισε διαφορετικά:

- Στο ανατολικό τμήμα (Βυζάντιο) οι αυτοκράτορες εξουδετέρωσαν την απειλή των γερμανικών λαών, πείθοντας τους αρχηγούς τους να στραφούν προς τη Δύση ή επιτρέποντας να εγκατασταθούν ειρηνικά στα εδάφη τους. Η συμβίωση με το ελληνορωμαϊκό πληθυσμό διευκόλυνε τη σταδιακή αφομοίωση των Γερμανών.
- Αντίθετα η Δύση ερημωμένη από τους πληθυσμούς και οικονομικά εξαντλημένη υπέκυψε στα γερμανικά φύλα τον 5ο αιώνα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
395	Χωρισμός Ρωμαϊκού κράτους σε ανατολικό και δυτικό τμήμα.
400	- Εξέγερση λαού Κων/πολης κατά Γότθων (: Γερμανών) - Εξουδετέρωση Γότθων. - θάνατος Γαϊνά.
476	Αναγκαστική παραίτηση του τελευταίου Ρωμαίου αυτοκράτορα (Ρωμύλου Αυγουστύλου) από τον Οδόακρο.
493	Ίδρυση Οστρογοτθικού βασιλείου (στην Ιταλία) με κέντρο τη Ραβέννα από τον Θεοδέριχο.
425	Ίδρυση Πανεπιστημίου Κων/πολης με διάταγμα του Θεοδοσίου Β΄
438	Δημοσίευση Θεοδοσιανού Κώδικα

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Ποιες πληροφορίες μας δίνει το απόσπασμα από τη Χριστιανική Τοπογραφία του Κοσμά Ινδικοπλεύστη για τη γεωγραφία του βυζαντινού εμπορίου και το διεθνές κύρος του Βυζαντίου στις αρχές του 6ου αι.;

Το απόσπασμα προέρχεται από το έργο του μοναχού και εμπόρου Κοσμά Ινδικοπλεύστη: "Χριστιανική Τοπογραφία" και μας δίνει πρόσθετες πληροφορίες για την εμβέλεια και τους δρόμους του εξωτερικού βυζαντινού εμπορίου αλλά και για το διεθνές κύρος του βυζαντινού νομίσματος στις αρχές του 6ου αιώνα.

Συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με την οικονομική ανάπτυξη και την κερδοφορία του μακρινού εμπορίου.

Από το απόσπασμα πληροφορούμαστε ότι το βυζαντινό εμπόριο με τις Ινδίες γινόταν μέσω των λιμανιών της Ερυθράς θάλασσας, ανάμεσα στα οποία κυρίαρχη θέση είχε η Αδούλη (λιμάνι της Αιθιοπίας), και οι βυζαντινοί έμποροι έφταναν ως την Ταπροβάνη, δηλαδή τη σημερινή Κεϋλάνη /Σρι - Λάνκα. Ο έμπορος Σώπατρος γύρω στα 525 έφτασε στο νησί αυτό κι έγινε δεκτός με τιμές από το βασιλιά του, ο οποίος εξέφρασε το θαυμασμό του για το βυζαντινό χρυσό νόμισμα κι έδειξε σαφή προτίμηση σ' αυτό, συγκρίνοντάς το με το ασημένιο περσικό. Κι ακόμη επαίνεσε τους βυζαντινούς για το γούστο, τη δύναμη και τη σοφία τους.

Πράγματι το βυζαντινό χρυσό νόμισμα ήταν το ισχυρότερο της εποχής, οι έμποροι το προτιμούσαν στις συναλλαγές τους κι έτσι το Βυζάντιο αποκτούσε διεθνές κύρος.

2. Πώς μπορείς να δικαιολογήσεις το γεγονός ότι τα περισσότερα φορτία με προϊόντα πολυτελείας της Ανατολής κατέληγαν στην Κωνσταντινούπολη;

Τα περισσότερα φορτία με προϊόντα πολυτελείας της Ανατολής (μετάξι, μπαχαρικά κ.ά.) κατέληγαν στην Κων/πολη, γιατί ήταν το μεγαλύτερο καταναλωτικό κέντρο.

Η Πόλη την εποχή αυτή (4ος και 5ος αιώνες) είχε πολυάριθμο πληθυσμό και επομένως υπήρχε αυξημένη ζήτηση.

Εξάλλου υπήρχε πλούτος που μπορούσε να διατεθεί για την απόκτηση αυτών των αγαθών, καθώς η Κων/πολη ήταν το σπουδαιότερο εμπορικό κέντρο της εποχής.

Καθοριστικό ρόλο σ' αυτήν την οικονομική εξέλιξη διαδραμάτιζε το κράτος:

- α) με την καθιέρωση του νομίσματος στις συναλλαγές (το χρυσό νόμισμα του Βυζαντίου ήταν το ισχυρότερο της εποχής) και
- β) με την επέκταση της βυζαντινής επιρροής στις χώρες της Ερυθράς θάλασσας (Αιθιοπία και Υεμένη), ιδίως στα χρόνια του Ιουστίνου Α', που διευκόλυνε την ανάπτυξη και αύξησε τα κέρδη του μακρινού εμπορίου.

3. Ποια συγκεκριμένα μέτρα προτείνει ο φιλόσοφος και επίσκοπος Κυρήνης Συνέσιος για την αντιμετώπιση του γοθτικού ή γερμανικού προβλήματος;

Από το απόσπασμα του έργου: "Λόγος περί βασιλείας" του Συνέσιου, το οποίο περιλαμβάνει τα βασικά σημεία του προγράμματος του αντιγερμανικού κόμματος και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, πληροφορούμαστε τα μέτρα που προτείνει ο ίδιος για την αντιμετώπιση του γερμανικού προβλήματος. Τα μέτρα αυτά είναι:

- να αναζητηθούν στρατιώτες από την τάξη των γεωργών που θα πολεμήσουν για την υπεράσπιση της γης τους· επομένως να καταργηθεί ο μισθοφορικός στρατός (όπου υπηρετούσαν Γερμανοί).
- να ευαισθητοποιηθούν οι φιλόσοφοι, οι βιοτέχνες και όλος ο λαός για τον κίνδυνο εκγερμανισμού του κράτους και να αντιδράσουν, ώστε να περάσει η στρατιωτική διοίκηση στα χέρια των Ρωμαίων.
- να ανακτήσει όλος ο λαός το υψηλό ρωμαϊκό φρόνημα (αρετή, γενναιότητα)
- και να εκδιωχθούν οι Γερμανοί από παντού.

Πράγματι το πρόγραμμα αυτό υλοποιήθηκε με την εξέγερση του λαού της Κων/πολης και την εξόντωση των Γόθων (Γερμανών) το 400.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1 Ποια ήταν τα χαρακτηριστικά της οικονομίας του πρώιμου βυζαντινού κράτους;

Η οικονομία του Πρώιμου Βυζαντινού Κράτους είχε τα εξής χαρακτηριστικά:

- Κύρια πηγή πλούτου ήταν η γεωργία.
- Το κράτος ακολουθούσε παρεμβατική πολιτική, προσπαθώντας να καθορίσει τις οικονομικές εξελίξεις.
- Στις εμπορικές συναλλαγές χρησιμοποιούνταν ευρύτατα το νόμισμα. Αντίθετα οι

- ανταλλαγές είδους με είδος ήταν περιορισμένες (εκχρηματισμένη οικονομία).
- Στο ανατολικό τμήμα, ως τα μέσα του βου αι., οι πόλεις είχαν βαρύνουσα οικονομική σημασία.

2 Ποια ήταν τα κοινωνικά προβλήματα του πρώιμου βυζαντινού κράτους;

Κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο στην ύπαιθρο η γη άρχισε να συγκεντρώνεται στα χέρια των μεγάλων γαιοκτημόνων, που μετέτρεπαν τους καταχρεωμένους μικροϊδιοκτήτες σε εξαρτημένους αγρότες ή πάροικους. Η ενοικίαση της γης από τον πάροικο ήταν χρονικά απεριόριστη και κληρονομική. Συγχρόνως ο πάροικος ήταν προσδεμένος στο χωράφι που καλλιεργούσε.

Ένα άλλο σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα της εποχής ήταν οι επιπτώσεις της φορολογίας. Οι φόροι έπλητταν βαρύτερα τον αγροτικό από τον αστικό πληθυσμό και ανάγκαζαν πολλούς αγρότες να εγκαταλείψουν τη γη τους και να καταφεύγουν στις μονές ή να διογκώνουν τον πληθυσμό των μεγαλουπόλεων.

Έτσι ο πολυάριθμος πληθυσμός των πόλεων υπέφερε από τη φτώχεια και γι' αυτό συχνά προκαλούσε ταραχές. Για να αποτρέψουν τέτοιες εκδηλώσεις οι αρχές των μεγαλουπόλεων και ειδικά της Κωνσταντινούπολης συνήθιζαν να διανέμουν δωρεάν σιτάρι και να οργανώνουν θεάματα στον Ιππόδρομο.

3 Πώς αντιμετωπίστηκαν οι επιθέσεις των γερμανικών φύλων στο ανατολικό ρωμαϊκό κράτος;

Οι αυτοκράτορες του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας, που ήταν και οικονομικά ισχυρότερο, εξουδετέρωσαν την απειλή των γερμανικών λαών, πείθοντας τους αρχηγούς τους να στραφούν προς τη Δύση ή επιτρέποντας να εγκατασταθούν ειρηνικά στα εδάφη τους. Η συμβίωση με το ελληνορωμαϊκό πληθυσμιακό στοιχείο διευκόλυε τη σταδιακή αφομοίωση των Γερμανών.

4 Πώς αντιμετωπίστηκαν οι επιθέσεις των γερμανικών φύλων στο δυτικό ρωμαϊκό κράτος;

Οι επιθέσεις των γερμανικών φύλων στο δυτικό ρωμαϊκό κράτος είχαν διαφορετική έκβαση. Η Δύση ήταν ερημωμένη από τους πληθυσμούς της και οικονομικά εξαντλημένη κι έτσι υπέκυψε στα γερμανικά φύλα.

Ο γερμανός Οδόακρος υποχρέωσε τον τελευταίο αυτοκράτορα της Ρώμης να παραιτηθεί (476) και λίγα χρόνια αργότερα ο Θεοδέριχος ίδρυσε το Οστρογοτθικό βασίλειο με κέντρο τη Ραβέννα (493). Ήταν ένα από τα πολλά γερμανικά βασίλεια της Δύσης. Ο Θεοδέριχος έφερε τον τίτλο του ρήγα (rex) και αναγνώριζε θεωρητικά την επικυριαρχία του αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης, αλλά στην πράξη ήταν πολιτικά ανεξάρτητος.

5 Ποια πολιτική ακολούθησε ο Θεοδόσιος Α΄ σχετικά με τους Γερμανούς και ποια ήταν τα αποτελέσματά της;

Ο Θεοδόσιος Α΄ (379 - 395) προκειμένου να επιτύχει την ενσωμάτωση των Γερμανών έδωσε στους ηγέτες τους ανώτερες θέσεις στο στρατό και στη διοίκηση του κράτους. Αυτή η πολιτική του προκάλεσε πολλά προβλήματα, καθώς δημιουργήθηκε σοβαρός κίνδυνος εκγερμανισμού του κράτους.

6 Ποιοι αντέδρασαν στην πολιτική του Θεοδοσίου Α΄ σχετικά με τους Γερμανούς, με ποιους τρόπους και ποια αποτελέσματα;

Στην πολιτική του Θεοδοσίου Α΄ σχετικά με τους Γερμανούς αντέδρασαν οι βυζαντινοί λόγιοι και πολιτικοί οργανώνοντας ένα είδος πατριωτικού και αντιγερμανικού κόμματος. Το κόμμα αυτό ξεσήκωσε το λαό της πρωτεύουσας που εξόντωσε τους Γότθους (:Γερμανούς) και τον αρχηγό τους Γαϊνά (400). Έτσι εξουδετερώθηκε προσωρινά ο γοτθικός κίνδυνος που επανεμφανίστηκε προς τα τέλη του 5ου αιώνα.

7 Πώς είχε διαμορφωθεί η πολιτιστική κατάσταση στο ρωμαϊκό κράτος κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο;

Κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο η πολιτιστική κατάσταση παρουσιάζεται εντελώς διαφορετική ανάμεσα στα δύο τμήματα του ρωμαϊκού κράτους (δυτικό και ανατολικό). Στη Ρώμη, που άλλοτε ήταν η πνευματική πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, οι επιστήμες και οι τέχνες είχαν παρακμάσει, τα πνευματικά ιδρύματα υπολειπούν και οι βιβλιοθήκες ήταν κλειστές, ενώ στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας επιβαλλόταν αργά, αλλά σταθερά το ελληνικό στοιχείο και η ελληνιστική πολιτιστική παράδοση.

Η εξέλιξη αυτή αντανακλάται με δύο σημαντικά πολιτιστικά γεγονότα: α) την ίδρυση του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης και β) την έκδοση του Θεοδοσιανού Κώδικα.

8 Τι γνωρίζετε για το Πανεπιστήμιο της Κων/πολης;

Το Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης ιδρύθηκε το 425 με διάταγμα του αυτοκράτορα Θεοδοσίου Β΄. Διέθετε 16 ελληνόφωνες και 15 λατινόφωνες έδρες διδασκαλίας. Χάρη στο πνευματικό αυτό ίδρυμα, η Βασιλεύουσα άρχισε να συναγωνίζεται τις άλλες μεγάλες πόλεις της Ανατολής (Αθήνα και Αλεξάνδρεια) που διέθεταν σημαντικές ανώτερες σχολές. Η οριακή έστω αριθμητική υπεροχή των ελληνόφωνων εδρών δείχνει ότι ο πολιτιστικός χαρακτήρας της Κωνσταντινούπολης και του ανατολικού τμήματος ήταν σε μεγάλο βαθμό ελληνικός.

9 Τι ήταν ο Θεοδοσιανός Κώδικας και ποια η σημασία του;

Ο Θεοδοσιανός Κώδικας ήταν η συλλογή των αυτοκρατορικών διαταγμάτων που είχαν εκδοθεί από τους νόμιμους αυτοκράτορες μετά το 312 στο ρωμαϊκό κράτος. Ο Θεοδόσιος Β΄ ανέθεσε σε μία ειδική επιτροπή νομομαθών το έργο αυτό.

Η σύνταξη του έργου αυτού υπαγορεύτηκε απ' την ανάγκη να μπει τάξη στο χάος της νομοθεσίας, καθώς μέχρι τότε υπήρχαν παράλληλα πολλές διατάξεις των εκάστοτε ηγεμόνων για κάθε ζήτημα, που ήταν αντιφατικές μεταξύ τους κι αυτό δυσκόλευε πολύ την απονομή της δικαιοσύνης.

Ο Θεοδοσιανός κώδικας δημοσιεύτηκε το 438. Η έκδοσή του διευκόλυνε σημαντικά την απονομή της δικαιοσύνης. Τα σωζόμενα βιβλία της συλλογής αποτελούν σήμερα πολύτιμη πηγή για τη μελέτη των κοινωνικών συνθηκών της εποχής.

3. Η πάλη της Ορθοδοξίας με τις αιρέσεις και την αρχαία θρησκεία

330 – 717

Περίληψη

Κατά τον 4ο και 5ο αι. η Εκκλησία και το κράτος είχαν να αντιμετωπίσουν τις διάφορες αιρέσεις και τους οπαδούς της αρχαίας θρησκείας. Η Εκκλησία καταδίκασε τις αιρέσεις στις Οικουμενικές Συνόδους, ενώ το κράτος πήρε αυστηρά μέτρα κατά των οπαδών της αρχαίας θρησκείας. Τελικά μετά από τη σύγκρουση επήλθε η σύνθεση Χριστιανισμού και Ελληνισμού.

α. Ο αγώνας κατά των αιρέσεων

Αιρέσεις ονομάστηκαν οι παρεκκλίσεις από την ορθή Χριστιανική διδασκαλία, όπως αυτή διατυπώθηκε από την Εκκλησία στις Οικουμενικές Συνόδους.

Οι κυριότερες αιρέσεις ήταν: α) ο Αρειανισμός, που δίδασκε ότι ο Υιός είναι κτίσμα του Θεού και καταδικάστηκε από τις δύο πρώτες Οικουμενικές Συνόδους: Α΄ Νίκαιας (325), και Β΄ Κων/πολης (381), β) ο Νεστοριανισμός που δίδασκε ότι ο Χριστός έχει μόνο ανθρώπινη φύση και καταδικάστηκε από την Γ΄ Οικουμενική Σύνοδο Εφέσου (431) και ο γ) ο Μονοφυσιτισμός, που δίδασκε ότι ο Χριστός έχει μόνο θεϊκή φύση και καταδικάστηκε από την Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνας (451).

Απ' αυτές τις αιρέσεις αυτή που στοίχιζε περισσότερο στην αυτοκρατορία ήταν ο Μονοφυσιτισμός, που είχε μεγάλη διάδοση στις ανατολικές επαρχίες. Οι Μονοφύσιτες επειδή ήταν καταπιεσμένοι από τη βυζαντινή κυβέρνηση αποδέχτηκαν την κυριαρχία των Αράβων (το Βυζάντιο έχασε αυτές τις επαρχίες).

β. Μέτρα κατά της αρχαίας θρησκείας

Κατά τον 4ο αι. ο αυτοκράτορας Ιουλιανός προσπάθησε να αναβιώσει την αρχαία θρησκεία, όμως η προσπάθειά του αυτή απέτυχε, καθώς οι ιδέες του ήταν ανεδαφικές για την εποχή του. Όταν ανέλαβε την εξουσία ο Θεοδοσίος Α΄ έδωσε οριστικό πλήγμα την αρχαία θρησκεία κλείνοντας τους ναούς και τα μαντεια της και απαγορεύοντας τους Ολυμπιακούς αγώνες και τα Ελευσίνια Μυστήρια.

γ. Η σχέση Χριστιανισμού - Ελληνισμού. Από τη σύγκρουση στη σύνθεση

Στα τέλη του 4ου και αρχές 5ου σημειώνονται βιαιότητες φανατικών Χριστιανών, καταστροφές μνημείων, διώξεις και θανατώσεις οπαδών της αρχαίας θρησκείας.

Την ίδια εποχή οι Μεγάλοι Πατέρες της Εκκλησίας υποδεικνύουν μια άλλη στάση απέναντι στον Ελληνισμό: επιλεκτική αξιοποίηση των κλασικών κειμένων. Με τη στάση τους διευκόλυναν το διάλογο και τη σύνθεση Χριστιανισμού - Ελληνισμού.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Ο αγώνας κατά των αιρέσεων

Αιρέσεις	⇒	παρεκκλίσεις από την ορθή χριστιανική διδασκαλία
Η στάση της Εκκλησίας	⇒	Τις καταδίκασε στις οικουμενικές συνόδους
Η στάση του Κράτους	⇒	<ul style="list-style-type: none"> Υποστήριξε την Εκκλησία (υλικά και ηθικά) Αναμίχθηκε στις δογματικές διαμάχες

• Κυριότερες αιρέσεις:

ΑΙΡΕΣΗ	ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ	ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ
1. Αρειανισμός	Ο Υιός είναι κτίσμα του Θεού, δημιούργημά του.	Α΄ Νίκαιας Βιθυνίας (325) Β΄ Κων/πολης (381)
2. Νεστοριανισμός	Ο Χριστός έχει μόνο ανθρώπινη φύση.	Γ΄ Εφέσου (431)
3. Μονοφυσισμός	Ο Χριστός έχει μόνο θεϊκή φύση	Δ΄ Χαλκηδόνας (451)

- ▶ **Μονοφυσίτες:**
 ↳ Καταπιεσμένοι από βυζαντινή κυβέρνηση
 ↳ Αποδέχτηκαν την κυριαρχία των Αράβων

β. Μέτρα κατά της αρχαίας θρησκείας

- ▶ **Ιουλιανός:** απόπειρα για αναβίωση αρχαίας θρησκείας → αποτυχία
- ▶ **Θεοδόσιος Α΄:** Μέτρα κατά της αρχαίας θρησκείας:
 → έκλεισε ναούς και μαντεία
 → απαγόρευσε την τέλεση Ολυμπιακών αγώνων και Ελευσινίων μυστηρίων

γ. Η σχέση Χριστιανισμού - Ελληνισμού. Από τη σύγκρουση στη σύνθεση

- ▶ Τέλη 4ου - αρχές 5ου αι.:
 ↳ βιαιότερες φανατικών Χριστιανών
 ↳ καταστροφή αρχαίων μνημείων
 ↳ διώξεις και θανατώσεις οπαδών αρχ. θρησκείας
- ▶ **Μεγάλοι πατέρες:**
 • Μέγας Βασίλειος, • Γρηγόριος Νύσσης,
 • Γρηγόριος Ναζιανζηνός, • Ιωάννης Χρυσόστομος
- ⇒ στράφηκαν κατά της αρχαίας θρησκείας
 ⇒ αξιοποίησαν την αρχαία φιλοσοφία
 ⇒ πρότειναν επιλεκτική αξιοποίηση των κλασικών κειμένων
 ⇒ διευκόλυναν το διάλογο και τη σύνθεση Χριστιανισμού - Ελληνισμού.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

330 – 717

Αιρέσεις (σελ. 13)

Έτσι ονομάστηκαν οι παρεκκλίσεις από την ορθή χριστιανική διδασκαλία (Ορθοδοξία), όπως αυτή διατυπώθηκε επίσημα από την Εκκλησία, με τη συνδρομή του Κράτους στις Οικουμενικές Συνόδους. Εμφανίστηκαν τον 4ο και 5ο αιώνα και προκάλεσαν μεγάλα προβλήματα στην βυζαντινή αυτοκρατορία.

Οι δογματικές διαμάχες συχνά κάτω από το θρησκευτικό μανδύα κάλυπταν τοπικές και πολιτιστικές διαφορές. Για την αντιμετώπισή τους συγκλήθηκαν Οικουμενικές Σύνοδοι.

Αρειανισμός (σελ. 13)

Αίρεση που κυριάρχησε τον 4ο αι. Εισηγητής της ήταν ο Άρειος, γι' αυτό πήρε το όνομά του. Δίδασκε ότι ο Υιός είναι δημιούργημα του Πατρός, αμφισβητώντας τη θεότητα του. Είχε μεγάλη διάδοση ανάμεσα στους υπηκόους της αυτοκρατορίας όσο και ανάμεσα στους Γότθους και τα άλλα γερμανικά φύλα (εκτός των Φράγκων). Προκάλεσε μεγάλες αντιπαραθέσεις. Καταδικάστηκε από τις Οικουμενικές Συνόδους της Νίκαιας (395) και της Κων/πολης (381).

Νεστοριανισμός (σελ. 13)

Αίρεση που κυριάρχησε τον 5ο αιώνα στο ρωμαϊκό κράτος. Εισηγητής της ήταν ο Νεστόριος. Τόνιζε την υπεροχή της ανθρώπινης φύσης του Χριστού.

Καταδικάστηκε από την Γ' Οικουμενική Σύνοδο της Εφέσου (431).

Μονοφυσισμός (σελ. 13)

Αίρεση που είχε μεγάλη διάδοση τον 5ο αιώνα στο ρωμαϊκό κράτος. Οι οπαδοί του θεωρούσαν ότι η θεία φύση του Χριστού απορρόφησε την ανθρώπινη.

Καταδικάστηκε από την Δ' Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνας (451), ωστόσο κυριάρχησε στις ανατολικές επαρχίες του βυζαντινού κράτους (Συρία, Παλαιστίνη, Αίγυπτο).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ιουλιανός (σελ. 14)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (361 - 363). Προσπάθησε να ξαναφέρει στη ζωή τη λατρεία των θεών του Ολύμπου και να περιορίσει το δικαίωμα των χριστιανών να διδάσκουν σε μη χριστιανικά σχολεία. Η προσπάθειά του απέτυχε. Οι ιδέες του ήταν ανεδαφικές για την εποχή του. Λέγεται και "αποστάτης" ή "παραβάτης".

Υπατία (σελ. 14)

Νεοπλατωνική φιλόσοφος και Μαθηματικός από την Αλεξάνδρεια. Η πρώτη γυναίκα δασκάλα της φιλοσοφίας στην Αλεξάνδρεια. Δίδασκε πλατωνική και Αριστοτελική φιλοσοφία. Υπήρξε ένα από τα ανθρώπινα θύματα των διώξεων των φανατικών χριστιανών που στρέφονταν βίαια εναντίον της αρχαίας θρησκείας και οποιουδήποτε είχε σχέση με την αρχαιότητα.

Μεγάλοι Πατέρες Εκκλησίας (σελ. 14)

Έτσι ονομάζονταν οι εκπρόσωποι της χριστιανικής διάνοησης (ρητορείας και θεολογίας) στη διάρκεια του 4ου αιώνα (Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Νύσσης, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Ιωάννης Χρυσόστομος). Με το έργο τους συνέβαλαν στο διάλογο και στη σύνθεση Χριστιανισμού και Ελληνισμού.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΕΣ ΣΥΝΟΔΟΙ

	ΤΟΠΟΣ	ΧΡΟΝΟΣ	ΕΡΓΟ
Α΄	Νίκαια Βιθυνίας	325	Καταδίκασε τον Αρειανισμό . Διατύπωσε τη διδασκαλία της Εκκλησίας έναντι των αιρέσεων.
Β΄	Κων/πολη	381	Καταδίκασε τον Αρειανισμό .
Γ΄	Έφεσος	431	Καταδίκασε το Νεστοριανισμό .
Δ΄	Χαλκηδόνα	451	Καταδίκασε το Μονοφυσισμό .

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
392	Έκδοση αυστηρού αυτοκρατορικού διατάγματος του Θεοδοσίου Α΄ για την αρχαία θρησκεία και τους οπαδούς της.
361 - 363	Προσπάθεια αυτοκράτορα Ιουλιανού για αναβίωση της αρχαίας θρησκείας.
392 - 393	Μέτρα Θεοδοσίου Α΄ σχετικά με την αρχαία θρησκεία, τα μαντεία, τους Ολυμπιακούς Αγώνες και τα Ελεσίνια Μυστήρια.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Πώς χαρακτηρίζει και πώς αντιμετωπίζει η αυτοκρατορική εξουσία τους αιρετικούς και πώς οι αιρετικοί την κεντρική εξουσία, σύμφωνα με τα δύο πρώτα παραθέματα;

Το πρώτο παράθεμα είναι απόσπασμα από το Θεοδοσιανό Κώδικα και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με τη στάση του κράτους απέναντι στους αιρετικούς.

Η αυτοκρατορική κυβέρνηση δια στόματος του Θεοδοσίου Α΄ (περί το 380) βλέπει τους αιρετικούς ως άτιμους, ανόητους και μανιώδεις και παίρνει εναντίον τους πολύ σκληρά μέτρα: τους απαγορεύει να ονομάζουν εκκλησίες τους τόπους των συγκεντρώσεών τους και τους απειλεί με τιμωρίες (θεικές και κυβερνητικές).

Το β΄ παράθεμα είναι απόσπασμα από το έργο του σύρου συγγραφέα Μιχαήλ (που ήταν Μονοφυσίτης) και αναφέρεται στο πώς είδαν οι Μονοφυσίτες την πολιτική του αυτοκράτορα Ηρακλείου, συμπληρώνοντας έτσι την ιστορική αφήγηση για τη σκληρή στάση της κυβέρνησης της Κων/πολης απέναντι στους αιρετικούς.

Ο Μιχαήλ κατηγορεί τους Ρωμαίους ότι είχαν αφαιρέσει τις εκκλησίες των συμπατριωτών του Μονοφυσιτών, και τον Ηράκλειο ότι δεν δεχόταν τα παράπονά τους. Καταλογίζει στους Ρωμαίους σκληρότητα, οργή, κακία και φανατισμό και θεωρεί ότι η κατάκτηση των επαρχιών αυτών από τους Άραβες ήταν ένα είδος θεικής τιμωρίας γι' αυτούς (Ρωμαίους).

2. Να εξηγήσεις τη σημασία των όρων καθολικός και ορθόδοξος στα δύο παραθέματα. Με ποια σημασία χρησιμοποιούνται αυτοί οι όροι σήμερα;

Στο α' παράθεμα αναφέρεται ο όρος "καθολικοί Χριστιανοί" και εννοεί αυτούς που ακολουθούν το επίσημο αναγνωριζόμενο χριστιανικό δόγμα, ενώ σήμερα ο όρος δηλώνει τους οπαδούς της Ρωμαϊκής ή Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

Στο β' παράθεμα ο σύρος συγγραφέας Μιχαήλ χρησιμοποιεί τον όρο "ορθόδοξοι" για τους ομοϊδέατες του τους μονοφυσίτες, ενώ σήμερα ο όρος αυτός δηλώνει τους οπαδούς του επίσημου χριστιανικού δόγματος.

3. Ποια η σημασία του αυτοκρατορικού διατάγματος του έτους 392 για την αρχαία θρησκεία και τους οπαδούς της;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από το αυτοκρατορικό διάταγμα του έτους 392 μ. Χ. του Θεοδοσίου Α' και συμπεριλαμβάνεται στο Θεοδοσιανό Κώδικα. Συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με τη στάση της βυζαντινής κυβέρνησης απέναντι στην αρχαία θρησκεία. Το διάταγμα αυτό απαγόρευε την τέλεση θυσιών από τους οπαδούς της αρχαίας θρησκείας, με την απειλή ότι η πράξη αυτή θα θεωρείται έγκλημα εσχάτης προδοσίας και θα τιμωρείται ανάλογα, προφανώς με θάνατο, ακόμη κι αν ο δράστης δεν επιβουλεύεται τη ζωή του ηγεμόνα. Τα μέτρα αυτά ήταν πολύ αυστηρά για τους οπαδούς της αρχαίας θρησκείας και φανερώνουν την αποφασιστικότητα της βυζαντινής κυβέρνησης να λύσει οριστικά το πρόβλημα της αρχαίας θρησκείας και να επιβάλει το Χριστιανισμό.

3. Σχολίασε την επιθετική στάση μιας μερίδας Χριστιανών εναντίον των μνημείων και των οπαδών της θρησκείας των Ολυμπίων και εκτίμησε τις συνέπειές της.

Το παράθεμα αυτό είναι μια επιστολή διαμαρτυρίας του φιλοσόφου και ρήτορα Λιβάνιου προς τον αυτοκράτορα. Σ' αυτήν καταγγέλλει με πικρή ειρωνεία το τυφλό φανατισμό των Χριστιανών μοναχών, οι οποίοι χωρίς να έχει εκδοθεί σχετικός βασιλικός νόμος, καταστρέφουν ανελέητα τα ιερά των οπαδών της αρχαίας θρησκείας και δολοφονούν τους ιερείς, όταν αυτοί αντιδρούν.

Η μανία και ο φανατισμός των Χριστιανών κατά των μνημείων και των εκπροσώπων του αρχαίου κόσμου εξηγείται από το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο του απλού λαού, ο οποίος σε όλες τις εποχές διακρινόταν από μια τάση για βιαιότητες και καταστροφές, που αποτελούσαν γι' αυτόν ένα είδος ψυχολογικής εκτόνωσης.

Το αποτέλεσμα ήταν να καταστραφούν πολλά έργα τέχνης και πολιτισμού και να δημιουργηθεί ένα κλίμα ηττοπάθειας στους οπαδούς της αρχαίας θρησκείας.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι ήταν οι αιρέσεις και πως αντιμετωπίστηκαν από το κράτος και την Εκκλησία;

Αιρέσεις ονομάστηκαν οι παρεκκλίσεις από την ορθή χριστιανική διδασκαλία (Ορθοδοξία), όπως αυτή διατυπώθηκε επίσημα από την Εκκλησία, με τη συνδρομή του Κράτους στις Οικουμενικές Συνόδους.

Οι δογματικές διαμάχες συχνά κάτω από το θρησκευτικό μανδύα κάλυπταν τοπικές και πολιτιστικές διαφορές. Εμφανίστηκαν τον 4ο και 5ο αιώνα και προκάλεσαν μεγάλα προβλήματα στην βυζαντινή αυτοκρατορία. Για την αντιμετώπισή τους συγκλήθηκαν Οικουμενικές Σύνοδοι. Το Κράτος στήριξε υλικά και ηθικά την Εκκλησία, συνάμα όμως α-

ναμείχθηκε στις δογματικές διαμάχες. Έτσι τα θεολογικά προβλήματα συνδυάστηκαν με τις πολιτικές σκοπιμότητες.

Οι πρώτοι
αιώνες
του Βυζαντίου

2. Τι γνωρίζετε για την αίρεση του Αρειανισμού;

Η αίρεση αυτή κυριάρχησε τον 4ο αι. Εισηγητής της ήταν ο Άρειος, γι' αυτό πήρε το όνομά του. Δίδασκε ότι ο Υιός είναι δημιούργημα του Πατρός, αμφισβητώντας τη θεότητα του. Είχε μεγάλη διάδοση ανάμεσα στους υπηκόους της αυτοκρατορίας όσο και ανάμεσα στους Γότθους και τα άλλα γερμανικά φύλα (εκτός των Φράγκων). Προκάλεσε μεγάλες αντιπαραθέσεις.

Καταδικάστηκε από τις Οικουμενικές Συνόδους της Νίκαιας (395) και της Κων/πολης (381).

3. Τι γνωρίζετε για την αίρεση του Μονοφυσισμού και ποιες συνέπειες είχε για το βυζαντινό κράτος;

Ο Μονοφυσισμός ήταν μια αίρεση που είχε μεγάλη διάδοση τον 5ο αιώνα στο ρωμαϊκό κράτος. Οι οπαδοί του θεωρούσαν ότι η θεία φύση του Χριστού απορρόφησε την ανθρώπινη. Καταδικάστηκε από την Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνος (451), ωστόσο κυριάρχησε στις ανατολικές επαρχίες του βυζαντινού κράτους (Συρία, Παλαιστίνη, Αίγυπτο).

Η καταπίεση των Μονοφυσιτών από τη βυζαντινή κυβέρνηση υπήρξε ένας από τους παράγοντες που διευκόλυναν αργότερα τις αραβικές κατακτήσεις (630 - 650). Οι Μονοφυσίτες αποδέχτηκαν την κυριαρχία των Αράβων, για να μπορέσουν να απαλλαγούν από τη σκληρή στάση της κυβέρνησης της Κωνσταντινούπολης.

4. Πώς αντιμετωπίστηκε η αρχαία θρησκεία κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο ;

Προς τα τέλη του 4ου αι. κρίθηκε οριστικά η αντιπαράθεση μεταξύ αρχαίας θρησκείας και Χριστιανισμού. Ο Θεοδόσιος Α΄ (379 - 395) έδωσε το οριστικό πλήγμα στην αρχαία θρησκεία: α) κλείνοντας τους ναούς και τα μαντεία της και β) απαγορεύοντας τους Ολυμπιακούς αγώνες και τα Ελευσίνια Μυστήρια (392 - 393 μ.Χ.).

Στα τέλη του 4ου και στις αρχές του 5ου αι. ένα κύμα βίας ξέσπασε κατά των μνημείων του αρχαίου κόσμου και των οπαδών της αρχαίας θρησκείας. Το πλήθος, οδηγούμενο από ορισμένους ακραίους και φανατικούς Χριστιανούς, γκρέμιζε ή μετέβαλε σε εκκλησίες τους αρχαίους ναούς και κατέστρεφε τα γυμνά αγάλματα.

Οι διώξεις αυτές είχαν και ανθρώπινα θύματα. Ένα από αυτά ήταν και η φιλόσοφος Υπατία από την Αλεξάνδρεια.

5. Ποια στάση απέναντι στον ελληνισμό υπέδειξαν οι Μεγάλοι Πατέρες της Εκκλησίας;

Οι Μεγάλοι Πατέρες της Εκκλησίας (Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Νύσσης, Γρηγόριος Ναζιανζηνός και Ιωάννης Χρυσόστομος) υπέδειξαν μια διαφορετική στάση απέναντι στον Ελληνισμό. Οι εξαιρέτοι αυτοί εκπρόσωποι της χριστιανικής διάνοησης (ρητορείας και θεολογίας) στη διάρκεια του 4ου αι., αξιοποίησαν την αρχαία ελληνική φιλοσοφία για τη διαμόρφωση του δόγματος της Τριαδικής Θεότητας και την αντιμετώπιση των αιρέσεων και πρότειναν την επιλεκτική αξιοποίηση των κλασικών κειμένων, με τον τρόπο της μέλισσας που παίρνει από τα άνθη μόνο ό,τι χρειάζεται (Μ. Βασίλειος). Με τη στάση τους αυτή, οι Πατέρες διευκόλυναν τον διάλογο και τη σύνθεση Χριστιανισμού και Ελληνισμού.

II. ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

330 – 717

1. Ο Ιουστινιανός και το έργο του

Περίληψη

α. Η πολιτική του

Ο Ιουστινιανός (527 - 565) υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους ηγέτες της πρώιμης βυζαντινής ιστορίας. Το πολιτικό του πρόγραμμα ήταν: ένα κράτος, μία Εκκλησία, μία νομοθεσία.

β. Εσωτερική πολιτική

Στον κοινωνικό τομέα κατέστειλε, σε συνεργασία με τη σύζυγό του **Θεοδώρα**, τη **Στάση του Νίκα (532)**, δηλαδή την εξέγερση των δήμων Πράσινων και Βένετων. Έτσι περιορίσε τη δύναμη των δήμων και ενίσχυσε την αυτοκρατορική εξουσία. Ακόμη επιδίωξε να περιορίσει τη δύναμη των μεγαλογαιοκτημόνων και να προστατέψει τους ελεύθερους αγρότες.

Στο θρησκευτικό τομέα είχε ως σκοπό του την επιβολή του Χριστιανισμού σ' όλη την αυτοκρατορία και τον εκχριστιανισμό των γειτονικών λαών. Έτσι καταδίωξε τους αιρετικούς και τους οπαδούς της αρχαίας θρησκείας, ανέστειλε τη λειτουργία της Νεοπλατωνικής Ακαδημίας Αθηνών και φρόντισε για τη διάδοση του Χριστιανισμού σε λαούς του Καυκάσου και της Ανατ. Αφρικής.

Στο νομοθετικό τομέα κωδικοποίησε το Ρωμαϊκό Δίκαιο, εκδίδοντας τέσσερις συλλογές νόμων: (Ιουστινιάνειος Κώδικας, Πανδέκτης, Εισηγήσεις, Νεαρές).

Το νομοθετικό του έργο είναι πάρα πολύ σημαντικό, γιατί αποτέλεσε τη βάση του Δικαίου της Νεότερης Ευρώπης.

γ. Εξωτερική πολιτική

Στόχος του Ιουστινιανού ήταν η αποκατάσταση της Ρωμαϊκής Οικουμένης και η αντιμετώπιση των εισβολών.

Για την επίτευξη αυτών των στόχων έκανε πολλούς επεκτατικούς πολέμους. Στη Δύση κατέκτησε το Βανδαλικό βασίλειο (Β. Αφρική), το Οστρογοθικό στην Ιταλία και ανέκτησε τις νοτιοανατολικές παραλιακές περιοχές του Βησιγοθικού βασιλείου στην Ισπανία.

Στην Ανατολή υπέγραψε συνθήκη ειρήνης με το βασιλιά των Περσών Χοσρόη Α'. Στα Βαλκάνια όμως δε μπόρεσε να αναχαίσει τις εισβολές των Σλάβων αν και διέθεσε πολλά χρήματα για εξαγορά ειρήνης.

Γενικά η εξωτερική πολιτική του Ιουστινιανού ήταν πολύ φιλόδοξη, καθώς δημιούργησε μια τεράστια αυτοκρατορία, αλλά αυτό είχε πολλές συνέπειες (απώλεια στρατευμάτων και χρημάτων).

δ. Κτίσματα και Αγία Σοφία

Ιδιαίτερα φιλόδοξο ήταν και το οικοδομικό πρόγραμμα του Ιουστινιανού. Κατασκευάστηκαν πολλά έργα άμυνας και κοινής ωφέλειας καθώς και ναοί με σημαντικότερο την Αγία Σοφία, σύμβολο και πηγή έμπνευσης για τον Ελληνισμό.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Οι πρώτοι
αιώνες
του Βυζαντίου

- ▶ **527 - 565:** αυτοκρατορία Ιουστινιανού Α΄

α. Η πολιτική του ⇒ ένα κράτος, μία εκκλησία, μία νομοθεσία

β. Εσωτερική πολιτική

▶ Κοινωνικός τομέας:

- ⇒ καταστολή Στάσης του Νίκα
- ⇒ ενίσχυση αυτοκρατορικής εξουσίας
- ⇒ περιορισμός δύναμης των δήμων
- ⇒ περιορισμός δύναμης μεγαλογαιοκτημόνων
- ⇒ προστασία ελεύθερων αγροτών

▶ Θρησκευτικός τομέας:

Σκοποί: α) επιβολή Ορθοδοξίας σε όλη την αυτοκρατορία
β) εκχριστιανισμός γειτονικών λαών

Τρόποι: 1) καταδίωξη οπαδών αιρέσεων
2) καταδίωξη οπαδών αρχαίας θρησκείας
3) αναστολή λειτουργίας Νεοπλατωνικής Ακαδημίας Αθηνών (529)
4) φροντίδα για διάδοση χριστιανισμού σε λαούς Καυκάσου και Ανατολικής Αφρικής.

▶ Νομοθετικός τομέας: Κωδικοποίηση Ρωμαϊκού Δικαίου

- ⇒ Ιουστινιάνειος Κώδικας
- ⇒ Πανδέκτης
- ⇒ Εισηγήσεις
- ⇒ Νεαρές

γ. Εξωτερική πολιτική

Στόχος: αποκατάσταση Ρωμαϊκής Οικουμένης

Τρόποι: **1)** επεκτατικοί πόλεμοι και **2)** αντιμετώπιση εισβολών

▶ Πόλεμοι Ιουστινιανού:

⇒ **α)** στη **Δύση:**

- 1) κατά Βανδαλικού βασιλείου (Β. Αφρική) (533- 534) → κατάκτηση
- 2) κατά Οστρογοθτικού βασιλείου (Ιταλία) (535 - 555) → κατάκτηση
- 3) κατά Βησιγοθτικού βασιλείου (Ισπανία) → ανάκτηση Ν. Α. παράκτιων περιοχών

⇒ **β)** στην **Ανατολή:**

Πέρσες: κατάληψη εκτεταμένων περιοχών

562: Υπογραφή **συνθήκης** (ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ - ΧΟΣΡΟΗΣ Α΄)

→ αποκατάσταση ισορροπίας στην περιοχή

- ⇒ **γ) στα Βαλκάνια:**
Σλάβοι και άλλοι λαοί: εισβολές στις ευρωπαϊκές επαρχίες αυτοκρατορίας
Ιουστινιανός: • φρούρια και τείχη στη γραμμή Δούναβη και Χερσονήσου Αίμου
 • διάθεση χρημάτων για εξαγορά ειρήνης
Αποτέλεσμα: → αρνητικό

δ. Κτίσματα και Αγία Σοφία

- **Οικοδομικό πρόγραμμα:** ιδιαίτερα φιλόδοξο
- ⇒ κατασκευή πολλών αμυντικών έργων
- ⇒ κατασκευή έργων κοινής ωφέλειας
- ⇒ κατασκευή ναών
- ⇒ κατασκευή Αγίας Σοφίας
- **Αγία Σοφία:** → σύμβολο και πηγή έμπνευσης για τον Ελληνισμό
- ⇒ Χρόνος κατασκευής: 532 - 537
- ⇒ Αρχιτέκτονες: **Ανθέμιος και Ισίδωρος**
- ⇒ Ρυθμός: **βασιλική μετά τρούλου**
- ⇒ Το εντυπωσιακότερο στοιχείο της: ο τρούλος της.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Δήμοι (σελ. 16)

Δημοτικές οργανώσεις του λαού της Κων/πολης, που έμοιαζαν με αθλητικά σωματεία, αλλά είχαν και πολιτική ισχύ (5ος και 6ος αι.).

Κάθε δήμος είχε τη δική του διοίκηση και χωριζόταν σε: α) πολιτικό και β) σε στρατιωτικό τμήμα. Καθήκοντά τους ήταν η διεξαγωγή αρματοδρομιών στον Ιππόδρομο, όπου επιδίωκαν τις νίκες για να αυξήσουν την πολιτική τους επιρροή. Παράλληλα όμως βοηθούσαν και στην κατασκευή δημοσίων έργων ή έπαιρναν μέρος στην αντιμετώπιση των εχθρών, αν παρουσιαζόταν ανάγκη.

Οι κυριότεροι δήμοι ήταν οι **Πράσινοι** και οι **Βένετοι** (Γαλάζιοι), που εκπροσωπούσαν διαφορετικές πολιτικές τάσεις: οι Πράσινοι εκπροσωπούσαν τα δημοκρατικότερα στρώματα, ενώ οι Βένετοι εκπροσωπούσαν κυρίως την αριστοκρατία και τους αξιωματούχους του παλατιού.

Με την παρουσία των δήμων ο Ιππόδρομος της Κων/πολης απέκτησε μια ιδιαίτερη πολιτική σημασία: εκεί ο λαός επιδοκίμαζε ή αποδοκίμαζε τους αυτοκράτορες και ασκούσε κριτική στην πολιτική τους.

Νεοπλατωνική Ακαδημία (σελ. 16)

Φιλοσοφική σχολή στην Αθήνα. Ο Ιουστινιανός ανέστειλε τη λειτουργία της το 529 στα πλαίσια της θρησκευτικής του πολιτικής.

Στάση του "Νίκα" (σελ. 16)

Μεγάλη εξέγερση των δήμων του Ιπποδρόμου Πράσινων και Βένετων το 532, επί Ιουστινιανού, αντιδρώντας στη βαριά φορολογία και στη διαφθορά πολλών ανωτέρων αξιωματούχων του κράτους. Ονομάστηκε έτσι από το σύνθημα "Νίκα" των στασιαστών.

Ο Ιουστινιανός και η σύζυγός του Θεοδώρα κατέστειλαν τη Στάση, ενισχύοντας την αυτοκρατορική εξουσία και περιορίζοντας σημαντικά τη δύναμη των δήμων.

Κωδικοποίηση του Ρωμαϊκού Δικαίου (σελ. 16)

Το σπουδαιότερο και διαρκέστερο έργο του Ιουστινιανού.

Επειδή το πλήθος και οι αντιφάσεις των νόμων δυσκόλευαν την ομαλή απονομή δικαιοσύνης, συνέστησε επιτροπή ειδικών για την αναθεώρηση του ισχύοντος Δικαίου.

Ιουστινιάνειος Κώδικας (σελ. 16)

Νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού, που περιλάμβανε τους αυτοκρατορικούς νόμους πριν από τον Ιουστινιανό.

Πανδέκτης (σελ. 16)

Νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού που περιλάμβανε γνώμες ρωμαίων νομικών.

Εισηγήσεις (σελ. 16)

Εγχειρίδιο νομοθεσίας για αρχάριους σπουδαστές τής Νομικής. Συγκαταλέγεται στο νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού.

Νεαρές (σελ. 16)

Έτσι ονομάστηκαν οι νέοι νόμοι που εκδόθηκαν μετά το 534 και γράφτηκαν οι περισσότεροι στα ελληνικά, γιατί οι υπήκοοι του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας δεν κατανοούσαν τη Λατινική.

Συγκαταλέγεται στο νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού.

Ιουστινιάνειο Δίκαιο (σελ. 16)

Το σύνολο του νομοθετικού έργου του Ιουστινιανού με πολύ μεγάλη σημασία, γιατί διευκόλυνε την απονομή δικαιοσύνης, συνέβαλε στην εξέλιξη του βυζαντινού Δικαίου και αποτέλεσε τη βάση του Δικαίου της Νεότερης Ευρώπης.

Αποκατάσταση της Ρωμαϊκής Οικουμένης (σελ. 16)

Η επιδίωξη του Ιουστινιανού, στα πλαίσια της εξωτερικής του πολιτικής, να ανορθώσει τη ρωμαϊκή εξουσία στη Δύση.

Βανδαλικό βασίλειο (σελ. 16)

Δημιουργήθηκε στη Β. Αφρική από τους Βανδάλους (:γερμανικό φύλο), τον 5ο αι. Από εκεί άρχισαν πειρατικές επιδρομές στα παράλια της Ιταλίας και της Ελλάδας. Το βασίλειό τους καταλύθηκε από τον Ιουστινιανό (533 - 534).

Οστρογοθικό βασίλειο (σελ. 17)

Δημιουργήθηκε στην Ιταλία με πρωτεύουσα τη Ραβέννα, από το Θεουδέριχο το 493. Κατακτήθηκε από τον Ιουστινιανό μετά από σκληρούς πολέμους που κράτησαν 20 χρόνια (535 - 555)

Βησιγοθικό βασίλειο (σελ. 17)

Δημιουργήθηκε στην Ισπανία από τον Αλάριχο (αρχηγό των Βησιγόθων) το 410. Εναντίον τους στράφηκε ο Ιουστινιανός στα πλαίσια της ανόρθωσης της ρωμαϊκής εξουσίας στη Δύση. Ανέκτησε μόνο παράκτιες περιοχές στα Νοτιοανατολικά.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

330 – 717

Ιουστινιανός (σελ. 16)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (527 - 565).

- ▶ Το πολιτικό του πρόγραμμα ήταν: **ένα κράτος, μία εκκλησία, μία νομοθεσία.**
- ▶ Στην **εσωτερική πολιτική**:
 - Κατέστειλε τη "Στάση του Νίκα" (532)
 - Πήρε μέτρα κατά των μεγαλογαιοκτημόνων
 - Στο θρησκευτικό τομέα προσπάθησε να επιβάλει την Ορθοδοξία σ' όλη την έκταση της αυτοκρατορίας.
 - Καταδίωξε τους οπαδούς των αιρέσεων.
 - Ανέστειλε τη λειτουργία της Νεοπλατωνικής Ακαδημίας
 - Κωδικοποίησε το Ρωμαϊκό Δίκαιο.
- ▶ Στην **εξωτερική πολιτική** απέβλεπε στην **αποκατάσταση της Ρωμαϊκής Οικουμένης**. Έκανε πολλούς πολέμους στη Δύση, στην Ανατολή και στα Βαλκάνια, δημιουργώντας μια τεράστια αυτοκρατορία.
- ▶ Ιδιαίτερα φιλόδοξο υπήρξε το οικοδομικό του πρόγραμμα. Έκτισε φρούρια, τείχη, ναούς, δρόμους, γέφυρες, υδραγωγεία, φιλανθρωπικά ιδρύματα, αποθήκες σιτηρών κ.ά. Το σπουδαιότερο κτίσμα του ήταν η **Αγία Σοφία**.

Θεοδώρα (σελ. 16)

Σύζυγος του Ιουστινιανού. Με τη βοήθειά της ο Ιουστινιανός κατέστειλε τη "Στάση του Νίκα" (532).

Χοσρόης Α΄ (σελ. 17)

Πέρσης βασιλιάς. Στην εποχή του η Περσία είχε γίνει υπερδύναμη. Κατέλαβε εκτεταμένες περιοχές στην Ανατολή.

Ο Ιουστινιανός υπέγραψε μαζί του συνθήκη (562) κι έτσι αποκαταστάθηκε η εύθραυστη ισορροπία μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων της εποχής, Βυζαντίου και Περσίας.

Ανθέμιος και Ισιδώρος (σελ. 17)

Οι αρχιτέκτονες της Αγίας Σοφίας. Επεξεργάστηκαν τα σχέδια και διεύθυναν τις εργασίες κατασκευής της (532 - 537).

Σλάβοι (σελ. 17)

Λαός ινδοευρωπαϊκής καταγωγής, που σήμερα είναι εγκαταστημένοι κυρίως στην ανατολική και κεντρική Ευρώπη και στο βόρειο τμήμα της βαλκανικής χερσονήσου. Διακρίνονται σε Ανατολικούς Σλάβους (Πολωνοί, Τσέχοι, Σλοβάκοι, Μοραβοί) και Δυτικούς Σλάβους (Σέρβοι, Κροάτες, Σλοβένοι).

Η παλαιότερη ιστορία των σλαβικών λαών είναι σκοτεινή.

Φαίνεται πως ήταν ειρηνικός, γεωργικός λαός, που κατοικούσε σε μόνιμους οικισμούς, αλλά δεν είχε ενιαία κρατική οργάνωση, γι' αυτό ακολουθούσε συνήθως άλλους λαούς ισχυρότερους. Τα πρώτα στοιχεία κρατικής οργάνωσης εμφανίζονται τον 5ο αιώνα, ενώ τον 6ο υπό την πίεση των Αβάρων άρχισαν ληστρικές επιδρομές στα εδάφη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και στη Βαλκανική χερσόνησο.

Ο Ιουστινιανός δεν μπόρεσε να αναχαιτίσει τις καταστροφικές εισβολές τους στις ευρωπαϊκές επαρχίες. Το 626 μαζί με τους Αβάρους πολιορκήσαν την Κων/πολη, και ηττήθηκαν από τον Ηράκλειο.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

Οι πρώτοι
αιώνες
του Βυζαντίου

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
532	Στάση του Νίκα
529	Απαγόρευση λειτουργίας της Νεοπλατωνικής Ακαδημίας Αθηνών από τον Ιουστινιανό.
529 - 534	Έκδοση: Ιουστινιάνειου Κώδικα, Πανδέκτη και Εισηγήσεων (:Νομοθετικό έργο Ιουστινιανού).
μετά το 534	Έκδοση "Νεαρών" (: νέων νόμων) στα ελληνικά. (:Νομοθετικό έργο Ιουστινιανού)
μετά το 534	Κατάλυση Βανδαλικού βασιλείου (Β. Αφρική, Σαρδηνία, Κορσική, Βαλεαρίδες νήσοι) από τον Ιουστινιανό.
535 - 555	Αγώνας Ιουστινιανού για κατάκτηση Οστρογοθτικού βασιλείου (Ιταλία).
554	Αγώνας Ιουστινιανού για κατάκτηση Βησιγοθτικού βασιλείου (Ισπανία). Κατέλαβε μόνο τις νοτιοανατολικές παραλιακές περιοχές.
562	Υπογραφή συνθήκης ειρήνης μεταξύ Ιουστινιανού και Χοσρόη Α΄ για την εκτόνωση της επικίνδυνης κατάστασης στην Ανατολή.
532 - 537	Κτίσιμο της Αγίας Σοφίας.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Έχει λεχθεί ότι ο Ιουστινιανός ήταν ο τελευταίος ρωμαίος αυτοκράτορας στο βυζαντινό θρόνο. Μπορείς να εξηγήσεις το χαρακτηρισμό;

Ο Ιουστινιανός ήταν ένας από τους σημαντικότερους ηγέτες της πρώιμης βυζαντινής αυτοκρατορίας. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο τελευταίος ρωμαίος αυτοκράτορας στο βυζαντινό θρόνο, καθώς σκεφτόταν και ενεργούσε όπως οι ρωμαίοι αυτοκράτορες.

Στην εξωτερική πολιτική του απέβλεπε στην αποκατάσταση της Ρωμαϊκής Οικουμένης, γι' αυτό κι έκανε μακροχρόνιους πολέμους στη Δύση, στην Ανατολή και στα Βαλκάνια, δημιουργώντας μια τεράστια αυτοκρατορία γύρω από τη Μεσόγειο.

Στην εσωτερική πολιτική κωδικοποίησε και μεταρρύθμισε το Ρωμαϊκό Δίκαιο, προκειμένου να δημιουργήσει ένα λειτουργικό νομικό σύστημα.

Στη διοίκηση διατηρήθηκαν οι ρωμαϊκοί τίτλοι (π.χ.: imperator = αυτοκράτορας, augustus = αύγουστος, Caesar = καίσαρας) και επίσημη γλώσσα παρέμεινε η Λατινική.

Ο Ιουστινιανός ενίσχυσε την κεντρική εξουσία με την καταστολή της Στάσης του Νίκα και με τους αυστηρούς νόμους σχετικά με τους μεγαλογαιοκτήμονες.

Και τέλος, όπως παλιότερα οι ρωμαίοι αυτοκράτορες (π.χ. ο Τραϊανός και ο Αδριανός)

έκτιζαν μεγάλα και εντυπωσιακά έργα σ' όλη την έκταση της αυτοκρατορίας, έτσι και ο Ιουστινιανός υλοποίησε ένα ιδιαίτερα φιλόδοξο οικοδομικό πρόγραμμα με έργα χρήσιμα για την άμυνα (φρούρια και τείχη), την κοινή ωφέλεια (δρόμους, γέφυρες, υδραγωγεία, αποθήκες σιτηρών) και ναούς. Το λαμπρότερο απ' όλα βέβαια είναι ο ναός της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη.

2. Γιατί ο Ιουστινιανός αναθεώρησε και κωδικοποίησε το ισχύον Ρωμαϊκό Δίκαιο; Ποια ήταν η σημασία του νομοθετικού του έργου;

Το σπουδαιότερο και διαρκέστερο έργο του Ιουστινιανού ήταν η αναθεώρηση και η κωδικοποίηση του Ρωμαϊκού Δικαίου (δηλαδή η συστηματική και μεθοδική συγκέντρωση και κατάταξη των νόμων).

Την αναθεώρηση επέβαλαν οι νέες συνθήκες που επικρατούσαν και κυρίως η επίδραση του Χριστιανισμού. Ενώ την κωδικοποίηση, το γεγονός ότι για κάθε ζήτημα υπήρχαν πάρα πολλοί και αντιφατικοί μεταξύ τους νόμοι, που δυσκόλευαν την ομαλή απονομή της δικαιοσύνης.

Για το λόγο αυτό ο Ιουστινιανός θέλησε να θεραπεύσει όλες αυτές τις αδυναμίες των νόμων και να τους δώσει διαρκή ισχύ.

Η σημασία του νομοθετικού του έργου είναι πολύ μεγάλη, διότι: α) διευκόλυνε την απονομή της δικαιοσύνης, και τη διοίκηση του κράτους, β) συνέβαλε στην εξέλιξη του βυζαντινού Δικαίου και γ) αποτέλεσε τη βάση του Δικαίου της Νεότερης Ευρώπης, αφού το νομικό της σύστημα προέρχεται από το Ιουστινιάνειο Δίκαιο.

3. Ποιο είναι κατά τη γνώμη σου το στοιχείο της Αγίας Σοφίας που εντυπωσίαζε και εντυπωσιάζει ακόμη και σήμερα τον επισκέπτη;

Η Αγία Σοφία στην Κων/πολη αποτέλεσε το αριστούργημα του οικοδομικού προγράμματος του Ιουστινιανού και είναι το λαμπρότερο κτίσμα της βυζαντινής τέχνης. Εκπροσωπεί το νέο (για την εποχή εκείνη) ρυθμό: "βασιλική μετά τρούλου" και δείχνει την αγάπη του Ιουστινιανού για τις μνημειώδεις κατασκευές.

Στο έργο αυτό εφαρμόστηκαν πολλές καινοτομίες που το κάνουν μοναδικό.

Αυτό που εντυπωσίαζε και εντυπωσιάζει ακόμη και σήμερα τον επισκέπτη είναι ο τεράστιος τρούλος, που μοιάζει να κρέμεται από τον ουρανό. Το φως εισδύει άπλετο από τα παράθυρά του και πλημμυρίζει το εσωτερικό του ναού, που έχει εξαίσια διακόσμηση και δημιουργεί μια αίσθηση τέλει αρμονίας και ψυχικής ανάτασης. Ο ιστορικός Προκόπιος εξαίρει το κάλλος (:την ομορφιά) και το μέγεθος της Αγίας Σοφίας.

Είναι έργο μοναδικό, που άντεξε στο χρόνο, υμνήθηκε πολύ και έγινε σύμβολο και πηγή έμπνευσης όχι μόνο για το μεσαιωνικό αλλά και για το νεότερο Ελληνισμό.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια ήταν τα σημαντικότερα κοινωνικά προβλήματα της εποχής του Ιουστινιανού και πώς τα αντιμετώπισε;

Τα σημαντικότερα κοινωνικά προβλήματα που απασχόλησαν τον Ιουστινιανό ήταν: α) η εξέγερση των δήμων του Ιπποδρόμου Πράσινων και Βένετων, β) η αυθαιρεσία των μεγαλογαιοκτημόνων, γ) οι αιρέσεις και οι οπαδοί της αρχαίας θρησκείας στον θρησκευτικό τομέα και δ) το χάος της νομοθεσίας και η δυσκολία απονομής δικαιοσύνης.

- α) Η εξέγερση των δήμων (Στάση του Νίκα) έγινε το 532 και ο Ιουστινιανός την κατέστειλε σε συνεργασία με τη σύζυγό του Θεοδώρα. Ακολούθως ενίσχυσε την αυτοκρατορική εξουσία και περιόρισε τη δύναμη των δήμων.
- β) Σχετικά με τους μεγαλογαιοκτήμονες των επαρχιών ο Ιουστινιανός προσπάθησε να περιορίσει με αυστηρούς νόμους τη δύναμή τους και να προστατεύσει τους ελεύθερους αγρότες, που ήταν πολύ χρήσιμοι στην κεντρική εξουσία γιατί πλήρωναν φόρους.
- γ) Στο θρησκευτικό τομέα προσπάθησε να επιβάλει την Ορθοδοξία σε όλη την έκταση της αυτοκρατορίας, και
- δ) στο νομοθετικό τομέα κωδικοποίησε το Ρωμαϊκό Δίκαιο.

2. Ποια θρησκευτική πολιτική ακολούθησε ο Ιουστινιανός;

Στο θρησκευτικό τομέα ο Ιουστινιανός προσπάθησε να επιβάλει την Ορθοδοξία σε όλη την έκταση της αυτοκρατορίας και γι' αυτό καταδίωξε τους οπαδούς των αιρέσεων και της αρχαίας θρησκείας και ανέστειλε τη λειτουργία της Νέοπλατωνικής Ακαδημίας στην Αθήνα (529). Παράλληλα φρόντισε με κάθε μέσο να διαδώσει το Χριστιανισμό σε λαούς του Καυκάσου και της Ανατολικής Αφρικής.

3. Τι γνωρίζετε για το νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού;

Το σπουδαιότερο και διαρκέστερο έργο του Ιουστινιανού ήταν η κωδικοποίηση του Ρωμαϊκού Δικαίου. Επειδή το πλήθος και οι αντιφάσεις των νόμων δυσκόλευαν την ομαλή απονομή δικαιοσύνης, συνέστησε επιτροπή ειδικών για την αναθεώρηση του ισχύοντος Δικαίου.

Μέσα σε μια πενταετία (529 - 534) εκδόθηκαν ο **Ιουστινιάνειος Κώδικας** με τους πριν από τον Ιουστινιανό αυτοκρατορικούς νόμους, ο Πανδέκτης που περιλάμβανε γνώμες ρωμαίων νομικών και οι **Εισηγήσεις**, εγχειρίδιο για τους αρχάριους σπουδαστές της Νομικής. Οι **Νεαρές** (δηλαδή νέοι νόμοι) εκδόθηκαν μετά το 534 και γράφτηκαν οι περισσότερες στα ελληνικά, γιατί οι υπήκοοι του ανατολικού τμήματος του ρωμαϊκού κράτους κυρίως δεν κατανοούσαν τη λατινική.

Το Ιουστινιάνειο Δίκαιο αποτέλεσε τη βάση του Δικαίου της Νεότερης Ευρώπης.

4. Ποιος ήταν ο στόχος της εξωτερικής πολιτικής του Ιουστινιανού και πώς υλοποιήθηκε;

Ο στόχος της εξωτερικής πολιτικής του Ιουστινιανού ήταν η αποκατάσταση της
42 Ρωμαϊκής Οικουμένης.

Για την υλοποίηση του προγράμματος αυτού ο Ιουστινιανός έκανε πολλούς και μακροχρόνιους πολέμους στη Δύση, στην Ανατολή και στα Βαλκάνια.

Στη Δύση κατέλυσε το Βανδαλικό Βασίλειο στη Β. Αφρική (533 - 534), κατέκτησε το Οστρογοθικό Βασίλειο στην Ιταλία μετά από σκληρές αναμετρήσεις 20 χρόνων (535 - 555), και ανέκτησε τις νοτιοανατολικές παραλιακές περιοχές του Βησιγοθικού Βασιλείου στην Ισπανία.

Στην Ανατολή η κατάσταση είχε γίνει πολύ επικίνδυνη, όταν ο πέρσης βασιλιάς Χοσρόης Α΄ κατέλαβε εκτεταμένες περιοχές. Το 562 ο Ιουστινιανός και ο Χοσρόης Α΄ υπέγραψαν συνθήκη ειρήνης κι έτσι αποκαταστάθηκε η εύθραυστη ισορροπία μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων της εποχής, Βυζαντίου και Περσίας.

Στα Βαλκάνια ο Ιουστινιανός είχε να αντιμετωπίσει τους Σλάβους και άλλους λαούς που εισέβαλαν στις ευρωπαϊκές επαρχίες της αυτοκρατορίας προκαλώντας καταστροφές. Ο Ιουστινιανός έκτισε πολλά φρούρια και τείχη στη γραμμή του Δούναβη και της Χερσονήσου του Αίμου και δαπάνησε τεράστια ποσά για την εξαγορά της ειρήνης, αλλά δεν μπόρεσε να τους αναχαιτίσει.

5. Ποια ήταν τα αποτελέσματα της εξωτερικής πολιτικής του Ιουστινιανού για το βυζαντινό κράτος;

Ο Ιουστινιανός κατόρθωσε να πραγματοποιήσει κατά ένα μεγάλο μέρος τα σχέδιά του για την αποκατάσταση της Ρωμαϊκής Οικουμένης. Συνολικά η εξωτερική του πολιτική ήταν σύμφωνη με τη ρωμαϊκή παράδοση και πολύ φιλόδοξη, αλλά ξεπερνούσε τις δυνατότητες του κράτους. Οι πόλεμοί του στη Δύση και στην Ανατολή απογύμνωσαν τις ευρωπαϊκές επαρχίες από στρατεύματα και άδειασαν τα κρατικά ταμεία. Η κατάσταση αυτή εξασθένησε τη διεθνή θέση του Βυζαντίου και είχε ολέθριες επιπτώσεις στην εδαφική ακεραιότητα του κράτους επί των διαδόχων του.

6. Τι γνωρίζετε για το οικοδομικό πρόγραμμα του Ιουστινιανού;

Το οικοδομικό πρόγραμμα του Ιουστινιανού υπήρξε ιδιαίτερα φιλόδοξο.

Κατασκευάστηκε μεγάλος αριθμός έργων που ήταν χρήσιμα στην άμυνα (φρούρια και τείχη) στη θρησκεία (ναοί), στην υποδομή και στην κοινή ωφέλεια (δρόμοι, γέφυρες, υδραγωγεία, αποθήκες σιτηρών). Λίγα απ' αυτά άντεξαν στο πέρασμα του χρόνου, όπως οι οχυρώσεις της συριακής Σεργιούπολης (σημερινή Resafa) και η Αγία Σοφία στην Κων/πολη.

Η Αγία Σοφία είναι το λαμπρότερο κτίσμα της Βυζαντινής τέχνης. Εκπροσωπεί το νέο ρυθμό **βασιλική μετά τρούλου**. Κατασκευάστηκε σε πέντε (5) χρόνια (532 - 537) και τις εργασίες διεύθυναν οι αρχιτέκτονές της Ανθέμιος και Ισίδωρος. Το πιο εντυπωσιακό της στοιχείο είναι ο τρούλος που μοιάζει να κρέμεται από τον ουρανό. Η Αγία Σοφία είναι ο μόνος ναός που άντεξε στο χρόνο, υμνήθηκε και έγινε σύμβολο και πηγή έμπνευσης όχι μόνο για το μεσαιωνικό αλλά και για το νεότερο Ελληνισμό.

2. Ο Ηράκλειος και η δυναστεία του (610 - 717): Εσωτερική μεταρρύθμιση και αγώνας επιβίωσης

Περίληψη

α. Το Βυζάντιο σε κρίση

Προς το τέλος του 6ου και αρχές του 7ου αι. το Βυζάντιο αντιμετώπιζε μια πολύπλευρη κρίση (εσωτερική και εξωτερική). Τα αίτια της εσωτερικής κρίσης ήταν οι λοιμοί, οι σεισμοί και οι κακές σοδειές που είχαν ως αποτέλεσμα την εγκατάλειψη ή την παρακμή των πόλεων, τη μείωση του πληθυσμού, την υποχώρηση του εμπορίου και την οικονομική κρίση του στρατού. Παράλληλα οι εισβολές των Σλάβων, των Αβάρων και των Περσών δημιουργούσαν μία οξυτάτη εξωτερική κρίση. Όλα αυτά υπαγόρευαν την ανάγκη μιας μεταρρύθμισης και άμεσης αντίδρασης για την αποτροπή της καταστροφής.

β. Η αντεπίθεση του Ηρακλείου

Το δύσκολο αυτό έργο ανέλαβε ο Ηράκλειος (610 - 641), ο οποίος αναδιοργάνωσε το στράτευμα με την οικονομική και ηθική βοήθεια της Εκκλησίας και επιχείρησε εκστρατείες κατά των Περσών, στις οποίες ηγείτο προσωπικά.

Οι εκστρατείες αυτές είχαν έντονο θρησκευτικό χαρακτήρα. Το κίνητρο των επιθέσεων ήταν η αρπαγή του Τιμίου Σταυρού από τους Πέρσες. Ο Ηράκλειος εξύψωσε το θρησκευτικό και πατριωτικό συναίσθημα των στρατιωτών του κι αυτό είχε καθοριστική σημασία για την έκβαση των εκστρατειών. Στη μάχη της Νινευί (627) ο Ηράκλειος πέτυχε θριαμβευτική νίκη έναντι των Περσών και ανέκτησε τις επαρχίες της Εγγύς Ανατολής και τον Τίμιο Σταυρό. Παράλληλα αποκρούστηκαν και οι Σλάβοι με τους Αβάρους που είχαν πολιορκήσει την Κων/πολη (626).

γ. Θέματα και εξελληνισμός του κράτους

Στο τέλος του 7ου αι. απειλούσαν την αυτοκρατορία οι Άραβες. Οι κατακτήσεις των Αράβων και η συνεχής εξάπλωσή τους δημιούργησε την ανάγκη αποτελεσματικότερης άμυνας. Για το σκοπό αυτό οι διάδοχοι του Ηρακλείου καθιέρωσαν ένα νέο διοικητικό σύστημα, **τα θέματα**, που ήταν διοικητικές περιφέρειες με δικό τους στρατό.

Ο θεματικός στρατός που δημιουργήθηκε ήταν ένα είδος εθνικού στρατού που αποδείχθηκε πολύ αποτελεσματικός για την άμυνα της αυτοκρατορίας. Αποτελείτο από ελεύθερους αγρότες, στους οποίους το κράτος παραχωρούσε **στρατιωτικά κτήματα** ή **στρατιωτόπια**, τα οποία υπερασπιζόνταν και καρπώνονταν. Την ανώτατη εξουσία στα όρια του θέματος είχε ο **στρατηγός**.

Την ίδια εποχή ολοκληρώθηκε ο **εξελληνισμός** του κράτους: καθιερώθηκε η ελληνική ως επίσημη γλώσσα στην πολιτική και στρατιωτική διοίκηση και οι ρωμαϊκοί τίτλοι αντικαταστάθηκαν από ελληνικούς. Η εξέλιξη αυτή συμβολίζει το οριστικό τέλος της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και την αρχή της μεσαιωνικής ελληνικής βυζαντινής αυτοκρατορίας.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

330 – 717

α) Το Βυζάντιο σε κρίση

- ▶ Τέλος 6ου - αρχές 7ου αι.: εσωτερική και εξωτερική κρίση Βυζαντίου
- ▶ **Εσωτερική κρίση:**
 - ⇒ **Αίτια:**
Λοιμοί, σεισμοί, κακές σοδειές, εισβολές εχθρών στα εδάφη της αυτοκρατορίας.
 - ⇒ **Αποτελέσματα:**
 - 1) εγκατάλειψη ή παρακμή πόλεων
 - 2) μείωση πληθυσμού
 - 3) υποχώρηση εμπορίου
 - 4) υποχώρηση νομισματικής κυκλοφορίας → οικονομική κρίση → κρίση στρατού
- ▶ **Εξωτερική κρίση:** → εισβολές Σλάβων, Αβάρων και Περσών
→ ανάγκη μεταρρύθμισης

β. Η αντεπίθεση του Ηρακλείου

- ▶ **Ηράκλειος:**
 - αναδιοργάνωση στρατεύματος (με οικονομική βοήθεια Εκκλησίας)
 - επιχείρηση εκστρατειών κατά Περσών (622 - 628)
 - προσωπική ηγεσία επιχειρήσεων
- ⇒ **Το κίνητρο:** η αρπαγή του Τιμίου Σταυρού
- ⇒ **Ο τρόπος:** εξύψωση θρησκευτικού και πατριωτικού φρονήματος στρατιωτών
- ⇒ **Τα γεγονότα:** α) νίκη εναντίον Περσών (μάχη στη Νινευί) (627)
β) νίκη εναντίον Σλάβων και Αβάρων (πολιορκία Κων/πολης)
- ⇒ **Τα αποτελέσματα:** α) ανάκτηση όλων των βυζαντινών επαρχιών (Εγγύς Ανατολής)
β) Ανάκτηση Τιμίου Σταυρού - θριαμβευτική επιστροφή.

γ. Θέματα και εξελληνισμός του κράτους

- ▶ **7ος αι.:** αραβικές επιθέσεις - κατακτήσεις, εξάπλωση → ανάγκη άμυνας.
- ▶ **Θέματα:** διοικητικές περιφέρειες με δικό τους στρατό
- ▶ **Διάδοχοι Ηρακλείου:** νέο διοικητικό σύστημα: **θέματα** (Μ. Ασία)
- ▶ **Θεματικός στρατός:**
 - αποτελείτο από ελεύθερους αγρότες
 - αντικατέστησε τους παλαιούς μισθοφορικούς στρατούς
 - αποτέλεσε ένα είδος εθνικού στρατού
 - αποδείχθηκε εξαιρετικά αποτελεσματικός για την άμυνα της αυτοκρατορίας
 - συντηριόταν από τα στρατιωτόπια
 - διοικιόταν από το στρατηγό του θέματος

► **Τα στρατιωτόπια:**

- ήταν κτήματα που παραχωρούσε το κράτος στους αγρότες - στρατιώτες
- προσκόμιζαν έσοδα, με τα οποία: α) συντηρούσαν τις οικογένειές τους
β) αγόραζαν τον οπλισμό
γ) κάλυπταν τα έξοδα των εκστρατειών

► **Ο στρατηγός:**

Ασκούσε την ανώτατη εξουσία (στρατιωτική και πολιτική) του θέματος που διοικούσε.

► **Εξελληνισμός** κρατικής διοίκησης (ολοκλήρωση)

- καθιέρωση ελληνικής ως επίσημης γλώσσας
- καθιέρωση ελληνικών τίτλων αντί ρωμαϊκών
- καθιέρωση τίτλου: "βασιλεύς, πιστός εν Χριστώ". (Ηράκλειος)

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

"Θέματα" (σελ. 20)

Θέματα ονομάζονταν διοικητικές περιφέρειες, με δικό τους στρατό, στο νέο διοικητικό σύστημα που καθιερώθηκε τον 7ο αιώνα από τους διαδόχους του Ηρακλείου.

Τα πρώτα "θέματα" δημιουργήθηκαν στη Μ. Ασία, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι επιθέσεις των Αράβων. Προς τα τέλη του 7ου αι. το σύστημα των "θεμάτων" σταθεροποιήθηκε κι άρχισε να εξαπλώνεται και στις ευρωπαϊκές επαρχίες του κράτους.

Στρατιωτόπια (σελ. 20)

Κτήματα τα οποία είχαν διατεθεί από το βυζαντινό κράτος στους θεματικούς στρατιώτες, στα μέσα του 7ου αιώνα. Με τα έσοδά τους από τα στρατιωτόπια οι στρατιώτες:

- α) συντηρούσαν τις οικογένειές τους,
- β) αγόραζαν τον οπλισμό τους και συντηρούσαν το άλογό τους και
- γ) κάλυπταν τα έξοδα των εκστρατειών.

Τα κτήματα και η υποχρέωση για στρατιωτική υπηρεσία μεταβιβάζονταν από τον πατέρα στον πρωτότοκο γιο.

"Θεματικός" στρατός (σελ. 20)

Στο "θεματικό" στρατό υπηρετούσαν ελεύθεροι αγρότες, στους οποίους το κράτος παραχωρούσε **στρατιωτικά κτήματα** ή **στρατιωτόπια**. Ο θεματικός στρατός αντικατέστησε τους παλαιούς μισθοφορικούς στρατούς και αποτέλεσε ένα είδος **εθνικού στρατού** που αποδείχθηκε εξαιρετικά αποτελεσματικός για την άμυνα της αυτοκρατορίας. Επικεφαλής του ήταν ο **στρατηγός**.

Στρατηγός (σελ. 20)

Στα μέσα του 7ου αιώνα, στο Βυζάντιο, ασκούσε την ανώτατη στρατιωτική και πολιτική εξουσία του θέματος που διοικούσε.

Εξελληνισμός του κράτους (σελ. 20)

Κατά τον 7ο αιώνα στο βυζαντινό κράτος συντελείται μια σημαντική αλλαγή: ολοκληρώνεται ο εξελληνισμός της κρατικής διοίκησης. Ως επίσημη γλώσσα καθιερώνεται η **ελληνική** στην πολιτική και στρατιωτική διοίκηση (μέχρι τότε ήταν η Λατινική). Οι ρωμαϊκοί τίτλοι αντικαταστάθηκαν από ελληνικούς, όπως ο τίτλος: **βασιλεύς** με τη χριστιανική προσθήκη: "**πιστός εν Χριστώ**" που αντικατέστησε τον τίτλο: *imperator Romanorum* (= αυτοκράτωρ Ρωμαίων)

"πιστός εν Χριστώ" (σελ. 20)

Προσθήκη κοντά στον τίτλο: "βασιλεύς" που καθιερώθηκε τον 7ο αιώνα από τον αυτοκράτορα Ηράκλειο. Το στοιχείο αυτό δείχνει την ενδυνάμωση του ρόλου της θρησκείας και τη συμπίεση του κράτους με την Εκκλησία.

Εξαρχάτα (σελ. 21)

Έτσι ονομάζονταν οι διοικητικές περιφέρειες του βυζαντινού κράτους τον 6ο αιώνα, που ήταν απομακρυσμένες από το κέντρο. Εφαρμόστηκε κυρίως στη Δύση για την αποτελεσματικότερη υπεράσπιση των βυζαντινών επαρχιών από τις βαρβαρικές επιδρομές. Επικεφαλής των εξαρχάτων ήταν ο **έξαρχος**. Αυτός συγκέντρωνε την πολιτική, στρατιωτική, δικαστική και οικονομική εξουσία. Ενεργούσε ως **τοποτηρητής** του αυτοκράτορα. Ο θεσμός των εξαρχάτων χρησιμοποιήθηκε ως πρότυπο από τους μετέπειτα αυτοκράτορες για την προώθηση και την καθιέρωση του θεσμού των "θεμάτων".

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ**Ηράκλειος (σελ. 19)**

Βυζαντινός στρατηγός - αυτοκράτορας (610 - 641).

- Έκανε πολλές εκστρατείες εναντίον των Περσών και επανέφερε στην Κων/πολη τον Τίμιο Σταυρό.
- Στην εποχή του ολοκληρώθηκε ο εξελληνισμός του κράτους.
- Πρώτος υιοθέτησε τον τίτλο "βασιλεύς" με την προσθήκη: "πιστός εν Χριστώ"

Ρωμανία (σελ. 20): Άλλη ονομασία της βυζαντινής επικράτειας.**Άβαροι (σελ. 19)**

Ασιατικός νομαδικός λαός, μογγολικής καταγωγής, με αξιόλογη κρατική οργάνωση, οργανωμένος σε πολεμικές κοινότητες. Υπέταξαν τις σλαβικές φυλές που ήταν εγκαταστημένοι στην περιοχή πάνω από τη Μαύρη Θάλασσα και τον 6ο αιώνα άπλωσαν την κυριαρχία τους στις ουγγρικές πεδιάδες. Έτσι αποτέλεσαν μια σοβαρή απειλή για το Βυζάντιο. Το 558 ο Ιουστινιανός έκλεισε μαζί τους συμφωνία να τους καταβάλει ετήσια επιχορήγηση, για τη διατήρηση της τάξης στις στέπες του Βόρειου Εύξεινου Πόντου. Το 561 έφτασαν ως τον Κάτω Δούναβη και ζήτησαν να εγκατασταθούν εκεί. Ο Ιουστινιανός τους έστρεψε στην Παννονία. Το 626 μαζί με τους Σλάβους πολιορκήσαν την Κων/πολη και ηττήθηκαν από τον Ηράκλειο.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
622 - 628	Εκστρατείες Ηρακλείου κατά Περσών.
627	<ul style="list-style-type: none"> • Μάχη στη Νινευί (κοντά στα Γαυγάμηλα) μεταξύ Βυζαντινών και Περσών. • Νίκη Ηρακλείου. • Ανάκτηση βυζαντινών επαρχιών Εγγύς Ανατολής.
626	<ul style="list-style-type: none"> • Πολιορκία Κων/πολης από Σλάβους και Αβάρους. • Νίκη Βυζαντινών.
7ος αι.	<ul style="list-style-type: none"> • Καθιέρωση "θεμάτων" στη Μ. Ασία. • Εξελληνισμός του κράτους

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Οι πρώτοι
αιώνες
του Βυζαντίου

1. **Να επισημάνεις παράγοντες που συνέβαλαν στη νίκη του Ηρακλείου κατά των Περσών.**

Οι παράγοντες που συνέβαλαν στη νίκη του Ηρακλείου κατά των Περσών είναι οι εξής: 1) η προσωπικότητα του, 2) η βοήθεια της Εκκλησίας και 3) ο θρησκευτικός και πατριωτικός ενθουσιασμός του βυζαντινού στρατού.

1) Ο Ηράκλειος αντιπροσωπεύει τον τύπο του στρατηγού - αυτοκράτορα που ηγήθηκε προσωπικά του βυζαντινού στρατού, κι αυτό ενέπνευσε και ενθάρρυνε τους στρατιώτες του, γιατί με την ανδρεία του γινόταν παράδειγμα γι' αυτούς.

- Αναδιοργάνωσε αποτελεσματικά και εξόπλισε άρτια το στρατό του.
- Εφάρμοσε με επιτυχία την τακτική του αντιπερισπασμού και μετέφερε τον πόλεμο στην καρδιά του Περσικού κράτους (Νινευί).
- Εκμεταλλεύτηκε το γεγονός της αρπαγής του Τιμίου Σταυρού και κήρυξε ιερό πόλεμο κατά των Περσών, εξάπτοντας έτσι το θρησκευτικό συναίσθημα των στρατιωτών του.

2) Εξαιρετικά σημαντικός παράγοντας για τη νίκη του Ηρακλείου κατά των Περσών ήταν και ο ρόλος της Εκκλησίας, που προσέφερε μεγάλη βοήθεια υλική (χρήματα) και ηθική (εμφύχωση, επίκληση της Παναγίας, ευλογία, ευχές).

3) Καθοριστικό ρόλο όμως για την έκβαση των εκστρατειών έπαιξε ο θρησκευτικός και πατριωτικός ενθουσιασμός που επικράτησε στις τάξεις του βυζαντινού στρατού, καθώς πολεμούσαν εναντίον εκείνων που άρπαξαν τον Τιμίο Σταυρό (το ιερότερο κειμήλιο του Χριστιανισμού) και απειλούσαν τη βυζαντινή πατρίδα τους τη Ρωμανία.

2. **Ποια ανάγκη υπαγόρευσε την καθιέρωση των θεμάτων, όπως προκύπτει έμμεσα από το σχετικό απόσπασμα του έργου "Περί θεμάτων";**

Σύμφωνα με το παρατιθέμενο απόσπασμα, που είναι από το έργο του Κων/νου Πορφυρογέννητου "Περί θεμάτων" και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, η καθιέρωση των "θεμάτων" υπαγορεύτηκε από τον περιορισμό και τον ακρωτηριασμό του ρωμαϊκού κράτους σε Ανατολή και Δύση.

Στην Ανατολή είχαν κατακτηθεί από τους Άραβες η Συρία, η Παλαιστίνη και η Αίγυπτος, ενώ στη Δύση είχαν διεισδύσει και είχαν εγκατασταθεί στα Βαλκάνια οι Σλάβοι και οι Άβαροι.

Ένεκα κυρίως της αραβικής επέκτασης δημιουργήθηκε η ανάγκη οργάνωσης της άμυνας και απόκρουσης των συγκεκριμένων εχθρών. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος οι διάδοχοι του Ηρακλείου κατέμησαν (:υποδαίρεσαν) τις μεγάλες διοικητικές περιφέρειες σε μικρότερες και τα μεγάλα στρατιωτικά σώματα σε μικρότερα δημιουργώντας τα "θέματα", δηλαδή διοικητικές περιφέρειες με δικό τους στρατό. Ακόμη μεταβίβασαν ένα μέρος της κεντρικής εξουσίας στους διοικητές αυτών των περιφερειών, δηλαδή στους στρατηγούς των θεμάτων (αποκέντρωση). Έτσι δημιούργησαν ένα νέο διοικητικό σύστημα. Η μεταρρύθμιση αυτή συνδέεται και με ένα άλλο μεγάλο γεγονός, τον εξελληνισμό του κράτους.

3. **Ποιες διοικητικές περιφέρειες (εξαρχάτα και θέματα) περιλάμβανε και ποια στρατιωτικά σώματα διέθετε το Βυζάντιο στα τέλη του 7ου αιώνα σύμφωνα με το τελευταίο παράθεμα; Αφού μελετήσεις προσεκτικά το χάρτη, να επισημάνεις ποια νέα θέματα και με ποιο τρόπο ιδρύθηκαν μεταξύ του 7ου και 9ου αι. στη Μ. Ασία.**

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από μία επιστολή του Ιουστινιανού Β΄ προς τον πάπα της Ρώμης, η οποία χρονολογείται στα 687 και περιλαμβάνει πληροφορίες για τη διοικητική διάρθρωση του κράτους στα τέλη του 7ου αι., συμπληρώνοντας την ιστορική αφήγηση. Απ' την επιστολή προκύπτει ότι στα τέλη του 7ου αιώνα είχαν ήδη ιδρυθεί τα εξαρχάτα της Ιταλίας με πρωτεύουσα τη Ραβέννα και της Αφρικής με πρωτεύουσα την Καρχηδόνα.

Επίσης το Βυζάντιο διέθετε τα εξής θέματα: 1) το "θέμα" της Θράκης (στο ευρωπαϊκό τμήμα της αυτοκρατορίας), 2) το "θέμα" των Καραβησιάνων (το μοναδικό ναυτικό θέμα) με πρωτεύουσα τη νήσο Κέω, 3) το "θέμα" Οψικίου, 4) το "θέμα" Ανατολικών και 5) το "θέμα" Αρμενιάκων στη Μ. Ασία. Επίσης το στρατηγικής σημασίας λιμάνι και φρούριο Septem / Ceuta απέναντι από το στενό του Γιβραλτάρ είχε διοικητική αυτοτέλεια και φυλασσόταν από το σώμα των λεγόμενων Septensiani. Εκτός από τα στρατεύματα που προστάτευαν τα "θέματα" και τα εξαρχάτα, υπήρχαν και οι **σχολές** και οι **εξκουβίτορες** του Ιερού Παλατίου. Απ' τον 7ο έως τον 9ο αιώνα η κατάσταση είχε αλλάξει ριζικά. Στο διάστημα αυτό ιδρύθηκαν πολλά νέα θέματα, ενώ τα παλαιά είχαν διαιρεθεί και πολλαπλασιαστεί.

4. Μπορείς να εξηγήσεις γιατί ο Ηράκλειος απεικονίζεται ως Δαβίδ; Τι γνωρίζεις από την Παλαιά Διαθήκη που θα μπορούσε να στηρίξει τον παραλληλισμό;

Σε έναν αργυρό δίσκο του 7ου αιώνα ο Ηράκλειος απεικονίζεται ως Δαβίδ.

Από την Παλαιά Διαθήκη γνωρίζουμε ότι ο Δαβίδ χάρη στην πίστη του στο Θεό, νίκησε το φοβερό και ακαταμάχητο γίγαντα Γολιάθ.

Κάτι παρόμοιο συνέβη και με τον Ηράκλειο, που με πολύ μικρά μέσα, χάρη στην ακράδαντη πίστη του νίκησε το πανίσχυρο περσικό κράτος.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια ήταν η εσωτερική κατάσταση του βυζαντινού κράτους όταν ανέλαβε ο Ηράκλειος την εξουσία;

Στο δεύτερο μισό του 6ου και στις αρχές του 7ου αιώνα το Βυζάντιο συγκλονίστηκε από μια πολύπλευρη κρίση. Λοιμοί, κακές σοδειές, σεισμοί και εισβολές στα εδάφη της αυτοκρατορίας οδήγησαν στην εγκατάλειψη ή την παρακμή των πόλεων, στη μείωση του πληθυσμού και την υποχώρηση του εμπορίου και της νομισματικής κυκλοφορίας. Η επέκταση της κρίσης στη δημόσια οικονομία οδήγησε στην παραμέληση του στρατού.

Αυτή την κρίση καθώς και τους εξωτερικούς κινδύνους έπρεπε να διαχειριστεί αποτελεσματικά ο Ηράκλειος.

2. Ποιοι λαοί απειλούσαν την αυτοκρατορία όταν ανέλαβε την εξουσία ο Ηράκλειος;

Όταν ανέλαβε την εξουσία ο Ηράκλειος οι **Σλάβοι** άρχισαν να κατακλύζουν τις ευρωπαϊκές επαρχίες και οι **Πέρσες** έφτασαν στις ακτές του Βοσπόρου. Στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Ηρακλείου η κατάσταση της αυτοκρατορίας ήταν εξαιρετικά κρίσιμη.

3. Γιατί οι εκστρατείες του Ηρακλείου κατά των Περσών προσέλαβαν έντονο θρησκευτικό χαρακτήρα ιερού πολέμου και πώς φαίνεται αυτός ο χαρακτήρας;

Οι εκστρατείες του Ηρακλείου κατά των Περσών προσέλαβαν έντονο θρησκευτικό χαρακτήρα επειδή οι Πέρσες είχαν αρπάξει τον Τίμιο Σταυρό, το ιερότερο κειμήλιο του Χριστιανισμού. Ο αυτοκράτορας εξύψωσε το φρόνημα των στρατιωτών του με φλογερές ομιλίες κατά των εχθρών του Χριστιανισμού και της Ρωμανίας.

Ο Ηράκλειος, αφού αναδιοργάνωσε το στράτευμα με την οικονομική συμπαράσταση της εκκλησίας, επιχείρησε συνεχείς εκστρατείες κατά των Περσών (622- 628). Στη μάχη της Νινευί πέτυχε να συντρίψει τους Πέρσες και να ανακτήσει όλες τις βυζαντινές επαρχίες στην Εγγύς Ανατολή (627) καθώς και το πιο ακριβό απόκτημα του πολέμου: τον Τίμιο Σταυρό, που τον έφερε θριαμβευτικά στην Κων/πολη.

4. Πολλοί παραλληλίζουν τον Ηράκλειο με τον Μ. Αλέξανδρο. Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί αυτός ο παραλληλισμός;

Μπορούμε να παραλληλίσουμε τον Ηράκλειο με τον Μ. Αλέξανδρο διότι:

Και οι δύο έκαναν νικηφόρες εκστρατείες μέχρι τα βάθη της Περσίας, ηγούνταν προσωπικά του στρατού τους και με την ανδρεία τους γίνονταν παράδειγμα για τους στρατιώτες τους. Και στις δύο περιπτώσεις το θάρρος, η αποφασιστικότητα και η γενναιότητα ξάφνιασαν, αποθάρρυναν και κατέβαλαν τους Πέρσες.

5. Τι ήταν τα "θέματα" και για ποιο λόγο δημιουργήθηκαν;

"Θέματα" ήταν διοικητικές περιφέρειες με δικό τους στρατό. Αποτελούσαν ένα νέο διοικητικό σύστημα που καθιέρωσαν οι διάδοχοι του Ηρακλείου. Τα πρώτα "θέματα" δημιουργήθηκαν στη Μ. Ασία, στη διάρκεια του 7ου αιώνα, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι επιθέσεις των Αράβων. Προς τα τέλη του 7ου αι. το σύστημα των "θεμάτων" σταθεροποιήθηκε κι άρχισε να εξαπλώνεται και στις ευρωπαϊκές επαρχίες του κράτους.

6. Τι ήταν ο "θεματικός" στρατός και πώς διοικούνταν;

Ο "θεματικός" στρατός σχετίζεται με την καθιέρωση του θεσμού των "θεμάτων". Στο "θεματικό" στρατό υπηρετούσαν ελεύθεροι αγρότες, στους οποίους το κράτος παραχωρούσε στρατιωτικά κτήματα ή στρατιωτόπια. Με τα έσοδά τους οι στρατιώτες: α) συντηρούσαν τις οικογένειές τους, β) αγόραζαν τον οπλισμό τους και γ) κάλυπταν τα έξοδα των εκστρατειών.

Ο θεματικός στρατός αντικατέστησε τους παλαιούς μισθοφορικούς στρατούς και αποτέλεσε ένα είδος εθνικού στρατού που αποδείχθηκε εξαιρετικά αποτελεσματικός για την άμυνα της αυτοκρατορίας.

Επικεφαλής του "θεματικού" στρατού ήταν ο στρατηγός, ο οποίος ασκούσε την ανώτατη εξουσία (στρατιωτική και πολιτική) μέσα στα όρια του "θέματος".

7. Ποια γεγονότα συνετέλεσαν στην ολοκλήρωση του εξελληνισμού του κράτους τον 7ο αιώνα;

Τα γεγονότα που συνετέλεσαν στην ολοκλήρωση του εξελληνισμού του κράτους τον 7ο αιώνα, ήταν: α) η καθιέρωση της ελληνικής γλώσσας ως επίσημης στην πολιτική και στρατιωτική διοίκηση και β) η αντικατάσταση των ρωμαϊκών τίτλων από ελληνικούς. Πρώτος ο Ηράκλειος υιοθέτησε τον τίτλο **βασιλεύς**, με τη χριστιανική προσθήκη "**πιστός εν Χριστώ**". Η εξέλιξη αυτή σηματοδοτεί σε συμβολικό επίπεδο το οριστικό τέλος της Ρωμαϊκής

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΠΡΩΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ερωτήσεις αντικειμενικού τύπου

330 – 717

1. Συμπληρώστε τα ονόματα στη στήλη: ΟΝΟΜΑ

α/α		ΟΝΟΜΑ
1	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Η εξωτερική του πολιτική απέβλεπε στην αποκατάσταση της Ρωμαϊκής Οικουμένης.	
2	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Προσπάθησε να αναβιώσει τη λατρεία των θεών του Ολύμπου.	
3	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Στα χρόνια του η επέκταση της βυζαντινής επιρροής στις χώρες της Ερυθράς θάλασσας, διευκόλυνε την ανάπτυξη και αύξησε τα κέρδη του μακρινού εμπορίου.	
4	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Απαγόρευσε τους Ολυμπιακούς Αγώνες.	
5	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Όταν πέθανε (395) το Ρωμαϊκό κράτος χωρίστηκε σε ανατολικό και δυτικό τμήμα.	
6	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Υπέγραψε συνθήκη ειρήνης με το βασιλιά των Περσών Χοσρόη Α΄.	
7	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Συγκάλεσε την Οικουμενική Σύνοδο στη Νίκαια της Βιθυνίας.	
8	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Η ευνοϊκή πολιτική του απέναντι στους ηγέτες των Γερμανών προκάλεσε σοβαρό κίνδυνο εκγερμανισμού του κράτους.	
9	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Με διάταγμά του ανέστειλε τη λειτουργία της Νεοπλατωνικής Ακαδημίας Αθηνών.	
10	Φιλόσοφος από την Αλεξάνδρεια. Θανατώθηκε από φανατικούς χριστιανούς τον 4ο αιώνα.	
11	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Έκανε πολλές εκστρατείες κατά των Περσών και επανέφερε τον Τίμιο Σταυρό στην Κων/πολη.	
12	Οι αρχιτέκτονες της Αγίας Σοφίας.	
13	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Επί της εποχής του ολοκληρώθηκε ο εξελληνισμός της κρατικής διοίκησης.	
14	Ιδρυτής του Οστρογοθτικού βασιλείου.	
15	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Κατέλυσε το Βανδαλικό βασίλειο στη Β. Αφρική (533 - 534).	

a/a		ΟΝΟΜΑ
16	Αρχηγός των Γόθων. Σκοτώθηκε κατά την εξέγερση του λαού της Κων/πολης το 400.	
17	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Πρώτος υιοθέτησε τον τίτλο: "βασιλεύς, πιστός εν Χριστώ".	
18	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Το διαρκέστερο έργο του: η κωδικοποίηση του Ρωμαϊκού Δικαίου.	
19	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Έκοψε και έθεσε σε κυκλοφορία χρυσό νόμισμα κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο.	
20	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Νίκησε τους Αβάρους και τους Σλάβους το 626 που είχαν πολιορκήσει την Κων/πολη.	

2. Στις παρακάτω προτάσεις συμπληρώστε τα κενά:

1. Ο Κωνσταντίνος Α΄ μετέφερε το από τα λάβαρα στο νόμισμα.
2. Ο Κωνσταντίνος Α΄ όταν νίκησε το Μαξέντιο (312) έγινε
3. Οι κάτοχοι μεγάλων εκτάσεων γης στο βυζαντινό κράτος λέγονταν
4. Ιδιοκτήτες μικρών εκτάσεων γης στο βυζαντινό κράτος, οι οποίοι κατά τους πρώτους αιώνες της βυζαντινής αυτοκρατορίας μετατράπηκαν σε εξαρτημένους αγρότες των μεγαλογαιοκτημόνων.
5. Κόμμα που δημιουργήθηκε στο Βυζάντιο στα τέλη του 4ου αιώνα από βυζαντινούς λόγιους και πολιτικούς που αντέδρασαν στην πολιτική του Θεοδοσίου Α΄ σχετικά με τους Γερμανούς.
6. Βασίλειο που δημιουργήθηκε στην Ιταλία από το Θεοδέριχο το 493, με πρωτεύουσα τη Ραβέννα. Κατακτήθηκε από τον Ιουστινιανό μετά από σκληρούς αγώνες που κράτησαν 20 χρόνια.
7. Η συλλογή των αυτοκρατορικών διαταγμάτων που είχαν εκδοθεί από τους νόμιμους αυτοκράτορες μετά το 312 στο ρωμαϊκό κράτος.
8. Υπογράφηκε από τον Κων/νο Α΄ και το Λικίνιο το 313. Με αυτό αναγνωρίστηκε στους χριστιανούς η ελευθερία της λατρείας τους.
9. Αίρεση που κυριάρχησε τον 5ο αιώνα στο ρωμαϊκό κράτος. Τόνιζε την υπεροχή της ανθρώπινης φύσης του Χριστού.
10. Αίρεση που είχε μεγάλη διάδοση τον 5ο αιώνα. Δίδασκε ότι η θεία φύση του Χριστού απορρόφησε την ανθρώπινη.
11. Αίρεση που κυριάρχησε τον 4ο αιώνα. Δίδασκε ότι ο Υιός είναι δημιούργημα του Πατρός, αμφισβητώντας τη θεότητά του.
12. Νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού, που περιλάμβανε τους αυτοκρατορικούς νόμους

πριν από τον Ιουστινιανό.

13. Νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού που περιλάμβανε γνώμες Ρωμαίων νομικών.
14. Δημοτικές οργανώσεις του λαού της Κων/πολης στη διάρκεια του 5ου και 6ου αιώνα, που έμοιαζαν με αθλητικά σωματεία, αλλά είχαν και πολιτική ισχύ.
15. Μεγάλη εξέγερση των δήμων του Ιπποδρόμου Πράσινων και Βένετων το 532, επί Ιουστινιανού.
16. Διοικητικές περιφέρειες της αυτοκρατορίας με δικό τους στρατό, που πρωτοδημιουργήθηκαν στη Μ. Ασία τον 7ο αιώνα και στα τέλη του ο θεσμός τους γενικεύεται και στις ευρωπαϊκές επαρχίες του κράτους.

3. Στις παρακάτω προτάσεις συμπληρώστε τα κενά:

1. Ο Κωνσταντίνος Α΄ από το Βυζάντιο εύκολα μπορούσε να αποκρούσει τους (Δούναβη) και τους (Ευφράτη).
2. Η Κωνσταντινούπολη ή βαθμιαία απέκτησε χαρακτηριστικά χριστιανικής πόλης, αφού οικοδομήθηκαν εκεί πολλές εκκλησίες.
3. Ο Κωνσταντίνος μετέφερε το από την στρατιωτική σημαία στα νομίσματά του.
4. Το που βασίστηκε σε συμφωνία του Κωνσταντίνου και του Λικίνιου (313) αναγνώρισε στους χριστιανούς ελευθερία άσκησης της λατρείας τους.
5. Κατά τον 4ο και 5ο αιώνα το κράτος ακολουθούσε προσπαθώντας να καθορίσει τις οικονομικές εξελίξεις.
6. Ο, στον οποίον περιλήφθηκαν όλα τα αυτοκρατορικά διατάγματα που είχαν εκδοθεί μετά το 312, δημοσιεύτηκε το 438.
7. Ο Χριστιανισμός και παλιότερα αλλά κυρίως από την εποχή της αναγνώρισής του ήρθε αντιμέτωπος με ποικίλες
8. Ο, που τόνιζε την υπεροχή της ανθρώπινης φύσης του Χριστού, καταδικάστηκε από την Γ΄ Οικουμενική Σύνοδο της Εφέσου (431).
9. Οι εκδόθηκαν μετά το 534 και γράφτηκαν οι περισσότερες στα ελληνικά, γιατί οι υπήκοοι του ανατολικού τμήματος κυρίως δεν κατανοούσαν τα λατινικά.
10. Η είναι το λαμπρότερο κτίσμα της Βυζαντινής τέχνης. Εκπροσωπεί το νέο ρυθμό
11. Επειδή οι Πέρσες είχαν αρπάξει τ....., οι εκστρατείες του Ηρακλείου προσέλαβαν έντονο θρησκευτικό χαρακτήρα.
12. Στο θεματικό στρατό υπηρετούσαν ελεύθεροι αγρότες, στους οποίους το κράτος παραχωρούσε ή

13. Ο θεματικός στρατός αντικατέστησε τους παλαιούς μισθοφορικούς στρατούς και αποτέλεσε ένα είδος.....
14. Την ανώτατη εξουσία μέσα στα όρια του "θέματος" την ασκούσε
15. Μια σημαντική αλλαγή της εποχής του Ηρακλείου ήταν η ολοκλήρωση τ..... της κρατικής διοίκησης.

4. Στις παρακάτω προτάσεις βάλτε ένα Χ στην αντίστοιχη στήλη, ανάλογα αν τις θεωρείτε σωστές ή λανθασμένες.

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
1	Ο Κων/νος Α΄ έκοψε και έθεσε σε κυκλοφορία ένα πολύ σταθερό χρυσό νόμισμα.		
2	Το Οστρογοτθικό βασίλειο ιδρύθηκε από τον Οδόακρο.		
3	Η Κων/πολη λέγεται και Νέα Ρώμη.		
4	Ο Ιουστινιανός ίδρυσε το Πανεπιστήμιο της Κων/πολης.		
5	Το Διάταγμα των Μεδιολάνων νομιμοποίησε το Χριστιανισμό.		
6	Ο Κων/νος Α΄ καθιέρωσε στη διοίκηση τη διάκριση της πολιτικής από τη στρατιωτική εξουσία.		
7	Ο Θεοδοσίος Α΄ ανέθεσε σε μια επιτροπή την έκδοση του Θεοδοσιανού Κώδικα.		
8	Η πολιτική του Θεοδοσίου Β΄ σχετικά με τους Γερμανούς δημιούργησε τον κίνδυνο εκγερμανισμού του κράτους.		
9	Ο Αρειανισμός δίδασκε ότι ο Υιός είναι δημιούργημα του Πατρός, αμφισβητώντας τη θεότητα του.		
10	Ο Νεστοριανισμός δίδασκε ότι η θεία φύση του Χριστού απορρόφησε την ανθρώπινη.		
11	Ο Ηράκλειος υπέγραψε συνθήκη ειρήνης με το Χοσρόη Α΄ (βασιλιά των Περσών).		
12	Το πολιτικό πρόγραμμα του Ηρακλείου ήταν: ένα κράτος, μία εκκλησία, μία νομοθεσία.		
13	Το Ιουστινιάνειο Δίκαιο αποτελούσε τη βάση του Δικαίου της Νεότερης Ευρώπης.		
14	Το Βανδαλικό βασίλειο στη Β. Αφρική καταλύθηκε από τον Ηράκλειο.		
15	Η εξωτερική πολιτική του Ιουστινιανού απέβλεπε στην αποκατάσταση της Ρωμαϊκής Οικουμένης.		
16	Η ελληνική γλώσσα καθιερώνεται ως επίσημη γλώσσα στην πολιτική και στρατιωτική διοίκηση στην εποχή του Ηρακλείου.		
17	Ο Κων/νος Α΄ υιοθέτησε τον τίτλο "βασιλεύς, πιστός εν Χριστώ".		

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
18	Οι Άβαραι και οι Σλάβοι πολióρκησαν το 626 την Κων/πολη και υπέστησαν ταπεινωτική ήττα.		
19	Ο Ιουστινιανός με αυστηρούς νόμους προσπάθησε να περιορίσει τη δύναμη των μεγαλογαιοκτημόνων.		
20	Ο Ιουστινιάνειος Κώδικας περιλάμβανε τους νέους νόμους που εκδόθηκαν μετά το 534 στα ελληνικά.		

5. Αντιστοιχίστε τις χρονολογίες με τα γεγονότα

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ		ΓΕΓΟΝΟΣ		ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	11/5/330	α)	Χωρισμός ρωμαϊκού κράτους σε ανατολικό και δυτικό.	
2	313	β)	Εξουδετέρωση Γόθων από Κων/πολη	
3	395	γ)	Εγκαίνια Κων/πολης	
4	400	δ)	Στάση του Νίκα	
5	425	ε)	Διάταγμα Μεδιολάνων	
6	532	ζ)	Επαναφορά Τίμιου Σταυρού στη Κων/πολη	
7	532-537	η)	Ίδρυση Πανεπιστημίου Κων/πολης	
8	562	θ)	Ήττα Αβάρων και Σλάβων στην πολιορκία της Κων/πολης	
9	626	ι)	Κτίσιμο Αγίας Σοφίας	
10	627	κ)	Υπογραφή συνθήκης Ιουστινιανού και Χοσρόη Α΄	

6. Επιλογή ορθής απάντησης:

(Στις παρακάτω προτάσεις υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση):

- Αναγνώρισε το δικαίωμα άσκησης της χριστιανικής λατρείας:
α) Κων/νος Α΄, β) Θεοδοσίος Β΄, γ) Ιουστινιανός
- Το διάταγμα των Μεδιολάνων υπογράφηκε μεταξύ:
α) Μαξέντιου και Λικίνιου, β) Κων/νου και Λικίνιου, γ) Κων/νου και Μαξέντιου
- Η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος καταδίκασε:
α) τον Αρειανισμό, β) το Νεστοριανισμό, γ) το Μονοφυσιτισμό
- Η επέκταση της Βυζαντινής επιρροής στις χώρες της Ερυθράς θάλασσας (Αιθιοπίας

- και Υεμένης) διευκόλυνε την ανάπτυξη και αύξησε τα κέρδη του μακρινού εμπορίου, στα χρόνια του:
α) Ιουστινιανού, β) Θεοδοσίου Α', γ) Ιουστίνου Α'
5. Έδωσε στους ηγέτες των Γερμανών ανώτερες θέσεις στο στρατό και την διοίκηση του κράτους και έτσι δημιουργήθηκε κίνδυνος εκγερμανισμού του κράτους:
α) Θεοδόσιος Α', β) Θεοδόσιος Β', γ) Ιουλιανός
6. Ίδρυσε το Πανεπιστήμιο της Κων/πολης:
α) Κων/νος Α', β) Θεοδόσιος Β', γ) Ιουστινιανός
7. Ίδρυσε το Οστρογοθικό βασίλειο (493):
α) ο Οδόακρος, β) ο Θεουδέριχος, γ) ο Γαϊνός
8. Προσπάθησε να αναβιώσει την λατρεία των θεών του Ολύμπου:
α) Θεοδόσιος Α', β) Θεοδόσιος Β', γ) Ιουλιανός
9. Απαγόρευσε τους Ολυμπιακούς αγώνες και τα Ελευσίνια Μυστήρια:
α) Ιουλιανός, β) Θεοδόσιος Α', γ) Θεοδόσιος Β'
10. Ανέστειλε την λειτουργία της Νεοπλατωνικής Ακαδημίας Αθηνών:
α) Ιουστινιανός, β) Ιουλιανός, γ) Θεοδόσιος Α'
11. Προσπάθησε με αυστηρούς νόμους να περιορίσει την δύναμη των μεγάλων γαιοκτημόνων των επαρχιών και να προστατεύσει τους ελεύθερους αγρότες:
α) Κων/νος Α', β) Ηράκλειος, γ) Ιουστινιανός
12. Υπέγραψε συνθήκη ειρήνης με το Χοσρόη Α':
α) Κων/νος Α', β) Ιουστινιανός, γ) Ηράκλειος
13. Κατέκτησε το Οστρογοθικό βασίλειο:
α) Ηράκλειος, β) Θεοδόσιος Β', γ) Ιουστινιανός
14. Έφερε στην Κων/πολη τον Τίμιο Σταυρό μετά από σκληρούς πολέμους με τους Πέρσες:
α) Κων/νος Α', β) Ηράκλειος, γ) Ιουστινιανός
15. Πρώτος υιοθέτησε τον τίτλο "βασιλεύς" με την χριστιανική προσθήκη "πιστός εν Χριστώ".:
α) Κων/νος Α', β) Ιουστινιανός, γ) Ηράκλειος
16. Το πολιτικό του πρόγραμμα ήταν: ένα κράτος, μία Εκκλησία, μία νομοθεσία.
α) Κων/νος Α', β) Ιουστινιανός Α', γ) Ηράκλειος

7. Αντιστοιχίστε τις φράσεις της στήλης Α με τα ονόματα της στήλης Β.

A		B		ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	Διάταγμα Μεδιολάνων	A	Νίκαια Βιθυνίας	
2	Ίδρυση Πανεπιστημίου Κων/πολης	B	Έφεσος	
3	Α΄ Οικουμενική Σύνοδος (325)	Γ	Ιουστινιανός - θεοδώρα	
4	Γ΄ Οικουμενική Σύνοδος (431)	Δ	Κων/νος - Λικίνιος	
5	Στάση του Νίκα	Ε	Ηράκλειος	
6	Ανθέμιος - Ισίδωρος	Z	Θεοδόσιος Β΄	
7	ανάκτηση Τίμιου Σταυρού	H	Αγία Σοφία	
8	“θέματα”	Θ	Ιουστινιανός	
9	Πανδέκτης	I	Ηράκλειος	
10	βασιλεύς, πιστός εν Χριστώ	K	Διάδοχοι Ηρακλείου	

330 – 717

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΕΩΝ ΠΡΩΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Οι πρώτοι
αιώνες
του Βυζαντίου

1η άσκηση

1) Ιουστινιανός,	2) Ιουλιανός,	3) Ιουστίνου Α΄,	4) Θεοδόσιος Α΄,
5) Θεοδόσιος Α΄,	6) Ιουστινιανός,	7) Κωνσταντίνος Α΄,	8) Θεοδόσιος Α΄,
9) Ιουστινιανός,	10) Υπατία,	11) Ηράκλειος,	12) Ανθέμιος και
Ισίδωρος,
13) Ηράκλειος,	14) Θεουδέριχος,	15) Ιουστινιανός,	16) Γαϊνάς,
17) Ηράκλειος,	18) Ιουστινιανός,	19) Κωνσταντίνος Α΄,	20) Ηράκλειος,

2η άσκηση

1) Χριστόγραμμα,	2) μονοκράτορας,
3) μεγάλοι γαιοκτήμονες ή "δυνατοί",	4) πάροικοι,
5) πατριωτικό ή αντιγερμανικό,	6) Οστρογοτθικό,
7) Θεοδοσιανός Κώδικας,	8) Διάταγμα των Μεδιολάνων,
9) Νεστοριανισμός,	10) Μονοφυσισμός,
11) Αρειανισμός,	12) Ιουστινιάνειος Κώδικας,
13) Πανδέκτης,	14) δήμοι,
15) Στάση του Νίκα,	16) "θέματα"

3η άσκηση

1) Γότθους - Πέρσες,	2) Νέα Ρώμη,	3) Χριστόγραμμα,
4) Διάταγμα Μεδιολάνων,	5) παρεμβατική πολιτική,	6) Θεοδοσιανός Κώδικας,
7) αιρέσεις,	8) Νεστοριανισμός,	9) Νεαρές,
10) Αγία Σοφία,	11) τον Τίμιο Σταυρό,	12) στρατιωτικά κτήματα/
στρατιωτόπια,
13) εθνικού στρατού,	14) ο στρατηγός,	15) του εξελληνισμού.

4η άσκηση

1Σ	2Λ	3Σ	4Λ	5Σ	6Σ	7Λ	8Λ	9Σ	10Λ	11Λ	12Λ	13Σ	14Λ	15Σ	16Σ	17Λ	18Σ	19Σ	20Λ
----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

5η άσκηση

1-γ	2-ε	3-α	4-β	5-η	6-δ	7-ι	8-κ	9-θ	10-ζ
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

6η άσκηση

1-α	2-β	3-α	4-γ	5-α	6-β	7-β	8-γ	9-β	10-α	11-γ	12-β	13-γ	14-β	15-γ	16-β
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------	------	------	------	------	------	------

7η άσκηση

1-Δ	2-Z	3-A	4-B	5-Γ	6-H	7-E	8-K	9-Θ	10-I
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΛΑΟΙ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΓΥΡΟ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

I. Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

II. Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ
ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

ΛΑΟΙ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΓΥΡΟ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

**4ος - 5ος
αιώνας**

Γερμανικοί λαοί (Γότθοι)
εγκαθίστανται στα Βαλκάνια
σχέσεις με Βυζαντινούς μικρής διάρκειας

**7ος - 8ος
αιώνας**

Σλάβοι, Βούλγαροι
μόνιμη εγκατάσταση στα Βαλκάνια

Σλάβοι

σκλαβηνίες
στην
ηπειρωτική Ελλάδα

Βούλγαροι

- ♦ ίδρυσαν κράτος μεταξύ Δούναβη και Αίμου (**7ος αι.**)
- ♦ αναγνωρίστηκαν από το Βυζάντιο (**αρχές 8ου έως αρχές 9ου αι.**)
- ♦ συγκρούστηκαν στρατιωτικά με το Βυζάντιο
- ♦ σχετίστηκαν εμπορικά με το Βυζάντιο
- ♦ ασπιάστηκαν το Χριστιανισμό

7ος - 8ος αιώνας Άραβες

- ♦ κατέκτησαν βυζαντ. επαρχίες Μέσης Ανατολής και Β. Αφρικής
- ♦ διεκδίκησαν από το Βυζάντιο την κυριαρχία της Μεσογείου
- ♦ ανέπτυξαν σημαντικό πολιτισμό
- ♦ διέπρεψαν στο εμπόριο
- ♦ συγκρούστηκαν στα πεδία των μαχών με το Βυζάντιο
- ♦ ανέπτυξαν εμπορικές και πολιτιστικές σχέσεις με το Βυζάντιο

I. Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

1. Οι Σλάβοι και οι σχέσεις τους με το Βυζάντιο

Περίληψη

Από τον 6ο αι. το βυζαντινό κράτος ήρθε αντιμέτωπο με ισχυρούς γειτονικούς λαούς: τους Σλάβους και τους Αβάρους.

Οι Άβαροι ήταν ένας ασιατικός πολεμικός λαός, που εγκαταστάθηκαν τον 6ο αι. στην κεντρική Ευρώπη και από εκεί μαζί με τους Σλάβους διενεργούσαν συχνές επιθέσεις στα βαλκανικά εδάφη του Βυζαντίου.

Οι Σλάβοι ήταν νομάδες (Ινδοευρωπαίοι), που τον 6ο αι. εγκαταστάθηκαν βόρεια του Δούναβη και έκαναν συχνές επιθέσεις εναντίον του Βυζαντίου, συχνά παρασυρμένοι από τους Αβάρους.

Τον 7ο αι. δημιούργησαν **σκλαβηνίες**, ανάμεσα στον ελληνικό πληθυσμό της ηπειρωτικής Ελλάδας. Αρχικά οι κάτοικοι των σκλαβηνιών συμπεριφέρονταν εχθρικά, δημιουργώντας πολλά προβλήματα στους κατοίκους και στην βυζαντινή κυβέρνηση. Αργότερα όμως ανέπτυξαν σχέσεις μαζί τους, εξελληνίστηκαν, εκχριστιανίστηκαν και αφομοιώθηκαν κοινωνικά και εθνολογικά από το Βυζάντιο.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

► **ΑΒΑΡΟΙ:** → λαός ουννικής καταγωγής
→ ίδρυσαν πανίσχυρη αυτοκρατορία στην Κεντρική Ευρώπη (6ος αι.)
→ επιθέσεις μαζί με Σλάβους στα βαλκανικά εδάφη βυζ. Αυτοκρατ.

► **ΑΒΑΡΟΙ και ΣΛΑΒΟΙ:** πολιορκίες Θεσσαλονίκης → αναποτελεσματικές

► **ΣΛΑΒΟΙ:** → νομάδες με ιδιότυπη πολιτική οργάνωση (ινδοευρωπαίοι)
→ εγκαθίστανται βόρεια του Δούναβη
→ επιτίθενται εναντίον του Βυζαντίου

αρχές **7ου αι.:** → **σκλαβηνίες** (αυτόνομες πολιτικά νησίδες σλαβικού πληθυσμού ανάμεσα στους Έλληνες της ηπειρωτ. Ελλάδας)

► **οι πληθυσμοί των σκλαβηνιών:**

αρχικά: → επιθέσεις και λεηλασίες

→ προβλήματα επικοινωνίας Κων/πολης με Θεσ/νίκη και ευρωπ. επαρχίες

αργότερα: → ανάπτυξη οικονομικών και εμπορικών σχέσεων με Έλληνες

→ επιρροή από ελληνικό πολιτισμό

► **9ος - 10ος αι.:** βυζαντινή κυβέρνηση → ρεαλιστική πολιτική προς Σλάβους

Αποτέλεσμα: → ομαλή ένταξη Σλάβων κεντρ. και νότιων περιοχών Βαλκανίων στο Βυζάντιο

► Εξελληνισμός Σλάβων σε 3 στάδια:

1. υποτάχθηκαν στρατιωτικά στο Βυζάντιο
2. εκχριστιανίστηκαν
3. αφομοιώθηκαν κοινωνικά και εθνολογικά

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

σκλαβηνίες (σελ. 23)

Αυτόνομες πολιτικά κοινότητες Σλάβων ανάμεσα σε Έλληνες που οργανώθηκαν στο γεωγραφικό χώρο της ηπειρωτικής Ελλάδας κατά τον 7ο και 8ο αι. και αφομοιώθηκαν από το Βυζάντιο κατά τους επόμενους αιώνες.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

"Οι Σλάβοι υποτάχθηκαν στρατιωτικά" (σελ. 23)

Αυτό έγινε με τους εξής τρόπους:

- 1) με εκστρατείες,
- 2) με εποικισμούς: (αναγκαστικές μεταφορές πληθυσμών με απόφαση της κεντρικής εξουσίας)
- 3) με την ίδρυση "θεμάτων" στις περιοχές τους
- 4) με την ένταξη των Σλάβων στους στρατιωτικούς καταλόγους των θεμάτων.

"Οι Σλάβοι εκχριστιανίστηκαν" (σελ. 23)

Ο εκχριστιανισμός τους συνοδευόταν και με:

- 1) την ίδρυση νέων επισκοπών
- 2) την ένταξή τους στην εκκλησιαστική διοίκηση του Βυζαντινού Κράτους

"Οι Σλάβοι αφομοιώθηκαν" (σελ. 23)

Αυτό έγινε από τα τέλη του 7ου αι., οπότε οργανώθηκε το "θέμα" της Ελλάδος, ως τα τέλη του 9ου αι. στα χρόνια του αυτοκράτορα Βασιλείου Α' (876 -886).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
6ος αι.	Εγκατάσταση Σλάβων στα βόρεια του Δούναβη
τέλη 6ου αι.	Ίδρυση αυτοκρατορίας Αβάρων στην κεντρική Ευρώπη
τέλη 6ου - αρχές 7ου	Οι Σλάβοι υπό την επιρροή των Αβάρων
αρχές 7ου αι.	Δημιουργία σκλαβηνιών στην ηπειρωτική Ελλάδα Επιθέσεις - προβλήματα προς Βυζαντινούς
7ος αι.	Εξάντληση Αβάρων - απόσυρση στην Κεντρική Ευρώπη
τέλη 7ου - τέλη 9ου	Ανάπτυξη σχέσεων (οικονομικών - κοινωνικών) μεταξύ Σλάβων και Ελλήνων
9ος - 10ος	Εξελληνισμός - εκχριστιανισμός Σλάβων. Αφομοίωση (κοινωνική και εθνολογική) από Ελληνισμό

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Λαοί γύρω
από το
Βυζάντιο

- 1. Ο ιστορικός Προκόπιος που γνώριζε καλά τη συμπεριφορά των δήμων του Ιπποδρόμου κατά τη στάση του Νίκα, χρησιμοποιεί τον όρο δημοκρατία με τη σημασία "κυριαρχία των δήμων, έλλειψη κεντρικής εξουσίας, αναρχία". Τι σήμαινε ο όρος δημοκρατία στην Αρχαία Αθήνα και τι σημαίνει σήμερα;**

Το παράθεμα του ιστορικού Προκόπιου είναι απόσπασμα από το έργο του "Υπέρ των πολέμων", και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με την "ιδιότυπη πολιτική οργάνωση" των Σλάβων.

Στο κείμενο αυτό ο Προκόπιος μιλά απαξιωτικά για την πολιτική οργάνωση των Σλάβων, που χαρακτηρίζεται ως "δημοκρατία", μια έννοια ισοδύναμη με την αναρχία για τους Βυζαντινούς.

Ο όρος δημοκρατία άλλαξε σημασία στο πέρασμα των αιώνων.

Στην αρχαία Αθήνα, όπου πρωτοκαθιερώθηκε το πολίτευμα της δημοκρατίας, ο όρος σήμαινε την πολιτική κυριαρχία του δήμου, δηλαδή του λαού. Οι ελεύθεροι πολίτες (άνδρες που έχουν συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας τους) είχαν το δικαίωμα αλλά και την υποχρέωση να εκλέγουν και να εκλέγονται και να αποφασίζουν άμεσα στις συνελεύσεις (εκκλησία του δήμου) για τα σοβαρά προβλήματα της πόλης - κράτους.

Στο Βυζάντιο ο όρος *δημοκρατία* σημαίνει έλλειψη κεντρικής εξουσίας, κυριαρχία των δήμων, αναρχία.

Σήμερα ο όρος σημαίνει "έμμεση ή αντιπροσωπευτική (κοινοβουλευτική) δημοκρατία" δηλαδή ο κάθε ενήλικος πολίτης (άνδρας ή γυναίκα) εκλέγει τους βουλευτές οι οποίοι τον αντιπροσωπεύουν στο Κοινοβούλιο ή εκλέγεται ο ίδιος για να εκπροσωπήσει τους ψηφοφόρους του.

- 2. Στρατηγικόν σημαίνει "εγχειρίδιο με οδηγίες για στρατιωτικούς". Ποιες από τις πληροφορίες του Στρατηγικού του Μαυρικού (πρώτο παράθεμα) πιστεύεις ότι ήταν χρήσιμες για τη στρατιωτική αντιμετώπιση των Σλάβων;**

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από το "Στρατηγικόν" (:εγχειρίδιο με οδηγίες για στρατιωτικούς) του αυτοκράτορα Μαυρικού (582 - 602) και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, καθώς αντλούμε απ' αυτό πρόσθετες πληροφορίες για τις συνθήκες των Σλάβων, με τους οποίους ήρθαν αντιμέτωποι οι Βυζαντινοί.

Περιγράφει τα πολεμικά τεχνάσματα των Σλάβων με αξιοποίηση των ποταμών, πέρα από το Δούναβη, όπου είχαν κτίσει τα χωριά τους.

Απ' τις πληροφορίες που δίνονται, χρήσιμες για τη στρατιωτική αντιμετώπιση των Σλάβων ήταν οι εξής: ότι οι Σλάβοι συνήθιζαν να στήνουν ενέδρες σε τόπους δασώδεις, στενούς και απόκρημνους και έκαναν ξαφνικές επιθέσεις νύχτα και μέρα. Επίσης ότι ήταν εμπειρότατοι στις διαβάσεις των ποταμών, καθώς καταδύονταν στον πυθμένα τους και έμεναν εκεί πολλές ώρες, αναπνέοντας με μακριά καλάμια, χωρίς να γίνονται αντιληπτοί.

Αυτά έπρεπε να τα έχουν υπόψη τους οι στρατιώτες και οι στρατιωτικοί του Βυζαντίου, προκειμένου να τους αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι γνωρίζετε για τη δράση των Αβάρων τον 6ο αι. ;

Οι Άβαροι, λαός ουννικής καταγωγής, είχαν ιδρύσει προς τα τέλη του 6ου αι. μια πανίσχυρη αυτοκρατορία στην Κεντρική Ευρώπη και ενεργούσαν συχνά επιθέσεις στα βαλκανικά εδάφη του Βυζαντίου, παρασύροντας μαζί τους και τους Σλάβους. Οι δύο επιδρομείς πολιορκήσαν αρκετές φορές, αλλά χωρίς αποτέλεσμα τη Θεσσαλονίκη.

2. Τι ήταν οι "σκλαβηνίες" και ποια η σχέση τους με το Βυζάντιο;

Οι "σκλαβηνίες" ήταν αυτόνομες πολιτικά κοινότητες Σλάβων διάσπαρτες ανάμεσα σε Έλληνες, που οργανώθηκαν στο γεωγραφικό χώρο της ηπειρωτικής Ελλάδας κατά τον 7ο και 8ο αι.

Οι πληθυσμοί των σκλαβηνιών αρχικά επιδόθηκαν σε λεηλασίες και επιθέσεις, δημιουργώντας προβλήματα στην επικοινωνία της Κων/πολης με τις ευρωπαϊκές επαρχίες του Βυζαντίου και ιδίως με τη Θεσσαλονίκη. Ωστόσο στο πέρασμα του χρόνου ήλθαν σε επαφή με τους ντόπιους ελληνικούς πληθυσμούς, ανέπτυξαν μαζί τους οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις και επηρεάστηκαν από τον πολιτισμό τους.

3. Ποια πολιτική ακολούθησε η βυζαντινή κυβέρνηση σχετικά με τους Σλάβους και ποια ήταν τα αποτελέσματά της;

Η βυζαντινή κυβέρνηση ακολούθησε μια ρεαλιστική πολιτική και πέτυχε να εντάξει ομαλά τους Σλάβους των κεντρικών και νότιων περιοχών των Βαλκανίων στη βυζαντινή κοινωνία (9ος και 10ος αι.). Οι Σλάβοι εξελληνίστηκαν σε 3 στάδια:

1) πρώτα υποτάχθηκαν στρατιωτικά στου Βυζάντιο, 2) ακολούθως εκχριστιανίστηκαν και 3) τελικά αφομοιώθηκαν κοινωνικά και εθνολογικά από τον Ελληνισμό.

2. Οι Βούλγαροι και οι σχέσεις τους με το Βυζάντιο

Περίληψη

α. Ίδρυση Βουλγαρικού Κράτους

(Οι Βούλγαροι, λαός ασιατικής καταγωγής εμφανίζονται στην ιστορία στα τέλη του 5ου αιώνα).

Στα τέλη του 7ου αι. έχουν γίνει επικίνδυνοι για το Βυζάντιο, καθώς επιτίθενται συχνά στις βαλκανικές περιοχές του. Το 680 νικούν τους Βυζαντινούς, ιδρύουν το βουλγαρικό κράτος στην περιοχή μεταξύ Δούναβη και Αίμου και υπογράφουν συνθήκη ειρήνης με τον Κων/νο Δ΄ Πωγωνάτο, με την οποία αναγνωρίζεται (έμμεσα) το κράτος τους.

Στις νέες περιοχές που εποίκισαν οι Βούλγαροι, ήταν εγκαταστημένοι πολλοί Σλάβοι, με τους οποίους τελικά αναμίχθηκαν και διαμόρφωσαν το βουλγαρικό έθνος (**εθνογένεση Βουλγάρων**). Στο νέο κράτος υπερείχαν πολιτικά και στρατιωτικά οι Βούλγαροι, ενώ αριθμητικά οι Σλάβοι.

β. Σχέσεις με το Βυζάντιο

Οι βυζαντινοβουλγαρικές σχέσεις ήταν άλλοτε εχθρικές, οπότε γίνονταν μακροχρόνιοι πόλεμοι, και άλλοτε σχέσεις συνεργασίας, οπότε οι δύο λαοί είχαν εμπορικές συναλλαγές με κανόνες που ρυθμιζόνταν από διμερείς συνθήκες.

Το 864 οι Βούλγαροι εκχριστιανίστηκαν και εντάχθηκαν στη σφαίρα επιρροής του Βυζαντινού πολιτισμού.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Ίδρυση βουλγαρικού κράτους

- ▶ **ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ:** φύλο ασιατικής καταγωγής με καλή στρατιωτική οργάνωση (εμφανίζονται στην ιστορία στα τέλη του 5ου αι.)
- ▶ **τέλη 7ου αι.:** → επιθέσεις προς βυζαντινή αυτοκρατορία
- ▶ **680:** → νίκη επί βυζαντινών στρατευμάτων
→ κατάληψη περιοχής μεταξύ Δούναβη - Αίμου (από Βουλγάρους)
→ ίδρυση βουλγαρικού κράτους
→ Υπογραφή συνθήκης ειρήνης με τους Βυζαντινούς
- ▶ **Η συνθήκη ειρήνης (680):**
 - ΥΠΟΓΡΑΨΑΝΤΕΣ: **Κων/νος Δ΄ Πωγωνάτος** (Βυζ.) - **Ασπαρούχ** (Βουλγ.)
 - ΟΡΟΣ: καταβολή ετήσιου φόρου στους Βουλγάρους
 - ΣΗΜΑΣΙΑ: έμμεση αναγνώριση του νέου βουλγαρικού κράτους.

- ▶ **Περιοχές εποικισμού Βουλγάρων:** πολλοί σλαβικοί πληθυσμοί.
 - ΣΚΟΠΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ: η υπόταξη των σλαβικών πληθυσμών
 - ΤΡΟΠΟΣ: επιθέσεις, συγκρούσεις
 - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ: δημιουργία βουλγαρικού έθνους (**εθνογένεση Βουλγάρων**)
- ▶ **Το βουλγαρικό έθνος:** συγκροτεί το **βουλγαρικό κράτος**
- ▶ **Το βουλγαρικό κράτος** → αποτελείται από Σλάβους και Βουλγάρους

ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

- ▶ **Οι Βούλγαροι:**
 - ήταν ολιγάριθμοι
 - υπερείχαν πολιτικά και στρατιωτικά
 - έδωσαν το όνομα και την οργάνωση του κράτους
- ▶ **Οι Σλάβοι:**
 - ήταν πολυάριθμοι
 - συγκρότησαν τη λαϊκή βάση
 - έδωσαν τη γλώσσα (Σλαβική)
 - αφομοίωσαν εθνολογικά τους Βουλγάρους

β. Σχέσεις με το Βυζάντιο

- ▶ **Βυζαντινοβουλγαρικές σχέσεις:**
 - εχθρικές → μακροχρόνιοι πόλεμοι
 - συνεργασίας → εμπορικές συναλλαγές
- ▶ **Χάνοι** (: ηγεμόνες Βουλγάρων) → υιοθέτησαν την ελληνική ως επίσημη γλώσσα τους
- ▶ **864:** → οι Βούλγαροι εκχριστιανίστηκαν
- ▶ **Εκχριστιανισμός** → νέες προοπτικές στις σχέσεις Βουλγάρων με Βυζάντιο.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

χάνος (σελ. 24)

Τίτλος ηγεμόνων ασιατικής καταγωγής (Βούλγαροι, Άβαροι, Χαζάροι κλπ.). Λέγεται και **χαγάνος**.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

Εθνογένεση των Βουλγάρων" (σελ. 24)

Η γένεση (δημιουργία) του έθνους των Βουλγάρων προέκυψε ως εξής: Δύο έθνη (Σλάβοι και Βούλγαροι) από δύο φυλές (ινδοευρωπαϊκή οι Σλάβοι, ασιατική οι Βούλγαροι) ενώθηκαν και δημιούργησαν ένα νέο έθνος το βουλγαρικό. (Αυτό λέγεται: **εθνικο - φυλετικός διϋσμός**). Προτού όμως οι δύο λαοί αναμιχθούν και συγχωνευτούν εκδηλώθηκαν πολλές αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Κων/νος Δ΄ Πωγωνάτος (σελ. 10)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (668 - 685). Ανήκε στη δυναστεία του Ηρακλείου. Στην εποχή του δημιουργήθηκε το βουλγαρικό κράτος. Υπέγραψε συνθήκη ειρήνης το 680 με τους Βουλγάρους.

Λαοί γύρω
από το
Βυζάντιο

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
τέλη 7ου αι.	Οι Βούλγαροι επιτίθενται στο Βυζάντιο
680	<ul style="list-style-type: none">- νίκη Βουλγάρων επί βυζαντινών στρατευμάτων- κατάληψη περιοχής μεταξύ Δούναβη και Αίμου- ίδρυση βουλγαρικού κράτους- υπογραφή συνθήκης ειρήνης μεταξύ Βυζαντινών (Κων/νος Δ΄ Πωγωνάτος) και Βουλγάρων (Ασπαρούχ)
864	Εκχριστιανισμός των Βουλγάρων

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Ποια στρατηγικά πλεονεκτήματα είχε η περιοχή, όπου εγκαταστάθηκαν οι Βούλγαροι, σύμφωνα με το πρώτο παράθεμα;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από τη "Χρονογραφία" του Θεοφάνη, και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, δίνοντάς μας περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το γεωγραφικό χώρο και τις συνθήκες ίδρυσης του βουλγαρικού κράτους.

Σύμφωνα λοιπόν με αυτές τις πληροφορίες, η περιοχή όπου εγκαταστάθηκαν οι Βούλγαροι (μεταξύ Δούναβη και Αίμου) παρουσίαζε στρατηγικά πλεονεκτήματα, εφόσον ήταν περιτριγυρισμένη από φυσικά εμπόδια: στα βόρεια υπήρχε ο ποταμός Δούναβης, στα νότια και νοτιοδυτικά η οροσειρά του Αίμου και στα ανατολικά ο Εύξεινος Πόντος. Έτσι η περιοχή ήταν ασφαλής από στρατιωτική άποψη.

2. Ποια καθήκοντα ανέθεσαν ο Βούλγαροι στους Σλάβους της χώρας τους, σύμφωνα με το πρώτο παράθεμα;

Το ίδιο παράθεμα, (δες προηγούμενη ερώτηση), μας πληροφορεί και για το ρόλο που έπαιξαν οι Σλάβοι στο πλαίσιο του νεοσύστατου βουλγαρικού κράτους. Σύμφωνα με το παράθεμα οι Βούλγαροι ανέθεσαν στις σλαβικές φυλές Επτά Γενεές και Σεβέρες τη φύλαξη και τη στρατιωτική ασφάλιση των κλεισουργών του Αίμου προς την πλευρά του Βυζαντίου (ανατολικά) και της Αβαρίας στα νότια και νοτιοδυτικά.

3. Πόσες και ποιες συνθήκες αναφέρονται από τον Θεοφάνη στο δεύτερο παράθεμα; Τι είδους ζητήματα ρύθμιζαν αυτές οι συνθήκες;

Στο παράθεμα που είναι απόσπασμα από τη "Χρονογραφία" του Θεοφάνη, αναφέρονται δύο (2) συνθήκες: α) του έτους 716, μεταξύ του χάνου (:ηγεμόνα των Βουλγάρων) Κορμε-

σίου και του Θεοδοσίου Γ' (715 - 717, δυναστεία Ηρακλειδών) και β) του έτους 812, μεταξύ του χάνου Κρούμου και του αυτοκράτορα Μιχαήλ Α' Ραγκαβέ (811 - 813, δυναστεία Αμορίου).

Τα ζητήματα που ρύθμιζαν ήταν:

- 1) ο καθορισμός της συντοριακής γραμμής (στη Θράκη)
- 2) τα σχετικά με τις εμπορικές ανταλλαγές (τα εμπορεύματα και η χρηματική τους αξία)
- 3) η τύχη των φυγάδων: να εκδοθούν
- 4) γραφειοκρατικά ζητήματα: οι έμποροι και των δύο χωρών να παρουσιάζονται με σφραγισμένα έγγραφα, αλλιώς να αφαιρούνται τα εμπορεύματά τους και να δημεύονται από το δημόσιο ταμείο.

Το παράθεμα συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με τις βυζαντινοβουλγαρικές σχέσεις.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πότε και πώς δημιουργήθηκε το βουλγαρικό κράτος;

Το βουλγαρικό κράτος δημιουργήθηκε το 680. Οι Βούλγαροι συγκρούστηκαν με τα βυζαντινά στρατεύματα και αφού τα νίκησαν, κατέλαβαν την περιοχή μεταξύ Δούναβη και Αίμου. Τότε ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Κων/νος Δ΄ Πωγωνάτος υπέγραψε συνθήκη ειρήνης και συμφώνησε να παρέχει στους Βουλγάρους επίσημο φόρο. Αυτό ήταν μια έμμεση αναγνώριση του νέου κράτους.

2. Πότε και πώς δημιουργήθηκε το βουλγαρικό έθνος;

Το βουλγαρικό έθνος δημιουργήθηκε τον 7ο αι. Η γένεση (δημιουργία) αυτού του έθνους προέκυψε ως εξής: Δύο έθνη (Σλάβοι και Βούλγαροι) από δύο φυλές (ινδοευρωπαϊκή οι Σλάβοι, ασιατική οι Βούλγαροι) ενώθηκαν και δημιούργησαν ένα νέο έθνος το βουλγαρικό. (εθνικο - φυλετικός δυϊσμός).

Προτού όμως οι δύο λαοί αναμιχθούν και συγχωνευτούν εκδηλώθηκαν πολλές αντιπαράθεσεις και συγκρούσεις, γιατί οι Βούλγαροι προσπάθησαν να υποτάξουν τους Σλάβους που βρήκαν εγκατεστημένους στις περιοχές που εποίκισαν.

Το βουλγαρικό έθνος συγκρότησε το βουλγαρικό κράτος, που είχε τα εξής χαρακτηριστικά. Οι Βούλγαροι ήταν ολιγάριθμοι αλλά πολιτικά και στρατιωτικά κυρίαρχοι και έδωσαν το όνομα (Βουλγαρικό) και την οργάνωση στο νέο κράτος, ενώ οι Σλάβοι ήταν πολυάριθμοι, συγκρότησαν τη λαϊκή βάση και έδωσαν τη γλώσσα (Σλαβική).

3. Τι είδους σχέσεις αναπτύχθηκαν μεταξύ Βυζαντινών και Βουλγάρων;

Μεταξύ Βυζαντινών και Βουλγάρων αναπτύχθηκαν σχέσεις άλλοτε εχθρικές, οπότε γίνονταν μακροχρόνιοι πόλεμοι, και άλλοτε σχέσεις συνεργασίας, οπότε οι δύο λαοί είχαν εμπορικές συναλλαγές με κανόνες που ρυθμιζόνταν από διμερείς συνθήκες. Οι ηγεμόνες μάλιστα των Βουλγάρων είχαν υιοθετήσει την ελληνική ως επίσημη γλώσσα τους, όπως πιστοποιούν οι Βουλγαρικές επιγραφές.

Το 864 οι Βούλγαροι δέχτηκαν το Χριστιανισμό από το Βυζάντιο και εντάχθηκαν στη σφαίρα επιρροής του Βυζαντινού πολιτισμού. Ο εκχριστιανισμός άνοιξε νέες προοπτικές και στις σχέσεις των Βουλγάρων με το Βυζάντιο.

II. Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Λαοί γύρω
από το
Βυζάντιο

1. Η εξάπλωση των Αράβων

Περίληψη

α. Η ίδρυση και οι αρχές του Ισλάμ

Κατά τον 7ο αι. εμφανίζεται μια νέα θρησκεία, το Ισλάμ, την οποία ασπάστηκαν οι Άραβες και τη διέδωσαν με τις κατακτήσεις τους.

Ιδρυτής του Ισλάμ ήταν ο **Μωάμεθ**, ο οποίος είχε γνωρίσει το Χριστιανισμό και τον Ιουδαϊσμό και επηρεάστηκε από τις δύο αυτές θρησκείες. Το έτος 622 ο Μωάμεθ διώχτηκε από την πατρίδα του τη Μέκκα και κατέφυγε στη Μεδίνα, όπου απέκτησε οπαδούς. Στα επόμενα δέκα χρόνια το Ισλάμ κυριάρχησε σε όλη την Αραβία. Το έτος 622, έτος της **Εγίρας** (= αποδημίας), είναι πολύ σημαντικό για τον Αραβικό κόσμο, γιατί απ' αυτό αρχίζει το χρονολογικό τους σύστημα.

Το **Κοράνι**, ιερό βιβλίο του Ισλάμ, απαιτούσε από τους πιστούς να διαδίδουν τη θρησκεία τους με ιερό πόλεμο, σεβόμενοι ωστόσο το Χριστιανισμό και τον Ιουδαϊσμό.

β. Η επέκταση - Παράγοντες και συνέπειες

Δύο χρόνια μετά το θάνατο του Μωάμεθ οι Άραβες υπό το **Χαλίφη** εξόρμησαν από τη Χερσόνησό τους, κυριεύοντας περιοχές που προηγουμένως ανήκαν στη βυζαντινή και στην περσική αυτοκρατορία.

Από τον 7ο έως τον 9ο αι. οι Άραβες κυριάρχησαν στην Ανατολή (Παλαιστίνη, Συρία, Φοινίκη, Μεσοποταμία, Περσία), στην Αίγυπτο και στη Βόρεια Αφρική και στη Δύση (Ισπανία) φτάνοντας έως το Πουατιέ της Γαλλίας, όπου αναχαιτίστηκαν από τον Κάρολο Μαρτέλο το 732.

Εν τω μεταξύ ναυπήγησαν στόλο και κυριεύσαν τα νησιά: Κύπρο, Ρόδο, Κω, Χίο, Κρήτη και Σικελία. Δύο φορές αποπειράθηκαν να κυριεύσουν την Κων/πολη με πολιορκία, αλλά ηττήθηκαν χάρη στην αντοχή των τειχών της και στο νέο όπλο που είχαν στη διάθεσή τους οι Βυζαντινοί, το **υγρόν πυρ**.

Οι παράγοντες που συνέβαλαν στην εξάπλωση των Αράβων ήταν: α) η εξάντληση των Βυζαντινών και των Περσών από τη μακροχρόνια πολεμική σύγκρουση μεταξύ τους, β) η έντονη αντίθεση μεταξύ κέντρου (:κυβέρνηση Βυζαντίου) και ανατολικών επαρχιών, όπου επικράτησε ο Μονοφισιτισμός, και γ) το θρησκευτικό πάθος των Ισλαμιστών.

Οι συνέπειες των Αραβικών κατακτήσεων ήταν: α) η διάσπαση του μεσογειακού κόσμου, β) η εδαφική συρρίκνωση της βυζαντινής αυτοκρατορίας, γ) η μείωση της αγροτικής της παραγωγής και δ) ο περιορισμός του εσωτερικού και εξωτερικού εμπορίου του Βυζαντίου.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Η ίδρυση και οι αρχές του Ισλάμ

- ▶ **ΑΡΑΒΕΣ:** εξάπλωση → γεγονός παγκόσμιας σημασίας
ΑΙΤΙΟ ΕΞΑΠΛΩΣΗΣ: η μεταστροφή στο ΙΣΛΑΜ
- ▶ **ΙΣΛΑΜ:** μονοθεϊστική θρησκεία
- ▶ **ΜΩΑΜΕΘ:**
 - Ιδρυτής του Ισλάμ
 - ταξίδευε στις χώρες της Εγγύς Ανατολής
 - γνώρισε το Χριστιανισμό και τον Ιουδαϊσμό
 - διακήρυξε τις αρχές της νέας θρησκείας (Ισλάμ)
 - διώχτηκε από την πατρίδα του Μέκκα (622)
 - κατέφυγε στη Μεδίνα
 - απέκτησε οπαδούς
- **622: Εγίρα (= αποδημία)** → αφετηρία χρονολογικού συστήματος Αράβων
- **622 - 632:** διάδοση Ισλαμισμού σε όλη την Αραβία
- **Κοράνι:**
 - ιερό βιβλίο του Ισλάμ
 - "ιερός πόλεμος" (τζιχάντ) για διάδοση του Ισλάμ
 - "μάρτυρες της πίστης" → Παράδεισος

β. Η επέκταση - Παράγοντες και συνέπειες

- **632:** θάνατος Μωάμεθ
- **Χαλίφης:** τοποτηρητής και διάδοχος του Μωάμεθ - ηγέτης των Ισλαμιστών
- **634:** εξόρμηση Ισλαμιστών από την Αραβική Χερσόνησο - κατακτήσεις
- **636: Γιαρμούκ:** μάχη (Αραβες - Βυζαντινοί) - ήττα βυζαντινού στρατού

ΑΡΑΒΙΚΕΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

ΧΕΡΣΑΙΕΣ		ΘΑΛΑΣΣΙΕΣ
ΑΝΑΤΟΛΗ	ΔΥΣΗ	Ναυπήγηση στόλου
Παλαιστίνη Συρία Αίγυπτος Φοινίκη Μεσοποταμία Περσία Οροσειρά Ταύρου → αραβοβυζαντινά σύνορα	Β. Αφρική - Καρχηδόνα (τέλη 7ου) Γιβραλτάρ - Ισπανία (αρχές 8ου) 732: Πουατιέ Γαλλίας → αναχαίτιση (Κάρολος Μαρτέλος)	Κύπρος Ρόδος Κως Χίος Κύζικος 2 πολιορκίες Κων/πο- λης * → ήττες Αράβων Κρήτη Σικελία
} 7ος αι.		} 7ος αι.
		} 9ος αι.

* α' πολιορκία Κων/πολης: 674 - 678
β' πολιορκία Κων/πολης: 717 - 718

Λαοί γύρω
από το
Βυζάντιο

- **Παράγοντες νίκης Βυζαντινών:**

α) τα ισχυρά τείχη, β) το υγρόν πυρ

- **Παράγοντες αραβικών κατακτήσεων:**

- 1) η εξάντληση Βυζαντινών και Περσών από τις μεταξύ τους συγκρούσεις
- 2) η έντονη αντίθεση μεταξύ κέντρου και ανατολικών επαρχιών (Μονοφυσίτες)
- 3) το θρησκευτικό πάθος

- **Συνέπειες αραβικών κατακτήσεων:**

- 1) Η διάσπαση του μεσογειακού κόσμου (χριστιανικός - Ισλαμικός)
- 2) Η εδαφική συρρίκνωση της βυζαντινής αυτοκρατορίας
- 3) Η απώλεια σημαντικών αστικών κέντρων και η ερήμωση πολλών περιοχών της αυτοκρατορίας
- 4) Η μείωση της αγροτικής παραγωγής του Βυζαντίου
- 5) Ο περιορισμός του εσωτερικού και εξωτερικού εμπορίου του Βυζαντίου

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Ισλάμ (σελ. 26)

Μονοθεϊστική θρησκεία των Αράβων, που εμφανίζεται τον 7ο αι. μ. Χ. Ιδρυτής της ήταν ο Μωάμεθ. Επί λέξει Ισλάμ σημαίνει "αφοσίωση και πίστη στο θέλημα του Θεού". Έχει πολλά δάνεια στοιχεία από τον Ιουδαϊσμό και το Χριστιανισμό.

Εγίρα (σελ. 26)

Το έτος 622, έτος αποδημίας του Μωάμεθ από τη Μέκκα στη Μεδίνα. Αφετηρία του χρονολογικού συστήματος των Αράβων.

Κοράνι (σελ. 26)

Το ιερό βιβλίο των Ισλαμιστών. Επί λέξει σημαίνει "λόγος Θεού". Απαιτούσε από τους πιστούς να διαδώσουν το Ισλάμ με "ιερό πόλεμο" κατά των απίστων. Ωστόσο τους απαγόρευε να ασκήσουν καταναγκασμό στους Χριστιανούς και τους Ιουδαίους.

Μουσλίμ (σελ. 26): = Οι πιστοί του Ισλάμ, μουσουλμάνοι.

Τζιχάντ (σελ. 26)

= "ιερός πόλεμος". Οριζόταν από το Κοράνι, οι Ισλαμιστές να διαδίδουν με το σπαθί τη θρησκεία τους στους "απίστους".

"Μάρτυρες της πίστης" (σελ. 26)

Έτσι λέγονταν όσοι Ισλαμιστές έπεφταν στον "ιερό πόλεμο". Αυτοί σύμφωνα με το Κοράνι εξασφάλιζαν μια θέση στον Παράδεισο.

Χαλίφης (σελ. 26)

Ο ηγέτης των Ισλαμιστών μετά το θάνατο του Μωάμεθ. Ήταν αρχηγός του θρησκευτικού κράτους των Ισλαμιστών και συγχρόνως το θρησκευτικό πρότυπο που ακολουθούσαν οι πιστοί. Συγκέντρωνε στο πρόσωπό του όλη την κοσμική εξουσία και ως τοποτηρητής του Μωάμεθ ήταν υπεύθυνος για την εφαρμογή των εντολών του Κορανίου.

Χαλιφάτο (σελ. 26): Το Αραβικό κράτος με ηγέτη το Χαλίφη.

Μαγιορδόμος ή Αυλάρχης (σελ. 27)

Ο επικεφαλής αξιωματούχος των ανακτόρων και έμπιστος των ανακτόρων του βασιλιά στο φραγκικό κράτος.

Υγρόν πυρ (σελ. 27)

Ισχυρό όπλο των Βυζαντινών. Χρησιμοποιήθηκε κυρίως εναντίον των αραβικών επιθέσεων με απόλυτη επιτυχία. Ήταν επινόηση του σύρου μηχανικού Καλλίνικου. Το υγρόν πυρ ήταν ένα μείγμα εύφλεκτης ύλης από πίσσα, ρητίνη (=ρετσίνι), θειάφι, νιτρικό κάλλιο (=νίτρο) και οξειδίο του ασβεστίου (=ασβέστη). Εξακοντιζόταν από ειδικά πλοιάρια (δρόμωνες) και μέσα από χάλκινους σωλήνες (σιφώνια) γεμάτους με προωστική πυρίτιδα που οι φλόγες της χρησίμευαν για την ανάφλεξη.

Δρόμωνας (σελ. 27, παράθεμα)

Πολεμικό πλοίο των Βυζαντινών, εφοδιασμένο με μία ή δύο σειρές κουπιών και σωλήνα που εκτόξευε το υγρόν πυρ (από τον 7ο αι. και εξής).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Μωάμεθ (σελ. 26)

Έζησε από το 570 περίπου έως το 632. Ιδρυτής της μονοθεϊστικής θρησκείας του Ισλάμ. Πολυταξιδεμένος οδηγός караβανιών από τη Μέκκα. Γνώρισε το Χριστιανισμό και τον Ιουδαϊσμό και επηρεάστηκε απ' αυτές τις θρησκείες. Το 622 διώχτηκε από την πατρίδα του και κατέφυγε στη Μεδίνα, όπου απέκτησε οπαδούς. Μέσα σε μια δεκαετία ο Μωάμεθ κατόρθωσε να επιβάλει τη διδασκαλία του και το Ισλάμ κυριάρχησε σε όλη την Αραβία.

Κάρολος Μαρτέλος (σελ. 27)

Έζησε από το 689 περίπου έως το 741. Μαγιορδόμος του φραγκικού βασιλείου, παππούς του Καρλομάγνου. Αντιμετώπισε στο Πουατιέ της Γαλλίας τους Άραβες και τους νίκησε το 732. Η νίκη αυτή θεωρήθηκε ιστορική γιατί εμπόδισε την επέκταση του Ισλάμ προς τη δυτική Ευρώπη.

Καλλίνικος (σελ. 27)

(620; - ; μ.Χ.). Βυζαντινός μηχανικός συριακής καταγωγής, εφευρέτης του υγρού πυρός.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
622	Έτος Εγίρας (=αποδημίας) του Μωάμεθ από τη Μέκκα στη Μεδίνα. Αφετηρία χρονολογικού συστήματος των Αράβων.
622 - 632	Διάδοση Ισλαμισμού σε όλη την Αραβία.
636	Μάχη του Γιαρμούκ - ήττα του βυζαντινού στρατού από τους Άραβες
732	Μάχη στο Πουατιέ της Γαλλίας - νίκη του Κάρολου Μαρτέλου επί των Αράβων - ανακοπή της επέκτασής τους
674 - 678	α΄ πολιορκία Κων/πολης από Άραβες - νίκη Βυζαντινών (ισχυρά τείχη - υγρόν πυρ)
717 - 718	β΄ πολιορκία Κων/πολης από Άραβες - νίκη Βυζαντινών (ισχυρά τείχη - υγρόν πυρ)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Λαοί γύρω
από το
Βυζάντιο

1. Ποιες επιμέρους υποχρεώσεις του αιγυπτιακού πληθυσμού περιλάμβανε η φορολογία εγγείου κτήσεως που τους επέβαλαν οι κατακτητές Άραβες; Πώς κρίνεις την εξαίρεση των απόρων από την υποχρέωση πληρωμής φόρων και τη γενικότερη συμπεριφορά των Αράβων έναντι του αιγυπτιακού πληθυσμού, σύμφωνα με το δεύτερο παράθεμα;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από το έργο του Άραβα ιστορικού Μπαλαδούρι και αναφέρεται στις φορολογικές ρυθμίσεις στην Αίγυπτο, συμπληρώνοντας την ιστορική αφήγηση, σχετικά με την επέκταση των αραβικών κατακτήσεων.

Σύμφωνα με το παράθεμα οι Άραβες, αφού κατέκτησαν την Αίγυπτο επέβαλαν φορολογία εγγείου κτήσεως, δηλαδή ιδιοκτησίας γης και κτημάτων.

Η φορολογία αυτή αποτελείτο από: α) τον κεφαλικό φόρο, β) την αγροτική φορολογία σε είδος, και γ) τη φορολογία σε είδη ένδυσης και υπόδυσης.

Συγκεκριμένα: α) Ο κεφαλικός φόρος οριζόταν σε δύο (2) δηνάρια (:ρωμαϊκό και αραβικό νόμισμα) και αφορούσε κάθε ενήλικο.

β) Η αγροτική φορολογία σε είδος αφορούσε τους ιδιοκτήτες γης και όριζε την παροχή συγκεκριμένης ποσότητας σταριού, λαδιού, μελιού και ξιδιού για τη συντήρηση των μουσουλμάνων στρατιωτών.

γ) Η φορολογία σε είδη ένδυσης και υπόδυσης αφορούσε τους ιδιοκτήτες γης και όριζε την παροχή ενός μάλλινου ενδύματος, ενός κεφαλόδεσμου, ενός παντελονιού και ενός ζευγαριού παπουτσιών το χρόνο για κάθε μουσουλμάνο στρατιώτη.

Ο τρόπος φορολόγησης δεν ήταν απόλυτος και ενιαίος, αλλά διαβαθμιζόταν ανάλογα με την οικονομική δυνατότητα του καθενός και την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκε. Έτσι πληροφορούμαστε, ότι οι άποροι εξαιρούνταν απ' τη φορολογία. Το γεγονός αυτό δείχνει μια κοινωνική ευαισθησία των αρμοδίων για τη φορολόγηση και μια πολιτική φιλοσοφία που στόχευε στην απόκτηση εμπιστοσύνης των κατακτημένων.

Γενικά η φορολογία δεν ήταν πολύ υψηλή και σίγουρα ήταν λιγότερο απαιτητική από τη φορολογία της βυζαντινής κυβέρνησης.

Η συμπεριφορά των Αράβων κατακτητών έναντι του αιγυπτιακού πληθυσμού φαίνεται να διέπεται από τη λογική, την κοινωνική ευαισθησία και τη συνέπεια, γι' αυτό και κέρδισαν την εμπιστοσύνη των πληθυσμών που κατέκτησαν.

2. Προσπάθησε να εξηγήσεις το νόημα της φράσης "διάσπαση του μεσογειακού κόσμου", αφού συγκρίνεις τον πρώτο χάρτη του παρόντος βιβλίου (Το Ρωμαϊκό Κράτος επί Κων/νου Α΄) με το χάρτη της παρούσας ενότητας (Οι αραβικές κατακτήσεις).

Παρατηρώντας και συγκρίνοντας τους δύο χάρτες, διαπιστώνουμε τα εξής:

Στα χρόνια του Κων/νου Α΄ ο ελληνορωμαϊκός κόσμος είχε ενοποιηθεί και η Μεσόγειος ήταν μια ρωμαϊκή λίμνη, εφ' όσον περιβαλλόταν από παντού από το ρωμαϊκό στοιχείο.

Με την πάροδο του χρόνου όμως η κατάσταση άλλαξε. Έγιναν πολλές επιδρομές και κατακτήσεις και χάθηκαν πολλές περιοχές, που άλλοτε ήταν ρωμαϊκές, όπως π.χ. τον 5ο αι. με τα διάφορα γερμανικά φύλα.

Η κατάσταση άλλαξε ακόμη πιο πολύ με τις κατακτήσεις των Αράβων από τον 7ο έως τον 9ο αι. Κυριάρχησαν στην Παλαιστίνη, Φοινίκη, Συρία, Αίγυπτο, Βόρεια Αφρική και Ισπανία καθώς και στα νησιά: Κύπρο, Κρήτη, Κω, Χίο, Ρόδο, Σικελία και Σαρδηνία. Οι αραβικές κατακτήσεις έθεσαν τέρμα στην ελληνορωμαϊκή κυριαρχία στη Μεσόγειο.

Το γεγονός αυτό ήταν καθοριστικό για την εξέλιξη της ιστορίας. Πράγματι με τις αραβικές κατακτήσεις η μεσογειακή ενότητα διασπάστηκε. Από τότε στις ακτές της Μεσογείου απλώνονταν τρεις διαφορετικοί κόσμοι, που ήταν εχθρικοί μεταξύ τους: ο ελληνορωμαϊκός, ο γερμανικός και ο αραβικός και δύο θρησκείες: ο χριστιανισμός και το Ισλάμ.

3. Με ποιους τρόπους εκτοξευόταν το υγρόν πυρ, το φοβερό αυτό μυστικό όπλο των Βυζαντινών, εναντίον των εχθρών στη διάρκεια της ναυμαχίας;

Από το παράθεμα: "Ναυμαχικά" του αυτοκράτορα Λέοντα ΣΤ', που συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, πληροφορούμαστε τους τρόπους χρήσης του υγρού πυρός.

Το υγρόν πυρ ήταν ένα μείγμα εύφλεκτης ύλης που εκτοξευόταν και κατέκαιε τα εχθρικά πλοία. Επινοήθηκε από τον σύρο μηχανικό Καλλίνικο. Ήταν ένα νέο όπλο, που εφαρμόστηκε με επιτυχία από τους Βυζαντινούς στις δύο πολιορκίες της Κων/πολης από τους Άραβες και με αυτό τους απέκρουσαν.

Εκτοξευόταν με τρεις (3) τρόπους:

1) Τοποθετούσαν τα *σιφώνια* δηλαδή τους χάλκινους σωλήνες που περιείχαν την εύφλεκτη ύλη στην πλώρη και στα πλευρά του πολεμικού πλοίου (δρόμωνα) και από εκεί τα εκτόξευαν.

2) Χρησιμοποιούσαν τα *χειροσίφωνα*, που ήταν κινητά σιφώνια (σωλήνες) μικρού μεγέθους, που τα κρατούσαν οι στρατιώτες πίσω απ' τις ασπίδες τους και τα εκτόξευαν την κατάλληλη στιγμή στο εχθρικό πλοίο.

3) Υπήρχαν και οι *χύτρες*, που ήταν κάτι σαν χειροβομβίδες, γεμάτες με υγρόν πυρ, οι οποίες όταν εκτοξεύονταν, συντρίβονταν πάνω στο εχθρικό πλοίο και προκαλούσαν πυρκαγιά.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πότε εμφανίστηκε το Ισλάμ, ποιος ήταν ο ιδρυτής του και πώς επικράτησε;

Το Ισλάμ είναι μονοθεϊστική θρησκεία και εμφανίστηκε τον 7ο αι. μ. Χ. Επί λέξει σημαίνει "αφοσίωση και πίστη στο θέλημα του Θεού". Ιδρυτής του ήταν ο Μωάμεθ.

Ο Μωάμεθ ήταν οδηγός караβανιών. Ταξίδευε συχνά στις χώρες της Εγγύς Ανατολής και είχε γνωρίσει το Χριστιανισμό και τον Ιουδαϊσμό. Επηρεασμένος από αυτές τις δύο θρησκείες, ο Μωάμεθ διακήρυξε τις αρχές της νέας θρησκείας, του Ισλάμ. Διώχτηκε όμως το 622 από την πατρίδα του τη Μέκκα, και κατέφυγε στη Μεδίνα, όπου απέκτησε έναν πυρήνα οπαδών. Κατά την επόμενη δεκαετία (622 - 632) το Ισλάμ κυριάρχησε σ' όλη την Αραβία.

Δύο χρόνια μετά το θάνατο του Μωάμεθ, δηλαδή το 634, οι μαχητές του Ισλάμ υπό την ηγεσία του Χαλίφη, εξόρμησαν από τη Χερσόνησό τους. Μέσα σε λίγα χρόνια οι επιδρομείς κατέκτησαν τις γειτονικές ρωμαϊκές και περσικές επαρχίες. Από τον 7ο έως τον 9ο αι. εξαπλώθηκαν σε πολλές περιοχές της Ανατολής, της Βόρειας Αφρικής και της Δύσης, καθώς επίσης και σε πολλά νησιά της Μεσογείου.

2. Τι ήταν το "Κοράνι" και τι όριζε;

Το Κοράνι (επί λέξει "λόγος Θεού"), είναι το ιερό βιβλίο του Ισλάμ. Όριζε οι πιστοί (Μουσλίμ) να διαδώσουν το Ισλάμ με "ιερό πόλεμο" (τζιχάντ) κατά των απίστων. Ωστόσο τους απαγόρευε να ασκήσουν καταναγκασμό στους Χριστιανούς και τους Ιουδαίους. Όσοι έπεφταν στον πόλεμο γίνονταν "μάρτυρες της πίστης" και εξασφάλιζαν μια θέση στον Παράδεισο.

3. Ποιοι ήταν οι κυριότεροι παράγοντες των αραβικών κατακτήσεων;

Οι κυριότεροι παράγοντες των αραβικών κατακτήσεων ήταν:

- 1) Η έντονη αντίθεση μεταξύ κέντρου και ανατολικών επαρχιών του Βυζαντίου που παρέμειναν προσκολλημένες στην αίρεση του Μονοφυσιτισμού.
- 2) Η εξάντληση Βυζαντινών και Περσών από τη μακροχρόνια πολεμική τους σύγκρουση στα χρόνια του Ηρακλείου.
- 3) Το θρησκευτικό πάθος των Ισλαμιστών.
- 4) Η αντοχή και η πολεμική ικανότητα των Αράβων.

4. Ποιες ήταν οι συνέπειες των αραβικών κατακτήσεων;

Οι συνέπειες αραβικών κατακτήσεων ήταν οι εξής:

- 1) Η διάσπαση του μεσογειακού κόσμου, που είχε ενοποιηθεί από τους Ρωμαίους.
- 2) Η εδαφική συρρίκνωση της βυζαντινής αυτοκρατορίας.
- 3) Η απώλεια σημαντικών αστικών κέντρων και η ερήμωση πολλών περιοχών της αυτοκρατορίας.
- 4) Η μείωση της αγροτικής παραγωγής του Βυζαντίου.
- 5) Ο περιορισμός του εσωτερικού και εξωτερικού εμπορίου του Βυζαντίου.

5. Πότε και πώς σταμάτησαν οι αραβικές κατακτήσεις στην Ευρώπη;

Οι αραβικές κατακτήσεις στην Ευρώπη σταμάτησαν το 732, όταν ο Κάρολος Μαρτέλος, μαγιορδόμος των Φράγκων, νίκησε τους Άραβες στο Πουατιέ της Γαλλίας. Έτσι αναχαίτισε την προέλασή τους.

Η νίκη αυτή θεωρείται ιστορική, καθώς με αυτή τερματίστηκε όχι μόνο η αραβική εξάπλωση, αλλά και η επιβολή του Ισλάμ στην υπόλοιπη Ευρώπη.

6. Τι γνωρίζετε για τις πολιορκίες της Κων/πολης από τους Άραβες;

Οι Άραβες αφού ναυπήγησαν και οργάνωσαν αξιόμαχο στόλο, κατέκτησαν αρκετά νησιά και ακολούθως επιδίωξαν να κυριεύσουν την Κων/πολη. Την πολιορκήσαν δύο φορές: α΄ φορά: 674 - 678 και β΄ φορά: 717 - 718.

Οι βυζαντινοί μαχητές απέκρουσαν και τις δύο φορές τους Άραβες με τη βοήθεια των απόρθητων τειχών της Βασιλεύουσας και τη χρήση του υγρού πυρός, ενός νέου όπλου που κατέκαιε τα εχθρικά πλοία και ήταν επινοήση του σύρου Καλλίνικου.

2. Το εμπόριο και ο πολιτισμός του Ισλάμ

Περίληψη

α. Η ανάπτυξη του εμπορίου

Από τα μέσα του 8ου αι. οι Άραβες και οι Εβραίοι επιδόθηκαν στο διεθνές εμπόριο και σ' αυτό συνέβαλαν η εξαιρετική γεωγραφική θέση του Χαλιφάτου (μεταξύ Ανατολής και Δύσης) και η εκμετάλλευση ορυχείων χρυσού και αργύρου της Δυτικής Αφρικής και της Σαχάρας.

Από τα μέσα του 9ου αι. οι Άραβες ίδρυσαν πολλές αποικίες στις ακτές των Ινδιών, της Ν. Α. Ασίας και της Κίνας και μετέφεραν μπαχαρικά και είδη πολυτελείας στις αραβικές και βυζαντινές αγορές.

Οι Άραβες έμποροι υιοθέτησαν πολλές καινοτομίες που διευκόλυναν σημαντικά τις συναλλαγές (εταιρείες, επιταγές, πιστωτικό σύστημα).

β.) Γράμματα, επιστήμη και τέχνες

Οι Άραβες ανέπτυξαν πάρα πολύ τα Γράμματα, τις Επιστήμες και τις Τέχνες. Δέχθηκαν επιδράσεις απ' τον ελληνικό πολιτισμό και από άλλους και επηρέασαν με τη σειρά τους τον πολιτισμό της Δύσης. Ίδρυσαν πολλές βιβλιοθήκες και Πανεπιστήμια. Μετέφρασαν τα έργα των Ινδών, των Περσών, και των Ελλήνων, ιδίως τα φιλοσοφικά που επηρέασαν πολύ την αραβική σκέψη και επιστήμη.

Η λογοτεχνία τους είχε μεγάλη διάδοση. Στην τέχνη επικράτησε η ανεικονική τεχνοτροπία. Ίδρυσαν πολλά τεμένη (με σπουδαιότερα της Κόρδοβας και της Δαμασκού) και κατασκεύασαν θαυμάσια έργα μικροτεχνίας.

γ. Επίδραση του αραβικού πολιτισμού

Η Δύση επηρεάστηκε σημαντικά από τις επιδόσεις των Αράβων στις θετικές επιστήμες (Μαθηματικά, Γεωγραφία, Αστρονομία, Χημεία, Ιατρική).

Οι Άραβες επίσης εισήγαγαν στη Δύση το χαρτί, κινέζικη εφεύρεση, και πολλές αγροτικές καλλιέργειες.

Τέλος, μεγάλη επίδραση άσκησαν οι Άραβες στον τομέα του εμπορίου και των συναλλαγών.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Η ανάπτυξη του εμπορίου

• μέσα 8ου αι.:

Άραβες + Εβραίοι → διεθνές εμπόριο (μεταπράτες διεθνούς εμπορίου)

► Παράγοντες που ευνόησαν τις εμπορικές δραστηριότητες:

α) η εξαιρετική γεωγραφική θέση του Χαλιφάτου (μεταξύ Ανατολής και Δύσης)

β) η εκμετάλλευση ορυχείων χρυσού και αργύρου Δυτ. Αφρικής και Σαχάρας.

- **Μέσα του 9ου αι.: Ίδρυση αραβικών αποικιών:**
 - ακτές Ινδίων, Ν. Α. Ασίας, Κίνας
- ▶ Μεταφορά (μέσω Ιράκ) μπαχαρικών και ειδών πολυτελείας προς:
 - αραβικές και βυζαντινές αγορές
- **10ος αι.:** Αίγυπτος: Δυναστεία Φατιμιδών:
 - ευνόησε τις εμπορικές σχέσεις με τις Ινδίες μέσω Ερυθράς θάλασσας.
- ▶ **Καινοτομίες εμπόρων Ισλάμ:**
 - συγκρότησαν εμπορικές εταιρείες
 - επινόησαν τις εμπορικές επιταγές (τσεκ)
 - ανέπτυξαν το πιστωτικό σύστημα (αργυραμοιβοί - τραπεζίτες)

Αποτέλεσμα → διευκόλυνση των συναλλαγών

β. Γράμματα, Επιστήμη και Τέχνες

- **Άραβες:** ανάπτυξη γραμμάτων, επιστημών και Τεχνών
- **Γράμματα, επιστήμες** → μεγάλη ανάπτυξη
 - βιβλιοθήκες (Κόρδοβα, Βαγδάτη)
 - πανεπιστήμια (Κόρδοβα, Βαγδάτη)
 - διάδοση αραβικής λογοτεχνίας
 - μεταφράσεις έργων Ινδών, Περσών και Ελλήνων (κυρίως φιλοσοφικών)
- **Τέχνη** → **ανεικονική τεχνοτροπία**
 - τεμένη (τζαμιά) (σπουδαιότερα: Κόρδοβας και Δαμασκού)
 - έργα μικροτεχνίας

γ. Επίδραση του αραβικού πολιτισμού

- ▶ **Επίδραση αραβικού πολιτισμού στη Δύση:**
- **Επιστημονικές επιδόσεις των Αράβων:**
 - Μαθηματικά → ινδική αρίθμηση
 - Γεωγραφία → μακρινά ταξίδια
 - Αστρονομία → υπολογισμός τροχιάς ήλιου και πλανητών
 - Χημεία → ανακάλυψη θειϊκού οξέος και οιοπνεύματος
 - Ιατρική → καθιέρωση νέων φαρμάκων - πολύπλοκες εγχειρήσεις
- **Εισαγωγές στο Βυζάντιο και στη Δύση:**
 - Χαρτί (κινέζικη εφεύρεση)
 - Πολλές αγροτικές καλλιέργειες
- **Καινοτομίες στο εμπόριο.**

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Λαοί γύρω
από το
Βυζάντιο

μεταπράτης (σελ. 29)

= μεταπωλητής

αργυραμοιβός (σελ. 29)

= αυτός που εξαργυρώνει (ανταλλάσσει) ξένα νομίσματα.

Ανεικονική τεχντροπία (σελ. 29)

= τεχντροπία, κατά την οποία στις παραστάσεις δε χρησιμοποιούνται ανθρώπινες μορφές. Αυτή την τεχντροπία ακολούθησαν οι Άραβες στην τέχνη τους για θρησκευτικούς λόγους.

τεμένη (σελ. 29)

= τζαμιά, ιεροί χώροι λατρείας των Ισλαμιστών.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Με τη βοήθεια λεξικών, προσπάθησε να εντοπίσεις και άλλες λέξεις αραβικής προέλευσης και να επισημάνεις τους τομείς, στους οποίους αναφέρεται η επίδραση του αραβικού πολιτισμού.

Οι Άραβες ανέπτυξαν πολύ τις θετικές επιστήμες, το εμπόριο, τις οικονομικές συναλλαγές και τις αγροτικές καλλιέργειες και άσκησαν μεγάλη επίδραση στον πολιτισμό της Δύσης.

Η παρουσία πολλών αραβικών λέξεων στις ευρωπαϊκές γλώσσες δείχνει το μέγεθος της επίδρασης αυτής.

Έτσι έχουμε και στα Νέα Ελληνικά πολλές τέτοιες λέξεις, όπως:

ΛΕΞΕΙΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ: μαγαζί, караβάνι, δράμι, παζάρι, ρουσφέτι (= δωροδοκία), ταμάχι (= απληστία, πλεονεξία)

ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ: χημεία, κεχρμπάρι (= ήλεκτρο), μαντέμι (= χυτοσίδηρος), αλκαλικός

ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ / ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ: φυντάνι (= νέο φυτό, βλαστάρι), φούλι (= όσπριο), γάδαρος (= όνος)

ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ: λουλάκι (= είδος βαφής), ατλάζι (= είδος υφάσματος), κρεμεζί (= κόκκινο χρώμα), μπουρνούζι, χατίρι (= εξυπηρέτηση), χάλι, τσόφλι, κουλουβάχατα (= άνω κάτω), αμάν (= έλεος), αλμανάκ (= ημερολόγιο), κέφι (= ευθυμία, καλή διάθεση), ραχάτι (= ραθυμία, νωθρότητα, οκνηρία), ζάρι, φακίρης (= ταχυδακτυλουργός)

2. Συνδυάζοντας τα δεδομένα του χάρτη και της εμπορικής επιστολής να ανασυνθέσεις τη διαδρομή του ταξιδιού που έκαναν οι ρωμαίοι έμποροι, για να προμηθευτούν μπαχαρικά.

Ο χάρτης που απεικονίζει τους εμπορικούς δρόμους που συνδέουν τη Μεσόγειο με την Ανατολή, καθώς και η εμπορική επιστολή, συμπληρώνουν την ιστορική αφήγηση, γιατί μας πληροφορούν για το ενδιαφέρον των ρωμαίων εμπόρων για τα μπαχαρικά και την ανάπτυξη του αραβικού εμπορίου.

Πράγματι τα προϊόντα αυτά είχαν μεγάλη ζήτηση στην αγορά της Κων/πολης που ήταν και ο μεγαλύτερος καταναλωτής. Η ζήτηση καθόριζε και τις διεθνείς τους τιμές. Όμως επειδή το επίπεδο ζωής και οι αγοραστικές δυνατότητες του πληθυσμού της Κων/πολης ήταν αρκετά υψηλό (υψηλότερο από τη Δύση), τουλάχιστον ως τα τέλη του 12ου αι., γι' αυτό οι ρωμαίοι έμποροι έδειχναν τέτοιο ενδιαφέρον γι' αυτά τα προϊόντα.

Προκειμένου να προμηθευτούν τα μπαχαρικά και άλλα είδη πολυτελείας έκαναν το εξής δρομολόγιο: Ξεκινούσαν από την Κων/πολη με πλοία και έπλεαν κοντά στις δυτικές μικρασιατικές ακτές ώσπου να πιάσουν λιμάνι ή στη Κρήτη ή στην Κύπρο. Από εκεί διέσχιζαν το πέλαγος και έφταναν στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου ή στο Κάιρο. Εκεί συνήθως συναντούσαν τους Άραβες ή τους Εβραίους μεταπράτες εμπόρους και προμηθεύονταν τα προϊόντα. (Ο αποστολέας της επιστολής περιμένει οι ρωμαίοι έμποροι που βρίσκονται στην Αλεξάνδρεια να μεταβούν στο Παλαιό Κάιρο).

3. Προσπάθησε να προσδιορίσεις τα κυριότερα χαρακτηριστικά του αραβικού πολιτισμού και της αραβικής τέχνης.

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά του αραβικού πολιτισμού είναι τα εξής:

α) Η *εκλεκτική σύνθεση και ανάπτυξη στοιχείων άλλων πολιτισμών*: οι Άραβες απέκτησαν πολλές γνώσεις από τους λαούς που είχαν κατακτήσει, και επηρεάστηκαν από την αρχαία ελληνική φιλοσοφία. Αυτές τις γνώσεις τις αφομοίωσαν και δημιούργησαν το δικό τους πολιτισμό.

β) Έχει *αστικό χαρακτήρα*, γιατί διαδόθηκε πολύ στις μεγάλες μάζες των μεγάλων πόλεων. Στις μεγάλες πόλεις εξάλλου ιδρύθηκαν οι βιβλιοθήκες και τα πανεπιστήμια.

Η *αραβική τέχνη* είναι πρωτότυπη και έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

α) είναι *ανεικονική*, δηλαδή δεν απεικονίζονται ανθρώπινες μορφές στις παραστάσεις.

β) είναι *νατουραλιστική*, καθώς τα μοτίβα της διακόσμησης είναι κυρίως από τη φύση.

γ) στη διακόσμηση δημιουργούσαν τα περίφημα *αραβουργήματα*, δηλαδή έργα ζωγραφικής ή γλυπτικής που αποτελούνταν από γεωμετρικά σχήματα απλά ή ανάμεικτα με άλλα στοιχεία, σε λεπτές δαντελωτές συνθέσεις, με ανεξάντλητη ποικιλία.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Σε ποιο είδος εμπορίου επιδόθηκαν κυρίως οι Άραβες και γιατί;

Από τα μέσα του 8ου αι. οι Άραβες και οι Εβραίοι επιδόθηκαν στο διεθνές εμπόριο με επίκεντρο τις μεγάλες πόλεις και έγιναν *μεταπράτες* (=μεταπωλητές) του διεθνούς εμπορίου. Οι λόγοι που τους ώθησαν να επιδοθούν σ' αυτό το είδος εμπορίου είναι: α) ότι το Χαλιφάτο βρισκόταν σε εξαιρετη θέση, μεταξύ Ανατολής και Δύσης, και β) ότι μπορούσαν να εκμεταλλεύονται τα ορυχεία χρυσού και αργύρου της Δυτικής Αφρικής και της Σαχάρας.

2. Τι είδους αποικίες ίδρυσαν οι Άραβες, πού και με ποιο αποτέλεσμα;

Από τα μέσα του 9ου αι. οι Άραβες ίδρυσαν *εμπορικές αποικίες* στις ακτές των Ινδιών, της Ν.Α. Ασίας και της Κίνας. Από τη μακρινή Ανατολή μετέφεραν μπαχαρικά και άλλα είδη πολυτελείας, κυρίως μέσω Ιράκ, στις αραβικές και βυζαντινές αγορές, αποκομίζοντας

τεράστια κέρδη. Η ζήτηση που είχαν τα προϊόντα αυτά στις ακτές της Μεσογείου καθόριζε τις διεθνείς τους τιμές.

3. Ποιες καινοτομίες υιοθέτησαν οι Άραβες έμποροι;

Οι Άραβες έμποροι υιοθέτησαν πολλές καινοτομίες: 1) συγκρότησαν εμπορικές εταιρείες, 2) επινόησαν την εμπορική επιταγή (τσεκ) και 3) ανέπτυξαν το πιστωτικό σύστημα (αργυραμοιβοί - τράπεζες). Οι καινοτομίες αυτές διευκόλυναν σημαντικά τις συναλλαγές.

4. Πώς πιστοποιείται ο μεγάλος ζήλος των Αράβων για τα γράμματα ;

Οι Άραβες μετά την περίοδο των κατακτήσεων επιδόθηκαν με μεγάλο ζήλο στα γράμματα. Επίκεντρο της ανάπτυξης των γραμμάτων (καθώς και των τεχνών) ήταν οι μεγάλες πόλεις, όπως η Κόρδοβα και η Βαγδάτη.

Ο μεγάλος ζήλος των Αράβων για τα γράμματα πιστοποιείται:

1) από την ίδρυση βιβλιοθηκών και πανεπιστημίων στις μεγάλες πόλεις (π.χ. Κόρδοβα, Βαγδάτη), 2) από την ύπαρξη πολλών βιβλιοπωλείων για το ευρύ κοινό στις μεγάλες πόλεις, 3) από την αγάπη πολλών χαλιφών για τα χειρόγραφα (μερικοί μάλιστα ήταν μανιώδεις συλλέκτες), 4) από την άνθιση της λογοτεχνίας τους, και 5) από το πλούσιο μεταφραστικό τους έργο. Οι Άραβες μετέφρασαν τα έργα των Ινδών, των Περσών και των Ελλήνων. Ιδίως οι μεταφράσεις των έργων των Ελλήνων σοφών και κυρίως του Αριστοτέλη και των Νεοπλατωνικών επηρέασαν βαθιά την αραβική σκέψη και επιστήμη.

5. Τι γνωρίζετε για την τέχνη των Αράβων;

Κατά την πρώτη περίοδο του Ισλάμ, η τέχνη του δανείστηκε τεχνικές και υλικά από το Βυζάντιο, αλλά για θρησκευτικούς λόγους έμεινε προσηλωμένη στην *ανεικονική τεχνοτροπία*. Χαρακτηριστικά δημιουργήματα της αραβικής τέχνης είναι τα τεμένη (τζαμιά). Ξεχωρίζουν αυτό της Κόρδοβας και το μεγάλο τέμενος της Δαμασκού (αρχές 8ου αι.), του οποίου τα μωσαϊκά με τις εξαιρετικές φυτικές παραστάσεις κατασκευάστηκαν από βυζαντινούς τεχνίτες.

Οι Άραβες καλλιτέχνες φιλοτέχνησαν επίσης λαμπρά έργα μικροτεχνίας από ελεφαντόδοντο και άλλα υλικά.

6. Ποιους επιστημονικούς τομείς ανέπτυξαν κυρίως οι Άραβες;

Οι Άραβες επιδόθηκαν κυρίως στις θετικές επιστήμες. Συγκεκριμένα στα Μαθηματικά καθιέρωσαν την Ινδική αριθμηση, στον τομέα της Γεωγραφίας οργάνωσαν μακρινά ταξίδια, στην Αστρονομία υπολόγισαν ακριβώς την τροχιά του ήλιου και των πλανητών, στη Χημεία ανακάλυψαν το θειικό οξύ και το οινόπνευμα και στην Ιατρική καθιέρωσαν νέα φάρμακα και πραγματοποίησαν πολύπλοκες εγχειρήσεις.

Εκτός απ' αυτά οι Άραβες εισήγαγαν στο Βυζάντιο και στη Δύση το χαρτί, κινεζική εφεύρεση, καθώς επίσης και πολλές καλλιέργειες φυτών.

Η Δύση επηρεάστηκε σημαντικά από τις επιστημονικές επιδόσεις των Αράβων. Η παρουσία πολλών αραβικών λέξεων στις ευρωπαϊκές γλώσσες δείχνει το μέγεθος αυτής της επίδρασης.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ερωτήσεις αντικειμενικού τύπου

Λαοί γύρω
από το
Βυζάντιο

1. Συμπληρώστε τα ονόματα στη στήλη: ΟΝΟΜΑ

α/α		ΟΝΟΜΑ
1	Νομάδες με ιδιότυπη πολιτική οργάνωση, εγκαταστάθηκαν στις αρχές του 6ου αι. βόρεια του Δούναβη.	
2	Λαός ουννικής καταγωγής, που στα τέλη του 6ου αι. είχε ιδρύσει μια πανίσχυρη αυτοκρατορία στην κεντρική Ευρώπη.	
3	Φύλο ασιατικής προέλευσης με καλή στρατιωτική και πολιτική οργάνωση, ισχυρός αντίπαλος του Βυζαντίου στα τέλη 7ου αι.	
4	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Υπέγραψε συνθήκη ειρήνης το 680 με τους Βουλγάρους.	
5	Άραβας οδηγός караβανιών. Ιδρυτής μονοθεϊστικής θρησκείας.	
6	Γάλλος αυλάρχης (μαγιорδόμος). Αναχαίτισε την προέλαση των Αράβων το 732 στο Πουατιέ.	
7	Βυζαντινός μηχανικός συριακής καταγωγής. Εφευρέτης του υγρού πυρός.	

2. Στις παρακάτω προτάσεις βάλτε ένα Χ στην αντίστοιχη στήλη, ανάλογα αν τις θεωρείτε σωστές ή λανθασμένες.

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
1	Οι Άβαροι, νομάδες με ιδιότυπη πολιτική οργάνωση εγκαταστάθηκαν στις αρχές του 6ου αι. βόρεια του Δούναβη.		
2	Οι Άβαροι και οι Σλάβοι πολιορκήσαν αρκετές φορές, αλλά χωρίς αποτέλεσμα τη Θεσσαλονίκη.		
3	Η βυζαντινή κυβέρνηση πέτυχε να εντάξει τους Αβάρους στη βυζαντινή κοινωνία.		
4	Οι Σλάβοι τελικά αφομοιώθηκαν κοινωνικά και εθνολογικά από το Βυζάντιο.		
5	Οι Άβαροι υποτάχθηκαν στρατιωτικά στο Βυζάντιο.		

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
6	Οι Βούλγαροι ήταν φύλο ασιατικής προέλευσης με καλή στρατιωτική και πολιτική οργάνωση.		
7	Το 680 οι Βυζαντινοί νίκησαν τα βουλγαρικά στρατεύματα στην περιοχή μεταξύ Δούναβη και Αίμου.		
8	Στο νέο βουλγαρικό κράτος οι Σλάβοι υπερείχαν πολιτικά και στρατιωτικά.		
9	Οι ηγεμόνες (χάνοι) των Βουλγάρων είχαν ως επίσημη γλώσσα τους την ελληνική.		
10	Ο Μωάμεθ επηρεάστηκε από τον Ιουδαϊσμό και το Χριστιανισμό.		
11	Στη μάχη του Γιαρμούκ (636) οι Βυζαντινοί νίκησαν τους Άραβες.		
12	Η εξάντληση των Βυζαντινών και των Περσών από τη μακροχρόνια πολεμική τους σύγκρουση στα χρόνια του Ηρακλείου, ήταν ένας από τους παράγοντες των αραβικών		
13	Οι Άραβες πολιορκήσαν δύο φορές την Κων/πολη αλλά ηττήθηκαν από τους Βυζαντινούς.		
14	Οι Άραβες έμποροι επινόησαν τις εμπορικές επιταγές (τσεκ).		
15	Οι Άραβες ίδρυσαν πολλές εμπορικές αποικίες σε πολλά μέρη της Ευρώπης.		
16	Οι Άραβες μετέφρασαν τα έργα των Ινδών, των Περσών και των Ελλήνων.		
17	Η Δύση δεν επηρεάστηκε από τον αραβικό πολιτισμό.		
18	Κατά την πρώτη περίοδο του Ισλάμ, η τέχνη του δανείστηκε τεχνικές, τεχνίτες και υλικά από το Βυζάντιο.		
19	Ο αραβικός πολιτισμός δεν επηρεάστηκε από άλλους πολιτισμούς.		
20	Τα μωσαϊκά του τεμένους της Δαμασκού, με τις εξαισίες φυτικές παραστάσεις κατασκευάστηκαν από βυζαντινούς τεχνίτες.		

3. Στις παρακάτω προτάσεις συμπληρώστε τα κενά:

- Από τις αρχές του 7ου αι. διάφορες σλαβικές ομάδες προχώρησαν νότια και εγκαταστάθηκαν σε εδάφη της σημερινής ηπειρωτικής Ελλάδας, όπου ίδρυσαν
- Οι Άραβοι και οι Σλάβοι πολιορκήσαν αρκετές φορές, χωρίς αποτέλεσμα τ.. ..
- Στα διαλείμματα των πολέμων οι Βυζαντινοί και οι Βούλγαροι είχαν
....., οι κανόνες των οποίων ρυθμίζονταν από συνθήκες.
- Το έτος τ.. καθιερώθηκε ως αφετηρία του χρονολογικού συστήματος των Αράβων.

5. Το, το ιερό βιβλίο της νέας θρησκείας, απαιτούσε από τους πιστούς να τη διαδώσουν με
6. Ο Κάρολος Μαρτέλος των Φράγκων, κατάφερε να αναχαιτίσει την προέλαση των Αράβων στο γαλλικό Πουατιέ το 732.
7. Οι Βυζαντινοί μαχητές απέκρουσαν τους Άραβες με τη βοήθεια των απόρθητων τειχών της Βασιλεύουσας και τη χρήση τ.. ..
8. Δύο χρόνια μετά το θάνατο του Μωάμεθ, οι μαχητές του Ισλάμ, υπό την ηγεσία του, εξόρμησαν από τη Χερσόνησό τους.
9. Η τέχνη του Ισλάμ για θρησκευτικούς λόγους παρέμεινε προσηλωμένη στ... ..
10. Χαρακτηριστικά δημιουργήματα της αραβικής τέχνης είναι τ.. ..

4. Αντιστοιχίστε τις χρονολογίες με τα γεγονότα

	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΓΕΓΟΝΟΣ	ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	680	α) Εγίρα	
2	864	β) ήττα Αράβων στο Πουατιέ	
3	622	γ) Υπογραφή συνθήκης ειρήνης μεταξύ Βυζαντινών και Βουλγάρων	
4	732	δ) α΄ πολιορκία Κων/πολης από Άραβες - ήττα	
5	674 - 678	ε) Εκχριστιανισμός Βουλγάρων	

5. Αντιστοιχίστε τις φράσεις της στήλης Α με τα ονόματα της στήλης Β.

	A		B	ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	Σλάβοι	A	Κοράνι	
2	Βούλγαροι	B	Χαλιφάτο	
3	Άραβες	Γ	Ανεικονική τεχνοτροπία	
4	Αραβικό κράτος	Δ	Σκλαβηνίες	
5	Αραβική τέχνη	E	Εμπορικές επιταγές (τσεκ)	
6	Έμποροι του Ισλάμ	Z	χάνοι	

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΕΩΝ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Λαοί γύρω
από το
Βυζάντιο

1η άσκηση

1) Σλάβοι,	2) Άβαροι,
3) Βούλγαροι,	4) Κων/νος Δ΄ Πρωγωνάτος
5) Μωάμεθ,	6) Κάρολος Μαρτέλος,
7) Καλλίνικος	

2η άσκηση

1Α	2Σ	3Α	4Σ	5Α	6Σ	7Α	8Α	9Σ	10Σ	11Α	12Σ	13Σ	14Σ	15Α	16Σ	17Α	18Σ	19Α	20Σ
----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

3η άσκηση

1) σκλαβηνίες,	2) τη Θεσσαλονίκη,	3) εμπορικές συναλλαγές,
4) της Εγίρας,	5) Κοράνι / ιερό πόλεμο,	6) μαγιοδρόμος,
7) του υγρού πυρός,	8) Χαλίφη,	9) στην ανεικονική τεχνοτροπία,
10) τα τεμένη		

4η άσκηση

1-γ	2-ε	3-α	4-β	5-δ
-----	-----	-----	-----	-----

5η άσκηση

1-Δ	2-Z	3-A	4-B	5-Γ	6-E
-----	-----	-----	-----	-----	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

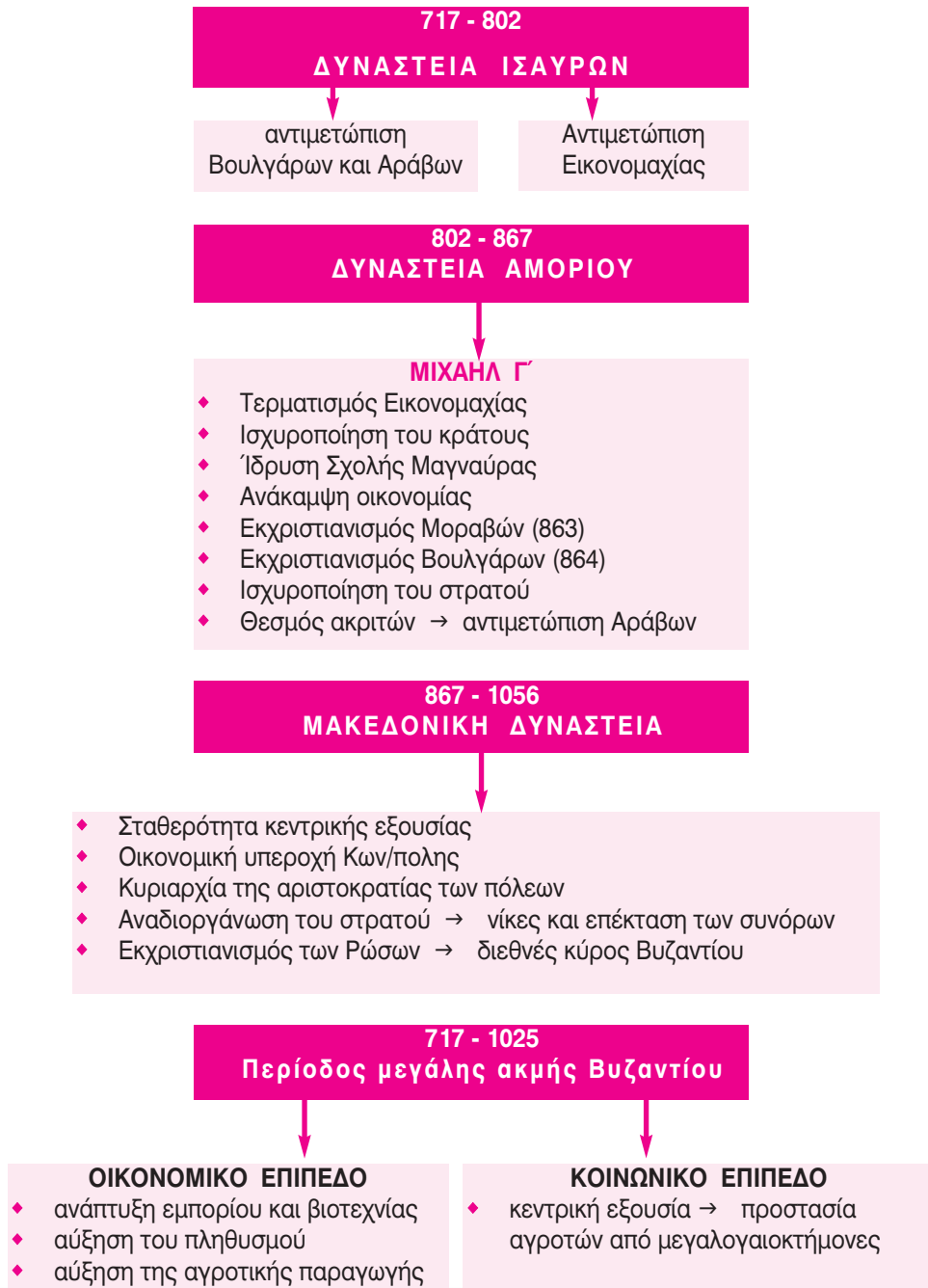
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ
(717 -1025)

I. ΠΑΓΙΩΣΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ
ΚΑΙ ΤΗ Μ. ΑΣΙΑ

II. ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (717 - 1025)

717 – 1025

I. ΠΑΓΙΩΣΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗ Μ. ΑΣΙΑ

1. Η διαμόρφωση της μεσαιωνικής ελληνικής βυζαντινής αυτοκρατορίας

Περίληψη

α. Παγίωση και επέκταση των αλλαγών

Κατά τη διάρκεια της Ισαυρικής δυναστείας (717 - 802) και της δυναστείας του Αμορίου (802 - 867) διαμορφώθηκε το μεσαιωνικό ελληνικό βυζαντινό κράτος.

Στην εξωτερική πολιτική: σταθεροποιήθηκαν τα σύνορα Βυζαντίου και Χαλιφάτου από στεριά (μέχρι τα όρια της Μ. Ασίας) και από θάλασσα (μέχρι τη γραμμή: Κιλικία, Κύπρος, Κρήτη). Τον 9ο αι. οι Βυζαντινοί αντεπιτέθηκαν εναντίον των Αράβων στη Μ. Ασία, ενώ στα Βαλκάνια αντιμετώπισαν τους Βουλγάρους με επιτυχία και άρχισαν να αφομοιώνουν τους σλαβικούς πληθυσμούς.

Στην εσωτερική πολιτική: 1) ενισχύθηκε ο ελληνικός χαρακτήρας της αυτοκρατορίας, 2) οργανώθηκαν οι κεντρικές διοικητικές υπηρεσίες του κράτους, 3) οργανώθηκε περαιτέρω η περιφερειακή διοίκηση: α) γενικεύτηκαν τα "θέματα" με δημιουργία νέων στα Βαλκάνια και διχοτόμηση των παλιών μεγάλων στη Μ. Ασία, β) οι στρατηγοί - διοικητές των "θεμάτων" απέκτησαν μεγάλη δύναμη, γ) ο θεματικός στρατός αποτελείτο από αγρότες - στρατιώτες, που υπερασπίζονταν αποτελεσματικά την περιοχή τους από εχθρικές επιδρομές. Έτσι περιορίστηκε ο μισθοφορικός στρατός και αναπτύχθηκε η μικρή και μεσαία ιδιοκτησία στη βυζαντινή ύπαιθρο.

β. Ανάκαμψη της οικονομίας

Στα τέλη του 8ου αι. (Κων/νος Ε΄) έως τον 9ο αι. σημειώθηκε ανάκαμψη δημογραφική και οικονομική στη Βυζαντινή αυτοκρατορία και αυτό φαίνεται από τα εξής γεγονότα:

1) αυξήθηκε ο πληθυσμός, 2) ξεπεράστηκε η οικονομική κρίση, 3) αυξήθηκαν τα κρατικά έσοδα και 4) αναζωογονήθηκαν το εμπόριο και η βιοτεχνία.

Τον 9ο αι. ο **Νικηφόρος Α΄** πήρε ορισμένα οικονομικά μέτρα, που ονομάστηκαν "**κακώσεις**" από τους αντιπάλους του, για να αυξηθούν τα έσοδα του κράτους και να ανακάμψει το εμπόριο.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Παγίωση και επέκταση των αλλαγών

- ΙΣΑΥΡΙΚΗ ή ΣΥΡΙΑΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ (717 - 802)
 - ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΑΜΟΡΙΟΥ (802 - 867)
- } παγίωση αλλαγών 7ου αι.
→ σταθερά γνωρίσματα
βυζαντινού κράτους

► Διαμόρφωση μεσαιωνικού ελληνικού βυζαντινού κράτους

► ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ:

- 1) σταθεροποίηση συνόρων Βυζαντίου - Χαλιφάτου →
 - έως παρυφές (= όρια, άκρα) της Μ. Ασίας (στεριά)
 - κατά μήκος γραμμής: Κιλικία - Κύπρος - Κρήτη (θάλασσα)
- 2) αντεπίθεση Βυζαντινών στη Μ.Ασία (μέσα 9ου αι.)
- 3) επιτυχής αντιμετώπιση των Βουλγάρων στα Βαλκάνια από τους Βυζαντινούς
- 4) αρχή αφομοίωσης των σλαβικών πληθυσμών.

► ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ:

- 1) Ενισχύθηκε ο **ελληνικός χαρακτήρας** της αυτοκρατορίας
 - περιορίστηκε η χρήση της λατινικής γλώσσας
- 2) Οργανώθηκε η **κεντρική διοίκηση** με διάφορες υπηρεσίες
 - σημαντικότερη: η αρμόδια για την εξωτερική πολιτική του κράτους
- 3) Οργανώθηκε περαιτέρω η **περιφερειακή διοίκηση**:
 - α) Γενικεύτηκαν τα **"θέματα"** (με διχοτόμηση των παλιών μεγάλων στη Μ. Ασία και δημιουργία νέων στα Βαλκάνια)
 - β) Οι **στρατηγοί** - διοικητές θεμάτων:
 - απέκτησαν μεγάλη δύναμη
 - συχνά γίνονταν επικίνδυνοι για την κεντρική εξουσία και οργάνωναν εξεγέρσεις
 - αντιμετωπιζόνταν από την κεντρική εξουσία.
 - γ) **"θεματικός στρατός"**: → από στρατιώτες - αγρότες
 - είχαν δικά τους κτήματα (στρατιωτόπια)
 - υποχρεούνταν να παράσχουν υπηρεσία σε περίπτωση κινδύνου

Αποτελέσματα ανάπτυξης "θεματικών" στρατών:

- 1) περιορισμός μισθοφόρων
- 2) ανάπτυξη μικρής και μεσαίας αγροτικής ιδιοκτησίας στη βυζαντινή ύπαιθρο

β. Ανάκαμψη της οικονομίας

► ΚΩΝ/ΝΟΣ Ε΄ (741 - 775, Δυναστεία Ισαύρων)

- ↓
- **Οικονομική ανάκαμψη ενδείξεις:**
 - αυξήθηκε ο πληθυσμός της αυτοκρατορίας από τον 8ο προς τον 9ο αι.
 - ξεπεράστηκε η κρίση στην οικονομία
 - αυξήθηκαν τα κρατικά έσοδα
 - αναζωογονήθηκαν το εμπόριο και η βιοτεχνία
 - ο χαρακτήρας της οικονομίας παρέμεινε κυρίως αγροτικός

► **9ος αι.: ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Α΄** (802 - 811, Δυναστεία Αμορίου)

- **"κακώσεις"**: δημοσιονομικά μέτρα για:
 - α) ανάκαμψη του εμπορίου
 - β) αύξηση των εσόδων του κράτους

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

"κακώσεις" (σελ. 33)

Τα δημοσιονομικά μέτρα του Νικηφόρου Α΄ (802 - 811), που απέβλεπαν στην αύξηση των κερδών του κράτους και στην ανάκαμψη του εμπορίου. Ονομάστηκαν έτσι από τους αντιπάλους του και από το χρονογράφο Θεοφάνη.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

"Στο μεταίχμιο από τον 8ο προς τον 9ο αι. ο πληθυσμός του Βυζαντίου είχε αυξηθεί αισθητά σε σχέση με τον 7ο αι." (σελ. 33)

Από τα μέσα του 6ου (δηλαδή μετά την αυτοκρατορία του Ιουστινιανού Α΄) έως τον 8ο αι. η βυζαντινή αυτοκρατορία αντιμετώπισε μεγάλη δημογραφική κρίση. Αυτή προέκυψε επειδή η αυτοκρατορία συγκλονίστηκε από επιδημίες, φυσικές καταστροφές, απώλειες από πολέμους και εχθρικές εισβολές με αποτέλεσμα να μειωθεί πάρα πολύ ο πληθυσμός της.

"ενώ είχε ξεπεραστεί η κρίση στην οικονομία" (σελ. 33)

Στο ίδιο διάστημα (δεύτερο μισό του 6ου αι. έως 8ο αι.) η βυζαντινή αυτοκρατορία αντιμετώπισε και οικονομική κρίση. Αυτή είχε προκληθεί επειδή: 1) είχαν δαπανηθεί τεράστια χρηματικά ποσά στους πολέμους, 2) οι χερσαίοι δρόμοι του εμπορίου με την Ανατολή, τα λιμάνια και τα εμπορικά κέντρα της Συρίας και της Αιγύπτου ελέγχονταν από τους Άραβες (από τον 7ο αι.), 3) οι Βυζαντινοί πολλές φορές πλήρωναν τελωνειακούς δασμούς στους Άραβες, οπότε μειώνονταν τα κέρδη του εμπορίου, 4) το εμπόριο με τη Δύση, στις αρχές του 8ου αι. είχε μειωθεί στο ελάχιστο, 5) οι θαλάσσιες επικοινωνίες (από τον 7ο αι.) ήταν εξαιρετικά επικίνδυνες, εξαιτίας της δράσης των πειρατών.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Κων/νος Ε΄ (Κοπρώνυμος) (σελ. 33)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (741 - 775), της Συριακής ή Ισαυρικής δυναστείας. Γιος του Λέοντος Γ΄ Ίσαυρου. Επί της εποχής του παρουσιάστηκε οικονομική ανάκαμψη και αύξηση του πληθυσμού. Ήταν ικανότατος στρατηγός.

Πέτυχε πολλές νίκες κατά των Αράβων. Αντιμετώπισε τις βουλγαρικές επιθέσεις. Ακολούθησε εικονομαχική πολιτική.

Νικηφόρος Α΄ (σελ. 33)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (802 - 811), της δυναστείας του Αμορίου. Για την ανάκαμψη της οικονομίας του κράτους πήρε τολμηρά δημοσιονομικά μέτρα, τις λεγόμενες "κακώσεις", οι οποίες έθιγαν κυρίως τις πλουσιότερες τάξεις και τους κύκλους της Εκκλησίας.

[Ο Νικηφόρος ανέτρεψε την αυτοκράτειρα Ειρήνη την Αθηναία με πραξικόπημα και ανέλαβε την εξουσία. Τότε η κατάσταση στην αυτοκρατορία ήταν δραματική, καθώς αυτή κλονιζόταν από τη διαμάχη για το ζήτημα των εικόνων, τα δημόσια ταμεία ήταν άδεια, η διοίκηση κακή, και ο στρατός σε πλήρη αποσύνθεση. Και στον εξωτερικό τομέα απειλούσαν οι Βούλγαροι και οι Άραβες, ενώ στη Δύση η στέψη του Καρλομάγνου ως "αυτοκράτορα των Ρωμαίων" είχε δημιουργήσει πολλά προβλήματα στο Βυζάντιο. Ο Νικηφόρος αντιμετώπισε με θάρρος τα πολλαπλά αυτά προβλήματα. Φρόντισε για την εξυγίανση των οικονομικών του κράτους και για την αναδιοργάνωση του στρατού. Ως προς τα εκκλησιαστικά ζητήματα ακολούθησε μετριοπαθή εικονόφιλη πολιτική. Σκοτώθηκε το 811 σε πόλεμο κατά των Βουλγάρων.]

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
717 - 802	Ισαυρική ή Συριακή δυναστεία
802 - 867	Δυναστεία Αμορίου
μέσα 9ου αι.	Αντεπίθεση Βυζαντινών κατά Αράβων στη Μ. Ασία.
741 - 775	Αυτοκρατορία Κων/νου Ε΄ Ίσαυρου
802 - 811	Αυτοκρατορία Νικηφόρου Α΄ (δυναστεία Αμορίου)
8ος - 9ος αι.	Ανάκαμψη οικονομίας Βυζαντίου - αύξηση πληθυσμού

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

- 1. Αφού μελετήσεις το παρατιθέμενο απόσπασμα του Χρονικού της Μονεμβασίας και το περιεχόμενο της πρώτης από τις "κακώσεις", να αναφέρεις τα μέτρα που έλαβε ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Α΄, για να αποκαταστήσει τη βυζαντινή κυριαρχία στην Πελοπόννησο.**

Το πρώτο παράθεμα είναι απόσπασμα από το "Χρονικόν της Μονεμβασίας" και περιγράφει τη στρατιωτική ανάκτηση και αναδιοργάνωση της Β.Δ. Πελοποννήσου, συμπληρώνοντας την ιστορική αφήγηση σχετικά με την αφομοίωση των σλαβικών πληθυσμών. Το δεύτερο παράθεμα είναι απόσπασμα από τη "Χρονογραφία" του Θεοφάνη και περιγράφει τα μέτρα του Νικηφόρου Α΄, τις λεγόμενες "κακώσεις". Η πρώτη "κάκωση" συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, γιατί αναφέρεται στον τρόπο αντιμετώπισης των σλαβικών πληθυσμών από το Νικηφόρο.

Μελετώντας αυτά τα δύο παραθέματα συμπεραίνουμε ότι ο Νικηφόρος Α΄, μετά τη νίκη του στρατηγού (Λέοντος Σκληρού) επί των Σλάβων, προκειμένου να αποκαταστήσει τη βυζαντινή κυριαρχία στην Πελοπόννησο, πήρε τα εξής μέτρα: 1) φρόντισε να ανανεώσει τις πόλεις, 2) να ανοικοδομήσει τα γκρεμισμένα σπίτια και τους ναούς, 3) να πληροφορηθεί το μέρος όπου κατοικούσαν οι απόγονοι των φυγάδων Πατρινών και να τους αποκαταστή-

σει στις παλιές πατρίδες τους μαζί με τον επίσκοπό τους Αθανάσιο, 4) να ανυψώσει την Πάτρα σε μητρόπολη και 5) να εκχριστιανίσει τους σλαβικούς πληθυσμούς. Προς ενίσχυση του εκχριστιανισμού και της αφομοίωσης των Σλάβων ακολούθησε εποικιστική πολιτική, μεταφέροντας χριστιανούς από όλα τα "θέματα" και τους διέταξε να εγκατασταθούν στις σκλαβηνίες.

2. Ποιες υποχρεώσεις είχαν οι αγρότες - στρατιώτες, όταν κηρυσσόταν επιστράτευση;

Σύμφωνα με την ιστορική αφήγηση και σε συνδυασμό με όσα μάθαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι στρατιώτες- αγρότες αποτελούσαν το θεματικό στρατό, που ήταν ένα είδος εθνικού στρατού, είχαν δικά τους κτήματα (τα στρατιωτόπια) και σε περίπτωση εχθρικής επίθεσης ήταν υποχρεωμένοι να παρουσιαστούν για υπηρεσία. Με τα έσοδα των κτημάτων τους όφειλαν να συντηρούν το άλογο και τον οπλισμό τους.

Την ιστορική αφήγηση όμως συμπληρώνει το παράθεμα του "Βίου του Αγίου Φιλαρέτου", που είναι μία αγιολογική πηγή, και μας διαφωτίζει περισσότερο για τις υποχρεώσεις των αγροτών - στρατιωτών των θεμάτων (εδώ: της Μ. Ασίας), όταν εμφανίζονταν εχθροί.

Όταν λοιπόν κηρυσσόταν επιστράτευση, οι αγρότες -στρατιώτες όφειλαν να παρουσιαστούν ενώπιον του στρατηγού του θέματος με ένα άλογο ή μία πολεμική άμαξα και τον οπλισμό του. Η παραμέληση της υποχρέωσης αυτής συνεπαγόταν βαριές ποινές για το στρατιώτη.

Μπορούμε ακόμη να συμπεράνουμε ότι το πιο σημαντικό σώμα του βυζαντινού στρατού ήταν το ιππικό και η άμυνα του κράτους συνδεόταν με τα στρατιωτόπια, τα οποία όσο πιο αποδοτικά ήταν, τόσο πιο αποτελεσματικός ήταν και ο στρατός.

3. Οι υπήκοοι του Βυζαντίου πλήρωναν πολλούς φόρους. Μπορείς, αφού μελετήσεις το δεύτερο παράθεμα, να αναφέρεις τους σημαντικότερους;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από τη "Χρονογραφία" του Θεοφάνη και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με τα μέτρα ("κακώσεις") που πήρε ο Νικηφόρος Α' για να αυξήσει τα έσοδα του κράτους.

Από αυτό το παράθεμα προκύπτει ότι οι υπήκοοι του Βυζαντίου καλούνταν να πληρώνουν τους εξής φόρους: 1) το συλλογικό φόρο (από τους κατοίκους του χωριού) για τον εξοπλισμό κάθε φτωχού στρατιώτη, 2) το δικέρατον, 3) τον καπνικό φόρο, που ήταν φόρος για κάθε νοικοκυριό, δηλαδή ήταν φόρος έγγειας ιδιοκτησίας και 4) το κομμέρκιον, που ήταν εμπορικός φόρος 10% επί της αξίας των εμπορευμάτων.

4. Ποιες από τις αναφερόμενες "κακώσεις" απέβλεπαν στην αύξηση των εσόδων του κράτους και ποιες στην ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας;

Από τις αναφερόμενες "κακώσεις" του παραθέματος απέβλεπαν στην αύξηση των εσόδων του κράτους οι εξής:

α) Η 3η, που όριζε να αναθεωρηθούν οι φορολογικοί κατάλογοι και να αυξηθούν τα τέλη, γιατί κάθε φορολογούμενος όφειλε να πληρώσει και το δικέρατον φόρο, δηλαδή 2 κεράτια (1/12 ανά νόμισμα).

β) Η 4η, που όριζε να καταργηθούν οι κουφισμοί, δηλαδή οι φορολογικές απαλλαγές, που είχε θεσπίσει η αυτοκράτειρα Ειρήνη (797 - 802, Ισαυρική Δυναστεία) πριν από αυτόν.

γ) Η 5η, που όριζε την επιβολή του καπνικού φόρου, δηλαδή φόρου για κάθε εστία που καπνίζει, στους παροίκους, δηλαδή στους εξαρτημένους γεωργούς, που καλλιεργούσαν κτήματα εκκλησιαστικά και άλλων ευαγών ιδρυμάτων (ορφανοτροφείων, γηροκομείων, ξενώνων κλπ). Στην πραγματικότητα ο φόρος αυτός έπληττε την Εκκλησία, τα μοναστήρια και τα άλλα ευαγή ιδρύματα, διότι οι γεωργοί δεν μπορούσαν να πληρώσουν αυτό το φόρο (εξαιτίας της φτώχειας) και αναγκάζονταν να τον πληρώνουν τα εκκλησιαστικά ταμεία και τα άλλα ιδρύματα.

δ) Η 10η, που υποχρέωνε τους εφοπλιστές της Κων/πολης να δανείζονται από το κράτος με υψηλό επιτόκιο (κομμέρκιον).

Για την ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας απέβλεπε η 10η.

5. Ποια η σημασία της δεύτερης κάκωσης για τη συνοχή της αγροτικής κοινότητας;

Η δεύτερη "κάκωση" όριζε "να στρατολογούνται οι φτωχοί και να εξοπλίζονται με έξοδα των συγχωριανών τους, οι οποίοι όφειλαν να καταβάλουν στο δημόσιο ταμείο και 18,5 χρυσά νομίσματα (για κάθε φτωχό), επειδή το χωριό πλήρωνε στο δημόσιο με πνεύμα αλληλεγγύης τους φόρους των μελών του".

Η σημασία αυτής της "κάκωσης" ήταν πολύ μεγάλη. Με αυτή τα πλούσια μέλη του χωριού αναλάμβαναν την υποχρέωση να πληρώνουν τα έξοδα για τον εξοπλισμό και τη στράτευση των φτωχότερων μελών της κοινότητας. Έτσι ενισχυόταν η αριθμητική δύναμη του στρατού της αυτοκρατορίας και από την άλλη αναπτυσσόταν ένα αίσθημα αλληλεγγύης μεταξύ των μελών της αγροτικής κοινότητας. Η συλλογική φορολογική ευθύνη και η αλληλοϋποστήριξη "έδεναν" τα μέλη της μικρής κοινωνίας του χωριού, εφόσον ο καθένας έπρεπε να λειτουργεί όχι ως άτομο, ως μονάδα, αλλά ως μέλος ενός συνόλου. Αυτή η συλλογικότητα ενίσχυε τη συνοχή της κάθε αγροτικής κοινότητας.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιες εξελίξεις σημειώθηκαν στην εξωτερική πολιτική κατά το διάστημα της Ισαυρικής δυναστείας και της δυναστείας του Αμορίου ;

Κατά το διάστημα αυτό: 1) τα σύνορα μεταξύ Βυζαντίου και Χαλιφάτου σταθεροποιήθηκαν στις παρυφές (= όρια, άκρα) της Μ. Ασίας, στη στεριά, και κατά μήκος της γραμμής: Κιλικία - Κύπρος - Κρήτη, στη θάλασσα. 2) Στα μέσα του 9ου αι. άρχισε η βυζαντινή αντεπίθεση στη Μ. Ασία. 3) Στα Βαλκάνια, το Βυζάντιο αντιμετώπισε με επιτυχία τη βουλγαρική απειλή, ενώ 4) συγχρόνως άρχισε να αφομοιώνει τους σλαβικούς πληθυσμούς.

2. Ποιες αλλαγές συντελέστηκαν στην εσωτερική πολιτική κατά το ίδιο διάστημα;

Κατά το ίδιο διάστημα στον τομέα της εσωτερικής πολιτικής: 1) ενισχύθηκε ο ελληνικός χαρακτήρας της αυτοκρατορίας, ενώ η γνώση και η χρήση της λατινικής περιορίστηκε αισθητά. 2) Οργανώθηκε περαιτέρω η κεντρική και η περιφερειακή διοίκηση. Στην κεντρική διοίκηση δημιουργήθηκαν και νέες υπηρεσίες με σπουδαιότερη αυτή που ήταν αρμόδια για την εφαρμογή της εξωτερικής πολιτικής, ενώ στην περιφερειακή γενικεύτηκαν τα "θέματα" στη Μ. Ασία και επεκτάθηκαν στα Βαλκάνια.

3. Ποιες εξελίξεις σημειώθηκαν στην περιφερειακή διοίκηση της βυζαντινής αυτοκρατορίας κατά τον 8ο και 9ο αι.

Κατά τον 8ο και 9ο αι. στην περιφερειακή διοίκηση της βυζαντινής αυτοκρατορίας σημειώθηκαν οι εξής εξελίξεις: α) Γενικεύτηκαν τα "θέματα", με διχοτόμηση των παλιών μεγάλων στη Μ. Ασία και δημιουργία νέων στα Βαλκάνια. β) Οι στρατηγοί - διοικητές του κάθε "θέματος" με τη δύναμη που διέθεταν, απέβαιναν πολλές φορές επικίνδυνοι για την κεντρική εξουσία. Πολλές εξεγέρσεις οργανώθηκαν από στρατηγούς και αντιμετώπιζονταν από την κεντρική εξουσία. γ) Ο στρατός και σ' αυτήν την περίοδο ήταν θεματικός, αποτελείτο δηλαδή από αγρότες - στρατιώτες, που είχαν δικά τους κτήματα (στρατιωτόπια) και σε περίπτωση εχθρικής επίθεσης ήταν υποχρεωμένοι να παρουσιαστούν για υπηρεσία.

4. Ποια ήταν τα αποτελέσματα της ανάπτυξης των θεματικών στρατών;

Η ανάπτυξη των θεματικών στρατών είχε σημαντικά αποτελέσματα για τη βυζαντινή αυτοκρατορία: 1) Οι μισθοφόροι περιορίστηκαν δραστικά και συγχρόνως 2) στη βυζαντινή ύπαιθρο κυριάρχησε η μικρή και η μεσαία αγροτική ιδιοκτησία.

5. Ποια ήταν η κατάσταση στην οικονομία της βυζαντινής αυτοκρατορίας κατά τον 8ο και 9ο αι.;

Στο μεταίχμιο από τον 8ο προς τον 9ο αι. παρουσιάστηκε οικονομική ανάκαμψη στη βυζαντινή αυτοκρατορία. Αυξήθηκαν τα κρατικά έσοδα και αναζωογονήθηκαν το εμπόριο και η βιοτεχνία. Ωστόσο ο χαρακτήρας της παρέμεινε κυρίως αγροτικός. Ακόμη στο ίδιο διάστημα ξεπεράστηκε η δημογραφική κρίση του προηγούμενου αιώνα (7ος) και ο πληθυσμός αυξήθηκε αισθητά (άνοδος βιοτικού επιπέδου).

6. Τι ήταν οι "κακώσεις", από ποιον και γιατί επιβλήθηκαν;

"Κακώσεις" ονομάστηκαν τα δημοσιονομικά μέτρα του αυτοκράτορα Νικηφόρου Α' (802 - 811), που απέβλεπαν στην αύξηση των κερδών του κράτους και στην ανάκαμψη του εμπορίου. Ονομάστηκαν έτσι από τους αντιπάλους του και από το χρονογράφο Θεοφάνη. Τα μέτρα αυτά ήταν τολμηρά και προκάλεσαν πολλές αντιδράσεις από τους πλούσιους και την Εκκλησία, γιατί θίγονταν τα συμφέροντά τους.

2. Η μεταβατική εποχή: Οι έριδες για το ζήτημα των εικόνων

717 – 1025

Περίληψη

α. Ορισμός

Από τις αρχές του 8ου έως τα μέσα του 9ου αι. το Βυζάντιο συγκλονίστηκε από τη διαμάχη της **Εικονομαχίας**, που ήταν μια πνευματική και πολιτική κίνηση και σχετιζόταν με τη λατρεία ή όχι των εικόνων.

β. Πρωτεργάτες και παράγοντες της Εικονομαχίας

Πρωτεργάτες της εικονομαχίας ήταν οι Ίσαυροι: Λέων Γ΄ και Κων/νος Ε΄. Οι κυριότεροι παράγοντες που ευνόησαν την εικονομαχία ήταν: α) οι ανεικονικές αντιλήψεις των κατοίκων των ανατολικών επαρχιών, στους οποίους στηριζόταν το βυζαντινό κράτος για την άμυνα κατά των Αράβων, β) οι δεισιδαιμονίες και οι υπερβολές σχετικά με τη λατρεία των εικόνων, γ) η επιθυμία των Ισαύρων να περιορίσουν την επιρροή των μοναχών και των μονών και δ) η αντίληψη ότι οι αποτυχίες των βυζαντινών στρατευμάτων οφείλονταν στην οργή του Θεού για τις υπερβολές στη λατρεία των εικόνων.

γ. Οι φάσεις της Εικονομαχίας

Η Εικονομαχία πέρασε δύο (2) φάσεις:

Η **α΄ φάση** διήρκεσε από το 726 έως το 787 και είχε μεγάλη ένταση. Την προκάλεσε ο Λέων ο Γ΄ με την απομάκρυνση της εικόνας του Χριστού από τη Χαλκή Πύλη της Πόλης, που πυροδότησε τη διαμάχη. Το 730 ο Λέων Γ΄ εξέδωσε αυτοκρατορικό διάταγμα κατά της λατρείας των εικόνων. Μεγάλος θεωρητικός υποστηρικτής της Εικονολατρίας ήταν ο Ιωάννης Δαμασκηνός. Η ένταση κορυφώθηκε με την εκστρατεία τρομοκράτησης των μοναχών και καταστροφής των μονών που εξαπέλυσε ο Κων/νος Ε΄. Η α΄ φάση τερματίστηκε με την Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο το 787 που αποκατέστησε τις εικόνες και είχε συγκληθεί με πρωτοβουλία της αυτοκράτειρας Ειρήνης της Αθηναίας.

Η **β΄ φάση** (815 - 843) που εγκαινιάστηκε από τον Λέοντα Ε΄ Αρμένιο, δεν είχε την ίδια ένταση με την α΄. Τερματίστηκε με τη Σύνοδο του 843, που συγκλήθηκε από την αυτοκράτειρα Θεοδώρα και αποκατέστησε και αναστήλωσε οριστικά τις εικόνες.

δ. Σημασία της ήττας των εικονοκλαστών

Η αποκατάσταση των εικόνων ήταν γεγονός πολύ μεγάλης σημασίας, γιατί: α) τερμάτισε τις θρησκευτικές έριδες μεταξύ των πιστών, β) εγκαινίασε μία περίοδο γόνιμης συνεργασίας μεταξύ Εκκλησίας και Κράτους και γ) περιορίστηκαν οι υπερβολές στη λατρεία των εικόνων.

ε. Συνέπειες της Εικονομαχίας

Η Εικονομαχία δίχασε το βυζαντινό λαό και είχε ολέθριες συνέπειες στην εξωτερική πολιτική του Βυζαντίου και στον πολιτισμό. Στην εξωτερική πολιτική, γιατί διακόπηκαν οι σχέσεις με την Εκκλησία της Ρώμης και στον πολιτισμό, γιατί κατά τη διάρκεια της καταστροφής πολλά έργα τέχνης, κήκαν πολλά κείμενα και άλλαξε η διακόσμηση των εκκλησιών, που γινόταν με φυτά, ζώα και στυλιζαρισμένα διακοσμητικά μοτίβα.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Ορισμός

- **Αρχές 8ου - μέσα 9ου αι.** → ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ
- **Ορισμός:** πνευματική και πολιτική διαμάχη που συγκλόνισε το Βυζάντιο για ένα περίπου αιώνα και αφορούσε το ζήτημα της λατρείας των εικόνων.

β. Πρωτεργάτες και παράγοντες

- ΛΕΩΝ Γ΄ ΙΣΑΥΡΟΣ (717 - 741)
ΚΩΝ/ΝΟΣ Ε΄ ΙΣΑΥΡΟΣ (741 - 775)

▶ **Παράγοντες** (που ευνόησαν την Εικονομαχία)

- 1) Οι ανεικονικές αντιλήψεις των κατοίκων των ανατολικών επαρχιών
- 2) Οι δεισιδαιμονίες και οι υπερβολές σχετικά με τη λατρεία των εικόνων
- 3) Η επιθυμία των Ισαύρων να περιορίσουν την επιρροή των μοναχών και των μονών.
- 4) Η ιδέα ότι οι ήττες των βυζαντινών στρατευμάτων οφείλονταν στη θεϊκή οργή για ό,τι συνέβαινε στο χώρο της λατρείας.

γ. Φάσεις

▶ **Α΄ φάση: (726 - 787)**

- ΛΕΩΝ Γ΄ → απομάκρυνση εικόνας Χριστού από Χαλκή Πύλη Πόλης
- διαμαρτυρίες λαού πρωτεύουσας
- **730:** ΛΕΩΝ Γ΄ → αυτοκρατορικό διάταγμα κατά λατρείας εικόνων
- τιμωρίες κατά εικονοφίλων: εξορίες, φυλακίσεις, δημεύσεις περιουσιών

▶ ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ → θεολόγος, θεωρητικός υποστηρικτής εικονολατρών

▶ ΚΩΝ/ΝΟΣ Ε΄ → σκληρά μέτρα κατά εικονολατρών:

- εκστρατεία τρομοκράτησης μοναχών
- καταστροφή μονών (προπύργια εικονολατρίας)

▶ ΕΙΡΗΝΗ ΑΘΗΝΑΙΑ → **Ζ΄ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ** (787)

- τερμάτισε την α΄ φάση Εικονομαχίας
- αποκατέστησε τις εικόνες → τιμητική προσκύνηση

▶ **Β΄ φάση (815 - 843)**

- ΛΕΩΝ Ε΄ ΑΡΜΕΝΙΟΣ → έναρξη
- **Επιχείρημα:** οι ήττες των βυζαντινών στρατευμάτων οφείλονται στην εικονολατρία

▶ **843:** ΘΕΟΔΩΡΑ → **ΣΥΝΟΔΟΣ (ΚΩΝ/ΠΟΛΗΣ)**

- τερματισμός β΄ φάσης Εικονομαχίας
- Οριστική αποκατάσταση και αναστήλωση εικόνων

δ. Σημασία της ήττας των εικονοκλαστών

- Η αποκατάσταση των εικόνων → νίκη της ελληνικής πνευματικής παράδοσης
- **Η αναστήλωση:**
 - 1) τερμάτισε τις θρησκευτικές έριδες μεταξύ των πιστών
 - 2) εγκαινίασε μία περίοδο γόνιμης συνεργασίας Εκκλησίας - Κράτους
 - 3) πολλαπλασιάστηκαν και πλούτισαν τα μοναστήρια
 - 4) περιορίστηκαν οι υπερβολές στη λατρεία των εικόνων

717 – 1025

ε. Συνέπειες της εικονομαχίας

- **Η Εικονομαχία:**
 - 1) δίχασε το βυζαντινό λαό
 - 2) είχε ολέθριες συνέπειες: α) στην εξωτερική πολιτική
β) στον πολιτισμό
- α) Στην εξωτερική πολιτική:**
 - διακόπηκαν οι σχέσεις με την Εκκλησία της Ρώμης (*Αναζήτησε υποστήριξη από το Φραγκικό κράτος*)
- β) Στον πολιτισμό:**

Κατά τη διάρκεια της Εικονομαχίας:

 - 1) απαγορεύτηκε η παράσταση θείων προσώπων στους τοίχους των ναών
 - 2) απαγορεύτηκε η ανάρτηση εικόνων
 - 3) καταστράφηκαν πολλά έργα τέχνης
 - 4) άλλαξε η διακόσμηση των ναών: φυτά, ζώα, στυλιζαρισμένα μοτίβα
 - 5) καταστράφηκαν πολλά σημαντικά κείμενα εικονομάχων
 - 6) υποχώρησε η ενασχόληση με τα γράμματα

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Εικονομαχία (σελ. 34)

Πνευματική και πολιτική διαμάχη που συντάραξε το Βυζάντιο για περισσότερο από έναν αιώνα (726 - 843) και σχετιζόταν με τη λατρεία ή όχι των εικόνων.

Ανεικονικές αντιλήψεις (σελ. 34)

Αντιλήψεις που απέρριπταν τη δυνατότητα απεικόνισης του Χριστού και των ιερών μορφών σε παραστάσεις. Τις αντιλήψεις αυτές είχαν κυρίως οι κάτοικοι των ανατολικών επαρχιών της βυζαντινής αυτοκρατορίας (Μ. Ασία), οι οποίοι ήταν επηρεασμένοι από την Ιουδαϊκή και Ισλαμική θρησκεία.

εικονοκλάστες (σελ. 34) = οι εικονομάχοι

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

"Η Εκκλησία της Ρώμης αναζήτησε στήριξη στους ηγεμόνες των Φράγκων...."
(σελ. 35)

Τον 8ο αι. οι Λογγοβάρδοι μεγάλωσαν τις κτήσεις τους στην Ιταλία και ετοιμάζονταν να βαδίσουν κατά της Ρώμης. Ο πάπας μπροστά σ' αυτόν τον κίνδυνο, αφού απογοητεύτηκε από τη στάση των βυζαντινών εικονομάχων αυτοκρατόρων, στράφηκε προς τους Φράγκους και ζήτησε τη βοήθειά τους. Ο Πιπίνος, δέχτηκε να βοηθήσει, νίκησε τους Λογγοβάρδους, που τους περιόρισε στη Β.Α. Ιταλία και παραχώρησε στον πάπα τις περιοχές της Ραβέννας, της Πεντάπολης και της Ρώμης. Έτσι δημιουργήθηκε το **παπικό κράτος** και ο πάπας εκτός από θρησκευτικός ηγέτης έγινε και κοσμικός άρχοντας ενός συγκεκριμένου κράτους. Ως αντάλλαγμα ο πάπας έστεψε τον Πιπίνο **"ελέω Θεού βασιλέα"** των Φράγκων (754). Η παπική ευλογία προσέδωσε στη φραγκική βασιλεία μεγάλο ηθικό κύρος και με τη στέψη αυτή επικράτησε στην Ευρώπη η αντίληψη της "ελέω Θεού βασιλείας", που σήμαινε ότι ο μονάρχης είχε λάβει εντολή εξουσίας από το Θεό και μόνο σ' αυτόν λογοδοτούσε.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Λέων Γ' (σελ. 34)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (717 - 741). Ανήκε στη Συριακή ή Ισαυρική δυναστεία, που εγκαινιάστηκε από αυτόν. Καταγόταν από τη Γερμανία της Β. Συρίας. Ήταν πρωτεργάτης της Εικονομαχίας, που άρχισε όταν ο ίδιος απομάκρυνε την εικόνα του Χριστού από τη Χαλκή Πύλη της Πόλης. Το 730 εξέδωσε αυτοκρατορικό διάταγμα κατά της λατρείας των εικόνων.

Κων/νος Ε' (σελ. 34 και 33)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (741 - 775). Ανήκε στη Συριακή ή Ισαυρική δυναστεία. Γιος του Λέοντος Γ'. Πρωτεργάτης της Εικονομαχίας, γιατί εξαπέλυσε εκστρατεία τρομοκράτησης των μοναχών και καταστροφής των μονών, που ήταν τα προπύργια της εικονολατρίας.

Ιωάννης Δαμασκηνός (σελ. 34)

(Άγιος). Έζησε από το 680 έως το 750 και καταγόταν από τη Δαμασκό της Συρίας. Μέγας θεολόγος, εκκλησιαστικός συγγραφέας και μελωδός. Ήταν ο κυριότερος θεωρητικός υποστηρικτής της εικονολατρίας. Στράφηκε εναντίον του εικονομάχου αυτοκράτορα Λέοντος Γ'.

[Τότε ο Λέων Γ' τον διέβαλε στο Χαλίφη της Δαμασκού, όπου υπηρετούσε ως πρωτοσύμβουλος, κι αυτός διέταξε να του κόψουν το δεξί χέρι. Με θαύμα όμως της Παναγίας το χέρι του επανασυγκολλήθηκε. Η μνήμη του γιορτάζεται από την Εκκλησία στις 4 Δεκεμβρίου.]

Ειρήνη η Αθηναία (σελ. 34)

Αυτοκράτειρα του Βυζαντίου (780 - 802). Ανήκε στη Συριακή ή Ισαυρική δυναστεία. Εικονόφιλη. Συγκάλεσε την Ζ' Οικουμενική Σύνοδο το 787, η οποία τερμάτισε την άφάση της Εικονομαχίας και αποκατέστησε πανηγυρικά τις εικόνες.

Λέων Ε' ο Αρμένιος (σελ. 34)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (813 - 820). Ανήκε στη δυναστεία του Αμορίου. Καταγόταν από την Αρμενία. Εγκαινίασε τη β' φάση της Εικονομαχίας, αποδίδοντας τις ήττες των βυζαντινών στρατευμάτων στην εικονολατρία.

717 – 1025

Θεοδώρα (σελ. 34)

(Αγία). (Δεν είναι γνωστό το ακριβές έτος γέννησης, αλλά πέθανε λίγο μετά το 867). Βυζαντινή αυγούστα. Σύζυγος του αυτοκράτορα Θεόφιλου (829 - 842, δυναστεία Αμορίου) που ήταν εικονομάχος, και μητέρα του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ'. Μετά το θάνατο του συζύγου της ανέλαβε τις τύχες της αυτοκρατορίας ως "συμβασιλέας" του ανήλικου γιου της. Το όνομά της είναι συνδεδεμένο με την οριστική αποκατάσταση και αναστήλωση των εικόνων το 843, με απόφαση της Οικουμενικής Συνόδου που συγκάλεσε η ίδια στην Κων/πολη. [Η Εκκλησία την ανακήρυξε αγία και εορτάζει τη μνήμη της στις 11 Φεβρουαρίου.]

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
726 - 843	Εικονομαχία
726 - 787	Α' φάση Εικονομαχίας
815 - 843	Β' φάση Εικονομαχίας
730	Αυτοκρατορικό διάταγμα Λέοντος Γ' Ισαύρου κατά λατρείας εικόνων.
787	Ζ' Οικουμενική Σύνοδος → αποκατάσταση εικόνων (σύγκληση από αυτοκράτειρα: Ειρήνη Αθηναία)
843	Οικουμενική Σύνοδος Κων/πολης → οριστική αποκατάσταση και αναστήλωση των εικόνων. (σύγκληση από αυτοκράτειρα: Θεοδώρα)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Ποια ήταν τα κυριότερα επιχειρήματα των εικονομάχων και των εικονολατρών, σύμφωνα με τα δύο κείμενα;

Το α' κείμενο είναι απόσπασμα από επιστολή του αυτοκράτορα Λέοντος Γ' στον πάπα της Ρώμης Γρηγόριο Β', ο οποίος είχε αντιδράσει έντονα για την εικονομαχική πολιτική του, στην οποία ο Λέων Γ' εκφράζει τα κυριότερα επιχειρήματά του για να του εξηγήσει γιατί ακολούθησε αυτή την πολιτική.

Το β' κείμενο είναι απόσπασμα από την Πραγματεία του Ιωάννη Δαμασκηνού "Περί εικόνων", στο οποίο ο μεγάλος θεολόγος και θεωρητικός της εικονολατρίας αναφέρει τα κυριότερα επιχειρήματα των εικονολατρών.

Και τα δύο κείμενα συμπληρώνουν την ιστορική αφήγηση γιατί μας παραθέτουν τα επιχειρήματα των δύο πλευρών (εικονομάχων - εικονολατρών) και μας βοηθούν να σχηματίσουμε πληρέστερη αντίληψη για το μεγάλο αυτό ζήτημα της Εικονομαχίας.

Σύμφωνα με το α' κείμενο, τα κυριότερα επιχειρήματα των εικονομάχων ήταν:

1) ότι οι εικόνες αναπληρώνουν τα είδωλα και άρα αυτοί που τα προσκυνούν είναι ειδωλολάτρες. Δηλαδή οι εικονομάχοι θεωρούσαν την προσκύνηση των εικόνων ειδωλο-

λατρία, γιατί οι εικόνες είναι κατασκευάσματα των ανθρώπινων χεριών και δεν έχουν καμία σχέση με την πνευματική ουσία της θρησκείας.

2) Η λατρεία των εικόνων είναι αντίθετη με τη χριστιανική παράδοση, γιατί οι πρώτοι χριστιανοί δε χρησιμοποιούσαν εικόνες.

Στο β' κείμενο ο Ιωάννης Δαμασκηνός παραθέτει τα επιχειρήματα του και κατ' επέκταση όλων των εικονολατρών υπέρ της χρήσης των εικόνων. Υποστηρίζει ότι:

1) όπως η προσκύνηση των συμβόλων του μαρτυρίου του Χριστού (Σταυρός, σπόγγος, κάλαμος, λόγχη) γίνεται από τους πιστούς για να αποδοθεί τιμή στο Χριστό που μαρτύρησε για τη σωτηρία τους, έτσι και η προσκύνηση των εικόνων έχει ένα συμβολισμό. Οι εικόνες κατασκευάστηκαν από τους πιστούς με αγαθή προαίρεση και με σκοπό τη δοξολογία και την ανάμνηση της ενσάρκωσης του Χριστού και των παθών του. Επομένως με την προσκύνηση των εικόνων αποδίδουν τιμή στο πρόσωπο που εικονίζεται και όχι στην ίδια την εικόνα ως αντικείμενο (είδωλο).

2) Οι εικονόφιλοι κάνουν διάκριση μεταξύ ύλης και ουσίας. Δεν προσκυνούν δηλαδή την ύλη, το ξύλο, απ' το οποίο είναι φτιαγμένη η εικόνα, αλλά αυτό που απεικονίζει και συμβολίζει (ουσία προσκύνησης). Επομένως η τιμητική προσκύνηση σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί εκδήλωση ειδωλολατρίας.

2. Ποιους λόγους επικαλείται ο Λέων Ε', σύμφωνα με το παράθεμα, για να επαναφέρει σε ισχύ την Εικονομαχία;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από έργο του Λέοντος Ε', στο οποίο ο αυτοκράτορας εκφράζει τους συλλογισμούς που τον οδήγησαν στην απόφαση να ανανεώσει την Εικονομαχία. Συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με τη δεύτερη φάση της Εικονομαχίας, που εγκαινιάστηκε απ' αυτόν.

Ο Λέων ο Ε' για να δικαιολογήσει την ανανέωση της Εικονομαχίας και την έναρξη της β' φάσης της επικαλείται τους εξής λόγους:

1) ότι όλοι οι εικονομάχοι αυτοκράτορες είχαν ειρηνικό θάνατο, άρα η εικονομαχική πολιτική τους ήταν αρεστή στο Θεό, 2) ότι οι ήττες των βυζαντινών στρατευμάτων οφείλονταν στην εικονολατρία, 3) ότι ο βίαιος θάνατος των μη εικονομάχων αυτοκρατόρων ήταν απόδειξη της δυσάρεσκειας του Θεού για την εγκατάλειψη της εικονομαχικής πολιτικής.

Επειδή λοιπόν ο ίδιος επιθυμούσε να πεθάνει ειρηνικά και να εξασφαλίσει τη μακροβιότητα της δυναστείας του, αποφάσισε να επαναφέρει σε ισχύ την εικονομαχία. Αυτές οι απόψεις βέβαια αποτελούν δείγμα μεσαιωνικού τρόπου σκέψης.

3. Ποιοι παράγοντες επηρέασαν τους Ισαύρους για να εισηγηθούν την Εικονομαχία;

Οι παράγοντες που επηρέασαν τους Ισαύρους για να εισηγηθούν την Εικονομαχία ήταν: 1) Οι ανεικονικές αντιλήψεις των κατοίκων των ανατολικών επαρχιών της αυτοκρατορίας (Μ. Ασίας), από τις οποίες κατάγονταν και οι ίδιοι. Οι αντιλήψεις αυτές ήταν επηρεασμένες από τους γειτονικούς αραβικούς πληθυσμούς και από την Ιουδαϊκή και την Ισλαμική θρησκεία. Οι κάτοικοι αυτών των περιοχών σήκωναν το κύριο βάρος της άμυνας κατά των Αράβων. Επομένως οι Ίσαυροι είχαν κάθε λόγο να ευνοήσουν τους πληθυσμούς αυτούς. 2) Οι δεισιδαιμονίες και οι υπερβολές, που είχαν εκδηλωθεί γύρω από τη λατρεία των εικόνων και των ιερών λειψάνων. 3) Η επιθυμία των Ισαύρων να περιορίσουν την επιρροή των μοναχών. 4) Η ιδέα ότι οι επιτυχίες των εχθρών του Βυζαντίου, προέρχονταν

100 από τη δίκαιη οργή του Θεού για ό,τι συνέβαινε στο χώρο της λατρείας.

4. Να επισημάνεις τις συνέπειες της Εικονομαχίας στους τομείς της εξωτερικής πολιτικής και της τέχνης.

Η Εικονομαχία ήταν μια περιπέτεια για το Βυζάντιο, γιατί δίχασε το λαό του και είχε ολέθριες συνέπειες για την εξωτερική πολιτική του και την τέχνη.

Στην εξωτερική πολιτική, εξαιτίας της Εικονομαχίας διακόπηκαν οι σχέσεις με την Εκκλησία της Ρώμης, η οποία στράφηκε στη Δύση για να αναζητήσει υποστήριξη και συνεργάστηκε με μια νέα πολιτική δύναμη που άρχισε τότε να αναδύεται, το Φραγκικό Κράτος. Εκείνη την εποχή ιδρύθηκε και το Παπικό Κράτος.

Στον τομέα της Τέχνης κατά τη διάρκεια της Εικονομαχίας απαγορεύτηκε η παράσταση θείων προσώπων στους τοίχους των εκκλησιών και η ανάρτηση εικόνων και διατάχθηκε η καταστροφή τους. Για τη διακόσμηση των εκκλησιών υιοθετήθηκαν τότε φυσιοκρατικά θέματα και στυλιζαρισμένα διακοσμητικά μοτίβα.

717 – 1025

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι ήταν η Εικονομαχία και ποιοι οι πρωτεργάτες της;

Η Εικονομαχία ήταν μια πνευματική και πολιτική διαμάχη που συντάραξε το Βυζάντιο για περισσότερο από έναν αιώνα (726 - 843) και σχετιζόταν με τη λατρεία ή όχι των εικόνων.

Πρωτεργάτες της ήταν οι αυτοκράτορες Λέων Γ΄ Ίσαυρος (717 - 741) και ο γιος του Κων/νος Ε΄ ((741 - 775).

2. Να αναφέρετε τις φάσεις της Εικονομαχίας, τους πρωταγωνιστές και το τέλος της καθεμιάς.

Η Εικονομαχία εξελίχθηκε σε δύο (2) φάσεις.

Η α΄ φάση διήρκεσε από το 726 έως το 787. Πρωταγωνιστές αυτής της φάσης ήταν από την πλευρά των εικονομάχων: ο Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος και ο γιος του Κων/νος Ε΄, ενώ από την πλευρά των εικονολατρών ο Ιωάννης Δαμασκηνός, Έληξε με την Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο, που συγκάλεσε η αυτοκράτειρα Ειρήνη η Αθηναία, και αποκατέστησε τις εικόνες, διευκρινίζοντας ότι θα αποδίδεται σ΄ αυτές μόνο τιμητική προσκύνηση.

Η β΄ φάση άρχισε το 815 και έληξε το 843. Πρωταγωνιστής αυτής της φάσης ήταν ο αυτοκράτορας Λέων Ε΄ ο Αρμένιος. Η φάση αυτή έληξε με την Οικουμενική Σύνοδο του 843 (στην Κων/πολη) που συγκάλεσε η αυτοκράτειρα Θεοδώρα. Η Σύνοδος αυτή αποκατέστησε και αναστήλωσε οριστικά τις εικόνες.

3. Ποια είναι η σημασία της αποκατάστασης και αναστήλωσης των εικόνων;

Η αποκατάσταση και αναστήλωση των εικόνων είναι γεγονός υψίστης σημασίας. Θεωρείται ως νίκη της ελληνικής πνευματικής παράδοσης που ευνοούσε την απόδοση των ιερών μορφών έναντι της ανεικονικής ασιατικής παράδοσης.

Η αναστήλωση των εικόνων τερμάτισε τις έριδες μεταξύ των πιστών της αυτοκρατορίας και εγκαινίασε μια περίοδο γόνιμης συνεργασίας του κράτους με την Εκκλησία, που μπόρεσε στη συνέχεια να αφοσιωθεί στο ιεραποστολικό της έργο. Ένα αξιοσημείωτο φαινόμενο που παρατηρήθηκε μετά τον τερματισμό της Εικονομαχίας ήταν ο πολλαπλασιασμός και ο πλουτισμός των μοναστηριών. Παράλληλα περιορίστηκαν οι υπερβολές στη λατρεία των εικόνων. Γενικά μετά απ΄ αυτή την παραγμένη περίοδο, άρχισε μια καινούρια εποχή ακμής στο Βυζάντιο.

3. Η βασιλεία του Μιχαήλ Γ΄ και η αυγή της Νέας Εποχής

Περίληψη

α. Έναρξη της Νέας Εποχής

Στα χρόνια της βασιλείας του **Μιχαήλ Γ΄** άρχισε η ανάπτυξη της δύναμης του Βυζαντίου. Μετά την αναστήλωση των εικόνων το 843 το βυζαντινό κράτος βελτίωσε την άμυνα του κατά των Αράβων και ασχολήθηκε με τα έργα του πολιτισμού. Κοντά στον αυτοκράτορα ήταν ο καίσαρας **Βάρδας**, ο οποίος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική, καθώς επίσης και στον τομέα των Γραμμάτων και των Επιστημών.

β. Ίδρυση της σχολής της Μαгнаύρας

Με πρωτοβουλία του Βάρδα ιδρύθηκε η ανώτερη Σχολή της Μαгнаύρας (Πανεπιστήμιο) στην Κων/πολη, τη διεύθυνση της οποίας ανέλαβε ο διάσημος επιστήμονας της εποχής του **Λέων ο Φιλόσοφος** ή **Μαθηματικός**. Η Σχολή έγινε το επίκεντρο έντονης πνευματικής δραστηριότητας, που προετοίμασε την αναβίωση των αρχαίων γραμμάτων στα χρόνια του **Κων/νου Ζ΄ Πορφυρογέννητου**.

γ. Ενδιαφέρον για τους κλασικούς

Την εποχή αυτή οι λόγιοι ενδιαφέρονται για τους κλασικούς συγγραφείς, αναζητούν, συλλέγουν, μελετούν και αντιγράφουν χειρόγρατά τους. Ο πιο αξιόλογος απ' αυτούς ήταν ο πατριάρχης **Φώτιος**, ο οποίος συνέγραψε τη "**Μυριόβιβλο**", ένα λεξικό, ομιλίες και θεολογικά έργα και υπό την ηγεσία του έγινε ο εκχριστιανισμός των Σλάβων.

δ. Αραβικοί πόλεμοι και επική ποίηση

Από τον 7ο έως τον 9ο αι. το Βυζάντιο βρισκόταν σε θέση άμυνας απέναντι στους Άραβες, οι οποίοι έκαναν συχνές επιδρομές και λεηλασίες κυρίως στις μικρασιατικές επαρχίες. Μετά την άλωση του Αμορίου το 838, ο αυτοκράτορας **Θεόφιλος** προσπάθησε να κάνει μια γενική συμμαχία χριστιανών κατά του Ισλάμ, αλλά χωρίς επιτυχία.

Η βυζαντινή κυβέρνηση ενίσχυσε την άμυνά της στα ανατολικά σύνορα με την τοποθέτηση **ακριτών** σ' αυτά, για να τα υπερασπίζονται άμεσα. Αργότερα άρχισε η βυζαντινή αντεπίθεση με σημαντικές επιτυχίες.

Οι συνεχείς πόλεμοι με τους Άραβες και η γενναία αντιμετώπισή τους από τους ακρίτες προκαλούσαν το θαυμασμό του λαού, που διαμόρφωσε τη βυζαντινή επική ποίηση για να εξυμνήσει τα κατορθώματά τους. Τα σημαντικότερα έπη είναι του **Διγενή Ακρίτα** και του **Αρμούρη**. Τα έπη αυτά τα έψαλλαν περιφερόμενοι τραγουδιστές στις επαρχίες της Μ.Ασίας και είναι τα πιο σημαντικά δείγματα της δημόδους λογοτεχνίας των Βυζαντινών, όπως μας πληροφορεί ο επίσκοπος Καισαρείας και λόγιος **Αρέθας**. Παράλληλα αναπτυσσόταν και η λόγια Γραμματεία.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Έναρξη της Νέας Εποχής

717 – 1025

▶ **842 - 867:** ΜΙΧΑΗΛ Γ' → ανάπτυξη δύναμης Βυζαντίου

▶ **843:** Οριστική αναστήλωση των εικόνων

Αποτελέσματα:

- 1) η βυζαντινή κυβέρνηση ασχολήθηκε με την άμυνα κατά Αράβων
- 2) " " " " τα έργα του πολιτισμού

▶ **855 - 866:** Καίσαρ ΒΑΡΔΑΣ → διεύθυνση κρατικών υποθέσεων

β. Ίδρυση της σχολής της Μαγναύρας

- ⇒ Ίδρυση ΣΧΟΛΗΣ ΜΑΓΝΑΥΡΑΣ με πρωτοβουλία ΒΑΡΔΑ
- ⇒ Διεύθυνση: ΛΕΩΝ Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ή ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ: διάσημος επιστήμονας
- ⇒ ΣΧΟΛΕΣ: Φιλοσοφίας, Γεωμετρίας, Αστρονομίας, Γραμματικής
- ⇒ Έντονη πνευματική δραστηριότητα → προετοιμασία αναβίωσης αρχαίων γραμμάτων επί Κων/νου Ζ' Πορφυρογέννητου.

γ. Ενδιαφέρον για τους κλασικούς

- ⇒ **9ος - 11ος αι.** → ενδιαφέρον για τους κλασικούς
- ⇒ ΛΟΓΙΟΙ: συλλογή, μελέτη, αντιγραφή χειρογράφων αρχαίας γραμματείας
- ⇒ **ΦΩΤΙΟΣ** → έργα: 1) "Μυριόβιβλος", 2) Λεξικό, 3) Ομιλίες, 4) θεολογικά έργα
→ υπό την ηγεσία του έγινε ο εκχριστιανισμός των Σλάβων

δ. Αραβικοί πόλεμοι και επική ποίηση

7ος έως μέσα 9ου αιώνα	
Α Ρ Α Β Ε Σ	Β Υ Ζ Α Ν Τ Ι Ο
- επιθέσεις, εισβολές, λεηλασίες στις μικρασιατικές επαρχίες	- Άμυνα
- 838: Άλωση Αμορίου >	- ΘΕΟΦΙΛΟΣ: προσπάθεια γενικής συμμαχίας κατά του Ισλάμ, από χριστιανούς Ανατολής και Δύσης → αποτυχία
	- βυζαντινή αντεπίθεση:
	- 859: βυζαντινός στρατός πέρασε τον Ευφράτη
	- 863: " " νίκησε τον εμίρη της Μελιτηνής

▶ **Βυζαντινή επική ποίηση:** απήχηση αγώνων κατά Αράβων

▶ **Ακριτικά τραγούδια:** → συντέθηκαν από ανώνυμους τραγουδοποιούς και
→ εξυμνούσαν τα κατορθώματα των ακριτών
→ Τα σημαντικότερα: 1) το έπος του Διγενή Ακρίτα, 2) το άσμα του Αρμούρη

- ▶ **Ακρίτες:** στρατιώτες του Βυζαντίου που προστάτευαν τα ανατολικά σύνορα (άκραι)

▶ Ανάπτυξη Νεοελληνικής Λογοτεχνίας:

α) δημώδης ή λαϊκότεροτροπη

Τα σημαντικότερα δείγματά της:

τα **ακριτικά τραγούδια** που ψάλλονταν από περιπλανώμενους τραγουδιστές στις επαρχίες της Μ.Ασίας

β) Λόγια Γραμματεία

Τα έργα της δημιουργήθηκαν από τους λόγιους, δηλαδή τους μορφωμένους.

- ▶ ΑΡΕΘΑΣ: επίσκοπος Καισαρείας, σπουδαίος λόγιος
→ πληροφορίες για τα ηρωικά τραγούδια (ακριτικά)

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Σχολή Μαγναύρας (σελ. 36)

Ανώτερη σχολή (Πανεπιστήμιο) στην Κων/πολη. Ιδρύθηκε στα χρόνια της βασιλείας του Μιχαήλ Γ', με πρωτοβουλία του θείου του, καίσαρα Βάρδα. Τη διεύθυνση της σχολής ανέλαβε ο Λέων ο Φιλόσοφος ή Μαθηματικός. Το Πανεπιστήμιο περιλάμβανε τις σχολές: φιλοσοφίας, γεωμετρίας, αστρονομίας και γραμματικής

Μυριόβιβλος (σελ. 36)

Το σπουδαιότερο έργο του πατριάρχη Φώτιου. Περιέχει περί τα 300 φιλολογικά δοκίμια.

Ακρίτες (σελ. 37)

Στρατιώτες του Βυζαντίου, που προστάτευαν τα ανατολικά σύνορα (:άκραι) της βυζαντινής αυτοκρατορίας, κυρίως από τον 9ο αι. έως τον 11ο αι., εξαιτίας των επιδρομών των Αράβων.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

"Αναβίωση των αρχαίων γραμμάτων" (σελ. 36)

Από την εποχή της δυναστείας του Αμορίου και κυρίως της Μακεδονικής δυναστείας (9ος - 11ος αι.) έγινε μια προσπάθεια να μελετηθούν τα αρχαία κείμενα. Οι λόγιοι της εποχής ξέθαψαν από τα μοναστήρια τα χειρόγραφα των κλασικών για να τα μελετήσουν, να τα σχολιάσουν, να τα αντιγράψουν και να τα ταξινομήσουν σε κώδικες. Οι σχολιαστές καταγράψανε το περιεχόμενο των κλασικών έργων σε "εγκυκλοπαίδειες". Η αξία αυτής της εργασίας είναι πολύ μεγάλη, γιατί έτσι σώθηκαν σημαντικά αρχαία κείμενα.

"δημώδης ή λαϊκότεροτροπη λογοτεχνία" (σελ. 37)

Λογοτεχνία που προέρχεται από το λαό και αποδίδεται με τη ζωντανή ομιλούμενη γλώσσα η οποία είναι πιο απλή και εκφραστική από τη γλώσσα που χρησιμοποιούν οι λόγιοι (: μορφωμένοι). Η αρχή της τοποθετείται στα μέσα του 9ου έως μέσα του 10ου αι., οπότε αρχίζει να διαμορφώνεται η νεοελληνική γλώσσα και ο νεοελληνικός πολιτισμός. Τα σημαντικότερα δείγματα αυτής της λογοτεχνίας είναι τα ακριτικά τραγούδια.

Λόγια Γραμματεία (σελ. 37)

Με τον όρο αυτό εννοούμε τα λογοτεχνικά έργα (ποιητικά ή πεζά) που δημιουργήθηκαν από τους λόγιους, δηλαδή τους μορφωμένους. Αυτοί χρησιμοποιούσαν στα έργα τους αρχικά την αρχαϊζούσα γλώσσα, δηλαδή προσπαθούσαν να μιμηθούν την αρχαία αττική διάλεκτο. Αργότερα χρησιμοποιούσαν την κοινή γλώσσα της εποχής, η οποία είχε αποκλίσεις άλλοτε προς τη λόγια και άλλοτε προς τη δημώδη γλώσσα. Το αρχαιότερο έργο της λόγιας νεοελληνικής λογοτεχνίας είναι το έπος του **Βασιλείου Διγενή Ακρίτα**.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ**Βάρδας (σελ. 36)**

Βυζαντινός καίσαρας (; - 866). Καταγόταν από την Παφλαγονία και ήταν αδελφός της αυτοκράτειρας Θεοδώρας και θεϊός του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ', στον οποίο ασκούσε μεγάλη επιρροή. Ανώτατος βυζαντινός αξιωματούχος, μετά τον αυτοκράτορα, που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην εποχή του. Με πρωτοβουλία του ιδρύθηκε η σχολή της Μαγναύρας, στην οποία ήταν χορηγός.

[Μαζί με τον Μιχαήλ πέτυχαν ώστε ο ηγεμόνας των Βουλγάρων Βόρης να βαφτιστεί χριστιανός από βυζαντινό αρχιερέα, κι αυτή η πράξη του συμβόλιζε την εξάρτηση του νέου ηγεμόνα από την Κων/πολη. Μαζί με το Μιχαήλ επίσης εξεστράτευσαν έναντίον των Αράβων στη Συρία και είχαν σημαντικές επιτυχίες.]

Μιχαήλ Γ' (σελ. 36)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (842 - 867). Καταγόταν από το Αμόριο της Φρυγίας και ανήκε στη δυναστεία του Αμορίου. Γιος του αυτοκράτορα Θεόφιλου (829 - 842) και της Θεοδώρας.

Επί των ημερών του: 1) άρχισε η ανάπτυξη της δύναμης του Βυζαντίου, καθώς επικράτησε γαλήνη μετά τη λήξη της εικονομαχίας, 2) ιδρύθηκε η σχολή της Μαγναύρας, 3) ανέκαμψε η οικονομία, 4) εκχριστιανίστηκαν οι Σλάβοι και οι Βούλγαροι.

Λέων ο Φιλόσοφος ή Μαθηματικός (σελ. 36)

(περ. 790 - 870). Βυζαντινός σοφός, διάσημος στην εποχή του. Σπούδασε και δίδαξε Γραμματική, Φιλοσοφία, Ρητορική, Μαθηματικά, Μουσική και αστρονομία. Επειδή είχε μεγάλη φήμη προσκλήθηκε από το χαλίφη Αλ Μαμούν να διδάξει στη Βαγδάτη, αλλά αρνήθηκε την πρόσκληση. Υπήρξε διευθυντής της Σχολής της Μαγναύρας και καθηγητής στην ίδια Σχολή πολύ σπουδαίων προσωπικοτήτων όπως ο Φώτιος.

[Πολύ σπουδαία ήταν η προσφορά του στη διάδοση και διάσωση των έργων των αρχαίων Ελλήνων μαθηματικών και αστρονόμων.]

Αλ Μαμούν (σελ. 36)

(786 - 833). Άραβας Χαλίφης, ένας από τους αξιολογότερους ηγεμόνες της εποχής του. Έκανε πρωτεύουσα του κράτους του τη Βαγδάτη. Πολιτεύτηκε με σύνεση κι ενδιαφέρθηκε για τη θρησκευτική ειρήνευση στο μουσουλμανικό κόσμο. Θερμός προστάτης των Γραμμάτων, μερίμνησε για τη διάδοση της ελληνικής και περσικής φιλοσοφικής και επιστημονικής σκέψης στον αραβικό κόσμο. Σημαντικότατο επίτευγμά του ήταν η ίδρυση του "Οίκου της Σοφίας" στη Βαγδάτη, που ήταν συγχρόνως Ακαδημία επιστημών, βιβλιοθήκη και μεταφραστήριο συγγραμμάτων από τα ελληνικά και περσικά στα αραβικά. Προσκάλεσε το Λέοντα το Φιλόσοφο ή Μαθηματικό να διδάξει στη Βαγδάτη, αλλά αυτός αρνήθηκε την πρόσκληση.

Κων/νος Ζ΄ Πορφυρογέννητος (σελ. 36)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (913 - 959). Ανήκε στη Μακεδονική δυναστεία. Ήταν λόγιος και συγγραφέας, ο σημαντικότερος εκπρόσωπος του βυζαντινού εγκυκλοπαιδισμού και από τους κύριους εκφραστές του πρώτου βυζαντινού ανθρωπισμού. Μεριμνήσε για την αναβίωση των αρχαίων γραμμάτων. Χάρη σ' αυτόν διασώθηκε μεγάλος αριθμός αρχαίων κειμένων.

[Πολλά έργα γράφτηκαν κατ' εντολή του και έχουν εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα (π.χ.: "Περί θεμάτων"). Το σπουδαιότερο έργο του φέρει το όνομα: "Εκλογαί" και είναι ιστορική εγκυκλοπαίδεια απανθισμάτων από τους αρχαίους ιστορικούς (Θουκυδίδη, Αριανό, Ηρόδοτο κ.ά.)]

Θεόφιλος (σελ. 36)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (829 - 842). Ανήκε στη δυναστεία του Αμορίου. Σύζυγος της αυτοκράτειρας Θεοδώρας και πατέρας του Μιχαήλ Γ'. Υπήρξε ο τελευταίος εικονομάχος αυτοκράτορας και η βασιλεία του συνοδεύτηκε από διωγμούς των εικονολατρών. Στα χρόνια του το Βυζάντιο αντιμετώπιζε τους Άραβες σε Ανατολή και Δύση. Μετά την άλωση του Αμορίου (ιδιαίτερης πατρίδας του) από τους Άραβες (838), ο Θεόφιλος προσπάθησε να κινητοποιήσει τους χριστιανούς της Ανατολής και της Δύσης σε μια γενική συμμαχία κατά του Ισλάμ, σχέδιο που όμως τελικά δεν πέτυχε.

Αρέθας (σελ. 37)

Βυζαντινός κληρικός και λόγιος, αρχιεπίσκοπος Καισαρείας. Γεννήθηκε στην Πάτρα, περίπου το 850 και πέθανε στην Κων/πολη το 944 περίπου. Ανήκει στον "πρώτο βυζαντινό ανθρωπισμό" τον οποίο εγκαινίασε ο Φώτιος. Μορφώθηκε στην Κων/πολη, όπου είχε δάσκαλο το Λέοντα το Μαθηματικό. Ο Αρέθας συγκέντρωνε και παράγγελλε να αντιγραφούν για λογαριασμό του χειρόγραφα πολλών εκκλησιαστικών και κοσμικών συγγραφέων από προσεκτικούς καλλιγράφους αντιγραφείς, με αποτέλεσμα να διασώσει πολλά αρχαία κείμενα. Στα περιθώρια πολλών αντιγράφων ο ίδιος ο Αρέθας σημείωνε δικά του σχόλια, που μαρτυρούν τη μεγάλη του μόρφωση και το κριτικό του πνεύμα.

Φώτιος (σελ. 36)

(820 - 891). Πατριάρχης Κων/πολης, μία από τις πιο σημαντικές μορφές του πνευματικού και εκκλησιαστικού βίου κατά τη βυζαντινή περίοδο. Η προσωπικότητά του επηρέασε αποφασιστικά τις σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας στο Βυζάντιο, τις σχέσεις Βυζαντίου και Σλάβων με τη διάδοση του Χριστιανισμού και τις σχέσεις Ανατολής και Δύσης. Ως λόγιος είχε σπάνια πνευματικά προσόντα. Μελέτησε Φιλοσοφία, Θεολογία, Μαθηματικά, Λογική, Φιλολογία, Ρητορική, Ιατρική, Φυσική και γενικότερα κάθε επιστήμη της εποχής του. Το σημαντικότερο έργο του είναι η "Μυριόβιβλος", που περιέχει γύρω στα 300 φιλολογικά δοκίμια. Έγραψε επίσης ένα λεξικό, ομιλίες και θεολογικά έργα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

717 – 1025

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
842 - 867	Βασιλεία Μιχαήλ Γ' (δυναστεία Αμορίου)
867 - 1025	Μακεδονική Δυναστεία
855 - 866	Καίσαρ Βάρδας → διεύθυνση κρατικών υποθέσεων
830	Πρόσκληση Λέοντος Φιλοσόφου στη Βαγδάτη από το χαλίφη Αλ Μαμούν - απόρριψη πρόσκλησης
829 - 842	Βασιλεία Θεόφιλου (δυναστεία Αμορίου)
838	Άλωση Αμορίου
859	- Αντεπίθεση βυζαντινού στρατού κατά Αράβων - διάβαση του Ευφράτη
863	Ήττα εμίρη Μελιτηνής από βυζαντινό στρατό

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Ποια ήταν η εσωτερική οργάνωση της ανώτερης σχολής της Μαγναύρας και με ποιους τρόπους ο καίσαρ Βάρδας συνέβαλε στην πρόοδο των επιστημών, σύμφωνα με το σχετικό κείμενο;

Το κείμενο είναι απόσπασμα από το έργο των Συνεχιστών του Θεοφάνη και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με τη Σχολή της Μαγναύρας, δίνοντάς μας επιπλέον πληροφορίες για τη εσωτερική της οργάνωση και το ρόλο του καίσαρα Βάρδα.

Η Σχολή της Μαγναύρας ήταν ανώτερη σχολή (: Πανεπιστήμιο), ιδρύθηκε στην Κων/πολη, στα χρόνια του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' με πρωτοβουλία του καίσαρα Βάρδα. Αποτελούνταν από τμήματα Φιλοσοφίας, Γεωμετρίας, Αστρονομίας και Αριθμητικής. Σύμφωνα με το κείμενο τη διεύθυνση της Σχολής είχε ο Λέων ο Φιλόσοφος. Την έδρα του τμήματος της Γεωμετρίας την είχε ο καθηγητής Θεόδωρος, την έδρα του τμήματος της Αστρονομίας ο Θεοδής και την έδρα του τμήματος της Γραμματικής ο καθηγητής Κομητάς. Οι καθηγητές αυτοί συνεργάζονταν στενά με το Λέοντα. Στο κείμενο επίσης αναφέρεται με ποιους τρόπους ο καίσαρ Βάρδας συνέβαλε στην πρόοδο των επιστημών: έκανε λοιπόν γενναιόδωρες χορηγίες στη σχολή και ενθάρρυνε τις κλίσεις των ταλαντούχων φοιτητών, και τους ενίσχυε προφανώς οικονομικά (:υποτροφίες) και ηθικά (: έπαινος, βράβευση).

2. Ο Λέων ο Φιλόσοφος ή Μαθηματικός και ο πατριάρχης Φώτιος ήταν πανεπιστήμονες με πολύπλευρα πνευματικά ενδιαφέροντα. Πού φαίνεται αυτό; Ποιες μεγάλες προσωπικότητες άλλων εποχών σας θυμίζουν αυτές οι δύο πνευματικές προσωπικότητες;

Ο Λέων ο Φιλόσοφος και ο πατριάρχης Φώτιος είναι πραγματικά αξιοθαύμαστες προσωπικότητες με πολύπλευρα πνευματικά ενδιαφέροντα. Πανεπιστήμονες, που με το έργο τους φώτισαν τον κόσμο. Κι αυτό φαίνεται απ' τα εξής:

α) Ο Λέων σπούδασε και δίδαξε Φιλοσοφία, Μαθηματικά, Αστρονομία, Ρητορική και Μουσική. Υπήρξε διευθυντής της ανώτερης Σχολής της Μαγναύρας και καθηγητής πολύ σπουδαίων προσωπικοτήτων, όπως ο Φώτιος.

β) Ο Φώτιος μελέτησε Φιλοσοφία, Θεολογία, Μαθηματικά, Λογική, Φιλολογία, Ρητορική, Ιατρική, Φυσική και γενικότερα κάθε επιστήμη της εποχής του. Έγραψε τη "Μυριόβιβλο" που περιέχει περί τα 300 φιλολογικά δοκίμια, ένα λεξικό, ομιλίες και θεολογικά έργα.

Αυτές οι δύο προσωπικότητες μας θυμίζουν και κάποιες προσωπικότητες άλλων εποχών που ήταν κι αυτοί πανεπιστήμονες:

Στην κλασική εποχή χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Αριστοτέλης, ο οποίος ήταν ένας από τους μεγαλύτερους στοχαστές όλων των εποχών, θεμελιωτής και πρόδρομος πλήθους παλαιότερων και νεότερων επιστημονικών κλάδων, όπως: Φιλοσοφία, Λογική, Κοσμολογία, Βιολογία, Ζωολογία, Φυτολογία, Ψυχολογία, Πολιτική, Ηθική, Μεταφυσική, Ρητορική και Ποιητική τέχνη.

Στην εποχή της Αναγέννησης επίσης πανεπιστήμονες ήταν ο Λεονάρντο ντα Βίντσι και ο Μιχαήλ Άγγελος.

α) Ο Λεονάρντο ντα Βίντσι ήταν ζωγράφος, γλύπτης, αρχιτέκτονας, μηχανικός, ανατόμος, μουσικός, ποιητής, στοχαστής και ερευνητής.

β) Ο Μιχαήλ Άγγελος ήταν γλύπτης, ζωγράφος, αρχιτέκτονας, πολεοδόμος και ποιητής ένας από τους μεγαλύτερους δημιουργούς της Αναγέννησης.

Σήμερα, δεν υπάρχουν πανεπιστήμονες διανοούμενοι, γιατί η εποχή μας απαιτεί αυστηρή εξειδίκευση.

3. Να περιγράψεις τις λεπτομέρειες της εικόνας με την παράσταση του βυζαντινού λόγιου - αντιγραφέα και να συγκρίνεις τα τεχνικά μέσα που διέθετε με αυτά που διαθέτει ένας σύγχρονος λόγιος και συγγραφέας.

Η εικόνα με την παράσταση του προφήτη Έσδρα είναι μικρογραφία χειρογράφου της Λαυρεντιανής Βιβλιοθήκης της Φλωρεντίας. Είναι μία έμμεση πηγή που συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με το ενδιαφέρον των λογίων κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο να μελετούν και να αντιγράφουν χειρόγραφα με έργα της αρχαίας γραμματείας.

Στην εικόνα βλέπουμε έναν βυζαντινό λόγιο - αντιγραφέα να κάθεται σε ένα κάθισμα και να γράφει. Η στάση του δε φαίνεται να είναι άνετη, γιατί έχει το χειρόγραφο στα γόνατά του και αναγκάζεται να σκύβει για να γράψει. Τα πόδια του στηρίζονται σε ένα σκαμνί. Απέναντί του έχει ένα αναλόγιο ή βιβλιοστάτη, με το βιβλίο που αντιγράφει ο λόγιος ανοιχτό. Στο βάθος φαίνεται ένα ντουλάπι - βιβλιοθήκη. Συμπεραίνουμε ότι οι συνθήκες εργασίας των λογίων - αντιγραφών ήταν πολύ δύσκολες και η εργασία τους πολύ κουραστική. Σήμερα οι λόγιοι και συγγραφείς διαθέτουν πολύ άνετα μέσα εργασίας: άνετα γραφεία και εξελιγμένα μέσα γραφής, όπως οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές.

4. Αφού μελετήσεις με προσοχή το απόσπασμα από τη βιογραφία του Ιγνατίου, να επισημάνεις τις αρετές - προϋποθέσεις που εξασφάλιζαν κοινωνική ανάδειξη στο Βυζάντιο κατά τον 9ο αι. και να τις συγκρίνεις με τις προϋποθέσεις που οδηγούσαν στην κοινωνική καταξίωση στην κλασική Αθήνα, σύμφωνα με τον Επιτάφιο του Περικλή (Θουκυδίδης).

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από το έργο του Νικήτα του Παφλαγόνος "Βίος του 108 Ιγνατίου" και αναφέρεται στην προσωπικότητα του Φωτίου. Είναι μία άμεση πηγή που

συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, γιατί μας πληροφορεί λεπτομερέστερα για τη μόρφωση και τα πνευματικά προσόντα του σπουδαίου αυτού λόγιου.

Σύμφωνα με το κείμενο, στο Βυζάντιο κατά τον 9ο αι. οι αρετές - προϋποθέσεις που εξασφάλιζαν σε κάποιον κοινωνική καταξίωση και ανάδειξη ήταν: η αριστοκρατική καταγωγή, ο πλούτος, το ταλέντο και η ακοίμητη δραστηριότητα (όπως ο Φώτιος).

Στην κλασική Αθήνα, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Περικλή στον "Επιτάφιο", που περιλαμβάνεται στην Ιστορία του Θουκυδίδη, στο κεφάλαιο 37, μοναδική προϋπόθεση για την κοινωνική καταξίωση και ανάδειξη κάποιου ήταν η προσωπική του αξία, η διάκριση που θα πετύχει κάποιος στον τομέα του, αρκεί βέβαια να είχε πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Το χρήμα και η καταγωγή δεν έπαιζαν καθοριστικό ρόλο: *"κατά δέ τήν αξίωσιν, ως έκαστος εν τω ευδοκιμεί, ουκ από μέρους τό πλέον ες τά κοινά ή απ' αρετής προτιμάται, ουδ' αυ κατά πενίαν, έχων γέ τι αγαθόν δράσαι τήν πόλιν, αξιώματος αφανεία κεκώλυται"* (=ενώ για τη δημόσια ανάδειξη ανάλογα με την προκοπή του καθενός σε κάτι, προτιμάται στα δημόσια αξιώματα, όχι τόσο από τη σειρά (:τάξη) του, όσο από την ικανότητά του, ούτε πάλι αν κάποιος είναι φτωχός, εφόσον βέβαια μπορεί να προσφέρει κάτι καλό στην πόλη, εμποδίζεται λόγω της ασημότητας της κοινωνικής του θέσης).

5. Ποιες πληροφορίες για την καθημερινή ζωή των ακριτών και τις σχέσεις τους με τους Άραβες μας δίνουν το τραγούδι του Αρμούρη και τα ακριτικά τραγούδια που περιλαμβάνει το βιβλίο *Κείμενα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Β' Γυμνασίου*;

Το τραγούδι του Αρμούρη είναι ένα σύντομο έπος, που αναφέρεται στη διάβαση του ποταμού Ευφράτη από ένα νεαρό πολεμιστή του βυζαντινού στρατού, μετά από μια προκλητική και ειρωνική συμπεριφορά ενός Άραβα (Σαρακηνού). Σύμφωνα με το βυζαντινολόγο Ερ. Γκρεγκουάρ, το άσμα αυτό συντάχθηκε από μαχητή του βυζαντινού στρατού και απηχεί τη βαθιά συγκίνηση των βυζαντινών για την ηρωική αντεπίθεση κατά των Αράβων στα μέσα του 9ου αι.

Είναι μία έμμεση πηγή που συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με τους ακρίτες και τους αγώνες τους.

Οι ακρίτες ήταν στρατιώτες που προστάτευαν τα ανατολικά σύνορα (άκραι) του Βυζαντίου από τον 9ο έως τον 11ο αι. εξαιτίας των σκληρών αγώνων των βυζαντινών στις περιοχές αυτές κατά των Αράβων (Σαρακηνών).

Η βυζαντινή αυτοκρατορία για να αναχαιτίσει τις επιδρομές των Αράβων, εμπιστεύθηκε τη φρούρηση των συνόρων στους ακρίτες. Τους παραχώρησε μεγάλα αγροκτήματα για να τα καλλιεργούν, χωρίς να πληρώνουν φόρους, με την υποχρέωση όμως να αποκρούουν τις εχθρικές επιθέσεις.

Οι ακρίτες ήταν υποχρεωμένοι από τις συνθήκες να ζουν σε διαρκή πολεμική ετοιμότητα. Όταν όμως δεν πολεμούσαν, γυμνάζονταν ή συμμετείχαν σε επικίνδυνα κυνήγια άγριων ζώων, όπου επιδείκνυαν εκτός από δεξιοτεχνία, τόλμη και ανδρεία. Εκτός από το κυνήγι ασχολούνταν και με την καλλιέργεια των κτημάτων τους. Πολύτιμοι σύντροφοί τους σ' αυτές τις δραστηριότητες ήταν τα όπλα, το σκυλί και το άλογο. Οι σχέσεις μεταξύ των Βυζαντινών και των Αράβων, γενικά, ήταν άλλοτε εχθρικές και άλλοτε ειρηνικές. Στις ειρηνικές περιόδους ανέπτυσσαν εμπορικές και πολιτιστικές σχέσεις (σελ. 22 σχολ. Βιβλίου). Πολλές φορές γίνονταν και επιγαμίες μεταξύ τους, όπως ο Διγενής Ακρίτας (που ήταν γιος του Εμίρη της Συρίας Μουσούρ και της Ειρήνης, κόρης του βυζαντινού στρατηγού Ανδρόνικου). Ακόμα και η γλώσσα των ακριτών ήταν ένα μεικτό ιδίωμα με πολλά δάνεια από τους γείτονες.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Η ακμή

του Βυζαντίου

1. Για ποιους λόγους θεωρείται η βασιλεία του Μιχαήλ Γ' η αρχή μιας Νέας Εποχής;

Η βασιλεία του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' (842 - 867) θεωρείται ως αρχή μιας Νέας Εποχής, γιατί από τότε άρχισε η ανάπτυξη της δύναμης του Βυζαντίου (η οποία έφτασε στο αποκορύφωμά της κατά τη Μακεδονική Δυναστεία). Μετά την αναστήλωση των εικόνων το 843 η βυζαντινή κυβέρνηση βελτίωσε την άμυνά της κατά των Αράβων και ασχολήθηκε με τα έργα του πολιτισμού. Συγκεκριμένα επί της εποχής του Μιχαήλ Γ':

- 1) Ιδρύθηκε η ανώτερη Σχολή της Μαγναύρας (Πανεπιστήμιο), όπου αναπτύχθηκε έντονη πνευματική δραστηριότητα.
- 2) Οι λόγιοι άρχισαν να αναζητούν, να συλλέγουν, να μελετούν και να αντιγράφουν χειρόγραφα με έργα της αρχαίας γραμματείας.
- 3) Γράφτηκαν σπουδαία έργα όπως η "Μυριόβιβλος" του Φωτίου.
- 4) Βελτιώθηκε η άμυνα στα ανατολικά σύνορα της αυτοκρατορίας με την τοποθέτηση των ακριτών σ' αυτά.
- 5) Άρχισε η αντεπίθεση του βυζαντινού στρατού κατά των Αράβων.
- 6) Άρχισε να αναπτύσσεται η Νεοελληνική Λογοτεχνία (δημώδης και λόγια). Χαρακτηριστικά δείγματα της δημώδους λογοτεχνίας είναι τα ακριτικά τραγούδια.

2. Τι γνωρίζετε για το συγγραφικό έργο του πατριάρχη Φωτίου;

Ο πατριάρχης Φώτιος ήταν μια εξέχουσα προσωπικότητα με πολλαπλά ενδιαφέροντα και ποικίλο έργο. Ως λόγιος έγραψε πολύ σημαντικά έργα με κυριότερο τη "Μυριόβιβλο", που περιείχε περί τα 300 φιλολογικά δοκίμια. Επίσης έγραψε ένα λεξικό, ομιλίες και θεολογικά έργα.

3. Πώς αντέδρασαν οι Βυζαντινοί μετά την άλωση του Αμορίου από τους Άραβες;

Το Αμόριο ήταν το ισχυρότερο βυζαντινό φρούριο της Μ.Ασίας και πατρίδα της άρχουσας δυναστείας (Αμορίου). Το 838 καταστράφηκε από τους Άραβες. Το γεγονός αυτό προκάλεσε ισχυρότατη εντύπωση στους συγχρόνους του Θεόφιλου. Οι Βυζαντινοί αντέδρασαν ως εξής:

1. Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος προσπάθησε να κινητοποιήσει τους Χριστιανούς της Ανατολής και της Δύσης σε μια γενική συμμαχία κατά του Ισλάμ, αλλά απέτυχε.
2. Ενίσχυσαν τα ανατολικά σύνορα του κράτους με την τοποθέτηση ακριτών σ' αυτά, για να τα υπερασπίζονται.
3. Λίγο αργότερα άρχισε η βυζαντινή αντεπίθεση. Ο βυζαντινός στρατός πέρασε τον Ευφράτη (859) και νίκησε τον εμίρη της Μελιτηνής (863).

4. Τι γνωρίζετε για τους ακρίτες και τα ακριτικά τραγούδια;

Οι ακρίτες ήταν στρατιώτες του Βυζαντίου, που προστάτευαν τα ανατολικά σύνορα (:άκραι) της βυζαντινής αυτοκρατορίας, κυρίως από τον 9ο αι. έως τον 11ο αι., εξαιτίας των επιδρομών των Αράβων.

Οι συνεχείς πόλεμοι των ακριτών στα σύνορα με τους Άραβες και η γενναιότητά τους προκαλούσαν το θαυμασμό του λαού γι' αυτούς και ενέπνευσε πολλούς ανώνυμους τραγουδοποιούς να συνθέσουν τραγούδια για να εξυμνήσουν τα κατορθώματά τους. Αυτά τα τραγούδια τα έψαλλαν περιφερόμενοι τραγουδιστές στις επαρχίες της Μ. Ασίας και θεωρούνται τα σημαντικότερα δείγματα της δημώδους λογοτεχνίας των Βυζαντινών, όπως μας πληροφορεί ο επίσκοπος Καισαρείας και σπουδαίος λόγιος Αρέθας.

4. Η διάδοση του Χριστιανισμού στους Μοραβούς και τους Βουλγάρους

717 – 1025

Περίληψη

α. Ο εκχριστιανισμός των Μοραβών

Ο εκχριστιανισμός των Σλάβων είναι ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα του βυζαντινού πολιτισμού. Ο ηγεμόνας των Μοραβών, **Ρασπιλάβος**, ζήτησε ιεραποστόλους από το Βυζάντιο, για να διδάξουν στο λαό του το Χριστιανισμό το 862 /3, επειδή ήθελε να στηριχτεί σ' αυτό, εξαιτίας της απειλής των Γερμανών και των Βουλγάρων.

Ο βυζαντινός αυτοκράτορας **Μιχαήλ Γ'** και ο **Φώτιος** αξιολόγησαν πολύ θετικά αυτή την πρόταση και ανταποκρίθηκαν στο αίτημα στέλνοντας ιεραποστολή στη Μοραβία με επικεφαλής τους αδελφούς **Κων/νο (Κύριλλο)** και **Μεθόδιο**, οι οποίοι επιτέλεσαν το ιεραποστολικό τους έργο με τεράστια επιτυχία. Ο Κων/νος μάλιστα επινόησε το **σλαβικό αλφάβητο** και μετέφρασε την Αγία Γραφή στα σλαβικά.

β. Σημασία του εκχριστιανισμού

Η σημασία του εκχριστιανισμού ήταν πολύ μεγάλη και για τους Σλάβους και για τους Βυζαντινούς.

Για τους Σλάβους, διότι: 1) η χρήση της σλαβικής διευκόλυνε την κατανόηση του κηρύγματος και της Θείας Λειτουργίας, 2) ο εκχριστιανισμός συνετέλεσε στην ενότητά τους, γιατί ενίσχυσε την κοινότητα της φυλής με την κοινότητα της πίστης.

Για τους Βυζαντινούς, διότι: 1) πέτυχε το ιεραποστολικό έργο, 2) οι δύο αδελφοί οργάνωσαν τη σλαβική εκκλησία, 3) οι Σλάβοι μυήθηκαν στο πολιτιστικό σύστημα των Ελλήνων και του Χριστιανισμού.

γ. Ο εκχριστιανισμός των Βουλγάρων

Ο εκχριστιανισμός των Βουλγάρων δεν έγινε ειρηνικά.

Ο **Βόρης**, ηγεμόνας των Βουλγάρων, αποφάσισε να εκχριστιανίσει τους υπηκόους του. Αρχικά ζήτησε ιεραποστόλους από την Εκκλησία της Ρώμης. Σ' αυτό όμως αντέδρασαν οι βυζαντινοί, που έστειλαν στρατό και ανάγκασαν το Βόρη να δεχτεί το Χριστιανισμό από την Κων/πολη και να βαπτιστεί ο ίδιος από τον αυτοκράτορα **Μιχαήλ**.

Αργότερα ο Βόρης στράφηκε πάλι προς τον πάπα (επειδή είχε δυσαρεστηθεί από το γεγονός ότι η διοίκηση της Βουλγαρικής Εκκλησίας ανατέθηκε σε έλληνα επίσκοπο) και ο πάπας έκανε νέα επέμβαση στα ζητήματα της Βουλγαρικής Εκκλησίας. Αυτό όμως προκάλεσε τη σύγκρουση των δύο Εκκλησιών. Ο πατριάρχης **Φώτιος** υπερασπιζόμενος τα συμφέροντα του βυζαντινού κράτους κατήγγειλε την επέμβαση της Ρώμης στη Βουλγαρία και κατηγορήσε τη ρωμαϊκή εκκλησία για λειτουργικά και δογματικά λάθη.

Η **σύνοδος του έτους 867** αναθεμάτισε τον πάπα, απέρριψε το δόγμα **filioque** και καταδίκασε την επέμβαση της Ρώμης στη Βουλγαρία. (Έτσι δημιουργήθηκε το Πρώτο Σχίσμα).

Το πρόβλημα της εξάρτησης της Βουλγαρικής Εκκλησίας κρίθηκε από την Οικουμενική **Σύνοδο του 870**, που αποφάσισε οριστικά η Βουλγαρική Εκκλησία να υπάγεται στο πατριαρχείο της Κων/πολης.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Ο εκχριστιανισμός των Μοραβίων

- ▶ **Εκχριστιανισμός Σλάβων:** → γεγονόςς μέγιστης σημασίας για το Βυζάντιο
- ▶ **862/3: ΡΑΣΤΙΣΛΑΒΟΣ:** ζήτησε ιεραποστόλους για να διδάξουν το Χριστιανισμό στο λαό του.
↓
η επιθυμία του: ήθελε να στηριχτεί στο Βυζάντιο
ο σκοπός του: να αποκρούσει τις απειλές των Γερμανών και των Βουλγάρων.
- ▶ **ΜΙΧΑΗΛ Γ** και **ΦΩΤΙΟΣ** αντιλήφθηκαν τα **οφέλη** της πρότασης για το Βυζάντιο επέκταση επιρροής και πνευματικής ακτινοβολίας στην κεντρική Ευρώπη.
- ▶ Ανάθεση ιεραποστολής σε **ΚΩΝ/ΝΟ (ΚΥΡΙΛΛΟ)** και **ΜΕΘΟΔΙΟ**
- ▶ **863: ΚΩΝ/ΝΟΣ** και **ΜΕΘΟΔΙΟΣ** → Μοραβία, επιτέλεση ιεραποστολής
- ▶ **ΚΩΝ/ΝΟΣ:** → επινόησε το σλαβικό αλφάβητο
→ μετέφρασε στα σλαβικά τη Θεία Λειτουργία και τα ιερά βιβλία

β. Σημασία του εκχριστιανισμού

1. Η χρήση της σλαβικής: → διευκόλυνε τους Μοραβούς να κατανοήσουν το κήρυγμα και τη Λειτουργία
→ εξασφάλισε τεράστια επιτυχία στο ιεραποστολικό έργο
2. Οι δύο αδελφοί οργάνωσαν τη σλαβική εκκλησία (863 - 866)
3. " " " μύησαν τους Σλάβους στο πολιτιστικό σύστημα των Ελλήνων και του Χριστιανισμού
4. Ο εκχριστιανισμός συνετέλεσε στην ενότητα των Σλάβων, γιατί ενίσχυσε την κοινότητα της φυλής με την κοινότητα της πίστης.

γ) Ο εκχριστιανισμός των Βουλγάρων

- ▶ **Εκχριστιανισμός Βουλγάρων:** → σύγκρουση Βυζαντίου με πάπα
- ▶ **ΠΑΠΑΣ:** → επέκταση επιρροής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στην άμεση γειτονιά του Βυζαντίου
- ▶ Βυζαντινός στρατός: → υποχρέωσε το **ΒΟΡΗ** (ηγεμόνα των Βουλγάρων):
α) να δεχτεί το Χριστιανισμό από Κων/πολη
β) να βαπτιστεί ο ίδιος από τον Μιχαήλ (864)

Αργότερα:

- ▶ **ΒΟΡΗΣ:** → πρόσκληση πάπα
- ▶ **ΠΑΠΑΣ:** → επέμβαση στα ζητήματα της Βουλγαρικής Εκκλησίας
- ▶ **ΦΩΤΙΟΣ** → κατήγγειλε την επέμβαση της Ρώμης στη Βουλγαρία
→ κατηγόρησε τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία για λειτουργικά και δογματικά λάθη

↓
σκοπός του: η υπεράσπιση: α) της ανεξαρτησίας της Βυζαντινής Εκκλησίας και β) των ζωτικών συμφερόντων του βυζ. κράτους

- ▶ **ΣΥΝΟΔΟΣ 867:**
 - 1) αναθεμάτισε τον πάπα
 - 2) απέρριψε το δόγμα filioque
 - 3) καταδίκασε την επέμβαση της Ρώμης στη Βουλγαρία **717 – 1025**
- ▶ **ΣΥΝΟΔΟΣ 870:** → Αποφάσισε: η Βουλγαρική Εκκλησία να υπάγεται στο Πατριαρχείο Κων/πολης

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

filioque (σελ. 39)

Λατινικός όρος που σημαίνει: **και από τον Υιό**, ο οποίος προστέθηκε στο "Σύμβολο της Πίστεως" από τη Δυτική Εκκλησία, για να δηλώσει ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται όχι μόνο από το Θεό αλλά και από τον Υιό (δηλ. το Χριστό). Αυτός ο όρος - δόγμα ήταν η κυριότερη αιτία που προκλήθηκε το Πρώτο Σχίσμα των δύο Εκκλησιών. Στη Σύνοδο του 867 απορρίφθηκε από την Ανατολική Εκκλησία.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ρασισλάβος (σελ. 39)

Ηγεμόνας των Μοραβίων. Το 862/3 ζήτησε από το Βυζάντιο ιεραποστόλους για να διδάξουν στο λαό του το Χριστιανισμό. Επιθυμούσε να στηριχτεί στο Βυζάντιο για να αντισταθμίσει την απειλή των Γερμανών και των Βουλγάρων. Το αίτημά του ικανοποιήθηκε, εφόσον η βυζαντινή κυβέρνηση έστειλε ιεραποστόλους με επικεφαλής τον Κύριλλο και το Μεθόδιο για το σκοπό αυτό.

Κων/νος (Κύριλλος) και Μεθόδιος (σελ. 39)

Άγιοι. Βυζαντινοί αδελφοί από τη Θεσσαλονίκη, λόγιοι, ιεραπόστολοι των Σλάβων, δύο από τις σημαντικότερες προσωπικότητες της Εκκλησίας και γενικότερα της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Έμπειροι διπλωμάτες, γνώριζαν άριστα τη σλαβική και άλλες γλώσσες. Ο Κύριλλος σε όλη τη ζωή του έφερε το βαπτιστικό του όνομα Κων/νος. Λίγο πριν πεθάνει έγινε μοναχός και πήρε το όνομα Κύριλλος. Υπήρξε μαθητής του Λέοντα του Φιλόσοφου ή Μαθηματικού και του Φώτιου. Είχε εξαιρετική μόρφωση και μαζί με τον αδελφό του θεωρούνται δύο από τους αντιπροσωπευτικότερους εκφραστές του βυζαντινού ανθρωπισμού του 9ου αι.

Το 863 τους ανατέθηκε από τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' η αποστολή να εκχριστιανίσουν τους Σλάβους. Οι δύο αδελφοί έφεραν εις πέρας την αποστολή με μεγάλη επιτυχία. Ο Κων/νος - Κύριλλος επινόησε το σλαβικό αλφάβητο, και απέδωσε τη Θεία Λειτουργία και τα ιερά βιβλία στα σλαβικά

Βόρης (σελ. 39)

(; -907). Τσάρος των βουλγάρων (852-889), από τους ικανότερους ηγεμόνες της χώρας του, γνωστός κυρίως για την ιστορική του απόφαση να επιβάλει και να εδραιώσει τον εκχριστιανισμό των υπηκόων του, ανοίγοντας έτσι το δρόμο στην πνευματική και πολιτιστική επιρροή του Βυζαντίου. (Μέχρι τότε οι Βούλγαροι είχαν μια εθνική - ειδωλολατρική θρησκεία).

Αρχικά ο Βόρης στράφηκε προς την Εκκλησία της Ρώμης και αυτό προκάλεσε τη σύγκρουση του Βυζαντίου με τη Ρώμη και το Πρώτο Σχίσμα των δύο Εκκλησιών. Ο Βόρης αναγκάστηκε από το βυζαντινό στρατό να εκδιώξει τους ρωμαίους απεσταλμένους και να δεχτεί τους βυζαντινούς απεσταλμένους. Βαφτίστηκε από τον αυτοκράτορα Μιχαήλ και πήρε το όνομά του. Αργότερα, επειδή απογοητεύτηκε από το γεγονός ότι η διοίκηση της Βουλγαρικής Εκκλησίας ανατέθηκε σε έλληνα επίσκοπο, στράφηκε πάλι προς τη Ρώμη, επιδιώκοντας να ανεξαρτητοποιηθεί η Βουλγαρική Εκκλησία από το πατριαρχείο της Κων/πολης. Τελικά, με απόφαση της συνόδου του 870 η εκκλησία της Βουλγαρίας υπάχθηκε οριστικά στη δικαιοδοσία του πατριαρχείου Κων/πολης.

Μοραβία (σελ. 39)

Περιοχή στην κεντρική Ευρώπη. Αποτελεί το ανατολικό τμήμα της Τσεχίας. Βρίσκεται ανάμεσα από τη Βοημία, τη Σιλεσία, Σλοβακία και Αυστρία και διαρρέεται από τον ποταμό Μοράβα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
863	Εκχριστιανισμός των Σλάβων
864	Εκχριστιανισμός των Βουλγάρων
867	Σύνοδος → απόρριψη δόγματος filioque
870	Σύνοδος → Η Εκκλησία της Βουλγαρίας υπάχθηκε οριστικά στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Κων/πολης.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

- 1. Σε ποια ή ποιες γλώσσες πίστευαν αντίστοιχα οι εκπρόσωποι της Ρωμαϊκής και της Βυζαντινής Εκκλησίας ότι έπρεπε να εκχριστιανίζονται οι ξένοι λαοί, σύμφωνα με το πρώτο παράθεμα; Τι συμπεραίνεις από αυτή τη στάση για τη νοοτροπία των δύο εκκλησιών και τη στάση τους απέναντι στους άλλους λαούς;**

Το παράθεμα είναι από το "Βίο του Κων/νου" και αναφέρεται στη θεωρία των "τριών ιερών γλωσσών" που πίστευε η Ρωμαϊκή Εκκλησία και στην αναίρεσή της από τον Κων/νο - Κύριλλο. Συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, καθώς μας πληροφορεί για την αντίδραση που προκάλεσε στη Ρωμαϊκή Εκκλησία η επινόηση του σλαβικού αλφαβήτου από τον Κων/νο και πώς αυτή ξεπεράστηκε.

Σύμφωνα με το κείμενο, ο Κων/νος - Κύριλλος όταν πήγε στη Βενετία, συναντήθηκε με εκπροσώπους του λατινικού κλήρου, οι οποίοι αντιδρούσαν στην επινόηση και χρήση της σλαβικής γραφής και ανασκεύασε τη θεωρία τους.

Ο λατινικός κλήρος είχε την άποψη ότι τρεις είναι οι ιερές γλώσσες στις οποίες επιτρέπεται η γραπτή δοξολογία του Θεού: η Εβραϊκή, η Λατινική και η Ελληνική. Επομένως η επινόηση και η χρήση οποιασδήποτε άλλης είναι αίρεση. Για να υποστηρίξει την άποψή του πρόβαλε το επιχείρημα ότι ποτέ κανένας ως τότε ούτε απόστολος ούτε

κάποιοι από τους Μεγάλους Πατέρες της Εκκλησίας δεν είχε επινοήσει ούτε χρησιμοποιήσει άλλη γλώσσα εκτός απ' αυτές τις τρεις. Επομένως και οι Σλάβοι αλλά και κάθε ξένος λαός που εκχριστιανίζεται θα πρέπει να χρησιμοποιεί για τη δοξολογία του Θεού μία από τις τρεις ιερές γλώσσες.

Ο Κων/νος - Κύριλλος διαπίστωσε ότι η θεωρία αυτή χαρακτηρίζεται από εκλεκτικισμό, και το επιχείρημα του λατινικού κλήρου ήταν παράλογο. Για να αντικρούσει λοιπόν αυτή τη θεωρία πρόβαλε το εξής επιχείρημα: όπως η βροχή έρχεται από το Θεό και είναι για όλους τους ανθρώπους, όπως ο ήλιος φωτίζει όλους τους ανθρώπους, όπως όλοι οι άνθρωποι αναπνέουμε τον ίδιο αέρα, έτσι όλοι οι λαοί έχουν τη δική τους γλώσσα, μερικοί μάλιστα έχουν και τη δική τους γραφή. Κάθε λαός λοιπόν, έχει το δικαίωμα να τιμά το Θεό στη δική του γλώσσα.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι οι δύο εκκλησίες είχαν διαφορετικές απόψεις και διαφορετική στάση απέναντι στους άλλους λαούς.

Ο τρόπος σκέψης της Δυτικής Εκκλησίας διακρινόταν από στενότητα και εκλεκτικισμό: δηλαδή ξεχώριζαν τους λαούς και τις γλώσσες τους σε ανώτερες και κατώτερες, σε εκλεκτές του Θεού και μη εκλεκτές. Με αυτή τη νοοτροπία όμως δύσκολα προσεγγίζονται οι λαοί.

Απ' την άλλη διαπιστώνουμε ότι η Ανατολική Εκκλησία και οι φορείς της (πατριάρχης, ιεραπόστολοι, κλήρος) αλλά και οι φορείς της κοσμικής εξουσίας (αυτοκράτορες) σκέπτονταν και λειτουργούσαν πιο δημοκρατικά: θεωρούσαν δηλαδή ότι όλοι οι λαοί είναι ίσοι ενώπιον του Θεού και όλες οι γλώσσες σεβαστές. Με αυτό το σκεπτικό υιοθέτησαν ένα νέο μοντέλο εκχριστιανισμού των γειτονικών λαών, που στηριζόταν στη γλώσσα του εκχριστιανιζόμενου κάθε φορά λαού. Απέδειξαν δηλαδή ότι διέθεταν διορατικότητα και προσαρμοστικότητα στις ανάγκες και τις συνθήκες της εποχής τους.

2. Μπορείς να επισημάνεις τις διαφορές που παρουσιάζονται στη διαδικασία του εκχριστιανισμού των Μοραβών και των Βουλγάρων;

Ο εκχριστιανισμός των Μοραβών και των Βουλγάρων κατά τον 9ο αι. δεν έγινε με τον ίδιο τρόπο. Ο εκχριστιανισμός των Μοραβών υπήρξε μια διαδικασία εντελώς ειρηνική. Ο Ραστισλάβος ζήτησε επίσημα ιεραποστόλους από το Βυζάντιο για να εκχριστιανίσουν το λαό του και το Βυζάντιο ανταποκρίθηκε πρόθυμα.

Ενώ στην περίπτωση των Βουλγάρων, οι Βυζαντινοί αντιμετώπισαν προβλήματα από τις συνεχείς παρεμβάσεις της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και αναγκάστηκαν να ασκήσουν πιέσεις στον ηγεμόνα τους Βόρη και η κατάσταση στη συνέχεια είχε απροσδόκητη εξέλιξη, δηλαδή τη σύγκρουση των δύο Εκκλησιών που οδήγησε στο Πρώτο Σχίσμα.

3. Γιατί οι Σλάβοι τιμούν ιδιαίτερα το Μεθόδιο και τον Κύριλλο; Μπορείς να αναγνωρίσεις από τις επιγραφές της εικόνας με τους δύο ιεραποστόλους ποιος είναι ο Μεθόδιος και ποιος ο Κύριλλος;

Οι Σλάβοι τιμούν ιδιαίτερα το Μεθόδιο και τον Κύριλλο, διότι αυτοί τους δίδαξαν το Χριστιανισμό και τους μύησαν στον ελληνικό πολιτισμό. Σ' αυτούς οφείλουν το αλφάβητό τους, με το οποίο ανέπτυξαν γραπτό λόγο, και φιλολογία. Χάρη στη μετάφραση της Θείας Λειτουργίας και των ιερών βιβλίων από τον Κων/νο, μπορούσαν να κατανοούν τη λειτουργία και το κήρυγμα. Ο εκχριστιανισμός τους συνετέλεσε και στην ενότητά τους.

Παρατηρώντας την εικόνα με τις επιγραφές, διαπιστώνουμε ότι αριστερά με το μαύρο 115

ράσο είναι ο Κων/νος, ο οποίος προς το τέλος της ζωής του έγινε μοναχός και πήρε το όνομα: Κύριλλος, ενώ δεξιά με τα αρχιερατικά άμφια είναι ο Μεθόδιος.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι γνωρίζετε για τον εκχριστιανισμό των Μοραβών;

Ο εκχριστιανισμός των Μοραβών έγινε με μια πολύ ειρηνική διαδικασία. Ο ηγεμόνας των Μοραβών Ρασισλάβος, ζήτησε από το Βυζάντιο ιεραποστόλους για να διδάξουν στο λαό του το Χριστιανισμό το 862/3. Επιθυμούσε να στηριχτεί στο Βυζάντιο για να αντισταθμίσει την απειλή των Γερμανών και των Βουλγάρων. Ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Γ΄ και ο πατριάρχης Φώτιος αντιλήφθηκαν τα οφέλη της πρότασης του Ρασισλάβου και έστειλαν για το σκοπό αυτό ιεραποστολή με επικεφαλής τους δύο αδελφούς από τη Θεσσαλονίκη Μεθόδιο και Κύριλλο.

2. Τι γνωρίζετε για το ιεραποστολικό έργο του Κων/νου και του Μεθόδιου;

Οι ιεραπόστολοι Κων/νος και Κύριλλος, από τη Θεσσαλονίκη, ήταν έμπειροι διπλωμάτες και γνωστοί λόγιοι. Γνώριζαν άριστα τη σλαβική και άλλες γλώσσες. Σ' αυτούς ανατέθηκε από τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄ και από τον πατριάρχη Φώτιο η αποστολή να εκχριστιανίσουν τους Μοραβούς. Οι δύο αδελφοί έφτασαν στη Μοραβία το θέρος του 863. Ο Κων/νος δημιούργησε ένα σλαβικό αλφάβητο που απέδιδε όλες τις φωνητικές ιδιαιτερότητες της σλαβικής. Ο Κων/νος δεν αρκέστηκε σ' αυτό, αλλά απέδωσε στα σλαβικά τη Θεία Λειτουργία και τα ιερά βιβλία.

3. Ποια η σημασία του εκχριστιανισμού των Σλάβων;

Η σημασία του εκχριστιανισμού των Σλάβων ήταν πολύ μεγάλη και για τους Σλάβους και για το Βυζάντιο.

- 1) Η χρήση της σλαβικής διευκόλυνε τους Μοραβούς να κατανοήσουν το κήρυγμα και τη Λειτουργία.
- 2) Εξασφάλισε τεράστια επιτυχία στο ιεραποστολικό έργο.
- 3) Οι δύο αδελφοί οργάνωσαν τη σλαβική εκκλησία (863 - 866).
- 4) Οι δύο αδελφοί μύησαν τους Σλάβους στο πολιτιστικό σύστημα των Ελλήνων και του Χριστιανισμού.
- 5) Ο εκχριστιανισμός συνετέλεσε στην ενότητα των Σλάβων, γιατί ενίσχυσε την κοινότητα της φυλής με την κοινότητα της πίστης.

5. Η βυζαντινή Εποποιΐα. Επικοί αγώνες και επέκταση της Αυτοκρατορίας

717 – 1025

Περίληψη

α. Αγώνες με τους Άραβες

Στα χρόνια του αυτοκράτορα **Ρωμανού Λακαπηνού** (Μακεδονική Δυναστεία) ξεκίνησε η μεγάλη στρατιωτική αντεπίθεση των Βυζαντινών εναντίον των Αράβων. Ο στρατηγός **Ιωάννης Κουρκούας** κατέλαβε την Έδεσσα της Συρίας και στη συνέχεια οι σπουδαίοι αυτοκράτορες - στρατηγοί **Νικηφόρος Φωκάς**, **Ιωάννης Τζιμισκής** και **Βασίλειος Β΄** ανέκτησαν πολλές περιοχές, που ήταν κατακτημένες από τους Άραβες (Κρήτη, Κύπρος, Κιλικία, περιοχές Συρίας και Παλαιστίνης).

β. Αγώνες με τους Βουλγάρους

Όταν ανέβηκε στο θρόνο της Βουλγαρίας ο **Συμεών**, οι σχέσεις με το Βυζάντιο έγιναν εχθρικές, διότι ο Συμεών ήθελε να δημιουργήσει μια βουλγαροβυζαντινή αυτοκρατορία, στην οποία να είναι ο ίδιος βασιλιάς, πήρε μάλιστα μόνος του τον τίτλο "βασιλεύς των Βουλγάρων και των Ρωμαίων". Πολιόρκησε την Κων/πολη, αλλά ο θάνατος ματαίωσε τα σχέδιά του. Τον διαδέχθηκε ο γιος του **Πέτρος**, ο οποίος συνήψε **συνθήκη ειρήνης** με τους Βυζαντινούς. Όταν όμως ανέβηκε στο θρόνο ο **Σαμουήλ**, οι σχέσεις Βυζαντίου - Βουλγάρων εντάθηκαν και πάλι. Ο Σαμουήλ είχε επεκτατικές διαθέσεις. Τον αντιμετώπισε νικηφόρα ο αυτοκράτορας **Βασίλειος Β΄** σε δύο μάχες: στο **Σπερχειό (997)** και στο **Κλειδί (1014)**. Τελικά το 1018 η Βουλγαρία υποτάχθηκε πλήρως στο Βυζάντιο και οργανώθηκε σε δύο «θέματα».

γ. Οικονομικές συνέπειες των πολέμων

Οι κατακτήσεις του βυζαντινού στρατού και η επέκταση των συνόρων είχαν ως αποτέλεσμα την άνθηση της οικονομίας: αυξήθηκαν τα παραγωγικά εδάφη, και τα έσοδα του κράτους. Αναπτύχθηκαν το εμπόριο και η βιοτεχνία, βελτιώθηκε το επίπεδο ζωής, ενισχύθηκε το διεθνές κύρος του Βυζαντίου, τονώθηκε η αυτοπεποίθηση των Βυζαντινών.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Αγώνες με τους Άραβες

- ▶ Εποχή ΡΩΜΑΝΟΥ ΛΑΚΑΠΗΝΟΥ → αντεπίθεση Βυζαντινών κατά Αράβων
- ▶ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΡΚΟΥΑΣ → κατάληψη Έδεσσας Συρίας
- ▶ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ } → στρατηγοί - αυτοκράτορες
- ▶ ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΖΙΜΙΣΚΗΣ } → απώτερος σκοπός όλων των εκστρατειών τους:
- ▶ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β΄ } η ανάκτηση όλων των ρωμαϊκών επαρχιών της Εγγύς Ανατολής
- ▶ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ → ανάκτηση Κρήτης (961) και Κύπρου (965)
- ▶ ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΖΙΜΙΣΚΗΣ → ανάκτηση Κιλικίας και τμημάτων Συρίας και Παλαιστίνης

β. Αγώνες με τους Βουλγάρους

- ▶ **ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ: ΣΥΜΕΩΝ** → εχθρικές σχέσεις Βυζαντινών - Βουλγάρων
- ▶ **ΣΥΜΕΩΝ:**
 - στόχος** → ίδρυση βουλγαροβυζαντινής αυτοκρατορίας
 - ενέργεια** → Πολιορκία Κων/πολης
 - αποτέλεσμα** → ματαίωση σχεδίων λόγω θανάτου του αυτοτιτλοφορήθηκε: "**βασιλεύς Βουλγάρων και Ρωμαίων**"
- ▶ **ΠΕΤΡΟΣ** (:διάδοχος Συμεών) → συνθήκη ειρήνης με Βυζαντινούς
↳ γάμος με ΜΑΡΙΑ (ανεψιά Ρωμ. Λακαπηνού)
- ▶ **ΣΑΜΟΥΗΛ** → ίδρυση νέου βουλγαρικού κράτους, με επίκεντρο περιοχή Αχρίδας
- ▶ **ΒΥΖΑΝΤΙΟ:** → ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β΄ → σύγκρουση με Βουλγάρους
↓

997: μάχη Σπερχειού → νίκη Βυζαντινών
1014: μάχη Κλειδίου → νίκη Βυζαντινών
1018: οριστική υποταγή Βουλγαρίας στο Βυζάντιο
Οργάνωση σε 2 (δύο) "θέματα"

Σύνορα Βυζαντίου προς βορρά → Δούναβης ποταμός

γ. Οικονομικές συνέπειες των πολέμων

- ▶ Κατακτήσεις, επεκτάσεις βυζαντινών συνόρων → άνθηση οικονομίας
Αποτελέσματα:
 - 1) Νέα εδάφη προστέθηκαν στο βυζαντινό κράτος.
 - 2) Νέα έσοδα " " " "
 - 3) Η διακοπή των αραβικών επιδρομών επέτρεψε την ειρηνική καλλιέργεια της γης.
 - 4) Πολλαπλασιάστηκε η παραγωγή.
 - 5) Πολλαπλασιάστηκαν τα νομισματικά αποθέματα.
 - 6) Τονώθηκε το εσωτερικό και εξωτερικό εμπόριο και η βιοτεχνία.
 - 7) Βελτιώθηκε το επίπεδο ζωής.
 - 8) Αυξήθηκε η αυτοπεποίθηση των Βυζαντινών.
 - 9) Ενισχύθηκε το διεθνές κύρος της αυτοκρατορίας.
 - 10) Αυξήθηκαν οι δυνατότητες ανάπτυξης του βυζαντινού πολιτισμού.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ρωμανός Λακαπηνός (σελ. 41)

(870 - 948). Βυζαντινός αυτοκράτορας (920 - 944). Ανήκε στη Μακεδονική δυναστεία. Στα χρόνια του εγκαινιάζεται η μεγάλη στρατιωτική αντεπίθεση των Βυζαντινών κατά των Αράβων. [Στο εσωτερικό άσκησε δίκαιη κοινωνική πολιτική προσπατεύοντας τα κατώτερα λαϊκά στρώματα.]

Ιωάννης Κουρκούας (σελ. 41)

118 (10ος αι.). Βυζαντινός στρατηγός, θριαμβευτής στις νικηφόρες εκστρατείες κατά των

Αράβων στα χρόνια του Ρωμανού Λακαπηνού. Κατέλαβε την Έδεσσα της Συρίας (944) [και πήρε το "ιερό μαντήλι" που φυλασσόταν εκεί. Σύμφωνα με την παράδοση σ' αυτό ήταν αποτυπωμένη η μορφή του Χριστού. Το τίμιο λείψανο μεταφέρθηκε στην Κων/πολη.]

Νικηφόρος Φωκάς (σελ. 41)

(912 - 969). Βυζαντινός αυτοκράτορας - στρατηγός (963 - 969). Ανήκε στη Μακεδονική δυναστεία και ήταν μία από τις σπουδαιότερες στρατηγικές φυσιογνωμίες της βυζαντινής ιστορίας, στον οποίο οφείλεται η τεράστια επέκταση της βυζαντινής αυτοκρατορίας κατά τον 10ο αι. Ανέκτησε από τους Άραβες την Κρήτη το 961 και την Κύπρο το 965.

Ιωάννης Α΄ Τζιμισκής (σελ. 41)

(925 - 976). Βυζαντινός αυτοκράτορας - στρατηγός (969 - 976). Ανήκε στη Μακεδονική δυναστεία. Ανεψιός του Νικηφόρου Φωκά, που τον ακολούθησε από μικρός στις εκστρατείες. Ανέκτησε από τους Άραβες την Κιλικία και τμήματα της Συρίας και της Παλαιστίνης. [Στο εσωτερικό ακολούθησε πολιτική ευνοϊκή για την αριστοκρατία εις βάρος των μικρών καλλιεργητών γης].

Βασίλειος Β΄ (σελ. 41)

(958 - 1025). Βυζαντινός αυτοκράτορας -στρατηγός (976 - 1025). Ανήκε στη Μακεδονική δυναστεία και ήταν ένας από τους κυριότερους πρωταγωνιστές της "βυζαντινής εποποιίας". Αντιμέτωπος το Σαμουήλ (τσάρο των Βουλγάρων) και νίκησε το στρατό του στη μάχη του Κλειδίου το 1014, τερματίζοντας έτσι τον αγώνα των Βυζαντινών κατά των Βουλγάρων.

Συμεών (σελ. 41)

Ηγεμόνας των Βουλγάρων (893 - 927). [Η περίοδος της ηγεμονίας του χαρακτηρίζεται ως "χρυσούς αιών" της Βουλγαρίας. Σπούδασε στη Σχολή της Μαγναύρας στην Κων/πολη και επηρεάστηκε από το βυζαντινό πολιτισμό τον οποίο εισήγαγε αργότερα στην πατρίδα του.]

Ήταν πολύ φιλόδοξος. Πολιορκήσε την Κων/πολη επιδιώκοντας να δημιουργήσει μια βουλγαροβυζαντινή αυτοκρατορία στη θέση της βυζαντινής και να είναι αυτοκράτορας ο ίδιος. Αυτοτιπλοφορήθηκε "βασιλεύς των Βουλγάρων και των Ρωμαίων". Ο θάνατός του ματαίωσε τις φιλοδοξίες του.

Πέτρος (σελ. 41)

Τσάρος της Βουλγαρίας (927 - 969). Γιος και διάδοχος του τσάρου Συμεών. Μόλις ανέβηκε στο θρόνο εγκατέλειψε την επιθετική πολιτική του πατέρα του έναντι του Βυζαντίου, εγκαινιάζοντας σχέσεις προσέγγισης. Υπέγραψε συνθήκη ειρήνης με το Βυζάντιο που επισφραγίστηκε με το γάμο του με τη Μαρία Λακαπηνή, ανεψιά (ή εγγονή) του αυτοκράτορα Ρωμανού Λακαπηνού. [Πήρε τον τίτλο: "βασιλεύς της Βουλγαρίας"]

Σαμουήλ (σελ. 41)

(; - 1014 μ.Χ.). Τσάρος της Βουλγαρίας. Ίδρυσε νέο βουλγαρικό κράτος με επίκεντρο την περιοχή της Αχρίδας. Υπήρξε ο πιο επικίνδυνος αντίπαλος του Βασιλείου Β΄ στη Χερσόνησο του Αίμου, που όμως νικήθηκε απ' αυτόν στη μάχη του Κλειδίου το 1014, γεγονός που επέφερε την κατάρρευσή του.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
961	Ανάκτηση Κρήτης από Νικηφόρο Φωκά
965	Ανάκτηση Κύπρου από Νικηφόρο Φωκά
997	Μάχη Σπερχειού (Βυζαντινοί - Βούλγαροι → νίκη Βυζαντινών)
1014	Μάχη Κλειδίου (Βυζαντινοί - Βούλγαροι → νίκη Βυζαντινών)
1018	Πλήρης υποταγή Βουλγαρίας στο Βυζάντιο.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Πώς έβλεπε τον πόλεμο κατά των Σαρακηνών ο Νικηφόρος Φωκάς; Ποια ήταν τα σχέδια και οι φιλοδοξίες του, σύμφωνα με την παρατιθέμενη επιστολή;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από μία επιστολή που έστειλε ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς στο Χαλίφη των Αράβων και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με τους στόχους του στρατηγού - αυτοκράτορα.

Διαβάζοντας την επιστολή διαπιστώνουμε ότι ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς είχε ως άμεσο σχέδιο την κατάκτηση της Αιγύπτου και μακροπρόθεσμα την κατάκτηση όλης της Ανατολής και της Δύσης και της διάδοσης της θρησκείας του σταυρού με το σπαθί του. Απέβλεπε στην ανάκτηση όλων των εδαφών που κάποτε ανήκαν στο ρωμαϊκό κράτος και κατά τον 7ο αι. κυριεύθηκαν από τους Άραβες, οι οποίοι έκαναν "ιερό πόλεμο" και διέδωσαν το Ισλάμ. Ο Φωκάς λοιπόν, έβλεπε τον πόλεμο κατά των Σαρακηνών σαν σταυροφορία, σαν απάντηση των Βυζαντινών στον πόλεμο του Ισλάμ κατά της Χριστιανοσύνης.

Από το περιεχόμενο της επιστολής φαίνεται ξεκάθαρα ότι ο Φωκάς χρησιμοποιούσε τα ίδια όπλα που χρησιμοποίησαν κάποτε οι Άραβες, δηλαδή την ιδέα του ιερού πολέμου, για να υλοποιήσει τους στόχους του και ότι διέθετε μεγάλη αυτοπεποίθηση.

2. Ποια ήταν τα κυριότερα εσωτερικά προβλήματα του βυζαντινού κράτους και πώς τα έλυσε ο Βασίλειος Β΄ σύμφωνα με το τρίτο παράθεμα; Σε τι διέφερε ο Βασίλειος από άλλους στρατιωτικούς ηγέτες;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από τη "Χρονογραφία" του Μιχαήλ Ψελλού και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, σχετικά με την προσωπικότητα του στρατηγού - αυτοκράτορα Βασιλείου Β΄. Συγκεκριμένα το παράθεμα αναφέρεται στην εσωτερική πολιτική του Βασιλείου Β΄ και στις στρατιωτικές αρετές του.

Όταν ανέβηκε στο θρόνο ο Βασίλειος Β΄, στο εσωτερικό του κράτους είχε να αντιμετωπίσει δύο πολύ σοβαρά προβλήματα: α) την αριστοκρατία των μεγάλων οικογενειών (δηλαδή τους "δυνατούς"), οι οποίοι είχαν γίνει απειλητικοί για την κεντρική εξουσία και

β) την έλλειψη ικανών και έμπιστων συνεργατών. Αυτά τα προβλήματα τα έλυσε με: 1) διάφορα μέτρα που περιορίζαν τη δύναμη της αριστοκρατίας (:των δυνατών) και 2) με την επιλογή κατάλληλων συνεργατών, που ήταν ικανοί και έμπιστοι.

Από το παράθεμα επίσης προκύπτουν πληροφορίες και για το χαρακτήρα του: ήταν τολμηρός και αποφασιστικός. Διέθετε μεγάλη επιμονή και αντοχή στις αντίξοες συνθήκες. Διέφερε από τους άλλους στρατιωτικούς ηγέτες στο ότι έκανε εκστρατείες μακράς διάρκειας, χωρίς χρονοδιάγραμμα. Δε συνήθιζε να σταματά τις εκστρατείες μόλις ερχόταν ο χειμώνας (όπως έκαναν οι άλλοι), αλλά μόνον όταν υλοποιούσε τους στόχους του.

3. Ποιες ήταν οι άμεσες οικονομικές συνέπειες της βυζαντινής εποποιίας, σύμφωνα με το σχετικό παράθεμα και ποιες, κατά τη γνώμη σου, οι έμμεσες ψυχολογικές συνέπειες;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από συλλογικό ιστοριογραφικό έργο, που εκδόθηκε το 2002 με επιμέλεια της Α. Λαΐου. Το κείμενο βασίζεται σε αυθεντικές πληροφορίες βυζαντινών και αραβικών πηγών και μας δίνει μια εικόνα για τα μυθικά πλούτη, που αποκόμισαν οι Βυζαντινοί όταν κατέλαβαν τα εμπορικά κέντρα των Αράβων, συμπληρώνοντας έτσι την ιστορική αφήγηση σχετικά με τα οικονομικά αποτελέσματα των βυζαντινών πολέμων στα μέσα του 10ου έως μέσα 11ου αι.

Σύμφωνα με το παράθεμα, μετά την κατάληψη των αραβικών εμπορικών κέντρων, συγκεντρώθηκαν στο Βυζάντιο τεράστιες ποσότητες χρυσού, αργύρου, μεταξωτών και μπαχαρικών. Οι άμεσες οικονομικές συνέπειες για το Βυζάντιο ήταν: 1) γέμισαν τα ταμεία του κράτους, 2) πολλαπλασιάστηκαν τα νομισματικά αποθέματα και οι οικονομικές δυνατότητες, 3) τα χρυσά και αργυρά αντικείμενα που μεταφέρθηκαν στην Κων/πολη αύξησαν τις ποσότητες των πολύτιμων μετάλλων που κυκλοφορούσαν και αυτό ενίσχυσε το εμπόριο (εσωτερικό και εξωτερικό).

Αντιλαμβανόμαστε ότι όλος αυτός ο πλούτος είχε και έμμεσες συνέπειες στη ψυχολογία των Βυζαντινών: αυξήθηκε η αυτοπεποίθησή τους και η υπερηφάνειά τους. Σ' αυτό συνέβαλαν και οι θρίαμβοι που τελέστηκαν στην Κων/πολη για να γιορταστούν οι μεγάλες νίκες στην Ανατολή.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι ήταν οι πρωταγωνιστές της Μακεδονικής δυναστείας στον αγώνα κατά των Αράβων και ποιες οι επιτυχίες τους ;

Στα χρόνια του αυτοκράτορα Ρωμανού Λακαπηνού (Μακεδονική δυναστεία) άρχισε η μεγάλη στρατιωτική αντεπίθεση των Βυζαντινών εναντίον των Αράβων, που στέφθηκε από μεγάλη επιτυχία. Έγιναν πολλές και σκληρές εκστρατείες με επικεφαλής ικανότατους στρατηγούς.

Αρχικά ο στρατηγός Ιωάννης Κουρκούας κατέλαβε την Έδεσσα της Συρίας. Η επιτυχία του αυτή προετοίμασε τις νίκες των επόμενων στρατηγών - αυτοκρατόρων: Νικηφόρου Φωκά, Ιωάννη Τζιμισκή και Βασιλείου Β΄.

Οι τρεις αυτοί άνδρες είχαν ως απώτερο σκοπό τους την ανάκτηση όλων των παλαιών ρωμαϊκών εδαφών της Εγγύς Ανατολής.

Ο Νικηφόρος Φωκάς ανέκτησε από τους Άραβες την Κρήτη (961) και την Κύπρο (965), ενώ ο Ιωάννης Τζιμισκής την Κιλικία και τμήματα της Συρίας και της Παλαιστίνης.

2. Να περιγράψετε συνοπτικά τον αγώνα των Βυζαντινών εναντίον των Βουλγάρων.

Όταν ανέβηκε στο βουλγαρικό θρόνο ο Συμεών, οι σχέσεις με το Βυζάντιο έγιναν εχθρικές. Ο Συμεών φιλοδοξούσε να δημιουργήσει μια βουλγαροβυζαντινή αυτοκρατορία στην οποία να είναι ο ίδιος αυτοκράτορας, γι' αυτό πολιορκήσε την Κων/πολη, αλλά ο θάνατος ματαίωσε τα σχέδιά του.

Μετά απ' αυτόν ανέβηκε στο θρόνο ο γιος του Πέτρος, ο οποίος δεν ακολούθησε την επιθετική πολιτική του πατέρα του, αλλά αντίθετα συνήψε συνθήκη ειρήνης με τους Βυζαντινούς που την επισφράγισε με το γάμο του με τη Μαρία, ανεψιά (ή εγγονή) του Ρωμανού του Λακαπηνού.

Η κατάσταση όμως άλλαξε, όταν ανήλθε στο θρόνο ο τσάρος Σαμουήλ, ο οποίος έγινε πολύ επικίνδυνος για την αυτοκρατορία. Ο αγώνας των Βυζαντινών εναντίον του ήταν μακρός και δύσκολος και έγινε από τον Βασίλειο Β΄ που νίκησε τα βουλγαρικά στρατεύματα στις μάχες του Σπερχειού το 997 και του Κλειδίου το 1014. Η Βουλγαρία υποτάχθηκε πλήρως στο Βυζάντιο το 1018 και οργανώθηκε σε δύο "θέματα". Έτσι τα σύνορα του Βυζαντίου προς βορρά έφτασαν και πάλι στο Δούναβη.

3. Ποια ήταν τα οικονομικά αποτελέσματα των πολέμων;

Για την απάντηση δες στο σχεδιάγραμμα του παρόντος μαθήματος.

6. Η ίδρυση, η εξέλιξη και ο εκχριστιανισμός του Ρωσικού Κράτους

717 – 1025

Περίληψη

α. Η διαμόρφωση του έθνους των Ρώσων

Τον 9ο αι. εμφανίζονται στο προσκήνιο της ιστορίας οι **Βάραγγοι ή Ρως**, που ήταν σκανδιναβικά φύλα και επιδίωξαν σε εμπορικές και πειρατικές δραστηριότητες. Οι δυτικοί τους ονόμαζαν **Βίκιγκς** ή **Νορμανδούς**. Αυτοί αναμείχθηκαν με τους ανατολικούς Σλάβους και δημιούργησαν ένα νέο έθνος: το ρωσικό, στο οποίο οι Ρως έδωσαν το όνομα και την κρατική οργάνωση, ενώ οι Σλάβοι τη γλώσσα και τη λαϊκή βάση.

β. Ίδρυση κράτους - Σχέσεις με το Βυζάντιο

Στα μέσα του 9ου αι. δημιουργήθηκε το πρώτο ρωσικό κράτος: η **ηγεμονία του Κιέβου**, που έλεγχε το δρόμο του ποταμού Ντον και έκανε εμπόριο με το Βυζάντιο και το Χαλιφάτο. Το 10ο αι. οι Ρώσοι μετά από δύο αποτυχημένες εκστρατείες κατά της Κων/πολης, υπέγραψαν δύο **εμπορικές συνθήκες**, το 911 και το 944, που τους επέτρεπαν να ταξιδεύουν και να εμπορεύονται στην Κων/πολη. Οι εμπορικές σχέσεις προετοίμασαν τον εκχριστιανισμό των Ρώσων που έγινε το 10ο αι.

γ. Εκχριστιανισμός Ρώσων

Ο αυτοκράτορας **Βασίλειος Β΄** προκειμένου να αντιμετωπίσει την εξέγερση των βυζαντινών γαιοκτημόνων στη Μ. Ασία, ζήτησε βοήθεια από το Ρώσο ηγεμόνα **Βλαδίμηρο** και του υποσχέθηκε να του δώσει ως σύζυγο την αδελφή του **Άννα**. Ο Βλαδίμηρος έστειλε ένα επικουρικό στρατιωτικό σώμα και συνέτριψε την ανταρσία. Όμως ο Βασίλειος Β΄ δεν εκπλήρωσε την υπόσχεσή του και ο Βλαδίμηρος κατέλαβε τη Χερσόνα. Τελικά ο Βασίλειος Β΄ συναίνεσε στο γάμο με την πρόσθετη προϋπόθεση να ασπαστεί ο Βλαδίμηρος το Χριστιανισμό. Ο Βλαδίμηρος δέχτηκε κι έγινε ο γάμος και ομαδική βάπτιση των Ρώσων.

Ο εκχριστιανισμός των Ρώσων είχε πολύ θετικά αποτελέσματα για τις δύο χώρες στον πνευματικό, υλικό, εμπορικό και στρατιωτικό τομέα.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α) Η διαμόρφωση του έθνους των Ρώσων

- **9ος αι.:** ΒΑΡΑΓΓΟΙ ή ΡΩΣ ή ΒΙΚΙΓΚΣ ή ΝΟΡΜΑΝΔΟΙ
↓
σκανδιναβικά φύλα → εμπορικές και πειρατικές δραστηριότητες
- ΒΑΡΑΓΓΟΙ + ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΣΛΑΒΟΙ = ΡΩΣΟΙ (νέος λαός, νέο έθνος)
- στο νέο έθνος:

↪ οι ΡΩΣ έδωσαν:	το όνομα και την κρατική οργάνωση
↪ οι ΣΛΑΒΟΙ ":	τη γλώσσα και τη λαϊκή βάση

β. Ίδρυση κράτους - Σχέσεις με το Βυζάντιο

- **9ος αι.: Ηγεμονία του Κιέβου** (πρώτο ρωσικό κράτος)
 - έλεγχε το δρόμο του ποταμού Ντον
 - έκανε εμπόριο με το Βυζάντιο και το Χαλιφάτο
- **10ος αι.: ΡΩΣΟΙ**
 - ↳ 2 αποτυχημένες εκστρατείες εναντίον Κων/πολης
 - ↳ 2 εμπορικές συνθήκες με Βυζάντιο (911 και 944)
- Έμποροι και διπλωμάτες → φορείς ιδεών και πεπειθήσεων
- Εμπορικές σχέσεις → προετοίμασαν τον εκχριστιανισμό των Ρώσων (10ος αι.)

γ. Εκχριστιανισμός Ρώσων

- **ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β΄** → **αίτηση βοήθειας** από ΒΛΑΔΙΜΗΡΟ (:Ρώσος ηγεμόνας)
σκοπός: αντιμετώπιση ανταρσίας βυζαντινών γαιοκτημόνων
ανταμοιβή: την αδελφή του ANNA ως σύζυγο στο ΒΛΑΔΙΜΗΡΟ
απάντηση ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΥ: θετική
ενέργειες ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΥ:
 - ↳ αποστολή επικουρικού στρατιωτικού σώματος
 - ↳ συντριβή ανταρσίας βυζαντινών γαιοκτημόνων
- **ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β΄** → μη εκπλήρωση υπόσχεσης
- **ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΣ** → κατάληψη Χερσώνας
- **ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β΄** → συναίνεση γάμου με πρόσθετη προϋπόθεση: να ασπαστεί ο Βλαδίμηρος το Χριστιανισμό
- **ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΣ:** συμφώνησε
- **989: ΧΕΡΣΩΝΑ**
 - ↳ Βάπτιση Βλαδίμηρου
 - ↳ Γάμος ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΥ - ANNAS
 - ↳ Ομαδική βάπτιση Ρώσων
- ▶ **Αποτελέσματα εκχριστιανισμού Ρώσων:**
 - 1) Ένταξη μιας τεράστιας έκτασης υπό την επιρροή της Ορθοδοξίας και του βυζ. πολιτισμού
 - 2) μεταβολή νοοτροπίας Ρώσων, επιρροή στον πνευματικό και υλικό πολιτισμό
 - 3) εντατικοποίηση εμπορικών συναλλαγών με το Βυζάντιο
 - 4) αύξηση αριθμού Ρώσων μισθοφόρων στην αυτοκρατορική φρουρά και στο βυζαντινό στρατό.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Βλαδίμηρος (σελ. 43)

(959 - 1015). Μέγας ηγεμόνας του Κιέβου (980 - 1015), ο εκχριστιανιστής των Ρώσων. Ενίσχυσε με εκστρατευτικό σώμα τον αυτοκράτορα Βασίλειο Β΄ στον αγώνα του κατά της ανταρσίας των "δυνατών", με αντάλλαγμα να παντρευτεί την πριγκίπισσα Άννα. Όμως επειδή ο Βασίλειος Β΄ καθυστερούσε να πραγματοποιήσει την υπόσχεσή του, ο Βλαδίμηρος κατέλαβε τη Χερσώνα (βυζαντινό φρούριο). Τελικά ο αυτοκράτορας συναίνεσε στο γάμο με την προϋπόθεση ότι ο Βλαδίμηρος θα ασπαστεί το Χριστιανισμό και ο Βλαδίμηρος δέχτηκε. Η βάπτιση και ο γάμος έγιναν στη Χερσώνα. Επακολούθησε ομαδική βάπτιση Ρώσων στα νερά του Δνεύπερου.

[Στα επόμενα χρόνια ο Βλαδίμηρος εργάστηκε με ζήλο για την επέκταση του Χριστιανισμού σε όλη τη Ρωσία, ενώ μερίμνησε για την ανέγερση πολλών εκκλησιών.]

Άννα (σελ. 43)

717 – 1025

(β' μισό 10ου αι.). Βυζαντινή πριγκίπισσα, μεγάλη δούκισσα του Κιέβου, αδελφή του Βασιλείου Β'. Το 989 παντρεύτηκε στη Χερσώνα τον ηγεμόνα του Κιέβου Βλαδίμηρο σε εκπλήρωση της υπόσχεσης που ο Βασίλειος του είχε δώσει για να τον βοηθήσει κατά της ανταρσίας των **δυνατών**.

Ο γάμος αυτός αποτελεί σταθμό στην ιστορία της Ρωσίας, γιατί σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας ο Βλαδίμηρος πριν παντρευτεί την Άννα βαπτίστηκε χριστιανός και ανέλαβε την υποχρέωση να εκχριστιανίσει και τους υπηκόους του Ρως. Από τότε η χώρα του πέρασε στη σφαίρα επιρροής του Βυζαντίου και του Πατριαρχείου Κων/πολης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
9ος αι.	Εμφάνιση Βαράγγων (Ρως) στο προσκήνιο της ιστορίας
μέσα 9ου	Σχηματισμός πρώτου ρωσικού κράτους
911	Εμπορική συνθήκη Βυζαντινών - Ρώσων
914	Εμπορική συνθήκη Βυζαντινών - Ρώσων
μέσα έως τέλος 10ου αι.	Εκχριστιανισμός των Ρώσων
989	Γάμος Βλαδίμηρου - Άννας και ομαδική βάπτισμα Ρώσων

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Εθνογένεση ονομάζεται η διαμόρφωση ενός έθνους. Σε τι μοιάζει η εθνογένεση των Ρώσων με αυτή των Βουλγάρων;

Η εθνογένεση των Ρώσων μοιάζει με την εθνογένεση των Βουλγάρων στα εξής:

α) και στην εθνογένεση των Ρώσων, όπως και στην εθνογένεση των Βουλγάρων, υπάρχει ένα υπόστρωμα ιθαγενούς σλαβικού πληθυσμού.

β) η ξένη κυρίαρχη ομάδα που έρχεται απ' έξω (Ρως και Πρωτοβούλγαροι αντίστοιχα) συγχωνεύονται με το σλαβικό πληθυσμό.

γ) Η κυρίαρχη ομάδα και στις δύο περιπτώσεις δίνει το όνομα και την κρατική οργάνωση στο νέο έθνος, ενώ οι πολυάριθμοι Σλάβοι τη γλώσσα και τη λαϊκή βάση.

2. Διαβάστε με προσοχή τους όρους της συνθήκης του 944. Σε ποιους περιορισμούς υπέκειτο η παραμονή των ρώσων εμπόρων στην Κων/πολη;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από το "Παλαιορωσικό Χρονικό" του Νέστορος και αναφέρεται σε ορισμένους όρους της β' βυζαντινορωσικής συνθήκης (944). Είναι μία άμεση πηγή, που συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, καθώς μας διαφωτίζει περισσότερο για τις εμπορικές συμφωνίες των Βυζαντινών και των Ρώσων.

Σύμφωνα με το παράθεμα οι Ρώσοι έμποροι που επισκέπτονταν την Κων/πολη υπέκειντο σε ορισμένους περιορισμούς: α) όφειλαν να καταλύουν κοντά στο ναό του Αγίου Μάμαντα, β) έπρεπε να μπαίνουν στην Πόλη από ορισμένη Πύλη, συνοδευόμενοι από υπαλλήλους, άοπλοι, ανά 50 άνδρες κάθε φορά, (για να είναι εύκολος ο έλεγχός τους), γ) επιτρεπόταν να εμπορεύονται ανάλογα με τις ανάγκες τους και να επιστρέφουν πάλι στη χώρα τους, δ) δεν επιτρεπόταν να ξεχειμωνιάζουν κοντά στο ναό του Αγίου Μάμαντα.

Όλοι αυτοί οι περιορισμοί επιβάλλονταν επειδή ακόμη δεν είχαν σταθεροποιηθεί οι φιλικές σχέσεις μεταξύ των δύο λαών.

3. Διαβάστε με προσοχή τα σχετικά παραθέματα. Ποια προϊόντα διακινούσαν οι ρώσοι έμποροι;

Το α' παράθεμα είναι απόσπασμα από το έργο του Άραβα γεωγράφου Ίμπν Χορνταντμπέ "Το βιβλίο των δρόμων και των βασιλείων" και αναφέρεται στα δρομολόγια των ρώσων εμπόρων.

Το β' παράθεμα είναι απόσπασμα από το έργο του Ομπολένσκι "Η βυζαντινή Κοινοπολιτεία" και αναφέρεται στη φύση του ρωσοβυζαντινού εμπορίου. Και τα δύο παραθέματα συμπληρώνουν την ιστορική αφήγηση, καθώς μας δίνουν επιπλέον πληροφορίες για το βυζαντινό - ρωσικό εμπόριο, έναν τομέα που επέτρεψε τη γνωριμία και τη συνεργασία μεταξύ των δύο λαών.

Σύμφωνα με τα παραθέματα οι Ρώσοι έμποροι διακινούσαν τα εξής προϊόντα: Μετέφεραν στην Κων/πολη δέρματα, ξίφη, μέλι, κερύ και σκλάβους, ενώ εισήγαν στη χώρα τους από το Βυζάντιο μεταξωτά, χρυσάφι, κρασί, φρούτα και διάφορα στολίδια.

4. Πώς συνδέεται στο Λαυρεντιανό Χρονικό ο εκχριστιανισμός των Ρώσων με τους γάμους Βλαδίμηρου - Άνας;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από το "Λαυρεντιανό Χρονικό" και αναφέρεται στην κατάληψη της Χερσώνας από τον Βλαδίμηρο και τον εκχριστιανισμό των Ρώσων. Συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, καθώς μας πληροφορεί γιατί έγινε η κατάληψη της Χερσώνας και πώς τελικά ο Βασίλειος Β' πείστηκε να συναινέσει για το γάμο της αδελφής του με το Βλαδίμηρο.

Σύμφωνα λοιπόν με το παράθεμα, ο Βλαδίμηρος οργίστηκε επειδή ο Βασίλειος δεν κράτησε την υπόσχεση που του είχε δώσει, ότι θα του δώσει για σύζυγο την αδελφή του, αν τον βοηθήσει. Θεώρησε προσβλητική τη στάση του Βασιλείου και γι' αυτό αποφάσισε να αντιδράσει δυναμικά. Πολιόρκησε και κατέλαβε τη Χερσώνα, που ήταν μια πόλη στρατηγικής σημασίας για το Βυζάντιο στα βόρεια παράλια του Εύξεινου Πόντου. Τότε ο Βασίλειος Β' πείστηκε να τηρήσει την υπόσχεσή του, αλλά έθεσε μία βασική προϋπόθεση: να ασπαστεί το Χριστιανισμό. Το επιχείρημα που επικαλέστηκε ήταν ότι δεν ταιριάζει σε Χριστιανούς να παντρεύουν τις κόρες τους με εθνικούς. Ο Βλαδίμηρος συγκατατέθηκε κι έτσι έγινε η βάπτισή του και ο γάμος.

Στο Λαυρεντιανό Χρονικό λοιπόν ο εκχριστιανισμός των Ρώσων παρουσιάζεται ως βασική προϋπόθεση για το γάμο του Βλαδίμηρου και της Άννας, επειδή τα μέλη της βυζαντινής αυτοκρατορικής οικογένειας δεν επιτρεπόταν να συνάψουν γάμους με εθνικούς (= μη Χριστιανούς).

717 – 1025

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πώς διαμορφώθηκε το έθνος των Ρώσων;

Το έθνος των Ρώσων διαμορφώθηκε από την ανάμιξη των Βαράγγων ή Ρως με τους ανατολικούς Σλάβους. Στο έθνος αυτό οι Ρως έδωσαν το όνομα και την κρατική οργάνωση, ενώ οι Σλάβοι τη γλώσσα και τη λαϊκή βάση.

2. Ποιο ήταν το πρώτο ρωσικό κράτος, πότε ιδρύθηκε και ποιες οι σχέσεις του με το Βυζάντιο;

Το πρώτο σημαντικό ρωσικό κράτος ήταν η ηγεμονία του Κιέβου. Ιδρύθηκε στα μέσα του 9ου αι. Η ηγεμονία του Κιέβου έλεγχε το δρόμο του ποταμού Ντον και έκανε εμπόριο με το Βυζάντιο και το Χαλιφάτο.

Οι Ρώσοι έκαναν δύο αποτυχημένες εκστρατείες εναντίον της Κων/πολης, αλλά το 911 και το 944 υπέγραψαν δύο εμπορικές συνθήκες με το Βυζάντιο, που τους επέτρεπαν να ταξιδεύουν και να εμπορεύονται στην Κων/πολη. Οι έμποροι και οι διπλωμάτες που ταξίδευαν μεταξύ Κιέβου και Βυζαντίου ήταν φορείς ιδεών και πεποιθήσεων. Έτσι οι εμπορικές σχέσεις των δύο κρατών προετοίμασαν τον εκχριστιανισμό των Ρώσων που έγινε το 10ο αι.

3. Ποια ήταν τα αποτελέσματα του εκχριστιανισμού των Ρώσων για το Βυζάντιο;

Τα αποτελέσματα του εκχριστιανισμού των Ρώσων για το Βυζάντιο ήταν πολύ σημαντικά, διότι με τον εκχριστιανισμό:

- 1) Μια τεράστια έκταση εντάχθηκε στη σφαίρα επιρροής της Ορθοδοξίας και του βυζαντινού πολιτισμού.
- 2) Η μεταβολή αυτή επηρέασε καθοριστικά τη νοοτροπία και τον πνευματικό και υλικό πολιτισμό των Ρώσων.
- 3) Οι εμπορικές ανταλλαγές με το Βυζάντιο εντατικοποιήθηκαν και
- 4) αυξήθηκε κατά πολύ ο αριθμός των βαράγγων και ρώσων μισθοφόρων που υπηρετούσαν στην αυτοκρατορική φρουρά και το βυζαντινό στρατό.

7. Σχέσεις Βυζαντίου - Δύσης Αγώνες για τη διατήρηση των ιταλικών κτήσεων

Περίληψη

α. Ο ελληνισμός της Ιταλίας

Στην αρχαιότητα (8ος - 6ος αι. π.Χ.) οι Έλληνες είχαν δημιουργήσει πολλές αποικίες (**β' ελληνικός αποικισμός**) στη Σικελία και τη Ν. Ιταλία και γι' αυτό οι περιοχές αυτές ονομάζονταν **Μεγάλη Ελλάς**. Τον 7ο και 8ο αι. μ. Χ. το ελληνικό στοιχείο ενισχύθηκε με τις μετοικεσίες πληθυσμών από την Ελλάδα, λόγω σλαβικών επιδρομών. Το 10ο αι. οι Άραβες κατέλαβαν τη Σικελία και γι' αυτό οι Σικελιώτες μετακινήθηκαν στη Ν. Ιταλία και πύκνωσαν το ελληνικό στοιχείο της περιοχής. Η βυζαντινή Ν. Ιταλία περιλάμβανε τρία "θέματα": 1) της Λογγοβαρδίας, 2) της Καλαβρίας και 3) της Λουκανίας.

β. Η ιταλική πολιτική των Μακεδόνων - σχέσεις με το Γερμανικό Κράτος

Η δυτική ή ιταλική πολιτική των αυτοκρατόρων της Μακεδονικής δυναστείας αποσκοπούσε: α) στη διατήρηση και επέκταση των κτήσεών τους στην Ιταλία και β) στην απόκρουση των αραβικών επιθέσεων και της γερμανικής απειλής. Γι' αυτό:

1) **Ο Κων/νος Ζ'** αντάλλαξε πρεσβείες με δυτικούς ηγεμόνες, για εξασφάλιση συμμάχων, αλλά ηττήθηκε από τους Άραβες (μέσα 10ου αι.).

2) **Ο Νικηφόρος Φωκάς**: α) έναντι των Αράβων ακολούθησε αμυντική πολιτική, ενώ β) έναντι των Γερμανών ακολούθησε σκληρή στάση στις διαπραγματεύσεις.

Το 10ο αι. ο γερμανός ηγεμόνας **Ώθων Α'** ίδρυσε την "**Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους**" και το 962 στέφθηκε από τον πάπα "**αυτοκράτωρ Ρωμαίων**". Αυτό θεωρήθηκε σκάνδαλο από τους Βυζαντινούς και αρνούσαν την αναγνώρισή του. Το 968 ο **Ώθων Α'** έστειλε τον επίσκοπο Κρεμόνας, **Λιουππράνδο**, ως πρεσβευτή στην Κων/πολη, για να προτείνει ειρήνη και γάμο του διαδόχου του με μια βυζαντινή πριγκίπισσα με προίκα τις βυζαντινές κτήσεις της Ν. Ιταλίας. Ο Νικηφόρος Φωκάς απέρριψε αυτές τις προτάσεις και απέπεμψε το Λιουππράνδο.

3) **Ο Ιωάννης Τζιμισκής** ίδρυσε το **κατεπανάτο της Ιταλίας** και έδειξε πιο διαλλακτική στάση έναντι των Γερμανών. Συναίνεσε στο γάμο της ανεψιάς του **Θεοφανώς** με τον **Ώθωνα Β'** (διαδόχου του Ώθωνα Α'). Ο γάμος αυτός είχε μεγάλη πολιτιστική σημασία, γιατί η Θεοφανώ έγινε φορέας του βυζαντινού πολιτισμού στη Γερμανία.

4) **Ο Βασίλειος ο Β'** αντιμετώπισε αποτελεσματικά τους εξωτερικούς κινδύνους με τη βοήθεια των Βενετών και των Πισατών. Στους Βενετούς μάλιστα παραχώρησε τα πρώτα εμπορικά προνόμια.

Στα μέσα του 11ου αι. εμφανίστηκαν οι Νορμανδοί που κατέκτησαν πολλά εδάφη της Ν. Ιταλίας και αποτέλεσαν απειλή για τις βυζαντινές κτήσεις της Νότιας Ιταλίας.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Ο ελληνισμός της Ιταλίας

717 – 1025

- **8ος - 6ος αι. π.Χ.:** β' ελληνικός αποικισμός
Έλληνες στη Σικελία και Ν. Ιταλία → **Μεγάλη Ελλάς**
- **7ος - 8ος αι. μ.Χ.:** μετοικεσίες Ελλήνων από την Ελλάδα στη Σικελία και Ν.Ιταλία, λόγω σλαβικών επιδρομών → ενίσχυση ελληνικού στοιχείου στις περιοχές αυτές
- **10ος αι. μ.Χ.:** ΑΡΑΒΕΣ → κατάκτηση Σικελίας

Αποτελέσματα:

- στο Βυζάντιο έμεινε μόνο η Ν. Ιταλία
- οι Σικελιώτες πύκνωσαν το ελληνικό στοιχείο της Ν. Ιταλίας.

- **ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΝΟΤΙΑ ΙΤΑΛΙΑ** → 3 "θέματα":
 - 1) "θέμα" Λογγοβαρδίας
 - 2) "θέμα" Καλαβρίας
 - 3) "θέμα" Λουκανίας

↓
Συνόρευε προς βορρά με κρατίδια που προσπαθούσαν να κρατήσουν την αυτονομία τους έναντι Βυζαντίου και Γερμανικού κράτους

β. Η ιταλική πολιτική των Μακεδόνων - σχέσεις με το Γερμανικό Κράτος

- ▶ **Δυτική ή ιταλική πολιτική** αυτοκρατόρων Μακεδονικής δυναστείας:
 - α) διατήρηση και επέκταση των κτήσεων στην Ιταλία
 - β) απόκρουση: → αραβικών επιθέσεων και
→ γερμανικής απειλής

1) ΚΩΝ/ΝΟΣ Ζ΄:

- αντάλλαξε πρεσβείες με δυτικούς ηγεμόνες για εξασφάλιση συμμάχων
- ηττήθηκε από τους Άραβες (10ος αι.)

2) ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ:

- έναντι ΑΡΑΒΩΝ: → αμυντική πολιτική → Συμμαχίες με ιταλούς ηγεμόνες
→ βοήθεια από ντόπιο πληθυσμό
- έναντι ΓΕΡΜΑΝΩΝ: → σκληρή πολιτική στις διαπραγματεύσεις
→ απέρριψε τις προτάσεις του ΛΙΟΥΤΠΡΑΝΔΟΥ
(: πρεσβετή του ΟΘΩΝΑ Α')

- **ΟΘΩΝ Α΄:** γερμανός ηγεμόνας → ίδρυσε τη Γερμανορωμαϊκή Αυτοκρατορία
- **951:** ανακηρύχθηκε "βασιλεύς της Ιταλίας"
- **962:** στέφθηκε "αυτοκράτωρ των Ρωμαίων" (από τον πάπα στη Ρώμη)
(θεωρήθηκε σκάνδαλο από τους Βυζαντινούς)
- **968:** έστειλε τον πρεσβευτή του ΛΙΟΥΤΠΡΑΝΔΟ στην Κων/πολη

Οι προτάσεις του: 1) γάμος του διαδόχου του με βυζαντινή πριγκίπισσα
2) προίκα διαδόχου: οι βυζαντινές κτήσεις στη Ν. Ιταλία

- ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ → απέρριψε τις προτάσεις
- ΛΙΟΥΤΠΡΑΝΔΟΣ → επέστρεψε άπρακτος στη Δύση

3) ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΖΙΜΙΣΚΗΣ

- συνένωσε τα 3 ιταλικά θέματα και το 975 ίδρυσε το κατεπανάτο Ιταλίας.
- Ακολούθησε μετριοπαθή πολιτική έναντι των ΓΕΡΜΑΝΩΝ:
- Επέτρεψε το γάμο της ανειψιάς του ΘΕΟΦΑΝΩΣ με τον ΟΘΩΝΑ Β΄ (διάδοχο του ΟΘΩΝΑ Α΄) → έμμεση αναγνώριση του Όθωνα Α΄.
- Οι κτήσεις στη Ν. Ιταλία παρέμειναν στο Βυζάντιο.
- 972: γάμος ΘΕΟΦΑΝΩΣ με ΟΘΩΝΑ Β΄ → μεγάλη πολιτική και πολιτιστική σημασία

▶ ΘΕΟΦΑΝΩ → φορέας του βυζαντινού πολιτισμού στη Γερμανία

▶ ΟΘΩΝ Β΄:

- αλλαζονική συμπεριφορά
- διέσχισε τη Ν. Ιταλία (που αποτελούσε βυζαντινό έδαφος)
- συγκρούστηκε με τους Άραβες στον Κρότωνα (λιμάνι της Ν. Ιταλίας)
- ηττήθηκε απ' αυτούς το 982.

4) ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β΄:

- αντιμετώπισε τις εξωτερικές απειλές με βοήθεια των Βενετών και των Πισατών.
- παραχώρησε τα πρώτα εμπορικά προνόμια στους Βενετούς

- μέσα 11ου αι.: ΝΟΡΜΑΝΔΟΙ:
 - κατέκτησαν πολλά εδάφη της Ν. Ιταλίας
 - απειλή για τις βυζαντινές κτήσεις της Ν. Ιταλίας

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Κων/νος Ζ΄ (Πορφυρογέννητος) (σελ. 45)

(905 - 959). Αυτοκράτορας του Βυζαντίου (913 - 959). Ανήκε στη Μακεδονική δυναστεία. Ήταν λόγιος, συγγραφέας, και ο σημαντικότερος εκπρόσωπος του βυζαντινού εγκυκλοπαιδισμού.

Για την αντιμετώπιση των Αράβων προσπάθησε να εξασφαλίσει συμμάχους στη Δύση κι έτσι αντάλλαξε πρεσβείες με τους ηγέτες της. Ωστόσο ηττήθηκε στρατιωτικά από τους Άραβες στα μέσα του 10ου αι.

Νικηφόρος Φωκός (σελ. 45)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (963 - 969) (Μακεδονική δυναστεία).

Έναντι των Αράβων της Σικελίας ακολούθησε αμυντική τακτική στηριζόμενος σε συμμαχίες με ιταλούς ηγεμόνες και στη βοήθεια του τοπικού πληθυσμού. Έναντι του γερμανού ηγεμόνα Όθωνα Α΄ κράτησε σκληρή στάση στις διαπραγματεύσεις, διότι είχε σφετεριστεί τον τίτλο "αυτοκράτωρ των Ρωμαίων" και απέρριψε τις προτάσεις του πρεσβευτή του Λιουτπράνδου.

Ιωάννης Τζιμισκής (σελ. 46)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (969 - 976) (Μακεδονική δυναστεία).

Σχετικά με τη δυτική πολιτική:

- συνένωσε τα 3 ιταλικά "θέματα" και ίδρυσε το κατεπάνω της Ιταλίας το 975. Ο κατεπάνω είχε την έδρα του στο Μπάρι.
- Έναντι των Γερμανών ακολούθησε μετριοπαθή πολιτική. Συναίνεσε στο γάμο της ανειψιάς του Θεοφανώς με τον Όθωνα Β΄ (διάδοχο του Όθωνα Α΄), αλλά δεν ικανοποίησε απόλυτα τις γερμανικές απαιτήσεις.

Βασίλειος Β΄ (Βουλγαροκτόνος) (σελ. 46)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (976 - 1025) (Μακεδονική δυναστεία).

Σχετικά με τη δυτική πολιτική:

Αντιμετώπισε αποτελεσματικά τις εξωτερικές απειλές με τη βοήθεια των Βενετών και των Πισατών. Στους Βενετούς παραχώρησε τα πρώτα εμπορικά προνόμια.

Όθων Α΄ (σελ. 45)

(912 - 973). Βασιλιάς της Γερμανίας (936 - 961) και της Ιταλίας (961 - 973), ο ιδρυτής και πρώτος αυτοκράτορας της Γερμανορωμαϊκής Αυτοκρατορίας ("*Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους*"), μία από τις κορυφαίες φυσιογνωμίες της μεσαιωνικής Ευρώπης.

Το 962 στέφθηκε από τον πάπα στη Ρώμη "*αυτοκράτωρ Ρωμαίων*".

Επεδίωξε την επέκτασή του στη Ν. Ιταλία σε βάρος των Βυζαντινών. Επειδή όμως διαπίστωσε ότι αυτό ήταν ανέφικτο στρατιωτικά, προσπάθησε να το επιτύχει διπλωματικά, επικαλούμενος την ανάγκη συμμαχίας εναντίον των Σαρακηνών και πρότεινε συνοικέσιο ανάμεσα στο γιο του Όθωνα Β΄ και την πριγκίπισσα Θεοφανώ, με προίκα τις βυζαντινές κτήσεις της Ν. Ιταλίας και απώτερο σκοπό τη μελλοντική ένωση της Ανατολικής και Δυτικής Αυτοκρατορίας. Τις προτάσεις αυτές απέρριψε ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς που κατάλαβε την παρελκυστική πολιτική του Όθωνα. Ωστόσο, όταν ανέβηκε στο θρόνο ο Ιωάννης Τζιμισκής, επειδή πιεζόταν από τις καταστάσεις, αποδέχτηκε το συνοικέσιο, αλλά δεν ικανοποίησε απόλυτα τις γερμανικές απαιτήσεις.

Λιουππράνδος (σελ. 45)

(920 - 970). Επίσκοπος Κρεμώνας (961 - 970). Λογγοβάρδος πολιτικός, εκκλησιαστικός και διπλωματικός παράγοντας του 10ου αι. και συγγραφέας. Τα έργα του αποτελούν πολύτιμη πηγή πληροφοριών για τα γεγονότα της εποχής του και άσκησαν μεγάλη επίδραση στην πολιτική σκέψη του Μεσαίωνα και στη μεταγενέστερη ιστορική και φιλολογική έρευνα.

Χρημάτισε ως σύμβουλος του βασιλιά των Γερμανών Όθωνα Α΄ και υπηρέτησε πιστά τα πολιτικά σχέδιά του. Γι αυτό ο Όθων τον ονόμασε στα τέλη του 961 επίσκοπο της Κρεμώνας.

Ο Λιουππράνδος στάλθηκε ως πρεσβευτής στην Κων/πολη το 968 για διαπραγματεύσεις. Πρότεινε γάμο του Όθωνα Β΄ (διαδόχου του Όθωνα Α΄) με τη βυζαντινή πριγκίπισσα Θεοφανώ, με προίκα τις βυζαντινές κτήσεις της Ν. Ιταλίας.

Ο Νικηφόρος Φωκάς απέρριψε τις προτάσεις του επικαλούμενος τη γερμανική επιθετικότητα εναντίον των βυζαντινών ιταλικών κτήσεων και επιφύλαξε πολλές ταπεινώσεις στο Λιουππράνδο. Η παραμονή του στην Κων/πολη κράτησε 4 μήνες. Στο διάστημα αυτό προέκυψαν πολλές διενέξεις και για το ακανθώδες θέμα του αυτοκρα-

τορικού τίτλου. Τελικά η πρεσβεία αυτή έληξε άδοξα και ο Λιουππράνδος επέστρεψε άπρακτος στη Δύση.

Όθων Β΄ (ο Ερυθρός ή Χωλός) (σελ. 46)

(955 -983). Βασιλιάς της Γερμανίας (961 -983) και αυτοκράτορας της Γερμανορωμαϊκής Αυτοκρατορίας (973 -983). Γιος και διάδοχος του Όθωνα Α΄. Το 972 συνήψε γάμο πολιτικής σκοπιμότητας με τη βυζαντινή πριγκίπισσα Θεοφανώ. Το 980 ο Όθων Β΄ επιχείρησε μια μοιραία εκστρατεία στην Ιταλία με στόχο την εκδίωξη των Βυζαντινών και των Αράβων της Σικελίας. Τελικά όμως συντρίφτηκε από τους Άραβες σε ναυμαχία στον Κρότωνα το 982. Εν τω μεταξύ είχε κλονιστεί η υγεία του και ένα χρόνο αργότερα πέθανε στη Ρώμη σε ηλικία 28 ετών.

Θεοφανώ (σελ. 46)

(950 -991). Βυζαντινή πριγκίπισσα, ανεψιά του Ιωάννη Τζιμισκή. Το 972 νυμφεύθηκε τον Όθωνα Β΄ (διάδοχο του Όθωνα Α΄) και έγινε αυτοκράτειρα της Γερμανίας (972 -991). Ήταν εξαιρετικά όμορφη και καλλιεργημένη.

Ο γάμος της είχε μεγάλη πολιτική και πολιτιστική σημασία.

Πολιτική, διότι: βελτιώθηκαν οι σχέσεις μεταξύ της Γερμανικής και της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Οι Γερμανοί έπαψαν να προβάλλουν διεκδικήσεις στις βυζαντινές κτήσεις της Ν. Ιταλίας και απέφευγαν να χρησιμοποιούν στα δημόσια έγγραφα τον τίτλο του "αυτοκράτορα των Ρωμαίων".

Πολιτιστική, διότι: Η παρουσία της Θεοφανώς και της πολυμελούς συνοδείας της στη γερμανική αυλή έδωσε νέα ώθηση στα Γράμματα και στις Τέχνες, ενώ το εθιμοτυπικό της επηρεάστηκε από το Βυζαντινό. Η συμβολή της Θεοφανώς στην πολιτιστική εξέλιξη της Γερμανίας θεωρείται κεφαλαιώδους σημασίας.

[Ο Όθων αγάπησε πολύ τη Θεοφανώ και της παραχώρησε με επίσημη πράξη ολόκληρες επαρχίες στην Ιταλία, τη Γερμανία και την Ολλανδία. Απέκτησαν 4 παιδιά].

Κρεμώνα (σελ. 45)

Πόλη της Β. Ιταλίας

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Κατεπάνω (σελ. 46)

(< κατά + επάνω) = διοικητής, ανώτατος στρατιωτικός και πολιτικός αξιωματούχος σε βυζαντινές επαρχίες. Ήταν ο ύπατος εκπρόσωπος του αυτοκράτορα στην κάθε επαρχία.

κατεπανάτο (σελ. 45)

Βυζαντινή επαρχία. Διοικούνταν από τον κατεπάνω.

Ο αυτοκράτορας Ιωάννης Τζιμισκής το 975 ίδρυσε το κατεπανάτο της Ιταλίας, με έδρα το Μπάρι.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

717 – 1025

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
7ος - 8ος αι. μ.Χ.	Μετοικεσίες πληθυσμών από Ελλάδα στη Σικελία και Ν. Ιταλία
αρχές 10ου αι.	- κατάκτηση Σικελίας από Άραβες - μετακίνηση Σικελιωτών στη Ν. Ιταλία - πύκνωση ελληνικού στοιχείου στη Ν. Ιταλία
μέσα 10ου αι.	Ήττα Κων/νου Ζ' από Άραβες
951	Όθων Α': "βασιλεύς Ιταλίας"
962	Όθων Α': "αυτοκράτωρ Ρωμαίων"
968	Ο Λιουτπράνδος στην Κων/πολη - διπλωματικό επεισόδιο
975	Ίδρυση κατεπανάτου Ιταλίας από Ιωάννη Τζιμισκή
972	Γάμος Όθωνα Β' με πριγκίπισσα Θεοφανώ
982	Ήττα Όθωνα Β' από Άραβες στον Κρότωνα (λιμάνι Ν. Ιταλίας)
μέσα 11ου αι.	- Εμφάνιση Νορμανδών στη Ν. Ιταλία - απειλή για τις βυζαντινές κτήσεις

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Μελέτησε στο πρώτο παράθεμα τις αιτίες της μετανάστευσης των Σικελιωτών και παρακολούθησε στο χάρτη τη διαδρομή που ακολούθησαν οι φυγάδες. Ποιες ήταν οι συνέπειες της μετανάστευσης για τη Σικελία και τη Ν. Ιταλία;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από αγιολογικό κείμενο (βίος αγίων Σάββα και Μακαρίου) και αναφέρεται στη μετανάστευση ενός μέρους του σικελικού πληθυσμού προς την Καλαβρία. Οι αιτίες της μετανάστευσης αυτής ήταν οι αραβικές επιθέσεις και λεηλασίες και η μεγάλη πείνα που επακολούθησε. Η πείνα οδήγησε τους κατοίκους σε απόγνωση και έφτασαν μέχρι και σε ανθρωποφαγία.

Οι Σικελιώτες υπό την ηγεσία του αγίου Σάββα, έφυγαν προς το ανατολικό μέρος του νησιού, διασχίζοντας ερημικά βουνά και εγκαταστάθηκαν σε πολύ οχυρά κάστρα στην περιοχή της Ραμέττας. Στη συνέχεια με πλοία πέρασαν στην Καλαβρία.

Οι συνέπειες της μετανάστευσης αυτής ήταν κυρίως δημογραφικές: δηλαδή μειώθηκε ο πληθυσμός της Σικελίας και ενισχύθηκε το ελληνικό στοιχείο της Καλαβρίας.

Το παράθεμα συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, γιατί μας δίνει περισσότερες πληροφορίες για τις συνέπειες της κατάκτησης της Σικελίας από τους Άραβες και τις αιτίες που οδήγησαν τους Σικελιώτες να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να μετακινηθούν στη Ν. Ιταλία.

2. Αναζήτησε στο δεύτερο παράθεμα τις αιτίες της εξέγερσης του πληθυσμού του Rossano Καλαβρίας. Πώς εκφράστηκε η δυσαρέσκεια των εξεγερμένων;

Το κείμενο είναι απόσπασμα από αγιολογικό κείμενο (Βίος Νείλου του Νέου) και αναφέρεται στην εξέγερση των κατοίκων του Ροσάνου / Rossano, συμπληρώνοντας την ιστορική αφήγηση σχετικά με την πολιτική του Βυζαντίου έναντι των Αράβων στα χρόνια της βασιλείας του Νικηφόρου Φωκά.

Σύμφωνα με το κείμενο, κατά τα έτη 965 -966 μάγιστρος (: στρατηγός-διοικητής) της Καλαβρίας ήταν ο Νικηφόρος Εξακιονίτης. Αυτός αποφάσισε να κατασκευάσει χελάνδια, δηλαδή πολεμικά πλοία με προσωπική εργασία των κατοίκων της περιοχής, για να προστατεύσει με αυτά τις παραλιακές πόλεις από τις επιθέσεις των Αράβων που είχαν ως ορμητήριο τη Σικελία, και να αφανίσει την ίδια.

Όταν τα πλοία κατασκευάστηκαν και ήταν έτοιμοι να τα καθελκύσουν στη θάλασσα, οι κάτοικοι του Rossano τα πυρπόλησαν και κρέμασαν τους καπετάνιους τους. Η αιτία της εξέγερσης αυτής, σύμφωνα με το κείμενο, ήταν ότι δεν ήθελαν να υπηρετήσουν στα χελάνδια, -γιατί αυτοί θα αποτελούσαν τα πληρώματά τους-, καθώς δεν είχαν τέτοια εμπειρία και από την άλλη ήθελαν να εμποδίσουν τη βυζαντινή αντεπίθεση εναντίον της Σικελίας.

Αντιλαμβανόμαστε βέβαια ότι αυτή η εξέγερση ήταν μια πολιτική σύγκρουση των κατοίκων της Καλαβρίας, που ήθελαν να εμποδίσουν τα επεκτατικά σχέδια της βυζαντινής κυβέρνησης.

3. Ποιες σημερινές λέξεις προήλθαν από τους όρους κατεπάνω και μάγιστρος; Πώς είναι οι λέξεις αυτές σ' άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες;

Από τους μεσαιωνικούς όρους μάγιστρος και κατεπάνω προήλθαν οι εξής σημερινές λέξεις:

	ΕΛΛΗΝΙΚΑ	ΑΛΛΕΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ
μάγιστρος	Μαέστρος Μάστορας	Master (αγγλικά) Meister (γερμανικά)
κατεπάνω	καπετάνιος	Captain (αγγλικά) Kapitan (γερμανικά)

4. Γιατί οι βυζαντινές αρχές δεν αναγνώριζαν στο γερμανό ηγεμόνα τον τίτλο imperator -βασιλεύς, αλλά μόνο τον τίτλο rex -ρήγας; Τι καταλογίζει ο Νικηφόρος Φωκάς στο γερμανό πρεσβευτή και στη γερμανική πολιτική;

Από το παράθεμα " Λιουτπράνδος και βυζαντινές αρχές", που είναι απόσπασμα από έκθεση του Λιουτπράνδου για την πρεσβεία του στην Κων/πολη, προκύπτει ότι το ακανθώδες θέμα που δηλητηρίαζε τις σχέσεις βυζαντινού και γερμανικού κράτους, ήταν ο τίτλος "imperator Romanorum" (= αυτοκράτωρ Ρωμαίων) ή "βασιλεύς Ρωμαίων".

Οι βυζαντινές αρχές δεν αναγνώριζαν στο γερμανό ηγεμόνα τον τίτλο imperator, γιατί είχαν την αντίληψη ότι πάνω στη γη δε μπορούσε να υπάρξει παρά μόνο μία αυτοκρατορία,

η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, και μόνο ένας αυτοκράτορας, που έφερε τον τίτλο "imperator Romanorum". Το να υπάρχουν δύο αυτοκράτορες, για τους Βυζαντινούς ήταν κάτι το εξωπραγματικό, που δεν μπορούσε να έχει ούτε ισχύ, ούτε διάρκεια. Αποτελούσε γι' αυτούς σκάνδαλο και σφετερισμός των νομίμων δικαιωμάτων τους. Οι Βυζαντινοί θεωρούσαν ότι στους ηγεμόνες της Δύσης ταίριαζε περισσότερο ο τίτλος rex - ρήγας, που δήλωνε ηγεμόνα κατά πολύ κατώτερο από το "βασιλέα των Ρωμαίων", που είχε την έδρα του στην Κων/πολη.

Γι' αυτό το λόγο συγκρούστηκαν δύο φορές με τους ηγεμόνες της Δύσης: Την πρώτη φορά το έτος 800 με τον Καρλομάγνο, που ίδρυσε το φραγκικό κράτος και στέφθηκε από τον πάπα στη Ρώμη "imperator Romanorum", και τη δεύτερη φορά το 962 με τον Όθωνα Α', που ίδρυσε την Γερμανορωμαϊκή Αυτοκρατορία ("Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους") και στέφθηκε κι αυτός "imperator Romanorum", από τον πάπα στη Ρώμη.

Από το παράθεμα προκύπτει ότι οι Βυζαντινοί ήταν εξοργισμένοι με τον σφετερισμό του τίτλου από τον Όθωνα Α' και με την ιταλική πολιτική των Γερμανών. Γι' αυτό ο Νικηφόρος Φωκάς καταλογίζει στο γερμανό ηγεμόνα ασέβεια, επειδή κατέλαβε τη Ρώμη με εχθρική εισβολή και φέρθηκε με βάρβαρο τρόπο στους κατοίκους της Ιταλίας. Επίσης καταλογίζει στον Όθωνα Α' ότι επιδίωξε να καθυποτάξει βίαια τις πόλεις του βυζαντινού κράτους (βυζαντινές κτήσεις) και επειδή δεν τα κατάφερε, έστειλε το Λιουππράνδο για διαπραγματεύσεις με πρόσχημα την ειρήνη, αλλά στην πραγματικότητα ως κατάσκοπο.

Το παράθεμα συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, γιατί μας διαφωτίζει γιατί ο Νικηφόρος Φωκάς επικαλέστηκε τη γερμανική επιθετικότητα εναντίον των ιταλικών κτήσεων και απέρριψε τις προτάσεις του Λιουππράνδου.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πώς διαμορφώθηκε ο ελληνισμός της Ν. Ιταλίας στις αρχές του 10ου αι.;

Στη Ν. Ιταλία και στη Σικελία, ήδη από την αρχαιότητα (8ος - 6ος αι. π.Χ.) με το β' ελληνικό αποικισμό ζούσαν πολλοί Έλληνες, γι' αυτό και η περιοχή αυτή λεγόταν Μεγάλη Ελλάς. Τον 7ο και 8ο αι. μ.Χ. ο ελληνικός πληθυσμός των περιοχών αυτών ενισχύθηκε από τις μετοικεσίες των ελληνικών πληθυσμών από την Ελλάδα, εξαιτίας των σλαβικών επιθέσεων.

Στις αρχές του 10ου αι. οι Άραβες κατέκτησαν τη Σικελία, που ήταν βυζαντινή κτήση και εξαιτίας αυτού του γεγονότος οι Σικελιώτες εγκατέλειψαν τις εστίες τους και μετακινήθηκαν στη Νότια Ιταλία, πυκνώνοντας έτσι το ελληνικό στοιχείο της περιοχής.

Μετά την κατάκτηση της Σικελίας από τους Άραβες στο Βυζάντιο απέμεινε μόνο η Νότια Ιταλία που περιλάμβανε 3 θέματα: 1) της Λογγοβαρδίας, 2) της Καλαβρίας και 3) της Λουκανίας.

2. Πού αποσκοπούσε η δυτική πολιτική των αυτοκρατόρων της Μακεδονικής δυναστείας;

Η δυτική πολιτική των αυτοκρατόρων της Μακεδονικής δυναστείας αποσκοπούσε:

α) στη διατήρηση και επέκταση των κτήσεών τους στην Ιταλία και β) στην απόκρουση των αραβικών επιθέσεων και της γερμανικής απειλής.

3. Ποια τακτική ακολούθησε ο Νικηφόρος Φωκάς έναντι των Αράβων και των Γερμανών;

Ο Νικηφόρος Φωκάς έναντι των Αράβων της Σικελίας ακολούθησε αμυντική πολιτική, στηριζόμενος σε συμμαχίες με ιταλούς ηγεμόνες και στη βοήθεια του τοπικού πληθυσμού.

Έναντι των Γερμανών όμως ακολούθησε σκληρή πολιτική στις διαπραγματεύσεις με τον απεσταλμένο του Όθωνα Α', Λιουτπράνδο. Εξέφρασε την οργή των Βυζαντινών για τον τίτλο "βασιλεύς Ρωμαίων" και απέρριψε την πρόταση για το γάμο του διαδόχου Όθωνα Β' με την πριγκίπισσα Θεοφανώ, με προίκα τις βυζαντινές κτήσεις της Νότιας Ιταλίας και επιφύλαξε πολλές ταπεινώσεις στο Λιουτπράνδο, που επέστρεψε άπρακτος στη Δύση.

4. Τι γνωρίζετε για τη δυτική πολιτική του Ιωάννη Τζιμισκή;

Ο Ιωάννης Τζιμισκής συνένωσε τα τρία "θέματα" της Ιταλίας και ίδρυσε το κατεπανάτο της Ιταλίας (975). Όρισε ως έδρα του κατεπάνω (:διοικητή) της Ιταλίας το Μπάρι. Συγχρόνως ο Τζιμισκής ακολούθησε μετριοπαθή πολιτική έναντι των Γερμανών. Συναίνεσε στο γάμο της ανεψιάς του Θεοφανώς με τον Όθωνα Β' (διάδοχο του Όθωνα Α'), αλλά δεν ικανοποίησε απόλυτα τις γερμανικές απαιτήσεις.

5. Ποια ήταν η ιταλική πολιτική του Βασιλείου Β';

Ο Βασίλειος Β' αντιμετώπισε αποτελεσματικά τις εξωτερικές απειλές με τη βοήθεια των Βενετών και των Πισατών. Στους Βενετούς παραχώρησε τα πρώτα εμπορικά προνόμια, που αργότερα διευρύνθηκαν από τους Κομνηνούς.

II. ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

717 – 1025

1. Οι εξελίξεις στην οικονομία και την κοινωνία

Περίληψη

Στα χρόνια της Μακεδονικής δυναστείας σταθεροποιήθηκε η δημογραφική εξέλιξη (δηλαδή αυξήθηκε ο πληθυσμός) και βελτιώθηκε η οικονομία, κυρίως η αστική.

α. Οικονομία και κοινωνία της υπαίθρου

Στην αρχή της εποχής της Μακεδονικής δυναστείας (8ος - 9ος αι.) άρχισε να σχηματίζεται μια **νέα αριστοκρατία της γης (επαρχιακή)**, ενώ παράλληλα υπάρχει και η **αριστοκρατία των αξιωμάτων (αστική)**. Η βυζαντινή αριστοκρατία συνδέεται με την εμφάνιση οικογενειακών επωνύμων (8ος - 11ος αι.). Οι δύο αυτές ομάδες συνδέονται με επιγαμίες και συγχωνεύονται σε ενιαία τάξη στα τέλη του 10ου αι. Είναι η τάξη των "**δυνατών**", που αποτελεί την άρχουσα τάξη της εποχής.

Στην ύπαιθρο ζουν και οι **πένητες**, δηλαδή αγροτικές μάζες που αποτελούνται από **ελεύθερους γαιοκτήμονες, ακτήμονες γεωργούς και παρόικους**.

Από τις αρχές του 9ου έως τα μέσα του 11ου αι. η αγροτική κοινότητα και οι ανεξάρτητοι αγρότες πλήττονται από τους μεγαλογαιοκτήμονες, που τους αποσπούν τα κτήματα και από το κράτος που τους επιβάλλει βαριά φορολογία. Απ' την άλλη οι ευγενείς είναι απρόθυμοι να δαπανήσουν χρήματα για τη βελτίωση των μέσων και τεχνικών παραγωγής. Γι' αυτούς τους λόγους η αγροτική παραγωγή στο Βυζάντιο παραμένει στάσιμη και ευάλωτη στις κρίσεις που άρχισαν να εκδηλώνονται στα μέσα του 11ου αι.

β. Οικονομία και κοινωνία των πόλεων

Την ίδια περίοδο στις **πόλεις**, παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη η αστική οικονομία. Από τον 9ο έως τον 11ο αι. ανοικοδομούνται παλαιές πόλεις, (όπως η Πάτρα, η Σπάρτη κ.ά.) και οικοδομούνται νέες με έντονη οικονομική λειτουργία, όπως η Έφεσος, η Τραπεζούντα κ.ά., όπου διεξάγονται ετήσιες **εμποροπανηγύρεις**. Επίσης αρκετά κάστρα, έγιναν αστικά κέντρα με ημιαγροτικό χαρακτήρα (**αστυκώμαι ή αγροτοπόλεις**).

Στις πόλεις την εποχή αυτή ζουν: α) οι ευγενείς, β) η μεσαία τάξη και γ) ο δήμος.

α) Οι ευγενείς είναι η νέα αριστοκρατική τάξη, που έχει προκύψει από τη συγχώνευση της αριστοκρατίας της γης με την αριστοκρατία των αξιωμάτων.

β) Η μεσαία τάξη είναι η τάξη των επιχειρηματιών, που αποτελείται από εμποροβιοτέχνες, ναυκλήρους και τραπεζίτες. Είναι οργανωμένη σε συντεχνίες και ασκεί μεγάλη κοινωνική και πολιτική επιρροή. Από τις αρχές του 10ου αι. αναπτύχθηκαν πολύ οι βιοτεχνίες και κυρίως το εξωτερικό εμπόριο.

γ) Ο δήμος, δηλαδή οι πολυάριθμες λαϊκές μάζες, αποτελείται από φτωχούς που εργάζονταν περιστασιακά ή ήταν άνεργοι.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- ▶ Εποχή Μακεδονικής δυναστείας:
 - ↳ σταθεροποίηση δημογραφικής εξέλιξης
 - ↳ βελτίωση οικονομίας

α. Οικονομία και κοινωνία της υπαίθρου

- **8ος - 9ος αι.**
 - ↳ νέα αριστοκρατία γης (επαρχιακή)
 - ↳ νέα αριστοκρατία αξιωμάτων (αστική)
- **8ος - 11ος:** επέκταση οικογενειακών επωνύμων → νέα αριστοκρατία
- ▶ **Επιγαμίες:** αριστοκρατία γης + αριστοκρατία αξιωμάτων → νέα αριστοκρατία **(δυνατοί)**
- ▶ **δυνατοί:** πολιτικοί, στρατιωτικοί και θρησκευτικοί άρχοντες, διαχειριστές κρατικής, αυτοκρατορικής, εκκλησιαστικής και μοναστικής περιουσίας.
- ▶ **πένητες:** αγροτικές μάζες:
 - ↳ α) ελεύθεροι γαιοκτήμονες
 - ↳ β) ακτήμονες γεωργοί
 - ↳ γ) πάροικοι
- **αρχές 9ου αι.:** αγροτική κοινότητα και ανεξάρτητοι αγρότες πλήττονται από:
 - α) τους μεγαλοκτηματίες → αποσπούν τα κτήματα των μικρομεσαίων (με νόμιμους και παράνομους τρόπους)
 - β) το κράτος → φορολογικές πιέσεις
- ▶ **μεγάλα κτήματα:**
 - ↳ δεν ήταν ενιαία
 - ↳ αποτελούνταν από πολυάριθμες διάσπαρτες εκτάσεις, **τα χωρία ή προάστεια**

↓

Καλλιεργούνται από ελεύθερους ενοικιαστές ή παροίκους
- ▶ **Ευγενείς:**
 - ↳ ζουν άνετη ζωή
 - ↳ έχουν εισοδήματα από κτήματα και μισθούς
 - ↳ είναι απρόθυμοι να επενδύσουν για βελτίωση παραγωγής
- Αποτέλεσμα:** στάσιμη η αγροτική παραγωγή

β. Οικονομία και κοινωνία των πόλεων

- ▶ **πόλεις** → αστική οικονομία → μεγάλη ανάπτυξη
- **9ος - 11ος αι.:**
 - ↳ ανοικοδόμηση παλαιών πόλεων (π.χ. Πάτρα, Σπάρτη κ.ά.)
 - ↳ οικοδόμηση νέων πόλεων
 - ↳ Κάστρα → αστικά κέντρα με ημιαγροτικό χαρακτήρα: **(ασυκώμαι ή αγροτοπόλεις)**
- ▶ **Εμποροπανηγύρεις:** ετήσιες, σε μεγάλες πόλεις (π.χ.: Έφεσος, Τραπεζούς κ.ά.)
- ▶ **Συστήματα:** επαγγελματικά σωματεία (συντεχνίες) εμπόρων και βιοτεχνών.

- ▶ **Επαρχικών βιβλίων:** συλλογή νομικών διατάξεων → καθόριζε τη λειτουργία των "συστημάτων" στην Κων/πολη, από τον 10ο αι.
- ▶ **Βιοτεχνίες:** → τροφίμων και επεξεργασίας ειδών πολυτελείας (μετάξι, μπαχαρικά, κλπ.) 717 – 1025
- ▶ **Εμπόριο:**
 - εσωτερικό και εξωτερικό
 - εμπορικές σχέσεις με: Βούλγαρους, Ρώσους, Ιταλ.πόλεις, Χαλιφάτο
 - μακρινά ταξίδια εμπόρων για μπαχαρικά, βαφικές ύλες, αρώματα
 - εκτελωνισμός προϊόντων → Τραπεζούντα
- ▶ **Μεσαία τάξη:**
 - τάξη επιχειρηματιών.
 - Αποτελείται από: - εμποροβιοτέχνες, ναύκληρους, τραπεζίτες
 - ήταν οργανωμένη σε συντεχνίες ή αδελφότητες
 - υποκινούσε λαϊκά κινήματα κατά των ευγενών
 - ασκούσε μεγάλη πολιτική και κοινωνική επιρροή (κυρίως 11ο αι)
- ▶ **Δήμος:** πολυάριθμες λαϊκές μάζες. Αποτελούνταν από: φτωχούς και άνεργους

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

(8ος - 11ος αι.)

Υ Π Α Ι Θ Ρ Ο Σ	Π Ο Λ Ε Ι Σ
<p>- αγροτική οικονομία → εκχρηματισμένη</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>Περιορισμένη ανάπτυξη</p> <p>- αγροτική παραγωγή</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>στάσιμη</p> <hr style="border-top: 1px dotted black;"/> <p><i>[9ος - 10ος αι.: ανάπτυξη βιοτεχνίας σχετικής με αγροτικές δραστηριότητες (π.χ.: σιδηρουργεία, κατασκευές αγροτικών εργαλείων κ.λ.π.)]</i></p>	<p>- αστική οικονομία → εκχρηματισμένη</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>Μεγάλη ανάπτυξη</p> <p>- Εμπόριο: εσωτερικό και εξωτερικό</p> <p>- Βιοτεχνίες: τροφίμων και επεξεργασίας ειδών πολυτελείας</p> <p>- Ναυσιπλοΐα</p> <p>- Υπηρεσίες: τράπεζες κ.ά.</p>

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (8ος - 11ος αι.)

Η ακμή
του Βυζαντίου

Υ Π Α Ι Θ Ρ Ο Σ	Π Ο Λ Ε Ι Σ
8ος - 9ος αι.: αριστοκρατία γης (επαρχιακή)	8ος - 9ος αι.: αριστοκρατία αξιωμάτων (αστική)
Τέλη 10ου αι.: αριστοκρατία γης + αριστοκρατία αξιωμάτων (με επιγαμίες) → νέα βυζαντινή αριστοκρατία: δυνατοί	
<ul style="list-style-type: none"> - Δυνατοί: μεγαλογαιοκτήμονες - πένητες: - ελεύθεροι γαιοκτήμονες <li style="padding-left: 20px;">- ακτήμονες γεωργοί <li style="padding-left: 20px;">- πάροικοι - (Δούλοι) 	<ul style="list-style-type: none"> - Δυνατοί: πολιτικοί, στρατιωτικοί, θρησκευτικοί άρχοντες, και διαχειριστές κρατικής, αυτοκρατορικής, εκκλησιαστικής και μοναστικής περιουσίας. - Μεσαία τάξη: (10ος - 11ος αι.) <li style="padding-left: 20px;">- επιχειρηματίες <li style="padding-left: 20px;">- έμποροι <li style="padding-left: 20px;">- βιοτέχνες <li style="padding-left: 20px;">- ναύκληροι <li style="padding-left: 20px;">- τραπεζίτες - δήμος: (πολυάριθμες λαϊκές μάζες) <li style="padding-left: 20px;">- φτωχοί και άνεργοι - (Δούλοι)

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Αριστοκρατία γης (επαρχιακή) (σελ. 48)

Ισχυρή οικονομική τάξη στο Βυζάντιο. Είναι οι μεγαλογαιοκτήμονες, αυτοί δηλαδή που έχουν μεγάλη κτηματική περιουσία (από τα τέλη του 8ου αι.)

Αριστοκρατία αξιωμάτων (αστική) (σελ. 48)

Ισχυρή πολιτική τάξη στο Βυζάντιο. Όσοι ανήκουν σ' αυτή την τάξη κατέχουν υψηλά αξιώματα, στρατιωτικά και πολιτικά, και μισθοδοτούνται από το κράτος.

Νέα αριστοκρατία: Δυνατοί (σελ. 48)

Η άρχουσα τάξη στο Βυζάντιο, που προέκυψε στα τέλη του 10ου αι. από τη συγχώνευση με επιγαμίες της αριστοκρατίας της γης με την αριστοκρατία των αξιωμάτων. Είναι οι **δυνατοί**.

Οι δυνατοί κατείχαν πλούτο και πολιτική δύναμη και μετείχαν άμεσα ή έμμεσα στην εξουσία. Επεδίωκαν: 1) την επέκταση της γης που κατείχαν, 2) τον έλεγχο του αγροτικού

κόσμου, 3) την απόσπαση όλο και περισσότερων προνομίων από το κράτος, 4) την ενίσχυση της παρουσίας τους στην άσκηση της εξουσίας, με μονοπώληση κάποιων κρατικών θέσεων.

Στην τάξη αυτή περιλαμβάνονται πολιτικοί, στρατιωτικοί και θρησκευτικοί άρχοντες και οι διαχειριστές της κρατικής, της αυτοκρατορικής, της εκκλησιαστικής και μοναστικής περιουσίας.

Συχνά οι **δυνατοί** γίνονταν επικίνδυνοι και για την κεντρική εξουσία, γι' αυτό χρειάστηκε να παρθούν αυστηρά μέτρα από το βυζαντινό κράτος για να περιοριστεί η δύναμή τους.

Πένητες ή "φτωχοί" (σελ. 48)

Οι αγροτικές μάζες στο Βυζάντιο, που αποτελούνται από τους ελεύθερους γαιοκτήμονες, τους ακτήμονες γεωργούς και τους παροίκους (8ος - 11ος αι.).

Ελεύθεροι γαιοκτήμονες (σελ. 48)

Φτωχή αγροτική τάξη, στην οποία ανήκαν αγρότες, που μη έχοντας τα μέσα να πληρώσουν τις υποχρεώσεις τους, εγκατέλειπαν τη γη τους. Η "ελευθερία" τους συνίστατο στο ότι δεν τους έπιανε η φορολογία. Αυτοί για το κράτος θεωρούνταν ανύπαρκτοι (8ος - 11ος αι.).

Ακτήμονες γεωργοί (σελ. 48)

Φτωχοί αγρότες, που δεν είχαν δικά τους κτήματα, αλλά μίσθωναν (:νοίκιαζαν) γη για καλλιέργεια και πλήρωναν ενοίκιο στον ιδιοκτήτη.

Πάροικοι (σελ. 48)

Χωρικοί εγκατεστημένοι σ' ένα κλήρο γης, που δεν τους ανήκει και που τον εκμεταλλεύονται βάσει ενός συμβολαίου που υπέγραψαν με τον ιδιοκτήτη του κτήματος. "Ήταν δεμένοι με τη γη ή είχαν προσωπική εξάρτηση από τους κυρίους τους" με την έννοια της δέσμευσης του συμβολαίου, που όριζε να καλλιεργούν τα κτήματά τους υποχρεωτικά και να πληρώνουν φόρο ή να κάνουν αγγαρείες στους ιδιοκτήτες τους (από τον 9ο αι.).

Χωρία ή προάστεια (σελ. 48)

Από τις αρχές 9ου έως τα μέσα του 11ου αι.: Πολυάριθμες διάσπαρτες αγροτικές εκτάσεις, που καλλιεργούσαν ελεύθεροι ενοικιαστές ή πάροικοι.

Γενικότερα **χωρίον** είναι η αγροτική κοινότητα. Η ακμή της χρονολογείται στον 8ο και 9ο αι. Τα θεμέλιά της υπονομεύτηκαν από την επέκταση των δυνατών.

Πόλεις (σελ. 49)

Από τις αρχές του 9ου αι. στη βυζαντινή αυτοκρατορία ανοικοδομούνται παλαιές πόλεις, ενώ ιδρύονται και νέες και γίνονται το επίκεντρο της ανάπτυξης της αστικής οικονομίας. Παρουσιάζουν μεγάλη εμπορική κίνηση και σε μερικές γίνονται κάθε χρόνο εμποροπανηγύρεις.

Εμποροπανηγύρεις (σελ. 49)

Εμπορικός θεσμός που καθιερώθηκε από τον 9ο αι. σε μεγάλες πόλεις της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Ήταν συγκεντρώσεις εμπόρων σε κάποια πόλη με την ευκαιρία της γιορτής κάποιου αγίου. Οι μεγαλύτερες εμποροπανηγύρεις γίνονταν στην Έφεσο, στην Ευχάϊτα, στην Τραπεζούντα κ.α.

Αστικώμαι ή Αγροτοπόλεις (σελ. 49)

Από τις αρχές του 9ου αι. στο Βυζάντιο, κάποια κάστρα όπως το Άρτζε (στη Γεωργία) και το Άνιον (στην Αρμενία) έγιναν αστικά κέντρα με ημιαγροτικό χαρακτήρα. Συνδύαζαν δηλαδή τα χαρακτηριστικά και των αγροτικών κοινοτήτων και των πόλεων.

Συστήματα (σελ. 49)

Επαγγελματικά σωματεία εμπόρων και βιοτεχνών στο Βυζάντιο και κυρίως στην Κων/πολη. Τα σωματεία αυτά καθόριζαν την ποσότητα της παραγωγής των προϊόντων και τις τιμές τους. Η λειτουργία των "συστημάτων" στην Κων/πολη καθοριζόταν από το "Επαρχικόν Βιβλίον".

Επαρχικόν βιβλίον (σελ. 49)

Συλλογή νομικών διατάξεων, ένα είδος κώδικα, που καθόριζε τη λειτουργία των "συστημάτων" (:επαγγελματικών σωματείων) στην Κων/πολη (από τις αρχές του 10ου αι.).

Μεσαία τάξη (σελ. 49)

Η τάξη των επιχειρηματιών που δημιουργήθηκε στο Βυζάντιο κατά τον 10ο και 11ο αι. από τη συνεχή ανάπτυξη της αστικής οικονομίας. Αποτελείτο από εμποροβιοτέχνες, ναυκλήρους και τραπεζίτες. Ήταν οργανωμένη σε συντεχνίες ή αδελφότητες. Ασκούσε μεγάλη κοινωνική και πολιτική επιρροή, κυρίως στα μέσα του 11ου αι. και συχνά υποκινούσε λαϊκά κινήματα κατά των ευγενών.

Δήμος (σελ. 49)

Οι πολυάριθμες λαϊκές μάζες των πόλεων στο Βυζάντιο (8ος - 11ος αι.). Αποτελούνταν κυρίως από φτωχούς, που εργάζονταν περιστασιακά ή άνεργους.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Ποιες κατηγορίες αγαθών περιλάμβανε και πού οφειλόταν η ευφορία των κτημάτων του Φιλάρету;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από το "Βίο του αγίου Φιλάρету" (αγιολογικό κείμενο) και αναφέρει την περιουσία ενός μικρασιάτη μεγαλογαιοκτήμονα από την Παφλαγονία. Η περιουσία του περιλάμβανε: α) αγέλες πολλών ζώων, β) δεκάδες αγροκτήματα (48), γ) χιλιάδες υπηρέτες και δ) πάρα πολλά άλλα πλούτη. Τα κτήματά του ήταν πολύ εύφορα, διότι είχαν το πλεονέκτημα να ποτίζονται, καθώς βρίσκονταν κοντά σε πηγές.

Το παράθεμα συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, γιατί μας διαφωτίζει περισσότερο σχετικά με τον πλούτο των δυνατών. Μέσα από το συγκεκριμένο παράδειγμα σχηματίζουμε μια εικόνα για το πλήθος των αγαθών που είχαν και την οικονομική τους δύναμη.

2. Με βάση τα δεδομένα του πίνακα, να εκφράσεις τη γνώμη σου για τις αλλαγές που σημειώθηκαν στους ρυθμούς διαμόρφωσης της μεσοβυζαντινής αριστοκρατίας.

Μελετώντας τον πίνακα που δείχνει την επέκταση των οικογενειακών επωνύμων και τη συγκρότηση της βυζαντινής αριστοκρατίας από τον 8ο έως τον 11ο αι., διαπιστώνουμε τα εξής:

1) Από τον 8ο έως τον 9ο αι. οι ρυθμοί διαμόρφωσης της βυζαντινής αριστοκρατίας αυξάνονται αισθητά κατά τον 9ο, διότι τον 8ο αι. υπάρχουν 6 οικογενειακά επώνυμα, ενώ κατά τον 9ο υπάρχουν 10 - 11 νέα επώνυμα (σύνολο 16 - 17).

2) Από το έτος 900 - 976 συνεχίζεται η ανοδική τάση, καθώς μαρτυρούνται άλλα 7 - 8 νέα επώνυμα (σύνολο 25).

3) Από το έτος 976 - 1025, δηλαδή την περίοδο της βασιλείας του Βασιλείου Β΄, έχουμε σχεδόν διπλασιασμό των επωνύμων, φτάνοντας τα 45 - 50 συνολικά.

4) Από το έτος 1025 - 1100, εμφανίζονται μόνο 10 νέα επώνυμα.

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι οι ρυθμοί διαμόρφωσης της βυζαντινής αριστοκρατίας ήταν πιο έντονοι κατά την περίοδο της βασιλείας του Βασιλείου Β΄.

3. Αξιοποιώντας τα δεδομένα του σχετικού παραθέματος και τις λεπτομέρειες της εικόνας του δείπνου, να εντοπίσεις τα στοιχεία που δείχνουν την πολυτέλεια της ζωής της βυζαντινής αριστοκρατίας (φαγητά, σερβίτσια, σκεύη, έπιπλα).

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από το "Βίο του αγίου Φιλαρέτου" (αγιολογικό κείμενο) και περιγράφει με λεπτομέρειες το πολυτελές γεύμα που παρέθεσε ο μεγαλογαιοκτήμονας Φιλάρετος στους βασιλικούς απεσταλμένους. Συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, καθώς μας δίνει μια εικόνα της χλιδής που χαρακτήριζε τη ζωή της βυζαντινής αριστοκρατίας.

Τα στοιχεία που δείχνουν την πολυτέλεια της ζωής τους είναι: 1) η ύπαρξη παλατιού με τρίκλινο, δηλαδή πολυτελή αίθουσα δεξιώσεων, 2) το υπερβολικά μεγάλο αρχαίο στρογγυλό τραπέζι, από ελεφαντόδοντο, με χρυσή επένδυση, που δέσποζε στη μέση της αίθουσας και χωρούσε 36 άνδρες, 3) τα πλούσια φαγητά που σερβίρονταν.

Την ιδέα που σχηματίζουμε για την πολυτέλεια της ζωής της βυζαντινής αριστοκρατίας, συμπληρώνουν οι εικόνες: "Δείπνο πλουσίων" και "παλάτι πλουσίου". Παρατηρώντας τες διαπιστώνουμε ότι: α) το ντύσιμο των συνδαιτημόνων ήταν πολυτελές, β) τα έπιπλα, τα σκεύη και τα σερβίτσια ήταν πολυτελέστατα, γ) τα φαγητά πλουσιότατα και δ) οι υπηρέτες που στέκονται αριστερά και δεξιά δείχνουν έτοιμοι να ικανοποιήσουν την επιθυμία κάθε συνδαιτημόνα.

4. Αφού ψάξεις στα λεξικά και τις εγκυκλοπαίδειες, κατάταξε σε τρεις στήλες με επικεφαλίδες τα ουσιαστικά ΑΡΩΜΑΤΑ, ΜΠΑΧΑΡΙΚΑ, ΒΑΦΙΚΑ, τα εξωτικά προϊόντα που είχαν το δικαίωμα να εισάγουν στο Βυζάντιο οι έμποροι της Τραπεζούντας ή της ευρύτερης περιοχής (Χαλδίας).

Τα εξωτικά προϊόντα που είχαν το δικαίωμα να εισάγουν στο Βυζάντιο οι έμποροι της Τραπεζούντας ή της ευρύτερης περιοχής (Χαλδίας) ήταν:

ΑΡΩΜΑΤΑ	ΜΠΑΧΑΡΙΚΑ	ΒΑΦΙΚΑ
Ξυλαλόη	Ναρδόσταχυ	Βαρζί
Άμβαρ	Πιπέρι	Λουλάκι
Μόσχος	Κανέλλα	Λάκα
Λιβάνι		Λαζούρι
Σμύρνα		Χρυσόξυλο
		Ζυγαία

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Η ακμή
του Βυζαντίου

1. Πώς διαμορφώνεται η βυζαντινή κοινωνία της υπαίθρου από τον 8ο έως τον 11ο αι.;

Από τον 8ο προς τον 9ο αι. στο βυζάντιο άρχισε να διαμορφώνεται μια νέα αριστοκρατία της γης (ή επαρχιακή). Στα τέλη του 10ου αι. η αριστοκρατία της γης συγχωνεύτηκε με την αριστοκρατία των αξιωμάτων (με επιγαμίες) και έτσι διαμορφώθηκε η νέα βυζαντινή αριστοκρατία, δηλαδή οι "δυνατοί". Οι δυνατοί στην ύπαιθρο είναι μεγαλογαιοκτήμονες, που αποκτούν τα κτήματα των μικρομεσαίων γαιοκτημόνων, με νόμιμους (αγορά ή κληροδοσία) ή και παράνομους τρόπους. Παράλληλα μπορούν να έχουν και κάποια αξιώματα. Με τα έσοδα από τα κτήματά τους και με τους μισθούς που έπαιρναν από το κράτος ως αξιωματούχοι, οι ευγενείς (:δυνατοί) ζούσαν ζωή γεμάτη χλιδή.

Στην ύπαιθρο επίσης ζουν οι αγροτικές μάζες, οι "πένητες" ή "φτωχοί" που αποτελούνταν από τους ελεύθερους γαιοκτήμονες, τους ακτήμονες γεωργούς, που μίσθωναν γη για καλλιέργεια και τους παροίκους, που ήταν δεμένοι με τη γη ή είχαν προσωπική εξάρτηση από τους κυρίους της. Η ζωή των "πενήτων" ήταν πολύ δύσκολη. Οι ανεξάρτητοι αγρότες (:ελεύθεροι γαιοκτήμονες), κινδύνευαν από τη συνήθεια των μεγαλοκτηματιών να αρπάζουν τα κτήματά τους, αλλά και από τη φορολογική πίεση που ασκούσε το κράτος. Πολλοί απ' αυτούς μη μπορώντας να ανταπεξέλθουν, εγκατέλειπαν την ύπαιθρο και συνέρρεαν στις πόλεις ελπίζοντας σε μια καλύτερη ζωή.

2. Πώς διαμορφώνεται η βυζαντινή κοινωνία των πόλεων από τον 8ο έως τον 11ο αι.;

Από τον 8ο αι. στο Βυζάντιο άρχισε να διαμορφώνεται μια αριστοκρατία αξιωμάτων (:αστική). Στα τέλη του 10ου αι. η αριστοκρατία των αξιωμάτων συγχωνεύτηκε με την αριστοκρατία της γης (με επιγαμίες) και έτσι διαμορφώθηκε η νέα βυζαντινή αριστοκρατία, δηλαδή οι "δυνατοί". Στις πόλεις οι "δυνατοί" ήταν πολιτικοί, στρατιωτικοί, και θρησκευτικοί άρχοντες, διαχειριστές της κρατικής, αυτοκρατορικής, της εκκλησιαστικής και μοναστικής περιουσίας.

Κατά τον 10ο και 11ο αι. δημιουργήθηκε η "μεσαία τάξη", η τάξη των επιχειρηματιών, που περιλάμβανε τους εμπόρους, τις βιοτέχνες, τους ναυκλήρους, και τους τραπεζίτες. Η τάξη αυτή ήταν οργανωμένη σε συντεχνίες ή αδελφότητες και ασκούσε μεγάλη κοινωνική και πολιτική επιρροή. Συχνά υποκινούσε λαϊκά κινήματα κατά των ευγενών.

Τέλος στις πόλεις υπήρχαν πολυάριθμες λαϊκές μάζες (ο δήμος) που αποτελούνταν από φτωχούς που εργαζόνταν περιστασιακά και από ανέργους.

3. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της βυζαντινής οικονομίας στην εποχή των Μακεδόνων;

Στην εποχή των Μακεδόνων: α) στην ύπαιθρο η αγροτική οικονομία είναι εκκρηματισμένη και παρουσιάζει περιορισμένη ανάπτυξη. Η αγροτική παραγωγή παραμένει στάσιμη και ευάλωτη στις κρίσεις που άρχισαν να εκδηλώνονται στα μέσα του 11ου αι. β) Αντίθετα στις πόλεις η αστική οικονομία παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη, και είναι κι αυτή εκκρηματισμένη. Αναπτύσσεται πολύ το εμπόριο και κυρίως το εξωτερικό. Αναπτύχθηκαν εμπορικές σχέσεις με τους Βουλγάρους, τους Ρώσους, τις ιταλικές πόλεις (ιδίως με τη Βενετία) και το Χαλιφάτο. Σε μεγάλες πόλεις γίνονται ετήσιες εμποροπανηγύρεις, ενώ

κάποια κάστρα εξελίσσονται σε αστικά κέντρα με ημιαγροτικό χαρακτήρα. Μεγάλη ανάπτυξη παρουσιάζουν και οι βιοτεχνίες. Οι περισσότερες αφορούσαν τον τομέα των τροφίμων. Από το 10ο αι. εμφανίστηκαν επιχειρήσεις σχετικές με την επεξεργασία και εμπορία ειδών πολυτελείας (μετάξι, μπαχαρικά, πολύτιμοι λίθοι). Την ίδια περίοδο μεγάλη ανάπτυξη είχαν επίσης η ναυσιπλοΐα και οι διάφορες υπηρεσίες, όπως οι τράπεζες κ.ά.

4. Για ποιους λόγους παρέμεινε στάσιμη η αγροτική παραγωγή στο Βυζάντιο έως τα μέσα του 11ου αι.;

Η αγροτική παραγωγή στο Βυζάντιο παρέμεινε στάσιμη έως τα μέσα του 11ου αι., διότι: α) Πολλοί αγρότες, εξαιτίας της αρπακτικότητας των "δυνατών" και των φορολογικών πιέσεων, εγκατέλειπαν την ύπαιθρο και συνέρρεαν στις πόλεις, β) Οι ευγενείς δεν έκαναν επενδύσεις για τη βελτίωση των μέσων και των τεχνικών παραγωγής, γ) Υπήρχε έλλειψη νερού και λιπασμάτων.

5. Για ποιους λόγους αυξήθηκε ο πληθυσμός των πόλεων στο Βυζάντιο από τον 9ο έως τον 11ο αι.;

Την περίοδο αυτή παρατηρείται αύξηση του πληθυσμού των πόλεων στο Βυζάντιο επειδή πολλοί αγρότες εγκατέλειψαν την ύπαιθρο και κατέφυγαν στις πόλεις, ελπίζοντας σε μια καλύτερη ζωή. Οι λόγοι που τους ανάγκαζαν να μεταναστεύσουν στις πόλεις ήταν: α) η αρπακτικότητα των "δυνατών", που τους αποσπούσαν τα κτήματά τους και β) οι φορολογικές πιέσεις που ασκούσε το κράτος.

2. Η νομοθεσία της Μακεδονικής Δυναστείας και η σύγκρουσή της με τους "δυνατούς"

Περίληψη

α. Η νομοθετική δραστηριότητα

Οι αυτοκράτορες της Μακεδονικής δυναστείας προκειμένου να βελτιώσουν τη λειτουργία της διοίκησης και να λύσουν τα επείγοντα κοινωνικά προβλήματα, αναθέωρησαν τη νομοθεσία των Ισαύρων και εξέδωσαν νέους νόμους που ήταν προσαρμοσμένοι στις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της εποχής. Οι δύο πρώτοι Μακεδόνες αυτοκράτορες (**Βασίλειος Α΄** και **Λέων ΣΤ΄**) εξέδωσαν τις εξής συλλογές ή νόμους: 1) **Πρόχειρος Νόμος**, 2) **Επαναγωγή**, 3) **Βασιλικά**, 4) **Επαρχικόν Βιβλίον**, 5) **Νεαρές**.

β. Νόμοι και αγώνας κατά των δυνατών

Οι αυτοκράτορες της Μακεδονικής δυναστείας ήρθαν σε σύγκρουση με τους "δυνατούς" καθώς αυτοί επιδίωκαν: α) να ιδιοποιηθούν τη γη των φτωχών, β) να αποσπάσουν προνόμια και γ) να κατακτήσουν την πολιτική εξουσία.

Το Βυζαντινό Κράτος δεν ανεχόταν αυτές τις επιδιώξεις, διότι χρειαζόταν τους ελεύθερους αγρότες, καθώς αυτοί υπηρετούσαν στους θεματικούς στρατούς και πλήρωναν φόρους. Έτσι για 80 χρόνια (922 - 1002) οι βυζαντινοί αυτοκράτορες με τους νόμους τους προσπαθούσαν να προστατέψουν την αγροτική κοινότητα και τους ελεύθερους καλλιεργητές από τις καταχρήσεις των "δυνατών".

Με τους νόμους τους επέβαλαν ή πέτυχαν: 1) την προτίμηση των γειτόνων ή συγγενών για αγορά κοινοτικής γης, 2) την απόδοση των χωραφιών στους ιδιοκτήτες τους, 3) την απαγόρευση πώλησης ή αγοράς των στρατιωτοπίων, 4) τον περιορισμό της αύξησης της εκκλησιαστικής περιουσίας, 5) την υποχρέωση να πληρώνουν οι "δυνατοί" τους φόρους των φτωχών με το **"αλληλέγγυον"** (1002).

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Η νομοθετική δραστηριότητα

- ▶ Αυτοκράτορες Μακεδονικής δυναστείας → **νομοθετική δραστηριότητα**

σκοπός:

- α) εύρυθμη λειτουργία διοίκησης
- β) λύση επειγόντων κοινωνικών προβλημάτων

- ▶ **Το νομοθετικό τους έργο:** → α) αναθέωρηση της νομοθεσίας των Ισαύρων
↳ β) έκδοση νέων νόμων
- ▶ **Χαρακτηριστικό νέων νόμων:** → προσαρμοσμένοι στις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της εποχής

► **ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α΄** και **ΛΕΩΝ ΣΤ΄**: → πολύ έντονη νομοθετική δραστηριότητα

• Οι νόμοι:

- 1) **Πρόχειρος Νόμος** (: εύχρηστο απάνθισμα νόμων - αντικατέστησε την Εκλογή των Ισαύρων)
- 2) **Επαναγωγή** (: εισαγωγή στον Πρόχειρο Νόμο που καθόριζε με ακρίβεια τις αρμοδιότητες του αυτοκράτορα και του πατριάρχη).
- 3) **Βασιλικά** (: συλλογή νόμων, η οποία αντλεί κυρίως από τις νομικές συλλογές του Ιουστινιανού) (60 βιβλία)
- 4) **Επαρχικόν Βιβλίον** (:διατάξεις για τη λειτουργία των συντεχνιών Κων/πολης)
- 5) **Νεαρές** (: νέοι νόμοι που απέβλεπαν κυρίως στον περιορισμό της μεγάλης γαιοκτησίας)

717 – 1025

β. Νόμοι και αγώνας κατά των δυνατών

- Αυτοκράτορες Μακεδονικής δυναστείας: → αγώνας κατά των "δυνατών"
- Οι "**δυνατοί**" επιδίωκαν:
- 1) να ιδιοποιηθούν τη γη των φτωχών
 - 2) να αποσπάσουν προνόμια
 - 3) να κατακτήσουν την πολιτική εξουσία
- Το **Βυζαντινό Κράτος**: → αντέδρασε σ' αυτές τις επιδιώξεις, διότι:
χρειαζόταν τους ελεύθερους αγρότες:
- α) στην *άμυνα*: Οι ελεύθεροι αγρότες υπηρετούσαν στους θεματικούς στρατούς
β) στην *οικονομία*: οι ελεύθεροι αγρότες πλήρωναν φόρους
- Οι **Μακεδόνες** αυτοκράτορες: με **Νεαρές** → προστασία αγροτών από "δυνατούς"
Με τους νόμους τους επέβαλαν ή πέτυχαν τα εξής:
- Την προτίμηση των γειτόνων ή συγγενών για αγορά κοινοτικής γης
 - Την απόδοση των χωραφιών στους ιδιοκτήτες τους
 - Την απαγόρευση πώλησης ή αγοράς στρατιωτοπίων
 - Τον περιορισμό της αύξησης της εκκλησιαστικής περιουσίας
 - Το "**αλληλέγγυον**" (1002): νόμος που επέβαλε στους "δυνατούς" να πληρώνουν τους φόρους των φτωχών.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Πρόχειρος Νόμος (σελ. 50)

Νόμος του αυτοκράτορα Βασιλείου Α΄.

Εύχρηστο απάνθισμα νόμων που αντικατέστησε την **Εκλογή**, νομική συλλογή των Ισαύρων. [Περιλάμβανε διατάξεις του Δημοσίου και του Αστικού Δικαίου].

Επαναγωγή (σελ. 50)

Νόμος του Βασιλείου Α΄. Εισαγωγή στον Πρόχειρο Νόμο, που καθόριζε με ακρίβεια τις αρμοδιότητες του αυτοκράτορα και του πατριάρχη.

Βασιλικά (σελ. 50)

Συλλογή νόμων, η οποία αντλεί κυρίως από τις νομικές συλλογές του Ιουστινιανού (60 βιβλία). (Λέων ΣΤ΄). [Περιλάμβανε διατάξεις του Αστικού και Δημοσίου Δικαίου].

Επαρχικόν Βιβλίον (σελ. 50)

Διατάξεις που ρύθμιζαν τη λειτουργία των συντεχνιών της Κων/πολης (από τις αρχές του 10ου αι.).

Νεαρές (σελ. 50)

Νέοι νόμοι των αυτοκρατόρων της Μακεδονικής δυναστείας, που απέβλεπαν κυρίως στον περιορισμό της μεγάλης γαιοκτησίας.

Αλληλέγγυον (σελ. 50)

Νόμος του Βασιλείου Β'. Εκδόθηκε το 1002. Υποχρέωνε τους "δυνατούς" να πληρώνουν τους φόρους των φτωχών του χωριού, υποχρέωση που βάρανε παλιότερα την κοινότητα συλλογικά.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Να εντοπίσεις τα βασικά σημεία της Νεαράς του 996, αφού λάβεις υπόψη ότι αυτή καταργούσε το νόμο, ο οποίος, μετά από παρέλευση 40ετίας απήλλαξε τους δυνατούς από την υποχρέωση να αποδώσουν στους πένητες τα κτήματα που είχαν σφετεριστεί.

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από Νεαρά (:νέο νόμο) του έτους 996, που εξέδωσε ο αυτοκράτορας Βασίλειος Β' και αναφέρεται στις υποχρεώσεις των "δυνατών" έναντι των πενήτων σχετικά με τα κτήματα που τους είχαν αποσπάσει.

Τα βασικά σημεία της Νεαράς του 996 ήταν τα εξής: 1) Η υποχρέωση των "δυνατών" να επιστρέψουν όλα τα κτήματα των φτωχών που είχαν αποκτήσει παράνομα μεταξύ των ετών 922 και 996. 2) Η απόδοση των κτημάτων στους νόμιμους ιδιοκτήτες έπρεπε να γίνει χωρίς απαίτηση από τους "δυνατούς" για αποζημίωση για τα χρήματα που έδωσαν οι ίδιοι είτε για την αγορά του κτήματος, είτε για βελτιωτικά έργα σ' αυτό. 3) Η Νεαρά θα είχε αναδρομική ισχύ ως το έτος 922. Αυτό σημαίνει ότι δεν ισχύει και καταργείται ο **νόμος της διαγραφής** που είχε θεσπίσει προηγουμένως ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς. Δηλαδή: ο προηγούμενος νόμος όριζε ότι μετά την παρέλευση 40 ετών, οι "δυνατοί" απαλλάσσονταν από την υποχρέωση να αποδώσουν στους πένητες τα κτήματα που είχαν σφετεριστεί (: διαγράφεται η υποχρέωσή τους). Ο νέος νόμος καταργεί αυτόν και επομένως υποχρεώνει τους δυνατούς να επιστρέψουν στους πένητες τα κτήματα που τους είχαν αποσπάσει, όσα χρόνια κι αν έχουν περάσει.

Το παράθεμα συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, καθώς μας διαφωτίζει περισσότερο για τα μέτρα που πήραν οι Μακεδόνες αυτοκράτορες, προκειμένου να προστατέψουν τους ελεύθερους καλλιεργητές από τις καταχρήσεις των δυνατών.

2. Σχολίασε τη συμπεριφορά των δυνατών, έναντι των πενήτων, όπως αυτή περιγράφεται στη Νεαρά του έτους 934. Ποιες επιπτώσεις είχε αυτή στη ζωή των ελεύθερων αγροτών;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από Νεαρά (:νέο νόμο) του έτους 934, (του αυτοκράτορα Ρωμανού Λακαπηνού) και αναφέρεται στη συμπεριφορά των "δυνατών" έναντι των πενήτων, στα οφέλη του βυζαντινού κράτους από την ύπαρξη των μικροϊδιοκτητών και στην ανάγκη πάταξης των ταραξιών από τις αρχές.

Η συμπεριφορά των "δυνατών" έναντι των πενήτων ήταν βίαιη και αρπακτική. Όπως πλη-

ροφορούμαστε και από το παράθεμα, με πλήθος δούλων και ακολούθων οι "δυνατοί" τρομοκρατούσαν τους μικρούς καλλιεργητές και τους υποχρέωναν να παραιτηθούν από την περιουσία τους.

Οι επιπτώσεις της συμπεριφοράς τους αυτής είχε πολύ δυσάρεστες συνέπειες στη ζωή των ελεύθερων αγροτών: υπερβολική αύξηση της ταλαιπωρίας τους, βίαιες επιθέσεις εναντίον τους, διώξεις, αγγαρείες (:υποχρεωτικές υπηρεσίες στους δυνατούς) και άλλες θλίψεις και στεναχώριες.

Το παράθεμα συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, γιατί μας διαφωτίζει περισσότερο σχετικά με τους τρόπους που χρησιμοποιούσαν οι δυνατοί για να ιδιοποιηθούν τη γη των φτωχών.

3. Ποια σημασία είχε για το κράτος η διατήρηση της τάξης των ελεύθερων αγροτών από την αρπακτική συμπεριφορά των δυνατών;

Όπως προκύπτει από το παράθεμα: "Νεαρά" του 934, αλλά και από την ιστορική αφήγηση, η διατήρηση και η προστασία της τάξης των ελεύθερων αγροτών είχε μεγάλη σημασία για το βυζαντινό κράτος, διότι αυτοί πλήρωναν φόρους και υπηρετούσαν στους θεματικούς στρατούς. Επομένως τα οφέλη αυτά θα εξέλειπαν αν μειωνόταν ο αριθμός των μικροκαλλιεργητών. Οι φόροι που πλήρωναν οι ελεύθεροι αγρότες αποτελούσε την κύρια πηγή των κρατικών εσόδων. Αυτό σημαίνει ότι η άμυνα και η οικονομία του Βυζαντίου στηριζόταν στην τάξη αυτή. Γι' αυτό λοιπόν ο αυτοκράτορας Ρωμανός Λακαπηνός καλεί τις αρχές να πατάξουν τους ταραξίες και να διασφαλίσουν τη δημόσια σωτηρία και το κύρος της κεντρικής εξουσίας.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι γνωρίζετε για το νομοθετικό έργο των αυτοκρατόρων της Μακεδονικής δυναστείας; Να αναφέρετε τους κυριότερους νόμους.

Οι αυτοκράτορες της Μακεδονικής δυναστείας επιτέλεσαν σπουδαίο νομοθετικό έργο. Σκοπός τους ήταν να βελτιώσουν τη διοίκηση του κράτους και να λύσουν τα επείγοντα κοινωνικά προβλήματα που είχαν προκύψει. Γι' αυτό χρειάστηκε να αναθεωρήσουν τη νομοθεσία των Ισαύρων και να εκδώσουν νέους νόμους, οι οποίοι ήταν προσαρμοσμένοι στις συνθήκες και τις ανάγκες της εποχής τους. Οι κυριότεροι νόμοι τους ήταν: 1) ο Πρόχειρος Νόμος, 2) η Επαναγωγή, 3) τα Βασιλικά, 4) το Επαρχικόν Βιβλίον και 5) οι Νεαρές.

2. Τι επέβαλαν ή πέτυχαν οι Μακεδόνες αυτοκράτορες με τους νόμους τους κατά των "δυνατών";

Οι Μακεδόνες αυτοκράτορες με τις Νεαρές τους (:νέους νόμους) επιδίωξαν την προστασία αγροτών από τους "δυνατούς". Με αυτούς τους νόμους επέβαλαν ή πέτυχαν τα εξής:

- 1) Την προτίμηση ως αγοραστών των γειτόνων ή των συγγενών για αγορά κοινοτικής γης.
- 2) Την απόδοση των χωραφίων στους ιδιοκτήτες τους χωρίς αποζημίωση.
- 3) Την απαγόρευση πώλησης ή αγοράς στρατιωτοπίων.
- 4) Τον περιορισμό της αύξησης της εκκλησιαστικής περιουσίας.
- 5) Την υποχρέωση των δυνατών να πληρώνουν τους φόρους των φτωχών, με τον νόμο "αλληλέγγυον" (1002). Αυτή η υποχρέωση βάραινε παλιότερα την κοινότητα συλλογικά.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΡΙΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ερωτήσεις αντικειμενικού τύπου

1. Συμπληρώστε τα ονόματα στη στήλη: ΟΝΟΜΑ

α/α		ΟΝΟΜΑ
1	Βυζαντινός αυτοκράτορας (802 - 811). Πήρε τολμηρά οικονομικά μέτρα για την ανάκαμψη της οικονομίας στις αρχές του 9ου αι.	
2	Βυζαντινός αυτοκράτορας (717 - 741). Πρωτεργάτης της Εικονομαχίας. Το 730 εξέδωσε διάταγμα κατά της λατρείας των εικόνων.	
3	Βυζαντινός αυτοκράτορας (741 - 775). Εικονομάχος. Εξαπέλυσε εκστρατεία τρομοκράτησης των μοναχών και καταστροφής των μοναστηριών.	
4	Βυζαντινός αυτοκράτορας (813 - 820). Εγκαινίασε τη β' φάση της Εικονομαχίας.	
5	Μέγας θεολόγος, ο κυριότερος θεωρητικός υποστηρικτής της Εικονολατρίας.	
6	Βυζαντινή αυτοκράτειρα. Συγκάλεσε τη Ζ' Οικουμενική Σύνοδο που τερμάτισε την α' φάση της Εικονομαχίας και αποκατέστησε πανηγυρικά τις εικόνες.	
7	Βυζαντινή αυτοκράτειρα. Συγκάλεσε το 843 Οικουμενική Σύνοδο (στην Κων/πολη), η οποία τερμάτισε τη β' φάση της Εικονομαχίας, αποκατέστησε και αναστήλωσε οριστικά τις εικόνες.	
8	Βυζαντινός καίσαρας. Με πρωτοβουλία του ιδρύθηκε η ανώτερη Σχολή της Μαγναύρας.	
9	Βυζαντινός σοφός, διάσημος επιστήμονας. Ήταν διευθυντής και καθηγητής της Σχολής της Μαγναύρας.	
10	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Μετά την άλωση του Αμορίου προσπάθησε να κινητοποιήσει τους Χριστιανούς της Ανατολής και της Δύσης σε μια γενική συμμαχία κατά του Ισλάμ.	
11	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Στα χρόνια της βασιλείας του άρχισε η αντεπίθεση των Βυζαντινών κατά των Αράβων.	
12	Σλάβος ηγεμόνας. Ζήτησε από το Βυζάντιο ιεραποστόλους για να διδάξουν στο λαό του το Χριστιανισμό.	

α/α		ΟΝΟΜΑ
13	Βούλγαρος ηγεμόνας. Θέλησε να επιβάλει στη χώρα του το χριστιανισμό. Βαφτίστηκε από τον αυτοκράτορα Μιχαήλ και πήρε το όνομά του.	
14	Ιεραπόστολος των Σλάβων. Επινόησε το σλαβικό αλφάβητο.	
15	Βυζαντινός αυτοκράτορας (920 - 944), της Μακεδονικής δυναστείας. Στα χρόνια του εγκαινιάζεται η μεγάλη στρατιωτική αντεπίθεση των Βυζαντινών κατά των Αράβων.	
16	Βυζαντινός στρατηγός. Στα χρόνια του Ρωμανού Λακαπηνού κατέλαβε την Έδεσσα της Συρίας (και πήρε πίσω το "ιερό μαντήλι" του Χριστού).	
17	Βυζαντινός αυτοκράτορας - στρατηγός (963 - 969) της Μακεδονικής δυναστείας. Ανέκτησε από τους Άραβες την Κρήτη (961) και την Κύπρο (965).	
18	Βυζαντινός αυτοκράτορας - στρατηγός (969 - 976) της Μακεδονικής δυναστείας. Ανέκτησε από τους Άραβες τμήματα από την Κιλικία και περιοχές της Συρίας και της Παλαιστίνης.	
19	Ηγεμόνας των Βουλγάρων (893 - 927). Θαύμαζε το βυζαντινό πολιτισμό, είχε σπουδάσει στην Κων/πολη και επιθυμούσε να δημιουργήσει μια βουλγαροβυζαντινή αυτοκρατορία, στην οποία να είναι ο ίδιος αυτοκράτορας.	
20	Ηγεμόνας των Βουλγάρων. Γιος και διάδοχος του Συμεών. Μόλις ανέβηκε στο θρόνο συνήψε συνθήκη ειρήνης με τους Βυζαντινούς και νυμφεύθηκε τη Μαρία, ανεισιά (ή εγγονή) του Ρωμανού Λακαπηνού.	
21	Τσάρος των Βουλγάρων. Ίδρυσε νέο βουλγαρικό κράτος με επίκεντρο την περιοχή της Αχρίδας. Υπήρξε ο πιο επικίνδυνος αντίπαλος του Βασιλείου Β΄, που όμως τον αντιμετώπισε νικηφόρα.	
22	Βυζαντινός αυτοκράτορας - στρατηγός (976 - 1025) της Μακεδονικής δυναστείας. Νίκησε τα βουλγαρικά στρατεύματα στις μάχες του Σπερχειού (997) και του Κλειδίου (1014) κι έτσι τερματίστηκε ο αγώνας των Βυζαντινών κατά των Βουλγάρων.	
23	Ρώσος ηγεμόνας. Ασπάστηκε το χριστιανισμό και παντρεύτηκε την αδελφή του Βασιλείου Β΄, Άννα.	
24	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Απέρριψε τις προτάσεις του πρεσβευτή του Όθωνα Α΄, Λιουππράνδου.	
25	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Ίδρυσε το κατεπανάτο της Ιταλίας.	

α/α		ΟΝΟΜΑ
26	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Παραχώρησε τα πρώτα εμπορικά προνόμια στους Βενετούς, ως ανταμοιβή για τη βοήθειά τους στην αντιμετώπιση των εξωτερικών απειλών.	
27	Βυζαντινή πριγκίπισσα. Παντρεύτηκε στη Ρώμη το γερμανό βασιλιά Όθωνα Β΄ το 972.	
28	Γερμανός αυτοκράτορας (912 - 973). Ανακηρύχθηκε "βασιλιάς της Ιταλίας" το 951 και στέφθηκε από τον πάπα στη Ρώμη "αυτοκράτωρ των Ρωμαίων" το 962. Επιδίωξε την επέκτασή του στη Νότια Ιταλία σε βάρος των Βυζαντινών.	
29	Επίσκοπος Κρεμώνας. Ταξίδεψε στην Κων/πολη το 968 ως πρεσβευτής του Όθωνα Α΄ για διαπραγματεύσεις, αλλά επέστρεψε άπρακτος στη Δύση.	

2. Στις παρακάτω προτάσεις βάλτε ένα Χ στην αντίστοιχη στήλη, ανάλογα αν τις θεωρείτε σωστές ή λανθασμένες.

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
1	Κατά τον 8ο και 9ο αι. διαμορφώθηκε το μεσαιωνικό ελληνικό κράτος.		
2	Στα χρόνια του Κων/νου Ε΄ το βυζαντινό κράτος αντιμετώπιζε μεγάλη οικονομική κρίση.		
3	Ένας από τους παράγοντες της Εικονομαχίας ήταν η επιθυμία των Ισαύρων να περιορίσουν την επιρροή των μοναχών.		
4	Η β΄ φάση της Εικονομαχίας εγκαινιάστηκε από τον Κων/νο Ε΄.		
5	Η Εικονομαχία είχε ολέθριες συνέπειες στην εξωτερική πολιτική του Βυζαντίου.		
6	Ο Λέων ο Φιλόσοφος, επειδή είχε μεγάλη φήμη προσκλήθηκε από το χαλίφη Μαμούν να διδάξει στη Βαγδάτη.		
7	Η Σχολή της Μαгнаύρας ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του πατριάρχη Φωτίου.		
8	Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος προσπάθησε να κινητοποιήσει τους χριστιανούς Ανατολής και Δύσης σε μια γενική συμμαχία κατά του Ισλάμ.		
9	Ο Ραστισλάβος (ηγεμόνας των Μοραβών) ζήτησε από το Βυζάντιο ιεραποστόλους, για να διδάξουν στο λαό του το Χριστιανισμό.		

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
10	Ο Μεθόδιος δημιούργησε το σλαβικό αλφάβητο.		
11	Ο βυζαντινός στρατός υποχρέωσε το Βούλγαρο ηγεμόνα Βόρη, να δεχτεί το Χριστιανισμό από την Κων/πολη.		
12	Με απόφαση συνόδου του 867 η Εκκλησία της Βουλγαρίας υπάχθηκε οριστικά στη δικαιοδοσία του πατριαρχείου της Κων/πολης.		
13	Στα χρόνια του Ρωμανού Λακαπηνού εγκαινιάστηκε η μεγάλη στρατιωτική αντεπίθεση των Βυζαντινών κατά των Αράβων.		
14	Ο Ιωάννης Κουρκούας ανέκτησε από τους Άραβες την Κρήτη (961).		
15	Ο τσάρος των Βουλγάρων Συμεών επιδίωκε να δημιουργήσει μια βουλγαροβυζαντινή αυτοκρατορία, στην οποία να είναι ο ίδιος αυτοκράτορας.		
16	Ο διάδοχος του τσάρου Συμεών ίδρυσε νέο βουλγαρικό κράτος με επίκεντρο την περιοχή της Αχρίδας.		
17	Ο τσάρος Σαμουήλ συνήψε συνθήκη ειρήνης με τους βυζαντινούς και νυμφεύθηκε τη Μαρία, ανεψιά (ή εγγονή) του Ρωμανού Λακαπηνού.		
18	Η Βουλγαρία υποτάχθηκε πλήρως στο Βυζάντιο το 1018 και οργανώθηκε σε δύο "θέματα".		
19	Ο Βασίλειος Β΄ ανέκτησε από τους Άραβες την Κύπρο.		
20	Ο Βασίλειος Β΄ νίκησε τους Βουλγάρους στις μάχες του Σπερχειού (997) και του Κλειδίου (1014).		
21	Οι κατακτήσεις των βυζαντινών στρατευμάτων και η επέκταση των βυζαντινών συνόρων ευνόησαν την άνθηση της οικονομίας.		
22	Οι Βάραγγοι αναμείχθηκαν με τους ανατολικούς Σλάβους και δημιούργησαν βαθμιαία ένα λαό, το ρωσικό.		
23	Οι εμπορικές συνθήκες του 911 και 944 επέτρεπαν στους Βουλγάρους να ταξιδεύουν και να εμπορεύονται στην Κων/πολη.		
24	Ο Βλαδίμηρος, ηγεμόνας των Ρώσων, βοήθησε το Βασίλειο Β΄ να αντιμετωπίσει την ανταρσία των βυζαντινών γαιοκτημόνων.		
25	Στις αρχές του 10ου αι. οι Σικελιώτες εγκατέλειψαν τις εστίες τους λόγω των αραβικών επιθέσεων και μετακινήθηκαν στη Ν. Ιταλία.		
26	Ο Κων/νος Ζ΄ έναντι των Αράβων της Σικελίας ακολούθησε αμυντική πολιτική, στηριζόμενος σε συμμαχίες με Ιταλούς ηγεμόνες και στη βοήθεια του τοπικού πληθυσμού.		

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
27	Ο γερμανός ηγεμόνας Όθων Α΄ στέφθηκε το 962 από τον πάπα στη Ρώμη "αυτοκράτωρ Ρωμαίων".		
28	Ο Νικηφόρος Φωκάς συνένωσε τα τρία θέματα της Ιταλίας και ίδρυσε το κατεπανάτο της Ιταλίας (975).		
29	Ο Ιωάννης Τζιμισκής προκειμένου να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις εξωτερικές απειλές, ζήτησε τη βοήθεια των Βενετών και τους παραχώρησε ως ανταμοιβή τα πρώτα εμπορικά προνόμια.		
30	Η πριγκίπισσα Θεοφανώ, ανεψιά του Ιωάννη Τζιμισκή, νυμφεύθηκε τον Όθωνα Β΄, διάδοχο του γερμανικού θρόνου.		
31	Στα χρόνια της δυναστείας των Μακεδόνων η οικονομία της υπαίθρου αναπτύχθηκε περισσότερο από την αστική οικονομία.		
32	Η νέα βυζαντινή αριστοκρατία (8ος - 11ος) προέκυψε από τη συγχώνευση με επιγαμίες της αριστοκρατίας της γης με την αριστοκρατία των αξιωμάτων.		
33	Σους "δυνατούς" εντάσσονται και οι ελεύθεροι γαιοκτήμονες.		
34	Οι πάροικοι ήταν δεμένοι με τη γη ή είχαν προσωπική εξάρτηση από τους κυρίους τους.		
35	Οι ευγενείς δαπανούσαν πολλά χρήματα για να βελτιώσουν τα μέσα και τις τεχνικές της παραγωγής. (8ος - 11ος αι.)		
36	Η μεσαία τάξη υποκινούσε λαϊκά κινήματα κατά των ευγενών (10ος - 11ος αι.).		
37	Τα "συστήματα" ήταν επαγγελματικά σωματεία των εμποροϋπαλλήλων και των υπαλλήλων των βιοτεχνιών.		
38	Ο "Πρόχειρος Νόμος" καθόριζε με ακρίβεια τις αρμοδιότητες του αυτοκράτορα και του πατριάρχη.		
39	Τα "Βασιλικά" ήταν διατάξεις που ρύθμιζαν τη λειτουργία των συντεχνιών της Κων/πολης.		
40	Οι "Νεαρές" των Μακεδόνων ήταν νέοι νόμοι που απέβλεπαν κυρίως στον περιορισμό της μεγάλης γαιοκτησίας.		
41	Το "αλληλέγγυον" ήταν νόμος που υποχρέωνε τους "δυνατούς" να πληρώνουν τους φόρους των φτωχών.		

3. Στις παρακάτω προτάσεις συμπληρώστε τα κενά:

1. Η κατάσταση και οι ανάγκες της βυζαντινής οικονομίας στις αρχές του 9ου αι. φανερώνονται στ. του Νικηφόρου Α', όπως ονομάστηκαν από τους εχθρούς του τα τολμηρά οικονομικά του μέτρα. 717 – 1025
2. Η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος (787) αποκατέστησε πανηγυρικά τις εικόνες, διευκρινίζοντας ότι απονέμεται σ' αυτές μόνο
3. Οι ήταν διαδεδομένες στους αγρότες της γειτονικής με το Ισλάμ Μ. Ασίας, που σήκωναν το κύριο βάρος της άμυνας κατά των Αράβων.
4. Η ίδρυση της ανώτερης αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία της βυζαντινής εκπαίδευσης.
5. Το σημαντικότερο έργο του Φωτίου είναι
6. Οι συνεχείς πόλεμοι στα σύνορα με τους Άραβες προμήθευσαν πλούσιο υλικό για τη διαμόρφωση της
7. Η σύνοδος του έτους 867 αναθεμάτισε τον πάπα, απέρριψε το δόγμα και καταδίκασε την επέμβαση της Ρώμης στη Βουλγαρία.
8. Στα χρόνια του Ρωμανού Λακαπηνού εγκαινιάστηκε η μεγάλη των Βυζαντινών κατά των Αράβων.
9. Ο Συμεών πολιόρκησε την πρωτεύουσα (Κων/πολη), επιδιώκοντας να ιδρύσει μια στη θέση της βυζαντινής.
10. Ο Συμεών αυτοτιτλοφορήθηκε.....
11. Οι κατακτήσεις του βυζαντινού στρατού και η επέκταση των βυζαντινών συνόρων ευνόησαν την άνθηση της οικονομίας.
12. Οι, τους οποίους οι ανατολικοί Σλάβοι ονόμαζαν, ήταν σκανδιναβικά φύλα, που εμφανίστηκαν στο ιστορικό προσκήνιο τον 9ο αι.
13. Στα μέσα του 9ου αι. σχηματίστηκε το πρώτο ρωσικό κράτος:
.....
14. Η βυζαντινή Νότια Ιταλία περιλάμβανε τα "θέματα": 1),
2) και 3)
15. Ο γερμανός ηγεμόνας Όθων Α' το 951 ανακηρύχθηκε και το 962 στέφθηκε από τον πάπα στη Ρώμη
16. Ο Ιωάννης Τζιμισκής συνένωσε τα τρία "θέματα" της Ιταλίας και ίδρυσε της Ιταλίας. Ο (:διοικητής) της Ιταλίας είχε την έδρα του στο Μπάρι.
17. Στο μεταίχμιο από τον 8ο προς τον 9ο αι. άρχισε να σχηματίζεται μια νέα 155
....., κοντά στην οποία υπήρχε και

18. Οι αγροτικές μάζες, οι, αποτελούνταν από τους:
α), β) και γ)
19. Μεγάλη ανάπτυξη, με επίκεντρο τις πόλεις, στα χρόνια της Μακεδονικής δυναστείας γνώρισε η οικονομία.
20. Από τον 9ο έως τον 11ο αι. μεγάλη εμπορική κίνηση είχαν οι πόλεις Έφεσος, Ευχάϊτα, Τραπεζούντα κ.ά., όπου διεξάγονταν ετήσιες
21. Η λειτουργία των "συστημάτων" στην Κων/πολη καθοριζόταν από το
....., συλλογή διατάξεων των αρχών του 10ου αι.
22. Η συνεχής ανάπτυξη της αστικής οικονομίας οδήγησε στη δημιουργία της
....., αποτελούμενης από εμποροβιοτέχνες, ναυκλήρους και τραπεζίτες.

4. Στις παρακάτω προτάσεις συμπληρώστε τα κενά:

1. Έτσι ονομάστηκαν τα τολμηρά οικονομικά μέτρα του Νικηφόρου Α΄ από τους αντιπάλους του:
2. Πνευματική και πολιτική διαμάχη που συντάραξε το Βυζάντιο για περισσότερο από έναν αιώνα (726 - 843):
3. Λέγονταν αλλιώς οι εικονομάχοι:
4. Αντιλήψεις που είναι αντίθετες με την απεικόνιση του Χριστού και των ιερών μορφών σε παραστάσεις:
5. Βυζαντινοί στρατιώτες που προστάτευαν τα ανατολικά σύνορα του κράτους:
6. Ανώτατος στρατιωτικός και πολιτικός αξιωματούχος (: διοικητής) σε βυζαντινές επαρχίες. Ύπατος εκπρόσωπος του αυτοκράτορα σε κάθε επαρχία:
7. Φτωχοί αγρότες, στο Βυζάντιο, που δεν είχαν δικά τους κτήματα, αλλά μίσθωναν γη για καλλιέργεια και πλήρωναν ενοίκιο στον ιδιοκτήτη:
8. Πολυάριθμες αγροτικές εκτάσεις, που καλλιεργούσαν ελεύθεροι ενοικιαστές ή πάροικοι:
9. Κάστρα στο Βυζάντιο, που από τις αρχές του 9ου αι. έγιναν αστικά κέντρα με ημιαγροτικό χαρακτήρα:
10. Επαγγελματικά σωματεία εμπόρων και βιοτεχνών στο Βυζάντιο και κυρίως στην Κων/πολη.:
11. Οι πολυάριθμες λαϊκές μάζες των πόλεων στο Βυζάντιο (8ος - 11ος αι.):
12. Εισαγωγή στον "Πρόχειρο Νόμο" που καθόριζε με ακρίβεια τις αρμοδιότητες του αυτοκράτορα και του πατριάρχη:
13. Νόμος του 1002 που υποχρέωνε τους δυνατούς να πληρώνουν τους φόρους των φτωχών του χωριού.:

14. Εύχρηστο απάνθισμα νόμων που αντικατέστησε την Εκλογή, νομική συλλογή των Ισαύρων.:
15. Νέοι νόμοι των Μακεδόνων αυτοκρατόρων που απέβλεπαν κυρίως στον περιορισμό της μεγάλης γαιοκτησίας.:

717 – 1025

5. α) Αντιστοιχίστε τις χρονολογίες με τα γεγονότα

	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΓΕΓΟΝΟΣ	ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	730	Α) Άλωση Αμορίου από Άραβες	
2	787	Β) Αυτοκρατορικό διάταγμα Λέοντος Γ΄ κατά της λατρείας των εικόνων	
3	843	Γ) Εκχριστιανισμός των Σλάβων	
4	838	Δ) Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος	
5	863	Ε) Μάχη στο Κλειδί	
6	864	Ζ) Οριστική αποκατάσταση και αναστήλωση των εικόνων	
7	961	Η) Εκχριστιανισμός των Βουλγάρων	
8	997	Θ) Οριστική υποταγή της Βουλγαρίας στο Βυζάντιο	
9	1014	Ι) Ανάκτηση Κρήτης	
10	1018	Κ) Μάχη Σπερχειού	

5. β) Αντιστοιχίστε τις χρονολογίες με τα γεγονότα

	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΓΕΓΟΝΟΣ	ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	944	Α) Ο Όθων Α΄ στέφεται "αυτοκράτωρ Ρωμαίων"	
2	989	Β) Γάμος Όθωνα Β΄ με πριγκίπισσα Θεοφανώ	
3	962	Γ) Εμπορική συνθήκη Βυζαντινών Ρώσων	
4	972	Δ) Ίδρυση κατεπανάτου Ιταλίας	
5	975	Ε) Γάμος Βλαδίμηρου - Άνας και ομαδική βάπτιση Ρώσων	

6. Επιλογή ορθής απάντησης:

(Στις παρακάτω προτάσεις υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση):

1. Βυζαντινός αυτοκράτορας. Στις αρχές του 9ου αι. πήρε τολμηρά μέτρα για την ανάκαμψη της οικονομίας.
α) *Κων/νος Ε'*; β) *Νικηφόρος Α'*; γ) *Λέων Γ'*
2. Βυζαντινός αυτοκράτορας, πρωτεργάτης της Εικονομαχίας. Το 730 εξέδωσε διάταγμα κατά της λατρείας των εικόνων:
α) *Λέων Γ'*; β) *Κων/νος Ε'*; γ) *Λέων Ε' ο Αρμένιος*
3. Βυζαντινός αυτοκράτορας. Εγκαινίασε τη β' φάση της Εικονομαχίας:
α) *Κων/νος Ε'*; β) *Λέων Ε'*; γ) *Μιχαήλ Γ'*
4. Βυζαντινή αυτοκράτειρα. Συγκάλεσε το 843 Οικουμενική Σύνοδο, που αποκατέστησε και αναστήλωσε οριστικά τις εικόνες.
α) *Ειρήνη η Αθηναία*, β) *Θεοδώρα*, γ) *άλλη*
5. Η ίδρυση της ανώτερης Σχολής της Μαγναύρας έγινε με πρωτοβουλία του:
α) *καίσαρα Βάρδα*, β) *πατριάρχη Φωτίου*,
γ) *αυτοκράτορα Κων/νου Πορφυρογέννητου*
6. Προσκλήθηκε από το χαλίφη Μαμούν για να διδάξει στη Βαγδάτη:
α) *ο Φώτιος*, β) *ο Λέων ο Φιλόσοφος*, γ) *ο Βάρδας*
7. Κινητοποίησε τους χριστιανούς της Ανατολής και της Δύσης σε μια γενική συμμαχία κατά του Ισλάμ.
α) *ο πατριάρχης Φώτιος*, β) *ο επίσκοπος Αρέθας*, γ) *ο αυτοκράτορας Θεόφιλος*
8. Βαφτίστηκε απ' τον αυτοκράτορα Μιχαήλ και πήρε το όνομά του:
α) *ο Ρασσιλάβος*, β) *ο Βόρης*, γ) *ο Συμεών*
9. Εκχριστιανίστηκαν ειρηνικά:
α) *οι Σλάβοι*, β) *οι Βούλγαροι*, γ) *οι Ρώσοι*
10. Καταδίκασε το δόγμα filioque:
α) *η σύνοδος του 867*, β) *η σύνοδος του 870*, γ) *άλλη*
11. Η μεγάλη στρατιωτική αντεπίθεση των Βυζαντινών κατά των Αράβων εγκαινιάζεται στα χρόνια του:
α) *Μιχαήλ Γ'*; β) *Λέοντα Γ'*; γ) *Ρωμανού Λακαπηνού*
12. Βυζαντινός αυτοκράτορας -στρατηγός. Ανέκτησε την Κρήτη από τους Άραβες το 961:
α) *ο Ιωάννης Κουρκούας*, β) *ο Νικηφόρος Φωκάς*, γ) *ο Βασίλειος Β'*
13. Βούλγαρος ηγεμόνας που αυτοτιτλοφορήθηκε: "βασιλεύς των Βουλγάρων και των Ρωμαίων":
α) *ο Συμεών*, β) *ο Πέτρος*, γ) *ο Σαμουήλ*
14. Βούλγαρος ηγεμόνας που συνήψε συνθήκη ειρήνης με τους Βυζαντινούς και νυμφεύθηκε τη Μαρία, ανεψιά (ή εγγονή) του Ρωμανού Λακαπηνού.
α) *ο Συμεών*, β) *ο Πέτρος*, γ) *ο Σαμουήλ*

15. Τσάρος των Βουλγάρων. Ίδρυσε νέο βουλγαρικό κράτος με επίκεντρο την περιοχή της Αχρίδας. Υπήρξε ο πιο επικίνδυνος εχθρός του Βυζαντίου στις αρχές του 11ου αιώνα.
α) ο Συμεών, β) ο Πέτρος, γ) ο Σαμουήλ
16. Βυζαντινός αυτοκράτορας -στρατηγός, της Μακεδονικής δυναστείας. Ανέκτησε από τους Άραβες την Κιλικία και περιοχές της Συρίας και της Παλαιστίνης.
α) ο Ιωάννης Κουρκούας, β) ο Ιωάννης Τζιμισκής, γ) ο Νικηφόρος Φωκάς
17. Βυζαντινός αυτοκράτορας -στρατηγός της Μακεδονικής δυναστείας. Τερμάτισε τον αγώνα κατά των Βουλγάρων αφού τους νίκησε στις μάχες του Σπερχειού (997) και του Κλειδίου (1014):
α) ο Ιωάννης Τζιμισκής, β) ο Νικηφόρος Φωκάς, γ) ο Βασίλειος Β΄
18. Βυζαντινός αυτοκράτορας. Ζήτησε τη βοήθεια του Ρώσου ηγεμόνα Βλαδίμηρου για να αντιμετωπίσει την ανταρσία των βυζαντινών γαιοκτημόνων (δυνατών):
α) ο Μιχαήλ Γ΄, β) ο Βασίλειος Β΄, γ) ο Κων/νος Ε΄
19. Γερμανός ηγεμόνας, που στέφθηκε "αυτοκράτωρ Ρωμαίων":
α) ο Όθων Α΄, β) ο Όθων Β΄, γ) άλλος
20. Βυζαντινή πριγκίπισσα. Νυμφεύθηκε το διάδοχο του γερμανικού θρόνου Όθωνα Β΄ και "μετέφερε" το βυζαντινό πολιτισμό στη Γερμανία.
α) η Άννα, β) η Θεοφανώ, γ) άλλη.
21. Βυζαντινός αυτοκράτορας. Παραχώρησε τα πρώτα εμπορικά προνόμια στους Βενετούς.:
α) Νικηφόρος Φωκάς, β) Ι. Τζιμισκής, γ) Βασίλειος Β΄
22. Βυζαντινός αυτοκράτορας. Ένωσε τα τρία ιταλικά θέματα και ίδρυσε το κατεπανάτο της Ιταλίας.
α) Κων/νος Ζ΄, β) Νικηφόρος Φωκάς, γ) Ιωάννης Τζιμισκής.
23. Η νέα βυζαντινή αριστοκρατία (8ος - 11ος αι.) είναι:
α) η αριστοκρατία της γης,
β) η αριστοκρατία των αξιωμάτων,
γ) νέα, που διαμορφώθηκε από τη συγχώνευση των δύο προηγούμενων
24. Η αγροτική κοινότητα και οι ανεξάρτητοι αγρότες από τις αρχές του 9ου αι. κινδύνευαν από:
α) τους μεγαλογαιοκτήμονες,
β) το κράτος
γ) και από τους δύο.
25. Οι ελεύθεροι γαιοκτήμονες ανήκαν:
α) στους δυνατούς,
β) στους πένητες
γ) στη μεσαία τάξη
26. Τα "συστήματα" ήταν:
α) συντεχνίες ή επαγγελματικά σωματεία εμποροβιοτεχνών

- β) επαγγελματικά σωματεία εμποροϋπαλλήλων και εργαζομένων στις βιοτεχνίες
 γ) αγροτικοί σύλλογοι
27. Νέοι νόμοι των Μακεδόνων αυτοκρατόρων που απέβλεπαν κυρίως στον περιορισμό της μεγάλης γαιοκτησίας:
 α) Νεαρές, β) Επαναγωγή, γ) Αλληλέγγυον
28. Νόμος του Βασιλείου Β΄ που υποχρέωνε τους δυνατούς να πληρώνουν τους φόρους των φτωχών:
 α) Πρόχειρος Νόμος, β) Αλληλέγγυον, γ) Βασιικά.

7. Αντιστοιχίστε τα ονόματα της στήλης Α με τις φράσεις της στήλης Β.

	A		B	ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	Νικηφόρος Α΄	α	Τερματισμός αγώνα Βυζαντινών κατά Βουλγάρων	
2	Λέων Γ΄	β	Σλαβικό αλφάβητο	
3	Ειρήνη η Αθηναία	γ	Σχολή Μαγναύρας	
4	Θεοδώρα	δ	"Μυριόβιβλος"	
5	Ιωάννης Δαμασκηνός	ε	Έναρξη β΄ φάσης Εικονομαχίας	
6	Λέων Ε΄	ζ	Υπεράσπιση εικονολατρών	
7	Φώτιος	η	Οριστική αποκατάσταση και αναστήλωση των εικόνων	
8	Λέων Φιλόσοφος	θ	Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος	
9	Κων/νος - Κύριλλος	ι	Έναρξη Εικονομαχίας	
10	Βασίλειος Β΄	κ	"κακώσεις"	

8. Αντιστοιχίστε τα ονόματα της στήλης Α με τις φράσεις της στήλης Β.

	A		B	ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	Βλαδίμηρος΄	α	Παραχώρηση εμπορικών προνομίων στους Βενετούς.	
2	Ιωάννης Τζιμισκής	β	Εκχριστιανισμός Ρώσων	
3	Βασίλειος Β΄	γ	Ίδρυση κατεπανάτου Ιταλίας	

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΕΩΝ ΤΡΙΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

717 – 1025

1η άσκηση

- 1) Νικηφόρος Α΄,
- 3) Κων/νος Ε΄,
- 5) Ιωάννης Δαμασκηνός,
- 7) Θεοδώρα,
- 9) Λέων ο Φιλόσοφος ή Μαθηματικός,
- 11) Μιχαήλ Γ΄,
- 13) Βόρης,
- 15) Ρωμανός Λακαπηνός,
- 17) Νικηφόρος Φωκάς,
- 19) Συμεών,
- 21) Σαμουήλ,
- 23) Βλαδίμηρος,
- 25) Ιωάννης Τζιμισκής,
- 27) Θεοφανώ,
- 29) Λιουππράνδος,
- 2) Λέων Γ΄ Ίσαυρος,
- 4) Λέων Ε΄ Αρμένιος,
- 6) Ειρήνη η Αθηναία,
- 8) Βάρδας,
- 10) Θεόφιλος,
- 12) Ραστισλάβος,
- 14) Κων/νος - Κύριλλος,
- 16) Ιωάννης Κουρκούας,
- 18) Ιωάννης Α΄ Τζιμισκής,
- 20) Πέτρος,
- 22) Βασίλειος Β΄,
- 24) Νικηφόρος Φωκάς,
- 26) Βασίλειος Β΄,
- 28) Όθων Α΄,

2η άσκηση

1Σ	2Λ	3Σ	4Λ	5Σ	6Σ	7Λ	8Σ	9Σ	10Λ	11Σ	12Λ	13Σ	14Λ	15Σ	16Λ	17Λ	18Σ	19Λ
20Σ	21Σ	22Σ	23Λ	24Σ	25Σ	26Λ	27Σ	28Λ	29Λ	30Σ	31Λ	32Σ	33Λ	34Σ	35Λ	36Σ	37Λ	38Λ
39Λ	40Σ	41Σ																

3η άσκηση

- 1) στις κατώσεις,
- 2) τιμητική προσκύνηση,
- 3) ανεικονικές αντιλήψεις,
- 4) σχολής της Μαγναύρας,
- 5) η Μυριόβιβλος,
- 6) βυζαντινής επικής ποίησης,
- 7) περί εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος και εκ του Υιού (filioque),
- 8) στρατιωτική αντεπίθεση,
- 9) βουλγαροβυζαντινή αυτοκρατορία,
- 10) βασιλείς των Βουλγάρων και των Ρωμαίων,
- 11) άνθηση της οικονομίας,
- 12) Βάραγγοι, Ρως,
- 13) η ηγεμονία του Κιέβου,
- 14) 1. Λογγοβαρδίας, 2. Καλαβρίας, 3. Λουκανίας,

- 15) βασιλεύς Ιταλίας, / αυτοκράτωρ Ρωμαίων,
- 16) κατεπανάτο / κατεπάνω,
- 17) αριστοκρατία της γης / αρι-στοκρατία των αξιωμάτων,
- 18) α) ελεύθερους γαιοκτήμονες, β) ακτήμονες γεωργούς, γ) παροίκους,
- 19) αστική,
- 20) εμποροπανηγύρεις,
- 21) Επαρχικόν βιβλίον,
- 22) μεσαίας τάξης

4η άσκηση

1) κακώσεις,	2) Εικονομαχία,
3) εικονοκλάστες,	4) ανεικονικές,
5) Ακρίτες,	6) κατεπάνω,
7) ακτήμονες γεωργοί,	8) προάστεια ή χωρία,
9) αστυκώμαι ή αγροτοπόλεις,	10) συστήματα,
11) δήμος,	12) Επαναγωγή,
13) Αλληλέγγυον,	14) Πρόχειρος Νόμος,
15) Νεαρές	

5η α) άσκηση

1-B	2-Δ	3-Z	4-A	5-Γ	6-H	7-I	8-K	9-E	10-Θ
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

5η β) άσκηση

1-Γ	2-E	3-A	4-B	5-Δ
-----	-----	-----	-----	-----

6η άσκηση

1 -β	2-α	3 -β	4-β	5-α	6-β	7-γ	8-β	9-α	10-α
11-γ	12-β	13-α	14-β	15-γ	16-β	17 -γ	18 - β	19- α	20- β
21-γ	22-γ	23-γ	24- γ	25-β	26- α	27-α	28-β		

7η άσκηση

1-κ	2-ι	3-θ	4-η	5-ζ	6-ε	7-δ	8-γ	9-β	10-α
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

8η άσκηση

1-β	2-γ	3-α
-----	-----	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ
(1025 -1453)

- I. Η ΕΞΑΣΘΕΝΗΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΣΙΣΜΑ ΜΕ ΤΗ ΔΥΣΗ
- II. ΟΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

(1025 - 1453)

1025	▶	θάνατος Βασιλείου Β΄
1025 - 1081	▶	περίοδος κρίσης
1081 - 1185	▶	ΚΟΜΝΗΝΟΙ αντιμετώπιση κρίσης ανασυγκρότηση του κράτους
1185 - 1204	▶	ΑΓΓΕΛΟΙ εξωτερικές απειλές κατάλυση Βυζαντίου από σταυροφόρους (1204)
Μετά το 1204	▶	δημιουργία: ελληνικών κρατών λατινικών κρατών σημαντικότερο: η αυτοκρατορία της Νίκαιας αποκατέστησε τη βυζαντινή αυτοκρατορία (αρχές 14ου αι.)
Αρχές 14ου αιώνα	▶	αρχή αποσύνθεσης του Βυζαντίου
Μέσα 14ου αιώνα	▶	επιτάχυνση αποσύνθεσης του Βυζαντίου τα αίτια: 1. οι εμφύλιοι πόλεμοι 2. η εξασθέ- νηση του στρατού και της οι- κονομίας τα αποτελέσματα: 1) ευνοήθηκε η επέκταση των Σέρβων 2) ευνοήθηκε η επέκταση των Οθωμανών 3) αποδυναμώθηκε η βυζαντινή αυτοκρατορία
1204 - 1453	▶	ταπεινώσεις και αγωνία για το μέλλον της αυτοκρατορίας
	▶	διαμόρφωση της συνείδησης του Νέου Ελληνισμού
1453	▶	κατάλυση βυζαντινής αυτοκρατορίας από τους Τούρκους

I. Η ΕΞΑΣΘΕΝΗΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΜΕ ΤΗ ΔΥΣΗ

1. Η κρίση και οι απώλειες της αυτοκρατορίας κατά τον 11ο αιώνα (1025 - 1081)

Περίληψη

α. Η εσωτερική κρίση

Μετά το θάνατο του Βασιλείου Β΄ η βυζαντινή αυτοκρατορία ήταν νικήτρια στα πεδία των μαχών και είχε εξελιχθεί σε παγκόσμια δύναμη. Στο επόμενο διάστημα δημιουργήθηκε στους Βυζαντινούς μια ψευδαίσθηση ότι τα σύνορα είναι ασφαλή και ότι η ειρήνη θα είναι διαρκής και αδιάταρακτη. Η ψευδαίσθηση αυτή οδήγησε τη βυζαντινή κυβέρνηση σε πολλά λάθη σε όλους τους τομείς: α) στο στρατιωτικό τομέα πήρε ολέθρια μέτρα αποστρατιωτικοποίησης, β) στον κοινωνικό τομέα, η επιβολή νέων φόρων από μια αυταρχική κεντρική κυβέρνηση στους αγροτικούς επαρχιακούς πληθυσμούς, τους οδήγησε σε εξεγέρσεις και ταραχές, γ) στον οικονομικό τομέα προέκυψε κρίση (υποτίμηση του νομίσματος) και στον πολιτικό τομέα, εκδηλώθηκε πολιτική αστάθεια γύρω στα 1060. Όλα αυτά οδήγησαν την αυτοκρατορία σε μία γενικευμένη κρίση.

β. Οι στρατιωτικές αποτυχίες

Στο διάστημα 1025 - 1081 νέοι εχθροί απειλούν την εδαφική ακεραιότητα της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Στα ανατολικά, εμφανίστηκαν οι **Σελτζούκοι Τούρκοι** που νίκησαν τα βυζαντινά στρατεύματα στη **μάχη του Ματζικέρτ** (1071), με αποτέλεσμα να χάσει το Βυζάντιο το μεγαλύτερο μέρος της Μ. Ασίας. Στα δυτικά οι **Νορμανδοί** το ίδιο έτος (1071) αφαίρεσαν από τους Βυζαντινούς τις ιταλικές κτήσεις. Στα βόρεια επίσης, επικίνδυνος αντίπαλος αποδείχθηκαν οι **Ούγγροι** και οι **Σέρβοι**. Γενικά η περίοδος 1025 - 1081 ήταν κρίσιμη και χαρακτηρίζεται από στασιμότητα και υποχώρηση της βυζαντινής δύναμης.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Η εσωτερική κρίση

- **1025:** θάνατος Βασιλείου Β΄
- Βυζαντινή αυτοκρατορία:
 - ↳ νικήτρια στα πεδία των μαχών
 - ↳ **παγκόσμια δύναμη**, με ευρύτατο διεθνή ρόλο
- Μετά τους πολεμικούς θριάμβους: δημιουργήθηκε μία **ψευδαίσθηση** ότι:
 - ↳ τα σύνορα είναι ασφαλή και ότι
 - ↳ είχε διασφαλιστεί διαρκής ειρήνη
- Η **ψευδαίσθηση** αυτή οδήγησε τη βυζαντινή κυβέρνηση σε λάθη σε όλους τους τομείς:

α) στρατιωτικός τομέας: → μέτρα αποστρατιωτικοποίησης:

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία:

- 1) **παραμέλησε** το στόλο
- 2) **διέλυσε** σταδιακά τα θέματα και τους θεματικούς στρατούς
- 3) **αντικατέστησε** την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία με ένα φόρο
- 4) **στρατολόγησε** ξένους μισθοφόρους
- 5) **χρησιμοποίησε** ξένους σε ανώτερες θέσεις

β) κοινωνικός τομέας:

- αυταρχισμός και αλαζονεία κεντρικής κυβέρνησης
- παραμέληση επαρχιών και
- επιβολή νέων φόρων στους αγροτικούς πληθυσμούς

ταραχές και
εξεγέρσεις
αγροτικών
πληθυσμών

**ψυχικό σχίσμα
κέντρου - επαρχιών**

γ) οικονομικός τομέας:

- συγκέντρωση αγαθών στην Κων/πολη → ευημερία
- παραμέληση και υπερφορολόγηση επαρχιών
- έλλειψη χρυσού → υποτίμηση νομίσματος

κρίση

δ) πολιτικός τομέας:

- καταπιεστική πολιτική κεντρικής κυβέρνησης έναντι επαρχιών
- κάτοικοι επαρχιών: ↪ αδιαφορία για άμυνα κράτους
↪ εξεγέρσεις, συγκρούσεις

κρίση και
πολιτική
αστάθεια

β. Οι στρατιωτικές αποτυχίες

- **1025 - 1081:** νέοι εχθροί - απειλές
- 1) ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ → απειλή στις ανατολικές επαρχίες
1071: μάχη **Ματζικέρτ** → σύγκρουση Βυζαντινών - Σελτζούκων
Αποτελέσματα: ↪ ήττα Βυζαντινών
↪ απώλεια μεγαλύτερου μέρους Μ. Ασίας
Αίτια: έλλειψη: α) οπλισμού, β) πειθαρχίας, γ) ηθικού
- 2) ΝΟΡΜΑΝΔΟΙ: → απειλές στις δυτικές επαρχίες (Ιταλία)
1071 → σύγκρουση Βυζαντινών - Νορμανδών στο **Μπάρι**
Αποτελέσματα: ↪ ήττα Βυζαντινών
↪ απώλεια βυζαντινών ιταλικών κτήσεων
- 3) ΟΥΓΓΡΟΙ και ΣΕΡΒΟΙ → απειλές στα βόρεια
- **1025 - 1081** (άνοδος Κομνηνών) → στασιμότητα και υποχώρηση βυζ. δύναμης

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

Η κρίση
του Βυζαντίου

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
1025 - 1081	Κρίση και απώλειες της βυζαντινής αυτοκρατορίας
1060 περίπου	Πολιτική αστάθεια
1071	Μάχη στο Ματζικέρτ
1071	Μάχη στο Μπάρι - οριστική απώλεια βυζαντινών ιταλικών κτήσεων

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Ποια άποψη προσβύει ο στρατηγός Κεκαυμένος για τους ξένους και πού τη στηρίζει;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από το έργο «Στρατηγικόν» του στρατηγού Κεκαυμένου, που απευθύνεται προς τις βυζαντινές αρχές και εκφράζει την άποψή του σχετικά με τους ξένους και τη διοίκηση του κράτους.

Η άποψη του στρατηγού ήταν ότι οι βυζαντινές αρχές δεν θα πρέπει να χρησιμοποιούν στις ανώτερες διοικητικές θέσεις, ούτε να εμπιστεύονται ξένους και μάλιστα άσημους. Την άποψή του αυτή τη στηρίζει με τα εξής επιχειρήματα:

1) Η τοποθέτηση ξένων σε τέτοιες θέσεις θα μειώσει την ίδια την άρχουσα τάξη του Βυζαντίου και θα προκαλέσει τη δυσαρέσκειά της. 2) Μια τέτοια τακτική θα προκαλέσει επίσης τα ειρωνικά σχόλια των ξένων, οι οποίοι θα οδηγηθούν στο συμπέρασμα ότι το Βυζάντιο δε διαθέτει ικανούς ανθρώπους για τις ανώτερες θέσεις.

Το παράθεμα συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, γιατί μας δίνει τη δυνατότητα να καταλάβουμε τι απήχηση είχαν στο στράτευμα τα μέτρα αποστρατιωτικοποίησης που πήρε η βυζαντινή κυβέρνηση και κυρίως το μέτρο της τοποθέτησης ξένων στις ανώτερες θέσεις. Συμπεραίνουμε ότι το μέτρο αυτό προκαλούσε δυσαρέσκεια, ανησυχία και απογοήτευση.

2. Ποια ήταν, σύμφωνα με το παράθεμα, η κατάσταση του βυζαντινού στρατού στις παραμονές της μάχης του Ματζικέρτ; Πού αποδίδεται από το χρονογράφο Κεδρηνό;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από τη «Χρονογραφία» του Γ. Κεδρηνού και περιγράφει την κατάσταση του βυζαντινού στρατού τις παραμονές της μάχης του Ματζικέρτ (1071), συμπληρώνοντας έτσι την ιστορική αφήγηση, γιατί μας πληροφορεί πληρέστερα για τα αίτια της ήττας.

Σύμφωνα με το παράθεμα, η κατάσταση του βυζαντινού στρατού ήταν άθλια, διότι:

1) Αποτελείτο από πολλούς ξένους μισθοφόρους (Βουλγάρους, Ούζους, Φράγκους και Βαράγγους). Επομένως δεν είχε εθνικό χαρακτήρα.

2) Ο βυζαντινός στρατός ήταν τσακισμένος από τη φτώχεια και το άγχος και το κυριότερο: ήταν άοπλος, γεγονός που σχετίζεται με την παραμέληση του στρατού

από τις βυζαντινες αρχές.

- 3) Οι στρατιώτες ήταν ανεκπαιδευτοι και άπειροι, καθώς δεν είχαν προηγούμενη πολεμική εμπειρία και δεν είχαν εκπαιδευτεί κατάλληλα για ένα τέτοιο σκοπό.
- 4) Ήταν δειλοί και φυγόμαχοι, εφόσον ήταν μισθοφόροι και πολεμούσαν χωρίς αγωνιστικό φρόνημα, παρά μόνο για το χρήμα και δεν είχαν καμία διάθεση να θυσιάσουν τη ζωή τους για κανέναν άρχοντα.

Αντίθετα οι στρατιώτες των Τούρκων ήταν γενναίοι, τολμηροί, έμπειροι και αριθμητικά περισσότεροι. Αυτή η κατάσταση ήταν φυσικό να οδηγούσε το βυζαντινό στρατό στην ήττα.

Αν συσχετίσουμε τα στοιχεία αυτά με το πρώτο παράθεμα και την ιστορική αφήγηση, διαπιστώνουμε πόσο ολέθρια ήταν η παραμέληση του στρατού από τις βυζαντινές αρχές και πόσο επικίνδυνη αποδείχθηκε η τοποθέτηση ξένων στις ανώτερες θέσεις.

3. Να εντοπίσεις τα φαινόμενα που οδήγησαν στην κρίση του 11ου αι., στο επίπεδο της οικονομίας, της κοινωνίας, της πολιτικής και του στρατού.

Τα φαινόμενα που οδήγησαν στην κρίση του 11ου αι. ήταν τα εξής:

- α) Στο επίπεδο της οικονομίας: Όλα τα αγαθά και τα πλούτη από τις κατακτήσεις ήταν συγκεντρωμένα στην Κων/πολη, όπου επικρατούσε ευημερία. Αντίθετα παραμελήθηκαν και υπερφορολογήθηκαν οι επαρχίες. Στη συνέχεια προέκυψε έλλειψη χρυσού, που οδήγησε στην υποτίμηση του χρυσού νομίσματος. Αυτά προκάλεσαν οικονομική κρίση.
- β) Στο επίπεδο της κοινωνίας: Η κεντρική κυβέρνηση επέδειξε αλαζονεία και αυταρχισμό και παραμέλησε τους κατοίκους των επαρχιών. Επιπλέον επέβαλε σ' αυτούς νέους φόρους, με αποτέλεσμα να προκαλέσει ταραχές και εξεγέρσεις των κατοίκων των αγροτικών πληθυσμών. Έτσι δημιουργήθηκε ένα ψυχικό σχίσμα μεταξύ κέντρου και επαρχιών.
- γ) Στο επίπεδο της πολιτικής: Παρατηρήθηκε επίσης κρίση και αστάθεια, διότι η κεντρική κυβέρνηση ασκούσε πολύ καταπιεστική πολιτική στους κατοίκους των επαρχιών, κι αυτό οδήγησε σε ταραχές και συγκρούσεις. Έτσι οι κάτοικοι των επαρχιών άρχισαν να αδιαφορούν για την άμυνα του κράτους.
- δ) Στο επίπεδο του στρατού: Έγιναν τα περισσότερα λάθη, καθώς η βυζαντινή κυβέρνηση παρασυρμένη από μια ψευδαίσθηση ότι η ειρήνη θα είναι διαρκής και αδιατάρακτη και ότι τα σύνορα του κράτους θα είναι για πάντα ασφαλή, προχώρησε σε μέτρα αποστρατιωτικοποίησης. Έτσι: παραμέλησε το στόλο, διέλυσε τα «θέματα» και τους θεματικούς στρατούς, αντικατέστησε την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία με ένα φόρο, στρατολόγησε ξένους μισθοφόρους και χρησιμοποίησε ξένους σε ανώτερες θέσεις.

Όλα αυτά τα φαινόμενα οδήγησαν την αυτοκρατορία τον 11ο αι. στην κρίση και στην αδυναμία.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Η κρίση
του Βυζαντίου

1. Ποιοι ήταν οι ψυχολογικοί λόγοι που οδήγησαν τη βυζαντινή αυτοκρατορία σε κρίση τον 11ο αι. ;

Όταν πέθανε ο Βασίλειος Β΄ άφησε μια αυτοκρατορία ισχυρή. Το Βυζάντιο είχε θριαμβεύσει στα πεδία των μαχών και είχε εξελιχθεί σε παγκόσμια δύναμη με ευρύτατο διεθνή ρόλο. Στη συνέχεια όμως οι Βυζαντινοί ανέπτυξαν το σύμπλεγμα του νικητή, που εκδηλώθηκε με αλαζονεία, επανάπαυση και μια ψευδαίσθηση ότι δεν κινδυνεύουν από κανέναν, ότι τα σύνορα του κράτους θα είναι ασφαλή για πάντα και ότι η ειρήνη θα είναι διαρκής και αδιατάρακτη. Αυτή η ψυχολογία τους οδήγησε σε μια σειρά από λάθη στο στρατιωτικό τομέα (:μέτρα αποστρατιωτικοποίησης), στον οικονομικό (:νομισματική κρίση), στον κοινωνικό (:παραμέληση επαρχιών) και στον πολιτικό (:πολιτική αστάθεια). Έτσι οδηγήθηκε σε μια γενικευμένη κρίση τον 11ο αι.

2. Ποιοι εχθροί απείλησαν την εδαφική ακεραιότητα της βυζαντινής αυτοκρατορίας κατά την περίοδο 1025 - 1081 και με ποια αποτελέσματα;

Κατά την περίοδο 1025 - 1081 νέοι εχθροί άρχισαν να απειλούν την εδαφική ακεραιότητα της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Αυτοί ήταν:

- 1) Οι Σελτζούκοι Τούρκοι, που απειλούσαν τις ανατολικές επαρχίες. Το 1071, συνέτριψαν τα βυζαντινά στρατεύματα στη μάχη του Ματζικέρτ κι έτσι το Βυζάντιο έχασε το μεγαλύτερο μέρος της Μ. Ασίας.
- 2) Οι Νορμανδοί, που απειλούσαν τις δυτικές επαρχίες στην Ιταλία. Με συνεχείς επιθέσεις αφαίρεσαν από το Βυζάντιο τις ιταλικές του κτήσεις. Το 1071 κατέλαβαν το Μπάρι, το τελευταίο βυζαντινό οχυρό της Ιταλίας. Το γεγονός αυτό σήμανε το τέλος της Βυζαντινής Ιταλίας.
- 3) Οι Ούγγροι και οι Σέρβοι, που αποδείχθηκαν επικίνδυνοι αντίπαλοι στα βόρεια σύνορα του κράτους.

2. Οι Κομνηνοί και η μερική αναδιοργάνωση της αυτοκρατορίας

1025 - 1453

Περίληψη

α. Κατάσταση της αυτοκρατορίας

Από το 1081 έως το 1185 κυβερνά το βυζαντινό κράτος η δυναστεία των Κομνηνών. Όταν ανήλθε στο θρόνο ο **Αλέξιος Α΄** η αυτοκρατορία δεχόταν επιθέσεις από πολλούς εχθρούς: α) τους **Νορμανδούς**, που απειλούσαν τις ακτές της Ηπείρου, β) τους **Πατιζινακες** και τους **Κουμάνους**, που λεηλατούσαν τα Βαλκάνια, και γ) τους **Σελτζούκους Τούρκους**, που κατέκτησαν μέρος της Μ. Ασίας.

β. Εσωτερική πολιτική

Στο εσωτερικό οι Κομνηνοί στηρίχθηκαν στους **ευγενείς** και εφάρμοσαν το θεσμό της «**Πρόνοιας**», δηλαδή της ισόβιας παραχώρησης αγροκτημάτων και φορολογικών εσόδων στους ευγενείς με αντάλλαγμα την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών. Οι **προνοιάριοι** έγιναν η άρχουσα τάξη, ενώ οι απλοί αγρότες παραμελήθηκαν εντελώς.

γ. Εξωτερικές επιτυχίες

- 1) Ο **Αλέξιος Α΄** στην Ανατολή ανέκτησε τη Δυτική Μ. Ασία, αφού εκμεταλλεύτηκε τις επιχειρήσεις των σταυροφόρων, ενώ στα Βαλκάνια απαλλάχτηκε από τις επιθέσεις των Πατιζινακών και των Κουμάνων.
- 2) Ο **Ιωάννης Κομνηνός** στην Ανατολή κατέκτησε ξένα κρατίδια και στα Βαλκάνια επέβαλε την κυριαρχία του στους Σέρβους και προσπάθησε να θέσει υπό βυζαντινή κηδεμονία το Ουγγρικό βασίλειο.
- 3) Ο **Μανουήλ Κομνηνός** ακολούθησε φιλοδυτική εσωτερική πολιτική και στηρίχθηκε στην υπηρεσία των Λατίνων, τοποθετώντας τους σε καίριες θέσεις. Συνή-ψε ειρήνη με τους Ούγγρους, κυριάρχησε στα βορειοδυτικά Βαλκάνια, ταπεινώσε τους Σέρβους και έκανε εκστρατείες στη Μ. Ασία κατά των Σελτζούκων.

δ. Η στρατιωτική κατάρρευση

Η εμπλοκή του **Μανουήλ** στο ιταλικό μέτωπο έδωσε την ευκαιρία στους Σελτζούκους να αρχίσουν επιθέσεις κατά των βυζαντινών εδαφών. Το 1176 έγινε η μάχη στο **Μυριοκέφαλο** (Φρυγίας), όπου ο βυζαντινός στρατός νικήθηκε από τους Σελτζούκους. Αυτή η ήττα είχε ως αποτέλεσμα την οριστική απώλεια της βυζαντινής Μ. Ασίας και πολλοί κάτοικοι εξισλαμίστηκαν.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Κατάσταση της αυτοκρατορίας

- **1081 - 1118:** ΑΛΕΞΙΟΣ Α΄ ΚΟΜΝΗΝΟΣ → αυτοκράτορας Βυζαντίου
- Τέλη **11ου αι.:** εχθροί Βυζαντίου:
 - 1) Νορμανδοί → απειλούν τις ακτές της Ηπείρου
 - 2) Κουμάνοι & Πατζινάκες → λεηλατούν τα Βαλκάνια
 - 3) Σελτζούκοι Τούρκοι → κατακτούν μέρος της Μ. Ασίας.

β. Εσωτερική πολιτική

- **ΚΟΜΝΗΝΟΙ:** → στηρίχτηκαν στους ευγενείς
→ εφάρμοσαν το θεσμό της «**προνοίας***»
- ***Πρόνοια:** ισόβια παραχώρηση αγροκτημάτων και φορολογικών εσόδων στους ευγενείς (**προνοιάριοι**) με αντάλλαγμα την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών.
- **Προνοιάριοι ή στρατιώτες** → άρχουσα τάξη του Βυζαντίου, ενώ:
- οι **απλοί αγρότες - στρατιώτες** → παραμελήθηκαν εντελώς

γ. Εξωτερικές επιτυχίες

- **ΑΛΕΞΙΟΣ Α΄ (1081 - 1118):**
 - α) στην Ανατολή:
 - εκμεταλλεύτηκε τις επιχειρήσεις των σταυροφόρων στη Μ. Ασία
 - υπέγραψε συμφωνίες με τους αρχηγούς τους (Κων/πολη)
 - ανέκτησε τη Δυτική Μ. Ασία (Νίκαια, Σμύρνη, Έφεσο, Σάρδεις)
 - β) στα Βαλκάνια: → απαλλάχτηκε από τους **Πατζινάκες** & τους **Κουμάνους** (με διπλωματία και πόλεμο)
- **ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ (1118 - 1143):**
 - α) στην Ανατολή: → κατέκτησε ξένα κρατίδια στη Μ. Ασία
 - β) στα Βαλκάνια: → επέβαλε την κυριαρχία του στους Σέρβους
→ προσπάθησε να θέσει υπό βυζαντινή κηδεμονία το Ουγγρικό βασίλειο
- **ΜΑΝΟΥΗΛ ΚΟΜΝΗΝΟΣ (1143 - 1180):**
 - α) εσωτερική πολιτική:
 - φιλοδυτική
 - στηρίχθηκε στις υπηρεσίες των Λατίνων
 - β) εξωτερική πολιτική:
 - συνήψε ειρήνη με τους Ούγγρους
 - κυριάρχησε στα βορειοδυτικά Βαλκάνια
 - ταπείνωσε τους Σέρβους
 - συνέχισε τις εκστρατείες του πατέρα του κατά των σελτζουκικών κήσεων στη Μ. Ασία

δ. Η στρατιωτική κατάρρευση

- Εμπλοκή ΜΑΝΟΥΗΛ στο ιταλικό μέτωπο.
- Επιθέσεις ΣΕΛΤΖΟΥΚΩΝ κατά εδαφών Βυζαντίου.

- **1176:** Μάχη στο **Μυριοκέφαλο** (Φρυγίας).
- *Συγκρούστηκαν:* → Βυζαντινοί - Σελτζούκοι Τούρκοι
- *Αποτελέσματα:*
 - 1) ήττα Βυζαντινών
 - 2) οριστική απώλεια Μ. Ασίας για το Βυζάντιο
 - 3) εξισλαμισμός μικρασιατικών επαρχιών
- *Αίτια εξισλαμισμού:*
 - 1) η ήττα του βυζαντινού στρατού,
 - 2) οι καταλήψεις των πόλεων,
 - 3) οι σφαγές,
 - 4) η πείνα,
 - 5) οι ασθένειες (πανούκλα)

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

«Πρόνοια» (σελ. 55)

Θεσμός που καθιερώθηκε στη βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 11ο αι. σύμφωνα με τον οποίο ο αυτοκράτορας παραχωρούσε, ισόβια, αγροκτήματα και φορολογικά έσοδα στους ευγενείς, με αντάλλαγμα την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών.

[Η «πρόνοια» δεν αποτελούσε ιδιοκτησία του προνοιάριου, αλλά του κράτους και επομένως ούτε μεταβιβαζόταν ούτε κληρονομούνταν. Από τον 13ο αι. όμως έτεινε να γίνει κληρονομική.]

«Προνοιάριοι» (σελ. 55)

Οι προνοιάριοι ήταν ευγενείς (στρατιωτικοί) στους οποίους παραχωρούνταν από τον αυτοκράτορα, ισόβια, «πρόνοιες», δηλαδή αγροκτήματα και φορολογικά έσοδα, με αντάλλαγμα την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών. Οι προνοιάριοι ήταν έφιπποι πολεμιστές, που συμμετείχαν στον πόλεμο επικεφαλής ομάδας, που η αριθμητική της δύναμη ήταν ανάλογη με την έκταση που τους είχε παραχωρηθεί.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

«Ο Αλέξιος Α΄ εκμεταλλεύτηκε επιδέξια τις επιχειρήσεις των σταυροφόρων» (σελ. 55):

Στη διάρκεια της βασιλείας του Αλέξιου Α΄ ξεκίνησε η α΄ σταυροφορία* (1096 - 1099). Οι σταυροφόροι πηγαίνοντας για τους Αγίους Τόπους, έφτασαν στην Κων/πολη. Εκεί έδειξαν αρπακτικές διαθέσεις και ανάγκασαν τον Αλέξιο να λάβει αμυντικά μέτρα. Τελικά οι σταυροφόροι δεσμεύτηκαν με τον καθιερωμένο στη Δύση «όρκο της πίστης» και ανέλαβαν την υποχρέωση να αποδώσουν στο Βυζάντιο όσες βυζαντινές περιοχές θα κατακτούσαν, ενώ ο Αλέξιος σε αντάλλαγμα θα τους ενίσχυε οικονομικά και στρατιωτικά και θα τους βοηθούσε να περάσουν στην Ασία, όπως και έγινε.

[**Σταυροφορίες ήταν οι ενοπλεις πορείες των δυτικών λαών αρχικά για την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων από τους Σελτζούκους, αργότερα όμως για την καθυπόταξη ολόκληρης της Ανατολής.*]

«Η εμπλοκή του Μανουήλ στο ιταλικό μέτωπο...» (σελ. 55)

Ο Μανουήλ ήταν πολύ φιλόδοξος και ονειρεύτηκε την ανασύσταση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Για την πραγμάτωση της Ρωμαϊκής Ιδέας επιχείρησε πόλεμο στην Ιταλία (1147). Αρχικά επιδίωξε να καταλάβει την Αγκώνα, όμως στράφηκαν εναντίον του οι Βενετοί και τελικά νικήθηκε στο Πρίντεζι. Η εκστρατεία αυτή ήταν άσκοπη και δαπανηρή και εξάντλησε το κράτος στρατιωτικά και οικονομικά.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Αλέξιος Α΄ Κομνηνός (σελ. 55)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (1081 - 1118), ιδρυτής της δυναστείας των Κομνηνών. Διέθετε πολλές πολιτικές, διπλωματικές και στρατιωτικές αρετές. Η εσωτερική πολιτική του χαρακτηρίζεται ως **αριστοκρατικός πατριωτισμός**. Το κυριότερο στοιχείο της πολιτικής του ήταν ο θεσμός της «**πρόνοιας**». Στο εξωτερικό στηρίχθηκε στη διπλωματία και τον πόλεμο κι έτσι κατάφερε να απαλλαγεί από τις επιθέσεις των Πατζινάκων και των Κουμάνων. Στα χρόνια του έγινε η α΄ σταυροφορία. Ο Αλέξιος εκμεταλλεύτηκε επιδέξια τους σταυροφόρους και ανέκτησε τη Δυτική Μ. Ασία, που περιλάμβανε σημαντικές πόλεις (Νίκαια, Σμύρνη, Έφεσος, Σάρδεις).

Ιωάννης Β΄ Κομνηνός (σελ. 55)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (1118 - 1143). Διέθετε πνευματική καλλιέργεια, γενναιοφροσύνη, ευγένεια και ισχυρή θέληση. Κατέκτησε ξένα κρατίδια στη Μ. Ασία και έφτασε ως την Αντιόχεια. Στα Βαλκάνια επέβαλε την κυριαρχία τους στους Σέρβους και προσπάθησε να θέσει υπό βυζαντινή κηδεμονία το Ουγγρικό βασίλειο.

Μανουήλ Α΄ Κομνηνός (σελ. 55)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (1143 - 1180). Τέταρτος γιος του Ιωάννη Β΄ Κομνηνού. Ήταν πολύ δραστήριος και φιλόδοξος. Ονειρεύτηκε την ανασύσταση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Γοητεύτηκε από τα ιπποτικά ήθη και είχε ως πρότυπά του τους ιππότες. Παντρεύτηκε τη Γαλλίδα πριγκίπισσα Μαρία και ακολούθησε φιλοδυτική εσωτερική πολιτική, τοποθετώντας Λατίνους στις καίριες πολιτικές και στρατιωτικές θέσεις. Στην εποχή του έγινε η β΄ σταυροφορία. Στην εξωτερική πολιτική συνήψε ειρήνη με τους Ούγγρους, κυριάρχησε στα βοριοδυτικά Βαλκάνια και ταπεινώσε τους Σέρβους. Επίσης συνέχισε τις εκστρατείες του πατέρα του στη Μ. Ασία. Ωστόσο η εμπλοκή του στο ιταλικό μέτωπο ενθάρρυνε τους Σελτζούκους να επιτεθούν σε βυζαντινά εδάφη. Η μάχη στο Μυριοκέφαλο οδήγησε σε κατάρρευση τα βυζαντινά στρατεύματα, οριστική απώλεια της Μ. Ασίας για το Βυζάντιο και εξισλαμισμό των μικρασιατικών επαρχιών.

Πατζινάκες (σελ. 55)

Λαός τουρκικής καταγωγής. Τον 8ο αι. κινήθηκε στην περιοχή του Βόλγα και εγκαταστάθηκε στην περιοχή μεταξύ Δούναβη και Δνείπερου.

Κουμάνοι (σελ. 55)

Λαός τουρκικής καταγωγής. Κατοικούσε στις στέπες της νότιας Ρωσίας. Οι Κουμάνοι και οι Πατζινάκες έκαναν επιδρομές στα Βαλκάνια και απειλούσαν το Βυζάντιο. Ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός πέτυχε με τη διπλωματία και τον πόλεμο να απαλλαγεί από τις επιδρομές τους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
1081 - 1118	Αυτοκρατορία Αλεξίου Α΄ Κομνηνού
1118 - 1143	Αυτοκρατορία Ιωάννη Β΄ Κομνηνού
1143- 1180	Αυτοκρατορία Μανουήλ Α΄ Κομνηνού
1176	Μάχη στο Μυριοκέφαλο (Φρυγίας)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Ποια μέσα χρησιμοποίησε ο Αλέξιος Α΄, για να ανακτήσει τα εδάφη που είχαν κατακτήσει οι εχθροί του Βυζαντίου στις ευρωπαϊκές και ασιατικές επαρχίες του; 1025 - 1453

Όταν ανήλθε στο θρόνο ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός (1081 - 1118), το Βυζάντιο δεχόταν επιθέσεις και κινδύνευε σε όλα τα μέτωπα: 1) οι *Νορμανδοί* απειλούσαν τις ακτές της Ηπείρου, 2) οι *Κουμάνοι* και οι *Πατζινάκες* λεηλατούσαν τα Βαλκάνια και 3) οι *Σελτζούκοι Τούρκοι* είχαν κατακτήσει μέρος της Μ. Ασίας. Ο Αλέξιος Α΄ για να τους αντιμετωπίσει, χρησιμοποίησε τα εξής μέσα: 1) τους Νορμανδούς: α) με *πολεμικές επιχειρήσεις*, και β) με *διπλωματικά μέσα* (:παροχή εμπορικών προνομίων στους Βενετούς για να τον βοηθήσουν και παροχή χρημάτων στους δυσαρεστημένους Νορμανδούς, για να διαλύσει το στρατό τους). 2) Τους Πατζινάκες και τους Κουμάνους: α) με διπλωματία (:τακτική αντιπερισπασμού) και β) με πόλεμο. 3) Τους Σελτζούκους Τούρκους: με την επιδέξια εκμετάλλευση των σταυροφόρων, τους αρχηγούς των οποίων υποχρέωσε με ένορκη συμφωνία να του αποδώσουν τα βυζαντινά εδάφη που θα καταλάμβαναν στη Μ. Ασία. Ο ίδιος τους βοήθησε οικονομικά και στρατιωτικά.

2. Η πολιτική των Κομνηνών χαρακτηρίζεται ως αριστοκρατικός πατριωτισμός. Να εξηγήσεις τον όρο και να συγκρίνεις την εσωτερική πολιτική των Ισαύρων και των Μακεδόνων, επισημαίνοντας σε ποιες τάξεις στηρίχτηκαν αντίστοιχα οι τρεις αυτές δυναστείες.

Ο όρος *αριστοκρατικός πατριωτισμός* σημαίνει ότι οι Κομνηνοί στηρίχτηκαν κυρίως στη στρατιωτική αριστοκρατία, στην οποία συμπεριλαμβάνονταν και πρόσωπα άλλης εθνικότητας (Λατίνοι κ.ά.) και όχι στις αγροτικές μάζες, προκειμένου να αποτρέψουν τις εξωτερικές επιθέσεις.

Αντίθετα οι Ίσαυροι για να αποφύγουν τον ίδιο κίνδυνο είχαν στηριχτεί στους αγρότες - στρατιώτες των «θεμάτων», δηλαδή στο λαϊκό εθνικό στοιχείο.

Οι αυτοκράτορες επίσης της Μακεδονικής δυναστείας στηρίχτηκαν στους αγρότες - στρατιώτες των «θεμάτων» και στους «ακρίτες» που προστάτευαν τα ανατολικά σύνορα («άκραι») του Βυζαντίου και οδήγησαν την αυτοκρατορία στην ακμή της.

3. Ποια ήταν η ταυτότητα των προνοιαρίων και ποιες συνέπειες είχε η επέκταση του θεσμού της πρόνοιας στα χρόνια του Μανουήλ Κομνηνού, σύμφωνα με το δεύτερο παράθεμα;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από τη «Χρονική Διήγηση» του ιστορικού Νικήτα Χωνιάτη και αναφέρεται στις «πρόνοιες», στους προνοιαρίους και στην κατάσταση των αγροτών των βυζαντινών επαρχιών στα χρόνια του αυτοκράτορα Μανουήλ Α΄ Κομνηνού, που τον επικρίνει για τη συχνότητα παραχώρησης προνομίων. Συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, γιατί μας πληροφορεί για τα τραγικά αποτελέσματα της κατάχρησης αυτού του θεσμού από τον αυτοκράτορα.

Οι προνοιαριοί ήταν ευγενείς (στρατιωτικοί) στους οποίους παραχωρούνταν από τον αυτοκράτορα, ισόβια, «πρόνοιες», δηλαδή αγροκτήματα και φορολογικά έσοδα, με ανάλλαγμα την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών.

Οι προνοιαριοί ήταν έφιπποι πολεμιστές, που συμμετείχαν στον πόλεμο επικεφαλής ομάδας, που η αριθμητική της δύναμη ήταν ανάλογη με την έκταση που τους είχε παρα-

χωρηθεί. Στα χρόνια των Κομνηνών ο στρατός έγινε η κυρίαρχη τάξη στο Βυζάντιο και ζούσε εις βάρος του εξαθλιωμένου πληθυσμού. Γι' αυτό πολλοί έσπευδαν να καταταγούν στο στρατό. Σύμφωνα με το παράθεμα όποιος έφερε μαζί του ένα άλογο ή κατέθετε λίγα χρυσά νομίσματα, εγγραφόταν στις στρατιωτικές ίλες και εφοδιαζόταν αμέσως με αυτοκρατορική επιστολή με «πρόνοιες» και ρωμαίους φορολογούμενους.

Το 12ο αι. (εποχή Μανουήλ Α΄ Κομνηνού) ο θεσμός αυτός επεκτάθηκε και σε πρόσωπα λατινικής και βαρβαρικής προέλευσης, τα οποία καταλήστευαν τις επαρχίες. Οι προνοιάριοι αυτοί ήταν αδίστακτοι και άπληστοι.

Σύμφωνα με το παράθεμα οι συνέπειες της επέκτασης του θεσμού της πρόνοιας στα χρόνια του Μανουήλ ήταν ολέθριες: α) για την ταυτότητα του στρατού, β) για τους αγρότες και γ) για τις βυζαντινές επαρχίες. Συγκεκριμένα:

- α) **Για το στρατό:** Δεν ήταν πια εθνικός, αλλά μισθοφορικός. Δεν εμπνεόταν από υψηλό αγωνιστικό φρόνημα, αλλά ενδιαφερόταν μόνο για το κέρδος (χρήματα και κτήματα) και την εξουσία. Επιπλέον ήταν απειθάρχης.
- β) **Για τους αγρότες:** οι συνέπειες ήταν τραγικές, γιατί υπέστησαν τα πάνδεινα από την απληστία των προνοιαρίων που τους άρπαζαν τα χρήματα ως το τελευταίο οβολό μέχρι και τα ρούχα τους και επιπλέον τους υποχρέωναν να υπηρετούν ως δούλοι τους προνοιάριους. Έτσι βυθίστηκαν στην αθλιότητα.
- γ) **Για τις επαρχίες:** οι συνέπειες ήταν ολέθριες, διότι πολλές λεηλατήθηκαν από τους εχθρούς και ενσωματώθηκαν στο κράτος τους, ενώ άλλες καταστράφηκαν και ερημώθηκαν σαν εχθρική χώρα από τους ίδιους τους προνοιάριους.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι γνωρίζετε για την εξωτερική πολιτική του Ιωάννη Κομνηνού ;

Ο Ιωάννης Κομνηνός (1118 - 1143) κατέκτησε διάφορα ξένα κρατίδια στη Μ. Ασία και έφτασε ως τη συριακή Αντιόχεια. Στα Βαλκάνια επέβαλε την κυριαρχία του στους Σέρβους και προσπάθησε να θέσει υπό βυζαντινή κηδεμονία το Ουγγρικό βασίλειο που αποτελούσε μια αναδυόμενη δύναμη.

2. Τι γνωρίζετε για την εξωτερική πολιτική του Μανουήλ Α΄ Κομνηνού;

Στην εξωτερική πολιτική ο Μανουήλ Α΄ Κομνηνός συνήψε ειρήνη με τους Ούγγρους, κυριάρχησε στα βορειοδυτικά βαλκάνια και ταπεινώσε τους Σέρβους. Επίσης συνέχισε τις εκστρατείες του πατέρα του κατά των σελτζουκικών κήσεων στη Μ. Ασία. Η εμπλοκή του όμως στο ιταλικό μέτωπο ενθάρρυνε το σουλτάνο των Σελτζούκων να ανανεώσει τις επιθέσεις του κατά των εδαφών του Βυζαντίου. Ο Μανουήλ συγκρούστηκε στο Μυριοκέφαλο (Φρυγίας) το 1176 με τους Σελτζούκους, αλλά ηττήθηκε.

3. Ποια ήταν τα αποτελέσματα της ήττας στο Μυριοκέφαλο της Φρυγίας;

Η ήττα στο Μυριοκέφαλο είχε τραγικά αποτελέσματα, διότι:

- 1) Παγιώθηκε η θέση των Τούρκων και επηρεάστηκε καθοριστικά η φυσιογνωμία της Μ. Ασίας.
- 2) Οι καταλήψεις πόλεων, οι σφαγές και η φυγή των χριστιανών στις γειτονικές χώρες, σε συνδυασμό με τις συνέπειες της πείνας και της πανούκλας, επέφεραν τον εξισλαμισμό των μικρασιατικών επαρχιών, που άλλοτε αποτελούσαν τους πνεύμονες του βυζαντινού κράτους.

3. Η ενετική οικονομική διεξόδωση και το σχίσμα των Εκκλησιών

1025 - 1453

Περίληψη

α. Εμπορικά προνόμια στους Βενετούς

Ο **Αλέξιος Α΄ Κομνηνός** προκειμένου να αντιμετωπίσει τους Νορμανδούς που απειλούσαν τις ακτές της Ηπείρου ζήτησε τη συνδρομή των Βενετών. Αυτοί ανταποκρίθηκαν κι έστειλαν πανίσχυρο στόλο με τη βοήθεια του οποίου οι Βυζαντινοί νίκησαν τους Νορμανδούς. Σε ανταμοιβή των συμμάχων του ο Αλέξιος παραχώρησε με το **χρυσόβουλο του 1082** εμπορικά **προνόμια**: τίτλους, χρηματικές χορηγίες, εμπορικά καταστήματα και αποβάθρες στην προκουμαία της πρωτεύουσας και ακόμη τους επέτρεψε να εμπορεύονται ελεύθερα χωρίς να πληρώνουν δασμούς.

Η συνθήκη αυτή ήταν πολύ επιζήμια για τους Βυζαντινούς, διότι έχαναν τα φορολογικά, ναυτιλιακά και οικονομικά δικαιώματά τους και την κυριαρχία του εμπορίου στη Μεσόγειο, τα οποία δόθηκαν στους Βενετούς. Έτσι οι Βενετοί διεξόδωσαν οικονομικά στην Ανατολή και δημιούργησαν μια πανίσχυρη αποικιακή αυτοκρατορία. Οι διάδοχοι του Αλεξίου, προκειμένου να περιορίσουν τη ναυτική παντοδυναμία των Βενετών, αντέδρασαν αργότερα σ' αυτή τη συνθήκη με δημεύσεις περιουσιών των Βενετών, με υποκίνηση βιαιοτήτων των κατοίκων, και με παραχώρηση εμπορικών προνομίων και σε άλλες ιταλικές ναυτιλιακές πόλεις: **Πίζα** και **Γένουα** για δημιουργία ανταγωνισμού. Το τελευταίο μέτρο εφάρμοσε κυρίως ο **Μανουήλ Κομνηνός**.

β. Το Σχίσμα των δύο Εκκλησιών

Στα χρόνια του **Κων/νου Θ΄** (Μακεδ. Δυναστεία) έγινε το **Σχίσμα των δύο Εκκλησιών**, που δίχασε το χριστιανικό κόσμο. Υπήρχαν αρκετές διαφορές, η κυριότερη όμως ήταν το ζήτημα της κυριαρχίας επί της χριστιανικής οικουμένης. Το 1054 συναντήθηκαν στην Κων/πολη ο καρδινάλιος **Ουμβέρτο** και ο πατριάρχης **Μιχαήλ Κηρουλάριος**, για να επιλύσουν λειτουργικά και δογματικά ζητήματα. Όμως το πείσμα και η αλαζονεία των δύο διαπραγματευτών οδήγησε στο Σχίσμα των δύο Εκκλησιών (Ορθόδοξης και Ρωμαιοκαθολικής). Τα αποτελέσματα του Σχίσματος ήταν: η πλήρης διακοπή των σχέσεων μεταξύ των δύο Εκκλησιών και η δημιουργία αντιπαλότητας και μίσους μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Ειδικά για το Βυζάντιο οι επιπτώσεις ήταν τραγικές, γιατί βρέθηκε αβοήθητο απ' τους Δυτικούς, όταν απειλείτο από τους Τούρκους.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Εμπορικά προνόμια στους Βενετούς

- **ΑΛΕΞΙΟΣ Α΄:** → ζήτησε τη βοήθεια των Βενετών
→ έδωσε εμπορικά προνόμια στους Βενετούς με **χρυσόβουλο***
 - Σκοπός:** να αποκρούσει τους **Νορμανδούς:** → είχαν αποβιβαστεί στην Ήπειρο
→ απειλούσαν την Κων/πολη
 - Αποτελέσματα:** → ανταπόκριση Βενετών
→ αποστολή πανίσχυρου στόλου
→ νίκη Βυζαντινών έναντι Νορμανδών
- ***Χρυσόβουλο:** επίσημη έγγραφη συμφωνία, υπογεγραμμένη και σφραγισμένη από τον αυτοκράτορα με τη χρυσή του βούλα.
- **Χρυσόβουλο 1082:** → παραχώρηση εμπορικών προνομίων στους Βενετούς.
Με αυτό παραχωρήθηκαν:
 - 1) **Τίτλοι και χρηματικές χορηγίες** σε κοσμικούς και εκκλησιαστ. άρχοντες της Βενετίας
 - 2) **Σκάλες** (:αποβάθρες) & **εμπορικά καταστήματα** στην προκυμαία της Κων/πολης
 - 3) **Ελευθερία εμπορίου** στους Βενετούς, χωρίς φορολογικές υποχρεώσεις σε όλα τα σημαντικά βυζαντινά λιμάνια.
- **Σημασία χρυσόβουλου 1082:**
 - α) **Για το Βυζάντιο:**
 - παραιτήθηκε εκούσια από τα δικαιώματά του (φορολογικά, οικονομικά, ναυτιλιακά)
 - έχασε το ρόλο του μεσάζοντα μεταξύ Αράβων και Δυτικής Ευρώπης
 - έχασε την κυριαρχία του στο εμπόριο της Μεσογείου.
 - β) **Για τους Βενετούς:**
 - διείσδυσαν οικονομικά στην Ανατολή
 - ίδρυσαν πανίσχυρη αποικιακή αυτοκρατορία (στην Ανατολή)
 - απόκτησαν την κυριαρχία του εμπορίου στη Μεσόγειο.
- **ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΑΛΕΞΙΟΥ Α΄** → αντίδραση στην παροχή προνομίων:
 - 1) δήμευσαν περιουσίες Βενετών
 - 2) υποκινούσαν βιαιότητες του πληθυσμού εναντίον τους
 - 3) παραχωρούσαν προνόμια και σε άλλες ιταλικές πόλεις → για να δημιουργηθεί ανταγωνισμός μεταξύ τους.
- **ΜΑΝΟΥΗΛ ΚΟΜΗΝΟΣ:**
 - παραχώρησε εμπορικά προνόμια και στους εμπόρους της Πίζας και Γένουας
 - πέτυχε να διχάσει τους αντιπάλους του και έτσι:
 - παρενέβη στρατιωτικά στην Ιταλία, επαναφέροντας στη ζωή τη φιλόδοξη πολιτική του Ιουστινιανού Α΄.

β. Το Σχίσμα των δύο Εκκλησιών

- Εποχή **ΚΩΝ/ΝΟΥ Θ΄** (Μακεδ. δυναστεία) → 1042 - 1055.
↓
- **Σχίσμα των δύο Εκκλησιών (1054)**
- **Κύρια αιτία:** το ζήτημα της κυριαρχίας επί της χριστιανικής οικουμένης
- Τα γεγονότα:
 - ΧΡΟΝΟΣ: 1054
 - ΤΟΠΟΣ: Κων/πολη
 - ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ: ↪ **Ουμβέρτου** (: καρδινάλιος, αρχηγός παπικής πρεσβείας)
↪ **Μιχαήλ Κηρουάριου** (: πατριάρχης Κων/πόλεως)
 - ΣΚΟΠΟΣ: επίλυση λειτουργικών και δογματικών διαφορών μεταξύ των δύο Εκκλησιών.
 - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ: ↪ ασυμφωνία, ρήξη
↪ **Σχίσμα** δύο Εκκλησιών (:Ορθόδοξη - Καθολική)
 - Αιτία **αποτυχίας συνάντησης:** η αλαζονεία και το πείσμα των δύο διαπραγματευτών
- ▶ **ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ:**
 - 1) πλήρης διακοπή των σχέσεων μεταξύ των δύο Εκκλησιών
 - 2) δημιουργία αντιπαλότητας και μίσους μεταξύ Ανατολής και Δύσης
 - 3) Ειδικά για το Βυζάντιο: βρέθηκε αβοήθητο από τους Δυτικούς την ώρα του κινδύνου από την εξάπλωση των Τούρκων.

1025 - 1453

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Χρυσόβουλο (σελ. 57)

Επίσημη έγγραφη συμφωνία, υπογεγραμμένη από τον αυτόκράτορα και σφραγισμένη με τη χρυσή του βούλα.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

«Το Βυζάντιο έχασε το ρόλο του μεσάζοντα μεταξύ Αράβων και Δυτικής Ευρώπης.» (σελ. 55)

Μέχρι τότε οι Βενετοί παρέδιδαν στους Βυζαντινούς τα εμπορεύματα που προορίζονταν για την Ανατολή και αυτοί στη συνέχεια τα προωθούσαν στον προορισμό τους. Οι Βυζαντινοί δηλαδή ασκούσαν διαμετακομιστικό εμπόριο και αποκόμιζαν μεγάλα κέρδη από τους φόρους.

Με τη συνθήκη όμως του 1082 οι Βενετοί μπορούσαν μόνοι τους να διακινήσουν τα εμπορεύματά τους στα λιμάνια και στις πόλεις της βυζαντινής αυτοκρατορίας μη πληρώνοντας δασμούς, οπότε μεγιστοποιούσαν τα κέρδη τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Η κρίση
του Βυζαντίου

Ουμβέρτο (σελ. 58)

Καρδινάλιος της Ρώμης. Το 1054 επισκέφθηκε την Κων/πολη, ως αρχηγός της παπικής πρεσβείας, για να συζητήσει με τον πατριάρχη Μιχαήλ Κηρουλάριο την επίλυση των λειτουργικών και δογματικών διαφορών μεταξύ των δύο Εκκλησιών.

Μιχαήλ Α΄ Κηρουλάριος (σελ. 58)

(; - 1058). Πατριάρχης Κων/πόλεως (1043 - 1058). Το όνομά του συνδέθηκε με το Σχίσμα των δύο Εκκλησιών.

Καταγόταν από πλούσια αριστοκρατική οικογένεια της Κων/πολης. Όταν ήταν νέος κατευθυνόταν κυρίως προς την πολιτική δράση. Κατηγορήθηκε για συνωμοσία εναντίον του αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ΄ και εξορίστηκε με τον αδελφό του, που αυτοκτόνησε στην εξορία. Το γεγονός αυτό τον έκανε να στραφεί στο μοναχισμό.

Το 1042 ανέβηκε στο θρόνο του Βυζαντίου ο Κων/νος Θ΄, ο οποίος τον έκανε σύμβουλό του. Από τότε άρχισε να διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στη διοίκηση της αυτοκρατορίας και το 1043 αναδείχθηκε πατριάρχης Κων/πολης.

Ήταν γνώστης των πολιτικών και εκκλησιαστικών προβλημάτων του Βυζαντίου και αγωνίστηκε με αποφασιστικότητα για: α) τον καθορισμό των σταθερών κανονικών πλαισίων στις σχέσεις Ρώμης και Κων/πολης και β) για την κατοχύρωση της διοικητικής αυτονομίας της Εκκλησίας από πολιτειακές επεμβάσεις.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
1082	Παραχώρηση εμπορικών προνομίων στους Βενετούς από τον Αλέξιο Α΄ Κομνηνό (χρυσόβουλο 1082)
1054	Το οριστικό Σχίσμα των δύο Εκκλησιών

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

- 1. Γιατί η εμπορική εξασθένηση του Βυζαντίου, αποτέλεσμα της συμφωνίας του 1082, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες (δες και σελίδα 57), συνέβαλε κατά τη γνώμη σου στη στρατιωτική του εξασθένηση το 12ο αι;**

Με την εμπορική συνθήκη του 1082 παραχωρήθηκαν στους Βενετούς πολλά εμπορικά, οικονομικά και ναυτιλιακά προνόμια. Το σπουδαιότερο ήταν ότι οι Βενετοί απέκτησαν το προνόμιο να εμπορεύονται σε όλα τα λιμάνια της βυζαντινής επικράτειας, χωρίς να πληρώνουν κανένα δασμό. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την οικονομική και εμπορική γιγάντωση των Βενετών, οι οποίοι πλούτιζαν εις βάρος των βυζαντινών εμπόρων και ταυτόχρονα την οικονομική και εμπορική εξασθένηση του Βυζαντίου. Αυτή η εξασθένηση

στέρησε την αυτοκρατορία από ανυπολόγιστα έσοδα κι έτσι οδήγησε στην οικονομική παρακμή και στην παραμέληση του στρατού και του στόλου, εφόσον η συντήρησή τους απαιτούσε τεράστια έξοδα. Τραγικό αποτέλεσμα της παραμέλησης του στρατού (καθώς και άλλων παραγόντων) ήταν η ήττα στο Μυριοκέφαλο το 1176.

1025 - 1453

2. Ποιες διαφορές μεταξύ των δύο Εκκλησιών επισημαίνονται στο δεύτερο παράθεμα;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από επιστολή του πατριάρχη Κων/πόλεως Μιχαήλ Κηρουλάριου προς τον πατριάρχη Ιεροσολύμων και αναφέρεται στις διαφορές των Ανατολικών με τους Λατίνους. Το παράθεμα συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, γιατί μας δίνει πιο συγκεκριμένες πληροφορίες για τις λειτουργικές και δογματικές διαφορές μεταξύ των δύο Εκκλησιών.

Σύμφωνα με το παράθεμα οι διαφορές ήταν: 1) η χρήση των αζύμων στη Θεία Λειτουργία, 2) η θεωρία ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται και από τον Υιό (filioque), 3) η αγαμία του κλήρου και 4) η συμμετοχή του κλήρου στον πόλεμο.

3. Ποιες εξελίξεις των προηγούμενων αιώνων επέφεραν, κατά τη γνώμη σου, τη βαθμιαία αποξένωση μεταξύ Ανατολής και Δύσης;

Η αποξένωση μεταξύ Ανατολής και Δύσης προέκυψε βαθμιαία από ορισμένα γεγονότα των προηγούμενων αιώνων. Τα γεγονότα αυτά ήταν:

- 1) Τον **8ο αι.** (726) ξέσπασε στο Βυζάντιο το κίνημα της **Εικονομαχίας**, που διήρκεσε περίπου έναν αιώνα, δίχασε το χριστιανικό κόσμο και δημιούργησε προβλήματα στην εξωτερική πολιτική του Βυζαντίου. Συγκεκριμένα οδήγησε στη διακοπή των σχέσεων με τη Ρώμη, διότι το Βυζάντιο, απορροφημένο από τα προβλήματα της Εικονομαχίας, δε βοήθησε τον πάπα Στέφανο, απέναντι στους Λογγοβάρδους που απειλούσαν να καταλάβουν τη Ρώμη. Αυτός τότε στράφηκε στο βασιλιά των Φράγκων, Πιπίνο, ο οποίος ανταποκρίθηκε στο αίτημα.
- 2) Το 756 ο βασιλιάς **Πιπίνος** υποχρέωσε τους Λογγοβάρδους να δώσουν στο πάπα τα εδάφη του βυζαντινού εξαρχάτου της Ραβέννας. Έτσι δημιουργήθηκε ο *πρώτος πυρήνας του παπικού κράτους* και η βάση της κοσμικής του εξουσίας.
- 3) Το **800 ο Καρλομάγνος** ενώνοντας τη Δύση και δίνοντάς της ενιαία πολιτική οντότητα, στέφθηκε από τον πάπα της Ρώμης Λέοντα Γ' «*αυτοκράτωρ των Ρωμαίων*». Έτσι δημιουργήθηκε το «*πρόβλημα των δύο αυτοκρατοριών*». Για τους Βυζαντινούς η στέψη θεωρήθηκε σκάνδαλο και σφετερισμός του δικαιώματος της χρήσης του αυτοκρατορικού τίτλου: «*αυτοκράτωρ ή βασιλεύς Ρωμαίων*».
- 4) Τον **9ο αι.** (867) δημιουργήθηκε το «**Πρώτο Σχίσμα**» ή «Φωτίειο» εξαιτίας της σύγκρουσης των δύο Εκκλησιών για την πνευματική κηδεμονία των εκχριστιανισμένων Σλάβων, ιδίως των Βουλγάρων.
- 5) Το **10ο αι.** (962) ο **Όθων Α΄** δημιούργησε τη Γερμανική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους) και στέφθηκε «*αυτοκράτωρ των Ρωμαίων*» από τον πάπα της Ρώμης, γεγονός που προκάλεσε την ίδια σύγχυση και δυσαρέσκεια στους Βυζαντινούς, όπως και με τον Καρλομάγνο.
- 6) Στις **αρχές του 11ου αι.** (1014) ο πάπας αποδέχθηκε την προσθήκη του filioque στο «*Σύμβολο της Πίστεως*», πράγμα που είχαν κάνει προηγουμένως οι Φράγκοι.
- 7) Ωστόσο η κύρια αιτία του Σχίσματος δημιουργήθηκε το 1054, όταν ο πάπας

δικέδικησε την πρωτοκαθεδρία στο χριστιανικό κόσμο. Αυτό είναι το λεγόμενο «πρωτείο», το οποίο δεν έγινε δεκτό από τους Βυζαντινούς.

4. Να επισημάνεις στο χάρτη και να τοποθετήσεις σε ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές (λ.χ. Συρία, Θράκη) τις βυζαντινές πόλεις, όπου οι Βενετοί μπορούσαν να ασκούν ελεύθερο εμπόριο (εργασία).

Παρατηρώντας το χάρτη και μελετώντας το παράθεμα: «Από το χρυσόβουλο του έτους 1082», διαπιστώνουμε ότι οι Βενετοί μπορούσαν με το χρυσόβουλο αυτό να ασκούν ελεύθερο εμπόριο σχεδόν σε όλη την επικράτεια του Βυζαντίου. Συγκεκριμένα οι πόλεις όπου μπορούσαν οι Βενετοί να ασκούν ελεύθερο εμπόριο ήταν:

Κωνσταντινούπολη.

Συρία: Λαοδίκεια, Αντιόχεια, Μάμιστρα

Κιλικία: Άδανα

Ρωμανία: Ταρσός, Αττάλεια

Μ. Ασία: Φώκαια, Έφεσος, Άβυδος

Νησιά Αιγαίου: Χίος

Παράλια Αδριατικού πελάγους: Δυρράχιο, Αυλώνα (σημ. Αλβανία)

Νησιά Ιονίου πελάγους: Κέρκυρα

Πελοπόννησος: Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπλιο, Κόρινθος

Στερεά Ελλάδα: Αθήνα, Θήβα

Εύβοια: Χαλκίδα

Θεσσαλία: Δημητριάδα (σημ. νομός Μαγνησίας)

Μακεδονία: Θεσσαλονίκη

Ανατολική Θράκη: Ραιδεστός, Αδριανούπολη, Σηλυμβρία

Παράλια Εύξεινου Πόντου: Χρυσόπολη, Ηράκλεια.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Για ποιο λόγο παραχωρήθηκαν τα εμπορικά προνόμια στους Βενετούς από τον Αλέξιο Α΄ Κομνηνό ;

Ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός παραχώρησε με χρυσόβουλο το 1082 εμπορικά προνόμια στους Βενετούς ως ανταμοιβή για τη βοήθεια που του προσέφεραν στον πόλεμο εναντίον των Νορμανδών. Οι Νορμανδοί της Ιταλίας είχαν αποβιβαστεί εκείνη την εποχή στα παράλια της Ηπείρου και ήταν έτοιμοι να βαδίσουν κατά της βυζαντινής πρωτεύουσας. Τότε ο Αλέξιος αναγκάστηκε να ζητήσει τη συνδρομή των Βενετών, οι οποίοι ανταποκρίθηκαν στο αίτημά του. Έστειλαν πανίσχυρο στόλο και έτσι το Βυζάντιο κατανίκησε τους Νορμανδούς.

2. Ποια η σημασία της παραχώρησης των εμπορικών προνομίων στους Βενετούς;

Η εμπορική και οικονομική συνθήκη του 1082 είχε μεγάλη σημασία και για τους Βυζαντινούς και για τους Βενετούς.

Οι Βυζαντινοί γλίτωσαν από τον κίνδυνο της Νορμανδικής κατάκτησης. Απ' την άλλη όμως ζημιώθηκαν πάρα πολύ οικονομικά, διότι παραιτήθηκαν εκούσια από τα φορολογικά,

ναυτιλιακά και οικονομικά δικαιώματά τους, τα οποία δόθηκαν ως προνόμια στους Βενετούς. Έτσι οι Βενετοί διείσδυσαν οικονομικά και ίδρυσαν μια πανίσχυρη αποικιακή αυτοκρατορία στην Ανατολή, ενώ το Βυζάντιο έχασε το ρόλο του μεσάζοντα μεταξύ Αράβων και Δυτικής Ευρώπης και την κυρίαρχη θέση του στο εμπόριο της Μεσογείου.

1025 - 1453

3. Ποιες ήταν οι συνέπειες του Σχίσματος των δύο Εκκλησιών;

Οι συνέπειες του Σχίσματος των δύο Εκκλησιών ήταν οι εξής: 1) Διακόπηκαν πλήρως οι σχέσεις μεταξύ των δύο Εκκλησιών. 2) Δημιουργήθηκε μίσος και αντιπαλότητα μεταξύ Ανατολής και Δύσης. 3) Ειδικά για το Βυζάντιο: βρέθηκε αβοήθητο από τους Δυτικούς την ώρα του κινδύνου από την εξάπλωση των Τούρκων.

II. ΟΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

1. Οι σταυροφορίες και η πρώτη άλωση της Πόλης

Περίληψη

α. Ορισμός και παράγοντες

Οι σταυροφορίες ήταν μια κίνηση αρχικά με θρησκευτικό χαρακτήρα, αφού απέβλεπε στην απελευθέρωση των Αγίων Τόπων που είχαν περάσει στους Τούρκους. Η σταυροφορική ιδέα γεννήθηκε στη διάρκεια του 11ου αι. από το συνδυασμό διαφόρων ιδεών αλλά και υπό την επίδραση διαφόρων αντικειμενικών παραγόντων.

β. Οι τρεις πρώτες σταυροφορίες

Το 1095 ο πάπας **Ουρβανός Β΄** στην Κλερμόν (Γαλλίας) κήρυξε την έναρξη των σταυροφοριών. Η α΄ σταυροφορία είχε κυρίως θρησκευτικό χαρακτήρα. Σημαντικό ρόλο όμως έπαιξαν και τα οικονομικά προβλήματα. Διακρίνεται σε δύο φάσεις:

α) Η α΄ αποτελείτο από ανοργάνωτες λαϊκές μάζες, που εξολοθρεύτηκαν από τους Τούρκους.

β) Η β΄ ήταν μια εκστρατεία φεουδαρχών, που νίκησαν τους Τούρκους και ίδρυσαν διάφορα κρατίδια στη Συρία και στην Παλαιστίνη.

Οι δύο επόμενες απέτυχαν. Ως έμμεση συνέπεια της γ΄ σταυροφορίας ήταν η απώλεια της Κύπρου.

γ. Η τέταρτη σταυροφορία

Η δ΄ σταυροφορία είχε κυρίως υλικά κίνητρα. Οι σταυροφόροι ενώ αρχικά είχαν ως στόχο την Αίγυπτο και τη Συρία, παρεξέκλιναν από αυτόν και κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη το 1204.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Ορισμός και παράγοντες

- **Σταυροφορίες:** → **κίνηση** που εκδηλώθηκε στη Δύση, τον 11ο αι.
→ **προήλθε** από πρωτοβουλία παπών
→ **απέβλεπε** στην απελευθέρωση του Παναγίου Τάφου και των Αγίων Τόπων (: είχαν κατακτηθεί από Σελτζούκους το 1077)
- **Παράγοντες σταυροφοριών:**
 - 1) η φημολογία για ωμότητες Αράβων και Τούρκων κατά των προσκυνητών
 - 2) τα οικονομικά προβλήματα της Δύσης
 - 3) το κάλεσμα για βοήθεια του Αλεξίου Α΄ Κομνηνού προς ηγεμόνες της Δύσης

β. Οι τρεις πρώτες σταυροφορίες

• Α΄ σταυροφορία (1096 - 1099)

- **1095:** → Κλερμόν (Γαλλίας) - πάπας ΟΥΡΒΑΝΟΣ Β΄ → κήρυξη σταυροφοριών

- Χαρακτήρας: **θρησκευτικός**

- **2 φάσεις**

- **Α΄ φάση:** Ανοργάνωτες λαϊκές μάζες → εξολοθρεύτηκαν από τους Τούρκους

- **Β΄ φάση:** εκστρατεία φεουδαρχών: → νίκησαν τους Τούρκους
→ ανέκτησαν τα εδάφη της Δυτ. Μ. Ασίας
→ τα παραχώρησαν στο Βυζάντιο
→ ίδρυσαν ηγεμονίες και κρατίδια (στη Συρία και Παλαιστίνη)

- **Συμπεριφορά στρατιωτών:** - μαχητικότητα και θρησκευτικό πάθος

• Β΄ και Γ΄ σταυροφορία: → δεν επέτυχαν

- Έμμεση συνέπεια γ΄ σταυροφορίας: → απώλεια Κύπρου

- **1191:** → ΡΙΧΑΡΔΟΣ ΛΕΟΝΤΟΚΑΡΔΟΣ → κατάληψη Κύπρου

- **1192:** → » » → παράδοση στο φράγκο ΛΟΥΖΙΝΙΑΝ

- ΚΥΠΡΟΣ: → 4 αιώνες υπό την εξουσία των Δυτικών

γ. Η τέταρτη σταυροφορία (1203 - 1204)

Κίνητρα: → υλικά

Αρχικός στόχος → Αίγυπτος & Συρία

Παρέκκλιση - κατάληψη Κων/πολης (1204)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ριχάρδος Λεοντόκαρδος (σελ. 59)

(1157 - 1199). Βασιλιάς της Αγγλίας, από τους αρχηγούς της Γ΄ σταυροφορίας, Φιλόδοξος και αρχομανής με στρατιωτικές και πολιτικές ικανότητες. Κατά τη γ΄ σταυροφορία κατέλαβε και λεηλάτησε την Κύπρο (1191) και το 1192 την παραχώρησε (πούλησε) στο φράγκο βασιλιά Γουίδο Λουζινιάν.

Άγγελοι (σελ. 60, παράθεμα)

Δυναστεία βυζαντινών αυτοκρατόρων, που διαδέχθηκε τους Κομνηνούς (1185 - 1204). Το παράθεμα αναφέρεται στους δύο πρώτους: Ισαάκιο Β΄ και Αλέξιο Γ΄.

Γουίδος Λουζινιάν (σελ. 58)

(περ. 1129 - 1194). Φράγκος βασιλιάς, ιδρυτής της δυναστείας των Λουζινιάν. Βασιλιάς της Ιερουσαλήμ (1186 - 1192) και της Κύπρου (1192 - 1194). Πήρε μέρος στη γ΄ σταυροφορία (1189 - 1192) και μετά την κατάλυση της Παλαιστίνης (1192) από τον Σαλαδινό, αγόρασε την Κύπρο από το βασιλιά της Αγγλίας Ριχάρδο Λεοντόκαρδο, αντί 100.000 βυζαντινών. Ο Γουίδος διαίρεσε το νησί σε 350 τιμάρια, πήρε από τους κατοίκους όλα τα κτήματα, μετατρέποντάς τους σε δουλοπάροικους και οργάνωσε φεουδαρχικά

την πολιτεία. Η Κύπρος έμεινε υπό την εξουσία των Λουζινιάν τέσσερις αιώνες, κατά τους οποίους η τάξη των ευγενών γνώρισε ευμάρεια, ενώ η μάζα του κυπριακού λαού έζησε κάτω από ταπεινωτικές και εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
1077	Κατάληψη Παναγίου Τάφου και Αγίων Τόπων από τους Σελτζούκους Τούρκους.
1096 - 1099	Α΄ σταυροφορία
12ος αι.	Β΄ και Γ΄ σταυροφορία
1204	Δ΄ σταυροφορία – Άλωση Κων/πολης από σταυροφόρους

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Ποιες ιδέες και ποιοι παράγοντες επηρέασαν τη γένεση της σταυροφορικής ιδέας;

Η σταυροφορική κίνηση εκδηλώθηκε κατά τον 11ο αι. στη Δύση. Οι ιδέες που επηρέασαν τη γένεσή της ήταν: α) η ιδέα του προσκυνήματος των Αγίων Τόπων και του Παναγίου Τάφου που αναβίωσε κατά τον 11ο αι. και β) η ιδέα του ιερού πολέμου, ως χριστιανική απάντηση στο ισλαμικό τζιχάντ.

Οι παράγοντες που συνέβαλαν στη διαμόρφωσή της ήταν:

- 1) τα οικονομικά προβλήματα της Δύσης, που σχετιζόνταν με την αύξηση του πληθυσμού και την έλλειψη γης.
- 2) Η έντονη φημολογία που αναπτύχθηκε στη Δύση για τις ωμότητες Αράβων και Τούρκων κατά των προσκυνητών των Αγίων Τόπων.
- 3) Το κάλεσμα για βοήθεια που απηύθυνε ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός στους ηγεμόνες της Δύσης.
- 4) Το ιπποτικό πνεύμα που ήταν διάχυτο τότε στην Ευρώπη, οι ευγενείς φιλοδοξίες δηλαδή ορισμένων προσώπων, που ήθελαν να συνδέσουν το όνομά τους με λαμπρά κατορθώματα κατά των απίστων.
- 5) Ο θρύλος για τα αμύθητα πλούτη της Ανατολής κέντριζε τη φαντασία των Δυτικών, που θεώρησαν τις σταυροφορίες ως μέσο για να εξασφαλίσουν πλούτη για την επίγεια ζωή, αλλά και σωτηρία της ψυχής, μετά το θάνατο, όπως διακήρυσσε ο πάπας.
- 6) Η παρακμή της φεουδαρχίας. Σε μερικές χώρες, κυρίως στη Γαλλία λόγω ισχυροποίησης της μοναρχίας, πολλοί ευγενείς έχασαν τα φέουδά τους και επιζητούσαν μέσω των σταυροφοριών την κατάκτηση νέων εδαφών.
- 7) Εμπορικοί λόγοι: οι έμποροι της Δύσης και κυρίως οι ιταλικές εμπορικές πόλεις ευνόησαν τις σταυροφορίες, με σκοπό να θέσουν υπό τον έλεγχό τους το εμπόριο της Ανατολής.
- 8) Οι φιλοδοξίες των παπών, οι οποίοι επιθυμούσαν να επιβάλουν την εκκλησιαστική τους κυριαρχία στην Ανατολή. Πίστευαν δηλαδή ότι μπορούσαν να δημιουργήσουν

μία απέραντη θεοκρατική αυτοκρατορία, στην οποία θα ήταν οι ίδιοι επικεφαλής και πρωτεύουσα η Ρώμη.

1025 - 1453

2. Πώς φέρθηκε στους σταυροφόρους ο Αλέξιος Α΄ και τι οφέλη εξασφάλισε για το κράτος του;

Για τη στάση του Αλέξιου Α΄ Κομνηνού απέναντι στους σταυροφόρους, πληροφορούμαστε από το παράθεμα, που είναι απόσπασμα από το έργο του ιστορικού του 13ου αι. Θεόδωρου Σκουταριώτη, και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με «το κάλεσμα για βοήθεια που απηύθυνε ο Αλέξιος Α΄ στους ηγεμόνες της Δύσης».

Σύμφωνα με το παράθεμα ο Αλέξιος σκέφτηκε ότι δεν ήταν δυνατό να αντιμετωπίσει μόνος του τους Σελτζούκους Τούρκους, που απειλούσαν την αυτοκρατορία και συνειδητοποίησε ότι έπρεπε να συμμαχήσει με του δυτικούς. Εκμεταλλεύτηκε επιδέξια το ενδιαφέρον της Δύσης για τους Αγίους Τόπους, που θεωρούσαν ανυπόφορο να ελέγχουν οι Τούρκοι τα Ιεροσόλυμα και το ζωοποιό τάφο του Σωτήρα Χριστού. Αφού έστειλε πρεσβείες στον πάπα και στους κοσμικούς ηγεμόνες της Δύσης, τους έπεισε με κατάλληλα επιχειρήματα να οργανώσουν εκστρατεία για την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων.

Όταν έφτασαν χιλιάδες σταυροφόροι στην Κων/πολη, ο Αλέξιος Α΄ αντάλλαξε με τους αρχηγούς τους όρκους πίστης και υπέγραψε συνθήκες που προέβλεπαν βοήθεια προς τους σταυροφόρους με πλοία, χρήματα και τρόφιμα, υπό τον όρο ότι οι σταυροφόροι θα απέδιδαν στους Βυζαντινούς τις παλαιότερες κτήσεις τους που θα ανακτούσαν από τους Τούρκους.

Στη συνέχεια οι σταυροφόροι πέρασαν στην Ασία, αλλά και ο βυζαντινός στρατός εξεστράτευσε στην Ανατολή και ανάγκασε γρήγορα τους Σελτζούκους να εγκαταλείψουν τις κτήσεις των Βυζαντινών. Το αποτέλεσμα αυτών των επιχειρήσεων ήταν θετικό για το Βυζάντιο, γιατί ανέκτησε τη δυτική Μ. Ασία που περιλάμβανε σημαντικές πόλεις (Νίκαια, Σμύρνη, Έφεσος, Σάρδεις).

3. Τί περιλάμβανε η συμφωνία που κλείστηκε μεταξύ των Αγγέλων αφενός και των σταυροφόρων και των Βενετών αφετέρου;

Για τους όρους της συμφωνίας μεταξύ των Αγγέλων αφενός και των σταυροφόρων και Βενετών αφετέρου, πληροφορούμαστε από το δεύτερο παράθεμα, που είναι απόσπασμα από το έργο του χρονογράφου Γουλιέλμου Βιλλεαρδουίνου και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με τη δ΄ σταυροφορία, κατά την οποία οι σταυροφόροι «παρεξέκλιναν από τον αρχικό τους στόχο (Αίγυπτο και Συρία) και κατέλαβαν την Κων/πολη το 1204».

Πιο συγκεκριμένα το παράθεμα αναφέρεται στη συμφωνία μεταξύ του Βενετού δόγη (Ερρίκου Δάνδολου) και των εκπροσώπων του έκπτωτου βυζαντινού αυτοκράτορα Ισαάκιου Β΄ Αγγέλου (1185 - 1195 και β΄ βασιλεία 1203) και του γιού του Αλέξιου Γ΄ (1195 - 1203).

Η συμφωνία προέβλεπε τα εξής: α) Οι Βενετοί και οι σταυροφόροι θα βοηθούσαν τους Αγγέλους να ανακτήσουν το θρόνο. β) Οι Άγγελοι θα έδιναν στους Βενετούς και τους σταυροφόρους: 1) χρήματα (200.000 αργυρά μάρκα) και τρόφιμα στο στρατό των σταυροφόρων, 2) ενίσχυση με στρατό και χρήματα στη σχεδιαζόμενη εκστρατεία των σταυροφόρων στην Αίγυπτο, 3) υποταγή της Ανατολικής Εκκλησίας στη Ρώμη.

[Η συνέχεια των γεγονότων ήταν τραγική. Οι σταυροφόροι αποκατέστησαν στο θρόνο τον

Ισαάκιο Άγγελο και ζητούσαν όσα τους υποσχέθηκε. Όμως ήταν αδύνατο να πραγματοποιηθούν αυτές οι υποσχέσεις. Έτσι οι σταυροφόροι κατέλαβαν την Κων/πολη το 1204. Ακολούθησαν σφαγές και λεηλασίες. Πολύτιμα έργα τέχνης διοχετεύτηκαν στη Δύση για να κοσμήσουν τους καθεδρικούς ναούς και τους πύργους των ευγενών.]

4. Ένας χωρικός - σταυροφόρος από τη Δύση, συνομιλεί μετά την πτώση των Ιεροσολύμων (1199), με κάποιο άραβα αιχμάλωτο και προσπαθεί να του εξηγήσει γιατί πήρε μέρος στην πρώτη σταυροφορία. (Να λάβεις υπόψη τις πληροφορίες της αφήγησης και τα στοιχεία της ομιλίας του πάπα στην Κλερμόν).

Για την υποτιθέμενη αυτή συζήτηση μεταξύ ενός χωρικού - σταυροφόρου από τη Δύση με κάποιον άραβα αιχμάλωτο, μετά την πτώση των Ιεροσολύμων (1099)*, όπου ο σταυροφόρος εξηγεί τους λόγους για τους οποίους πήρε μέρος στην α΄ σταυροφορία, χρήσιμα είναι τα στοιχεία της ιστορικής αφήγησης και του παραθέματος από το έργο του ιστορικού Γουλιέλμου από την Τύρο, που περιέχει ένα απόσπασμα της ομιλίας του πάπα στην Κλερμόν της Γαλλίας το 1095.:

"Γενναϊότατοι στρατιώτες... Μην αφήνετε να σας κρατήσει στην πατρίδα ούτε η ιδιοκτησία ούτε η οικογενειακή φροντίδα. Γιατί αυτή η χώρα, που περιβάλλεται από όλες τις μεριές από θάλασσα και οροσειρές, είναι υπερπλήρης από σας. Δεν της περισσεύουν τα πλούτη. Μόλις και μετά βίας μπορεί να θρέψει αυτούς που την καλλιεργούν. Γι' αυτό αλληλοτρώγεστε και σπαράζετε μεταξύ σας. Αφήστε κάθε μίσος και διχογνωμία να κοιμηθούν. Πάρτε το δρόμο για τους Αγίους Τόπους, ελευθερώστε αυτή τη γη από το γένος του Διαβόλου και υποτάξτε τη σε σας. Η βασιλική πόλη (Ιερουσαλήμ)... είναι τώρα αιχμάλωτη από τους εχθρούς της και έχει υποφέρει τόσο... ώστε να έχει καταργηθεί η λατρεία... Γι' αυτό το λόγο αναλάβετε αυτό το ταξίδι για την άφεση των αμαρτιών σας και εξασφαλίστε την αθάνατη δόξα του Βασιλείου των Ουρανών».

[Από το έργο του ιστορικού Γουλιέλμου από την Τύρο: Historia rerum in partibus transmarinis gestarum, στο: Select Documents of European History, εκδ. Laffan, Νέα Υόρκη 1929, 55 - 56]

Φανταζόμαστε λοιπόν ότι ο χωρικός -σταυροφόρος θα είπε τα εξής περίπου στον άραβα αιχμάλωτο:

"Αφού με ρωτάς γιατί ήρθαμε εδώ θα σου πω.

Εγώ και οι σύντροφοί μου είμαστε φτωχοί άνθρωποι. Ζούσαμε σ' ένα χωριό της Γαλλίας, όπου μας εκμεταλλεύονταν οι φεουδάρχες. Η ζωή μας ήταν μίζερη και πικραμένη. Ήμαστε συνεχώς χρεωμένοι και δεν αντέχαμε άλλο αυτή την άθλια ζωή. Έπειτα έφτασαν στ' αυτιά μας διάφορες φήμες για την Ανατολή, ότι είναι ένας επίγειος παράδεισος με αμύθητα πλούτη. Αυτό μας έκανε να λαχταρήσουμε αυτόν τον τόπο και να ελπίσουμε σε μια καλύτερη ζωή. Τη σπίθα που είχαμε μέσα μας όμως την έκανε φωτιά ο πάπας με την ομιλία του στην Κλερμόν. Εκεί μαζευτήκαμε χιλιάδες και τον ακούγαμε σα μαγεμένοι. Με τα λόγια του μας παρακίνησε να έρθουμε εδώ για να ελευθερώσουμε αυτόν τον Άγιο Τόπο (Ιερουσαλήμ) που ήταν αιχμάλωτος. Αν μπαίναμε σ' αυτή την εκστρατεία θα συγχωρούνταν οι αμαρτίες μας και θα σωνόταν η ψυχή μας. Κι έκλεισε το λόγο του με τη φράση: «ο Θεός το θέλει». Ε! Τι ήταν να το πει αυτό! Αμέσως μεγάλος ενθουσιασμός μας έπιασε όλους κι αρχίσαμε να φωνάζουμε: «είναι θέλημα Θεού, είναι θέλημα Θεού». Τι άλλο θέλαμε;

Απ' την άλλη μέρα αρχίσαμε να ετοιμαζόμαστε. Φτιάξαμε κόκκινους σταυρούς και τους ράβαμε πάνω στα ρούχα μας. Πεταλώσαμε τα βουβάλια μας, ζέψαμε τα κάρτα μας, φορτώσαμε πάνω ό,τι είχαμε και δεν είχαμε και τις οικογένειές μας και ξεκινήσαμε. Δεν είχαμε όμως όπλα. Νομίζαμε ότι πηγαίναμε σε πανηγύρι. Το ταξίδι ήταν μεγάλο. Προχωρούσαμε μέρες και νύχτες. Δεν ξέραμε πόσο μακριά ήταν η Ιερουσαλήμ. Κάθε πόλη που συναντούσαμε νομίζαμε ότι ήταν αυτή. Όμως διαπιστώναμε ότι κάναμε λάθος. Τα τρόφιμα σιγά -σιγά μας τέλειωσαν. Πολλοί αρρώστησαν και πέθαναν στο δρόμο. Όσοι αντέξαμε, φτάσαμε στην Κων/πολη σε ελεεινή κατάσταση. Μόλις μας αντίκρουσε ο Αλέξιος Κομνηνός ανησύχησε. Είναι όμως έξυπνος άνθρωπος και δεν αναδείχτηκε. Μας έδωσε τρόφιμα, ρούχα και όπλα και μας πέρασε με τα πλοία του απέναντι στην Ασία. Εκεί όμως μας βρήκαν τα χειρότερα. Μας επιτέθηκαν οι Τούρκοι και μας πετσόκοψαν. Λίγοι τα καταφέραμε να σωθούμε και να φτάσουμε ως εδώ. Δοξάζω το Θεό που με αξίωσε να είμαι ένας απ' αυτούς.

Δεν ξέρω τι σκέφτεσαι όση ώρα με ακούς, όμως θέλω να σου πω και τούτο. Το ταξίδι, οι περιπέτειες, οι κίνδυνοι και η γνωριμία με εσάς και τον πολιτισμό σας με δίδαξαν πολλά. Τώρα νιώθω πιο σοφός».

[*Στο σχολικό βιβλίο η χρονολογία δίνεται λανθασμένα 1199]

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι γνωρίζετε για την α' σταυροφορία;

Η α' σταυροφορία κηρύχθηκε το 1095 στην Κλερμόν της Γαλλίας από τον πάπα Ουρβανό Β'.

Τα οικονομικά προβλήματα της Δύσης (υπερπληθυσμός και έλλειψη γης) έπαιξαν σημαντικό ρόλο, αλλά η πρώτη σταυροφορία είχε κυρίως θρησκευτικό χαρακτήρα. Έγινε σε δύο φάσεις. Η πρώτη φάση έγινε από ονοργάνωτες λαϊκές μάζες, οι οποίες όμως εξολοθρεύτηκαν από τους Τούρκους. Η δεύτερη έγινε από τους φεουδάρχες, ήταν καλά οργανωμένη και είχε στρατιωτικό χαρακτήρα. Αυτοί νίκησαν τους Τούρκους, ανέκτησαν τα εδάφη της δυτικής Μ.Ασίας και τα παραχώρησαν στο Βυζάντιο, βάσει ένορκης συμφωνίας, και ίδρυσαν ηγεμονίες και κρατίδια στη Συρία και Παλαιστίνη. Οι στρατιώτες σ' όλη τη διάρκεια των συγκρούσεων έδειξαν μεγάλη μαχητικότητα μέχρις αυτοπαύσεως και γνήσιο θρησκευτικό πάθος.

4. Τι γνωρίζετε για τη δ' σταυροφορία;

Η δ' σταυροφορία είχε κυρίως υλικά κίνητρα. Οι σταυροφόροι είχαν ως αρχικό στόχο την Αίγυπτο και τη Συρία. Στη συνέχεια όμως παρεξέκλιναν της πορείας τους και πήγαν στην Κων/πολη. Ο λόγος της άφιξής τους εκεί ήταν ότι οι Άγγελοι (Ισαάκιος Β' και Αλέξιος Γ') τους ζήτησαν βοήθεια για να ανακτήσουν το θρόνο, τάζοντάς τους πολλά χρήματα, στρατιωτική βοήθεια και υποταγή της ανατολικής Εκκλησίας στη Ρώμη. Οι σταυροφόροι (οι Βενετοί κυρίως) ανταποκρίθηκαν στο αίτημα και αποκατέστησαν τον Ισαάκιο στο θρόνο. Επειδή όμως δεν τους απέδιδε όσα τους είχε τάξει, κατέλαβαν την Κων/πολη το 1204. Στη συνέχεια μοίρασαν την αυτοκρατορία (Ρωμανία) σε διάφορα κρατίδια.

2. Η περίοδος της Λατινοκρατίας και τα ελληνικά κράτη

Περίληψη

α. Τα λατινικά κράτη

Με τη συνθήκη της διανομής της Ρωμανίας, δημιουργήθηκαν λατινικά και ελληνικά κράτη. Από τη διανομή τη μερίδα του λέοντος πήραν οι Βενετοί (:κυρίως νησιά Αιγαίου και Ιονίου). Τα λατινικά κράτη ήταν φεουδαρχικά και εξαρτημένα αλυσιδωτά το ένα από το άλλο. Έτσι ο κόμης **Βαλδουίνος της Φλάνδρας** πήρε την **αυτοκρατορία της Κων/πολης** απ' την οποία εξαρτιόταν το **Βασίλειο της Θεσσαλονίκης** και σ' αυτό ήταν υποτελή το **δουκάτο των Αθηνών** και η **Ηγεμονία της Αχαΐας**.

β. Τα ελληνικά κράτη

Μετά την πτώση της Πόλης (1204) οι δυνάμεις του Ελληνισμού βρήκαν καταφύγιο σε τρία ελληνικά κράτη: 1) **αυτοκρατορία της Τραπεζούντας**, 2) **αυτοκρατορία της Νίκαιας** και 3) **δεσποτάτο της Ηπείρου**. Μετά τη μάχη της Πελαγονίας (1259) οι Έλληνες νίκησαν τους Φράγκους και απέσπασαν τα κάστρα: **Μάνη**, **Γεράκι**, **Μονεμβασιά** και **Μυστρά**, τα οποία δημιούργησαν τον τέταρτο ελληνικού κρατιδίου: του **Δεσποτάτου του Μυστρά**, το οποίο αναπτύχθηκε οικονομικά και πολιτισμικά. Πρωτεύουσά του ήταν ο Μυστράς.

γ. Λατίνοι και Έλληνες

Κατά τη διάρκεια της Λατινοκρατίας οι σχέσεις μεταξύ Λατίνων και Ελλήνων χαρακτηρίζονταν από έντονη αντιπαλότητα. Οι Λατίνοι φέρονταν καταπιεστικά και περιφρονητικά προς τους Έλληνες, γι' αυτό και εκδηλώνονταν πολλές εξεγέρσεις.

δ. Νέα ιδεολογία και ανάκτηση της Πόλης

Μετά το 1204 ο Ελληνισμός απέκτησε νέα ιδεολογία, που βασιζόταν στην αρχαία ελληνική κληρονομιά και στη χριστιανική πίστη. Έτσι αφυπνίστηκε το εθνικό συναίσθημα των Ελλήνων, οι οποίοι επιδόθηκαν σ' έναν αγώνα ανάκτησης της Πόλης και ανασύστασης της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Το έργο αυτό πραγματοποιήθηκε τελικά από τον αυτοκράτορα της Νίκαιας **Μιχαήλ Η' Παλαιολόγο** το **1261**.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Τα λατινικά κράτη

- **1204:** → άλωση της Πόλης (από σταυροφόρους)
→ συνθήκη διανομής βυζαντινών εδαφών (Ρωμανίας)
→ Λατινοκρατία
- **Λατινικά κράτη:** φεουδαρχικά, εξαρτημένα αλυσιδωτά το ένα από το άλλο
- **BENETOI:** → τα περισσότερα εδάφη της βυζαντινής αυτοκρατορίας
→ τα σημαντικότερα νησιά Αιγαίου και Ιονίου πελάγους,

► ΤΑ ΛΑΤΙΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ:

1) **Αυτοκρατορία Κων/πολης** (Βαλδουίνος της Φλάνδρας)

2) **Βασίλειο της Θεσσαλονίκης**

3) **Δουκάτο των Αθηνών** και 4) **Ηγεμονία Αχαΐας** → (δεσποτάτο Μυστρά)

- Καταλανοί (14ος αι.)

- φλωρεντιανή οικογένεια τραπεζιτών (έως 1456)

β. Τα ελληνικά κράτη

- **1204:** → Άλωση Πόλης από σταυροφόρους
→ συσπείρωση δυνάμεων Ελληνισμού σε 3 ελληνικά κράτη

► ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ:

1) **Αυτοκρατορία Τραπεζούντας** (στις Ν.Α. ακτές του Ευξεινού Πόντου)

2) **Αυτοκρατορία Νίκαιας** (στο Β.Δ. τμήμα της Μ.Ασίας)

3) **Κράτος Ηπείρου** (Ηπειρος και Αιτωλοακαρνανία)

4) **Δεσποτάτο Μυστρά** (αργότερα)

- **1259:** → **Μάχη Πελαγονίας** (: περιοχή της Μακεδονίας)
→ νίκη Ελλήνων κατά Φράγκων
→ απόσπαση κάστρων από Ηγεμονία Αχαΐας

Μάνη, Γεράκι, Μονεμβασία και Μυστράς → **δεσποτάτο Μυστρά***

- ***δεσποτάτο Μυστρά:** → Πρωτεύουσα: **Μυστράς**
→ Κυβερνήτης: **δεσπότης**
→ πολιτιστική και οικονομική ανάπτυξη
(παλάτια, αρχοντικά, εκκλησίες)

γ. Λατίνοι και Έλληνες

- **Ελληνικά κράτη:** → συσπείρωση δυνάμεων κατά Λατίνων
- **Κατακτητές:** → υπεροψία, περιφρόνηση και καταπίεση προς Έλληνες
- **Κατακτημένοι:** → εξέγερση και αντίσταση κατά Λατίνων (πλην ελαχίστων εξαιρέσεων)

δ. Νέα ιδεολογία και ανάκτηση της Πόλης

- **ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ:** → νέα ιδεολογία (μετά το 1071 και κυρίως μετά το 1204): σύνδεση αρχαίας ελληνικής κληρονομιάς και χριστιανικής πίστης
→ αφύπνιση εθνικού αισθήματος Ελληνισμού
- **ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ:** → οργανώθηκαν στρατιωτικά και πολιτικά
→ πρόκοψαν στην οικονομία και τον πολιτισμό
→ επιδόθηκαν σ' έναν αγώνα για:
 - α) ανάκτηση της Πόλης
 - β) ανασύσταση της βυζαντινής αυτοκρατορίας

- **1261: Ανάκτηση της Πόλης** από ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟ (: αυτοκράτορας Νίκαιας)

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Λατινοκρατία (σελ. 62)

Η περίοδος που ακολούθησε μετά την άλωση της Πόλης από τους σταυροφόρους το 1204 έως το 1453.

Ρωμανία (σελ. 62)

Η επικράτεια του βυζαντινού κράτους.

Διανομή της Ρωμανίας (σελ. 62)

Συμφωνία διανομής της βυζαντινής αυτοκρατορίας την οποία συνυπέγραψαν οι σταυροφόροι στα τέλη Μαρτίου 1204, ενώ η άλωση πραγματοποιήθηκε στις 13 Απριλίου 1204.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Βαλδουίνος της Φλάνδρας (σελ. 62)

(1172 - 1205;). Κόμης της Φλάνδρας. Ο πρώτος Λατίνος αυτοκράτορας της Κων/πολης (1204 - 1205), μετά την άλωσή της από τους σταυροφόρους. Ήταν ένας από τους μεγαλύτερους Γάλλους φεουδάρχες του 12ου / 13ου αι. Συμμετείχε στη δ΄ σταυροφορία. Στέφθηκε αυτοκράτορας Κων/πολης στην Αγία Σοφία (16/5/1204). Από τους δυτικούς αναγνωριζόταν ως ο ανώτατος αρχηγός των χριστιανών στον αγώνα τους εναντίον των μουσουλμάνων κατακτητών των Αγίων Τόπων.

Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος (σελ. 63)

(1224 - 1282). Αυτοκράτορας του Βυζαντίου, ο απελευθερωτής της Κων/πολης (1261) από το λατινικό ζυγό και ο ιδρυτής της δυναστείας των Παλαιολόγων.

[Ευνόησε ιδιαίτερα τους δυνατούς, κατάργησε τα στρατιωτόπια των ακριτών, στηρίχθηκε στους μισθοφόρους και επανέφερε τα προνόμια των Βενετών. Στο εξωτερικό πέτυχε πολλές νίκες. Περιορίσε τη δύναμη των Σέρβων και των Βουλγάρων και τους ανάγκασε να δεχτούν την εκκλησιαστική επικυριαρχία του Πατριαρχείου.

Το 1274 υπέγραψε στη σύνοδο της Λυών την «ένωση» των δύο Εκκλησιών. Πέθανε μισητός από το λαό. Ο γιος του Ανδρόνικος Β΄, δεν τέλεσε νεκρώσιμη ακολουθία, γιατί ο Μιχαήλ ποτέ δεν αποκήρυξε επίσημα το καθολικό δόγμα.]

Ιωάννης Δούκας Βατάτζης (σελ. 63, παράθεμα)

Αυτοκράτορας της Νίκαιας (1222 - 1254). Κατόρθωσε να επεκτείνει την αυτοκρατορία του και να την καταστήσει μία διεθνώς υπολογίσιμη δύναμη στην εποχή του. Στην εσωτερική πολιτική προσπάθησε να πατάξει τις καταχρήσεις στη διοίκηση και ίδρυσε πολλά φιλανθρωπικά ιδρύματα. Με τη δημιουργία στρατιωτικών κτημάτων εξασφάλισε ένα αποτελεσματικό σύστημα άμυνας των ανατολικών συνόρων της αυτοκρατορίας. Στο πλαίσιο του οικονομικού του προγράμματος απέδωσε ιδιαίτερη σημασία στην ανόρθωση της αγροτικής οικονομίας. Στόχος του της οικονομικής πολιτικής του ήταν η αυτάρκεια και γι' αυτό απαγόρευσε την εισαγωγή ειδών πολυτελείας από άλλες χώρες.

Φλάνδρα (σελ. 62)

Χώρα της κεντρικής Ευρώπης κοντά στη Βόρεια θάλασσα. Σήμερα είναι μοιρασμένη ανάμεσα στο Βέλγιο και στην Ολλανδία.

Καταλανοί (σελ. 62): Ισπανοί.

Σάλωνα (σελ. 63, παράθεμα)

Μεσαιωνική ονομασία της αρχαίας και νεοελληνικής Άμφισσας.

Πελαγονία (σελ. 63): Περιοχή της Μακεδονίας.

1025 - 1453

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
14ος αι.	Κυριαρχία Καταλανών στο δουκάτο των Αθηνών
1259	Μάχη Πελαγονίας
1261	Ανάκτηση Κων/πολης από το Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Πώς συνδέονται, σύμφωνα με το δεύτερο παράθεμα, η Φραγκοκρατία με την οθωμανική κατάκτηση στο γεωγραφικό χώρο της Στερεάς Ελλάδας;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από το «Χρονικό του Γαλαξειδίου» του Ευθύμιου Πενταγιώτη και αναφέρεται στη φραγκική καταπίεση στη Στερεά Ελλάδα. Συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με τις σχέσεις Λατίνων και Ελλήνων, καθώς από τη συγκεκριμένη αναφορά στην Άμφισσα, σχηματίζουμε πληρέστερη εικόνα για την αλαζονική και καταπιεστική συμπεριφορά των Λατίνων και αντιλαμβανόμαστε ευκολότερα γιατί σε ορισμένες περιπτώσεις οι Έλληνες προτίμησαν την τουρκική κυριαρχία από τη λατινική.

Συγκεκριμένα το παράθεμα αναφέρεται στις αυθαιρεσίες (κλοπές, αγγαρείες) και στη βία που ασκούσε ο φράγκος φεουδάρχης Κόντος προς τους κατοίκους των Σαλώνων (Άμφισσας) και στον επίσκοπό τους Σεραφείμ. Ο Σεραφείμ αγανακτισμένος από τη συμπεριφορά του κόμη (είχε κλέψει την ανεψιά του) και των Λατίνων γενικότερα, ξεσήκωσε τους κατοίκους των Σαλώνων εναντίον του τυράννου και κάλεσε τους Τούρκους να κατακτήσουν την περιοχή, επιλέγοντας συνειδητά την τουρκική από τη λατινική κυριαρχία. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η Φραγκοκρατία με την οθωμανική κατάκτηση στο γεωγραφικό χώρο της Στερεάς Ελλάδας συνδέονται με αιτιώδη σχέση (:αίτιο - αποτέλεσμα).

2. Γιατί ο Ιωάννης Δούκας Βατάτζης (1222 - 1254) απαγόρευσε, κατά τη γνώμη σας και σύμφωνα με το σχετικό κείμενο, την εισαγωγή και χρήση πολυτελών δυτικών και ανατολίτικων ενδυμάτων;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από το έργο του Βυζαντινού ιστορικού Νικηφόρου Γρηγορά: «Ρωμαϊκή Ιστορία» και αναφέρεται σε νόμο που εξέδωσε ο αυτοκράτορας της Νίκαιας Ιωάννης Δούκας Βατάτζης, σύμφωνα με τον οποίο απαγορευόταν η εισαγωγή και η χρήση πολυτελών ενδυμάτων από άλλες χώρες.

Το μέτρο αυτό προφανώς απέβλεπε στον περιορισμό της ξενομανίας του πληθυσμού της αυτοκρατορίας του και στην τόνωση της ντόπιας βιοτεχνικής παραγωγής και της

εθνικής οικονομίας. Με την προτίμηση των εγχώριων ενδυμάτων και προϊόντων θα ανέκοπτε την εκροή του συναλλάγματος στο εξωτερικό και θα τόνωνε την αυτοπεποίθηση των κατοίκων της Νίκαιας, εφόσον θα ήταν αυτάρκεις.

Το παράθεμα συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με τα ελληνικά κράτη, τα οποία «αφού εδραΐωσαν τη θέση τους, ... πρόκοψαν στην οικονομία».

3. Η περιγραφή του άραβα γεωγράφου Ουμάρι προέρχεται από τον γενουάτη έμπορο Μπέλμπαν. Πού φαίνεται αυτό; Πού οφειλόταν η ευημερία και η δύναμη του κράτους της Τραπεζούντας; (α· παράθεμα)

Το α' παράθεμα είναι απόσπασμα από το έργο του μαροκινού γεωγράφου και ιστορικού Αλ - Ουμάρι, που αντλεί τις πληροφορίες του από τον γενουάτη έμπορο Μπέλμπαν, και αναφέρεται στο κράτος της Τραπεζούντας συμπληρώνοντας την ιστορική αφήγηση για τα ελληνικά κράτη.

Στο απόσπασμα ο Ουμάρι μας δίνει ορισμένες πληροφορίες χαρακτηριστικές για την ταυτότητα της αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας. Αναφέρεται στην εξαιρετική γεωγραφική και εμπορική της θέση, στο διεθνές κύρος της, στην οικονομική της δύναμη και στους γενναίους στρατιώτες της.

Η προέλευση της περιγραφής του Ουμάρι από τον γενουάτη έμπορο Μπέλμπαν, φαίνεται από τον θετικό τρόπο με τον οποίο αναφέρεται στα χριστιανικά κράτη και από τις πληροφορίες που μας δίνει για τον αυτοκράτορα, τους υπηκόους και τους στρατιώτες της Τραπεζούντας και για το διεθνές κύρος της.

Η ευημερία και η δύναμη της αυτοκρατορίας αποδίδεται έμμεσα στην ευνοϊκή γεωγραφική της θέση: εκτεινόταν στις Ν. Α. ακτές του Ευξείνου Πόντου. Η θέση ήταν πολύ σημαντική και από εμπορική άποψη, γιατί ήταν σταυροδρόμι απ' όπου περνούσαν οι έμποροι και οι ταξιδευτές που πήγαιναν προς το Κριβν, την έρημο Καμπτσάκ και άλλες χώρες του Βορρά. Οι έμποροι αυτοί διακινούσαν μπαχαρικά και άλλα είδη πολυτελείας και ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν δασμούς για τα προϊόντα αυτά. Έτσι η αυτοκρατορία της Τραπεζούντας απέκτησε μεγάλη οικονομική δύναμη.

4. Συγκέντρωσε, παρουσίασε και σχολίασε λογοτεχνικές περιγραφές, σχέδια, εικόνες και εικαστικά έργα σχετικά με τους ναούς και την πόλη του Μυστρά.

«ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ»

«Το κάστρο του Μυστρά στάθηκε ένα από τα δυνατότερα καστέλια του Μοριά για τη στρατηγική του θέση το έχτισε με πολύ μεράκι ο φράγκος πρίγκηπας Γουλιέλμος Βιλλεαρδουίνος το 1249, ύστερα από την κατάληψη της Μονεμβασίας. Έβαλε μέσα πύργους για τους ιππότες, σπίτια για τους φύλακες, αποθήκες, πλακόστρωτες αυλές, το στόλισε με ψηλές τοξοθυρίδες και το έκανε «κάστρον ισχυρόν, με άνδρας ανδρειωμένους», για να προσέχει απ' εδώ τις ανυπόταχτες φυλές που είχαν πλημμυρίσει τον Ταύγετο...»

(Α. Ταρσούλη: Κάστρα και Πολιτείες του Μοριά, σελ. 71 - 72)

«Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ»

«Ο Μυστράς ήταν διαιρεμένος σε διάφορες συνοικίες, η μία επάνω από την άλλη, ερείπια των οποίων σώζονται και σήμερα. Η συνοικία της Μητρόπολης, την οποία εξυπηρετούσε ένας στρωμένος με ποταμίσιες πέτρες δρόμος, με το καθεδρικό ναό του Αγίου Δημητρίου, που οικοδομήθηκε το 1302, και με το μοναστήρι της Περιβλέπτου, του δεύτερου μισού του 14ου αιώνα, η πλουσιότερη, όπως φαίνεται συνοικία της Ευαγγελίστριας, περιβαλλόμενη αριστερά από το λόφο της Παντάνασσας, δεξιά από την εκκλησία του Βροντοχίου και από εκείνη των Αγίων Θεοδώρων, η άνω πόλη, που καταλαμβάνονταν από το μεγάλο παλάτι... Εδώ δέσποζε η βασιλική με νάρθηκα της Αγίας Σοφίας, της εκκλησίας της αυλής, κτισμένη από το δεσπότη Μανουήλ Καντακουζηνό το 1350. Το παλάτι ήταν περιτριγυρισμένο από διώροφα σπίτια με μπαλκόνια. Εκατό μέτρα πιο ψηλά ορθώνονταν οι γκρίζοι τοίχοι και τα μεγάλα ρήγματα του κάστρου του Βιλλεαρδουίνου...»

(Α. Guillou: Ο Βυζαντινός Πολιτισμός, μετάφρ. Ρ. Odorico - Σμ. Τσοχανταρίδου, Αθήνα 1996, σελ. 351)

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια λατινικά κράτη δημιουργήθηκαν με τη συνθήκη διανομής των βυζαντινών εδαφών;

Με τη συνθήκη διανομής των βυζαντινών εδαφών (Ρωμανία) δημιουργήθηκαν λατινικά κράτη εξαρτημένα το ένα από το άλλο κατά το σύστημα της αλυσιδωτής εξάρτησης, χαρακτηριστικό γνώρισμα της φεουδαρχίας. Τα κράτη αυτά ήταν:

1) Η αυτοκρατορία της Κωνσταντινούπολης, στην οποία αυτοκράτορας στέφθηκε ο κόμης Βαλδουίνος της Φλάνδρας. 2) Το Βασίλειο της Θεσσαλονίκης, που εξαρτιόταν από την αυτοκρατορία της Κων/πολης, και περιλάμβανε θρακικά και μακεδονικά εδάφη. Στη Ν. Ελλάδα υπήρχαν δύο ακόμη λατινικά κράτη, τα οποία ήταν υποτελή στο Βασίλειο της Θεσσαλονίκης: 3) το δουκάτο των Αθηνών και 4) η ηγεμονία της Αχαΐας. Στο πρώτο κυριάρχησαν κατά το 14ο αι. αρχικά οι Καταλανοί και αργότερα μια φλωρεντινή οικογένεια τραπεζιτών, ενώ από το δεύτερο γεννήθηκε το δεσποτάτο του Μυστρά.

2. Να αναφέρετε τα ελληνικά κράτη που δημιουργήθηκαν μετά την άλωση της Πόλης το 1204.

Μετά την πτώση της Πόλης το 1204, δημιουργήθηκαν τρία ελληνικά κράτη: 1) η αυτοκρατορία της Τραπεζούντας, που εκτεινόταν στις Ν.Α. ακτές του Ευξείνου Πόντου, 2) η αυτοκρατορία της Νίκαιας, στο Β.Δ. τμήμα της Μ.Ασίας και 3) το κράτος της Ηπείρου, που περιλάμβανε την Ήπειρο και την Αιτωλοακαρνανία. 4) Μετά το 1259, δημιουργήθηκε και το τέταρτο ελληνικό κράτος: το δεσποτάτο του Μυστρά.

3. Τι γνωρίζετε για το δεσποτάτο του Μυστρά;

Μετά τη μάχη της Πελαγονίας (1259), κατά την οποία οι Έλληνες νίκησαν τους Φρά-

γκους (ηγεμόνες της Αχαΐας), τα κάστρα Μάνη, Γεράκι, Μονεμβασιά και Μυστράς παραχωρήθηκαν από τους Φράγκους στο Βυζάντιο και αποτέλεσαν τον πυρήνα ενός μικρού κράτους που απορρόφησε βαθμιαία τις φραγκικές κτήσεις και εξελίχθηκε στο δεσποτάτο του Μυστρά. Αυτό κυβερνιόταν από ένα δεσπότη, αδελφό του βυζαντινού αυτοκράτορα.

Πρωτεύουσά του ήταν ο Μυστράς. Η πόλη, που έχει σήμερα εγκαταλειφθεί, αποτελεί με τα παλάτια, τα αρχοντικά και τις εκκλησίες της ζωντανή μαρτυρία για το μεγαλείο του πολιτισμού και της τέχνης του δεσποτάτου.

4. Ποιες ήταν οι σχέσεις μεταξύ Λατίνων και Ελλήνων κατά την περίοδο της Λατινοκρατίας;

Κατά την περίοδο της Λατινοκρατίας οι σχέσεις μεταξύ Λατίνων και Ελλήνων χαρακτηρίζονταν από έντονη αντιπαλότητα. Οι κατακτητές έδειξαν υπεροψία και περιφρόνηση προς τους «σχισματικούς» Έλληνες και τους καταπίεζαν. Γι' αυτό οι Έλληνες, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, συσπειρωμένοι γύρω απ' τα ελληνικά κράτη εξεγείρονταν συχνά εναντίον τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα επέλεξαν συνειδητά την τουρκική κυριαρχία από τη Λατινική, όπως για παράδειγμα οι κάτοικοι της Άμφισσας (όπως είδαμε στο παράθεμα).

5. Πώς διαμορφώθηκε η νέα ιδεολογία του Ελληνισμού μετά την άλωση της Πόλης το 1204 και πού στόχευε;

Ήδη από το 1071 (Μάχη του Ματζικέρτ), κυρίως όμως μετά την άλωση της Πόλης από τους σταυροφόρους το 1204, οι δυνάμεις του Ελληνισμού άρχισαν να συσπειρώνονται γύρω από τα ελληνικά κράτη, όπου έβρισκαν καταφύγιο. Από αυτή την εποχή οι Βυζαντινοί άρχισαν να διαμορφώνουν μια νέα ιδεολογία, βασισμένη στην αρχαία ελληνική κληρονομιά και στη χριστιανική πίστη. Η νέα αυτή ιδεολογία ισοδυναμεί με το ξύπνημα ενός εθνικού αισθήματος στον Ελληνισμό, που αποτελεί πλέον το μοναδικό στήριγμα του Βυζαντίου.

Τα ελληνικά κράτη, αφού εδραίωσαν τη θέση τους, οργανώθηκαν στρατιωτικά και πολιτικά, πρόκοψαν στην οικονομία και τον πολιτισμό και επιδόθηκαν σε έναν αγώνα για την ανάκτηση της Πόλης και την ανασύσταση της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Το έργο αυτό τελικά πραγματοποιήθηκε από τον αυτοκράτορα της Νίκαιας Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο, το 1261.

III. ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΑΙ ΥΠΟΤΑΓΗ ΣΤΟΥΣ ΟΘΩΜΑΝΟΥΣ

1. Εξάπλωση των Τούρκων και τελευταίες προσπάθειες για ανάσχεσή τους 1025 - 1453

Περίληψη

α. Η αδυναμία του Βυζαντίου

Το βυζαντινό κράτος μετά την ανασύστασή του από το Μιχαήλ Η΄ γνώρισε μια τελευταία αναλαμπή, που διήρκεσε ως τα μέσα του 14ου αι. Όμως εξαιτίας των εμφυλίων πολέμων οδηγήθηκε στη στρατιωτική και οικονομική κατάρρευση. Τα οικονομικά προβλήματα και η γενικότερη εξασθένιση προκάλεσαν συχνές επαναστάσεις του λαού και της μεσαιας τάξης. Στα χρόνια του **Ανδρόνικου Β΄** μειώθηκε η δύναμη του στρατού και του στόλου κι έτσι η βυζαντινή αυτοκρατορία έγινε μια αδύναμη αυτοκρατορία των Στενών.

β. Οθωμανοί και οι κατακτήσεις τους

Οι Οθωμανοί ήταν μία τουρκική φυλή, που μετανάστευσε κοντά στην Προύσα. Οργανώθηκε από τον σουλτάνο **Οθμάν** ή **Οσμάν**. Ο στρατός τους αποτελούμενος κυρίως από **γαζήδες** έκανε τις πρώτες κατακτήσεις στη Μ. Ασία. Αργότερα με το **παιδομάζωμα** ο στρατός τους ενισχύθηκε με το επίλεκτο σώμα των **γενιτσάρων**. Στα μέσα του 14ου αι. οι Οθωμανοί πέρασαν στην Ευρώπη, εφόσον οι διαιρεμένοι βαλκανικοί λαοί δε μπόρεσαν να αντισταθούν.

γ. Προσπάθειες ανάσχεσης των Οθωμανών

Στις αρχές του 15ου αι. οι Οθωμανοί νικήθηκαν από τους Μογγόλους στη **μάχη της Άγκυρας** (1402). Η ήττα αυτή προκάλεσε βαθιά κρίση στο οθωμανικό κράτος.

Κατά τον τελευταίο αιώνα πριν την άλωση οι βυζαντινοί αυτοκράτορες ταξίδεψαν στη Δύση ζητώντας βοήθεια για την άμυνα της αυτοκρατορίας. Ωστόσο οι προσπάθειές τους απέβησαν άκαρπες, μολονότι έκαναν τη μεγαλύτερη υποχώρηση, να υποτάξουν δηλαδή την Ορθόδοξη Εκκλησία στη Ρωμαϊκή, με τη **Σύνοδο της Φερράρας - Φλωρεντίας 1438 / 9**. Το Βυζάντιο έμεινε απροστάτευτο από τους Οθωμανούς.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Η αδυναμία του Βυζαντίου

- ▶ **ΜΙΧΑΗΛ Η΄:**
 - ανασύσταση βυζαντινού κράτους
 - διπλωματικές ενέργειες
 - τελευταία αναλαμπή Βυζαντίου έως μέσα 14ου αι.
- ▶ **ΒΥΖΑΝΤΙΟ** → εμφύλιοι πόλεμοι → στρατιωτική και οικονομική κατάρρευση
 - 1) η υποτίμηση του νομίσματος
 - 2) η βαριά φορολογία
 - 3) η γενικότερη εξασθένιση
 - } προκάλεσαν επαναστάσεις του λαού και της μεσαιας τάξης κατά των ευγενών (Θεσσαλονίκη και Ανδριανούπολη)

- ▶ **ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ Β΄** (1282 - 1328) → μείωσε τη δύναμη του στρατού & του στόλου
- Κυριάρχησαν οι ξένοι μισθοφόροι
- Βυζαντινή αυτοκρατορία → αυτοκρατορία των Στενών

β. Οθωμανοί και οι κατακτήσεις τους

- ▶ **ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ:** → τουρκική φυλή, ασιάτες νομάδες
- μετανάστευσαν κοντά στην Προύσα
- οργανώθηκαν από το σουλτάνο **Οθμάν** ή **Οσμάν**
- εκμεταλλεύτηκαν την κατάργηση των ακριτών μετά το 1261
- αξιοποίησαν το θεσμό των γαζήδων
- απέκλεισαν και κατέκτησαν όλη τη Μ. Ασία
- στρατολόγησαν χριστιανόπουλα (παιδομάζωμα)
- συγκρότησαν επίλεκτο τάγμα γενιτσάρων («νέος στρατός»)
- πέρασαν στην Ευρώπη (μέσα 14ου αι.)
- κατέκτησαν την Καλλίπολη (1354)
- υπέταξαν τους βαλκανικούς λαούς
- νίκησαν τους Σέρβους (μάχη Κοσσυφοπεδίου, 1389)

γ. Προσπάθειες ανάσχεσης των Οθωμανών

- **Αρχές 15ου αι.:** οι **ΜΟΓΓΟΛΟΙ** } εισέβαλαν στη Μ.Ασία
} νίκησαν το σουλτάνο **ΒΑΓΙΑΖΙΤ**
(μάχη Άγκυρας 1402)
- Η ήττα: } προκάλεσε κρίση στο οθωμανικό κράτος
} έδωσε παράταση ζωής στο Βυζάντιο
- Οι αυτοκράτορες: **ΙΩΑΝΝΗΣ Ε΄** } ταξίδεψαν για ανα-
ΜΑΝΟΥΗΛ Β΄ } ζήτηση βοήθειας
ΙΩΑΝΝΗΣ Η΄ } στη Δύση
- **1274: σύνοδος ΛΥΩΝ** → υποταγή Ορθόδοξης στη Ρωμαϊκή Εκκλησία
- **1438 /9: σύνοδος ΦΕΡΡΑΡΑΣ - ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΣ** → **ΙΩΑΝΝΗΣ Η΄:** ανανέωσε την «ένωση»
- Η υποχώρηση αυτή: } δεν έγινε δεκτή απ' το λαό
} αποδείχθηκε μάταιη, διότι: το Βυζάντιο έμεινε απροστά-
τευτο απ' τους Οθωμανούς

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

γαζήδες (σελ. 65)

Φανατικοί πολεμιστές της πίστης. Αποτελούσαν αρχικά τη βάση και τη δύναμη του οθωμανικού στρατού.

1025 - 1453

γενίτσαροι (σελ. 65)

(< γενιτσερί = νέος στρατός). Στρατιωτικό σώμα του οθωμανικού στρατού αποτελούμενο από χριστιανικούς πληθυσμούς βίαια στρατολογημένους με το παιδομάζωμα.

Σύνοδος Λυών (σελ. 66)

Υπογράφηκε το 1274. Ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος αναγκάστηκε να δεχτεί την υποταγή της Ορθόδοξης Εκκλησίας στη δυτική. Η αντίδραση του κλήρου και του λαού στο Βυζάντιο υπήρξε έντονη και κατέστησε ανέφικτη την υποταγή.

Σύνοδος Φερράρας - Φλωρεντίας (σελ. 66)

1438/9. Ο Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος προκειμένου να εξασφαλίσει βοήθεια από τη Δύση, ανανέωσε την «ένωση», δηλαδή την υποταγή της Ορθόδοξης στη Ρωμαϊκή Εκκλησία. Ο βυζαντινός λαός όμως δε δέχθηκε τις συμφωνίες αυτές.

Η σύνοδος αυτή άρχισε στην πόλη Φερράρα το 1438 και συνεχίστηκε στη Φλωρεντία το 1439.

[Η υπόθεση αυτή έβλαψε πολύ τον Ελληνισμό, γιατί διχάστηκε σε δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις, τους ενωτικούς και τους ανθενωτικούς. Τα κέρδη που αποκόμισε ο Ιωάννης απ' αυτή τη σύνοδο ήταν ασήμαντα: 300 άνδρες, 2 γαλέρες και πολλές υποσχέσεις.]

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος (σελ. 65)

(1258 - 1332). Βυζαντινός αυτοκράτορας (1282 - 1328). Γιος του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου. Βαθιά θρησκευόμενος. Αποκήρυξε την «ένωση» των Εκκλησιών, που είχε αποδεχτεί ο πατέρας του. Στις σχέσεις του με τους Δυτικούς ακολούθησε αμυντική πολιτική. Έδειξε ενδιαφέρον για τα Γράμματα και τις Επιστήμες. Μείωσε τη δύναμη του στρατού και του στόλου κι έτσι κυριάρχησαν οι ξένοι μισθοφόροι.

Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος (σελ. 66)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (1341 - 1391). Κατά τη διάρκεια της 50χρονης βασιλείας του συνέβησαν πολλά γεγονότα. Κατ' αρχήν ήρθε σε ρήξη με τον επίτροπό του Ιωάννη Καντακουζηνό και αργότερα με το γιο του και τον εγγονό του οι οποίοι διεκδίκησαν το θρόνο του.

Επί της εποχής του ο Ορχάν κατέλαβε την Καλλίπολη, το Διδυμότειχο και εδραιώθηκε στη Θράκη. Επίσης ο ηγεμόνας των Σέρβων Στέφανος Δουσάν κατέλαβε την Ήπειρο, τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία, και τη Θράκη.

Το 1359 ανέβηκε στο θρόνο ο σουλτάνος Μουράτ Α΄, ο οποίος κατέλαβε την Αδριανούπολη (την έκανε πρωτεύουσά του), τη Φιλιππούπολη και τις Σέρρες. Ο Ιωάννης τότε αναγκάστηκε να ταξιδέψει στη Δύση για να ζητήσει βοήθεια από τον πάπα και τους Βενετούς, αλλά η προσπάθειά του απέβη άκαρπη. Επιστρέφοντας, χρειάστηκε να αντιμετωπίσει το Μουράτ, που τον ανάγκασε (ο Μουράτ) να καταβάλει ετήσιο φόρο. Ο Μουράτ στη συνέχεια ολοκλήρωσε την υποταγή όλης της Βαλκανικής. Το 1389

διαδέχθηκε το Μουράτ ο Βαγιαζίτ, ο οποίος το 1391 πολιορκήσε την Κων/πολη. Τη χρονιά εκείνη πέθανε ο Ιωάννης.

Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος (σελ. 66)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (1391 - 1425) και συγγραφέας. Πολυδιάστατη προσωπικότητα: πολιτικός, στρατιωτικός, κυβερνήτης, λόγιος και Θεολόγος. Όταν πέθανε ο πατέρας του, βρισκόταν στην Προύσα, όμηρος του σουλτάνου. Τελικά δραπέτευσε, πήγε στην Κων/πολη και κατέλαβε την εξουσία. Επειδή όμως αρνήθηκε να ικανοποιήσει τις αξιώσεις του Βαγιαζίτ για ανέγερση τζαμιού στην Κων/πολη, αυτός οργίστηκε και απέκλεισε την Πόλη για 7 χρόνια. Ο Μανουήλ τότε κατέφυγε στη Δύση για να ζητήσει βοήθεια, και στο θρόνο ανέβηκε παράνομα ο ανεπιός του Ιωάννης Ζ΄, ο οποίος ικανοποίησε τις αξιώσεις του Βαγιαζίτ. Το 1403 ο Μανουήλ επέστρεψε από τη Δύση, εξόρισε το σφετεριστή ανεπιό του και ανέκτησε τη Θεσσαλονίκη, τη Θεσσαλία και ορισμένες πόλεις της Μ. Ασίας. Το 1422 ο Μουράτ Β΄ πολιορκήσε την Κων/πολη αλλά οι Βυζαντινοί αντιστάθηκαν ηρωικά.

Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος (σελ. 66)

Βυζαντινός αυτοκράτορας (1425 - 1448). Στα χρόνια του (1430) κυριεύθηκε η Θεσσαλονίκη από το Μουράτ Β΄. Το 1438/9 ο Ιωάννης επικεφαλής μεγάλης αποστολής στην οποία μετείχαν ο πατριάρχης και πολλοί λόγιοι, πήγε στην Ιταλία για να ζητήσει βοήθεια, προσφέροντας ως αντάλλαγμα την υποταγή της Ορθόδοξης Εκκλησίας στη Ρωμαιοκαθολική (Σύνοδος Φερράρας - Φλωρεντίας). Η σύνοδος αυτή είχε πολύ δυσάρεστες συνέπειες για το βυζαντινό λαό, ο οποίος δε δέχτηκε τις συμφωνίες αυτές. Άλλωστε η υποχώρηση αυτή αποδείχθηκε μάταιη, και το Βυζάντιο έμεινε απροστάτευτο στα κατακτητικά σχέδια των Οθωμανών.

Καλλίπολη (σελ. 66)

Παραλιακή πόλη της Θράκης, στα στενά του Ελλησπόντου.

Προύσα (σελ. 66)

Μεγάλη πόλη της βορειοανατολικής Μ. Ασίας, κοντά στα στενά του Ελλησπόντου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
1354	Κατάκτηση Καλλίπολης από Οθωμανούς
1389	Μάχη Κοσσυφοπεδίου - ήττα Σέρβων, αναγνώριση οθωμανικής επικυριαρχίας
1400	Μάχη Άγκυρας - ήττα Βαγιαζίτ από Μογγόλους
1274	Σύνοδος Λυών > ένωση 2 Εκκλησιών (Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος)
1438 / 9	Σύνοδος Φερράρας - Φλωρεντίας > ανανέωση «ένωσης» (:υποταγή της Ορθόδοξης στη Ρωμαϊκή Εκκλησία) (Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Για ποιους κυρίως λόγους οι πόλεις της Μ. Ασίας παραδόθηκαν στους Τούρκους 1025 - 1453 σύμφωνα με το παράθεμα;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από το Χρονικό του Τούρκου ιστορικού Ασίκ Πασάζαντε: «Ιστορία και θρύλοι των παλαιών σουλτάνων» και αναφέρεται στους λόγους παράδοσης της Προύσας (1326), συμπληρώνοντας την ιστορική αφήγηση σχετικά με τις κατακτήσεις των Οθωμανών στη Μ. Ασία. Πρόκειται για μια μαρτυρία ενός βυζαντινού αξιωματούχου, ονόματι Σαρός, ο οποίος απαντά στο σουλτάνο Ορχάν, για ποιους λόγους παρέδωσαν την πόλη.

Σύμφωνα με το παράθεμα οι λόγοι ήταν οι εξής: 1) η συνεχής επέκταση των Οθωμανών και η ταυτόχρονη αποδυνάμωση του Βυζαντίου. 2) Τα χωριά γύρω από την Προύσα που είχαν υποταχθεί στους Τούρκους, όχι μόνο δεν υπέφεραν από την κατοχή, αλλά είχαν βρει την ησυχία τους. 3) Οι κατακτήσεις των γύρω χωριών είχαν σαν αποτέλεσμα τη βαθμιαία απομόνωση των οχυρωμένων πόλεων και της Προύσας. 4) Η απομόνωση και ο αποκλεισμός τους έφεραν την παρακμή του εμπορίου, πράγμα που οδήγησε τους κατοίκους σε φτώχεια και απελπισία. 5) Οι κάτοικοι της Προύσας επηρεάστηκαν από τον άρχοντα της πόλης Κίτε, που τους έπεισε να παραδοθούν. 6) Συνειδητοποίησαν ότι ο βυζαντινός αυτοκράτορας είχε εξασθενήσει και δεν μπορούσε πλέον να τους προστατέψει, 7) Αποδέχτηκαν το γεγονός ότι στον κόσμο υπάρχουν συνεχώς αλλαγές κι έτσι υπέκυψαν.

Είναι φανερό ότι η μαρτυρία αυτή εκθέτει τα γεγονότα από την πλευρά των κατακτητών. Ωστόσο, με βάση τις συνθήκες που επικρατούσαν τότε στις πόλεις της Μ. Ασίας, και κυρίως με την κατάργηση των ακριτών, αντιλαμβανόμαστε ότι αρκετά απ' αυτά τα γεγονότα πρέπει να ήταν πολύ κοντά στην πραγματικότητα.

2. Συνδυάζοντας τα στοιχεία του χάρτη και του πρώτου παραθέματος, να χρονολογήσεις το θεσμό του παιδομαζώματος.

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από το Χρονικό του Τούρκου ιστορικού Ασίκ Πασάζαντε: «Ιστορία και θρύλοι των παλαιών σουλτάνων» και αναφέρεται στο θεσμό του παιδομαζώματος, συμπληρώνοντας με τα στοιχεία του την ιστορική αφήγηση.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του παραθέματος και του χάρτη (σελ. 66), συμπεραίνουμε ότι ο θεσμός αυτός καθιερώθηκε στα χρόνια του Ορχάν (1326 - 1362) και στις αρχές της διακυβέρνησης του Μουράτ (1362 - 1389), δηλαδή γύρω στο 1370. Είναι η εποχή που οι Οθωμανοί κατέλαβαν τις μεγάλες πόλεις της Θράκης: Διδυμότειχο (1360), Αδριανούπολη και Φιλιππούπολη (1368 / 9) και έκαναν πρωτεύουσα του κράτους τους την Αδριανούπολη.

3. Στο παρατιθέμενο λαϊκό τραγούδι ο Κωνσταντής αντιπροσωπεύει τους βυζαντινούς αυτοκράτορες. Ποια η στάση του ποιητή απέναντί τους;

Από το λαϊκό αυτό τραγούδι διακρίνεται η ειρωνική και σατιρική στάση του ποιητή απέναντι στους βυζαντινούς αυτοκράτορες (Παλαιολόγους), οι οποίοι βρέθηκαν στην ανάγκη να ζητήσουν πολλές φορές βοήθεια από τη Δύση μπροστά στον οθωμανικό κίνδυνο. Ο ποιητής επιλέγει σκόπιμα το ρήμα «εδικονίζεντον» (< διακονίζομαι = περιφέρομαι σα ζητιάνος) για να καυτηριάσει την υποχωρητικότητα στις προσπάθειες των αυτοκρατόρων για εξασφάλιση βοήθειας από τους δυτικούς, και να αισθητοποιήσει τον εμπαιγμό των Δυτικών. Θεωρεί ότι οι ενέργειες αυτές ήταν ταπεινωτικές και εξευτελιστικές για τους βυζαντινούς αυτοκράτορες, διότι οι Δυτικοί αδιαφορούσαν για τη δεινή θέση και την ανάγκη των Βυζαντινών.

Το τραγούδι συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με την αδιαφορία των δυτικών στις παρακλήσεις των βυζαντινών αυτοκρατόρων για βοήθεια και τη ματαιότητα της υποχώρησης και της υπογραφής της «ένωσης» στη σύνοδο της Φερράρας - Φλωρεντίας.

4. Παράγοντες της οθωμανικής επέκτασης (εργασία)

Οι παράγοντες που επέτρεψαν την οθωμανική επέκταση ήταν οι εξής:

- 1) Οι Οθωμανοί ήταν λαός πολεμικός και κύρια απασχόλησή τους ήταν ο πόλεμος.
- 2) Με την αξιοποίηση του θεσμού των γαζήδων και τη συγκρότηση του επίλεκτου τάγματος των γενιτσάρων εξασφάλισαν ένα στρατό που πολεμούσε με θρησκευτικό φανατισμό.
- 3) Οι ικανότητες των σουλτάνων τους.
- 4) Η μείωση της δύναμης του βυζαντινού στρατού και στόλου και η κυριαρχία των ξένων μισθοφόρων.
- 5) Η κατάργηση των ακριτών στη Μ.Ασία.
- 6) Η ραγδαία εξασθένηση του Βυζαντίου.
- 7) Οι εσωτερικές χριστιανικές διαμάχες.
- 8) Οι εμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ των βυζαντινών αυτοκρατόρων για το θρόνο.
- 9) Η οικονομική κατάρρευση του Βυζαντίου.
- 10) Η αδυναμία των βαλκανικών λαών να ενωθούν και να αντιμετωπίσουν από κοινού τους Οθωμανούς.
- 11) Η έλλειψη ικανών ηγετών στα Βαλκάνια.
- 12) Η αδυναμία της Δύσης να αντιληφθεί έγκαιρα τον κίνδυνο της οθωμανικής επέκτασης και η απαθής στάση της.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Για ποιους λόγους μετατράπηκε η βυζαντινή αυτοκρατορία σε αυτοκρατορία των Στενών;

Το Βυζαντινό κράτος που ανασυστήθηκε από το Μιχαήλ Η΄, γνώρισε μια τελευταία αναλαμπή, που διήρκεσε ως τα μέσα του 14ου αι. Όμως στη συνέχεια επήλθε οικονομική και στρατιωτική κατάρρευση εξαιτίας: 1) των εμφυλίων πολέμων, 2) των οικονομικών προβλημάτων, 3) της βαριάς φορολογίας, 4) της γενικότερης εξαθλίωσης που προκάλεσε επαναστάσεις του λαού και της μεσαιάς τάξης εναντίον των ευγενών, 5) της κατάργησης των ακριτών (μετά το 1261), 6) της αποδυνάμωσης του βυζαντινού στρατού και του στόλου και της κυριαρχίας των ξένων μισθοφόρων. Όλα αυτά συνέβαλαν ώστε να μετατραπεί η άλλοτε κραταιά βυζαντινή αυτοκρατορία σε αυτοκρατορία των Στενών.

2. Ποιες προσπάθειες ανάσχεσης των Οθωμανών έγιναν και με ποια αποτελέσματα;

Στις αρχές του 15ου αι. οι Μογγόλοι εισέβαλαν στη Μ.Ασία και κατανίκησαν το σουλτάνο Βαγιαζίτ στη μάχη της Άγκυρας (1402). Η ήττα προκάλεσε βαθιά κρίση στο Οθωμανικό Κράτος και έδωσε μια παράταση ζωής 50 χρόνων στο Βυζάντιο. Κατά τον τελευταίο αιώνα πριν την άλωση, οι βυζαντινοί αυτοκράτορες Ιωάννης Ε΄ (1369 - 71), Μανουήλ Β΄ (1399 - 1402) και Ιωάννης Η΄ ταξίδεψαν στη Δύση για βοήθεια. Ο τελευταίος ανανέωσε στη σύνοδο της Φερράρας - Φλωρεντίας την «ένωση», δηλαδή την υποταγή της Ορθόδοξης στη Ρωμαϊκή Εκκλησία (1438 / 9), που είχε πρώτος αποδεχτεί στη σύνοδο της Λυών (1274) ο Μιχαήλ Η΄. Η υποχώρηση αυτή δεν έγινε δεκτή από το λαό, και αποδείχθηκε μάταιη, εφόσον το Βυζάντιο έμεινε απροστάτευτο από τους Οθωμανούς.

2. Η Άλωση της Πόλης

Περίληψη

1025 - 1453

α. Πολιορκία και άλωση της Πόλης

Μετά τη μάχη της Άγκυρας (1402) η οθωμανική αυτοκρατορία περιήλθε σε κρίση. Όταν ανέβηκε στο σουλτανικό θρόνο ο **Μουράτ Β΄**, την αναδιοργάνωσε και άρχισε τις επιθέσεις. Κατέλαβε τα Γιάννενα και τη Θεσσαλονίκη (1430) και νίκησε το σταυροφορικό στρατό στη Βάρνα (1444). Το 1451 τον διαδέχθηκε ο **Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής**, ο οποίος πολιορκήσε την Κων/πολη για 54 ημέρες και ανέκοψε τον ανεφοδιασμό της με την ανέγερση του φρουρίου της Ρούμελης. Ο **Κων/νος ΙΑ΄** διέθετε ελάχιστες δυνάμεις, ενώ οι Τούρκοι υπερίσχυαν και σε στρατιώτες και σε οπλισμό. Η τελική έφοδος και η άλωση της Πόλης έγιναν στις 29 Μαΐου. Ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου έπεσε στο πεδίο της μάχης, ενώ ο Μωάμεθ Β΄ έγινε κύριος της Πόλης και την ανακήρυξε πρωτεύουσα του κράτους του.

β. Οι συνέπειες

Η άλωση της Πόλης είχε αρνητικές συνέπειες στην ψυχολογία των Ελλήνων, καθώς τραυματίστηκε η περηφάνειά τους, αλλά σύντομα άρχισαν να ελπίζουν στην ανασύσταση του Γένους.

Το πνεύμα του Βυζαντίου μεταφέρθηκε στη Δύση από τους λογίους.

Συνάμα οι Τούρκοι έκλεισαν τους εμπορικούς δρόμους της Ανατολής, γεγονός που έμμεσα ώθησε τους Ευρωπαίους στις μεγάλες γεωγραφικές ανακαλύψεις.

γ. Η βυζαντινή πνευματική κληρονομιά

Η πνευματική κληρονομιά του Βυζαντίου δεν έσβησε με την Άλωση της Πόλης. Η βυζαντινή ιδεολογία άσκησε μεγάλη επίδραση στην ιδεολογία των βαλκανικών λαών και ιδίως της Ρωσίας. Επηρέασε ακόμη και τους Οθωμανούς στην κρατική οργάνωση και στην αρχιτεκτονική. Ο βυζαντινός πολιτισμός άσκησε μεγάλη επίδραση στον πολιτισμό της δυτικής Ευρώπης, όπου μεταφέρθηκε μέσω των λογίων. Η βυζαντινή τέχνη επηρέασε τη Δύση και την Ανατολή. Το Βυζάντιο διαφύλαξε, καλλιέργησε και μετέδωσε στην Ευρώπη την κλασική κληρονομιά, στην οποία ανήκε και η ρωμαϊκή νομική παράδοση. Συνολικά η συνεισφορά του Βυζαντίου στον ευρωπαϊκό και στον παγκόσμιο πολιτισμό ήταν πολύ σημαντική.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Πολιορκία και άλωση της Πόλης

- **1402: Μάχη της Άγκυρας** → αναρχία στην οθωμανική αυτοκρατορία
- ▶ **ΜΟΥΡΑΤ Β΄ (1421 - 1451)**
 - επανέφερε την τάξη στην οθωμ. Αυτοκρατορία
 - κατέλαβε τα Γιάννενα και τη Θεσσαλονίκη (1430)
 - νίκησε το σταυροφορικό στρατό στη Βάρνα (1444)
 - προετοίμασε την πολιορκία της Πόλης

- ▶ **ΜΩΑΜΕΘ Β΄** (Πορθητής): (1451 - 1481)
 - έχτισε το φρούριο Ρούμελη (στην ευρωπαϊκή ακτή Βοσπόρου)
- Σκοπός: → να εμποδίσει τον επισιτισμό της Πόλης από Εύξεινο Πόντο

- ▶ **ΚΩΝ/ΝΟΣ ΙΑ΄** (Παλαιολόγος): (1449 - 1453)
 - ↳ οργάνωσε την αντίσταση του βυζαντινού λαού
 - ↳ ζήτησε βοήθεια από τη Δύση & άλλα χριστιανικά κράτη

- **ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ:**
 - ↳ ελάχιστες δυνάμεις
 - ↳ αβοήθητοι από τα χριστιανικά κράτη
 - ↳ αγωνίστηκαν ηρωικά σ' έναν άνισο αγώνα

- **ΟΘΩΜΑΝΟΙ:**
 - ↳ υπεροχή σε στρατιώτες και οπλισμό (:κανόνια → νέο όπλο)
 - ↳ στρατιωτική υπερδύναμη της εποχής
- **Πολιορκία Κων/πολης:** 54 ημέρες (6 Απριλίου - 29 Μαΐου 1453)
 - Τελική έφοδος: 29 Μαΐου
 - Σφοδρός βομβαρδισμός → ρήγματα στα τείχη της Πόλης
 - Είσοδος γενιτσάρων στην Πόλη
 - Θάνατος του αυτοκράτορα
 - Παράδοση της Πόλης
 - Σφαγές, λεηλασίες επί 3 ημέρες

- ▶ **ΜΩΑΜΕΘ Β΄:**
 - ↳ είσοδος στην Πόλη
 - ↳ προσευχή στην Αγία Σοφία
 - ↳ ανακήρυξη Κων/πολης ως πρωτεύουσας του κράτους του.

β. Οι συνέπειες

- **Άλωση:**
 1. Συνέπειες στην **ψυχολογία των Ελλήνων:**
 - ↳ τραυμάτισε την περηφάνεια τους
 - ↳ θρήνος σε όλους τους τόνους
 - ↳ διαμόρφωση ελπίδας για ανασύσταση του Γένους
 2. Το πνεύμα του Βυζαντίου μεταφέρθηκε στη Δύση από τους λογίους
 3. Οι Οθωμανοί έκλεισαν τους εμπορικούς δρόμους της Ανατολής, γι' αυτό:
Οι Ευρωπαίοι αναζήτησαν νέους κι έκαναν μεγάλες γεωγραφικές ανακαλύψεις.

γ. Η βυζαντινή πνευματική κληρονομιά

- **Η βυζαντινή ιδεολογία:** → επηρέασε την ιδεολογία του Μοσχοβίτικου κράτους
- **ΡΩΣΟΙ:** → θεώρησαν ότι ήταν μοναδικοί κληρονόμοι της πνευματικής και πολιτικής παράδοσης του Βυζαντίου
αρχές 16ου αι: → θεωρία: **Μόσχα → Τρίτη Ρώμη.**
- **Ορθόδοξοι βαλκανικοί λαοί:**
 - ↳ επηρεάστηκαν από το βυζαντινό πολιτισμό
 - ↳ η Ορθοδοξία συνέβαλε στη διατήρηση της πνευματικής τους ταυτότητας κατά την τουρκοκρατία

- Συνεισφορά βυζαντινού στον ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πολιτισμό:
 - 1) Διάσωση του ευρωπαϊκού πολιτισμού από τους Άραβες (7ος - 8ος αι.).
 - 2) Ανάπτυξη πρωτότυπης τέχνης.
 - 3) Διαφύλαξη, καλλιέργεια και μετάδοση κλασικής κληρονομιάς στην Ευρώπη.
 - 4) Ανάπτυξη νέων γραμματειακών ειδών και θετικών επιστημών.
 - 5) Τελειοποίηση οργάνωσης κρατικών υπηρεσιών.
 - 6) Συμβολή στη διαμόρφωση: θρησκευτικής μουσικής, μονασισμού και ανθρωπιστικών σπουδών

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

(Ο Μουράτ Β΄) **«κατανίκησε ένα σταυροφορικό στρατό ...»** (σελ. 67)

Πρόκειται για χριστιανούς ηγεμόνες της Δύσης που συνασπίστηκαν για να αναχαιτίσουν την προέλαση των Τούρκων. Ο στρατός τους όμως συντρίφθηκε στη Βάρνα (1444).

«Η υπεροχή των Τούρκων σε στρατιώτες και οπλισμό ήταν συντριπτική». (σελ. 65)

Οι Τούρκοι διέθεταν τα πιο σύγχρονα όπλα της εποχής, τα κανόνια (τηλεβόλα). Το τηλεβόλο κατασκευάστηκε από τον Ούγγρο μηχανικό Ουρβανό για τους Οθωμανούς. Επίσης διέθεταν το «βασιλικό» πυροβόλο, που είχε τη δυνατότητα να εκτοξεύει σε μεγάλη απόσταση βλήματα με περιφέρεια 2,45 μ. Έτσι η Τουρκία αντιπροσώπευε τη στρατιωτική υπερδύναμη της εποχής.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Μουράτ Β΄ (σελ. 67)

Σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1421 - 1444, 1446 - 1451). Γιος και διάδοχος του Μωάμεθ Α΄, οργάνωσε το στρατό και τη διοίκηση του κράτους, προετοιμάζοντάς το έτσι για τις κατακτήσεις που πραγματοποίησε ο γιος του Μωάμεθ Β΄.

Κατέστειλε τα επαναστατικά κινήματα στη Μ.Ασία, πολιορκήσε την Κων/πολη, κατέστρεψε τα οχυρωματικά έργα της Κορίνθου (Εξαμίλιον), ανακατέλαβε από τους Βυζαντινούς τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία και με μια σειρά από συνθήκες (1424) υποχρέωσε το Βυζάντιο, τη Σερβία, τη Βλαχία και την Ουγγαρία να γίνουν φόρου υποτελείς. Το 1430 κατέλαβε τα Γιάννενα και τη Θεσσαλονίκη. Το 1444 νίκησε στη μάχη της Βάρνας ένα σταυροφορικό στρατό από χριστιανούς ηγεμόνες της Δύσης που είχαν συνασπιστεί εναντίον των Οθωμανών.

Μωάμεθ Β΄ Πορθητής (σελ. 67)

Σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1444 - 1446 & 1451 - 1481). Ένας από τους σημαντικότερους κατακτητές στην ευρωπαϊκή και μεσανατολική ιστορία. Φιλόδοξος και ικανότατος στρατιωτικός, οραματιζόταν μια κοσμοκρατορία σαν αυτή των Ρωμαίων. Πρώτος στόχος του η Κων/πολη, την οποία έβλεπε ως μελλοντική πρωτεύουσα του κράτους του. Κατασκεύασε το φρούριο Ρούμελη στην ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου, για να ανακόψει τον επισιτισμό της από τον Εύξεινο Πόντο. Εξοπλίστηκε με στόλο και κανόνια. Πολιορκήσε την Κων/πολη για 54 ημέρες (6 Απριλίου - 28 Μαΐου 1453). Στις 29 Μαΐου με γενική επίθεση κατέλαβε την Πόλη και μετέβαλε την Αγία Σοφία σε τζαμί.

[Σε όλη τη ζωή του προσπάθησε να καταστήσει την Κων/πολη, που ήταν κατεστραμμένη και άδεια από πληθυσμό, πραγματική πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας του, ιδρύοντας τζαμιά, παλάτια, αγορές και άλλα κτίρια και εποικίζοντάς τη με πληθυσμό από όλες τις πόλεις που καταλάμβανε και επαναφέροντας τους παλιούς κατοίκους Έλληνες και Γενουάτες στους οποίους παραχωρούσε εγγυήσεις για τις περιουσίες τους.

Στη συνέχεια κατέκτησε την Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας (1461), το Δεσποτάτο του Μυστρά (1460), και το Δουκάτο των Αθηνών (1458). Ήρθε αντιμέτωπος με τους Βενετούς, τους Ούγγρους, τους Αλβανούς κ.ά.

Στον εσωτερικό τομέα αναδιοργάνωσε το κράτος. Ήταν κάτοχος ευρύτατης παιδείας και ο ίδιος ποιητής. Θαύμαζε τη δυτική τέχνη και τεχνολογία. Στην αυλή του συγκέντρωσε πολλούς Ιταλούς ανθρωπιστές και καλλιτέχνες, όπως ο Μπελλίνι, που φιλοτέχνησε με τοιχογραφίες το ανάκτορό του, καθώς και Έλληνες λόγιους και συγκρότησε στο παλάτι του βιβλιοθήκες με συγγράμματα Ελλήνων και Λατίνων σοφών. Μεριμνήσε για την Παιδεία, ιδρύοντας 8 κολλέγια, συμβάλλοντας στην προαγωγή της Επιστήμης (κυρίως των Μαθηματικών και της Αστρονομίας) στη χώρα του.

Η ασφάλεια που επικρατούσε μέσα στο κράτος του επέτρεψε την ανάπτυξη του εμπορίου. Η Προύσα, η Αδριανούπολη και η Κων/πολη επί των ημερών του έγιναν σπουδαία εμπορικά κέντρα. Πέθανε ξαφνικά σε ηλικία 49 ετών (ίσως δηλητηριασμένος) και τον διαδέχθηκε ο γιος του Βαγιαζίτ Β΄.]

Κων/νος ΙΑ΄ Παλαιολόγος (σελ. 67)

Ο τελευταίος βυζαντινός αυτοκράτορας (1449 - 1453), του οποίου η ηρωική αντίσταση κατά των Οθωμανών, σφράγισε τις ύστατες στιγμές της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Όταν πέθανε ο αδελφός του Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος, ανέβηκε στο θρόνο ο Κων/νος ΙΑ΄, που μέχρι τότε ήταν δεσπότης του Μυστρά. Στέφθηκε αυτοκράτορας στη μητρόπολη του Μυστρά και αναχώρησε αμέσως για την Κων/πολη. Επιδόθηκε αμέσως σε σύντομη προσπάθεια αναδιοργάνωσης του κράτους, προβλέποντας τον επερχόμενο κίνδυνο. Βλέποντας το Μωάμεθ Β΄ να κατασκευάζει το φρούριο της Ρούμελης και να εξοπλίζεται με κανόνια και στόλο, υποχρεώθηκε να ζητήσει βοήθεια από τη Δύση. Ο πάπας ζήτησε και πάλι την «ένωση» των δύο Εκκλησιών. Ο Κων/νος αναγκαστικά το αποδέχθηκε, αλλά αυτό δίχασε πάλι τον Ελληνισμό.

Εν τω μεταξύ ο Μωάμεθ από τις 6 Απριλίου (1453) είχε πολιορκήσει την Κων/πολη. Στις 23 Μαΐου ο Μωάμεθ έστειλε πρεσβεία στην Κων/πολη αξιώνοντας από τον αυτοκράτορα να παραδώσει την Πόλη με την υπόσχεση να επιτρέψει την ασφαλή έξοδο των πολιορκημένων. Ο Κων/νος όμως έδωσε υπερήφανη αρνητική απάντηση. Μετά απ' αυτή την άρνηση ο σουλτάνος ετοιμάστηκε για την τελική επίθεση.

Στις 28 Μαΐου ο Κων/νος αφού έβγαλε λόγο στην Αγία Σοφία και κοινώνησε τα άχραντα μυστήρια, έλαβε θέση μάχης στην πύλη του Ρωμανού. Έπεσε ηρωικά μαχόμενος σ' έναν άνισο αγώνα. Κανείς δεν είδε τις τελευταίες στιγμές του. Η τραγική τύχη του τελευταίου βυζαντινού αυτοκράτορα δημιούργησε το θρύλο για τον «μαρμαρωμένο βασιλιά».

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

1025 - 1453

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
1430	Κατάληψη Ιωαννίνων και Θεσσαλονίκης από Μουράτ Β΄
1444	Μάχη Βάρνας - νίκη Μουράτ Β΄ επί σταυροφορικού στρατού
1453	Άλωση Κων/πολης από Μωάμεθ Β΄ Πορθητή.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, η Δύση, παρ' όλες τις υποχωρήσεις των Βυζαντινών στο θρησκευτικό τομέα, δε βοήθησε αποτελεσματικά το Βυζάντιο, για να αποκρούσει τον κίνδυνο των Οθωμανών;

Η Δύση παρ' όλες τις υποχωρήσεις των Βυζαντινών στο θρησκευτικό τομέα, δε βοήθησε αποτελεσματικά το Βυζάντιο για να αποκρούσει τον κίνδυνο των Οθωμανών. Αυτό μπορεί να αποδοθεί στα εξής: 1) Οι Δυτικοί δεν είχαν συνειδητοποιήσει τη σοβαρότητα του τουρκικού κινδύνου. 2) Ήταν απορροφημένοι από τις ενδοευρωπαϊκές διαμάχες, που αποκορυφώθηκαν με τον εκατονταετή πόλεμο (1337 - 1453) και έληξε τη χρονιά της Άλωσης της Πόλης. 3) Ήταν δυσαρεστημένοι από τα εχθρικά αισθήματα που έτρεφαν γι' αυτούς οι Ορθόδοξοι, τα οποία εκφράστηκαν με τη φράση του μεγάλου δούκα Λουκά Νοταρά: «Είναι προτιμότερο να δω να κυριαρχεί στην αγορά της Πόλης το φακίολι (τουρμπάνι) των Τούρκων παρά η καλύπτρα των Λατίνων.»

2. Ποιες ήταν κατά τη γνώμη σας οι κυριότερες συνέπειες της πτώσης του Βυζαντινού Κράτους;

Οι συνέπειες της πτώσης του Βυζαντινού Κράτους ήταν οι εξής:

- 1) Η άλωση τραυμάτισε την υπερηφάνεια των Ελλήνων, που σύντομα όμως άρχισαν να διαμορφώνουν την ελπίδα της ανασύστασης του Γένους.
- 2) Ταυτόχρονα εξυψώθηκε το ηθικό των Οθωμανών.
- 3) Η Ν.Α. Ευρώπη οπισθοδρόμησε πνευματικά για τέσσερις αιώνες.
- 4) Οι Έλληνες λόγιοι κατέφυγαν μετά την άλωση στη Δύση, μεταφέροντας το πνεύμα του Βυζαντίου εκεί και συμβάλλοντας στο έργο της Αναγέννησης.
- 5) Οι Οθωμανοί έκλεισαν τους εμπορικούς δρόμους της Ανατολής ωθώντας τους Ευρωπαίους σε αναζήτηση νέων δρόμων, γεγονός που συνέβαλε έμμεσα στις νέες γεωγραφικές ανακαλύψεις.

3. Με ποιο σκεπτικό προβαλλόταν η Μόσχα ως "Τρίτη Ρώμη";

Στις αρχές του 16ου αι. άρχισε να αναπτύσσεται η θεωρία της Μόσχας ως Τρίτης Ρώμης και μοναδικής κληρονόμου του Βυζαντίου. Θεωρήθηκε δηλαδή ότι η Μόσχα θα συνεχίσει τις παραδόσεις, τις πολιτικές ιδέες και την πνευματικότητα του Βυζαντίου. Έτσι όπως η Κων/πολη θεωρήθηκε ως Δεύτερη Ρώμη, συνέχεια της (Πρώτης) Ρώμης μετά το 330, η Μόσχα θα γινόταν μετά την άλωση η Τρίτη Ρώμη, που θα συνέχιζε την παράδοση της Δεύτερης (Κων/πολης).

Η ιδέα αυτή εκφράστηκε εύστοχα με τα λόγια του μοναχού Φιλοθέου προς τον ηγεμόνα της Μόσχας Βασίλειο: «*Δύο Ρώμες έχουν πέσει, αλλά η Τρίτη στέκει ακλόνητη και τέταρτη δεν πρόκειται να υπάρξει.*»

Η ιδέα της Μόσχας ως Τρίτης Ρώμης στηριζόταν στο ότι οι Ρώσοι και οι Έλληνες ήταν και είναι ομόδοξοι και στο ότι οι Ρώσοι είχαν δεχτεί την Ορθοδοξία από το Βυζάντιο.

Η Μόσχα λοιπόν προβαλλόταν ως «Τρίτη Ρώμη» με το σκεπτικό ότι θα ανασυστήσει και θα αποκαταστήσει τη Χριστιανική Αυτοκρατορία. Η πίστη και η ελπίδα αυτή σχετίζεται και με διάφορες προφητείες και χρησμούς που κυκλοφορούσαν στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, ότι δηλαδή η Αυτοκρατορία θα ανασυσταθεί με πρωτοβουλία της Μόσχας. Οι προφητείες αυτές σε συνδυασμό με τα ιστορικά γεγονότα (ρωσοτουρκικοί πόλεμοι) γέννησαν στους Έλληνες μεγάλες προσδοκίες για το μέλλον.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Σε ποιες ενέργειες προέβη ο Μουράτ Β΄ όταν ανήλθε στο σουλτανικό θρόνο;

Μετά τη μάχη της Άγκυρας, η Οθωμανική Αυτοκρατορία βυθίστηκε στην αναρχία. Ο Μουράτ Β΄ (1421 - 1451) επανέφερε την τάξη σ' αυτή και ανανέωσε την επιθετικότητά της: κατέλαβε τα Γιάννενα και τη Θεσσαλονίκη (1430) και κατανίκησε ένα σταυροφορικό στρατό στη Βάρνα (1444). Έτσι προετοίμασε την πολιορκία της Πόλης, την οποία διεξήγαγε με επιτυχία ο διάδοχός του Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής.

2. Ποιος ήταν ο συσχετισμός των δυνάμεων μεταξύ Βυζαντινών και Οθωμανών τις παραμονές της Άλωσης;

Τις παραμονές της άλωσης οι Βυζαντινοί διέθεταν ελάχιστες δυνάμεις. Όλες οι προσπάθειες του αυτοκράτορα Κων/νου ΙΑ΄ για εξασφάλιση βοήθειας από τη Δύση και τα άλλα χριστιανικά κράτη απέβησαν άκαρπες. Οι Βυζαντινοί αγωνίστηκαν ηρωικά σε έναν άνισο αγώνα.

Αντίθετα οι Οθωμανοί υπερείχαν σε στρατιώτες και οπλισμό. Διέθεταν μάλιστα ένα καινούριο όπλο, το κανόνι, καθώς και το «βασιλικό» πυροβόλο. Η οθωμανική αυτοκρατορία ήταν η στρατιωτική υπερδύναμη της εποχής.

3. Ποια ήταν η προσφορά του Βυζαντίου στον ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πολιτισμό;

Συνολικά η προσφορά του Βυζαντίου στον ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πολιτισμό ήταν πολύ σημαντική, διότι:

- 1) Διέσωσε τον ευρωπαϊκό πολιτισμό από την απειλή των Αράβων (7ος - 8ος αι.).
- 2) Ανέπτυξε μια μεγάλη και πρωτότυπη τέχνη, που επηρέασε Ανατολή & Δύση. (π.χ. προαναγεννησιακή τέχνη και οθωμανική αρχιτεκτονική).
- 3) Διαφύλαξε, καλλιέργησε και μετέδωσε στην Ευρώπη την κλασική κληρονομιά, στην οποία ανήκει και η ρωμαϊκή νομική παράδοση.
- 4) Ανέπτυξε νέα γραμματειακά είδη (όπως τη Χρονογραφία και τη λειτουργική ποίηση) και τις θετικές επιστήμες (όπως την Αστρονομία και τα Μαθηματικά).
- 5) Τελειοποίησε την οργάνωση κρατικών υπηρεσιών, από την οποία επηρεάστηκαν το Χαλιφάτο, τα μεσαιωνικά βαλκανικά κράτη, η Ρωσία και το οθωμανικό Κράτος.
- 6) Συνέβαλε επίσης στη διαμόρφωση της θρησκευτικής μουσικής, του μονασισμού, των ουμανιστικών ή ανθρωπιστικών σπουδών και άλλων εκφάνσεων του πολιτισμού στη δυτική Ευρώπη.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ερωτήσεις αντικειμενικού τύπου

1025 - 1453

1. Συμπληρώστε τα ονόματα στη στήλη: ΟΝΟΜΑ

α/α		ΟΝΟΜΑ
1	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Εκμεταλλεύτηκε επιδέξια τους σταυροφόρους και ανέκτησε τη Δυτική Μ.Ασία.	
2	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Καθιέρωσε το θεσμό της πρόνοιας.	
3	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Υπέστη ήττα από τους Σελτζούκους Τούρκους στο Μυριοκέφαλο της Φρυγίας.	
4	Βυζαντινός αυτοκράτορας της δυναστείας των Κομνηνών. Παραχώρησε εμπορικά προνόμια στους Βενετούς το 1082.	
5	Βυζαντινός αυτοκράτορας της Μακεδονικής δυναστείας. Στα χρόνια του έγινε το Σχίσμα των δύο Εκκλησιών.	
6	Πατριάρχης Κων/πόλεως. Το όνομά του είναι συνδεδεμένο με το οριστικό Σχίσμα των δύο Εκκλησιών.	
7	Πάπας. Κήρυξε την έναρξη των σταυροφοριών στην Κλερμόν της Γαλλίας το 1095.	
8	Άγγλος βασιλιάς. Κατέλαβε την Κύπρο το 1191 και το 1192 την παρέδωσε στο φράγκο Γουίδο Λουζιγιάν.	
9	Ο πρώτος Λατίνος αυτοκράτορας της Κων/πολης.	
10	Αυτοκράτορας του Βυζαντίου, απελευθερωτής της Κων/πολης από το λατινικό ζυγό.	
11	Ιδρυτής του Οθωμανικού Κράτους.	
12	Βυζαντινός αυτοκράτορας. Υπέγραψε την «ένωση» των δύο Εκκλησιών στη Σύνοδο Φερράρας - Φλωρεντίας (1438/9).	
13	Σουλτάνος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Νίκησε το σταυροφορικό στρατό στη μάχη της Βάρνας (1444).	
14	Σουλτάνος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Κυρίευσε την Κων/πολη.	
15	Ο τελευταίος βυζαντινός αυτοκράτορας. Έπεσε στο πεδίο της μάχης κατά την άλωση της Πόλης (1453)	

2. Στις παρακάτω προτάσεις βάλτε ένα Χ στην αντίστοιχη στήλη, ανάλογα αν τις θεωρείτε σωστές ή λανθασμένες.

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
1	Το Βυζαντινό κράτος κατά την περίοδο 1025 - 1081 διέλυσε τα «θέματα» και τους θεματικούς στρατούς.		
2	Το βυζαντινό κράτος κατά την περίοδο 1025 - 1081 χρησιμοποίησε πολλούς ξένους σε ανώτερες θέσεις.		
3	Στη μάχη του Ματζικέρτ (1071) οι Βυζαντινοί νίκησαν τους Σελτζούκους.		
4	Οι Βυζαντινοί έχασαν τις βυζαντινές ιταλικές κτήσεις τους από τους Νορμανδούς (1071).		
5	Στο εσωτερικό οι Κομνηνοί στηρίχθηκαν στους ευγενείς (στρατιωτική αριστοκρατία).		
6	Ο Ιωάννης Κομνηνός με τη διπλωματία και τον πόλεμο πέτυχε να απαλλαγεί από τις επιδρομές των Πατζινακών και των Κουμάνων.		
7	Ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός ακολούθησε φιλοδυτική εσωτερική πολιτική και στηρίχθηκε στις υπηρεσίες των Λατίνων.		
8	Ο Μανουήλ Α΄ Κομνηνός νικήθηκε στο Μυριοκέφαλο (1176) από τους Σελτζούκους Τούρκους.		
9	Μία από τις συνέπειες της ήττας των Βυζαντινών στο Μυριοκέφαλο ήταν ο εξισλαμισμός των μικρασιατικών επαρχιών.		
10	Με το χρυσόβουλο του 1082 ο Μανουήλ Κομνηνός παραχώρησε εμπορικά προνόμια στους Βενετούς.		
11	Ένα από τα προνόμια των Βενετών (χρυσόβουλο 1082) ήταν ότι μπορούσαν να εμπορεύονται ελεύθερα και χωρίς να πληρώνουν δασμούς σε όλα τα σημαντικά βυζαντινά λιμάνια.		
12	Στα χρόνια του Βασιλείου Β΄ έγινε το Σχίσμα των δύο Εκκλησιών.		
13	Η σημασία του Σχίσματος δεν έγινε αντιληπτή από τους συγχρόνους, αλλά πολύ αργότερα και κυρίως τις παραμονές της άλωσης της Κων/πόλης από τους Τούρκους.		

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
14	Ένας από τους παράγοντες που συνέβαλαν στις σταυροφορίες ήταν τα οικονομικά προβλήματα της Δύσης.		
15	Η κήρυξη της α΄ σταυροφορίας έγινε από τον πάπα Ιννοκέντιο Γ΄.		
16	Η α΄ σταυροφορία διακρίνεται σε μια λαϊκή και μια φεουδαρχική φάση.		
17	Η Κύπρος καταλήφθηκε από το Φράγκο Λουζινιάν και παραδόθηκε στον άγγλο βασιλιά Ριχάρδο Λεοντόκαρδο (1192).		
18	Με τη γ΄ σταυροφορία οι δυτικοί κατέλαβαν την Κων/πολη.		
19	Από τη διανομή των βυζαντινών εδαφών (Ρωμανία) τη μερίδα του λέοντος πήραν οι Φράγκοι.		
20	Ο πρώτος Λατίνος αυτοκράτορας της Κων/πολης ήταν ο Βαλδουίνος της Φλάνδρας.		
21	Τα λατινικά κράτη που δημιουργήθηκαν με τη συνθήκη διανομής της Ρωμανίας ήταν εξαρτημένα το ένα από το άλλο με το σύστημα της αλυσιδωτής εξάρτησης.		
22	Στο δουκάτο των Αθηνών κυριάρχησαν το 14ο αι. οι Φράγκοι και αργότερα οι Βενετοί.		
23	Οι Λατίνοι κατά την περίοδο της Λατινοκρατίας, τήρησαν ανεκτική στάση απέναντι στους Έλληνες.		
24	Στη μάχη της Πελαγονίας (1259) οι Έλληνες νίκησαν τους Φράγκους.		
25	Η ανάκτηση της Κων/πολης (1261) έγινε από τον Ιωάννη Η΄ Παλαιολόγο.		
26	Ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος μείωσε τη δύναμη του στρατού και του στόλου και κυριάρχησαν οι ξένοι μισθοφόροι.		
27	Στη μάχη του Κοσσυφοπεδίου (1389) οι Σέρβοι νικήθηκαν και αναγνώρισαν την οθωμανική επικυριαρχία.		

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
28	Στη μάχη της Άγκυρας (1402) οι Μογγόλοι νίκησαν το σουλτάνο Βαγιαζίτ.		
29	Ο Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος ανανέωσε στη σύνοδο Φερράρας - Φλωρεντίας την «ένωση» των δύο Εκκλησιών.		
30	Ο Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής νίκησε το σταυροφορικό στρατό στη μάχη της Βάρνας (1444).		
31	Ο Μουράτ Β΄ έχτισε στην ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου το φρούριο της Ρούμελης, για να εμποδίσει τον επισιτισμό της Πόλης από τον Εύξεινο Πόντο.		
32	Ο τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου ήταν ο Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος.		
33	Μετά την άλωση της Πόλης οι Οθωμανοί έκλεισαν τους δρόμους της Ανατολής, ωθώντας τους Ευρωπαίους στις μεγάλες γεωγραφικές ανακαλύψεις.		
34	Μετά την άλωση της Πόλης οι Ρώσοι θεώρησαν ότι ήταν οι μοναδικοί κληρονόμοι της βυζαντινής πνευματικής και πολιτικής παράδοσης και διατύπωσαν τη θεωρία (16ος αι.) ότι η Μόσχα ήταν η Τρίτη Ρώμη.		
35	Το Βυζάντιο διαφύλαξε, καλλιέργησε και μετέδωσε στην Ευρώπη την κλασική κληρονομιά, στην οποία ανήκει και η ρωμαϊκή νομική παράδοση.		
36	Η Χρονογραφία και η λειτουργική ποίηση ήταν νέα γραμματειακά είδη που ανέπτυξε το Βυζάντιο.		

3. Στις παρακάτω προτάσεις συμπληρώστε τα κενά:

- Μετά το 1025 δημιουργήθηκε στους Βυζαντινούς η ψευδαίσθηση ότι είχε εξασφαλιστεί αδιατάρακτη και διαρκής ειρήνη κι αυτό οδήγησε τη βυζαντινή κυβέρνηση σε μέτρα
- Κατά τον 11ο αι. εμφανίστηκαν στην Ανατολή οι, που συνέτριψαν στη μάχη (1071) τα βυζαντινά στρατεύματα.
- Οι το 1071 αφαίρεσαν από το Βυζάντιο τις ιταλικές του κτήσεις.
- Επικίνδυνοι αντίπαλοι αποδείχθηκαν στα βόρεια οι και οι κατά τον 11ο αι.
- Στο εσωτερικό οι Κομνηνοί στηρίχτηκαν στους, εφαρμόζοντας το θεσμό Τ.

6. Οι ευγενείς στους οποίους παραχωρούνταν «πρόνοιες» λέγονταν ή και έγιναν η άρχουσα τάξη του Βυζαντίου.
7. Η εμπλοκή του Μανουήλ Α΄ Κομνηνού στο ιταλικό μέτωπο ενθάρρυνε το να ανανεώσει τις επιθέσεις του κατά των εδαφών του Βυζαντίου.
8. Στα Βαλκάνια ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός πέτυχε με τη διπλωματία και τον πόλεμο να απαλλαγεί από τις επιδρομές των και των
9. Ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός για να ανταμείψει τους Βενετούς που τον βοήθησαν να νικήσει τους Νορμανδούς, τους παραχώρησε με το του 1082 εμπορικά προνόμια.
10. Ο Αλέξιος Α΄ παραχώρησε στους εμπόρους της Βενετίας και εμπορικά καταστήματα στην προκουμαία της πρωτεύουσας.
11. Οι Βενετοί διείσδυσαν οικονομικά και ίδρυσαν μια πανίσχυρη στην Ανατολή.
12. Στα χρόνια του Κων/νου Θ΄ οι σχέσεις μεταξύ πατριαρχείων Ρώμης και Κων/πολης, οδηγήθηκαν σε ρήξη. Το γεγονός αυτό είναι γνωστό ως
13. Οι ήταν μια κίνηση που εκδηλώθηκε στη Δύση τον 11ο αι., προήλθε από πρωτοβουλία των παπών και απέβλεπε στην απελευθέρωση του και των που είχαν κατακτήσει οι Σελτζούκοι (1077).
14. Η α΄ σταυροφορία (1096 - 1099) κηρύχθηκε από τον πάπα.....στην το 1095.
15. Η α΄ σταυροφορία είχε κυρίως χαρακτήρα.
16. Έμμεση συνέπεια της γ΄ σταυροφορίας για το Βυζάντιο ήταν η απώλεια τ.. ..
17. Στις σταυροφορίες που διαδέχθηκαν την πρώτη σταυροφορία υποχώρησαν βαθμιαία τα και κυριάρχησαν τα..... κίνητρα.
18. Με τη διανομή των βυζαντινών εδαφών (Ρωμανία) αρχίζει η περίοδος τ.. ..
19. Από την αυτοκρατορία της Κων/πολης εξαρτιόταν τ.. ..
20. Στη Ν. Ελλάδα υπήρχαν δύο λατινικά κράτη, εξαρτημένα από το Βασίλειο της Θεσσαλονίκης, τ.. και
21. Μετά την πτώση της Πόλης (1204) οι δυνάμεις του Ελληνισμού βρήκαν καταφύγιο σε τρία ελληνικά κράτη. Αυτά ήταν: 1), 2), 3)
22. Μετά τη μάχη της Πελαγονίας (1259) τα κάστρα,, και παραχωρήθηκαν από τους Φράγκους στο Βυζάντιο και αποτέλεσαν τον πυρήνα ενός μικρού κράτους που εξελίχθηκε στ.
23. Οι ήταν μια τουρκική φυλή διαφορετική από τους Σελτζούκους, ασιάτες νομάδες που μετανάστευσαν σε μια περιοχή κοντά στην Προύσα.

24. Οι Οθωμανοί εκμεταλλεύτηκαν την κατάργηση των βυζαντινών και αξιοποίησαν τον ισλαμικό θεσμό των για να αποκλείσουν και να εξαναγκάσουν τις ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας σε παράδοση.
25. Η ανάγκη ενίσχυσης του στρατού των Οθωμανών οδήγησε στη στρατολόγηση των χριστιανοπαίδων (ονομάστηκε) και τη συγκρότηση του επίλεκτου τάγματος των
26. Στη μάχη του (1389) οι Σέρβοι νικήθηκαν και αναγνώρισαν την οθωμανική επικυριαρχία.
27. Οι Μογγόλοι εισέβαλαν στη Μ. Ασία και κατανίκησαν το σουλτάνο στη μάχη της (1402).
28. Ο Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος ανανέωσε στη σύνοδο την «ένωση», δηλαδή την υποταγή της Ορθόδοξης στη Ρωμαϊκή Εκκλησία (1438/9).
29. Ο Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής έχτισε στην ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου το φρούριο τ., για να εμποδίσει τον επισιτισμό της Πόλης από τον Εύξεινο Πόντο.
30. Η βυζαντινή ιδεολογία επηρέασε έντονα την ιδεολογία τ.
31. Οι Ρώσοι στις αρχές του 16ου αι. διατύπωσαν τη θεωρία ότι η Μόσχα ήταν.. .., η πόλη που έμελλε να ανασυστήσει τη βυζαντινή αυτοκρατορία.
32. Το Βυζάντιο διαφύλαξε, καλλιέργησε και μετέδωσε στην Ευρώπη την , στην οποία ανήκει και η

4. Στις παρακάτω προτάσεις συμπληρώστε τα κενά:

1. Θεσμός που καθιερώθηκε στο Βυζάντιο επί της εποχής των Κομνηνών, σύμφωνα με τον οποίο ο αυτοκράτορας παραχωρούσε, ισόβια, αγροκτήματα και φορολογικά έσοδα στους ευγενείς με αντάλλαγμα την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών:
2. Οι ευγενείς στο Βυζάντιο (από την εποχή των Κομνηνών) στους οποίους ο αυτοκράτορας παραχωρούσε «πρόνοιες» με αντάλλαγμα την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών.:
3. Επίσημη έγγραφη συμφωνία, υπογεγραμμένη από τον αυτοκράτορα και σφραγισμένη με τη χρυσή του βούλα.:
4. Φανατικοί μαχητές του Ισλάμ:
5. Βίαιη στρατολόγηση χριστιανοπαίδων που καθιερώθηκε από τους Οθωμανούς:
6. Σύνοδος του 1438 /9 κατά την οποία ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος ανανέωσε την «ένωση» των δύο Εκκλησιών:

5. Αντιστοιχίστε τις χρονολογίες με τα γεγονότα

	ΧΡΟΝΟ- ΛΟΓΙΑ	ΓΕΓΟΝΟΣ	ΑΝΤΙ- ΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	1071	Α) Κήρυξη α΄ σταυροφορίας από πάπα Ουρβανό Β΄	
2	1176	Β) - Μάχη Ματζικέρτ - απώλεια βυζαντινών ιταλικών κτήσεων	
3	1082	Γ) Μάχη Πελαγονίας	
4	1095	Δ) Μάχη στο Μυριοκέφαλο	
5	1204	Ε) Ανάκτηση Κων/πολης από Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο	
6	1259	Ζ) Παραχώρηση εμπορικών προνομίων στους Βενετούς (με χρυσόβουλο)	
7	1261	Η) Σύνοδος Φερράρας - Φλωρεντίας	
8	1402	Θ) Άλωση Κων/πολης από σταυροφόρους	
9	1438/9	Ι) Άλωση της Πόλης από Μωάμεθ Β΄	
10	1453	Κ) Μάχη Άγκυρας - ήττα Βαγιαζίτ	

1025 - 1453

6. Επιλογή ορθής απάντησης:

(Στις παρακάτω προτάσεις υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση):

- Στη μάχη του Ματζικέρτ τα βυζαντινά στρατεύματα νικήθηκαν από τους:
 - Σελτζούκους,
 - Νορμανδούς,
 - Ούγγρους
- Στη μάχη του Μυριοκέφαλου (Φρυγίας) νικήθηκε ο:
 - Αλέξιος Α΄ Κομνηνός,
 - Ιωάννης Κομνηνός,
 - Μανουήλ Α΄ Κομνηνός
- Ακολούθησε φιλοδυτική εσωτερική πολιτική και στηρίχθηκε στις υπηρεσίες των Λατίνων:
 - Αλέξιος Α΄ Κομνηνός,
 - Ιωάννης Κομνηνός,
 - Μανουήλ Α΄ Κομνηνός
- Με το χρυσόβουλο του 1082 παραχώρησε εμπορικά προνόμια στους Βενετούς:
 - ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός,
 - ο Ιωάννης Κομνηνός,
 - ο Μανουήλ Α΄ Κομνηνός
- Το οριστικό Σχίσμα των δύο Εκκλησιών (1054) έγινε όταν ήταν πατριάρχης Κων/πόλεως:
 - ο Φώτιος,
 - ο Νικόλαος Μυστικός,
 - ο Μιχαήλ Κηρουλάριος
- Η κήρυξη της α΄ σταυροφορίας έγινε το 1095 στην Κλερμόν της Γαλλίας από τον πάπα:
 - Λέοντα Γ΄,
 - Ιννοκέντιο Γ΄,
 - Ουρβανό Β΄.
- Κατά τη γ΄ σταυροφορία καταλήφθηκε η Κύπρος από τον:
 - Ριχάρδο Λεοντόκαρδο,
 - Γουίδο Λουζιανίαν,
 - Φρειδερίκο Βαρβαρόσσα.
- Η άλωση της Κων/πολης από τους Δυτικούς έγινε με την:
 - β΄ σταυροφορία,
 - γ΄ σταυροφορία,
 - δ΄ σταυροφορία
- Με τη συνθήκη διανομής των βυζαντινών εδαφών (Ρωμανία) ο κόμης Βαλδουίνος της Φλάνδρας πήρε:

- α) Το βασίλειο της Θεσσαλονίκης, β) την αυτοκρατορία της Κων/πολης,
γ) το δουκάτο των Αθηνών.
10. Η ανάκτηση της Κων/πολης (1261) έγινε από τον:
α) Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο, β) Ιωάννη Η΄ Παλαιολόγο,
γ) Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγο
11. Μετά την μάχη της Πελαγονίας (1259) δημιουργήθηκε:
α) το δεσποτάτο της Ηπείρου, β) το δεσποτάτο του Μυστρά,
γ) το δουκάτο των Αθηνών.
12. Στη μάχη της Άγκυρας (1402) οι Μογγόλοι νίκησαν το σουλτάνο:
α) Οθμάν, β) Μουράτ Β΄, γ) Βαγιαζίτ
13. Υπέγραψε στη Σύνοδο Φερράρας - Φλωρεντίας την «ένωση» των δύο Εκκλησιών ο βυζαντινός αυτοκράτορας:
α) Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος, β) Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος,
γ) Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος
14. Νίκησε στη μάχη της Βάρνας (1444) το σταυροφορικό στρατό:
α) ο Μουράτ Α΄, β) ο Μουράτ Β΄, γ) ο Μωάμεθ Β΄
15. Κατέλαβε στις 29 / 5 / 1453 την Κων/πολη:
α) ο Μουράτ Α΄, β) ο Μουράτ Β΄, γ) ο Μωάμεθ Β΄
16. Ο τελευταίος βυζαντινός αυτοκράτορας:
α) Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος, β) Κων/νος Ι΄, γ) Κων/νος ΙΑ΄

7. Αντιστοιχίστε τα ονόματα της στήλης Α με τις φράσεις της στήλης Β.

	A		B	ΑΝΤΙ-ΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	Μανουήλ Α΄ Κομνηνός	α	Χρυσόβουλο 1082	
2	Αλέξιος Α΄ Κομνηνός	β	Κατάληψη Κύπρου (γ΄ σταυροφορία)	
3	Πάπας Ουρβανός Β΄	γ	Ήττα στο Μυριοκέφαλο	
4	Ριχάρδος Λεοντόκαρδος	δ	Κήρυξη α΄ σταυροφορίας	
5	Βαλδουίνος της Φλάνδρας	ε	Ανάκτηση Κων/πολης (1261)	
6	Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος	ζ	Λατινική αυτοκρατορία Κων/πολης	
7	Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος	η	Νίκη στη μάχη της Βάρνας (1444)	
8	Μουράτ Β΄	θ	Σύνοδος Φερράρας - Φλωρεντίας	
9	Μωάμεθ Β΄ Πορθητής	ι	Τελευταίος βυζαντινός αυτοκράτορας	
10	Κων/νος ΙΑ΄	κ	Άλωση της Κων/πολης	

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΕΩΝ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1025 - 1453

1η άσκηση

1) Αλέξιος Α΄ Κομνηνός	2) Αλέξιος Α΄ Κομνηνός
3) Μανουήλ Α΄ Κομνηνός	4) Αλέξιος Α΄ Κομνηνός
5) Κων/νος Θ΄ (Μονομάχος)	6) Μιχαήλ Κηρουλάριος
7) Ουρβανός Β΄	8) Ριχάρδος Λεοντόκαρδος
9) Βαλδουίνος της Φλάνδρας	10) Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος
11) Οθμάν ή Οσμάν	12) Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος
13) Μουράτ Β΄	14) Μωάμεθ Β΄ Πορθητής
15) Κων/νος ΙΑ΄ Παλαιολόγος	

2η άσκηση

1Σ	2Σ	3Λ	4Σ	5Σ	6Λ	7Λ	8Σ	9Σ	10Λ	11Σ	12Λ	13Σ	14Σ	15Λ
16Σ	17Λ	18Λ	19Λ	20Σ	21Σ	22Λ	23Λ	24Σ	25Λ	26Λ	27Σ	28Σ	29Λ	30Λ
31Λ	32Λ	33Σ	34Σ	35Σ	36Σ									

3η άσκηση

1) αποστρατιωτικοποίησης	2) Σελτζούκοι / Ματζικέρτ
3) Νορμανδοί	4) Ούγγροι / Σέρβοι
5) ευγενείς / της πρόνοιας	6) προνοιάριοι ή στρατιώτες
7) σουλτανάτο των Σελτζούκων	8) Πατζινακών / Κουμάνων
9) χρυσόβουλο	10) σκάλες (αποβάθρες)
11) αποικιακή αυτοκρατορία	12) Σχίσμα των δύο Εκκλησιών
13) σταυροφορίες, / Παναγίου Τάφου, / Αγίων Τόπων	
14) πάπα Ουρβανό Β΄ / Κλερμόν (Γαλλίας)	
15) θρησκευτικό	
16) της Κύπρου	17) θρησκευτικά / υλικά
18) της Λατινοκρατίας	19) το Βασίλειο της Θες/νίκης
20) το δουκάτο των Αθηνών / η ηγεμονία της Αχαΐας	
21) αυτοκρατορία της Τραπεζούντας / αυτοκρατορία της Νίκαιας / κράτος της Ηπείρου	
22) Μάνη, Γεράκι, Μονεμβασιά και Μυστράς / δεσποτάτο του Μυστρά	
23) Οθωμανοί	24) ακριτών / γαζήδων
25) παιδομάζωμα / γενιτσάρων	26) Κοσσυφοπεδίου
27) Βαγιαζίτ / Άγκυρας	28) Φερράρας- Φλωρεντίας
29) της Ρούμελης	30) του Μοσχοβίτικου Κράτους
31) η Τρίτη Ρώμη	
32) κλασική κληρονομιά / η ρωμαϊκή νομική παράδοση	

4η άσκηση

1) Πρόνοια	2) προνοιάριοι ή στρατιώτες
3) Χρυσόβουλο	4) γαζήδες
5) παιδομάζωμα	6) Φερράρας - Φλωρεντίας

5η άσκηση

1-B	2-Δ	3-Z	4-A	5-Θ	6-Γ	7-E	8-K	9-H	10-I
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

6η άσκηση

1-α	2-γ	3-γ	4-α	5-γ	6-γ	7-α	8-γ
9-β	10-α	11-β	12-γ	13-γ	14-β	15-γ	16-γ

7η άσκηση

1-γ	2-α	3-δ	4-β	5-ζ	6-ε	7-θ	8-η	9-κ	10-ι
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 50

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ

ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ

Τόπος συνάντησης των πολιτισμών

ΒΥΖΑΝΤΙΟ

- συνδετικός κρίκος μεταξύ Ανατολής και Δύσης
- συνδετικός κρίκος μεταξύ ισλαμικού και χριστιανικού κόσμου
- αξιόλογη πνευματική άνθηση
- αλληλεπίδραση με ισλαμική Ανατολή και χριστιανική Δύση

Έλληνες λόγιοι & σταυροφόροι

Μεταδίδουν τον ελληνικό πολιτισμό στη Δύση
(από 11ο αι.)

Βυζαντινός πολιτισμός

Προετοιμάζει την πνευματική
και καλλιτεχνική αναγέννηση της Ευρώπης

1. Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο

Περίληψη

α. Η οικογενειακή ζωή

Στη βυζαντινή κοινωνία ο γάμος επιτρεπόταν από την ηλικία των 12 ετών για τα κορίτσια και 14 για τα αγόρια. Προηγείτο ο αρραβώνας, όπου υπογραφόταν συμβόλαιο για την προίκα της νέφης και τα δώρα του γαμπρού. Το (συναινετικό) διαζύγιο το επέτρεπε το Κράτος, ενώ η Εκκλησία είχε αντίθετη θέση.

Τα δύο φύλα δεν είχαν τα ίδια δικαιώματα. Οι γυναίκες ήταν περιορισμένες κυρίως στις φροντίδες των παιδιών και του σπιτιού. Μετά τον 11ο αι. μπορούσαν να λαμβάνουν μέρος στα κοινά και να έχουν πρόσβαση στην παιδεία.

Η γέννηση των παιδιών ήταν πολύ ευχάριστο γεγονός. Αρχικά δίπλα στο όνομά τους έφεραν και το όνομα του πατέρα τους. Αργότερα καθιερώθηκε η χρήση του επωνύμου. Η φροντίδα και η ανατροφή των παιδιών ήταν έργο της οικογένειας και κυρίως της μητέρας. Η βυζαντινή νομοθεσία ήταν ευνοϊκή για τις μητέρες και τα παιδιά.

β. Το σχολείο

Στο βυζαντινό εκπαιδευτικό σύστημα υπήρχε η βασική εκπαίδευση και η ανώτατη (Πανεπιστήμιο). Στη βασική εκπαίδευση υπήρχαν δύο κύκλοι σπουδών: α) του γραμματιστή (από 7 ετών) και β) του γραμματικού (από 12 ετών).

Τα σχολεία διακρίνονταν σε κοσμικά και εκκλησιαστικά. Οι πόροι για τη λειτουργία των κοσμικών σχολείων προέρχονταν από τα δίδακτρα που κατέβαλαν οι μαθητές, ενώ για τα ορφανά λειτουργούσαν δωρεάν σχολεία.

γ. Η ασθένεια, η ιατρική και κοινωνική περίθαλψη, ο θάνατος

Οι ασθένειες στη βυζαντινή κοινωνία αντιμετώπιζονταν ιατρικώς αλλά και με καταφυγή σε μαγείες. Το Κράτος είχε οργανωμένες ιατρικές υπηρεσίες. Σε κάθε πόλη, υπήρχαν νοσοκομεία, καθώς και γιατροί που παρείχαν τις υπηρεσίες τους στα ιατρεία τους ή στα σπίτια των ασθενών. Σε κάθε πόλη υπήρχαν επίσης πτωχοκομεία και ορφανοτροφεία που λειτουργούσαν με δαπάνες της Εκκλησίας.

δ. Η κατοικία

Στις πόλεις, οι ευκατάστατοι έμεναν σε μεγάλα διώροφα σπίτια με πολλές ανέσεις, ενώ οι φτωχοί σε ταπεινές κατοικίες με ελάχιστες έως ανύπαρκτες ανέσεις. Στα χωριά επίσης οι πιο ευκατάστατοι ζούσαν σε διώροφες κατοικίες, (με διαφορετική διαρρύθμιση των χώρων), ενώ οι φτωχοί σε φτωχικές, αποτελούμενες από ένα μοναδικό στεγασμένο χώρο. Οι μεγαλοκτηματίες που ζούσαν μακριά απ' τα χωριά, ζούσαν σε πολυτελείς επαύλεις.

ε. Η ενδυμασία και η μόδα

Οι Βυζαντινοί έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μόδα και τα κοσμήματα. Άνδρες και γυναίκες φορούσαν μακριούς χιτώνες (στιχάρια). Οι γυναίκες όμως πάνω απ' αυτούς έφεραν και μανδύα, που κάλυπτε και το κεφάλι. Η υπόδυση, ήταν φροντίδα μόνο για τους πλούσιους, ενώ οι φτωχοί κυκλοφορούσαν ξυπόλυτοι ή με πολύ ταπεινά παπούτσια. Οι πλούσιες γυναίκες φορούσαν πολυτελή ενδύματα.

στ. Η διατροφή

Η διατροφή των πλουσίων είχε πολύ μεγάλη ποικιλία, ενώ των φτωχών ήταν αναγκαστικά λιτή.

ζ. Η ψυχαγωγία

Οι Βυζαντινοί ψυχαγωγούνταν με θρησκευτικές, κοινωνικές και λαϊκές γιορτές. Οι αστοί ειδικά μπορούσαν να ψυχαγωγηθούν και στον Ιππόδρομο, ενώ στην επαρχία, μεγάλη χαρά έδιναν τα ετήσια πανηγύρια.

η. Ο μοναχισμός

Κατά τον 4ο αι. αναπτύχθηκε το μοναχικό κίνημα αρχικά στην Αίγυπτο, όπου αποκρυσταλλώθηκαν οι δύο κλασικές του μορφές, η **μοναχική** και η **κοινοβιακή**. Στη συνέχεια ο μοναχισμός εξαπλώθηκε σε όλο το χριστιανικό κόσμο.

Οι **μοναχοί** ή **αναχωρητές** ή **ερημίτες** ή **ασκητές** ακολουθούσαν έναν άλλο τρόπο ζωής με αυστηρούς κανόνες.

Μετά την αναστήλωση των εικόνων ο μοναχισμός γνώρισε μεγάλη ακμή. Ολόκληρες περιοχές καλύφθηκαν με μοναστήρια. Το σπουδαιότερο μοναστικό κέντρο ήταν το Άγιο Όρος, που εξελίχθηκε σε μοναστική πολιτεία, χάρη στα προνόμια που παραχώρησαν πολλοί βυζαντινοί αυτοκράτορες.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Η οικογενειακή ζωή

- **Γάμος** → από 12 ετών (κορίτσια) και 14 (αγόρια)
 - Αρραβώνας → υπογραφή συμβολαίου → προίκα νύφης - δώρα γαμπρού
 - Γαμήλιο γλέντι
 - Διαζύγιο:
 - ↳ το Κράτος το επέτρεπε (συναινετικό)
 - ↳ η Εκκλησία το καταδίκασε
 - **Δικαιώματα:** δεν ήταν τα ίδια για τα δύο φύλα
 - Γυναίκες:
 - ↳ περιορισμένα δικαιώματα
 - ↳ περιορισμένη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή
 - ↳ κυριαρχούσαν στην οικογενειακή ζωή
 - ↳ δεν μετείχαν σε δημόσιες τελετές
 - ↳ όφειλαν να σκεπάζουν το πρόσωπό τους (έξω)
 - ↳ οι πλούσιες έπρεπε να συνοδεύονται από ένα δούλο (έξω)
- Μετά τον 11ο αι.: → μπορούσαν να λαμβάνουν μέρος στα κοινά
→ είχαν πρόσβαση στην παιδεία

- **Τα παιδιά:**
 - Η γέννηση: ευχάριστο γεγονός
 - Το όνομα:
 - ↳ το δικό τους και το όνομα του πατέρα σε πώση γενική
 - ↳ το επώνυμο καθιερώθηκε αργότερα
 - Φροντίδα παιδιών: οικογένεια και κυρίως η μητέρα → ηθική και χριστιανική διαπαιδαγώγηση
 - Τα παιδιά: ευνοούνταν από τη βυζαντινή νομοθεσία

β. Το σχολείο

- **Βυζαντινό εκπαιδευτικό σύστημα:** → I) ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
→ II) ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

I) **ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ:** 2 κύκλοι σπουδών

α) του γραμματιστή (από 7 ετών)

β) του γραμματικού (από 12 ετών)

- **Μαθήματα:** ανάγνωση, γραφή, γραμματική, ρητορική, φιλοσοφία, αριθμητική, γεωμετρία, αστρονομία, μουσική. Επίσης διδάσκονταν: *Όμηρο, κλασικούς και μεταγενέστερους συγγραφείς*

- **Σχολεία:** → κοσμικά
→ εκκλησιαστικά

- **Λειτουργία σχολείων:** → α) με δίδακτρα (καταβάλλονταν από τους μαθητές)
→ β) δωρεάν (για τα ορφανά)

II) **ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ** → Πανεπιστήμιο

γ. Η ασθένεια, η ιατρική και κοινωνική περίθαλψη, ο θάνατος

- **Ασθένειες:** αντιμετωπίζονται: → ιατρικώς
→ με μαγεία και δεισιδαιμονίες
- **Ιατρική περίθαλψη:** → με δαπάνες του Κράτους
→ νοσοκομεία (σε κάθε πόλη)
→ γιατροί: παροχή υπηρεσιών → σε ιατρεία
→ σε σπίτια ασθενών
- **Κοινωνική περίθαλψη:** → με δαπάνες της Εκκλησίας
(ορφανοτροφεία και πτωχοκομεία)

δ. Η κατοικία

- **Στις πόλεις:** → α) ευκατάστατοι → διώροφες κατοικίες με πολλές ανέσεις
→ β) φτωχοί → σε ταπεινές κατοικίες με ελάχιστες ανέσεις
- **Στα χωριά:** → α) ευκατάστατοι → διώροφες κατοικίες (διαφορετική διαρρύθμιση)
→ β) φτωχοί → σπίτια μικρά (ένας στεγασμένος χώρος)
→ γ) μεγαλοκτηματίες → πολυτελείς επαύλεις (μακριά από τα χωριά)

ε. Η ενδυμασία και η μόδα

- **Βυζαντινοί:** → ενδιαφέρον για τη μόδα
→ αγάπη για τα κοσμήματα
- **Ενδυμασία αστών ανδρών:** → μακροί χιτώνες με πολλές πτυχώσεις
Υπόδυση → δερμάτινες μπότες (χειμώνα) - ανατολίτικα παπούτσια (καλοκαίρι)
- **Ενδυμασία χωρικών ανδρών:** → μακροί χιτώνες (στιχάρια) - βράκες
Υπόδυση → ξυπόλυτοι ή παπούτσια ανοιχτά στις φτέρνες
- **Ενδυμασία γυναικών:** → μακροί χιτώνες+ ιμάτιο (μανδύας) που κάλυπτε και το κεφάλι.
Πλούσιες → πολυτελή ενδύματα (μεταξωτά και λινά) - επιμέλεια μαλλιών - μακιγιάζ

στ. Η διατροφή

- Βυζαντινοί:
 - ↳ **πλούσιοι**: πλούσια εδέσματα (μεγάλη ποικιλία)
 - ↳ **φτωχοί**: λιτή διατροφή (εξαιτίας: *εχθρικών επιδρομών, αυθαιρεσιών δυνατών & αξιωματούχων, επιδημιών και θεομηγιών*)

ζ. Η ψυχαγωγία

- Ιεροτελεστίες
- Θρησκευτικές, κοινωνικές και λαϊκές γιορτές
- **Ιππόδρομος** (για τους αστούς)
 - ↳ αρματοδρομίες
 - ↳ θρησκευτικές πομπές
 - ↳ δημόσιες τελετές
 - ↳ θεατρικές παραστάσεις
- Απόκριες → μεταμφιέσεις & παρελάσεις
- Νέα σελήνη → λαϊκά έθιμα
- Ταβέρνες
- Πανηγύρια ετήσια (κυρίως στην επαρχία)

η. Ο μοναχισμός

- **Μοναχοί, αναχωρητές, ερημίτες, ασκητές**
- **4ος αι.** - Αίγυπτος → μοναχικό κίνημα
- Μορφές μοναχικού κινήματος:
 - μοναχική** (πρότυπο: Άγιος Αντώνιος)
 - κοινοβιακή** (ιδρυτής: Παχώμιος)
- Μοναχισμός: Εξάπλωση σε όλο το χριστιανικό κόσμο
- Ίδρυση πολλών μοναστηριών
- Επικεφαλής μοναστηριού: **ηγούμενος** → υπεύθυνος για την τήρηση κανόνων
- Μεγάλη ακμή μοναχισμού → μετά την αναστήλωση των εικόνων
- Μεγάλα μοναστικά κέντρα: Όλυμπος Βιθυνίας, Καππαδοκία, Άγιο Όρος.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Άγιος Αντώνιος (σελ. 72)

(250 - 356). Άγιος και μεγάλη μορφή στην ιστορία της χριστιανικής Εκκλησίας. Γεννήθηκε από πλούσιους χριστιανούς γονείς στην Κομά της Άνω Αιγύπτου. Η περιοχή αυτή θεωρείται η κοιτίδα του βυζαντινού μοναχισμού, ενός φαινομένου που σφράγισε την ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και την καθημερινότητα του βυζαντινού ανθρώπου, ενώ και η επίδρασή του φθάνει μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Μετά το θάνατο των γονιών του ο Αντώνιος, σε ηλικία 20 ετών, μοίρασε όλα τα υπάρχοντά του στους φτωχούς και έγινε ασκητής, ιδρύοντας ένα μοναστικό κέντρο, το Φαγιούμ. Θεωρήθηκε πατέρας της μοναχικής ζωής, ο εμπνευστής του αναχωρητισμού και του ασκητισμού. Πολλές ήταν οι επιστολές που έγραψε ο Μέγας Κωνσταντίνος και τα παιδιά του στον Αντώνιο (δε σώθηκαν). Η μνήμη του τιμάται από την Εκκλησία μας στις 17 Ιανουαρίου.

Άγιος Παχώμιος (σελ. 72)

(μεταξύ 292 και 294 - 347). Αιγύπτιος μοναχός, από τους κυριότερους θεμελιωτές του χριστιανικού κοινοβιακού μοναχισμού. Ανήκε σε οικογένεια εθνικών αλλά, υπηρετώντας ως στρατιώτης, θαύμασε τη φιλανθρωπία και το ήθος των χριστιανών και το 312 μεταστράφηκε στο χριστιανισμό. Το 320 υπό την επίδραση θείου οράματος, ίδρυσε στην Ταβεννησία, ανατολικά του Νείλου, κοινοβιακό μοναστήρι στο οποίο προσείλκυσε πολλούς μοναχούς. Στη συνέχεια ίδρυσε και άλλα ανάλογα μοναστήρια στις γύρω περιοχές. Για την εύρυθμη λειτουργία των κοινοβίων αυτών ο Παχώμιος συνέταξε τον περίφημο **Κανόνα**, σύμφωνα με τον οποίο οι μοναχοί, μετά τη σχετική δοκιμασία και είσοδο στη μονή, υποχρεώνονταν να μάθουν γράμματα, εάν δε γνώριζαν, να τηρούν αυστηρή νηστεία, παρθενία, ακτημοσύνη, υπακοή στον ηγούμενο και να ασκούν κάποια εργασία. Ο Κανών του Παχωμίου και το κοινοβιακό του σύστημα είχε ισχυρή επίδραση στη μετέπειτα διαμόρφωση του κοινοβιακού μοναχισμού τόσο στην Ανατολή, όσο και στη Δύση. Πέθανε στη διάρκεια μεγάλου λοιμού, που ενέσκηψε τότε στην περιοχή. Μετά το θάνατό του αναγνωρίστηκε ως άγιος και η μνήμη του τιμάται από την Ορθόδοξη Εκκλησία στις 15 Μαΐου, τη Ρωμαιοκαθολική στις 14 και την Κοπτική την 9η του ίδιου μήνα.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ

(ΕΙΚΟΝΕΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ Κ.ΛΠ.)

- **ΠΑΡΑΘΕΜΑ:** «Παίζοντας πάνω σ' ένα παγόβουνο» (σελ. 70)

Ερώτηση: Πώς μπορείς να εξηγήσεις τη συμπεριφορά των παιδιών και των μεγάλων απέναντι στο συγκεκριμένο φυσικό γεγονός;

Το συγκεκριμένο φυσικό γεγονός που περιγράφει ο Θεοφάνης στη «Χρονογραφία» του, είναι ένα ακραίο φυσικό φαινόμενο: υπερβολικό χιόνι, που έχει προκαλέσει την κατάπληξη του κόσμου. Για τα παιδιά αυτό ήταν μια θαυμάσια ευκαιρία για παιχνίδι. Οι μεγάλοι όμως έβλεπαν το γεγονός από την αρνητική του όψη: δηλαδή τις καταστροφές στη γεωργία και γενικότερα στην οικονομική ζωή. Επιπλέον την εποχή αυτή κυριαρχούσε η θρησκοληψία και τέτοια φαινόμενα ερμηνεύονταν ως αποτέλεσμα της οργής του Θεού και προκαλούσαν μεγάλο φόβο.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ο πολιτισμός
του
Βυζαντίου

Σχέδιο Εργασίας:

Να συγκεντρώσετε και να παρουσιάσετε χαρακτηριστικές εικόνες και κείμενα που αναφέρονται στην καθημερινή ζωή των βυζαντινών (γέννηση, γάμος, θάνατος, γιορτές, διασκέδαση, διατροφικές συνήθειες, ένδυση, μοναστική ζωή κ.ά.)

«ΣΠΙΤΙ ΦΤΩΧΩΝ»

«Η κουζίνα αποτελούσε το κύριο δωμάτιο, αν όχι το μοναδικό. Η εστία ήταν πολύ χαμηλή ... και άναβε με ξύλα. Οι καπνοί έβρισκαν διέξοδο προς τα έξω, από την καπνοδόχο. Οι πλούσιοι έψηναν σπίτι τους ωραίο λευκό ψωμί. Οι φτωχοί που δεν είχαν τη δυνατότητα να έχουν δικό τους φούρνο, αγόραζαν από τον αρτοποιό ψωμί από πίτουρο.

Η βασική επίπλωση ήταν ένα τετράγωνο ή ορθογώνιο τραπέζι που στηριζόταν σε τέσσερα πόδια, τα οποία ορισμένες φορές συνδέονταν με σανίδες. Για καθίσματα είχαν πάγκους και σκαμνιά. Στο γεύμα έβαζαν στο τραπέζι μια μόνο χωμάτινη, γαβάθα, απ' όπου ο καθένας έπαιρνε τη τροφή του με τα χέρια. Τα κρεβάτια, που στηρίζονταν σε τέσσερα πόδια, ήταν ελαφρά ανυψωμένα στο προσκέφαλο. Τα ενδύματα και τα ασπρόρουχα τα φύλαγαν σε ξύλινες κασέλες. Το φως της ημέρας έμπαινε φειδωλά από τον φεγγίτη του τοίχου. Όταν ερχόταν το βράδυ, προσπαθούσαν να μην ανάψουν το λυχνάρι. Αλλά παντού, ακόμη και στα πιο φτωχά σπίτια, ένα φυτίλι τοποθετημένο σ' ένα δοχείο με λάδι, έκαιγε μέρα νύκτα μπροστά στο στοιχειώδες εικονοστάσιο, που κατείχε την τιμητική γωνιά του σπιτιού.»

[ΖΕΡΑΠ ΒΑΛΤΕΡ: Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο, μετάφρ.:Κ. Παναγιώτου, σελ. 175]

«ΘΕΑΜΑΤΑ ΚΑΙ ΛΑΪΚΕΣ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΕΙΣ»

«Εύθυμος περισσότερο από εσωτερική διάθεση παρά από ανάγκη, ο μέσος Βυζαντινός, είναι άνθρωπος που δεν τον τραβάει το σπίτι. Από την πρώτη αναλαμπή της ημέρας βιάζεται να εγκαταλείψει την άβολη κατοικία του, στην οποία τον κρατάει κλεισμένο από τη δύση του ηλίου μέχρι την ανατολή, ο φόβος των κακοποιών, που είναι κυρίαρχοι της πόλεως τις νυκτερινές ώρες.

Αν δεν έχει κανονική και σταθερή εργασία που να κάνει υποχρεωτική την παρουσία του στο εργαστήριο ή στο κατάστημα, σεριανάει κατά τη διάρκεια της ημέρας, στις κύριες αρτηρίες της πρωτεύουσας. Έχει το αίσθημα ότι περπατάει μέσα σ' ένα απέραντο πανηγύρι. Παντού, σε κάθε δημόσια πλατεία, σε κάθε γωνιά του δρόμου, οι πιο ποικίλες απτραξιόν προσφέρονται στα γεμάτα από θαυμασμό μάτια του. Ο κόσμος φτιάχνει κύκλους, γύρω από γελωτοποιούς και από τσαρλατάνους κάθε είδους. Εκεί είναι ένας ταχυδακτυλουργός, πιο πέρα ένας που λέει τη μοίρα. Εδώ σκοινοβάτες κάνουν χορευτικές φιγούρες πάνω σ' ένα τεντωμένο σκοινί, άλλοι πάλι μένοντας αμετακίνητοι, συστρέφονται, κάνοντας να ανακινήθουν το ένα μετά το άλλο τα διάφορα μέλη του σώματός τους. Βλέπει κανείς ανθρώπους σκαρφαλωμένους σε ξυλοπόδαρα να περπατούν με γιγαντιαία βήματα, πάνω από τα κεφάλια των περαστικών, εγκαστρίμυθους που μμούντι τις φωνές των ζώων. Άλλοι σοφίζονται να παρωδήσουν τη γλώσσα και τη συμπεριφορά των αγωγιάτηδων, των γιατρών, των παπάδων. Μερικοί βρίζονται, προσπαθώντας να ξεπεράσουν ο ένας τον άλλον σε πλούτο και σε ηχηρότητα

βωμολοχιών, που ανταλλάσσουν. Βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα σχεδόν πραγματικό θέατρο. Δεν λείπει παρά μόνο η σκηνή.»

[ΖΕΡΑΡ ΒΑΛΤΕΡ: Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο, μετάφρ.:Κ. Παναγιώτου, σελ. 241]

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια ήταν η θέση της γυναίκας στο Βυζάντιο;

Οι γυναίκες στο Βυζάντιο δεν είχαν τα ίδια δικαιώματα με τους άνδρες και η συμμετοχή τους στην κοινωνική ζωή ήταν περιορισμένη. Αν και γενικότερα έπαιζαν δευτερεύοντα ρόλο στα κοινά, πολλές φορές κυριαρχούσαν στην οικογενειακή ζωή. Όφειλαν να σκεπάζουν το πρόσωπό τους, όταν έβγαιναν έξω, και δεν είχαν το δικαίωμα να μετέχουν σε δημόσιες τελετές. Οι πλούσιες γυναίκες συνοδεύονταν από ένα δούλο κατά τις εξόδους τους.

Ωστόσο, παρά τους περιορισμούς, οι γυναίκες μετά τον 11ο αι. μπορούσαν να λάβουν μέρος στα κοινά και είχαν πρόσβαση στην παιδεία.

Σχετικά με το γάμο, ο νόμος δεν επέτρεπε να παντρεύονται τα κορίτσια κάτω από δώδεκα χρονών και τα αγόρια κάτω από δεκατέσσερα. Πριν από το γάμο τελούσαν οι αρραβώνες και υπογραφόταν συμβόλαιο που καθόριζε την προίκα της νύφης και τα δώρα του γαμπρού. Το κράτος, επέτρεπε το διαζύγιο εφόσον συναινούσαν και τα δύο μέρη.

Η φροντίδα των παιδιών ήταν το κύριο μέλημα της οικογένειας. Οι μητέρες τα καθησύχαζαν με παραμύθια ή με αφηγήσεις από την Αγία Γραφή, όπως η παιδική ηλικία του Ισαάκ και του Ιακώβ.

2. Τι γνωρίζετε για το βυζαντινό εκπαιδευτικό σύστημα;

Το βυζαντινό εκπαιδευτικό σύστημα παρείχε: I) τη βασική εκπαίδευση και II) την ανώτατη (Πανεπιστήμιο).

I) Για τη βασική εκπαίδευση, συνεχίζοντας την ελληνιστική παράδοση, ακολουθούσε δύο κύκλους σπουδών: α) του γραμματιστή (από 7 ετών) και β) του γραμματικού (από 12 ετών). Τα παιδιά μάθαιναν σταδιακά: ανάγνωση, γραφή, γραμματική, ρητορική, φιλοσοφία, αριθμητική, γεωμετρία, αστρονομία, μουσική. Επίσης διδάσκονταν: Όμηρο, κλασικούς και μεταγενέστερους συγγραφείς.

Τα σχολεία διακρίνονταν σε κοσμικά και εκκλησιαστικά.

Η λειτουργία των σχολείων γινόταν: α) με δίδακτρα (που καταβάλλονταν από τους μαθητές) και β) δωρεάν (για τα ορφανά).

II) Ανώτατη εκπαίδευση: Μετά τις βασικές σπουδές όσοι είχαν την έφεση και τις οικονομικές δυνατότητες μπορούσαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο Πανεπιστήμιο.

3. Τι γνωρίζετε για την κοινωνική περίθαλψη στο Βυζάντιο;

Στο Βυζάντιο η ιατρική περίθαλψη ήταν μέριμνα του Κράτους. Σε κάθε πόλη υπήρχε νοσοκομείο, με αριθμό γιατρών ανάλογα με τον πληθυσμό της. Υπήρχαν και γιατροί που δέχονταν ασθενείς στα ιατρεία τους ή επισκέπτονταν τους ασθενείς στα σπίτια τους. Σε κάθε πόλη επίσης υπήρχαν πτωχοκομεία και ορφανοτροφεία τα οποία ιδρύονταν και συντηρούνταν από την Εκκλησία.

2. Βυζαντινή Γραμματεία

Ο πολιτισμός
του
Βυζαντίου

Περίληψη

Η ελληνική γλώσσα της Βυζαντινής Γραμματείας εμφανίζεται με τρεις μορφές: α) τη δημώδη, β) την αττική και γ) την αττικίζουσα, στην οποία γράφουν οι περισσότεροι λόγιοι. Από το 12ο αι. αναπτύσσεται η δημώδης λογοτεχνία που γράφεται σε λαϊκή ή λαϊκότερη γλώσσα.

Τα είδη των κειμένων της Βυζαντινής Γραμματείας είναι: 1) η Θρησκευτική ποίηση, 2) η Θεολογική Γραμματεία, 3) η Λόγια Κοσμική Γραμματεία, 4) η Δημώδης Λογοτεχνία, και 5) η Φιλοσοφία.

1. Η Θρησκευτική ποίηση: διακρίνεται σε: α) λειτουργική και β) μη λειτουργική.

2. Η Θεολογική γραμματεία: αναπτύχθηκε με την επικράτηση των θρησκευτικών αντιλήψεων, των αιρέσεων και των δογματικών διαμαχών. Μεγάλη υπήρξε επίσης η συμβολή της Αγιολογίας.

3. Η Λόγια κοσμική γραμματεία: Κατά τους πρώτους βυζαντινούς αιώνες δεν έχει να επιδείξει αξιόλογα έργα. Αργότερα όμως αναπτύσσονται τα εξής είδη:

I) Η Ποίηση, II) η Ιστοριογραφία και III) η Χρονογραφία.

I) Η Ποίηση: Ο κυριότερος εκπρόσωπος είναι ο *Γεώργιος Πισίδης*, που εξύμνησε τα κατορθώματα του αυτοκράτορα Ηρακλείου.

- Το κυριότερο κοσμικό ποιητικό μνημείο υπήρξε η «*Ελληνική Αθολογία*», που περιέχει 4000 επιγράμματα από τον 6ο - 10ο αι.

- Σημαντικό ποιητικό έργο του 11ου αι. είναι το έπος: «*Βασίλειος Διγενής Ακρίτας*», στο οποίο διακρίνονται οι αμοιβαίες επιρροές των πληθυσμών του αραβοβυζαντινού κόσμου στα ανατολικά σύνορα της αυτοκρατορίας.

II) Η Ιστοριογραφία: Οι βυζαντινοί ιστοριογράφοι είχαν ως πρότυπά τους τους αρχαίους Έλληνες ιστοριογράφους.

III) Η Χρονογραφία: Νέο λογοτεχνικό είδος, όπου αφηγούνται ιστορικά γεγονότα με λαϊκό τρόπο, χωρίς προσπάθεια αναζήτησης της αλήθειας και με έμφαση στα θαύματα ή στις φυσικές καταστροφές.

Πολύ μεγάλη προσφορά των Βυζαντινών στο νεότερο πολιτισμό υπήρξε η διάσωση των κλασικών γραμμάτων. Αυτό έγινε στα μοναστήρια όπου υπήρχαν βιβλιοθήκες και εργαστήρια αντιγραφής και εκεί εξειδικευμένοι μοναχοί ανέγραφαν τα αρχαία χειρόγραφα. Από τον 9ο αι. άρχισε η χρήση της μικρογράμματος γραφής (Μονή Στουδίου), γεγονός που διευκόλυνε πάρα πολύ την αντιγραφή των χειρογράφων.

Πρωταρχικό ρόλο στη διάσωση της αρχαίας ελληνικής κληρονομιάς διαδραμάτισε ο πατριάρχης **Φώτιος** (9ος αι.). Άλλος διακεκριμένος εκπρόσωπος των κλασικών γραμμάτων υπήρξε ο **Αρέθας** (10ος αι.).

4. Δημώδης λογοτεχνία: Το 10ο αι. εμφανίζονται τα **ακριτικά τραγούδια**, τα οποία αναφέρονται στους αγώνες των ακριτών κατά των Αράβων και με αυτά αρχίζει η νεοελληνική δημοτική ποίηση.

Το 12ο αι. διαμορφώνεται η δημώδης λογοτεχνία της οποίας κυριότερος εκπρόσωπος είναι ο **Θεόδωρος Πρόδρομος** ή **Πτωχοπρόδρομος** με τα «Πτωχοπροδρομικά» ποιήματά του.

Από το 13ο αι., μετά το 1204, ευδοκimei το *έμμετρο ιπποτικό μυθιστόρημα*, σε δημόδη γλώσσα, με φραγκικές, ανατολικές και λαϊκές επιδράσεις. Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα λογοτεχνικής παραγωγής της Φραγκοκρατίας είναι το «*Χρονικόν του Μορέως*», όπου εξιστορείται η φραγκική κυριαρχία στην Πελοπόννησο (Μοριά).

5. Φιλοσοφία: Με την αλλαγή της θρησκείας περιορίστηκε η ενασχόληση με τη φιλοσοφία. Στη διάρκεια της βυζαντινής περιόδου εξακολουθούν να μελετώνται τα έργα των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων, κυρίως του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- **ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ:** το σύνολο των γραπτών μνημείων της βυζαντινής περιόδου.
- **Η ελληνική γλώσσα της βυζαντινής γραμματείας:**
 - α) **δημόδης** (: από το 12ο αι. σε λαϊκή ή λαϊκότεροπη γλώσσα)
 - β) **απτική**
 - γ) **απτικίζουσα:** μίμηση αρχαίας απτικής διαλέκτου (σ' αυτή γράφουν οι περισσότεροι λόγιοι συγγραφείς)
- **ΕΙΔΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ:**
 - 1) Θρησκευτική ποίηση
 - 2) Θεολογική γραμματεία
 - 3) Λόγια Κοσμική Γραμματεία
 - 4) Δημόδης Λογοτεχνία
 - 5) Φιλοσοφία

1. Θρησκευτική ποίηση

- Αναπτύχθηκε μετά την επικράτηση του Χριστιανισμού
- Διακρίνεται σε:
 - α) **λειτουργική:** χρησιμοποιείται στις λατρευτικές τελετές (υμνογραφία)
 - β) **μη λειτουργική** (:ηθικοδιδασκτικά ποιήματα)

2. Θεολογική γραμματεία

- **Εκκλησιαστικοί συγγραφείς:** αναδείχθηκαν με την επικράτηση θρησκευτικών αντιλήψεων, αιρέσεων και δογματικών διαμαχών.
- **Αγιολογία:**
 - μελέτη ζωής Αγίων και
 - μελέτη θρησκευτικών κινήματων (μυστικισμός, ησυχασμός)

3. Λόγια κοσμική γραμματεία

- Πρώτοι αιώνες Βυζαντίου: μη αξιόλογα έργα κοσμικής λογοτεχνίας
- **ΕΙΔΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ:**
 - I) ΠΟΙΗΣΗ
 - II) ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ
 - III) ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ
- I) **ΠΟΙΗΣΗ:**
 - α) ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΙΣΙΔΗΣ (7ος αι.)
 - β) «Ελληνική Ανθολογία» (6ος - 10ος αι.)
 - γ) Έπος Βασιλείου Διγενή Ακρίτα (11ος αι.)

- α) **ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΙΣΙΔΗΣ:** → ο κυριότερος εκπρόσωπος της περιόδου
→ ύμνησε με τα ποιήματά του τα κατορθώματα του αυτοκράτορα Ηρακλείου (σε αρχαίο μέτρο)
- β) **«Ελληνική Ανθολογία»:** → το κυριότερο κοσμικό ποιητικό μνημείο
→ περιέχει 4000 επιγράμματα από 6ο - 10ο αι. σε αρχαία μέτρα
→ οι βυζαντινοί ποιητές συνέχισαν την αρχαία παράδοση και στη μορφή και στο περιεχόμενο των ποιημάτων, παρά την αλλαγή της θρησκείας
- γ) **«Έπος Βασιλείου Διγενή Ακρίτα»:** → άγνωστος ο ποιητής
→ ιστορικά στοιχεία: αμοιβαίες επιρροές πληθυσμών αραβοβυζαντινού κόσμου στα ανατολικά σύνορα της αυτοκρατορίας.

• Διάσωση κλασικών γραμμάτων

- ↓
- Μοναστήρια:** → ίδρυση βιβλιοθηκών
→ ίδρυση εργαστηρίων αντιγραφής (καλλιγραφία, ακρίβεια)
- **9ος αι.:** χρήση μικρογράμματος γραφής (Μονή Στουδίου)
 - Λόγιοι, φιλόσοφοι, ιστορικοί, ρήτορες, γραμματικοί: μίμηση ύφους και γλώσσας αρχαίων.
 - Διάδοση αρχαιομάθειας
 - **ΦΩΤΙΟΣ** (πατριάρχης, 9ος αι.):
 - διαδραμάτισε πρωταρχικό ρόλο: → στην πνευματική άνθηση της εποχής του
→ στη διάσωση της αρχαίας ελλ. κληρονομιάς
→ στα έργα του περιέχονται σημαντικές πληροφορίες για πολλά έργα αρχαίων ελλήνων και χριστιανών συγγραφέων
- **ΑΡΕΘΑΣ** (αρχιεπίσκοπος Καισαρείας, 10ος αι.): διακεκριμένος εκπρόσωπος των κλασικών γραμμάτων
 - II) **ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ:** οι βυζαντινοί ιστορικοί είχαν ως πρότυπά τους τους αρχαίους έλληνες ιστοριογράφους
 - III) **ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ:** λαϊκή ιστορική αφήγηση χωρίς προσπάθεια αναζήτησης της αλήθειας με έμφαση στα θαύματα ή τις φυσικές καταστροφές.

4. Δημόδης λογοτεχνία

- **10ος αι.:** → **Ακριτικά τραγούδια** → αναφέρονται στους αγώνες των ακριτών κατά των Αράβων
→ σηματοδοτούν την αρχή της νεοελληνικής δημοτικής ποίησης
- **12ος αι.:** → **Δημόδης Λογοτεχνία:** σε λαϊκή ή λαϊκότεροτη γλώσσα
Κυριότερος εκπρόσωπος: **ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ** ή **ΠΤΩΧΟΠΡΟΔΡΟΜΟΣ**
Έργο του : «Πτωχοπροδρομικά ποιήματα»: → διεκτραγωδεί τα βάσανά του
→ ασκεί κοινωνική κριτική

- **13ος - 15ος αι. (1204 - 1453):**
 - α) Έμμετρο ιπποτικό μυθιστόρημα**
 - σε δημώδη γλώσσα
 - με φραγκικές, ανατολικές & λαϊκές επιδράσεις
 - β) «Χρονικόν του Μορέως» (περίπου 1300)**
 - εξιστορεί τη φραγκική κυριαρχία στο Μοριά
 - δεν έχει λογοτεχνική αξία
 - έχει ιστορικό και γλωσσικό ενδιαφέρον
 - ο **σπχιουργός** του: εξελληνισμένος φράγκος με εχθρικά αισθήματα κατά των Ελλήνων

5. Φιλοσοφία

- Αλλαγή θρησκείας → περιορισμός φιλοσοφίας
- Μελέτη αρχαίων ελλήνων φιλοσόφων (Πλάτωνα, Αριστοτέλη)

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Ησυχασμός (σελ. 74)

Θεολογικό κίνημα. Σύμφωνα με τους Ησυχαστές, η επικοινωνία με το Θεό επιτυγχάνεται με τη μοναξιά, τη σιωπή, τον ασκητισμό και την προσευχή.

Μυστικισμός (σελ. 74)

Φιλοσοφικό και θεολογικό δόγμα, που δέχεται ότι η τελειότητα κατορθώνεται με συνεχή διαλογισμό, με την κατάδυση της ψυχής στη θεία της αρχή.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΕΙΔΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ	ΕΡΓΑ	ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ
1) ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ	α) Λειτουργική (υμνογραφία)	1) Ρωμανός ο Μελωδός (5ος - 6ος αι.) 2) Ιωάννης Δαμασκηνός (675 - 754) 3) Κοσμάς ο Μελωδός (675 - 754) 4) Ιωσήφ ο Υμνογράφος (9ος αι.) 5) Θεόδωρος Στουδίτης (759 - 826) 6) Κασσία ή Κασσιανή (9ος αι.)
	β) Μη λειτουργική	1) Ευδοκία (5ος αι.) 2) Κων/νος Ρόδιος (10ος αι.) 3) Ιωάννης ο Γεωμέτρης (10ος αι.) 4) Χριστόφορος Μυτιληναίος (11αι.)
2) ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ	Αγιολογία	1) Ιωάννης ο της Κλίμακος ή ο Σχολαστικός (6ος αι.) 2) Μάξιμος ο Ομολογητής (580 - 662) 3) Συμεών Νέος ο Θεολόγος (949 - 1022) 4) Γρηγόριος Παλαμάς (1296 - 1359)

ΕΙΔΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ	ΕΡΓΑ	ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ
3) ΛΟΓΙΑ ΚΟΣΜΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ	<p>I) ΠΟΙΗΣΗ</p> <p>II) ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ</p> <p>III) ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ</p>	<p>1) Γεώργιος Πισίδης (7ος αι.)</p> <p>2) «Ελληνική Ανθολογία»</p> <p>3) «Έπος Βασιλείου Διγενή Ακρίτα»</p> <p>.....</p> <p>1) Ευσέβιος Καισαρείας (263 - 340) Έργο: «Εκκλησιαστική Ιστορία»</p> <p>2) Προκόπιος (490 - 562). Έργα: α) <i>Υπέρ των πολέμων λό-γοι οκτώ</i>, β) <i>Περί κτισμάτων</i>, γ) <i>Ανέκδοτα</i></p> <p>3) Άννα Κομνηνή (11ος - 12ος αι.). Έργο: «<i>Αλεξιάς</i>»</p> <p>4) Νικηφόρος Βρυέννιος (1062 - 1137)</p> <p>5) Νικήτας Χωνιάτης (118; - 1206)</p> <p>6) Μιχαήλ Κριτόβουλος (15ος αι.)</p> <p>7) Λαόνικος Χαλκοκονδύλης (15ος αι.)</p> <p>8) Γεώργιος Σφραντζής (15ος αι.)</p> <p>.....</p> <p>1) Ιωάννης Μαλάλας (491 - 578)</p> <p>2) Θεοφάνης ο Ομολογητής (752 -818)</p>
4) ΔΗΜΩΔΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	<p>α) ακριτικά τραγούδια</p> <p>β) Πτωχοπροδρομικά ποιήματα</p> <p>γ) Έμμετρο ιπποτικό μυθιστόρημα</p> <p>δ) «Χρονικόν Μορέως»</p>	<p>> Θεόδωρος Πρόδρομος ή Πτωχοπρόδρομος</p> <p>> εξελληνισμένος φράγκος</p>
5) ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ	Μελέτη αρχαίων ελλήνων φιλοσόφων	<p>1) Μιχαήλ Ψελλός (1018 - 1096)</p> <p>2) Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων (1360 - 1452)</p> <p>3) Γεώργιος Σχολάριος (1405 - 1468)</p>

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ο πολιτισμός Γεώργιος Πισίδης (σελ. 74) του Βυζαντίου

(; - μετά το 634). Βυζαντινός ποιητής και επιγραμματοποιός. Καταγόταν από την Αντιόχεια της Πισιδίας. Συνόδευσε τον αυτοκράτορα Ηράκλειο στην πρώτη εκστρατεία του κατά των Περσών (622 - 623). Υπήρξε κατεξοχήν αυλικός ποιητής. Συγκεκριμένα, διηγήθηκε έμμετρα τα κατορθώματα του Ηρακλείου, εγκαινιάζοντας έτσι το βυζαντινό πανηγυρικό έπος. Η ποιητική δημιουργία του διακρίνεται σε δύο περιόδους: α) στην επική - εγκωμιαστική και β) στη θεολογική - ηθική. Στη θεολογική - ηθική φάση της ποιήσής του γράφει ποιήματα θεολογικού και δογματικού χαρακτήρα. Σ' ένα μάλιστα στρέφεται εναντίον της αίρεσης του μονοθελητισμού. Έγραψε επίσης επιγράμματα που αναφέρονται σε αγίους, εικόνες, εορτές, θέματα της Αγίας Γραφής, ιερά αντικείμενα και κτίσματα, εκκλησιαστικούς άνδρες κλπ. Όσον αφορά τα μέτρα ο Πισίδης χρησιμοποίησε τον ίαμβο στην αρχαία του μορφή. Έτσι θεωρείται ως ο τελευταίος των κλασικών ιαμβογράφων, στους στίχους του όμως διακρίνεται η τάση περιορισμού των συλλαβών σε 12 (εισαγωγή δωδεκασύλλαβου στίχου).

Θεόδωρος Πρόδρομος ή Πτωχοπρόδρομος (σελ. 76)

(Κων/πολη, περ. 1100 - 1158). Βυζαντινός ποιητής και πεζογράφος. Καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια και ανατράφηκε σε λόγιο περιβάλλον. Σπούδασε κλασική φιλολογία, φιλοσοφία και θεολογία και υπήρξε καθηγητής στην Πατριαρχική Σχολή της Κων/πολης (Πανεπιστήμιο). Έζησε στην αυτοκρατορική αυλή των Κομνηνών και ένα μέρος του έργου του έχει άμεση σχέση με γεγονότα που αφορούσαν τον αυτοκράτορα και την οικογένειά του. Έγραψε θεολογικά έργα καθώς και θρησκευτική ποίηση η οποία κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας αποτελούσε τη βάση για την εκμάθηση των γραμμάτων από τους μαθητές. Το έργο όμως για το οποίο κατέχει εξέχουσα θέση στην ελληνική λογοτεχνία είναι τα «Πτωχοπροδρομικά» ποιήματά του. Είναι γραμμένα στη δημοτική γλώσσα με 15σύλλαβο στίχο. Σ' αυτά ο ποιητής διεκτραγωδεί τα βάσανά του, σατιρίζει την καθημερινή ζωή και ζητάει τη συνδρομή του αυτοκράτορα. Η επίκληση των φιλανθρωπικών αισθημάτων του ανώτατου άρχοντα, η ικετευτική και μικροπρεπής διάθεση του ποιητή - ήρωα έδωσε στον όρο «προδρομισμός» ή «φτωχοπροδρομισμός» την έννοια της κακομοιρίας, της αναξιοπρέπειας και του αυτοδιασυρμού. Όμως ο ποιητής στην πραγματικότητα καυτηριάζει την κοινωνική ζωή, και δείχνει καθαρά τα αποτελέσματα της ανέχειας που μάστιζε μεγάλο μέρος του βυζαντινού πληθυσμού. Το ότι επικαλείται τα αγαθά αισθήματα του αυτοκράτορα δεν πρέπει να ξενίζει: ο Πρόδρομος, όπως και όλοι οι Βυζαντινοί, πίστευε ότι για το καλό ή το κακό υπεύθυνος ήταν ο κάτοχος της απόλυτης πολιτικής εξουσίας. Τα ποιήματά του, με τις ζωντανές και λεπτομερείς εικόνες των συνθηκών της καθημερινής και της δημόσιας ζωής και τον τονισμό των ηθών που επικρατούσαν, δίνουν πέρα από κάθε άλλο βυζαντινό κείμενο, μια σαφή εικόνα της βυζαντινής κοινωνίας.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ (ΕΙΚΟΝΕΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ Κ.ΛΠ.)

Ο πολιτισμός
του
Βυζαντίου

- **ΕΙΚΟΝΑ:** «Ελεφάντινο δίπτυχο» (τέλος 5ου αι.) (σελ. 74)

Ερώτηση: Τι απεικονίζεται στο δίπτυχο; Από που είναι επηρεασμένη η βυζαντινή λογοτεχνία;

Στο δίπτυχο (: έργο τέχνης που αποτελείται από δύο πίνακες) απεικονίζονται διάφοροι ποιητές με τις μούσες τους, που τους εμπνέουν στο έργο τους.

Η κοσμική βυζαντινή λογοτεχνία, ιδιαίτερα κατά τους πρώτους αιώνες, είναι επηρεασμένη από την κλασική γραμματεία. Οι βυζαντινοί λογοτέχνες συνέχισαν την αρχαία παράδοση όχι μόνο στη μορφή αλλά και στο περιεχόμενο, παρά την αλλαγή της θρησκείας.

- **ΕΙΚΟΝΑ:** «Ο πατριάρχης Φώτιος ένθρονος σε δημόσια συζήτηση». (σελ.76)

Ερώτηση: Προσπάθησε να εξηγήσεις γιατί ο πατριάρχης Φώτιος θεωρείται η μεγαλύτερη φυσιογνωμία της εποχής του.

Ο πατριάρχης Φώτιος ήταν η μεγαλύτερη φυσιογνωμία της εποχής του, διότι διαδραμάτισε πρωταρχικό ρόλο στην πνευματική άνθησή της και στη διάσωση της αρχαίας ελληνικής κληρονομιάς. Ως λόγιος είχε σπάνια πνευματικά προσόντα. Μελέτησε πολλές επιστήμες: Φιλοσοφία, Θεολογία, Μαθηματικά, Λογική, Φιλολογία, Ρητορική, Ιατρική, Φυσική και γενικότερα κάθε επιστήμη της εποχής του. Το σημαντικότερο έργο του είναι η «Μυριόβιβλος», που περιέχει γύρω στα 300 φιλολογικά δοκίμια. Έγραψε επίσης ένα λεξικό, ομιλίες και θεολογικά έργα.

Η προσωπικότητά του επηρέασε αποφασιστικά τις σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας στο Βυζάντιο, τις σχέσεις Βυζαντινών και Σλάβων με τη διάδοση του Χριστιανισμού και τις σχέσεις Ανατολής και Δύσης. Αυτός επεσήμανε τις πνευματικές και λατρευτικές διαφορές ανάμεσα στην Ανατολική και τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

- **ΠΟΙΗΜΑ:** «Του μικρού Βλαχόπουλου» (σελ. 77)

Ερώτηση: Ποιες ιστορικές πληροφορίες αντλούμε για τη ζωή των ακριτών από το απόσπασμα αυτό;

Οι ιστορικές πληροφορίες που αντλούμε για τη ζωή των ακριτών από το απόσπασμα αυτό είναι οι εξής:

- 1) Οι ακρίτες ζούσαν στις άκρες των ανατολικών συνόρων της βυζαντινής αυτοκρατορίας και διέτρεχαν συνεχώς τον κίνδυνο των εχθρικών επιδρομών, γι' αυτό έπρεπε να βρίσκονται σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα.
- 2) Είχαν αναλάβει την ευθύνη για τη φύλαξη των συνόρων και την αναχαίτιση των Αράβων και των Σαρακηνών.
- 3) Οι Σαρακηνοί ήταν Άραβες πειρατές που λυμαίνονταν τις παραλιακές πόλεις και τα νησιά όχι μόνο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας αλλά και ολόκληρης της Μεσογείου. Έκαναν αιφνίδιες επιδρομές, κατέστρεφαν, λήστευαν και αιχμαλώτιζαν.
- 4) Οι ακρίτες, για να μπορούν να ανταποκριθούν στην αποστολή τους ασκούσαν

συνεχώς στα όπλα και γυμνάζονταν. Έτσι ήταν ήταν εξαιρετικά γενναίοι, επειδή συνήθως αντιμετώπιζαν δυνάμεις κατά πολύ υπέρτερες σε αριθμό από τις δικές τους.

- 5) Για τις πολεμικές ανάγκες τους έτρεφαν άλογα, ώστε να κινούνται γρήγορα και αποτελεσματικά στα σημεία που εκδηλώνονταν επιθέσεις ή επιδρομές των εχθρών. Τα άλογά τους ήταν κι αυτά πολύ καλά γυμνασμένα και εξοικειωμένα στη μάχη.

• **ΠΑΡΑΘΕΜΑ: «Βυζάντιο και ελληνική αρχαιότητα» (σελ. 77)**

Ερώτηση: Ποιες διαπιστώσεις κάνει η συγγραφέας του κειμένου; Γνωρίζεις στοιχεία που να τις επιβεβαιώνουν;

Η συγγραφέας του κειμένου Ελένη Γλύκατζη - Αρβελέρ κάνει τις εξής διαπιστώσεις σχετικά με το Βυζάντιο και την ελληνική αρχαιότητα:

- Στην εποχή της ακμής του Βυζαντίου (10ος - 11ος αι.) το βασικό χαρακτηριστικό της πνευματικής ζωής ήταν το ενδιαφέρον για την ελληνική αρχαιότητα, τις αξίες και τα επιτεύγματά της.

- Την ίδια περίοδο καθιερώθηκαν οι όροι: «Έλληνας» και «Ελληνισμός». Παλιότερα οι όροι αυτοί σήμαιναν: «ειδωλολάτρης» και «ειδωλολατρία». Από τον 10ο αι. και εξής η λέξη «Έλληνας» σημαίνει τον αρχαίο Έλληνα και την παιδεία του, που έγιναν πηγές νέων αρετών.

- Οι όροι αυτοί διατήρησαν την ευγενική σημασία τους ως το τέλος της βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Πράγματι στην εποχή της ακμής του Βυζαντίου (10ος - 11ος αι.) ήταν πολύ έντονο το ενδιαφέρον των Βυζαντινών για την ελληνική αρχαιότητα και κυρίως για την κλασική γραμματεία. Γι' αυτό μελετούσαν τα αρχαία κείμενα και πολλοί λόγιοι τα σχολίαζαν. Πολλά μοναστήρια ίδρυσαν βιβλιοθήκες και εργαστήρια αντιγραφής αρχαίων χειρογράφων, όπου εξειδικευμένοι μοναχοί αντέγραφαν τα αρχαία κείμενα δείχνοντας μεγάλη επιμέλεια τόσο για την καλλιγραφία όσο και για την ακρίβεια της αντιγραφής. Έτσι διέσωσαν τα κλασικά γράμματα, γεγονός που αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προσφορές των Βυζαντινών στο νεότερο πολιτισμό.

Επιπλέον οι λόγιοι (φιλόσοφοι, ρήτορες, γραμματικοί), κατέβαλλαν μεγάλες προσπάθειες για να μιμηθούν το ύφος και τη γλώσσα των αρχαίων Ελλήνων. Οι περισσότεροι γράφουν στην αττικίζουσα γλώσσα. Η προσπάθεια αυτή προϋπέθετε σχολαστική μελέτη και συχνά αποστήθιση των αρχαίων κειμένων. Έτσι, η αρχαιομάθεια κέρδιζε συνεχώς περισσότερους υποστηρικτές.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ο πολιτισμός
του
Βυζαντίου

1. **Να βρείτε όσα περισσότερα μπορείτε ακριτικά τραγούδια. Να συγκεντρώσετε τις ιστορικές πληροφορίες που περιέχονται σ' αυτά και να τις σχολιάσετε. Ποιες, επίσης, πληροφορίες γλωσσικές μπορούμε να αντλήσουμε από αυτά;**

«Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ»

Κάτω στα ρούσια χώματα και σε βαθύ λιβάδι
εκεί σπέρνει ο Διγενής με τ' ώριον του ζευγάρι.
Φακήν και ρόβιν έσπερνε, ταήν του ζευγαριού του.
Πουλάκιν πήγεν κι ήκατσεν στην όσκερην τ' αλέτρου.
-«Εσύ σπέρνεις, βρε Διγενή, μα την καλή σου κλέψαν».
-«Αν την εκλέψανε εχτές, να πα' να την γυρεύω,
Αν την εκλέψαν σήμερα να κάμω την σποριά μου».
-«Εγώ σου λέω, Διγενή, πως την καλή σου κλέψαν».
Και το ζευγάριν 'νέφηκε, στον στάβλον του πηγαίνει.
Παίρνει τ' αργυροκλείδια του, τον στάβλον ξεκλειδώνει.
Τους στάβλους εξεκλείδωσε, τους μαύρους ενερώτα.
Όσοι μαύροι τον είδανε αίμαν εκατουρούσαν,
Όσοι τον εκαλόδανε επέσαν κι εψοφούσαν.
Ένας μαύρος, παλιόμαυρος, χίλιω χρονώ κοντιάρης
Εστάθην και 'ποκρίθην του σαν κάλλιο παλικάρι.
-«Αν είν' για την κυρά καλή, εγώ να σου την φέρω,
Γιατί με κρουφοτάιζε αφ' τ' ακριβό κριθάρι,
Γιατί με κρουφοπότιζε μες σ' αργυρή λεγένη.
Δέσε μου τη μεσίτσα μου με λαχουρί ζωνάρι
σφίξε μου το κεφάλι μου με συρματένια τρίχα
κι αμέσως την κυρά καλή εγώ θα σου την εύρω».
Βιτσιά δίνει του μαύρου του και στα βλοϊδία φτάνει.
Ο μαύρος σιλιμούντρησε, κι η κόρη γνώρισέν το.
-«Πάψε, παπά, τα γράμματα και διάκο τα βαγγέλια
κι ο μαύρος μου σιλιμουντρά κι ο Διγενής είν' κι ήρτε».
Κι ο μαύρος εγονάτισε κι επάνω του την πήρε.
Κι όσο να πουν, για δείτε το! παίρνει σαράντα μύλια
κι όσο να πούνε, πιάτε το! μήτ' ήτο μήτ' εφάνη.

Ιστορικές πληροφορίες:

(δες και την απάντηση στο ποίημα: «Του μικρού Βλαχόπουλου»)

Επιπλέον ιστορικές πληροφορίες

(από το ποίημα «η αρπαγή της γυναίκας του Διγενή»):

- Οι ακρίτες όταν δεν πολεμούσαν ασχολούνταν με έργα ειρηνικά.

- Καλλιεργούσαν μόνοι τους τους αγρούς τους.
- Είχαν ζώα και αγροτικά εργαλεία.
- Ήταν γαιοκτήμονες, αλλά όχι μεγαλογαιοκτήμονες.
- Παντρεύονταν, έκαναν οικογένειες και αγωνίζονταν για την τιμή τους.
- Για τους Άραβες ήταν θεσμός η αρπαγή ξένων γυναικών και ο γάμος με την αρπαγή γυναίκα είχε νομική κάλυψη.
- Τα «αργυροκλειδιά», η «αργυρή λεγένη», και το «λαχουρί ζωνάρι» αποδεικνύουν τον πλούτο των ακριτών. Θα πρέπει να είχαν κάποια ιδιαίτερα προνόμια από το κράτος.

Γλωσσικές πληροφορίες:

Στα ποιήματα αυτά υπάρχουν λέξεις που χρησιμοποιούνταν στη βυζαντινή εποχή, αλλά δε χρησιμοποιούνται σήμερα. Είναι λέξεις που αναφέρονται είτε σε πρόσωπα και τις ιδιότητές τους: *αντρειωμένος, καστροπολεμίτης, κουρσάρος*, είτε σε ενέργειές τους: *χαροκοπούσαν, λιανοτραγουδάτε, κουρσεύουνε, βιγλίσει, διαμετράει, «έκοψε»*, είτε σε πράγματα: *τάβλα, όσκερη τ' αλέτρου, λαχουρί ζωνάρι*, είτε σε τόπους: *βίγλα*, είτε σε ζώα: *μούρος*.

Σήμερα οι λέξεις αυτές δε χρησιμοποιούνται ή χρησιμοποιούνται σπάνια, επειδή έχουν αλλάξει οι συνθήκες ζωής και οι επικοινωνιακές μας ανάγκες είναι διαφορετικές.

2. Με αφετηρία το παράθεμα "Βυζάντιο και Ελληνική Αρχαιότητα" να εξετάσετε (με τη βοήθεια λεξικού και εγκυκλοπαίδειας) τη σημασία και τη νοηματική εξέλιξη των όρων: Έλληνας, Εθνικός, Ρωμαίος - Ρωμιός, Γραικός.

Με αφετηρία το παράθεμα "Βυζάντιο και Ελληνική Αρχαιότητα" (της Ελένης Γλύκατζη Αρβελέρ), και με τη βοήθεια των λεξικών: 1) Τεγόπουλου – Φυτράκη και 2) Μπαμπινιώτη και των Εγκυκλοπαίδειών: «Δομή» και «Άλφα», διαπιστώνουμε τα εξής για τη σημασία και τη νοηματική εξέλιξη των όρων:

• Έλληνες:

«Σύμφωνα με τη μυθολογία, **Έλληνας** ονομαζόταν ο γενάρχης του αρχαίου ελληνικού έθνους. Το όνομα αυτό συναντάται στον Όμηρο, ο οποίος αποκαλεί Έλληνες τους κατοίκους μιας περιοχής στη Φθιώτιδα, σε αντίθεση με την ονομασία των άλλων φυλών (Αχαιοί, Δαναοί, Αργείοι).

Η προέλευση του ονόματος δεν είναι γνωστή. Ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι προέρχεται από τους αρχαίους Σελλούς ή Ελλούς, κατοίκους της Δωδώνης. Τελικά η ονομασία αυτή επικράτησε για όλους τους κατοίκους του ελλαδικού χώρου, μέχρι την κατάκτηση της Ελλάδας από τους Ρωμαίους.

Με την εξάπλωση του Χριστιανισμού, το όνομα «Έλληνας» απέκτησε υποτιμητική έννοια, γιατί χαρακτήριζε τους ειδωλολάτρες. Μετά τον 11ο αιώνα η ονομασία Έλληνας συναντάται όλο και πιο συχνά σε ιστορικά κείμενα».

Η σημασία «Έλληνες» ως δηλωτική του έθνους των Ελλήνων επανήλθε με την ίδρυση του Νέου Ελληνικού Κράτους.

- **Γραικοί:**

Με το όνομα αυτό είναι γνωστοί οι Έλληνες στη Λατινική Γραμματεία (Graeci) κι έτσι τους ονομάζουν ως τώρα όλοι οι ευρωπαϊκοί λαοί.

Πρόκειται κυρίως για μια στενή περιοχή κοντά στη Δωδώνη, που οι κάτοικοί της Σελλοί (=Ελλοί > Έλληνες) λέγονταν και Γραικοί.

Ο όρος «Γραικοί» γενικεύτηκε στα βυζαντινά χρόνια (μέχρι το τέλος του 9ου αι.), δίχως να εκτοπίσει το όνομα «Ρωμαίοι» που επικρατούσε και κάλυπτε το σύνολο των υπηκόων του Βυζαντίου, ενώ με το «Γραικοί» ξεχώριζαν οι καθαυτό Έλληνες.

Μετά το Σχίσμα (1054) γίνεται συχνά χρήση του *Γραικός* = *Ορθόδοξος*, σε αντίθεση με τον όρο *Λατίνος* = *Καθολικός*.

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας πολλοί λόγιοι (όπως ο Κοραής) χρησιμοποιούν τον όρο «Γραικοί».

Από το 1821 επικράτησε το όνομα «Έλληνες» και εγκαταλείφθηκε τελείως το Γραικοί.

- **Εθνικοί**

Στα πρώτα χριστιανικά χρόνια σήμαινε: ειδωλολάτρες. Σήμερα «εθνικός» σημαίνει: αυτός που ανήκει στο έθνος.

- **Ρωμαίος - Ρωμιάς**

Η λέξη αρχικά σήμαινε: πολίτης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, κυρίως της βυζαντινής περιόδου και μάλιστα ο ελληνόφωνος.

Κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο και την τουρκοκρατία σήμαινε: ο ορθόδοξος χριστιανός.

Κατά τον 19ο αιώνα σήμαινε: ο Νεοέλληνας, αυτός που έχει διατηρήσει την ορθόδοξη παράδοση του Βυζαντίου.

Σήμερα σημαίνει: ο τύπος του Νεοέλληνα που χαρακτηρίζεται από τους ίδιους τους Έλληνες με ειρωνική και υποτιμητική διάθεση ως δουλοπρεπής προς την εξουσία, τεμπέλης, κουτοπόνηρος ή αφελής.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι γνωρίζετε για τη γλώσσα της Βυζαντινής Γραμματείας;

Η ελληνική γλώσσα της Βυζαντινής Γραμματείας, δηλαδή του συνόλου των γραπτών μνημείων της βυζαντινής περιόδου, εμφανίζεται με τρεις μορφές: α) τη δημώδη, β) την αττική και γ) την αττικίζουσα. Οι περισσότεροι λόγιοι συγγραφείς γράφουν στην αττικίζουσα γλώσσα, δηλαδή δε χρησιμοποιούν ακριβώς την αττική διάλεκτο αλλά τη μιμούνται, ενώ από το 12ο αι. αναπτύσσεται παράλληλα η δημώδης λογοτεχνία, που γράφεται σε λαϊκή ή λαϊκότερη γλώσσα.

2. Τι ήταν η «Ελληνική Ανθολογία»;

Η «Ελληνική Ανθολογία» ήταν το κυριότερο κοσμικό ποιητικό μνημείο των Βυζαντινών. Περιέχει τέσσερις χιλιάδες περίπου επιγράμματα σε αρχαία μέτρα χρονολογημένα από τον 6ο έως τον 10ο αι. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο είδος αυτό της κοσμικής ποίησης οι

Βυζαντινοί συνέχισαν την αρχαία παράδοση όχι μόνο στη μορφή αλλά και στο περιεχόμενο παρά την αλλαγή της θρησκείας.

**Ο πολιτισμός
του
Βυζαντίου**

3. Ποιος ο ρόλος των Βυζαντινών στη διάσωση των κλασικών γραμμά-των;

Μια από τις σημαντικότερες προσφορές των Βυζαντινών στο νεότερο πολιτισμό υπήρξε η διάσωση των κλασικών γραμμάτων. Πολλά μοναστήρια ίδρυσαν βιβλιοθήκες και εργαστήρια αντιγραφής, όπου εξειδικευμένοι μοναχοί αντέγραφαν τα αρχαία κείμενα δείχνοντας μεγάλη επιμέλεια τόσο στην καλλιγραφία όσο και στην ακρίβεια της αντιγραφής. Μάλιστα η χρήση της μικρογράμματης γραφής, που ξεκίνησε από τον 9ο αιώνα στη μονή Στουδίου, διευκόλυνε την αντιγραφή των χειρογράφων.

Πρωταρχικό ρόλο στην πνευματική άνθηση της εποχής του και στη διάσωση της αρχαίας ελληνικής κληρονομιάς διαδραμάτισε ο πατριάρχης Φώτιος (9ος αι.).

Πολύ μεγάλη υπήρξε η συμβολή στη διάσωση των αρχαίων κειμένων, του αρχιεπισκόπου Καισαρείας Αρέθα (10ος αι.) και άλλων λογίων.

4. Τι ήταν η «Χρονογραφία»; Να αναφέρετε τους κυριότερους εκπροσώπους της.

Η Χρονογραφία ήταν ένα νέο λογοτεχνικό είδος που αναπτύχθηκε στο Βυζάντιο. Πρόκειται για λαϊκή αφήγηση χωρίς προσπάθεια αναζήτησης της αλήθειας με έμφαση στα θαύματα ή τις φυσικές καταστροφές.

Κυριότεροι εκπρόσωποι ήταν: ο Ιωάννης Μαλάλας (491 - 578) και ο Θεοφάνης ο Ομολογητής (752 - 818).

5. Ποια ήταν τα κυριότερα είδη κειμένων της δημόδους λογοτεχνίας του Βυζαντίου;

Τα κυριότερα είδη κειμένων της δημόδους λογοτεχνίας του Βυζαντίου ήταν:

α) τα ακριτικά τραγούδια, β) τα «πτωχοπροδρομικά» ποιήματα, γ) το έμμετρο ιπποτικό μυθιστόρημα και δ) το «Χρονικόν του Μορέως».

α) Τα ακριτικά τραγούδια εμφανίζονται το 10ο αιώνα και αναφέρονται στους αγώνες των ακριτών κατά των Αράβων. Με αυτά αρχίζει η νεοελληνική δημοτική ποίηση.

β) Τα «Πτωχοπροδρομικά» ποιήματα γράφτηκαν το 12ο αι. από το Θεόδωρο Πρόδρομο ή Πτωχοπρόδρομο, σε λαϊκή ή λαϊκότερο γλώσσα. Σ' αυτά ο ποιητής διεκτραγωδεί τα βάσανά του ασκώντας ταυτόχρονα κοινωνική κριτική.

γ) Το έμμετρο ιπποτικό μυθιστόρημα άκμασε κατά την εποχή των Παλαιολόγων. Είναι γραμμένο σε δημόδη γλώσσα με φραγκικές, ανατολικές και λαϊκές επιδράσεις.

δ) Το «Χρονικόν του Μορέως» είναι το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της λογοτεχνικής παραγωγής της Φραγκοκρατίας. Πρόκειται για ένα ιστορικό ποίημα που γράφτηκε περίπου το 1300 και εξιστορεί τη φραγκική κυριαρχία στο Μοριά (Πελοπόννησο) (1204 - 1292). Δεν έχει λογοτεχνική αξία, έχει όμως ιστορικό και γλωσσικό ενδιαφέρον. Ο στιχουργός του, είναι κάποιος εξελληνισμένος Φράγκος, ο οποίος έχει αρνητικά συναισθήματα για τους Έλληνες.

3. Επιστήμη και Τεχνολογία

Ο πολιτισμός
του
Βυζαντίου

Περίληψη

Η ποικιλία των έργων των Βυζαντινών λογίων μαρτυρεί την αγάπη για τη γνώση και την πνευματική δραστηριότητα που κληρονόμησαν από τον κλασικό κόσμο.

Η ανάπτυξη των φυσικών επιστημών δεν ευνοήθηκε ιδιαίτερα, λόγω του έντονου θρησκευτικού χαρακτήρα του βυζαντινού πολιτισμού.

Στην Κων/πολη οι αυτοκράτορες ίδρυσαν **ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα** (Πανεπιστήμια) θέλοντας να καταστήσουν την πρωτεύουσα του κράτους τους όχι μόνο πολιτικό αλλά και πολιτιστικό κέντρο του κόσμου.

Σχετικά με τις **επιστήμες**, ιδιαίτερη ανάπτυξη γνώρισε το **Δίκαιο**, λόγω της ανάγκης προσαρμογής στα νέα δεδομένα που διαμορφώνονταν κάθε φορά.

Στο Βυζάντιο αναδείχθηκαν σπουδαίοι επιστήμονες: γιατροί, αστρονόμοι, μαθηματικοί, λόγιοι και φιλόσοφοι. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξαν οι Βυζαντινοί για τη **Γεωγραφία**.

Στον τομέα της **τεχνολογίας**, οι λίγες εφευρέσεις των Βυζαντινών αφορούσαν κυρίως στρατιωτικούς σκοπούς. Η σπουδαιότερη ήταν το «**υγρόν πυρ**». Μια άλλη επίσης σημαντική επινόηση ήταν ο **οπτικός τηλεγράφος**.

Σχετικά με τη **ναυτική τεχνολογία** αξιοποίησαν και βελτίωσαν την ήδη υπάρχουσα. Οι Βυζαντινοί είχαν πολεμικά πλοία (δρόμωνες) και εμπορικά.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- Ποικιλία έργων βυζαντινών λογίων → αγάπη για τη γνώση και την πνευματική δραστηριότητα (κληρονομιά από τον κλασικό κόσμο)
- Δεν ευνοήθηκε ιδιαίτερα η ανάπτυξη των φυσικών επιστημών
Αιτία → ο έντονος θρησκευτικός χαρακτήρας του βυζαντινού πολιτισμού
• **Κων/πολη** → πολιτιστικό κέντρο του κόσμου

Ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα:

- 1) Πατριαρχική Ακαδημία ή Θεολογική Σχολή (5ος αι.)
- 2) Πανδιδακτήριο ή Πανεπιστήμιο της Κων/πολης (5ος αι.) ή Πανεπιστήμιο της Μαγναύρας (από τον 9ο αι.)
- 3) Διδασκαλείον Νόμων ή Νομική Σχολή (11ος αι.)

► **ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ**

- **ΔΙΚΑΙΟ** → μεγάλη ανάπτυξη
- **ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ:** → ιδιαίτερο ενδιαφέρον από τους Βυζαντινούς
→ υπάρχουν κάποιες ανακρίβειες στα βιβλία τους
→ ορισμένα αποτελούν σημαντική πηγή πληροφοριών για τις σχέσεις της βυζαντινής αυτοκρατορίας με τους γειτονικούς λαούς
- **ΑΞΙΟΛΟΓΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ:** γιατροί, αστρονόμοι, μαθηματικοί, διαπρεπείς λόγιοι και φιλόσοφοι

► ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ:

- **Εφευρέσεις** → αφορούν κυρίως στρατιωτικούς σκοπούς
 - **Το υγρόν πυρ** → μίγμα από εύφλεκτα υλικά που εκτοξευόταν με ειδικούς σωλήνες εναντίον των εχθρικών πλοίων ή άλλων στόχων.
 - **Ο οπτικός τηλεγράφος** → σύστημα ταχείας προειδοποίησης των Βυζαντινών για τις αραβικές επιδρομές. (Λέων ο Φιλόσοφος)
- **Ναυτική τεχνολογία:** αξιοποίηση και βελτίωση της ήδη υπάρχουσας
- **Πλοία:**
 - ↗ α) πολεμικά (δρόμωνες)
 - ↘ β) εμπορικά
 - α) πολεμικά → **δρόμωνες:** με μία σειρά κουπιών και αργότερα με δύο
 - β) εμπορικά → μονοκάταρτα ή δικάταρτα με τριγωνικά πανιά και μονό πηδάλιο. Μήκος: 21 μέτρα, πλάτος: 7 μέτρα, χωρητικότητα: 7 τόνοι.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Οπτικός τηλεγράφος (σελ. 79)

Σύστημα μετάδοσης σημάτων με φωτιές (φρυκτωρίες) σε μακρινές αποστάσεις. Η επινόηση αυτού του συστήματος αποδίδεται στο Λέοντα το Φιλόσοφο ή Μαθηματικό. Το σύστημα αυτό αποτελείται από δύο καλά συγχρονισμένα ρολόγια με ενδιάμεσους σταθμούς φρυκτωριών σε συγκεκριμένα σημεία της βυζαντινής αυτοκρατορίας μεταξύ των οποίων υπήρχε οπτική επαφή. Στα δύο άκρα αυτής της αλυσίδας ήταν τα ρολόγια. Το πρώτο ρολόι βρισκόταν στην Ταρσό της Κιλικίας και το άλλο στο «ηλιακόν του Φάρου» στην Κων/πολη. Κάθε μία από τις 12 ώρες των ρολογιών αντιστοιχούσε σε ένα μήνυμα. Π.χ: η πρώτη ώρα σήμαινε αραβική επιδρομή, η δεύτερη ώρα: πόλεμος, η τρίτη: πυρκαγιά κλπ. Από την Ταρσό ως την Κων/πολη με τη μέθοδο των φρυκτωριών το μήνυμα μεταδιδόταν σε μία ώρα. Αν λοιπόν οι Άραβες εισέβαλλαν στο βυζαντινό έδαφος η πρώτη φρυκτωρία έμπαινε σε λειτουργία την πρώτη ώρα, με αποτέλεσμα μετά από μία ώρα να έχει μεταδοθεί το μήνυμα στην Κων/πολη.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. **Με αφετηρία το παράθεμα: "Μόνη σωτηρία η αναδρομική ισχύς των νόμων" προσπάθησε να θυμηθείς στοιχεία της βυζαντινής νομοθεσίας που δικαιολογούν την άποψη ότι το κράτος έπρεπε να αντιμετωπίζει τα δεδομένα που διαμορφώνονταν κάθε φορά με νέους νόμους ή με τη βελτίωση όσων υπήρχαν.**

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από τη Νεαρά του 996 του αυτοκράτορα Βασιλείου Β' και αναφέρεται στην αναγκαιότητα της αναδρομικής ισχύος των νόμων για την πάταξη της αυθαιρεσίας των δυνατών. Με αυτή τη νομοθετική ρύθμιση ο αυτοκράτορας θέλησε να ακυρώσει την τακτική των δυνατών, οι οποίοι για να μην αποδώσουν στους μικροϊδιοκτήτες τη γη που τους άρπαξαν, επικαλούνταν παραγραφή της παράνομης πράξης τους, επειδή είχε παρέλθει μεγάλο χρονικό διάστημα και αυτοί την είχαν αποκτήσει με κληρονομική διαδοχή. Με άλλα λόγια ο νόμος αυτός έδινε τη δυνατότητα στους μικροϊδιοκτήτες να διεκδικήσουν αναδρομικά την περιουσία που τους είχαν αρπάξει οι δυνατοί.

Γνωρίζουμε ότι το βυζαντινό Κράτος έπρεπε να αντιμετωπίζει τα δεδομένα που διαμορφώνονταν κάθε φορά με νέους νόμους ή με τη βελτίωση όσων υπήρχαν.

Έτσι ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος Β΄ το 425 εξέδωσε το Θεοδοσιανό Κώδικα, στον οποίο περιλήφθηκαν όλα τα αυτοκρατορικά διατάγματα που είχαν εκδοθεί μετά το 312. Η έκδοση του κώδικα αυτού διευκόλυνε σημαντικά την απονομή της δικαιοσύνης.

Αργότερα ο Ιουστινιανός κωδικοποίησε το Ρωμαϊκό Δίκαιο. Επειδή υπήρχαν πολλοί και αντιφατικοί νόμοι που δυσκόλευαν την απονομή δικαιοσύνης, συνέστησε μία επιτροπή ειδικών για την αναθεώρηση του ισχύοντος Δικαίου. Επίσης εξέδωσε τις Νεαρές (=νέοι νόμοι), που γράφτηκαν στα ελληνικά, γιατί οι υπήκοοι του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας δεν κατανοούσαν τη λατινική (νέα δεδομένα).

Επειδή οι «δυνατοί» αποτελούσαν ένα ακανθώδες ζήτημα για τη βυζαντινή αυτοκρατορία, οι αυτοκράτορες: Ιουστινιανός, Ίσαυροι και Μακεδόνες εφάρμοσαν ή προσάρμοσαν αυστηρούς νόμους για τον περιορισμό της αυθαιρεσίας τους.

2. Πώς μπορείς να εξηγήσεις την ενασχόληση αρκετών βυζαντινών με πολλές επιστήμες παράλληλα; Σήμερα μπορεί να γίνει αυτό;

Η ενασχόληση αρκετών Βυζαντινών με πολλές επιστήμες παράλληλα, αποτελεί γνώρισμα του **ελληνικού ανθρωπισμού**, που αναπτύχθηκε από τον 9ο έως τον 11ο αι. και αναβίωσε στη Δύση κατά την περίοδο της Αναγέννησης.

Η ενασχόληση με πολλές επιστήμες παράλληλα ήταν δυνατή στη βυζαντινή εποχή και στην αρχαιότητα, διότι δεν υπήρχε εξειδίκευση της γνώσης και των επιστημών. Σήμερα όμως η ραγδαία εξέλιξη της γνώσης και η (ακραία μερικές φορές) εξειδίκευση καθιστούν αδύνατη την ενασχόληση κάποιου με περισσότερες από μία επιστήμες.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες ήθελαν να καταστήσουν την Κων/πολη εκτός από πολιτικό και πολιτιστικό κέντρο του κόσμου. Πώς αποδεικνύεται αυτό;

Το ότι οι βυζαντινοί αυτοκράτορες ήθελαν να καταστήσουν την Κων/πολη εκτός από πολιτικό και πολιτιστικό κέντρο του κόσμου, αποδεικνύεται από το ότι προχώρησαν στην ίδρυση ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μόνο σ' αυτή. Με τη συμβολή διαπρεπών λογίων λειτούργησαν σταδιακά: η Πατριαρχική Ακαδημία ή Θεολογική Σχολή (5ος αι.), το Πανδιδακτήριο ή Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης (5ος αι.) ή Πανεπιστήμιο της Μαγναύρας (από τον 9ο αι.) και το Διδασκαλείο των Νόμων ή Νομική Σχολή (11ος αι.).

2. Για ποιο λόγο δεν ευνοήθηκε ιδιαίτερα η ανάπτυξη των φυσικών επιστημών στο Βυζάντιο;

Η ανάπτυξη των φυσικών επιστημών δεν ευνοήθηκε ιδιαίτερα στο Βυζάντιο, λόγω του έντονου θρησκευτικού χαρακτήρα του πολιτισμού του. Ωστόσο αναδείχθηκαν αξιόλογοι γιατροί, αστρονόμοι και μαθηματικοί. Οι Βυζαντινοί έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη Γεωγραφία. Παρά τις τυχόν ανακρίβειες που υπάρχουν στα βιβλία τους, ορισμένα αποτελούν σημαντική πηγή για τις σχέσεις της βυζαντινής αυτοκρατορίας με τους γειτονικούς λαούς (π.χ. Ινδιών και της Σινικής θάλασσας).

4. Εικαστικές Τέχνες και Μουσική

Περίληψη

Στη διάρκεια της βυζαντινής ιστορίας αναπτύχθηκαν: Α) οι Εικαστικές Τέχνες και Β) Η Μουσική.

• Α) ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

1. Η αρχιτεκτονική: Καθιερώθηκαν οι εξής ρυθμοί ναών: 1) Βασιλική με τρούλο, 2) Σταυροειδής με τρούλο (με παραλλαγές: α) τον αγιορείτικο τύπο και β) τον πεντάτρουλο ρυθμό) και 3) ο οκταγωνικός τύπος (11ος αι.).

Η εξωτερική εμφάνιση των ναών δεν ήταν ιδιαίτερα επιμελημένη, σε αντίθεση με την εσωτερική που είχε πλούσιο διάκοσμο, λόγω του ότι η λατρεία της χριστιανικής θρησκείας τελείται στο εσωτερικό των ναών.

2. Η Γλυπτική: δεν ευνοήθηκε από την Εκκλησία. Αντί για γλυπτά υπήρχαν ο αρχιτεκτονικός διάκοσμος και οι ανάγλυφες παραστάσεις.

3. Η ζωγραφική (τοιχογραφίες, ψηφιδωτά, φορητές εικόνες)

Στη ζωγραφική τα θέματα είναι κυρίως θρησκευτικού περιεχομένου. Παριστάνονται κυρίως ιερά πρόσωπα και σκηνές απ' τη ζωή τους (αγιογραφία). Αυτές οι μορφές και οι σκηνές παριστάνονται είτε στους τοίχους των ναών (τοιχογραφία), είτε σε φορητές εικόνες, είτε σε ψηφιδωτά. Σε περιόδους οικονομικής κρίσης η διακόσμηση γινόταν κυρίως με τοιχογραφίες και φορητές εικόνες, γιατί τα ψηφιδωτά ήταν δαπανηρά.

Κατά την εποχή της Μακεδονικής δυναστείας καθιερώθηκε ένα τυπικό σχήμα στην εικονογράφηση, που εφαρμοζόταν σ' όλους τους ναούς της αυτοκρατορίας.

Τα χαρακτηριστικά της βυζαντινής αγιογραφίας ήταν: η αδιαφορία για τις σωστές αναλογίες των μορφών, η απουσία της προοπτικής και της κίνησης και η όρθια μετωπική απεικόνιση των μορφών για να δημιουργείται η αίσθηση της πνευματικότητας, της αυστηρότητας και της επισημότητας. Ο σκοπός της βυζαντινής τέχνης ήταν να εκφράσει τη ματαιότητα του φυσικού κόσμου και να προβάλλει την αιωνιότητα της μετά θάνατον ζωής.

4. Η Μικρογραφία: Οι Βυζαντινοί διακοσμούσαν τα χειρόγραφα τους με εικόνες, που σχετίζονταν με το κείμενο. Οι μικρογραφίες πληροφορούν για τις καλλιτεχνικές τάσεις της εποχής του χειρογράφου.

5. Μικροτεχνία, Μικρογλυπτική: Αξιόλογη είναι η παραγωγή εκκλησιαστικών και κοσμικών έργων από πολύτιμα μέταλλα, σμάλτο, ξύλο και ελεφαντόδοντο.

6. Νομισματική: Τα βυζαντινά νομίσματα με τις απεικονίσεις των αυτοκρατόρων και των συμβόλων της εξουσίας τους, αποτελούν σημαντική πηγή πληροφοριών για την ιδεολογία του Βυζαντίου.

• Β) ΜΟΥΣΙΚΗ

Η μουσική των Βυζαντινών διακρίνεται σε: α) Εκκλησιαστική και β) Κοσμική.

α) Η εκκλησιαστική λειτουργική ποίηση, αφού μελοποιόταν, προοριζόταν για να ψέλνεται στη Θεία Λειτουργία και σε άλλες λατρευτικές τελετές. Αρχικά η λειτουργική ποίηση και μουσική χαρακτηρίζονταν από απλότητα, αργότερα όμως οι ύμνοι και η μελωδία τους γίνονται πιο σύνθετα. Η μουσική γραφή των Βυζαντινών στα πρώτα χρόνια ήταν αλφαβητική, ενώ κατά τον 8ο αι. αρχίζουν να χρησιμοποιούνται άλλοι τρόποι μουσικής γραφής.

β) Η κοσμική μουσική προορίζεται για λαϊκές διασκεδάσεις. Τα τραγούδια και η μουσική είναι προσαρμοσμένα στο χριστιανικό πνεύμα. Ο χώρος που ακούγονταν τα περισσότερα άσματα ήταν ο Ιππόδρομος, όπου γίνονταν πολλές εορταστικές εκδηλώσεις. Οι Βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν και μουσικά όργανα στις διασκεδάσεις τους.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- **ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ:**
- 1) Αρχιτεκτονική
 - 2) Γλυπτική
 - 3) Ζωγραφική (τοιχογραφίες, ψηφιδωτά, φορητές εικόνες)
 - 4) Μικρογραφία
 - 5) Μικροτεχνία - Μικρογλυπτική
 - 6) Νομισματική

1) Αρχιτεκτονική

ΡΥΘΜΟΙ ΝΑΩΝ:

- 1) **Βασιλική με τρούλο** ή **τρουλαία Βασιλική** (Αγία Σοφία, 6ος αι.)
- 2) **Σταυροειδής με τρούλο** (: μορφή ενός σταυρού εγγεγραμμένου σε τετράγωνο) (περίοδος Μακεδ. Δυναστείας)

Παραλλαγές:

- α) **Αγιορείτικος τύπος** (με τρεις κόγχες)
- β) **Πεντάτρουλος ρυθμός**

3) Οκταγωνικός τύπος (11ος αι.)

- Εξωτερική εμφάνιση ναών: όχι ιδιαίτερα επιμελημένη
- Εσωτερική εμφάνιση ναών: είναι ιδιαίτερα επιμελημένη → διακόσμηση με τοιχογραφίες, ψηφιδωτά, ανάγλυφες παραστάσεις, έργα γλυπτικής και φορητές εικόνες.
- Εξήγηση διαφοροποίησης:
Η λατρεία της χριστιανικής θρησκείας τελείται στο εσωτερικό των ναών (σε αντίθεση με την αρχαία θρησκεία).

2) Γλυπτική:

- Δεν ευνοήθηκε από την Εκκλησία (θύμιζε την αρχαία θρησκεία)
- Αρχιτεκτονικός διάκοσμος με έργα γλυπτικής
- Ανάγλυφες παραστάσεις με διακοσμητικά θέματα

3) Ζωγραφική (τοιχογραφίες, ψηφιδωτά, φορητές εικόνες):

- Τοιχογραφίες και ψηφιδωτά
 - είναι οι κυριότερες μορφές έκφρασης στον εσωτερικό χώρο
 - κυριαρχούν σε όλη την περίοδο της βυζαντινής ιστορίας (εκτός από την περίοδο της Εικονομαχίας)
 - σε περιόδους οικονομικής κρίσης → διακόσμηση με τοιχογραφίες και εικόνες
 - τα ψηφιδωτά → δαπανηρά
- **Τυπικό σχήμα εικονογράφησης** (εποχή Μακεδονικής Δυναστείας):
- Κορυφή τρούλου → ο Παντοκράτορας, περιστοιχιζόμενος από αγγέλους και Προφήτες
- Αψίδα ιερού → η Θεοτόκος, ανάμεσα στους αρχαγγέλους Μιχαήλ και Γαβριήλ

- *Λοφία τρούλου* → οι τέσσερις Ευαγγελιστές
- *Τοίχοι* → δεσποτικές γιορτές, Άγιοι και Μάρτυρες
- **Τα βασικά χαρακτηριστικά της βυζαντινής αιογογραφίας:**
 - Αδιαφορία για τις σωστές αναλογίες των μορφών
 - Απουσία του βάθους (προοπτικής)
 - Απουσία κίνησης
 - Μορφές: → λιπόσαρκες
→ όρθια, μετωπική απεικόνιση → πνευματικότητα, αυστηρότητα, επισημότητα
 - Η ελευθερία του καλλιτέχνη περιορίζεται στο ελάχιστο (και τότε χρησιμοποιεί στοιχεία κλασικής τεχνοτροπίας)
- **Σκοπός Βυζαντινής Τέχνης:**
 - α) να εκφράσει τη ματαιότητα του φυσικού κόσμου και
 - β) να προβάλλει την αιωνιότητα της μετά θάνατον ζωής.

4) **Μικρογραφία:** η διακόσμηση των χειρογράφων με εικόνες.

- Οι μικρογραφίες:
 - παριστάνουν διάφορα επεισόδια που περιγράφονται στο κείμενο
 - δημιουργούν στενή σύνδεση μεταξύ λόγου και εικόνας
 - πληροφορούν για τις καλλιτεχνικές τάσεις της εποχής του χειρογράφου

5) **Μικροτεχνία - Μικρογλυπτική:**

- έργα εκκλησιαστικά και κοσμικά από πολύτιμα μέταλλα, σμάλτο, ξύλο και ελεφαντόδοντο.
- Χαρακτηριστικά → υψηλή τεχνική και ποιότητα, εντυπωσιακή ποικιλία

6) **Νομισματική - Νομίσματα**

- Έχουν αισθητική αξία (:έργα μικροτεχνίας)
- Αποτελούν σημαντικές πηγές πληροφόρησης για: ιστορικά πρόσωπα, πολιτική, οικονομία, πολίτευμα, θρησκεία.
- Τα βυζαντινά: απεικονίσεις αυτοκρατόρων με τα σύμβολα της εξουσίας τους
→ διαφωτίζουν για την ιδεολογία του Βυζαντίου.

► **ΜΟΥΣΙΚΗ: α) Εκκλησιαστική, β) Κοσμική**

• **α) Εκκλησιαστική μουσική**

Μελοποίηση εκκλησιαστικής λειτουργικής ποίησης και ύμνων.

Σκοπός: να ψέλνονται στη Θεία Λειτουργία και άλλες λατρευτικές τελετές

- **Ύμνοι:** λειτουργικά άσματα με εγκωμιαστικό περιεχόμενο για το Θεό και γενικότερα τα ιερά πρόσωπα
- **Ποιητές και μελωδοί:** έγραφαν και το ποιητικό κείμενο και τη μελωδία
(**Ρωμανός ο Μελωδός**)
- **8ος αι.:** *υμνογράφος* - *μελοποιός* → διαφορετικά πρόσωπα
- **Εκκλησιαστική μουσική** → **μονοφωνική** και **φωνητική**
- **Σημειογραφία** (= μουσική γραφή) → αλφαβητική
- **8ος αι.:** αρχίζει η χρήση άλλων τύπων μουσικής γραφής
- **Λειτουργικό δράμα** → δεν ευδοκίμησε στην Ανατολική Εκκλησία

- **β) Κοσμική μουσική**
 - Αποτελεί συνέχεια της αρχαίας ελληνικής παράδοσης
 - **Τραγούδια:** επιτραπέζια, ερωτικά, γαμήλια κλπ. → προσαρμόζονται στη νέα πίστη και λατρεία
 - Μουσικά όργανα **στις διασκεδάσεις:**
 - Ορχήστρες με κρουστά, πνευστά και έγχορδα όργανα
 - **Λαϊκή μουσική:** δεν ήταν ξεκομμένη από τη θρησκευτική (αλληλεπίδραση)
 - **Ιππόδρομος:** → πολλές εορταστικές εκδηλώσεις, πολλά άσματα
 - οι ψάλτες τραγουδούσαν μαζί με τους δήμους (επευφημίες προς αυτοκράτορα και φρουρούς συνόρων του Βυζαντίου)
 - πολλές από αυτές τις ψαλμωδίες χρησιμοποιήθηκαν αυτούσιες και στη θρησκευτική υμνογραφία
 - γινόταν χρήση του **αερόφωνου οργάνου** (διαδόθηκε στη Δύση από Κων/νο Ε:δώρο στον Πιπίνο το Βραχύ)

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

προοπτική (σελ. 82)

Η τεχνική με την οποία οι ζωγράφοι δίνουν την ψευδαίσθηση της τρίτης διάστασης, δηλαδή του βάθους της σύνθεσης, πάνω στη δισδιάστατη (μήκος, ύψος) επιφάνεια του πίνακα.

Μικρογραφία (σελ. 82)

Ζωγραφική μικρών διαστάσεων πάνω σε βιβλίο (μινιατούρα).

Οι Βυζαντινοί διακοσμούσαν τα χειρόγρατά τους με μικρογραφίες, που παρίσταναν διάφορα επεισόδια που περιγράφονταν στο κείμενο, δημιουργώντας έτσι στενή σύνδεση μεταξύ λόγου και εικόνας. Από τις μικρογραφίες αντλούμε πληροφορίες για τις καλλιτεχνικές τάσεις της εποχής του χειρογράφου.

Μικροτεχνία (σελ. 82)

Κατηγορία έργων τέχνης που έχουν μικρές διαστάσεις.

Μνημειακή ζωγραφική (σελ. 82)

Ζωγραφική μεγάλων διαστάσεων, σε ναούς και κτήρια

Ύμνοι (σελ. 83)

Λειτουργικά άσματα με εγκωμιαστικό περιεχόμενο για το Θεό και γενικότερα τα ιερά πρόσωπα.

Σημειογραφία (σελ. 83)

Η μουσική γραφή.

Νομισματική (σελ. 80)

Κλάδος των Εικαστικών Τεχνών που ασχολείται με τα νομίσματα.

Αερόφωνο όργανο (σελ. 84)

Παλιό μουσικό όργανο, που μοιάζει με λατέρνα. Λειτουργούσε με πεπιεσμένο αέρα. Οι ήχοι του προκαλούνταν με την περιστροφική κίνηση μιας χειρολαβίδας. Μπορούσε να παίζει 5 έως 6 διαφορετικούς σκοπούς. Λεγόταν και «βαρβαρικό όργανο», γιατί όταν χαλούσε, προκαλούσε απαίσιους θορύβους. Η ανακάλυψή του ανάγεται στους βυζαντινούς χρόνους.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ρωμανός ο Μελωδός (σελ. 83)

(άγιος) (αρχές 6ου αι. - 560 μ.Χ.). Βυζαντινός ποιητής και υμνογράφος, ο μεγαλύτερος της Ανατολικής Εκκλησίας, που χαρακτηρίστηκε ως ο Πίνδαρος της εκκλησιαστικής ποίησης.

Ο Ρωμανός καλλιέργησε το είδος της υμνογραφίας, το οποίο ονομάζεται **ύμνος ή κοντάκιο**. Με το όνομά του έχουν διασωθεί περίπου 85 κοντάκια, πολλών όμως η γνησιότητα αμφισβητείται.

Τα θέματα των ύμνων του Ρωμανού είναι ποικίλα και αναφέρονται σε γεγονότα και πρόσωπα της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης και ιδίως στο Χριστό και τη Θεοτόκο, επίσης στη ζωή των αποστόλων, των αγίων και των μαρτύρων αλλά και στα θαύματα του Κυρίου.

Η γλώσσα του είναι η βυζαντινή φιλολογική με πολλά στοιχεία της αττικής και της καθομιλουμένης διαλέκτου. Εντυπωσιακός είναι ο μεγάλος αριθμός των επιθέτων, που δίνουν στο λόγο μεγαλοπρέπεια.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ (ΕΙΚΟΝΕΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΛΠ.)

- **ΠΑΡΑΘΕΜΑ: «Το χριστιανικό ιδεώδες και η τέχνη»** (σελ. 80)

Ερώτηση: Μελέτησε προσεκτικά το παράθεμα αυτό και, με βάση τα όσα θα μάθεις στη συνέχεια, προσπάθησε να βρεις στοιχεία που επιβεβαιώνουν το διδακτικό χαρακτήρα της χριστιανικής τέχνης.

Στοιχεία που επιβεβαιώνουν το διδακτικό χαρακτήρα της χριστιανικής τέχνης είναι:
α) οι ίδιοι οι ναοί, στους οποίους η εξωτερική εμφάνιση δεν είναι ιδιαίτερα επιμελημένη, σε αντίθεση με τους εσωτερικούς χώρους, που διακοσμούνται με τοιχογραφίες, ψηφιδωτά, ανάγλυφες παραστάσεις, έργα ξυλογλυπτικής και φορητές εικόνες. Αυτό οφείλεται στο ότι η λατρεία της χριστιανικής θρησκείας τελείται στο εσωτερικό των ναών.

β) Η θεματολογία της ζωγραφικής: είναι θρησκευτικού περιεχομένου. Εικονίζονται ιερά πρόσωπα και σκηνές από τη ζωή και το έργο τους.

γ) Οι μορφές παριστάνονται λιπόσαρκες, σε όρθια και μετωπική στάση, με σκοπό να δώσουν την αίσθηση της πνευματικότητας, της αυστηρότητας και της επισημότητας. Επιδίωξη της βυζαντινής τέχνης δεν είναι να προβάλει το μάταιο φυσικό κόσμο, αλλά την αιωνιότητα της μετά θάνατον ζωής.

δ) Η θέση στην οποία εικονίζονται τα ιερά πρόσωπα: Κάθε μέρος του ναού έχει συμβολική σημασία. Ο τρούλος συμβολίζει τον ουρανό. Στην κορυφή του τρούλου εικονογραφείται ο Παντοκράτορας, περιστοιχιζόμενος από αγγέλους και προφήτες. Η αψίδα του ιερού συμβολίζει το σκαλοπάτι απ' το οποίο κατέβηκε ο Θεός. Σ' αυτήν εικονογραφείται η Θεοτόκος, ανάμεσα στους αρχαγγέλους Μιχαήλ και Γαβριήλ. Στα λοφία του τρούλου οι τέσσερις Ευαγγελιστές, που με το κήρυγμά τους ένωσαν τον

ουρανό με τη γη. Στους τοίχους οι δεσποτικές γιορτές, οι Άγιοι και οι Μάρτυρες.
ε) Οι θρησκευτικές σκηνές έχουν επίσης διδακτικό χαρακτήρα.
στ) Η αδιαφορία για την πιστή απόδοση της πραγματικότητας και η έμφαση στην ουσία.

Ο πολιτισμός
του
Βυζαντίου

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Με βάση την αφήγηση του βιβλίου σου και αξιοποιώντας τις μέχρι τώρα γνώσεις σου από το μάθημα των Εικαστικών προσπάθησε να προσδιορίσεις τον τύπο των εκκλησιών που εικονίζονται στην ενότητα αυτή.

Στην ενότητα αυτή στη σελίδα 80 εικονίζονται δύο ναοί: α) το Καθολικό της Μονής Μεγίστης Λαύρας και β) Ο ναός του Οσίου Λουκά.

α) Το Καθολικό της Μονής Μεγίστης Λαύρας, στο Άγιον Όρος, του 10ου αι. είναι αγιορείτικος τύπος, ναός τρίκογχος σταυροειδής με τρούλο. Οι τρεις από τις τέσσερις κεραίες του σταυρού καταλήγουν σε κόγχες: η ανατολική, η βόρεια και η νότια.

β) Ο Όσιος Λουκάς, στη Βοιωτία, του 11ου αι. είναι οκταγωνικού τύπου, στον οποίο ο τρούλος στηρίζεται σε οκτάγωνο.

2. Η βυζαντινή τέχνη υπήρξε συνέχεια και εξέλιξη της ελληνορωμαϊκής, προσάρμοσε όμως τα στοιχεία που δανείστηκε στη χριστιανική θρησκεία, την οποία κυρίως και υπηρέτησε. Προσπάθησε να βρεις στοιχεία που δικαιολογούν την άποψη αυτή.

Στοιχεία που επιβεβαιώνουν την άποψη αυτή είναι:

- 1) Οι Βυζαντινοί όπως και οι αρχαίοι Έλληνες και οι Ρωμαίοι ιδρύουν ναούς για τις θρησκευτικές και λατρευτικές τους ανάγκες. Όμως διαφοροποιούνται απ' αυτούς δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο εσωτερικό των ναών, που επιμελούνται ιδιαίτερα, γιατί εκεί τελείται η λατρεία της χριστιανικής θρησκείας.
- 2) Απεικονίζουν τις μορφές που λατρεύουν: Κυρίως με τη ζωγραφική (αγιογραφία) και τα ψηφιδωτά. Όμως δεν ενδιαφέρονται για την εξωτερική εμφάνιση και ομορφιά, όσο για την απόδοση της εσωτερικότητας και της πνευματικότητάς τους.
- 3) Δημιουργούν αξιόλογα έργα μικροτεχνίας και μικρογλυπτικής, υψηλής ποιότητας και τεχνικής και σε εντυπωσιακή ποικιλία. Τα πιο πολλά είναι εκκλησιαστικά αντικείμενα.
- 4) Συνεχίζουν την ελληνιστική παράδοση, να διακοσμούν τα χειρόγραφα τους με εικόνες, που ονομάζονται μικρογραφίες. Οι εικόνες αυτές παριστάνουν διάφορα επεισόδια που περιγράφονται στο κείμενο, δημιουργώντας έτσι στενή σύνδεση μεταξύ λόγου και εικόνας. Ιδιαίτερα διακοσμούνται με μικρογραφίες τα ψαλτήρια. Στις μικρογραφίες δεν δίνεται έμφαση στην εξωτερική εμφάνιση των μορφών ούτε στην προοπτική του χώρου, με στόχο να τονιστεί η πνευματικότητα της απεικονιζόμενης σκηνής. Παρατηρείται μια τάση προς την αφαίρεση και την εξαύλωση, που ταιριάζει στη μικρή εικόνα, στόλισμα μιας σελίδας βιβλίου. Πάντως, οι μορφές διατηρούν τη χάρη και την ευκινησία τους, στοιχείο που θυμίζει μοτίβα της κλασικής παράδοσης.

- 5) Αναπτύσσουν, εκτός από τη θρησκευτική και την κοσμική μουσική, που αποτελεί συνέχεια της αρχαίας ελληνικής παράδοσης. Όμως τώρα τα τραγούδια: επιτραπέζια, ερωτικά, γαμήλια και άλλα με κοινωνικό περιεχόμενο προσαρμόζονται στη νέα πίστη και λατρεία. Η λαϊκή μουσική δεν ήταν αποκομμένη από τη θρησκευτική, αλλά υπήρχε αλληλεπίδραση.
- 6) Μολονότι ο βυζαντινός καλλιτέχνης είναι πολύ περιορισμένος, μερικές φορές ξεφεύγει από τους αυστηρούς κανόνες και χρησιμοποιεί στοιχεία της κλασικής τεχνοτροπίας.
- 7) Η νομισματική επίσης αποτελεί συνέχεια της ελληνορωμαϊκής παράδοσης. Προσαρμόζεται όμως στη νέα θρησκεία, καθώς τα νομίσματα φέρουν εκτός από πολιτικά και θρησκευτικά σύμβολα (σταυρούς κλπ.) και αντικατοπτρίζουν την ιδεολογία του Βυζαντίου για τη στενή σχέση Εκκλησίας και Κράτους.

3. Η κλασική τεχνοτροπία στη ζωγραφική έχει τα ακόλουθα βασικά χαρακτηριστικά: βάθος, κίνηση, ισορροπία, φυσικές αναλογίες των μορφών, αρμονία. Σε ποιες εικόνες διακρίνετε ένα ή περισσότερα από τα χαρακτηριστικά αυτά;

- 1) Στην εικόνα του Αρχαγγέλου Γαβριήλ (σελ. 81). Τοιχογραφία από το ναό της Παναγίας του Άρακα στην Κύπρο (τέλος 12ου αι.). Στην τοιχογραφία αυτή υπάρχει κίνηση. Ο Αρχάγγελος Γαβριήλ εμφανίζεται με υψηλή κορμοστασιά, που συστρέφεται έχοντας μόλις αγγίξει το έδαφος. Οι πτυχές του χιτώνα, που ανεμίζουν, τα ανασηκωμένα φτερά, το ανασηκωμένο δεξιό ποδιού και η έκταση του χεριού για χαιρετισμό (στην Παναγία) και το συγκρατημένο συναίσθημα χαράς είναι στοιχεία κλασικά.
- 2) Ο Μυστικός Δείπνος (σελ. 82). Μικρογραφία από χειρόγραφο ευαγγελιστάριο του 11ου αι. Άγιον Όρος, Μονή Αγίου Διονυσίου. Στην εικόνα αυτή οι μορφές διαθέτουν ευκίνησια. Τα κτήρια στο βάθος, που ορίζουν το χώρο της σκηνής με τον υψηλό ενδιάμεσο τοίχο και την επισημότητα των κόκκινων υφασμάτων, δημιουργούν με κατάλληλες φωτοσκιάσεις την αίσθηση του βάθους.
- 3) Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου. (σελ. 83). Φορητή εικόνα. Αχρίδα 1295. Σ' αυτή την εικόνα διακρίνουμε την ορμητική κίνηση του αγγέλου, που έρχεται σε αντίθεση με την ηρεμία της Παναγίας. Την αίσθηση της κίνησης επιτείνουν το απλωμένο δεξί χέρι του Γαβριήλ, το σηκωμένο φτερό και η άκρη του χιτώνα που σχηματίζει μία διγώνιο σε σχέση με τη βάση. Επίσης διακρίνουμε τη συγκρατημένη έκφραση του αισθήματος.

4. Να οργανωθείτε σε ομάδες. Καθεμιά να αναλάβει τη συγκέντρωση και σχολιασμό φωτογραφικού υλικού που αφορά τη βυζαντινή τέχνη μιας περιόδου.

Προτείνω την εξέταση της Τέχνης κατά την Παλαιολόγεια περίοδο.
(βρες ανάλογο φωτογραφικό υλικό)

ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΕΙΑ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Η τέχνη της Παλαιολόγειας περιόδου χαρακτηρίζεται από: κλασικισμό, ποικιλία αρχιτεκτονικών σχημάτων στους ναούς και τολμηρές καινοτομίες στη ζωγραφική απόδοση των μορφών.

- ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Ο ρυθμός που επικρατεί είναι ο σταυροειδής με τρούλο με πολλές

παραλλαγές, ενώ ο εξωτερικός διάκοσμος είναι πλουσιότατος με κεραμοπλαστική. Οι διαστάσεις των ναών περιορίζονται, όμως αυτοί διακρίνονται για την εξαιρετική χάρη, την κομψότητα και την ποικιλία τους.

Τα κυριότερα αρχιτεκτονικά μνημεία αυτής της περιόδου βρίσκονται στο Μυστρά, στη Θεσσαλονίκη, στα Μετέωρα, στην Άρτα, στην Αχρίδα και στην Τραπεζούντα.

- **ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ:** Κυριαρχούν οι φορητές εικόνες και οι τοιχογραφίες. Η οικονομική κρίση δεν επιτρέπει την κατασκευή πολυδάπανων ψηφιδωτών, με εξαίρεση τα ψηφιδωτά της Μονής της Χώρας στην Κων/πολη.

Η τοιχογραφία δεν έχει τη λάμψη και την πολυτέλεια του ψηφιδωτού όμως επιτρέπει στον αγιογράφο να δημιουργήσει πιο ελεύθερα. Δραματικές σκηνές γεμάτες πάθος απεικονίζονται με ιδιαίτερη δύναμη που αποδεικνύει την ύπαρξη μεγάλων καλλιτεχνών. Πράγματι, την εποχή αυτή έζησαν ο Μανουήλ Πανσέληνος (13ος αι.) και ο Θεοφάνης ο Έλληνας (14ος αι.).

- **Μανουήλ Πανσέληνος:** Τα χαρακτηριστικά της τέχνης του είναι τα εξής: οι εκτεταμένες μη διακοπτόμενες ζώνες, το συναισθηματικό στοιχείο, η ψυχολογική έκφραση, το αριστοκρατικό ήθος, η στοχαστική ευγένεια και η έντονη θλίψη των προσώπων. Τα κυριότερα έργα του είναι οι τοιχογραφίες του Πρωτάτου, στο Άγιο Όρος.
- **Θεοφάνης ο Έλληνας** είναι γνωστός κυρίως για την καλλιτεχνική δραστηριότητά του στη Ρωσία (Νόβγκορντ και Μόσχα), όπου προσέφερε πολλά στη διαμόρφωση της ρωσικής ζωγραφικής και είχε μαθητή τον Αντρέι Ρουμπλιόφ κορυφαίο ρώσο ζωγράφο.
- Αξιόλογες τοιχογραφίες της Παλαιολόγειας περιόδου είναι: η Θεία Λειτουργία (Περίβλεπτος Μυστρά), ο Ακάθιστος Ύμνος (Παντάνασσα Μυστρά), Η Κάθοδος στον Άδη (Μονή της Χώρας στην Κων/πολη).

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι ήταν οι κυριότεροι ρυθμοί της βυζαντινής αρχιτεκτονικής;

Οι κυριότεροι ρυθμοί της βυζαντινής αρχιτεκτονικής ήταν:

1) Βασιλική με τρούλο ή τρουλαία Βασιλική (Αγία Σοφία, 6ος αι.). Εξελίχθηκε σταδιακά σε όλη τη διάρκεια της βυζαντινής ιστορίας.

2) Σταυροειδής με τρούλο (: είχε τη μορφή ενός σταυρού εγγεγραμμένου σε τετράγωνο). Επικράτησε μετά την Εικονομαχία, κατά την περίοδο της Μακεδονικής Δυναστείας. Παραλλαγές αυτού του ναού είναι: α) ο Αγιορείτικος τύπος με τρεις κόγχες και β) ο Πεντάτρουλος ρυθμός.

3) Οκταγωνικός τύπος ναού. Εμφανίζεται κατά τον 11ο αι.

2. Ποια είναι τα κυριότερα χαρακτηριστικά της βυζαντινής τέχνης;

Τα βασικά χαρακτηριστικά της βυζαντινής τέχνης είναι τα εξής: Οι βυζαντινοί καλλιτέχνες αδιαφορούν για τις σωστές αναλογίες των μορφών, την προοπτική και την κίνηση. Οι μορφές παρουσιάζονται λιπόσαρκες σε όρθια και μετωπική στάση με σκοπό να δώσουν την αίσθηση της πνευματικότητας, της αυστηρότητας και της επισημότητας. Επιδίωξη της τέχνης δεν είναι να προβάλει το μάταιο τούτο κόσμο, αλλά τη μετά θάνατο ζωή και την αιωνιότητα. Ωστόσο, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που ο βυζαντινός καλλιτέχνης ξεφεύγει από τους αυστηρούς κανόνες και χρησιμοποιεί στοιχεία της κλασικής τεχνολογίας.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΠΕΜΠΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ερωτήσεις αντικειμενικού τύπου

1. Συμπληρώστε τα ονόματα στη στήλη: ΟΝΟΜΑ

α/α		ΟΝΟΜΑ
1	Βυζαντινός ποιητής (αρχές 7ου αι.). Με τα ποιήματά του ύμνησε τα κατορθώματα του αυτοκράτορα Ηρακλείου.	
2	Πατριάρχης Κων/πόλεως (9ος αι.). Διαδραμάτισε πρωταρχικό ρόλο στην πνευματική άνθηση της εποχής του και στη διάσωση της αρχαίας ελληνικής κληρονομιάς.	
3	Αρχιεπίσκοπος Καισαρείας. Διακεκριμένος εκπρόσωπος των κλασικών γραμμάτων (10ος αι.).	
4	Βυζαντινός ποιητής και συγγραφέας του 12ου αι. Στα ποιήματά του διεκτραγωδεί τα βάσανά του ασκώντας ταυτόχρονα κοινωνική κριτική.	
5	Βυζαντινός επιστήμονας. Σ' αυτόν αποδίδεται η επινόηση του οπτικού τηλεγράφου.	
6	Βυζαντινός ποιητής και υμνογράφος. Έγραψε πάρα πολλούς ύμνους (ποιητικό κείμενο και μελωδία).	

2. Στις παρακάτω προτάσεις βάλτε ένα Χ στην αντίστοιχη στήλη, ανάλογα αν τις θεωρείτε σωστές ή λανθασμένες.

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
1	Στο Βυζάντιο δεν υπήρχε ο θεσμός της προίκας.		
2	Μετά τον 11ο αι. οι γυναίκες στο Βυζάντιο μπορούσαν να λάβουν μέρος στα κοινά και είχαν πρόσβαση στην παιδεία.		
3	Το επώνυμο καθιερώθηκε αρχικά στις αριστοκρατικές οικογένειες του Βυζαντίου.		
4	Οι πόροι για τη λειτουργία των βυζαντινών σχολείων προέρχονταν από το Κράτος.		
5	Στη βυζαντινή αυτοκρατορία υπήρχαν νοσοκομεία σε κάθε πόλη, με αριθμό γιατρών ανάλογα με τον πληθυσμό.		
6	Ο μοναχισμός γνώρισε μεγάλη ακμή κατά τη διάρκεια της Εικονομαχίας.		
7	Οι περισσότεροι λόγιοι συγγραφείς της Βυζαντινής Γραμματείας έγραφαν στην αττική γλώσσα.		
8	Το κυριότερο κοσμικό ποιητικό μνημείο της Βυζαντινής Γραμματείας υπήρξε η περίφημη «Ελληνική Ανθολογία».		

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
9	Ο ποιητής Θεόδωρος Πρόδρομος ύμνησε με τα ποιήματά του τα κατορθώματα του αυτοκράτορα Ηρακλείου.		
10	Μία από τις σημαντικότερες προσφορές των Βυζαντινών στο νεότερο πολιτισμό ήταν η διάσωση των κλασικών γραμμάτων.		
11	Η χρήση της μικρογράμματης γραφής καθιερώθηκε το 10ο αι.		
12	Οι βυζαντινοί ιστορικοί είχαν ως πρότυπά τους τους αρχαίους Έλληνες ιστοριογράφους.		
13	Ο Θεόδωρος Πρόδρομος στα «Πτωχοπροδρομικά» του ποιήματα διεκτραγωδεί τα βάσανά του ασκώντας ταυτόχρονα κοινωνική κριτική.		
14	Ο έντονος θρησκευτικός χαρακτήρας του βυζαντινού πολιτισμού δεν ευνόησε ιδιαίτερα την ανάπτυξη των φυσικών επιστημών.		
15	Οι βυζαντινοί αυτοκράτορες ίδρυσαν ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα σε όλες τις μεγάλες πόλεις της αυτοκρατορίας.		
16	Οι εφευρέσεις των Βυζαντινών αφορούσαν κυρίως στρατιωτικούς σκοπούς.		
17	Η επινόηση του οπτικού τηλεγράφου αποδίδεται στο μαθηματικό Μανουήλ Βρυέννιο.		
18	Οι Βυζαντινοί έδειχναν ιδιαίτερη επιμέλεια στην εξωτερική εμφάνιση των ναών.		
19	Σε περιόδους οικονομικής κρίσης το βάρος της διακόσμησης δινόταν στις τοιχογραφίες και στις φορητές εικόνες, επειδή τα ψηφιδωτά ήταν δαπανηρά.		
20	Οι βυζαντινοί καλλιτέχνες ενδιαφέρονταν πολύ για τις σωστές αναλογίες, την προοπτική και την κίνηση.		
21	Οι μικρογραφίες παριστάνουν διάφορα επεισόδια που περιγράφονται στο κείμενο δημιουργώντας έτσι στενή σύνδεση μεταξύ λόγου και εικόνας.		
22	Τα νομίσματα παρέχουν ποικίλες πληροφορίες για την πολιτική, την οικονομία, την κοινωνία, το πολίτευμα και τη θρησκεία ενός κράτους.		
23	Η βυζαντινή μουσική ήταν μόνο εκκλησιαστική και προοριζόταν για να ψέλνεται κατά τη Θεία Λειτουργία και τις άλλες λατρευτικές τελετές.		
24	Το λειτουργικό δράμα άκμασε πολύ στην Ανατολική Εκκλησία.		
25	Στον Ιππόδρομο μαζί με τους δήμους τραγουδούσαν οι ψάλτες της Αγίας Σοφίας και των Αγίων Αποστόλων τις καθιερωμένες επευφημίες προς τον αυτοκράτορα.		

3. Στις παρακάτω προτάσεις συμπληρώστε τα κενά:

1. Στο Βυζάντιο, πριν από το γάμο τελούνταν οι αρραβώνες και υπογραφόταν, που καθόριζε τ. της νύφης και τα δώρα του γαμπρού.
2. Το βυζαντινό εκπαιδευτικό σύστημα, συνεχίζοντας την ελληνιστική παράδοση ακολουθούσε δύο κύκλους σπουδών, τ. και τ.
3. Οι πόροι για τη λειτουργία των σχολείων προέρχονταν από τ. που κατέβαλλαν.. .., ενώ λειτουργούσαν και σχολεία για τα ορφανά. Παράλληλα προς τα λεγόμενα σχολεία λειτουργούσαν και
4. Το μοναχικό κίνημα ξεκίνησε από την Αίγυπτο (4ος αι.), όπου και αποκρυσταλλώθηκαν οι δύο κλασικές του μορφές, η και η
5. Η ελληνική γλώσσα της Βυζαντινής Γραμματείας εμφανίζεται με τρεις μορφές:
α) τη, β) τη και γ) την
6. Η θρησκευτική βυζαντινή ποίηση διακρίνεται σε δύο είδη: α) τη και β) τη
7. Μεγάλη υπήρξε η συμβολή της της μελέτης δηλαδή όσων αφορούν τους αγίους, και τα θρησκευτικά κινήματα στην ανάπτυξη της Θεολογικής Γραμματείας.
8. Το κυριότερο κοσμικό ποιητικό μνημείο της Λόγιας Γραμματείας υπήρξε η που περιέχει 4000 επιγράμματα (6ος - 10ος αι.)
9. Σημαντικό έργο της εποχής των Μακεδόνων αυτοκρατόρων είναι το έπος: , το οποίο γράφτηκε από άγνωστο ποιητή τον 11ο αι.
10. Η χρήση της γραφής, που ξεκίνησε τον 9ο αι. στη , διευκόλυνε την αντιγραφή των χειρογράφων.
11. Η είναι λαϊκή ιστορική αφήγηση χωρίς προσπάθεια αναζήτησης της αλήθειας με έμφαση στα θαύματα ή τις φυσικές καταστροφές.
12. Ο Θεόδωρος Πρόδρομος έγινε διάσημος για τα του ποιήματα, όπου διεκτραγωδεί τα βάσανά του ασκώντας ταυτόχρονα κοινωνική κριτική.
13. Κατά την εποχή των Παλαιολόγων ευδοκμεί το σε δημώδη γλώσσα με φραγκικές, ανατολικές και λαϊκές επιδράσεις.
14. Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της λογοτεχνικής παραγωγής της Φραγκοκρατίας είναι το ιστορικό ποίημα, που εξιστορεί τη φραγκική κυριαρχία στο Μοριά (Πελοπόννησο).
15. Από τις Επιστήμες ιδιαίτερη ανάπτυξη (στο Βυζάντιο) γνώρισε τ.
16. Η σημαντικότερη εφεύρεση των βυζαντινών ήταν τ.
17. Μια άλλη σημαντική επινοήση που αποδίδεται στο Λέοντα Φιλόσοφο ήταν ..
18. Το γνωστότερο πολεμικό πλοίο των Βυζαντινών ήταν:

19. Με την Αγία Σοφία καθιερώθηκε μια νέα αρχιτεκτονική μορφή, που εξελίχθηκε σταδιακά σε όλη τη διάρκεια της βυζαντινής ιστορίας:
20. Οι και τ. αποτελούν τις κυριότερες μορφές έκφρασης στον εσωτερικό χώρο των ναών και κυριαρχούν σε όλη την περίοδο της βυζαντινής ιστορίας με εξαίρεση την περίοδο της Εικονομαχίας.
21. Οι Βυζαντινοί συνεχίζοντας την ελληνιστική παράδοση, διακοσμούν συνήθως τα χειρόγρατά τους με εικόνες, που ονομάζονται
22. Αξιόλογη ήταν η παραγωγή εκκλησιαστικών και κοσμικών έργωνκαι από πολύτιμα μέταλλα, σμάλτο, ξύλο και ελεφαντόδοντο.
23. Παράλληλα προς τη θρησκευτική μουσική αναπτύσσεται και η, που αποτελεί συνέχεια της αρχαίας ελληνικής παράδοσης.
24. Στον Ιππόδρομο και σε πολλές άλλες περιπτώσεις οι κοσμικές ψυχαγωγικές εκδηλώσεις συνοδεύονταν από το

4. Επιλογή ορθής απάντησης:

(Στις παρακάτω προτάσεις υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση):

1. Με τα ποιήματά του ύμνησε τα κατορθώματα του αυτοκράτορα Ηρακλείου:
α) Γ. Πισίδης, β) Θ. Πρόδρομος, γ) Μιχαήλ Ψελλός
2. Η «Ελληνική Ανθολογία» είναι:
α) Το κυριότερο θρησκευτικό ποιητικό μνημείο,
β) το κυριότερο κοσμικό ποιητικό μνημείο,
γ) έργο της δημώδους λογοτεχνίας
3. Ίδρυσαν βιβλιοθήκες και εργαστήρια αντιγραφής αρχαίων χειρογράφων:
α) τα βασιλικά ανάκτορα, β) οι πόλεις, γ) τα μοναστήρια
4. Λαϊκή ιστορική αφήγηση χωρίς προσπάθεια αναζήτησης της αλήθειας με έμφαση στα θαύματα ή τις φυσικές καταστροφές.
α) Χρονογραφία, β) Ιστοριογραφία, γ) δημώδης λογοτεχνία
5. Το «Χρονικόν του Μορέως» είναι:
α) έμμετρο ιπποτικό μυθιστόρημα,
β) ιστορικό ποίημα,
γ) Χρονογραφία

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΕΩΝ ΠΕΜΠΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ο πολιτισμός
του
Βυζαντίου

1η άσκηση

- 1) Γεώργιος Πισίδης, 2) Φώτιος, 3) Αρέθας, 4) Θεόδωρος Πρόδρομος ή Πτωχοπρόδρομος, 5) Λέων Φιλόσοφος, 6) Ρωμανός ο Μελωδός

2η άσκηση

1Λ	2Σ	3Σ	4Λ	5Σ	6Λ	7Λ	8Σ	9Λ	10Σ
11Λ	12Σ	13Σ	14Σ	15Λ	16Σ	17Λ	18Λ	19Σ	20Λ
21Σ	22Σ	23Λ	24Λ	25Σ					

3η άσκηση

- 1) συμβόλαιο / προίκα
- 2) γραμματικού / γραμματιστή
- 3) τα δίδακτρα / οι μαθητές / δωρεάν / κοσμικά / εκκλησιαστικά
- 4) μοναχική / κοινοβιακή
- 5) α) δημόδη, β) αττική, γ) αττικίζουσα
- 6) α) λειτουργική, β) μη λειτουργική
- 7) Αγιολογίας
- 8) «Ελληνική Ανθολογία»
- 9) «Βασίλειος Διγενής Ακρίτας»
- 10) μικρογράμματης / Μονή Στουδίου
- 11) Χρονογραφία
- 12) «Πτωχοπροδρομικά»
- 13) Έμμετρο ιπποτικό μυθιστόρημα
- 14) Το Χρονικόν του Μορέως
- 15) το Δίκαιο
- 16) το υγρόν πυρ
- 17) ο οπτικός τηλέγραφος
- 18) ο δρόμων
- 19) βασιλική με τρούλο ή τρουλαία βασιλική
- 20) τοιχογραφίες / τα ψηφιδωτά
- 21) μικρογραφίες
- 22) μικροτεχνίας / μικρογλυπτικής
- 23) κοσμική
- 24) αερόφωνο όργανο

4η άσκηση

1-α	2-β	3-γ	4-α	5-β
-----	-----	-----	-----	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

Η ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

I. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗ
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

II. ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ
ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Η ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

395 μ.Χ Διαίρεση Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας	
↓	↓
Ανατολικό τμήμα	Δυτικό τμήμα
↓	↓
<ul style="list-style-type: none"> ▶ πρωτεύουσα: Κων/πολη ▶ αντιμετώπισε επιτυχώς τους κινδύνους και επιβίωσε ▶ εξελίχθηκε με τη μορφή της βυζαντινής αυτοκρατορίας 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ δέχθηκε την πίεση των βαρβάρων (γερμανικών φύλων και Ούννων) ▶ αποδιοργανώθηκε και συρρικνώθηκε ▶ 476 : πτώση

ΔΥΣΗ	ΚΑΡΛΟΜΑΓΝΟΣ
↓	↓
<ul style="list-style-type: none"> ▶ δημιουργήθηκαν γερμανικά ή βαρβαρικά βασίλεια ▶ αλλαγές στη δομή της κοινωνίας ▶ αναπτύχθηκε το φεουδαρχικό σύστημα ▶ η Καθολική Εκκλησία διαδραμάτισε αποφασιστικό ρόλο 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ βασιλιάς φραγκικού κράτους (771 - 814) ▶ 800: στέφθηκε αυτοκράτορας ▶ συμπεριέλαβε στο κράτος του μεγάλο μέρος ευρωπαϊκού χώρου ▶ η αυτοκρατορία του διαλύθηκε μετά το θάνατό του

13ος αι: Ευρώπη
↓
Μεταβολές που οδήγησαν στη νέα εποχή

Ι. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΩΝ ΛΑΩΝ (5ος - 10ος αι.)

1. Οι συνέπειες της μετανάστευσης των γερμανικών φύλων για την Ευρώπη

Περίληψη

◆ Η μεγάλη μετανάστευση των λαών

Κατά τον 4ο και 5ο αι. διάφορα γερμανικά φύλα και οι Ούννοι εισέβαλαν στα εδάφη του Ρωμαϊκού Κράτους. Οι Ούννοι απωθήθηκαν και διασκορπίστηκαν, ενώ τα γερμανικά φύλα εγκαταστάθηκαν μόνιμα στην Ευρώπη και οργανώθηκαν σε βασιλίες: το Οστρογοτθικό, το Βησιγοτθικό και το Φραγκικό. Το γεγονός αυτό ονομάστηκε «μεγάλη μετανάστευση των λαών».

◆ Το Οστρογοτθικό Βασίλειο

Ιδρυτής του ήταν ο **Θευδέριχος**, ο οποίος συνεργάστηκε με το βυζαντινό αυτοκράτορα, διατήρησε τους ρωμαϊκούς θεσμούς και προσπάθησε να αναβιώσει τη ρωμαϊκή αίγλη. Το βασίλειο αυτό κατακτήθηκε από τον Ιουστινιανό (535 - 554).

◆ Το Βησιγοτθικό Βασίλειο

Ηγέτης του ήταν ο **Αλάρικος**. Οι Βησιγόθοι το 410 κατέλαβαν τη Ρώμη. Αργότερα μετακινήθηκαν στη Νότια Γαλατία και την Ισπανία. Ανέπτυξαν σπουδαίο πολιτισμό. Το 711 υποτάχθηκαν στους Μουσουλμάνους του Μαρόκου.

◆ Το Φραγκικό Βασίλειο

• Από τους Μεροβίγγειους στους Καρολίδες

Πρώτος βασιλιάς του φραγκικού κράτους ήταν ο **Χλωδοβίκος Α΄**, γενάρχης της δυναστείας των **Μεροβιγγείων**. Επεξέτεινε τα όρια του κράτους από το Ρήνο ως τα Πυρηναία. Αποδέχθηκε το χριστιανισμό και βαπτίστηκε. Έτσι άρχισε ο εκχριστιανισμός των Γερμανών. Μετά το θάνατό του, το κράτος του αποδυναμώθηκε και διασπάστηκε. Το 732 ο μαγιорδόμος **Κάρολος Μαρτέλος** αναχαίτισε την προέλαση των Αράβων προς την Ευρώπη, στο Πουατιέ. Το 751 ανέλαβε την εξουσία του φραγκικού κράτους ο γιος του **Πιπίνος ο Βραχύς**. Απ' αυτόν αρχίζει η δυναστεία των **Καρολιδών**. Αποτέλεσμα των πολιτικών εξελίξεων ήταν αφενός η εγκαθίδρυση στη Δύση της "ελέω Θεού βασιλείας" και αφετέρου η ίδρυση του παπικού κράτους.

◆ Θεσμοί, οικονομία και κοινωνία

Οι Γερμανοί καθιέρωσαν το θεσμό της **κληρονομικής αρχής**, σύμφωνα με τον οποίο η εξουσία των "ελέω Θεού βασιλέων" δεν έκανε διάκριση ανάμεσα στο κράτος, τους κατοίκους και τα αγαθά τους. Ο,τιδήποτε υπήρχε στην επικράτειά τους ανήκε σ' αυτούς.

Στον τομέα της **διοίκησης** στηρίχθηκαν στην παλαιά επαρχιακή αριστοκρατία και μαζί με τη γερμανική δημιούργησαν μια νέα τάξη ευγενών αξιωματούχων.

Στο επίπεδο του **Δικαίου** περιορίστηκε η ρωμαϊκή νομική παράδοση, ενώ κυριάρχησαν

τα γερμανικά ήθη και έθιμα. Στον τομέα της **οικονομίας** στη γεωργία αναδιοργανώθηκαν οι καλλιέργειες και αναζωογονήθηκε η ύπαιθρος, ενώ το εμπόριο κυρίως των μακρινών αποστάσεων περιορίστηκε σημαντικά. Στο **κοινωνικό επίπεδο** οι πιο αδύναμοι συσπειρώνονταν υπό την προστασία ενός ισχυρού άνδρα.

◆ Ο ρόλος της Εκκλησίας

Η Εκκλησία στη Δύση διαδραμάτισε αποφασιστικό ρόλο. Εκχριστιάνισε τα γερμανικά φύλα κάτω από δύσκολες συνθήκες. Στη διάρκεια των μεταβολών η οργανωμένη διοίκηση της Εκκλησίας υποκαθιστούσε τον αποδιορθωμένο κρατικό μηχανισμό. Κεφαλή της κάθε πόλης ήταν ο επίσκοπος, με πολλαπλές υπευθυνότητες. Αρχικά οι επίσκοποι διορίζονταν από την Εκκλησία, αργότερα όμως ελέγχονταν από την αριστοκρατία και τους βασιλείς.

◆ Η πολιτιστική παράδοση

α) Τα γράμματα: Παράλληλα με τις γενικότερες μεταβολές και ανακατατάξεις που συντελούνταν στη Δύση από τον 5ο αι. και εξής, γινόταν και η προσπάθεια διάσωσης της πολιτιστικής παράδοσης. Κυρίως επιδιώχθηκε η διάσωση και η διάδοση των κλασικών γραμμάτων. Αυτή η προσπάθεια ήταν πιο συστηματική και οργανωμένη στην Ιταλία, Ισπανία, Γαλατία, Αγγλία και Ιρλανδία. Ειδικά στα μοναστήρια της Ιρλανδίας ιδρύθηκαν σχολές με σπουδές χριστιανικές και ελληνορωμαϊκές. Από τον 7ο - 10ο αι. η Ιρλανδία αποτέλεσε το μοναδικό σημαντικό κέντρο ελληνικών σπουδών στη Β. Ευρώπη.

β) Η Τέχνη: Στον τομέα αυτό επιβίωσε η ρωμαϊκή παράδοση, ωστόσο η επίδραση των νέων λαών και των τοπικών χαρακτηριστικών ήταν όλο και πιο έντονη. Ειδικά στη μικροτεχνία εφαρμόστηκαν νέες τεχνικές από τους γερμανούς και στην αρχιτεκτονική επικράτησαν τα ρωμαϊκά χαρακτηριστικά (θόλος, αψίδα) με γερμανικές επιδράσεις (όγκος, ανάγλυφα διακοσμητικά στοιχεία). Οι Εκκλησίες κτίζονταν κατά το πρότυπο των αρχαίων βασιλικών και περιστοιχίζονταν στην πρόσοψη με κωδωνοστάσια.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

◆ Η μεγάλη μετανάστευση των λαών

- **4ος - 5ος αι.** → εισβολή γερμανικών φύλων και Ούννων (: βάρβαροι) στα εδάφη του ρωμαϊκού κράτους → **μεγάλη μετανάστευση των λαών**
- **Ούννοι** → απωθήθηκαν και διασκορπίστηκαν
- **Γερμανικά φύλα** → εγκαταστάθηκαν μόνιμα στην Ευρώπη
→ οργανώθηκαν σε βασιλεία.
- Τα σημαντικότερα:
 - α) Οστρογοτθικό (Θευδέριχος Α')
 - β) Βησιγοτθικό (Αλάριχος)
 - γ) Φραγκικό (Χλωδοβίκος Α')
- **"Βάρβαροι"** → ο όρος υιοθετήθηκε από τους Ρωμαίους
→ σήμαινε λαούς ξένους προς τον πολιτισμό τους.
- ▶ **Το Οστρογοτθικό Βασίλειο**
- **ΘΕΥΔΕΡΙΧΟΣ Α'** → ηγέτης Οστρογοτθικού Βασιλείου
→ συνεργάστηκε με το Βυζαντινό αυτοκράτορα
→ διατήρησε τους ρωμαϊκούς θεσμούς
→ προσπάθησε να αναβιώσει την αυτοκρατορική αίγλη
- **ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ** → κατέκτησε το Οστρογοτθικό βασίλειο (535 - 554)

◆ Το Βησιγοτθικό Βασίλειο

- **ΑΛΑΡΙΧΟΣ**
- **Βησιγόθοι**
 - ηγέτης Βησιγόθων
 - κατέλαβαν τη Ρώμη (410)
 - μετακινήθηκαν στη Ν. Γαλατία και Ισπανία
 - ανέπτυξαν αξιόλογο πολιτισμό
 - υποτάχθηκαν στους Μουσουλμάνους του Μαρόκου (711)

◆ Το Φραγκικό Βασίλειο

Από τους Μεροβίγγειους στους Καρολίδες

- **ΧΛΩΔΟΒΙΚΟΣ**
 - βασιλιάς του Φραγκικού βασιλείου (481 - 511)
 - γενάρχης της δυναστείας των Μεροβίγγειων
 - επεξέτεινε το κράτος από το Ρήνο ως τα Πυρηναία όρη
 - στηρίχθηκε στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία
 - αποδέχθηκε το χριστιανισμό και βαπτίστηκε γεγονός μεγάλης σημασίας (από τότε εκχριστιανίστηκαν οι Γερμανοί)
- **Διάδοχοι Χλωδοβίκου** → οδήγησαν το Φραγκικό Βασίλειο σε διάσπαση (λόγω των αντιθέσεών τους)
 - Βαθμιαία αποδυνάμωση της κεντρικής εξουσίας
 - Επωφελήθηκε η αριστοκρατία και η Εκκλησία
 - αποτέλεσμα: **Οι μαγιορδόμοι** → απέκτησαν μεγάλη δύναμη
- **ΚΑΡΟΛΟΣ ΜΑΡΤΕΛΟΣ**:
 - αναδείχθηκε μεγάλος ηγέτης
 - νίκησε τους Άραβες στο Πουατιέ (732)
- **ΠΙΠΙΝΟΣ ΒΡΑΧΥΣ**:
 - ανέτρεψε τον τελευταίο Μεροβίγγειο βασιλιά
 - έγινε ο ίδιος βασιλιάς (751)
 - ίδρυσε τη **δυναστεία των Καρολιδών**
 - στέφθηκε "ελέω Θεού Βασιλέας" (754)
 - χάρισε το δουκάτο της Ραβέννας και άλλα ιταλικά εδάφη στον πάπα. Έτσι: δημιουργήθηκε το **παπικό κράτος**

◆ Θεσμοί, οικονομία και κοινωνία

- Γερμανοί ηγεμόνες → καθιέρωσαν την **κληρονομική αρχή***
 - * **κληρονομική αρχή**: - η εξουσία των "ελέω Θεού Βασιλέων" δεν έκανε διάκριση ανάμεσα στο κράτος, τους κατοίκους και τα αγαθά τους.
 - ο,τιδήποτε υπήρχε στην επικράτειά τους, τους ανήκε
 - το βασίλειό τους μοιραζόταν στα παιδιά τους, μετά το θάνατό τους.
- ΔΙΟΙΚΗΣΗ: → αξιοποίησαν την παλιά επαρχιακή αριστοκρατία → συγχωνεύτηκε με τη γερμανική αριστοκρατία
- Έτσι: δημιουργήθηκε μια **νέα τάξη ευγενών αξιωματούχων**
- ΔΙΚΑΙΟ:
 - περιορίστηκε η ρωμαϊκή νομική παράδοση
 - κυριάρχησαν τα γερμανικά ήθη και έθιμα
- ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ: α) ΓΕΩΡΓΙΑ:
 - αναδιοργανώθηκαν οι καλλιέργειες
 - αναζωογονήθηκε η ύπαιθρος

β) ΕΜΠΟΡΙΟ → συρρικνώθηκε (6ος και 7ος αι.)

- αίτια:
- 1) οι πολεμικές συγκρούσεις
 - 2) ο πολιτικός κατακερματισμός
 - 3) η περιορισμένη ισχύς των κοινών νομισμάτων
 - 4) η πειρατεία

αποτέλεσμα:

- περιορίστηκε ο ρόλος των πόλεων
- ενισχύθηκε η ύπαιθρος

- ΚΟΙΝΩΝΙΑ: συσπείρωση των πιο αδύναμων υπό την προστασία ενός ισχυρού άνδρα (λαϊκού ή εκκλησιαστικού)

◆ Ο ρόλος της Εκκλησίας

- ΕΚΚΛΗΣΙΑ:
 - εκχριστιάνισε τα γερμανικά φύλα
 - η οργανωμένη διοίκηση της Εκκλησίας υποκατέστησε τον αποδιарθρωμένο κρατικό μηχανισμό
 - **Επίσκοπος:**
 - ήταν η κεφαλή της πόλης
 - φρόντιζε για τη διατροφή, την περίθαλψη, τη μόρφωση, την απόδοση δικαιοσύνης
- Οι επίσκοποι διορίζονταν
- αρχικά από την Εκκλησία
 - αργότερα από τους βασιλείς

◆ Η πολιτιστική παράδοση

• Α) ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

- ΙΤΑΛΙΑ:
 - διατηρήθηκαν οι επαφές με την Ανατολή
 - ο χριστιανισμός είχε δεχθεί την επίδραση της ελλην. κληρονομιάς
 - κοσμικοί λόγιοι ανέλαβαν να διασώσουν τα κλασικά γράμματα
 - ΙΣΠΑΝΙΑ: *Τουλούζη, Τολέδο, Σεβίλη* → κέντρα διάσωσης και ανανέωσης της αρχαίας πολιτιστικής παράδοσης (5ος - 6ος αι.)
 - ΓΑΛΛΙΑ:
 - επιβίωση κλασικού πολιτισμού και μετά τις εισβολές
 - υποχώρηση κλασικών σπουδών (7ος αι.)
- αίτια:
- 1) οι συνεχείς πόλεμοι
 - 2) η νοοτροπία της νέας αριστοκρατίας (: πρακτικές αναζητήσεις)
- ΑΓΓΛΙΑ, ΙΡΛΑΝΔΙΑ → συνέχεια πολιτιστικής παράδοσης
 - ΙΡΛΑΝΔΙΑ: μοναστήρια:
 - ιδρύθηκαν σχολές χριστιανικές και ελληνορωμαϊκές
 - συντηρούσαν το χριστιανικό πνεύμα και τη ρωμαϊκή παράδοση (6ος - 7ος αι.)
- ↓
- Μοναδικό κέντρο ελληνικών σπουδών στη Βόρεια Ευρώπη (7ος - 10ος αι.)

▶ Β) Η ΤΕΧΝΗ

- Επιβίωση ρωμαϊκής παράδοσης + επίδραση νέων λαών και τοπικών χαρακτηριστικών
- **Μικροτεχνία** → νέες τεχνικές (γεωμετρικά σχέδια και παραστάσεις ζώων)

- **Αρχιτεκτονική** → επικράτησαν τα ρωμαϊκά χαρακτηριστικά (θόλος, αψίδα) + γερμανικές επιδράσεις (όγκος, ανάγλυφα διακοσμητικά στοιχεία)
- **Εκκλησίες:** ↳ κτίζονταν κατά το πρότυπο των αρχαίων βασιλικών
→ περιστοιχίζονταν από κωδωνοστάσια στην πρόσοψη (γερμανική επίδραση)

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

"μεγάλη μετανάστευση των λαών" (σελ. 86)

Οι εισβολές των γερμανικών φύλων και των Ούννων στα εδάφη του ρωμαϊκού κράτους κατά τον 4ο και 5ο αι. Οι Ούννοι τελικά απωθήθηκαν και διασκορπίστηκαν, ενώ τα γερμανικά φύλα εγκαταστάθηκαν μόνιμα στην Ευρώπη και οργανώθηκαν σε βασιλεία, τα σπουδαιότερα απ' τα οποία ήταν: το Οστρογοτθικό, το Βησιγοτθικό και το Φραγκικό.

Μαγιορδόμοι ή αυλάρχες (σελ. 87)

Αξιωματούχοι των φραγκικών ανακτόρων, οι πιο έμπιστοι του βασιλιά. Μετά τη διάσπαση του Φραγκικού Βασιλείου, η κεντρική εξουσία αποδυναμώθηκε, με αποτέλεσμα οι μαγιορδόμοι να αποκτήσουν μεγαλύτερη δύναμη. Ένας απ' αυτούς ήταν ο Κάρολος Μαρτέλος, που αναδείχθηκε σε μεγάλο ηγέτη.

Παγανισμός(σελ. 87)

= ειδωλολατρία

"ελέω Θεού Βασιλεία" (σελ. 87)

Πολιτική αντίληψη που επικράτησε στη Δύση το μεσαίωνα, σύμφωνα με την οποία ο μονάρχης έχει λάβει εντολή διακυβέρνησης από τον Θεό, στον οποίο και μόνο λογοδοτεί.

Κληρονομική αρχή (σελ. 87)

Πολιτικός θεσμός που εφαρμόστηκε στη Μεσαιωνική Ευρώπη από τους γερμανούς ηγεμόνες, οι οποίοι καθιέρωσαν την απόλυτη κληρονομική μοναρχία. Η εξουσία τους δεν έκανε καμία διάκριση ανάμεσα στο κράτος, τους κατοίκους και τα αγαθά τους. Οτιδήποτε υπήρχε στην επικράτεια τους ανήκε σ' αυτούς και γι' αυτό μετά το θάνατό τους το βασίλειο μοιραζόταν ανάμεσα στα παιδιά τους, σαν να ήταν περιουσία τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Αλάριχος (σελ. 86)

(360 - 410 μ.Χ.). Αρχηγός των Βησιγόθων. Κατέλαβε τη Ρώμη το 410. Οι Βησιγόθοι με επικεφαλής τον Αλάριχο μετακινήθηκαν στη Νότια Γαλατία και αργότερα στην Ισπανία, όπου ανέπτυξαν αξιόλογο πολιτισμό.

[Ο Αλάριχος με τις επιδρομές του απείλησε την ακεραιότητα του Ανατολικού και Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους. Το 395 βάδισε εναντίον της Κων/πολης, από την οποία απομακρύνθηκε με διπλωματικό τρόπο. Το ίδιο έτος κατευθύνθηκε προς Νότο και λεηλάτησε όλες τις μεγάλες πόλεις της Αττικής, Βοιωτίας και Πελοποννήσου. Ο Στηλίσχων (Ρωμαίος στρατηγός) τον πολιορκήσε στη Φολόη Αρκαδίας, αλλά ο Αλάριχος κατόρθωσε να διαφύγει στη σημερινή Αλβανία, όπου ανακηρύχθηκε αρχιστράτηγος του Ιλλυρικού από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου, Αρκάδιο. Πολιορκήσε τη Ρώμη 3 φορές και τελικά

την κατέλαβε ύστερα από προδοσία (410). Οι στρατιώτες του επί 3 ημέρες λεηλατούσαν και κατέστρεφαν ναούς και δημόσια κτίρια. Η άλωση της πρωτεύουσας του Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους προκάλεσε ιδιαίτερη αίσθηση στους συγχρόνους. Στη συνέχεια κατευθύνθηκε προς τη Νότια Ιταλία με σκοπο να κατακτήσει τη Β. Αφρική, αλλά στη διαδρομή αρρώστησε και πέθανε].

Θευδέριχος Α΄ (σελ. 86)

Ηγέτης του Οστρογοθτικού Βασιλείου. Συνεργάστηκε με το βυζαντινό αυτοκράτορα, διατήρησε τους ρωμαϊκούς θεσμούς και προσπάθησε να αναβιώσει την αυτοκρατορική αίγλη.

Χλωδοβίκος Α΄ (ή Κλόβης) (σελ. 86)

(466 - 511). Βασιλιάς των Φράγκων (481 - 511), γενάρχης της δυναστείας των Μεροβίγγειων και θεμελιωτής του ενιαίου φραγκικού βασιλείου. Κατόρθωσε να επεκτείνει το κράτος του από το Ρήνο ως τα Πυρηναία με τη στήριξη της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

[Στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του αγνώστηκε κατά της εξάπλωσης του χριστιανισμού στη Γαλατία. Το 493 παντρεύτηκε την πριγκίπισσα Κλοτίλδη, που ήταν Χριστιανή και τον επηρέασε ευνοϊκά προς τον Χριστιανισμό. Όταν επρόκειτο να αντιμετωπίσει τους Αλαμανούς (μάχη στο Τολμπιάκ, 496), επικαλέστηκε το Θεό της Κλοτίλδης. Αφού τους νίκησε, έσπευσε να βαφτιστεί Χριστιανός, μαζί με 3000 υπηκόους του στη Ρενς. Το 507 έκανε πρωτεύουσα του κράτους του το Παρίσι. Μετά το θάνατό του το κράτος του διαμοιράστηκε στους διαδόχους του.]

Κάρολος Μαρτέλος (σελ. 87)

Έζησε από το 689 περίπου έως το 741. Μαγιорδόμος του φραγκικού βασιλείου, παππούς του Καρλομάγνου. Αντιμέτωπος στο Πουατιέ της Γαλλίας τους Άραβες και τους νίκησε το 732. Η νίκη αυτή θεωρήθηκε ιστορική γιατί εμπόδισε την επέκταση του Ισλάμ προς τη δυτική Ευρώπη.

Πιπίνος Α΄ Βραχύς και η ίδρυση του παπικού κράτους (σελ. 87)

(715 - 768). Βασιλιάς των Φράγκων (751 - 768). Γιος του μαγιорδόμου Καρόλου Μαρτέλου. Αφού ανέτρεψε τον τελευταίο Μεροβίγγειο βασιλιά, πήρε τη θέση του το 751 και ίδρυσε τη δυναστεία των Καρολιδών. Ο Πιπίνος βοήθησε τον πάπα Στέφανο Β΄, που απειλείτο από τους Λογγοβάρδους. Το 754 ο πάπας της Ρώμης, ύστερα από άκαρπες εκκλήσεις του προς τους εικονομάχους βυζαντινούς αυτοκράτορες*, υποχρεώθηκε να ζητήσει τη βοήθεια του Φράγκου βασιλιά εναντίον των Λογγοβάρδων. Για να πετύχει τη βοήθεια αυτή ο πάπας, έστειψε ο ίδιος τον Πιπίνο "ελέω Θεού Βασιλέα", τίτλο που ως τότε έπαιρναν μόνο οι βυζαντινοί αυτοκράτορες.

Ο Πιπίνος νίκησε τους Λογγοβάρδους σε δύο επιτυχημένες εκστρατείες και χάρισε στον πάπα το εξαρχάτο της Ραβέννας και άλλα ιταλικά εδάφη. Έτσι ιδρύθηκε το παπικό κράτος. Μετά το θάνατο του Πιπίνου, το φραγκικό κράτος μοιράστηκε ανάμεσα στους δύο γιους του, τον Κάρολο Α΄ (Καρλομάγνο) και τον Καρλομάνο.

* Οι βυζαντινοί αυτοκράτορες Λέων Γ΄ Ίσαυρος και Κων/νος Ε΄, προκειμένου να αντιμετωπίσουν την αραβική απειλή, έθεσαν σε δεύτερη μοίρα τις βυζαντινές κτήσεις τους στη Βόρεια Ιταλία και δεν μπορούσαν να προστατέψουν τον πάπα από τη λογγοβαρδική απειλή.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
4ος - 5ος αι.	Εισβολές "βαρβάρων" στα εδάφη του Ρωμαϊκού Κράτους
410	Άλωση της Ρώμης από τον Αλάριχο (αρχηγό Βησιγόθων)
711	Υποταγή Βησιγοθικού Βασιλείου στους Μουσουλμάνους του Μαρόκου
732	Νίκη του Καρόλου Μαρτέλου επί των Αράβων στο Πουατιέ
481 - 511	Βασιλεία Χλωδοβίκου Α΄ στο Φραγκικό κράτος
751	Πιπίνος Βραχύς → βασιλιάς Φραγκικού κράτους
754	- στέψη Πιπίνου Βραχύ ως "ελέω Θεού Βασιλέα" από πάπα - ίδρυση παπικού κράτους

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ

1) ΕΙΚΟΝΑ: "Η βάπτιση του Χλωδοβίκου" (σελ. 87)

Ερώτηση: Η βάπτιση του Χλωδοβίκου εξυπηρετούσε κάποια σκοπιμότητα;

Η εικόνα είναι μικρογραφία σε χειρόγραφο, που βρίσκεται στη Βασιλική Βιβλιοθήκη στις Βρυξέλλες. Σ' αυτή τη μικρογραφία, εικονίζεται η βάπτιση του Χλωδοβίκου Α΄, βασιλιά των Φράγκων και ιδρυτή της δυναστείας των Μεροβιγγείων. Ο Χλωδοβίκος αποδέχθηκε το χριστιανισμό και βαπτίστηκε ο ίδιος και οι υπήκοοί του. Αυτό το γεγονός είχε πολύ μεγάλη σημασία και για τον ίδιο και για την Εκκλησία και έγινε από το Χλωδοβίκο με κάποια σκοπιμότητα: χρειαζόταν την υποστήριξη και τη βοήθεια του πάπα και της Εκκλησίας, την οποία έλαβε μετά τη βάπτισή του. Έτσι κατόρθωσε να επεκτείνει το κράτος του από το Ρήνο ως τα Πυρηναία. Απ' την άλλη μεριά η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ήταν επίσης ωφελημένη, γιατί ενσωματώθηκαν στους κόλπους της οι Γερμανοί.

2) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Οι Γερμανοί εισβάλλουν στη Γαλατία" (σελ. 87)

Ερώτηση: Διακρίνετε κάποια υπερβολή από το συντάκτη της πηγής αυτής; Πού οφείλεται αυτή;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από την αφήγηση του επισκόπου του Άουχ Ορέντιο, ο οποίος έζησε κατά την περίοδο των βαρβαρικών εισβολών στη Γαλατία. Συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση καθώς μας δίνει ζωντανές εικόνες από την εισβολή αυτή και τις τραγικές συνέπειές της.

Ο επίσκοπος περιγράφει τα γεγονότα με πολύ γλαφυρό και άμεσο τρόπο. Θέλοντας να τονίσει τη δύναμη και την ορμητικότητα των εισβολέων, που καθυπόταξαν τα πάντα στο πέρασμά τους, ο επίσκοπος αναφέρει ότι τίποτα δε στάθηκε ικανό να τους σταματήσει, ούτε οι άνθρωποι (στρατιώτες), ούτε τα φυσικά εμπόδια: τραχύ έδαφος, πυκνά δάση, ψηλά βουνά, ρεύματα ποταμών, κάστρα, τείχη, έρημοι, φαράγγια, βράχια. Ως εδώ η αφήγηση είναι ρεαλιστική, γιατί επιβεβαιώνεται απ' τα γεγονότα: οι Γερμανοί εισέβαλαν στη Γαλατία το 417 και κυριάρχησαν.

Όσο στην αφήγηση του επισκόπου υπάρχει μια υπερβολή όσον αφορά τις συνέπειες της εισβολής: θάνατος, οδύνη, πένθος "πάνω σ' ολόκληρο τον κόσμο" και ακόμη στα άψυχα πράγματα: «στις κωμοπόλεις, στα γαιοκτήματα, στην ύπαιθρο, στα σταυροδρόμια». Η υπερβολή αυτή οφείλεται στο βαθύ πόνο που του προξένησαν αυτά τα γεγονότα, καθώς τα έζησε σε όλη τους την έκταση και την τραγικότητα (βιωματικότητα).

3) ΕΙΚΟΝΑ: "Το Μαουσολείο του βασιλιά Θεουδέριχου" (σελ. 88)

Ερώτηση: Το μνημείο αυτό συνδυάζει ρωμαϊκά και γερμανικά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά. Μπορείτε να τα επισημάνετε;

Το Μαουσολείο του βασιλιά Θεουδέριχου, στη Ραβέννα, χτίστηκε μετά το 526. Είναι ένα δώροφο κτίσμα, που σκεπάζεται από μονόλιθη λαξευτή πέτρα βάρους 170 τόνων διακοσμημένο με λαβές και γεωμετρική ταινία. Το μνημείο αυτό συνδυάζει ρωμαϊκά και γερμανικά στοιχεία. Τα ρωμαϊκά είναι ο θόλος και οι αψίδες, ενώ τα γερμανικά είναι ο μεγάλος όγκος του μαουσολείου και ιδιαίτερα ο τεράστιος κυκλικός μονόλιθος της στέγης καθώς και οι λαβές και η γεωμετρική ταινία.

4) ΕΙΚΟΝΑ: «Σελίδα από Ευαγγέλιο της μονής Λίντσαφρν" (Β. Αγγλία, περ. 698) (σελ. 88)

Ερώτηση: Τα χαρακτηριστικά αυτής της παράστασης είναι ρωμαϊκά ή γερμανικά;

Το Ευαγγέλιο αυτό βρίσκεται στη Βρετανική Βιβλιοθήκη του Λονδίνου και αποτελεί μια άμεση πηγή πληροφόρησης για την τέχνη του 7ου αι. Οι Άγγλοι και οι Ιρλανδοί αντιγραφείς της περιόδου αυτής διακοσμούσαν τα χειρόγραφα με μικρογραφίες: παραστάσεις εμπνευσμένες από την αρχαία παράδοση και την τοπική πολιτιστική κληρονομιά: γεωμετρικά σχέδια σε συνδυασμό με συμπλέγματα δρακόντων ή ερπετών πάνω σε φόντο με περίτεχνα σχέδια.

Τα χαρακτηριστικά της παράστασης αυτής είναι συνδυασμός ρωμαϊκών και γερμανικών χαρακτηριστικών.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Να συζητήσεις με τους συμμαθητές σου τις συνέπειες που είχε η εγκατάσταση των γερμανικών φύλων στον πολιτισμό της Ευρώπης.

Η εγκατάσταση των γερμανικών φύλων στην Ευρώπη αποτέλεσε βαθιά τομή στην πορεία της ευρωπαϊκής ιστορίας, αφού άλλαξε ριζικά τον πολιτικό και εθνολογικό χάρτη της Ευρώπης και είχε σοβαρές συνέπειες στον πολιτισμό της.

1) Στον πολιτικό τομέα έγιναν πολλές ανακατατάξεις και μεταβολές. Συγκεκριμένα οι γερμανοί ηγεμόνες αντικατέστησαν τη ρωμαϊκή έννοια του κράτους (res publica) με την απόλυτη μοναρχία, καθιερώνοντας το θεσμό της κληρονομικής αρχής, δηλαδή η εξουσία τους δεν έκανε διάκριση ανάμεσα στο κράτος, τους κατοίκους και τα αγαθά τους. Ο,τιδήποτε υπήρχε στην επικράτεια τους, τους ανήκε και το βασίλειό τους μοιραζόταν στα παιδιά τους, μετά το θάνατό τους.

2) Στη *διοίκηση* δημιουργήθηκε μια νέα τάξη ευγενών αξιωματούχων, αποτελούμενη από την παλιά επαρχιακή αριστοκρατία που συγχωνεύτηκε με την αντίστοιχη γερμανική.

3) Στον *τομέα του δικαίου* περιορίστηκε η ρωμαϊκή νομική παράδοση, με αποτέλεσμα να κυριαρχήσουν τα γερμανικά ήθη και έθιμα.

4) Στον *οικονομικό τομέα* επήλθε οικονομική κρίση και περιορίστηκε το εμπόριο κυρίως των μακρινών αποστάσεων (6ος - 7ος αι.). Η κρίση αυτή οφειλόταν στις πολεμικές συγκρούσεις, στον πολιτικό κατακερματισμό, στην περιορισμένη ισχύ των κοινών νομισμάτων και στην πειρατεία. Έτσι περιορίστηκε ο ρόλος των πόλεων και ενισχύθηκε η ύπαιθρος, όπου αναδιάρθρωθηκαν οι καλλιέργειες.

5) Η εγκατάσταση των γερμανικών φύλων προκάλεσε μια γενική αποδιάρθρωση της *κοινωνίας*. Έτσι οι ασθενέστεροι ένιωθαν ανασφαλείς και επιζητούσαν την προστασία των ισχυροτέρων.

6) Στον *πολιτιστικό τομέα* η εγκατάσταση των γερμανικών φύλων είχε ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση νέων ηθών, εθίμων, αντιλήψεων και γλωσσών.

Σαφής ήταν η επίδραση των γερμανών σε όλες τις μορφές του πολιτισμού, ενώ σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες (Ιταλία, Ισπανία, Γαλατία, Αγγλία, Ιρλανδία) γινόταν συστηματική προσπάθεια διάσωσης των κλασικών γραμμάτων.

Στον τομέα της τέχνης παρατηρήθηκαν αλληλεπιδράσεις. Οι γερμανικοί πληθυσμοί έφεραν μαζί τους καινούργιες τεχνικές κυρίως στη μικροτεχνία. Στην αρχιτεκτονική επικράτησαν τα ρωμαϊκά χαρακτηριστικά (θόλος, αψίδα) με γερμανικές επιδράσεις (όγκος, αναγλυφα διακοσμητικά στοιχεία). Οι Εκκλησίες κτίζονταν κατά το πρότυπο των αρχαίων βασιλικών με την πρόσοψη περιστοιχισμένη από κωδωνοστάσια, γνώρισμα κι αυτό της γερμανικής επίδρασης.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι ήταν οι μαγιорδόμοι; Πώς δημιουργήθηκε η δυναστεία των Καρολιδών;

Οι μαγιорδόμοι ήταν αξιωματούχοι των φραγκικών ανακτόρων, οι πιο έμπιστοι του βασιλιά. Μετά τη διάσπαση του Φραγκικού Βασιλείου, η κεντρική εξουσία αποδυναμώθηκε, με αποτέλεσμα οι μαγιорδόμοι να αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη δύναμη. Ένας απ' αυτούς ήταν ο Κάρολος Μαρτέλος, που αναδείχθηκε σε μεγάλο ηγέτη, όταν αναχαίτισε την προέλαση των Αράβων προς την Ευρώπη στο Πουατιέ το 732. Ο γιος του Πιπίνος ο Βραχύς, αφού ανέτρεψε τον τελευταίο μεροβίγγειο βασιλιά, πήρε τη θέση του το 751 και ίδρυσε τη δυναστεία των Καρολιδών.

2. Ποιες ήταν οι επιπτώσεις της εγκατάστασης των γερμανικών φύλων στην οικονομία και την κοινωνία του δυτικού ρωμαϊκού κράτους;

Για την απάντηση δεξ σελ. 87 σχολ. Βιβλίου: «Η εγκατάσταση άνδρα».

2. Ο Καρλομάγνος και η εποχή του

Περίληψη

Η αυτοκρατορία

Ο Καρλομάγνος, διάδοχος του Πιπίνου του Βραχύ, κατόρθωσε με συνεχείς πολέμους να επεκτείνει το Φραγκικό Βασίλειο και να δημιουργήσει ένα πανίσχυρο χριστιανικό κράτος. Το έτος **800** στέφθηκε στη Ρώμη, από τον πάπα «**αυτοκράτορας του Ρωμαϊκού Κράτους**». Το γεγονός αυτό προκάλεσε διαμάχη μεταξύ Δύσης και Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, γιατί οι Βυζαντινοί θεωρούσαν ως μοναδικό κληρονόμο και συνεχιστή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας το δικό τους αυτοκράτορα.

Ο Καρλομάγνος όρισε ως έδρα του κράτους του την Αιξ - Λα Σαπέλ. Οργάνωσε τους πολιτικούς και διοικητικούς θεσμούς του βασιλείου του με βάση τη ρωμαϊκή παράδοση αλλά και τα γερμανικά έθιμα. Επί της βασιλείας του σημειώθηκε οικονομική ανάκαμψη και αναθέρμανση του εμπορίου.

Μετά το θάνατό του το Φραγκικό βασίλειο διασπάστηκε και διαμοιράστηκε στους διαδόχους του με τη **Συνθήκη του Βερντέν** (843). Συγκεκριμένα διαιρέθηκε σε τρία τμήματα που αντιστοιχούσαν περίπου: α) στη σημερινή Γερμανία, β) στη σημερινή Γαλλία και γ) στα εδάφη σημερινού Βελγίου, Ελβετίας και κεντρικής Ιταλίας, ως τη Ρώμη.

Την εποχή των συγκρούσεων των διαδόχων του Καρλομάγνου, η Ευρώπη δέχτηκε νέες εισβολές από τους Σαρακηνούς, τους Μαγυάρους (Ούγγρους) και τους Νορμανδούς (ή Βίκινγκς).

Η Καρολίδεια Αναγέννηση

Η βασιλεία του Καρλομάγνου και των διαδόχων του συνδέεται με μια σημαντική άνθηση των Γραμμάτων και των Τεχνών.

Η οργάνωση του κράτους και των θεσμών αύξησε τις ανάγκες του γραπτού λόγου. Ο Καρλομάγνος φρόντισε για τη μόρφωση των διοικητικών υπαλλήλων και του κλήρου. Ίδρυσε την **Ανακτορική Ακαδημία**, όπου προσκλήθηκαν και δίδαξαν διάσημοι λόγιοι από την Ιρλανδία και την Αγγλία. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην αντιγραφή βιβλίων και καθιερώθηκε η **καρολίδεια γραφή** (μικρογράμματη).

Επίσης διέταξε να λειτουργούν σχολεία σε κάθε επισκοπή και μοναστήρι.

Μεγάλη ανάπτυξη την περίοδο αυτή γνώρισαν και οι τέχνες, με σαφείς βυζαντινές επιδράσεις.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

◆ Η αυτοκρατορία

- ΚΑΡΛΟΜΑΓΝΟΣ (768 - 814):
 - συνεχείς πόλεμοι
 - επέκταση Φραγκικού Βασιλείου
 - δημιουργία **πανίσχυρου χριστιανικού κράτους**
- **800: "αυτοκράτορας του Ρωμαϊκού Κράτους"** (στέψη από πάπα στη Ρώμη)
 - Η στέψη → αφετηρία διαμάχης μεταξύ Δύσης και Βυζαντινής Αυτοκρατορίας
 - Οι Βυζαντινοί → θεωρούσαν τον **αυτοκράτορά** τους ως **μοναδικό κληρονόμο και συνεχιστή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας**
 - ΚΑΡΛΟΜΑΓΝΟΣ:
 - όρισε: έδρα → Αιξ Λα Σαπέλ (: Ακυίσγρανο, σημερινό Άαχεν) → Διοικητικό και πολιτιστικό κέντρο αυτοκρατορίας
 - οργάνωσε τους πολιτικούς και διοικητικούς θεσμούς
 - σκοπός: → ο έλεγχος του εκτεταμένου κράτους
 - Η οργάνωση του Κράτους και η αποκατάσταση της τάξης επέφεραν:
 - οικονομική ανάκαμψη (αύξηση παραγωγής)
 - αναθέρμανση εμπορίου
 - Μετά το θάνατο του Καρλομάγνου:
 - κλονίστηκε η ενότητα του κράτους
 - η αυτοκρατορία μοιράστηκε στους κληρονόμους του (:γιους του)
- **843: Συνθήκη του Βερντέν:** → διαίρεση αυτοκρατορίας σε 3 τμήματα:
 - ά' τμήμα → περιοχή σημερινής Γερμανίας (περίπου)
 - β' τμήμα → περιοχή σημερινής Γαλλίας (περίπου)
 - γ' τμήμα → περιοχή σημερ. Βελγίου, Ελβετίας και κεντρικής Ιταλίας
- **Σημασία συνθήκης:**
 - Χώρισε για πρώτη φορά την Ευρώπη γλωσσικά
 - Αποτέλεσε την απαρχή της δημιουργίας της νεότερης Ευρώπης
- **Φραγκικό Βασίλειο** → σύγκρουση κληρονόμων Καρλομάγνου
- **Ευρώπη** → νέες εισβολές
 - από νότο → **Σαρακηνοί** → επίθεση στα παράλια της Μεσογείου
 - από Ανατολή → **Μαγυάροι** (Ούγγροι) → επιδρομές στη Δυτική Ευρώπη
 - από Βορρά → **Νορμανδοί** (Βίκινγκς):
 - αιφνίδιες επιδρομές στην Ευρώπη
 - εγκατάσταση στα εδάφη της

◆ Η Καρολίδεια Αναγέννηση

- Βασιλεία Καρλομάγνου & διαδόχων → άνθηση γραμμάτων και Τεχνών → **Καρολίδεια Αναγέννηση**

A) ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

- Ο ΚΑΡΛΟΜΑΓΝΟΣ:
 - φρόντισε για τη μόρφωση των διοικητικών υπαλλήλων
 - φρόντισε για τη μόρφωση του κλήρου
 - έκανε εκκλησιαστικές μεταρρυθμίσεις
 - δημιούργησε την **Ανακτορική Ακαδημία***
 - διέταξε να λειτουργούν **σχολεία** σε κάθε επισκοπή και μοναστήρι

- ***Ανακτορική Ακαδημία:** → πολιτιστικό κέντρο
→ ιδρύθηκε στην Αιξ Λα Σαπέλ, στο αυτοκρ. ανάκτορο
→ δίδασκαν σ' αυτή διάσημοι λόγιοι από την Ιρλανδία και την Αγγλία
→ γινόταν αντιγραφή βιβλίων με την **Καρολίδεια γραφή***
- ***Καρολίδεια γραφή** → μικρογράμματη, ευανάγνωστη

B) ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ: → δέχτηκαν βυζαντινές επιδράσεις
→ γνώρισαν μεγάλη ανάπτυξη.

Ιδιαίτερη ανάπτυξη: αρχιτεκτονική, γλυπτική, ζωγραφική, μικροτεχνία και Μικρογραφία χειρογράφων → αντιπροσωπευτικά έργα.

Η οργάνωση της αυτοκρατορίας του Καρλομάγνου

(σχολιασμός σχεδιαγράμματος σχολικού βιβλίου, σελ. 89)

Ο Καρλομάγνος για να μπορέσει να διοικήσει το εκτεταμένο κράτος του, εφάρμοσε το εξής σύστημα εσωτερικής οργάνωσης:

Ο ίδιος διοικούσε το στρατό, εξέδιδε τους νόμους και διόριζε τους **κόμητες**.

Χώρισε την αυτοκρατορία σε μεγάλες διοικητικές περιφέρειες, που ονομάζονταν **κομητείες**. (Ο αριθμός των κομητειών υπολογίζεται από 200 - 300).

Σε κάθε κομητεία διόριζε έναν **κόμητα** για να την διοικεί και του παραχωρούσε αυτοκρατορικές γαίες, από τα έσοδα των οποίων αμειβόταν ο ίδιος και οι υποτελείς του για τις υπηρεσίες που προσέφεραν στο βασιλιά.

Συνήθως οι βασιλείς διόριζαν ως κόμητες άτομα που ανήκαν στην τοπική αριστοκρατία και διέθεταν περιουσία (εκτάσεις γης).

Οι αρμοδιότητες των κομητών ήταν: α) να διοικούν τις κομητείες, β) να αποδίδουν δικαιοσύνη (δικαστές) και γ) να εισπράττουν τους φόρους (φοροεισπράκτορες). Στο έργο τους βοηθούσαν από τους επισκόπους.

Το αξίωμα των κομητών ήταν κληρονομικό και μεταβιβαζόταν στους απογόνους τους.

Για να αποφύγει ο Καρλομάγνος τις καταχρήσεις των κομητών, χρησιμοποίησε το θεσμό των **βασιλικών απεσταλμένων**, που ήταν έμπιστά του πρόσωπα. Αυτοί επέβλεπαν αν τηρούνται οι νόμοι και τα διατάγματά του.

Υποτελείς στους κόμητες ήταν οι **πολεμιστές**, στους οποίους παραχωρείτο μια περιοχή, για να έχουν τα αναγκαία για τον πολεμικό εξοπλισμό τους.

Στη βάση της διοικητικής - οικονομικής οργάνωσης του κράτους ήταν οι **ελεύθεροι χωρικοί**, οι οποίοι ήταν υποχρεωμένοι να φορολογούνται και να στρατεύονται.

Το διοικητικό αυτό σύστημα αποτέλεσε σταθμό στη διαμόρφωση του φεουδαρχικού συστήματος.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Μεσαιωνική
Ευρώπη

"Συνθήκη του Βερντέν" (σελ. 89)

Υπογράφηκε το 843 από τους διαδόχους (εγγόνια) του Καρλομάγνου. Σύμφωνα με τη συνθήκη αυτή η αυτοκρατορία διαιρέθηκε σε τρία τμήματα που αντιστοιχούσαν περίπου:

α) στη σημερινή Γερμανία, (Λουδοβίκος), β) στη σημερινή Γαλλία (Κάρολος ο Φαλακρός) και γ) στα εδάφη που περιλαμβάνουν το σημερινό Βέλγιο, την Ελβετία και την Κεντρική Ιταλία, ως τη Ρώμη (Λοθάριος).

Η συνθήκη αυτή, που χώρισε την Ευρώπη για πρώτη φορά γλωσσικά, αποτέλεσε την απαρχή της δημιουργίας της νεότερης Ευρώπης.

"Καρολίδεια Αναγέννηση" (σελ. 90)

Έτσι ονομάστηκε η πνευματική άνθηση που σημειώθηκε την εποχή του Καρλομάγνου στην Ευρώπη, με κέντρο την αυλή του. Οφείλεται αποκλειστικά στον Καρλομάγνο, ο οποίος θέλοντας να μορφώσει τους διοικητικούς υπαλλήλους του και τους κληρικούς, ίδρυσε την Ανακτορική Ακαδημία και προσκάλεσε εκεί διάσημους λογίους και δασκάλους απ' την Ευρώπη (κυρίως απ' την Ιρλανδία και την Αγγλία) για να διδάξουν. Ο αυτοκράτορας αποβλέποντας στη γενικότερη πνευματική ανανέωση διέταξε την ίδρυση σχολείων στην επικράτεια του.

"καρολίδεια γραφή"(σελ. 90)

Είναι η μικρογράμματη γραφή λατινικών χαρακτήρων που άρχισε να χρησιμοποιείται στην Ανακτορική Ακαδημία, για την αντιγραφή των βιβλίων. Χρησιμοποιήθηκε για πρακτικούς λόγους (πιο ευανάγνωστη).

"Ανακτορική Ακαδημία" (σελ. 90)

Ανώτατο Διδασκτήριο, το οποίο ίδρυσε ο Καρλομάγνος στο ανάκτορό του στην Αιξ - Λα Σαπέλ, που αναδείχθηκε σε πραγματικό πολιτιστικό κέντρο. Εκεί συγκεντρώνονταν διάσημοι λόγιοι, δάσκαλοι και καλλιτέχνες και συζητούσαν για θέματα εκκλησιαστικά, καλλιτεχνικά και επιστημονικά. Στην Ανακτορική Ακαδημία δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στην αντιγραφή βιβλίων και καθιερώθηκε η καρολίδεια γραφή. Εκεί ανακαλύφθηκαν τα κείμενα της λατινικής λογοτεχνίας και χρησιμοποιήθηκαν ως πρότυπα στην ποίηση, ενώ η ρωμαϊκή τέχνη επηρέασε αποφασιστικά τους καλλιτέχνες της αυλής του Καρόλου.

"αβάς" (σελ. 90, παράθεμα)

Ο προϊστάμενος μοναστηριού (αβαείου) της Δυτικής Εκκλησίας. Αρχικά δεν ήταν υποχρεωτικό να είναι ιερωμένος, γιατί ο τιμητικός τίτλος δινόταν και στους απογόνους των αρχοντικών οικογενειών. Παρά τον αυστηρό κανονισμό του Αγίου Βενεδίκτου, ο οποίος οργάνωσε τη θρησκευτική ζωή των αβαείων, οι αβάδες με το πέρασμα των χρόνων φορούσαν διαφορετικά ρούχα από τους κοινούς μοναχούς και συμμετείχαν στην κοινωνική και πολιτική ζωή της βασιλικής αυλής ή των μεγάλων φεουδαρχικών οικογενειών της Δύσης. Οι αβάδες είχαν μεγάλη δύναμη και ασκούσαν σημαντική πολιτική επιρροή.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

Μεσαιωνική
Ευρώπη

"Το γεγονός (της στέψης του Καρόλου) υπήρξε αφητηρία διαμάχης μεταξύ της Δύσης και της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας" (σελ. 89)

Η φιλοδοξία του Καρλομάγνου ήταν να ιδρύσει μια αυτοκρατορία σαν τη ρωμαϊκή και να περιβληθεί με το κύρος του κοσμοκράτορα. Στη φιλοδοξία του όμως αυτή ορθωνόταν εμπόδιο το Βυζάντιο, που ήταν φυσικός κληρονόμος και συνεχιστής του ρωμαϊκού κράτους. Το 797 ανέβηκε στο θρόνο του Βυζαντίου, μετά τον παραμερισμό του Κων/νου ΣΤ', η Ειρήνη (η Αθηναία). Η άνοδος μιας γυναίκας στο αυτοκρατορικό αξίωμα δεν κρίθηκε νόμιμη από τον Καρλομάγνο και ο θρόνος της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας θεωρήθηκε κενός, άποψη που υποστηρίχθηκε και από τον πάπα, και το 800 ο Καρλομάγνος στέφθηκε στη Ρώμη «αυτοκράτορας του Ρωμαϊκού Κράτους».

Οι Βυζαντινοί, που θεωρούσαν τους εαυτούς τους συνεχιστές της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, είδαν τη στέψη του Καρλομάγνου ως μια προσπάθεια σφετερισμού του αυτοκρατορικού αξιώματος. Ο ίδιος ο Καρλομάγνος καταλάβαινε ότι χωρίς τη συγκατάθεση του Βυζαντίου, ο τίτλος του δεν είχε καμιά πραγματική αξία, γι' αυτό κατέφυγε σ' ένα διπλωματικό ελιγμό: ζήτησε σε γάμο την Ειρήνη, για να μπορέσει έτσι να κυριαρχήσει και στο Βυζάντιο. Η Ειρήνη δέχθηκε την πρόταση, αλλά το 802 εκθρονίστηκε και τα σχέδια του Καρλομάγνου ματαιώθηκαν. Το ζήτημα αυτό έληξε με συμβιβασμό το 815, αφού προηγουμένως ο Καρλομάγνος περιορίστηκε στον τίτλο «αυτοκράτορας» και παραιτήθηκε από την προσθήκη του «Ρωμαϊκού Κράτους». Επιπλέον, αναγνώρισε τη βυζαντινή επικυριαρχία στη Βενετία, την Ιστρία και τη Δαλματία.

"...προσπάθειες για βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου του κλήρου" (σελ. 90)

Ο Καρλομάγνος θεωρούσε τους κληρικούς ως φυσικούς στυλοβάτες της προσπάθειάς του για πνευματική ανανέωση, τους επέκρινε για την αμάθειά τους (παράθεμα: «Μην αμελείτε τα γράμματα») και τους προέτρεπε, αφού μορφωθούν οι ίδιοι, να μεταδώσουν τις γνώσεις και σε άλλους. Οι σπουδές λόγω των δυσμενών συνθηκών, είχαν υποβαθμιστεί στο Φραγκικό Κράτος κατά την περίοδο των Μεροβιγγείων. Για το λόγο αυτό προσκλήθηκαν στην Αιξ - Λα Σαπέλ από άλλες περιοχές της Ευρώπης διάσημοι λόγιοι, όπως ο Αλκουίνος από την Αγγλία, που δίδαξαν στην Ανακτορική Ακαδημία. Στη σχολή αυτή ολοκλήρωναν τις σπουδές τους οι κληρικοί, οι οποίοι στη συνέχεια λειτουργούσαν ως πολλαπλασιαστές στις επαρχίες τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Αλκουίνος (σελ. 90, παράθεμα)

(730 ή 732 - 804). Άγγλος μοναχός και εκπαιδευτικός. Θεωρείται ο κύριος πρωτοεργάτης της Καρολίδειας Αναγέννησης. Οργάνωσε την Ανακτορική Ακαδημία στην Αιξ - Λα Σαπέλ και διετέλεσε διευθυντής της (782 - 796). Δίδαξε τον ίδιο τον Καρλομάγνο και τους γιους του και φρόντισε για τη λειτουργία σχολείων σε όλες τις επισκοπές. Ήταν ο κατεξοχήν συγγραφέας των εγχειριδίων, που χρησιμοποιούνταν στα σχολεία της αυτοκρατορίας. Χρησιμοποιούσε το ψευδώνυμο *Φλάκκος* που ήταν το επώνυμο του Οράτιου (Λατίνος ποιητής) και προσφώνουσε τον Καρλομάγνο με το ψευδώνυμο *Δαβίδ*.

Με το διδακτικό του έργο συνέβαλε αποφασιστικά στην αναβίωση του ενδιαφέροντος για την παιδεία στο διάστημα της βασιλείας του Καρλομάγνου και ανέδειξε την Ανακτορική Ακαδημία σε σημαντικό πνευματικό κέντρο της Ευρώπης. Πέθανε στο μοναστήρι του Αγίου Μαρτίνου κοντά στην πόλη Τουρ.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
800	Στέψη του Καρλομάγνου ως «αυτοκράτορα του Ρωμαϊκού Κράτους» από τον πάπα, στη Ρώμη.
843	Συνθήκη του Βερντέν

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ (ΕΙΚΟΝΕΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΛΠ)

► 1) ΧΑΡΤΗΣ: "Η διαίρεση του κράτους του Καρλομάγνου" (σελ. 90)

Ερώτηση: *Αντλώντας πληροφορίες από το μάθημα της Γεωγραφίας και από τις μέχρι τώρα γνώσεις σας να απαντήσετε στο ερώτημα: Ποιο από τα τρία κράτη μειονεκτούσε έναντι των άλλων και γιατί;*

Μετά το θάνατο του Καρλομάγνου, τη βασιλεία του φραγκικού κράτους ανέλαβε ο γιος του Λουδοβίκος (ο Ευσεβής), ο οποίος διέπραξε πολλά λάθη και έπληξε το κύρος της αυτοκρατορίας. Μετά το θάνατό του (840), οι τρεις γιοι του (εγγόνια του Καρλομάγνου) μοίρασαν την αυτοκρατορική κληρονομιά με τη Συνθήκη του Βερντέν (843). α) Ο πρώτος (Λουδοβίκος ο Γερμανικός) πήρε το τμήμα που αντιστοιχεί περίπου στη σημερινή Γερμανία, β) ο δεύτερος (Κάρολος ο Φαλακρός) το τμήμα που αντιστοιχεί περίπου στη σημερινή Γαλλία και γ) ο τρίτος (Λοθάριος) πήρε μια ενδιάμεση ζώνη, που εκτείνεται από το Βέλγιο ως την Ιταλία. Το μεσαίο τμήμα μειονεκτούσε γεωγραφικά, καθώς συμπιεζόταν από τα άλλα δύο. Στα εδάφη αυτά υπήρχε μια τάση διάσπασης σε μικρότερα κρατίδια, που τα διεκδικούσε η Γαλλία και η Γερμανία και άλλαζαν συνεχώς επικυρίαρχο. Έτσι δημιουργήθηκε η βάση σχηματισμού των νεότερων κρατών: της Γερμανίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας.

► 2) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Τα σπάνια βιβλία" (σελ. 90)

Ερωτήσεις: *α) Ποια μαθήματα αναφέρεται ότι διδάσκονται οι σπουδαστές στο αβαείο (=μοναστήρι) του Αγίου Μαρτίνου;*

β) Σε ποια συμπεράσματα μπορούμε να καταλήξουμε για την καλλιέργεια των γραμμάτων στην Αγγλία την εποχή αυτή;

α) Στη σχολή που λειτουργούσε στο μοναστήρι του Αγίου Μαρτίνου, ο Αλκουίνος εφάρμοσε το πρόγραμμά του. Μεταξύ των μαθημάτων που διδάσκονταν ήταν τα χριστιανικά γράμματα, τα αρχαία και τα λατινικά, η γραμματική, η αστρονομία και άλλα.

β) Από τα τέλη του 7ου αι. η Αγγλία βρισκόταν σε πλεονεκτικότερη πολιτιστική κατάσταση σε σχέση με το Φραγκικό Βασίλειο. Στα μοναστήρια καλλιεργιόταν η χριστιανική και ελληνορωμαϊκή παράδοση, ενώ παράλληλα στα εργαστήρια αντιγραφής οι μοναχοί αντέγραφαν συστηματικά χριστιανικά και κλασικά κείμενα.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Μεσαιωνική
Ευρώπη

Σύμφωνα με ένα σύγχρονο ιστορικό, τον Λε Γκοφ, Η Καρολίδεια Αυτοκρατορία απέτυχε, αλλά άφησε μια πολύ σημαντική κληρονομιά στην Ευρώπη. Να συζητήσεις με τους συμμαθητές σου την άποψη αυτή.

Ο Καρλομάγνος, θεωρείται ως ο σπουδαιότερος βασιλιάς της Μεσαιωνικής Ευρώπης. Κατόρθωσε να επεκτείνει το Φραγκικό Βασίλειο και να δημιουργήσει ένα πανίσχυρο κράτος. Το βασίλειό του εκτεινόταν από τη Βόρεια Ισπανία, στα νοτιοδυτικά, ως τον Έλβα και το μέσο του ρου του Δούναβη, ανατολικά, και περιλάμβανε το μεγαλύτερο μέρος της Ιταλίας. Για πρώτη φορά από την αρχή του Μεσαίωνα η Δυτική Ευρώπη βρισκόταν ενωμένη υπό έναν ηγεμόνα, γεγονός πολύ μεγάλης σημασίας.

Ο Καρλομάγνος θεωρούσε ως αποστολή του και συμπλήρωση του έργου του τη διάδοση του Χριστιανισμού και την προστασία της Εκκλησίας γενικότερα. Έτσι δημιούργησε μια εκτεταμένη χριστιανική αυτοκρατορία.

Μετά το θάνατό του βέβαια η αυτοκρατορία κλονίστηκε και διαμελίστηκε. Ο διαμελισμός σήμανε και το τέλος του πρώτου εγχειρήματος για την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Έτσι διαπιστώνουμε ότι η Καρολίδεια Αυτοκρατορία απέτυχε. Ωστόσο - σύμφωνα και με τον ιστορικό Λε Γκοφ - άφησε μια πολύ σημαντική κληρονομιά στην Ευρώπη. Η κληρονομιά αυτή συνίσταται στην ιδέα μιας Ενωμένης Ευρώπης, για την οποία εργάστηκαν πολλοί Ευρωπαίοι ηγέτες αργότερα κι έγινε πραγματικότητα στην εποχή μας. Μάλιστα οι σημερινοί Ευρωπαίοι αναγνωρίζοντας στον Καρλομάγνο την πατρότητα της ιδέας της Ενωμένης Ευρώπης, καθιέρωσαν το Βραβείο Καρλομάγνου, με το οποίο τιμήθηκαν οι Ευρωπαίοι ηγέτες που εργάστηκαν για την οικοδόμηση της ευρωπαϊκής ενότητας.

Επί πλέον ο Καρλομάγνος μαζί με την πολιτική πέτυχε κατά κάποιον τρόπο και την πολιτιστική ενοποίηση της Ευρώπης. Πράγματι, με την ίδρυση της Ανακτορικής Ακαδημίας, τη συρροή διάσημων λογίων και δασκάλων στο αυτοκρατορικό ανάκτορο, την ίδρυση σχολείων και την εξακτίνωση του ανανεωτικού πνεύματος, δημιούργησε τις προϋποθέσεις για μια ευρύτερη πολιτιστική αναζωογόνηση.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Γιατί η στέψη του Καρλομάγνου προκάλεσε την αντίδραση των Βυζαντινών;**
(βλέπε ανωτέρω: επεξηγήσεις φράσεων)
- 2. Τι γνωρίζετε για τη Συνθήκη του Βερντέν;**
(βλέπε ανωτέρω: χάρτης)
- 3. Τι γνωρίζετε για την οργάνωση της αυτοκρατορίας του Καρλομάγνου;**
(βλέπε: σχολιασμό σχεδιαγράμματος)

3.Η φεουδαρχία στην Ευρώπη

Περίληψη

• Συνθήκες διαμόρφωσης της φεουδαρχίας

Η φεουδαρχία είναι ένα σύστημα πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης, που εφαρμόστηκε στην Ευρώπη από τον 8ο μέχρι το 13ο αι.

Το σύστημα αυτό διαμορφώθηκε κάτω από τις εξής συνθήκες:

1) Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα η οικονομία ήταν αγροτική. Επομένως επιδιωκόταν η απόκτηση όλο και περισσότερης γης, γιατί αυτό εξασφάλιζε δύναμη και πλούτο.

2) Οι βαρβαρικές επιδρομές στην Ευρώπη και η κατάλυση του δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους προκάλεσαν ανασφάλεια στους Ευρωπαίους και πολλοί ελεύθεροι άνθρωποι άρχισαν να αναζητούν την προστασία των ισχυρών γαιοκτημόνων, οι οποίοι τους την παρείχαν, αφού εξασφάλιζαν κάποια ανταλλάγματα. Οι μεγαλογαιοκτήμονες εξαρτιόνταν απ' το βασιλιά, ο οποίος τους είχε ανάγκη και στηριζόταν σ' αυτούς, γι' αυτό τους παραχωρούσε γαίες και προνόμια.

Έτσι δημιουργήθηκε ένα σύστημα αλυσιδωτής εξάρτησης μεταξύ των κοινωνικών ομάδων.

3) Κατά τον 8ο αι., και ιδιαίτερα μετά την κατάρρευση των Μεροβιγγείων εξασθένησε και κατακερματίστηκε η κρατική εξουσία.

• Τα χαρακτηριστικά της φεουδαρχίας

Στη φεουδαρχική κοινωνία ο βασιλιάς στηριζόταν στους βασιλικούς αξιωματούχους και σε άλλους ισχυρούς γαιοκτήμονες. Σ' αυτούς παραχωρούσε γαίες και προνόμια, δηλαδή δημόσια εξουσία. Ήταν οι άμεσα υποτελείς του και έπρεπε να του είναι πιστοί και να του προσφέρουν υπηρεσίες (π.χ.: στρατό).

Οι ανώτεροι άρχοντες παραχωρούσαν σε άλλους ευνοούμενους υποτελείς (**βασάλους**) γαίες, δηλαδή **φέουδα** και απαιτούσαν πίστη, υποταγή και παροχή ορισμένων υπηρεσιών. Οι ίδιοι υποχρεώνονταν να τους προστατεύουν και να τους βοηθούν. Η σχέση αυτή μεταξύ άρχοντα και υποτελούς επισημοποιόταν με τη λεγόμενη «**τελετή της περιβολής**». Μετά από αυτή άρχιζε να ισχύει το **φεουδαρχικό συμβόλαιο**, που καθόριζε τις αμοιβαίες υποχρεώσεις και δικαιώματα.

Φέουδα κατείχαν επίσης και οι εκκλησιαστικοί άρχοντες.

Έτσι σε μία φεουδαρχική κοινωνία, στην κορυφή της ιεραρχίας βρισκόταν ο **βασιλιάς** και ακολουθούσαν οι **άμεσοι υποτελείς**, από τους οποίους εξαρτιόνταν οι **κατώτεροι υποτελείς**. Στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας βρίσκονταν οι **χωρικοί**, που αποτελούνταν από τους **ελεύθερους γεωργούς**, τους **παροίκους** και τους **δούλους**. Όλοι οι χωρικοί υπάγονταν στον κύριο του φέουδου (**φεουδάρχη**) και του κατέβαλλαν διάφορα τέλη.

Στην τάξη των ευγενών ανήκαν και οι **ιππότες**, που συγκροτούσαν κλειστή φεουδαρχική ομάδα.

• Η εξέλιξη της φεουδαρχίας

Οι μεταρρυθμίσεις του Καρλομάγνου στο στρατό και στη διοίκηση επιτάχυναν την εξέλιξη της φεουδαρχίας, διότι:

α) **Ο στρατός**, που παλιότερα αποτελούνταν από ελεύθερους αγρότες και είχε ως αρχηγό του τον αυτοκράτορα (αυτοκρατορικός), με τις μεταρρυθμίσεις του Καρλομάγνου έγινε **φεουδαρχικός**. Είχε δηλαδή ως αρχηγό του τον κάθε φεουδάρχη. Οι φεουδάρχες συγκροτούσαν στρατό απ' την περιοχή τους και συμμετείχαν στον πόλεμο με δικά τους έξοδα.

Η μεταρρύθμιση αυτή έγινε λόγω των συνεχών πολέμων και της αύξησης του κόστους του στρατιωτικού εξοπλισμού.

β) **Στη διοίκηση**, ο αυτοκράτορας στηρίχθηκε στους βασιλικούς αξιωματούχους και σε άλλους ισχυρούς γαιοκτήμονες και τους παραχώρησε γαίες και εξουσία. Με την αλλαγή αυτή επήλθε κατακερματισμός της κρατικής εξουσίας σε μικρότερα ή μεγαλύτερα φέουδα, που εξελίχθηκαν σε ηγεμονίες. Οι ηγεμονίες αυτές συγκρότησαν αργότερα ενιαίες επικράτειες που αντιστοιχούσαν ως ένα βαθμό στα σημερινά κράτη της Γαλλίας, Γερμανίας, Αγγλίας. Στα κράτη αυτά ανέλαβαν το θρόνο βασιλικοί αξιωματούχοι που υπερίσχυαν των άλλων. Έτσι άρχισε να παρακμάζει η φεουδαρχία και να εφαρμόζεται η απόλυτη μοναρχία.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

• Συνθήκες διαμόρφωσης της φεουδαρχίας

- 1) Μεσαίωνας → **οικονομία αγροτική** → στηριζόταν στην αγροτική παραγωγή
 - Η κατοχή γης → ένδειξη ισχύος
- 2) Η **ανασφάλεια** που προκλήθηκε από τις βαρβαρικές επιδρομές στην Ευρώπη και την κατάλυση του δυτικού ρωμαϊκού κράτους:
 - Πολλοί **ελεύθεροι** → αναζήτησαν την προστασία των ισχυρών αρχόντων
 - Οι **ισχυροί άρχοντες**:
 - ↳ παρείχαν την **προστασία** και
 - ↳ ζητούσαν την αφοσίωση των προστατευομένων και διάφορες υπηρεσίες
 - Οι **μικροϊδιοκτήτες**:
 - ↳ παραχωρούσαν τη γη τους στον άρχοντα
 - ↳ διατηρούσαν το δικαίωμα να την καλλιεργούν
 - ↳ κατέβαλλαν τέλη στον άρχοντα
 - Οι **άρχοντες** → εξασφάλιζαν την παραγωγή των μικροϊδιοκτητών
 - Ο **βασιλιάς** και άλλοι } → συγκέντρωναν γύρω τους ομάδες υποτελών
 - ίσχυροί άνδρες** } → αντάμειβαν τους υποτελείς με παραχωρήσεις γης και με προνόμια
- 3) Η **εξασθένηση και ο κατακερματισμός της κρατικής εξουσίας** κατά τον 8ο αι., ιδιαίτερα μετά την κατάρρευση των Μεροβιγγείων.

► Τα χαρακτηριστικά της φεουδαρχίας

- **Φεουδαρχία** → σύστημα πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης του μεσαιωνικού κόσμου στη Δύση από τον 8ο - 13ο αι.
- **Φεουδαρχική κοινωνία** → οι διάφορες κοινωνικές ομάδες συνδέθηκαν με δεσμούς αλυσιδωτής εξάρτησης

- **Οι ανώτεροι άρχοντες:** (δούκες, κόμητες, κ.λπ.)
 - παραχωρούσαν: **φέουδα** στους **βασάλους** (υποτελείς)
 - παρείχαν: προστασία και κάθε είδους βοήθεια
 - ζητούσαν: πίστη, υποταγή και παροχή ορισμένων υπηρεσιών
- **Τελετή της περιβολής:** επισημοποιούσε τη σχέση άρχοντα - υποτελούς

• **Φεουδαρχικό συμβόλαιο:**

- συνέδεε τον υποτελή με τον κύριό του
- καθόριζε τις αμοιβαίες υποχρεώσεις τους
- έδινε το δικαίωμα της οικονομικής εκμετάλλευσης του φέουδου στον υποτελή
- έδινε δημόσια εξουσία στον υποτελή (στο φέουδό του)
- έπαυε να ισχύει αν ένας απ' τους δύο πέθαινε ή δεν εκπλήρωνε τις υποχρεώσεις του

Το φεουδαρχικό συμβόλαιο	
Ο Υποτελής οφείλει στον Κύριό του	Ο Κύριος οφείλει στον Υποτελή
<ul style="list-style-type: none"> - Πίστη - Υποταγή - Στρατιωτική βοήθεια - Οικονομική βοήθεια - Συμβουλές 	<ul style="list-style-type: none"> - Προστασία - Δικαστική βοήθεια - Διατήρηση της ακεραιότητας του κτήματος που του παραχωρήθηκε

• **Φεουδαρχική κοινωνία** → 3 τάξεις:

- 1) άνθρωποι της προσευχής } → προνομιούχοι φεουδάρχες
- 2) άνθρωποι του πολέμου } }
- 3) άνθρωποι της εργασίας → χωρικοί

• **Φεουδαρχική κοινωνική πυραμίδα:**

- Βασιλιάς → στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας
 - Άμεσοι υποτελείς:
 - ανώτεροι άρχοντες (ευγενείς: δούκες, κόμητες, βαρώνοι κ.ά)
 - εκκλησιαστικοί άρχοντες
 - ιππότες → κλειστή φεουδαρχική ομάδα
 - Κατώτεροι υποτελείς → εξαρτιόνταν από τους ανώτερους υποτελείς
 - Χωρικοί
 - υπάγονταν στον κύριο του φέουδου
 - κατέβαλλαν σ' αυτόν διάφορα τέλη και δικαιώματα
 - υποχρεώνονταν να κάνουν προσωπικές αγγαρείες (εξαγοράσιμες)
- ↓
- α) ελεύθεροι γεωργοί
 - β) πάροικοι
 - γ) δούλοι

- α) **ελεύθεροι γεωργοί** → ήταν μικροϊδιοκτήτες

- β) **πάροικοι**
 - ήταν εγκατεστημένοι ως μόνιμοι καλλιεργητές σε κτήματα που δεν τους ανήκαν
 - δεν μπορούσαν να εγκαταλείψουν τη γη έστω κι αν άλλαζε ο ιδιοκτήτης
 - κατέβαλλαν τέλη στο φεουδάρχη
 - δεν μπορούσαν να νυμφευθούν χωρίς την άδειά του
 - απολάμβαναν μια περιορισμένη ελευθερία
- γ) **δούλοι**
 - ανήκαν σε έναν κύριο
 - ήταν συνήθως ξένοι, αιχμάλωτοι πολέμου ή λεηλασίας
 - αρχικά ζούσαν κάτω από άθλιες συνθήκες
 - μετά το 10ο αι. οι συνθήκες διαβίωσής τους βελτιώθηκαν
 - τους εγκαθιστούσαν ως καλλιεργητές των κτημάτων των αρχόντων
 - τους χρησιμοποιούσαν σε ειδικά καθήκοντα (ειδικοί τεχνίτες)

► Η εξέλιξη της φεουδαρχίας

- Μεταρρυθμίσεις Καρλομάγνου → επιτάχυναν την εξέλιξη της φεουδαρχίας
- **α) στρατός** → από αυτοκρατορικός έγινε **φεουδαρχικός**:
 - Παλαιότερα:
 - ↳ αποτελούνταν από ελεύθερους αγρότες
 - ↳ είχε ως αρχηγό τον αυτοκράτορα (αυτοκρατορικός)
 - με τη μεταρρύθμιση:
 - ↳ συγκροτείτο από το κάθε φέουδο
 - ↳ είχε ως αρχηγό το φεουδάρχη (φεουδαρχικός)
 - Η μεταρρύθμιση αυτή έγινε επειδή:
 - γίνονταν συνεχώς πόλεμοι
 - αυξήθηκε το κόστος του στρατιωτικού εξοπλισμού
- **β) Διοικητική αλλαγή:**
 - Ο αυτοκράτορας:
 - ↳ στηρίχθηκε στους βασιλ. αξιωματούχους & τους γαιοκτήμονες
 - ↳ τους παραχώρησε γαίες (φέουδα)
 - ↳ τους έδωσε δημόσια εξουσία στο φέουδό τους
 - ↳ τους υποχρέωσε να συμμετέχουν στον πόλεμο με τους ανθρώπους τους και τον εξοπλισμό τους
- **Η εξάπλωση της φεουδαρχίας** → 8ος - 13ος αι.:
 - σε όλη την Ευρώπη
 - με διαφορετικό τρόπο και ρυθμό από περιοχή σε περιοχή
- **Παρακμή φεουδαρχίας:** μετά το 13ο αι.
- **Συνέπεια φεουδαρχίας** → ο κατακερματισμός της κρατικής εξουσίας σε μικρότερα ή μεγαλύτερα φέουδα
 - Τα φέουδα εξελίχθηκαν σε → ηγεμονίες
 - Οι ηγεμονίες → συγκρότησαν ενιαίες επικράτειες
 - Οι ενιαίες επικράτειες → αντιστοιχούν περίπου στα σημερινά κράτη:
 - α) Γαλλίας, β) Γερμανίας, γ) Αγγλίας.
 - **α) Γαλλία:** δούκας ΟΥΓΟΣ ΚΑΠΕΤΟΣ:
 - ↳ υπερίσχυσε των άλλων φεουδαρχών
 - ↳ έγινε βασιλιάς (987)

- **β) Γερμανία:** ΟΘΩΝ Α΄
 - είχε την υποστήριξη της Εκκλησίας και του στρατού
 - στέφθηκε "αυτοκράτορας των Ρωμαίων" (962)
 - ίδρυσε την Α. Ρ. Α. Γ. Ε
- **γ) Αγγλία:** ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΤΗΣ ΝΟΡΜΑΝΔΙΑΣ (ο Κατακτητής)
 - εκμεταλλεύτηκε τις δυναστικές έριδες
 - κατέλαβε το θρόνο της Αγγλίας (1066)
 - εισήγαγε το φεουδαρχικό σύστημα

Με την κατάκτηση της Αγγλίας από τον Γουλιέλμο άρχισε η διαμόρφωση της σύγχρονης Αγγλίας.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
8ος - 13ος αι.	Επικράτηση φεουδαρχικού συστήματος
962	Στέψη Όθωνα Α΄ ως "αυτοκράτορα των Ρωμαίων"
987	Ανακήρυξη δούκα Ούγου Καπέτου ως βασιλιά της Γαλλίας
1066	Κατάληψη βασιλικού θρόνου Αγγλίας από Γουλιέλμο τον Κατακτητή

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Φεουδαρχία (σελ. 93)

Σύστημα πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης στη Δύση από τον 8ο - 13ο αι.

Φέουδα (σελ. 92)

Εκτάσεις γης (περιλάμβαναν και κατοικημένες περιοχές), που παραχωρούνταν το μεσαίωνα, στη Δύση, από το βασιλιά στους ανώτερους άρχοντες (άμεσοι υποτελείς) και απ' αυτούς σε άλλους υποτελείς, για να τις εκμεταλλεύονται οικονομικά και να τις διοικούν. Τα φέουδα αποτελούσαν την εμπράγματη πλευρά της φεουδαρχικής σχέσης και δίνονταν για να μπορέσει ο υποτελής να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του. Από τον 10ο αι. γίνονταν κληρονομικά.

Φεουδάρχες (σελ. 92)

Ανώτεροι άρχοντες στη Δύση του μεσαίωνα, άμεσοι υποτελείς του βασιλιά, που αποτελούσαν την αριστοκρατία και διέθεταν οικονομικοκοινωνική, πολιτική και στρατιωτική δύναμη. Τους παραχωρούνταν φέουδα, τα οποία εκμεταλλεύονταν οικονομικά και ασκούσαν δημόσια εξουσία σ' αυτά. Ήταν αρχηγοί του στρατού της περιοχής τους (φεουδαρχικός στρατός) και συμμετείχαν στους πολέμους με τους ανθρώπους τους, παρέχοντας και τον οπλισμό τους. Όφειλαν πίστη, υποταγή και παροχή υπηρεσιών (π.χ.: στρατιωτικών) στο βασιλιά. Απ' αυτούς εξαρτιόνταν οι κατώτεροι υποτελείς, στους οποίους ήταν υποχρεωμένοι να παρέχουν προστασία και κάθε είδους βοήθεια. Απαιτούσαν απ' αυτούς: πίστη, υποταγή και παροχή ορισμένων υπηρεσιών. Φεουδάρχες μπορεί να ήταν και εκκλησιαστικοί άρχοντες.

Φεουδαρχική κοινωνία (σελ. 92)

Η κοινωνία της Δυτικής Ευρώπης κατά το Μεσαίωνα, στην οποία οι διάφορες κοινωνικές ομάδες συνδέονταν μεταξύ τους με ισχυρούς δεσμούς αλυσιδωτής εξάρτησης, ενώ οι δεσμοί με την κεντρική εξουσία ήταν χαλαροί. Η ανάγκη της εξάρτησης - υποτέλειας προέκυψε από την ανασφάλεια που κυριάρχησε στην Ευρώπη μετά τις βαρβαρικές επιδρομές και την κατάλυση του Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους.

Η οικονομία της φεουδαρχικής κοινωνίας ήταν αγροτική. Όσοι κατείχαν εκτάσεις γης ήταν και οι πιο ισχυροί και αποτελούσαν την αριστοκρατία της εποχής (άνωτεροι άρχοντες).

Η φεουδαρχική κοινωνία ήταν αυστηρά ιεραρχημένη. Στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας βρισκόταν ο βασιλιάς και ακολουθούσαν οι άμεσοι υποτελείς (άνωτεροι άρχοντες), από τους οποίους εξαρτιόνταν οι κατώτεροι υποτελείς. Στην τάξη των αρχόντων ανήκαν και οι ιππότες και οι εκκλησιαστικοί άρχοντες. Στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας βρίσκονταν οι χωρικοί, δηλαδή οι ελεύθεροι γεωργοί, οι πάροικοι και οι δούλοι.

Οι άνθρωποι στη μεσαιωνική κοινωνία ζούσαν στην υποτέλειά τους πολύ φυσικά. Αναγνώριζαν χωρίς επιφύλαξη τον κύριό τους και αφιέρωναν τη ζωή τους για να τον εξυπηρετούν με κάθε τρόπο. Η μόνη δύναμη που τους ένωνε ήταν η Εκκλησία, της οποίας το κύρος ήταν πολύ μεγάλο.

Φεουδαρχικό σύστημα (σελ. 93)

Σύστημα πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης του μεσαιωνικού κόσμου στη Δύση. Διαμορφώθηκε εξαιτίας της ανασφάλειας που επικράτησε στην Ευρώπη μετά τις βαρβαρικές επιδρομές και την κατάρρευση του Δυτικού Ρωμαϊκού κράτους. Τότε οι πιο αδύναμοι αναζήτησαν την προστασία των ισχυρών αρχόντων με αποτέλεσμα οι διάφορες κοινωνικές ομάδες να συνδεθούν μεταξύ τους με δεσμούς αλυσιδωτής εξάρτησης: οι ιεραρχικά ανώτεροι παραχωρούσαν σε άλλους ευνοούμενους υποτελείς (βασάλους) φέουδα και απαιτούσαν ως αντάλλαγμα πίστη, υποταγή και παροχή ορισμένων υπηρεσιών. Οι άρχοντες με τη σειρά τους είχαν την υποχρέωση να παρέχουν στους υποτελείς προστασία και κάθε είδους βοήθεια. Από τη λέξη φέουδο το κοινωνικό σύστημα ονομάστηκε φεουδαρχία και οι άρχοντες αποκλήθηκαν φεουδάρχες.

Οι φεουδάρχες εκμεταλλεύονταν οικονομικά το φέουδο και ασκούσαν εξουσία σ' αυτό. Συντηρούσαν δικό τους στρατό και συμμετείχαν στους πολέμους. Επομένως ασκούσαν και στρατιωτική εξουσία.

Το φεουδαρχικό σύστημα επικράτησε στην Ευρώπη από τον 8ο έως το 13ο αι., οπότε άρχισε να παρακμάζει. Η εξάπλωσή του δεν έγινε σε όλη την Ευρώπη ούτε με τον ίδιο τρόπο ούτε με τον ίδιο ρυθμό.

Το φεουδαρχικό σύστημα είχε ως συνέπεια τον κατακερματισμό της κρατικής εξουσίας σε μεγαλύτερα ή μικρότερα φέουδα, που αποτελούσαν συχνά πραγματικές ηγεμονίες. Από τις ηγεμονίες αυτές αργότερα συγκροτήθηκαν ενιαίες επικράτειες που ως ένα βαθμό αντιστοιχούν στα σημερινά κράτη της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Γερμανίας.

Φεουδαρχικό συμβόλαιο (σελ. 92)

Συμβόλαιο που συναπτόταν το μεσαίωνα στη Δύση, στη διάρκεια της «τελετής της περιβολής». Το συμβόλαιο αυτό συνέδεε τον υποτελή με τον κύριό του και καθόριζε τις αμοιβαίες υποχρεώσεις τους. Αυτές ήταν: α) ο υποτελής όφειλε στον κύριό του: πίστη,

υποταγή και παροχή ορισμένων υπηρεσιών (: στρατιωτική και οικονομική βοήθεια και συμβουλές). β) ο κύριος (:άνωτερος άρχοντας) όφειλε στον υποτελή του: προστασία, δικαστική βοήθεια, διτήρηση της ακεραιότητας του κήματος που του παραχώρησε.

Το συμβόλαιο αυτό, με το οποίο ο υποτελής εκτός από το δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης του φέουδου αποκτούσε και δημόσια εξουσία πάνω σ' αυτό, έπαυε να ισχύει στην περίπτωση που ο ένας από τους δύο πέθαινε ή δεν εκπλήρωνε τις υποχρεώσεις του.

Τελετή της περιβολής (σελ. 92)

Ειδική τελετή, που γινόταν στη Δύση, το μεσαίωνα, με την οποία επισημοποιόταν η σχέση προστασίας - υποτέλειας μεταξύ άρχοντα και υποτελους. Περιλάμβανε 3 (τρία) στάδια:

- 1) Στο πρώτο στάδιο ο ανώτερος άρχοντας ρωτούσε τον μέλλοντα υποτελή του αν δέχεται την υποτέλεια. Εκείνος γονατιστός μπροστά του, άπλωνε τα χέρια του με ενωμένες τις παλάμες, τα έβαζε στα χέρια του αφέντη του και απαντούσε καταφατικά. Ύστερα αδελφώνονταν με έναν *ασπασμό*.
- 2) Στο δεύτερο στάδιο ο υποτελής έταζε αφοσίωση στον άρχοντα και έδινε τον *όρκο της πίστης*.
- 3) Κατά το τρίτο στάδιο ο υποτελής ορκιζόταν το ίδιο στα ιερά λείψανα των αγίων επισφραγίζοντας τη σχέση του με τον κύριό του. Μετά απ' αυτό ο άρχοντας βεβαίωνε με τη ράβδο του την περιβολή του αξιώματος στον υποτελή και αυτή η κίνηση συμβόλιζε την παραχώρηση του φέουδου. Στο τέλος του έδινε στο χέρι ένα αντικείμενο, σύμβολο του *φέουδου*, που ο υποτελής αποκτούσε πια επίσημα.

Μετά την τελετή της περιβολής άρχιζε να ισχύει το *φεουδαρχικό συμβόλαιο*.

Βασάλοι (σελ. 92)

Ήταν εννοούμενοι άρχοντες, υποτελείς σε ανώτερους άρχοντες, στο φεουδαρχικό σύστημα της Ευρώπης το μεσαίωνα.

Οι βασάλοι με την τελετή της περιβολής, που επισημοποιούσε τη σχέση τους με τον ανώτερο άρχοντα, έπαιρναν φέουδα και ορκίζονταν πίστη, υποταγή και παροχή ορισμένων υπηρεσιών στους ανώτερους άρχοντες. Οι άρχοντες με τη σειρά τους είχαν την υποχρέωση να παρέχουν στους υποτελείς προστασία και κάθε είδους βοήθεια.

Άμεσοι υποτελείς (σελ. 92)

Στη μεσαιωνική Ευρώπη, οι άμεσοι υποτελείς ήταν ανώτεροι άρχοντες ή βασιλικοί αξιωματούχοι (δούκες, κόμητες, βαρώνοι, μαρκήσιοι, ηγούμενοι), που ακολουθούσαν μετά το βασιλιά στην ιεραρχία της φεουδαρχικής κοινωνίας. Ήταν συγχρόνως και φεουδάρχες. Με την πάροδο του χρόνου η εξάρτηση από την κεντρική εξουσία εξασθένησε, μολονότι εξακολουθούσαν να δίνουν όρκο πίστης στο βασιλιά. Η πολιτική τους δύναμη αύξαινε συνεχώς και κάποιοι αναρριχήθηκαν και στο βασιλικό θρόνο, όπως ο δούκας Ούγος Καπέτος στη Γαλλία (987).

Από τους άμεσους υποτελείς εξαρτιόνταν οι κατώτεροι υποτελείς.

Κατώτεροι υποτελείς (σελ. 92)

Στο φεουδαρχικό σύστημα της μεσαιωνικής Ευρώπης, ήταν κατώτεροι άρχοντες που εξαρτιόνταν από τους άμεσους υποτελείς (ανώτερους άρχοντες). Έπαιρναν επίσης γαίες, ως αντάλλαγμα για τις υπηρεσίες τους και είχαν την προστασία των ανωτέρων υποτελών. Οι ίδιοι όφειλαν σ' αυτούς πίστη, υποταγή, στρατιωτικές υπηρεσίες και τους κατέβαλλαν ορισμένα τέλη.

Ιππότες (σελ. 92)

Έφιπποι μαχητές της φεουδαρχικής κοινωνίας στη Δύση, το μεσαίωνα. Ονομάζονταν έτσι, διότι πολεμούσαν πάνω σε άλογα με βαριά επιθετικά και αμυντικά όπλα.

Αποτελούσαν κλειστή φεουδαρχική ομάδα. Δεν εργάζονταν και για να συντηρούνται ο κύριός τους (φεουδάρχης) τους παραχωρούσε ένα μικρό κτήμα με τους καλλιεργητές του. Ήταν δηλαδή οι κατώτεροι φεουδάρχες της εποχής.

Η δόξα τους ήταν πολύ μεγάλη, γιατί είχαν αφοσιωθεί σε ιδέες που η εποχή τους θεωρούσε υψηλές και θυσιάσαν και τη ζωή τους προκειμένου να τις υπηρετήσουν.

Ακολουθούσαν απαράβατες αρχές και έναν ορισμένο κώδικα συμπεριφοράς (ιπποσύνη).

Η φήμη τους ήταν τόσο μεγάλη και οι θρύλοι για τα κατορθώματά τους τόσο πολλοί, ώστε οι άρχοντες και οι βασιλιάδες θεωρούσαν τιμή τα παιδιά τους να γίνουν ιππότες.

Η Εκκλησία τους πήρε με το μέρος της και σιγά - σιγά τους έκανε στρατιώτες των σκοπών της.

Χωρικοί (σελ. 92)

Βρίσκονταν στην κατώτερη βαθμίδα της κοινωνικής πυραμίδας στο φεουδαρχικό σύστημα. Αποτελούνταν από τους ελεύθερους γεωργούς, τους παροίκους και τους δούλους.

Ασχολούνταν με τη μοναδική τότε παραγωγική εργασία, τη γεωργία. Οι ίδιοι κατασκεύαζαν και τα αναγκαία εργαλεία που χρειαζόνταν για τα κτήματα του άρχοντα. Οι χωρικοί κατασκεύαζαν επίσης τα ρούχα, τα έπιπλα, τα όπλα κλπ.

Γενικά όλοι οι χωρικοί υπάγονταν στον κύριο του φέουδου, αφού αυτός αντιπροσώπευε τη δημόσια εξουσία. Του κατέβαλλαν διάφορα τέλη και δικαιώματα για τα κτήματα που καλλιεργούσαν αλλά και για τη χρήση ορισμένων μέσων παραγωγής, όπως των μύλων. Επιπλέον, ήταν υπόχρεοι σε προσωπικές αγγαρείες, τις οποίες μπορούσαν να εξαγοράζουν.

Ελεύθεροι γεωργοί (σελ. 92)

Ανήκαν στους χωρικούς και βρίσκονταν στην κατώτερη βαθμίδα της κοινωνικής πυραμίδας στο φεουδαρχικό σύστημα.

Ήταν μικροϊδιοκτήτες γης και βρίσκονταν υπό την εξάρτηση - προστασία κάποιου άρχοντα (φεουδάρχη), στον οποίο παραχωρούσαν τη γη τους, διατηρώντας όμως το δικαίωμα να την καλλιεργούν καταβάλλοντάς του και ορισμένα τέλη. Ο άρχοντας με τη σειρά του εξασφάλιζε την παραγωγή τους από σκόπιμη καταστροφή, αρπαγή ή λεηλασία.

Διατηρούσαν την προσωπική τους ελευθερία. Ήταν οι λιγότεροι από την τάξη των χωρικών.

Πάροικοι (σελ. 92)

Ανήκαν στους χωρικούς, και βρίσκονταν στην κατώτερη βαθμίδα της κοινωνικής πυραμίδας στο φεουδαρχικό σύστημα.

Ήταν εγκατεστημένοι ως μόνιμοι καλλιεργητές σε κτήματα που δεν τους ανήκαν. Δεν μπορούσαν να εγκαταλείψουν τη γη που καλλιεργούσαν, έστω κι αν άλλαζε ο ιδιοκτήτης. Απολάμβαναν μια περιορισμένη ελευθερία, που διέφερε από περιοχή σε περιοχή. Κατέβαλλαν τέλη στο φεουδάρχη και δεν μπορούσαν να νυμφευθούν χωρίς την άδειά του.

Ήταν η πλειοψηφία των χωρικών του Μεσαίωνα.

Δούλοι (σελ. 92)

Οι δούλοι στο φεουδαρχικό σύστημα της μεσαιωνικής Ευρώπης ήταν συνήθως ξένοι, αιχμάλωτοι πολέμου ή λεηλασίας. Ανήκαν σε έναν κύριο, και δούλευαν γι' αυτόν. Δεν είχαν καμία ελευθερία και από νομική άποψη χαρακτηρίζονταν ως κινητά «αντικείμενα». Τους πρώτους αιώνες της φεουδαρχίας ζούσαν κάτω από άθλιες συνθήκες, μετά το 10ο αι. όμως ο αριθμός τους περιορίστηκε και οι συνθήκες διαβίωσής τους βελτιώθηκαν. Συνήθως τους εγκαθιστούσαν ως καλλιεργητές, όταν δεν τους χρησιμοποιούσαν σε ειδικά καθήκοντα (εξειδικευμένοι τεχνίτες).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

ΟύγοςΚαπέτος(σελ. 93)

(περ. 938 - 996). Βασιλιάς της Γαλλίας (987 - 996), ιδρυτής της δυναστείας των Καπετιδών. Διαδέχθηκε στο θρόνο το Λουδοβίκο Ε', τελευταίο εκπρόσωπο της δυναστείας των Καρολιδών. Ήταν γιος του δούκα της Φραγκίας και κόμη του Παρισιού Ούγου του Μεγάλου. Απ' αυτόν κληρονόμησε τους τίτλους και τα φέουδα. Το 958 υπερασπίστηκε με επιτυχία το Παρίσι, που το πολιορκούσε ο Γερμανορωμαίος αυτοκράτορας Όθων Β'. Μολονότι ήταν υποτελής στο βασιλιά των Δυτικών Φράγκων (Γαλλίας) Λοθάριο Α', κατόρθωσε να ενισχύσει το κύρος του απέναντι στο θρόνο και να αναγνωριστεί ως επικυρίαρχος πολλών φεουδαρχών του βασιλείου. Για να το πετύχει αυτό συνεργάστηκε με τους δούκες της Ακουϊτανίας και της Νορμανδίας. Τον υποστήριξε επίσης ο αρχιεπίσκοπος της Ρενς Ανταλμπερόν. Ο Ούγος Καπέτος εκμεταλλεύτηκε τη γενική δυσάρεσκεια που είχαν προκαλέσει οι ενέργειες και οι χειρισμοί του Λουδοβίκου Ε' και έγινε ο ουσιαστικός ρυθμιστής της κατάστασης στη Δυτική Φραγκία. Το 987 μετά το θάνατο του Λουδοβίκου Ε' εκλέχτηκε από τη συνέλευση των μεγάλων τιμαριούχων (φεουδαρχών) βασιλιάς των Δυτικών Φράγκων.

Στη διάρκεια της βασιλείας του πέτυχε να ανεβάσει το κύρος του βασιλικού θεσμού και να περιορίσει τις ανεξέλεγκτες εξουσίες των τοπαρχών της χώρας. Όταν πέθανε το 996, τον διαδέχθηκε ο γιος του Ροβέρτος.

Γουλιέλμος ο Κατακτητής (σελ. 93)

(1023 - 1087). Δούκας της Νορμανδίας και βασιλιάς της Αγγλίας (1066 - 1087). Υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους στρατιωτικούς και πολιτικούς ηγέτες του Μεσαίωνα. Ήταν γιος του δούκα της Νορμανδίας Ροβέρτου Α', τον οποίο διαδέχθηκε. Αντιμετώπισε νικηφόρα πολλές συνωμοσίες εναντίον του και αναδείχθηκε ο ισχυρότερος φεουδάρχης της Γαλλίας.

Το 1051 ο θείος του, άτεκνος βασιλιάς της Αγγλίας Εδουάρδος, του υποσχέθηκε διαδοχή στο θρόνο, αλλά λίγο πριν πεθάνει όρισε ως διάδοχό του το γαμπρό του Χάρολντ Β'. Τότε ο Γουλιέλμος (Σεπτ. 1066) αποβιβάστηκε στην Αγγλία, νίκησε τον Χάρολντ και στέφθηκε βασιλιάς.

Στην Αγγλία αντιμετώπισε πολλές τοπικές εξεγέρσεις με σκληρά μέτρα: δήμευση περιουσιών (που τις μοίραζε στους Νορμανδούς ακολούθους του) και με την οικοδόμηση κάστρων σε όλη την Αγγλία. Έτσι εισήγαγε το φεουδαρχικό σύστημα στην Αγγλία. Ως το 1071 είχε συντελεστεί σταδιακά η υποταγή της Αγγλίας και η αγγλοσαξωνική αριστοκρατία είχε αντικατασταθεί από Νορμανδούς φεουδάρχες.

Το 1086, προκειμένου να συγκεντρώσει χρήματα για να αντιμετωπίσει την επίθεση του

Δανού βασιλιά Κανούτου Β', συνέλαβε την ιδέα της σύνταξης ενός κτηματολογίου, του γνωστού ως "Domesday Book", που αποτελεί την πρώτη ευρωπαϊκή απογραφή κατοίκων και γης.

Ο Γουλιέλμος Α' ως κατακτητής της Αγγλίας εισήγαγε σ' αυτήν νορμανδικά πρότυπα και σημάδεψε την κοινωνία της στους τομείς της διοίκησης, της οικονομίας και του πολιτισμού και περισσότερο την αγγλική γλώσσα και αρχιτεκτονική.

Πέθανε το 1087 αφήνοντας ως διάδοχό του στην Αγγλία τον τριτότοκο γιο του Γουλιέλμο Β' και στη Νορμανδία τον πρωτότοκο γιο του Ροβέρτο Β'.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ (ΕΙΚΟΝΕΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΛΠ)

► 1) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: «Μου λείπουν τα απαραίτητα» (σελ. 91)

Ερώτηση: Για ποιο λόγο το συγκεκριμένο άτομο ζητά την προστασία του γαιοκτήμονα; Ποια βασική ιδιότητα έπρεπε να έχει ένα άτομο για να τεθεί κάτω από προστασία;

Το κείμενο είναι απόσπασμα από γραπτή συμφωνία μεταξύ ενός φτωχού και ενός πλούσιου άρχοντα. Το συγκεκριμένο άτομο ζητούσε την προστασία του γαιοκτήμονα, επειδή του έλειπαν τα αναγκαία για την επιβίωσή του και ένιωθε ανασφάλεια. Ως αντάλλαγμα υποσχόταν τιμή και υπηρεσίες.

Για να έχει ένα άτομο το δικαίωμα να ζητήσει προστασία, έπρεπε να είναι ελεύθερος (όχι δούλος ή δουλοπάροικος).

► 2) ΕΙΚΟΝΑ: «Ο μαγικός χαρακτήρας της περιβολής» (σελ. 91)

Ερώτηση: Να επισημάνετε και να εξηγήσετε τους συμβολισμούς.

Παρατηρώντας την εικόνα αυτή διαπιστώνουμε ότι έχει κάποια στοιχεία εξωπραγματικά (μαγικά). Βλέπουμε έναν φεουδάρχη να κάθεται στο θρόνο πλαισιωμένος από τους αυλικούς του. Η παρουσία τους λειτουργεί ως μαρτυρία στην τελετή της περιβολής. Μπροστά του στέκεται όρθιος ένας από τους υποψήφιους υποτελείς με 5 (πέντε) βραχίονες. Ενωμένοι οι δύο από τους βραχίονές του πιάνουν τα χέρια του κυρίου του, κίνηση που συμβολίζει τη σύνδεση μεταξύ άρχοντα και υποτελούς. Ο βραχίονας μπροστά δείχνει τα στάχυα, και συμβολίζει το αγαθό που του παραχωρείται, δηλαδή το φέουδο. Ο άλλος βραχίονας που στρέφεται προς το μάγουλο, υποδηλώνει τον ασπασμό που δινόταν στην τελετή της περιβολής και συμβόλιζε το δεσμό φιλίας. Ο πέμπτος βραχίονας, προς τα πίσω δείχνει τη λειψανοθήκη και υποδηλώνεται ο όρκος πίστης που δινόταν από τον υποτελή στον άρχοντα.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. **Να συντάξετε γλωσσάριο με όρους σχετικούς με την κοινωνική δομή της μεσαιωνικής Ευρώπης.**

Βλέπε ανωτέρω: ανάπτυξη όρων

2. **Να συγκρίνετε την κοινωνική δομή του Βυζαντίου και της δυτικής Ευρώπης την περίοδο αυτή (8ο - 10ο αι.).**

ΔΥΣΗ	ΒΥΖΑΝΤΙΟ	
Αυτοκράτορας	Αυτοκράτορας	
	ΥΠΑΙΘΡΟΣ	ΠΟΛΕΙΣ
Ανώτεροι άρχοντες	"δυνατοί" (αριστοκρατία γης)	Ευγενείς (αριστοκρατία Αξιωματών)
Κατώτεροι υποτελείς		Μεσαία τάξη (έμποροι, βιοτέχνες, Τραπεζίτες κλπ.)
Χωρικοί -ελεύθεροι γεωργοί- πάροικοι -δούλοι	Πένητες -ελεύθεροι γαιοκτήμονες -ακτήμονες γεωργοί -Πάροικοι-δούλοι	Δήμος (φτωχοί και άνεργοι)

Συγκρίνοντας την κοινωνική δομή του Βυζαντίου και της δυτικής Ευρώπης κατά τους αιώνες 8ο έως 10ο, διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν ορισμένες ομοιότητες αλλά και διαφορές:

Α) Ομοιότητες:

1) Στο Βυζάντιο, όπως και στη Δύση στην κορυφή της κοινωνικής ιεραρχίας βρίσκεται ο αυτοκράτορας.

2) Κάτω απ' τον αυτοκράτορα, στο Βυζάντιο βρίσκονταν οι ευγενείς, οι οποίοι διέθεταν πλούτο, αξιώματα και δύναμη. Συχνά αποτελούσαν απειλή για την κεντρική εξουσία.

Ομοίως στη δυτική Ευρώπη κάτω απ' τον αυτοκράτορα βρίσκονταν οι ανώτεροι άρχοντες και οι βασιλικοί αξιωματούχοι, που ήταν οι προνομιούχοι φεουδάρχες. Με την πάροδο του χρόνου αυξήθηκε η δύναμή τους και μερικοί αναρριχήθηκαν στο βασιλικό θρόνο.

3) Στην κατώτερη βαθμίδα της κοινωνικής πυραμίδας στην ύπαιθρο του Βυζαντίου βρίσκονταν οι αγροτικές μάζες, όπως στη Δύση οι χωρικοί. Και στις δύο περιπτώσεις οι ομάδες αυτές αποτελούνταν από τους ελεύθερους γαιοκτήμονες, που είχαν μια μικρή ιδιοκτησία και ήταν σχετικά λίγοι, και τους παροίκους, που ήταν οι περισσότεροι.

Οι πάροικοι και στο Βυζάντιο και στη Δύση ήταν εγκατεστημένοι ως μόνιμοι καλλιεργητές σε κτήματα που δεν τους ανήκαν. Δεν μπορούσαν να εγκαταλείψουν τη γη έστω κι αν άλλαζε ο ιδιοκτήτης. Κατέβαλλαν τέλη στο γαιοκτήμονα ή στο φεουδάρχη αντίστοιχα. Απολάμβαναν μια περιορισμένη ελευθερία.

4) Και στο Βυζάντιο και στη Δύση υπήρχαν δούλοι, που κατατάσσονται κι αυτοί στην κατώτερη βαθμίδα της κοινωνικής πυραμίδας. Ήταν συνήθως ξένοι, αιχμάλωτοι πολέμου ή λεηλασίας.

B) Διαφορές:

1) Στο Βυζάντιο υπάρχει διαφορετική κοινωνική διαστρωμάτωση στην ύπαιθρο και στις πόλεις.

2) Στην ύπαιθρο, στο μεταίχμιο από τον 8ο προς τον 9ο αι. άρχισε να σχηματίζεται μια αριστοκρατία της γης (επαρχιακή), ενώ στις πόλεις υπήρχε η αριστοκρατία των αξιωμάτων (αστική). Στα τέλη του 10ου αι. οι δύο ομάδες αριστοκρατίας συνήθιζαν να συνδέονται με επιγαμίες και συγχωνεύτηκαν σε ενιαία τάξη. Είναι οι "δυνατοί", η νέα αριστοκρατία του Βυζαντίου.

3) Από τις αρχές του 9ου αι. οι πόλεις του Βυζαντίου αρχίζουν να αναπτύσσονται και η οικονομία γίνεται αστική με την ανάπτυξη του εμπορίου, της βιοτεχνίας και των χρηματιστικών επιχειρήσεων (:τράπεζες κλπ.). Έτσι δημιουργείται η μεσαία τάξη, που την αποτελούν οι επιχειρηματίες, οι έμποροι, οι βιοτέχνες, οι ναύκληροι και οι τραπεζίτες. Στη Δυτική Ευρώπη όμως δεν υπάρχει αστική οικονομία την ίδια περίοδο. Ως αντίστοιχη κοινωνική τάξη θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε στη Δύση τους κατώτερους υποτελείς, αλλά όχι με την ίδια οικονομική δραστηριότητα.

4) Στην κατώτερη κοινωνική τάξη στο Βυζάντιο υπάρχει διαφοροποίηση στον πληθυσμό της υπαίθρου και των πόλεων. Στην ύπαιθρο βρίσκονται οι αγροτικές μάζες (πένητες), ενώ στις πόλεις ο δήμος.

α) Ύπαιθρος: Στους πένητες εκτός από τους ελεύθερους γαιοκτήμονες και τους παροίκους, υπήρχαν και οι ακτήμονες γεωργοί, που δεν είχαν δικά τους κτήματα, αλλά μίσθωναν γη για καλλιέργεια. Στη Δύση δεν υπήρχε κάτι ανάλογο.

β) Πόλεις: Ο δήμος αποτελείται από πολυάριθμες μάζες φτωχών, που εργάζονται περιστασιακά ή είναι άνεργοι. Στη Δυτική Ευρώπη δεν υπάρχει αντίστοιχο φαινόμενο την ίδια περίοδο. Η κύρια παραγωγική εργασία ήταν η αγροτική.

5) Στο Βυζάντιο οι δεσμοί των πολιτών με το κράτος (κεντρική εξουσία) ήταν ισχυροί, ενώ στη Δύση χαλαροί, καθώς η κάθε κοινωνική ομάδα εξαρτιόταν άμεσα από την ανώτερή της (αλυσιδωτή εξάρτηση).

3. Να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές του συστήματος της Δυτικής Φεουδαρχίας με το βυζαντινό θεσμό της Πρόνοιας.

Συγκρίνοντας τους δύο θεσμούς διαπιστώνουμε ότι παρουσιάζουν ορισμένες ομοιότητες και ορισμένες διαφορές μεταξύ τους:

A) Ομοιότητες:

1) Και οι δύο θεσμοί (Πρόνοια - Φεουδαρχία) καθιερώθηκαν όταν υπήρχαν εξωτερικοί κίνδυνοι: Στο Βυζάντιο ο θεσμός της Πρόνοιας καθιερώθηκε την εποχή των Κομνηνών, όταν απειλείτο από τους Νορμανδούς, τους Κουμάνους, τους Πατζινάκες και τους Σελτζούκους Τούρκους. Στη Δύση, μετά τις βαρβαρικές επιδρομές και την κατάλυση του ρωμαϊκού κράτους.

2) Και στις δύο περιπτώσεις ο αυτοκράτορας χρειάστηκε στρατιωτική υποστήριξη από τους ευγενείς.

3) Και στα δύο συστήματα παραχωρούνταν γαίες από τον αυτοκράτορα στους ευγενείς, ως αντάλλαγμα για τις υπηρεσίες που προσέφεραν (:στρατιωτικές).

4) Και οι προνοϊάριοι και οι φεουδάρχες συμμετείχαν στον πόλεμο επικεφαλής του στρατού της περιοχής τους.

5) Και οι προνοϊάριοι και οι φεουδάρχες αποτελούσαν την άρχουσα τάξη της εποχής τους.

4) Συμπίπτουν χρονικά τον 11ο και το 12ο αι.

Β) Διαφορές:

1) Στο Βυζάντιο αυτός που παραχωρεί τις γαίες είναι το ίδιο το κράτος, ενώ στο φεουδαρχικό σύστημα κάποιος άρχοντας.

2) Ο κάτοχος της Πρόνοιας είχε άμεσες υποχρεώσεις στο κράτος (υπεράσπιση, άμυνα), ενώ ο κάτοχος του φέουδου, έχει άμεσες υποχρεώσεις σ' έναν ανώτερό του άρχοντα.

3) Οι Πρόνοιες δε μεταβιβάζονταν, ούτε κληρονομούνταν. Ήταν παραχωρημένες στους προνοϊάριους, αλλά δεν τους ανήκαν. Αντίθετα, τα φέουδα ανήκαν στους φεουδάρχες και από τον 10ο αι. έγιναν κληρονομικά.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι ήταν η φεουδαρχία, πότε επικράτησε και ποια συνέπεια είχε;

Η φεουδαρχία ήταν ένα σύστημα πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης που εφαρμόστηκε στη Δύση. Επικράτησε από τον 8ο μέχρι το 13ο αι., οπότε άρχιζε να παρακμάζει. Η εξάπλωσή της δεν έγινε σε όλη την Ευρώπη ούτε με τον ίδιο τρόπο ούτε με τον ίδιο ρυθμό.

Η φεουδαρχία είχε ως συνέπεια τον κατακερματισμό της κρατικής εξουσίας σε μικρότερα ή μεγαλύτερα φέουδα, που αποτελούσαν συχνά πραγματικές ηγεμονίες. Από τις ηγεμονίες αυτές συγκροτήθηκαν αργότερα ενιαίες επικράτειες που ως ένα βαθμό αντιστοιχούν στα σημερινά κράτη της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Γερμανίας.

2. Κάτω από ποιες συνθήκες διαμορφώθηκε το σύστημα της φεουδαρχίας στην Ευρώπη;

Το σύστημα αυτό διαμορφώθηκε κάτω από τις εξής συνθήκες:

1) Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα η οικονομία ήταν αγροτική. Επομένως επιδιωκόταν η απόκτηση όλο και περισσότερης γης, γιατί αυτό εξασφάλιζε δύναμη και πλούτο.

2) Οι βαρβαρικές επιδρομές στην Ευρώπη και η κατάλυση του δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους προκάλεσαν ανασφάλεια στους Ευρωπαίους και πολλοί ελεύθεροι άνθρωποι άρχισαν να αναζητούν την προστασία των ισχυρών γαιοκτημόνων, οι οποίοι τους την παρείχαν, αφού εξασφάλιζαν κάποια ανταλλάγματα. Οι μεγαλογαιοκτήμονες εξαρτιόνταν απ' το βασιλιά, ο οποίος τους είχε ανάγκη και στηριζόταν σ' αυτούς, γι' αυτό τους παραχωρούσε γαίες και προνόμια. Έτσι δημιουργήθηκε ένα σύστημα αλυσιδωτής εξάρτησης μεταξύ των κοινωνικών ομάδων.

3) Κατά τον 8ο αι., και ιδιαίτερα μετά την κατάρρευση των Μεροβιγγείων εξασθένησε και κατακερματίστηκε η κρατική εξουσία.

3. Ποια ήταν τα κυριότερα χαρακτηριστικά της φεουδαρχίας;

Στη φεουδαρχική κοινωνία ο βασιλιάς στηριζόταν στους βασιλικούς αξιωματούχους και σε άλλους ισχυρούς γαιοκτήμονες. Σ' αυτούς παραχωρούσε γαίες και προνόμια, δηλαδή δημόσια εξουσία. Ήταν οι άμεσα υποτελείς του και έπρεπε να του είναι πιστοί και να του προσφέρουν υπηρεσίες (π.χ.: στρατό).

Οι ανώτεροι άρχοντες παραχωρούσαν σε άλλους ευνοούμενους υποτελείς (βασάλους) γαίες, δηλαδή φέουδα και απαιτούσαν πίστη, υποταγή και παροχή ορισμένων υπηρεσιών. Οι ίδιοι υποχρεώνονταν να τους προστατεύουν και να τους βοηθούν. Η σχέση αυτή μεταξύ άρχοντα και υποτελούς επισημοποιόταν με τη λεγόμενη «τελετή της περιβολής». Μετά από αυτή άρχιζε να ισχύει το φεουδαρχικό συμβόλαιο, που καθόριζε τις αμοιβαίες υποχρεώσεις και δικαιώματα.

Φέουδα κατείχαν επίσης και οι εκκλησιαστικοί άρχοντες.

Έτσι σε μία φεουδαρχική κοινωνία, στην κορυφή της ιεραρχίας βρισκόταν ο βασιλιάς και ακολουθούσαν οι άμεσοι υποτελείς, από τους οποίους εξαρτιόνταν οι κατώτεροι υποτελείς. Στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας βρίσκονταν οι χωρικοί, που αποτελούνταν από τους ελεύθερους γεωργούς, τους παροίκους και τους δούλους. Όλοι οι χωρικοί υπάγονταν στον κύριο του φέουδου (φεουδάρχη) και του κατέβαλλαν διάφορα τέλη.

Στην τάξη των ευγενών ανήκαν και οι ιππότες, που συγκροτούσαν κλειστή φεουδαρχική ομάδα

4. Τι ήταν η τελετή της περιβολής;

Βλέπε: ανάπτυξη όρων

5. Ποιες μεταρρυθμίσεις του Καρλομάγνου επιτάχυναν την εξέλιξη της φεουδαρχίας;

Οι μεταρρυθμίσεις του Καρλομάγνου που επιτάχυναν την εξέλιξη της φεουδαρχίας ήταν αυτές που έγιναν στο στρατό και στη διοίκηση.

α) Ο στρατός από αυτοκρατορικός έγινε φεουδαρχικός: Παλαιότερα αποτελούνταν από ελεύθερους αγρότες και είχε ως αρχηγό τον αυτοκράτορα. Με τη μεταρρύθμιση του Καρλομάγνου, συγκροτείτο από το κάθε φέουδο και είχε ως αρχηγό το φεουδάρχη.

Η μεταρρύθμιση αυτή έγινε επειδή γίνονταν συνεχώς πόλεμοι και είχε αυξηθεί το κόστος του στρατιωτικού εξοπλισμού. Γι' αυτό ο Καρλομάγνος στηρίχθηκε στους ευγενείς (βασιλικούς αξιωματούχους) και στους άλλους ισχυρούς γαιοκτήμονες.

Οι φεουδάρχες συγκροτούσαν στρατό απ' την περιοχή τους και συμμετείχαν στον πόλεμο με τους ανθρώπους τους παρέχοντας και τον εξοπλισμό τους.

β) Διοικητική αλλαγή: Ο Καρλομάγνος είχε δημιουργήσει ένα πολύ εκτεταμένο κράτος. Για να ενισχύσει τη διοίκησή του, το χώρισε σε 200- 300 κομητείες (;μεγάλες διοικητικές περιφέρειες). Σε κάθε κομητεία διόριζε έναν κόμητα για να τη διοικεί και του παραχωρούσε αυτοκρατορικές γαίες, από τα έσοδα των οποίων αμειβόταν ο ίδιος και οι υποτελείς του για τις υπηρεσίες που του προσέφεραν. Συνήθως ως κόμητες διορίζονταν άτομα που ανήκαν στην τοπική αριστοκρατία και διέθεταν περιουσία (εκτάσεις γης). Στα πρόσωπα αυτά έδωσε δημόσια εξουσία, να διοικούν δηλαδή την περιφέρειά τους, να εισπράττουν φόρους, να αποδίδουν δικαιοσύνη, να εφαρμόζουν τους νόμους του αυτοκράτορα κλπ.

Οι κόμητες συγκροτούσαν στρατό απ' την περιφέρειά τους και με τη σειρά τους παραχωρούσαν στους πολεμιστές τους μια περιοχή για να έχουν τα αναγκαία για τον πολεμικό εξοπλισμό τους. Έτσι αυτές οι μεταρρυθμίσεις επιτάχυναν την εξέλιξη της φεουδαρχίας.

II. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

1. Πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές (11ος - 15ος αι.)

Περίληψη

α. Οικονομικές Μεταβολές

• Μεταβολές στην ύπαιθρο και δημογραφικές εξελίξεις

Από τον 11ο αι. άρχισαν να συντελούνται πολύ σημαντικές μεταβολές στην ύπαιθρο της Δυτικής Ευρώπης. Οι μεταβολές αυτές ήταν οικονομικές και δημογραφικές. Οι οικονομικές σχετίζονται με την αύξηση της γεωργικής παραγωγής, ενώ οι δημογραφικές με τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού (11ος - 13ος αι.).

β. Η ανάπτυξη των πόλεων

Την ίδια εποχή εξελίσσονται και οι πόλεις της Δυτικής Ευρώπης. Ιδρύονται νέες και επεκτείνονται οι παλιές. Οι πόλεις αποτελούσαν κέντρα εμπορίου, βιοτεχνίας, τραπεζικών εργασιών και τεχνολογίας. Ο πληθυσμός τους αυξήθηκε και αποτέλεσε την εργατική δύναμη των βιοτεχνιών, που μεταφέρθηκαν πλέον σ' αυτές. Οι τεχνικές εξελίξεις (χρήση νερόμυλου και ανεμόμυλου) διαδραμάτισαν αποφασιστικό ρόλο στην εξέλιξη των αστικών κέντρων.

Πολύ σημαντική μεταβολή στις πόλεις, στο διάστημα αυτό, ήταν η παραχώρηση "**Χαρτών Ελευθεριών**", δηλαδή οικονομικών και διοικητικών προνομίων. Με τα προνόμια αυτά οι πόλεις έγιναν αυτόνομες και διοικούταν από τους ευγενείς και τους αστούς. Στα δημοτικά συμβούλια συμμετείχαν και εκπρόσωποι επαγγελματιών συντεχνιών.

γ. Το εμπόριο

Η αύξηση του πληθυσμού και της παραγωγής συνέβαλε αποφασιστικά στην αναβίωση του εμπορίου. Οι παράγοντες που ευνόησαν την ανάπτυξή του ήταν: 1) η εφαρμογή της νέας ναυτικής τεχνολογίας, 2) η κατασκευή νέων δρόμων, 3) η καθιέρωση του θεσμού των εμποροπανηγύρεων, 4) η ίδρυση νέων εμπορικών πόλεων και η αναβίωση παλιών, 5) η ίδρυση εμπορικών σταθμών στη Μεσόγειο, 6) η συγκρότηση "**Ενώσεων**" εμπόρων και εμπορικών πόλεων, για την καλύτερη προστασία των συμφερόντων τους, 7) η χρήση του νομίσματος και των συναλλαγματικών στις συναλλαγές.

δ. Η κοινωνία

Η οικονομική ανάπτυξη που παρατηρήθηκε από τον 11ο έως τον 13ο αι., οδήγησε στην ακμή του φεουδαρχικού συστήματος. Όμως οι αλλαγές στην οικονομία και στην ανάπτυξη των πόλεων, είχαν επιπτώσεις στις κοινωνικές σχέσεις και στη δομή της πολιτικής εξουσίας.

α) Στις κοινωνικές σχέσεις: 1) Οι δουλοπάροικοι μπορούσαν να χειραφετούνται εξαγοράζοντας τις οικονομικές υποχρεώσεις τους προς τους γαιοκτήμονες, 2) οι ελεύθεροι

χωρικοί εγκατέλειπαν την ύπαιθρο και αναζητούσαν εργασία στις πόλεις και 3) δημιουργήθηκε η αστική τάξη από τους εμπόρους, τους βιοτέχνες και τους τραπεζίτες.

β) Στην πολιτική: 1) Η αστική τάξη πέτυχε τον περιορισμό των φεουδαρχικών δικαιωμάτων και τη συμμετοχή της στη διακυβέρνηση των πόλεων. 2) Η ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και η ευρεία χρήση του νομίσματος (εκχρηματισμός της οικονομίας) οδήγησαν στην κρίση του φεουδαρχικού συστήματος, διότι η γη, έπαψε να είναι το μοναδικό μέτρο κάθε αξίας.

ε. Η κρίση του μεσαιωνικού κόσμου

Από τα μέσα του 13ου αι. έως τα μέσα του 15ου η Ευρώπη εισέρχεται σε μια μεταβατική περίοδο, από το μεσαίωνα στους νέους χρόνους. Κατά την περίοδο αυτή παρατηρείται μια γενικότερη κρίση, καθώς: 1) αυξήθηκε πολύ ο πληθυσμός, 2) οι καλλιεργούμενες εκτάσεις δεν επαρκούσαν για την κάλυψη των αναγκών διατροφής, 3) επικράτησαν δυσμενείς καιρικές συνθήκες, 4) ενέσκησαν επιδημίες, όπως η μαύρη πανώλη και 5) άρχισαν πάλι οι μακροχρόνιοι αιματηροί πόλεμοι (όπως ο εκατονταετής μεταξύ Αγγλίας - Γαλλίας), με αποτέλεσμα να προκληθεί μεγάλη δημογραφική και οικονομική φθορά.

Τα φαινόμενα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα: 1) την εγκατάλειψη της υπαίθρου, 2) τη μείωση του πληθυσμού και 3) την επιβολή πρόσθετης φορολογίας στους χωρικούς από τους φεουδάρχες, για να καλύψουν τις έκτακτες δαπάνες και τα έσοδά τους.

Η κατάσταση αυτή προκάλεσε την αντίδραση και των χωρικών και των αστών. Εκδηλώθηκαν πολλές εξεγέρσεις με γενικό αίτημα τη μείωση των προνομίων και των αυθαιρεσιών των ευγενών. Οι εξεγέρσεις καταπνίγηκαν με βιαιότητα, εξέφραζαν όμως τη γενικότερη κρίση του φεουδαρχικού συστήματος.

στ. Τα ευρωπαϊκά κράτη

Από τον 11ο αι. έως τον 15ο στη Γερμανία, Αγγλία και Γαλλία άρχισαν ορισμένες διαφοροποιήσεις στην οργάνωση της πολιτικής εξουσίας. Στα κράτη αυτά δημιουργήθηκαν νέοι θεσμοί διακυβέρνησης: α) η **Δίαιτα**, στη Γερμανία, β) οι **Γενικές Τάξεις**, στη Γαλλία και γ) το **Κοινοβούλιο** στην Αγγλία, στους οποίους συμμετείχαν πλέον επίσημα και οι αστοί. Συγκεκριμένα:

α) Στη Γερμανία, που ήταν χωρισμένη σε πολλά κρατίδια, οι **εκλέκτορες** ευνόησαν τη δημιουργία του θεσμού της **περιφερειακής Δίαιτας**, που ήταν ένα είδος Κοινοβουλίου, στο οποίο συμμετείχαν αντιπρόσωποι των ευγενών, του κλήρου και των αστών. Αργότερα συγκροτήθηκε μια **κεντρική Δίαιτα** για όλη την αυτοκρατορία.

β) Στην Αγγλία, που αντιμετώπιζε σοβαρά εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα, οι ευγενείς εκμεταλλεύτηκαν τη δυσарέσκεια εναντίον του βασιλιά και επέβαλαν περιορισμούς στη βασιλική εξουσία. Αυτό έγινε με την παραχώρηση του **Μεγάλου Χάρτη Δικαιωμάτων (1215)** από το βασιλιά Ιωάννη Α΄ Ακτήμονα. Λίγο αργότερα η μοναρχία δέχτηκε τη συγκρότηση ενός **Κοινοβουλίου**, όπου συμμετείχαν αντιπρόσωποι ευγενών, κλήρου και αστών.

γ) Στη Γαλλία ο βασιλιάς ισχυροποίησε την εξουσία του και επιβλήθηκε στους φεουδάρχες με τη δημιουργία αντιπροσωπευτικών θεσμών. Οι κυριότεροι ήταν η **Συνέλευση των Γενικών Τάξεων**, όπου συμμετείχαν ευγενείς, κλήρος και αστοί.

Παράλληλα με αυτές τις αλλαγές, δημιουργήθηκαν και νέα κράτη στην περιφέρεια της Δυτικής Ευρώπης.

ζ. Η Εκκλησία και η σύγκρουσή της με την κοσμική εξουσία

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, που ήταν μία από τις κυριότερες εξουσίες της μεσαιωνικής ζωής, συγκρούστηκε αρχικά με το γερμανό αυτοκράτορα και αργότερα με τους Γάλλους βασιλείς, αντιδρώντας στον έλεγχο που προσπάθησε να της επιβάλει η κοσμική εξουσία.

α) Στη Γερμανία: δημιουργήθηκε η "**έριδα της περιβολής**", η οποία ήταν μακροχρόνια και έληξε με συμβιβασμό (**Συμφωνία της Βορμς, 1122**). Η έριδα αυτή άρχισε όταν ο πάπας απαγόρευσε την **κοσμική περιβολή**, δηλαδή την απονομή των εκκλησιαστικών δικαιωμάτων και τον διορισμό των επισκόπων από τον αυτοκράτορα.

β) Στη Γαλλία ο βασιλιάς έχοντας την υποστήριξη των Γενικών Τάξεων, νίκησε τον πάπα, αναγκάζοντάς τον να μεταφέρει την έδρα του από τη Ρώμη στην **Αβινιόν** (όπου έμεινε για 70 χρόνια).

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία την εποχή αυτή παρουσίασε φαινόμενα διαφθοράς, με αποτέλεσμα να διατυπώνεται έντονα το αίτημα για θρησκευτική μεταρρύθμιση.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Οικονομικές Μεταβολές

► Μεταβολές στην ύπαιθρο και δημογραφικές εξελίξεις

- Από **11ο αι.** → Αύξηση γεωργικής παραγωγής.
- Παράγοντες που ευνόησαν την αύξηση της παραγωγής:
 - 1) οι τεχνικές καινοτομίες στη γεωργία
 - 2) η καθιέρωση **τριζωνικής καλλιέργειας**
 - 3) η επέκταση καλλιεργούμενων εκτάσεων (με εκχερσώσεις και αποξηράνσεις ελών)
 - 4) η χρήση ανεμόμυλων και νερόμυλων
- Από **11ο αι.** → ραγδαία αύξηση του πληθυσμού
- Παράγοντες που ευνόησαν την αύξηση του πληθυσμού:
 - 1) η πρόοδος στη γεωργία
 - 2) οι ηπιότερες κλιματικές συνθήκες που επικράτησαν
 - 3) η υποχώρηση των επιδημιών
 - 4) η επικράτηση στην Ευρώπη μιας περιόδου σχετικής ηρεμίας

β. Η ανάπτυξη των πόλεων

- **11ος αι.:**
 - ανάκτηση δυναμισμού των πόλεων
 - ίδρυση νέων πόλεων
 - επέκταση παλαιών έξω από τα τείχη
 - ανάπτυξη αστικών κέντρων → ανταλλαγές προϊόντων χωρικών με βιοτεχνικά είδη και εμπορεύματα
- Φαινόμενα ανάπτυξης των πόλεων:
 - 1) Πόλεις: → κέντρα εμπορίου, βιοτεχνίας, τραπεζικών εργασιών
 - 2) Αύξηση πληθυσμού
 - 3) Τεχνικές εξελίξεις (νερόμυλος, ανεμόμυλος → κινητήριες δυνάμεις)

- 4) Ανάπτυξη βιοτεχνίας: → μεταφέρεται στις πόλεις (από την ύπαιθρο έως 10ο αι.)
 ↳ βελτιώνεται σημαντικά
- Λόγοι βελτίωσης: → α) οι τεχνολογικές εξελίξεις
 ↳ β) η πολυάριθμη εργατική δύναμη στις πόλεις
- 5) Το εμπόριο
- 6) **Οι Χάρτες Ελευθεριών:** → ήταν προνόμια οικονομικά και διοικητικά
 ↳ παραχωρούνταν από τους ηγεμόνες στις πόλεις
- **Ελεύθερες ή αυτοκρατορικές κοινότητες:** οι πόλεις που τους είχαν παραχωρηθεί χάρτες ελευθεριών: → ήταν αυτόνομες
 - ↳ διοικούταν από ευγενείς και αστούς
 - ↳ είχαν **δημοτικά συμβούλια***
- *δημοτικά συμβούλια:** → συμμετείχαν ευγενείς & εκπρόσωποι επαγγελματικών συντεχνιών (εμπόρων, υφαντουργών, αρτοποιών κλπ.)

γ. Το εμπόριο

- Αύξηση πληθυσμού και παραγωγής → αναβίωση εμπορίου
 - ▶ Παράγοντες ανάπτυξης εμπορίου:
 - 1) Η εφαρμογή νέας ναυτικής τεχνολογίας
 - 2) Η κατασκευή νέων δρόμων
 - 3) Η καθιέρωση θεσμού των **εμποροπανηγύρεων** (*Φλάνδρας, Καμπανίας κλπ.*)
 - 4) Η ίδρυση νέων εμπορικών πόλεων ή αναβίωση παλιών (*Μασσαλία, Αμβούργο, Μπριζ, Κολωνία, Παρίσι, Λονδίνο*)
 - 5) Η ίδρυση εμπορικών σταθμών στη Μεσόγειο (*από εμπόρους Βενετίας, Γένουας, Πίζας*)
 - 6) Οι **ενώσεις** εμπόρων και εμπορικών πόλεων → για καλύτερη προστασία των συμφερόντων τους
 - 7) Η αύξηση της κυκλοφορίας του νομίσματος και το **χρηματοπιστωτικό σύστημα***
- * από το **13ο αι.:**
 - ↳ χρησιμοποιούνται οι συναλλαγματικές και
 - ↳ ακολουθείται η πρακτική των πιστώσεων
 - ↳ **Αργυραμοιβοί** → ανταλλάσσουν τα χρήματα στις πόλεις ή στα πανηγύρια

δ. Η κοινωνία

- **11ος - 13ος αι.:** → οικονομική ανάπτυξη → ακμή φεουδαρχικού συστήματος
- ▶ **Οι επιπτώσεις της οικονομικής ανάπτυξης στην κοινωνία:**
 - 1) Οι δουλοπάροικοι: → εξαγόραζαν τις υποχρεώσεις τους στους γαιοκτήμονες
 ↳ χειραφετούνταν
 - 2) Οι ελεύθεροι χωρικοί: → εγκατέλειπαν την ύπαιθρο και
 ↳ αναζητούσαν εργασία στις πόλεις
 - 3) Δημιουργήθηκε η **αστική τάξη** → από εμπόρους, βιοτέχνες, τραπεζίτες κλπ.
- ▶ **Οι επιπτώσεις της οικονομικής ανάπτυξης στην πολιτική:**
 - 1) Η αστική τάξη: → πετυχαίνει τον περιορισμό των φεουδαρχικών δικαιωμάτων
 ↳ ενισχύει το ρόλο της στη διακυβέρνηση των πόλεων
 - 2) Κρίση του φεουδαρχικού συστήματος.

Παράγοντες κρίσης:

- 1) η ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου
- 2) η ευρεία χρήση του χρήματος ως ανταλλακτικού μέσου
- 3) η γη έπαψε να αποτελεί το μοναδικό μέτρο κάθε αξίας

ε. Η κρίση του μεσαιωνικού κόσμου

- Μέσα **13ου αι.** → τα πρώτα συμπτώματα κρίσης του φεουδαρχικού συστήματος
- Αρχές **14ου αι.** → βαθιά κρίση φεουδαρχικού συστήματος
- Μέσα **13ου** - μέσα **15ου** → μεταβατική περίοδος Ευρώπης (από μεσαίωνα στους νέους χρόνους)

► Φαινόμενα κρίσης του μεσαιωνικού κόσμου:

- 1) αύξηση του πληθυσμού με ρυθμούς υψηλότερους από τις δυνατότητες της παραγωγής
- 2) αδυναμία κάλυψης αναγκών διατροφής (ανεπάρκεια καλλιεργήσιμων εκτάσεων)
- 3) επικράτηση δυσμενών καιρικών συνθηκών (κατά το 14ο αι.)
- 4) παρατεταμένος λιμός
- 5) μαύρη πανώλη (1345 - 1400) → πολλές ανθρώπινες απώλειες
- 6) μακροχρόνιοι και αιματηροί πόλεμοι → δημογραφική & οικονομική φθορά
ο κυριότερος: ο **εκατονταετής** (1337 - 1453) → μεταξύ Αγγλίας - Γαλλίας

► Οι επιπτώσεις της κρίσης:

- 1) Η επαρχία εγκαταλείφθηκε και ερημώθηκε
- 2) Η έλλειψη τροφίμων προκάλεσε άνοδο των τιμών και μείωση του πληθυσμού
- 3) Οι ηγεμόνες και οι φεουδάρχες → επέβαλαν πρόσθετη φορολογία στους χωρικούς
σ κ ο π ό ς:
↳ α) να καλύψουν τις έκτακτες πολεμικές δαπάνες
↳ β) να εξασφαλίσουν τα έσοδά τους

► Η αντίδραση στην κρίση

- Λαϊκή οργή - εξεγέρσεις χωρικών στην ύπαιθρο (*Γαλλία, Αγγλία, Ιταλία*)
- Εξεγέρσεις αστών στα ανεπτυγμένα αστικά κέντρα (*Φλάνδρα, Β. Ιταλία*)
– Αίτημα: → περιορισμός προνομίων και αυθαιρεσιών των ευγενών
- Οι εξεγέρσεις:
↳ καταπνίγηκαν με βιαιότητα
↳ εξέφραζαν τη γενικότερη κρίση του φεουδαρχικού συστήματος

στ. Τα ευρωπαϊκά κράτη

- **11ος αι.:** Γερμανία, Αγγλία, Γαλλία → διαφοροποιήσεις στην οργάνωση της πολιτικής εξουσίας
- Επιδίωξη ηγεμόνων → ενίσχυση της εξουσίας τους
- Δημιουργία νέων θεσμών διακυβέρνησης:
GERMANIA → **Δίαιτα**
ΑΓΓΛΙΑ → **Κοινοβούλιο**
ΓΑΛΛΙΑ → **Γενικές Τάξεις** } συμμετείχαν επίσης και οι αστοί

► ΓΕΡΜΑΝΙΑ

- Ήταν χωρισμένη σε πολλά κρατίδια

- Οι **εκλέκτορες** → ήταν δούκες ή ηγεμόνες των σπουδαιότερων κρατιδίων
 - λάμβαναν μέρος στην εκλογή του αυτοκράτορα
 - επιθυμούσαν την εξασθένηση της αυτοκρατορικής εξουσίας
 - αντιδρούσαν σε κάθε προσπάθεια δημιουργίας ενιαίου κράτους
 - ενόησαν την ανάπτυξη του θεσμού της **περιφερειακής Δίαιτας***
- ***περιφερειακή Δίαιτα:** → ήταν ένα είδος Κοινοβουλίου
 - συμμετείχαν αντιπρόσωποι: ευγενών, κλήρου, αστών
- **Κεντρική Δίαιτα:** → ήταν ένα είδος Κοινοβουλίου για όλη την αυτοκρατορία
 - συμμετείχαν αντιπρόσωποι: ευγενών, κλήρου, αστών

▶ ΑΓΓΛΙΑ:

- Αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα εξωτερικά και εσωτερικά.

α) Εξωτερικά προβλήματα:

- συνενεχείς πόλεμοι με Γαλλία
- απώλεια αγγλικών εδαφών πέρα από τη Μάγχη

β) Εσωτερικά προβλήματα:

- δυσαρέσκεια του λαού εναντίον του βασιλιά
- Οι ευγενείς, οι αστοί και ο κλήρος → επέβαλαν περιορισμούς στη βασιλική εξουσία

- **1215: Ιωάννης Α΄ Ακτήμονας:** → παραχώρησε το **Μεγάλο Χάρτη Δικαιωμάτων** (περιορίζει τη βασιλική εξουσία)
→ δέχτηκε τη συγκρότηση ενός **Κοινοβουλίου***

***Κοινοβούλιο** → αντιπρόσωποι από : ευγενείς, κλήρο, αστούς

▶ ΓΑΛΛΙΑ: → νικήτρια του εκατονταετούς πολέμου

- Ο βασιλιάς:
 - ισχυροποίησε τη μοναρχική εξουσία
 - επιβλήθηκε στους φεουδάρχες
 - συγκρούστηκε με τον πάπα
 - δημιούργησε το θεσμό της Συνέλευσης των Γενικών Τάξεων*

σ κ ο π ό ς: να μην μπορούν οι φεουδάρχες να διεκδικήσουν την εξουσία

* **Συνέλευση Γενικών Τάξεων** → συμμετείχαν αντιπρόσωποι: ευγενών, κλήρου, αστών

ζ. Η Εκκλησία και η σύγκρουσή της με την κοσμική εξουσία

• Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία:

- ήταν μία από τις κυριότερες εξουσίες της μεσαιωνικής ζωής
- αντιδρούσε στον έλεγχο που ήθελε να της επιβάλει η κοσμική εξουσία
- συγκρούστηκε:
 - α) με το γερμανό αυτοκράτορα
 - β) με τους γάλλους βασιλείς

• α) Η σύγκρουση στη Γερμανία

• **1075:** → ο πάπας απαγόρευσε την "**κοσμική περιβολή**"*

* **Κοσμική περιβολή** : η απονομή των εκκλησιαστικών δικαιωμάτων και ο διορισμός επισκόπων από τον αυτοκράτορα.

• Σύγκρουση πάπα με γερμανό αυτοκράτορα: → **έριδα της περιβολής**

• **1122** → **Κονκορδάτο ή Συμφωνία της Βορμς** → λήξη διαμάχης (συμβιβασμός)

- β) Η σύγκρουση στη Γαλλία
 - Ο βασιλιάς της Γαλλίας:
 - είχε την υποστήριξη των Γενικών Τάξεων
 - νίκησε τον πάπα
 - τον ανάγκασε να μεταφέρει την έδρα του από τη Ρώμη στη γαλλική πόλη **Αβινιόν**
- **1305 - 1377** : η παπική έδρα στην Αβινιόν → αιχμαλωσία της **Αβινιόν**
- Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία → φαινόμενα διαφθοράς και ηθικής παρακμής
- Αίτημα για θρησκευτική μεταρρύθμιση

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

"Για να εξασφαλιστεί η διατροφή του πληθυσμού, επεκτείνονται οι καλλιεργούμενες εκτάσεις με εκχερσώσεις και αποξηράνσεις ελών". (σελ. 94)

Λόγω της ραγδαίας αύξησης του πληθυσμού αναζητήθηκε νέος ζωτικός χώρος με εκχερσώσεις και αποξηράνσεις. Μάλιστα, οι γαιοκτήμονες τις ενθάρρυναν, καθώς έτσι αποκτούσαν εισοδήματα από εδάφη που μέχρι τότε δεν ήταν παραγωγικά. Για την προσέλκυση πληθυσμού παραχωρούσαν οικονομικά και διοικητικά προνόμια στους οικιστές. Πραγματοποιήθηκε δηλαδή ένας **αγροτικός εποικισμός** (:εγκατάσταση πληθυσμών σε αγροτικές περιοχές με σκοπό τη γεωργική απασχόληση). Επιπλέον οι εκχερσώσεις και οι αποξηράνσεις αποτελούν έκφραση του επεκτατικού πνεύματος που διακατέχει την Ευρώπη από τον 11ο αι. Μορφή αυτής της δυναμικής αποτελούν και οι Σταυροφορίες.

"Η ανάπτυξη του εμπορίου συνδέεται με την εφαρμογή νέας ναυτικής τεχνολογίας.."
(σελ. 95)

Στη θάλασσα το εμπόριο διεξαγόταν με γαλέρες και κόγκες (: τύπος πλοίων του Βορρά). Γύρω στο 1200 καθιερώθηκε επίσης η χρήση της πυξίδας και του πρυμναίου πηδαλίου.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Τριζωνική καλλιέργεια (σελ. 94)

Η τριζωνική καλλιέργεια ήταν μία μέθοδος καλλιέργειας της γης, που καθιερώθηκε στα μέσα του 11ου αι., στη Δυτική Ευρώπη, κατά την οποία το κάθε χωράφι χωρίζεται σε 3 ζώνες και καλλιεργείται εναλλάξ, ώστε κάθε φορά να μένει μία ζώνη χέρσα για αγρανάπαυση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ποσοτική και ποιοτική βελτίωση της παραγωγής.

Χάρτες Ελευθεριών (σελ. 95)

Τα οικονομικά και διοικητικά προνόμια που παραχωρούσαν από τους ηγεμόνες στις πόλεις της Δυτικής Ευρώπης, ιδίως στις νέες, από τον 11ο αι.

Ελεύθερες ή αυτοκρατορικές κοινότητες (σελ. 95)

Έτσι λέγονταν οι πόλεις της Δυτικής Ευρώπης, ιδίως οι νέες που ιδρύονταν, από τον 11ο αι., στις οποίες παραχωρούσαν από τους ηγεμόνες Χάρτες Ελευθεριών, δηλαδή οικονομικά και διοικητικά προνόμια. Οι πόλεις αυτές ήταν αυτόνομες και διοικούνταν από τους ευγενείς και τους αστούς. Στα δημοτικά συμβούλια συμμετείχαν, συνήθως, και εκπρόσωποι των επαγγελματικών συντεχνιών, όπως των εμπόρων, των υφαντουργών, των αρτοποιών και άλλων.

Εμποροπανηγύρεις (σελ. 95)

Εμπορικός θεσμός που καθιερώθηκε στα τέλη του 12ου αι. στη Δυτική Ευρώπη. Ήταν συγκεντρώσεις εμπόρων σε κάποια πόλη με την ευκαιρία της εορτής αγίου και διεξαγωγή εμπορίου με συμμετοχή πολλών εμπόρων από πολλές χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Αποτελούσαν μια διαρκή αγορά, όπου προσφέρονταν εμπορεύματα, γίνονταν ανταλλαγές νομισμάτων και χορηγούνταν πιστώσεις. Μεγαλύτερες εμποροπανηγύρεις ήταν της Φλάνδρας και της Καμπανίας.

Αστική τάξη (σελ. 96)

Η τάξη των εμπόρων, βιοτεχνών, τραπεζιτών και όσων ασχολούνταν με τις νέες οικονομικές δραστηριότητες στις πόλεις της Δυτικής Ευρώπης από τον 11ο αι. Οι άνθρωποι αυτοί έχοντας κοινά συμφέροντα συγκρότησαν μια νέα κοινωνική ομάδα, που επεδίωξε και πέτυχε τον περιορισμό των φεουδαρχικών δικαιωμάτων στα αστικά κέντρα και ενίσχυσε το δικό της ρόλο στη διακυβέρνηση των πόλεων.

Αργυραμοιβοί (σελ. 96)

Τραπεζίτες που αντάλλαξαν τα χρήματα στις πόλεις και στα πανηγύρια της Δυτικής Ευρώπης, με την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου από τον 11ο αιώνα.

Μαύρη πανώλη (σελ. 96)

Επιδημική αρρώστια που εισέβαλε στην Ευρώπη το 1400 και μέχρι το 1400 εξόντωσε μεγάλο μέρος του πληθυσμού της.

Εκλέκτορες (σελ. 97)

Δούκες ή ηγεμόνες των σπουδαιότερων κρατιδίων της Γερμανίας. Ονομάζονταν έτσι, επειδή λάμβαναν μέρος στην εκλογή του αυτοκράτορα. Οι εκλέκτορες επιθυμούσαν να είναι εξασθενημένη η αυτοκρατορική εξουσία, γι' αυτό αντιτάσσονταν σε κάθε προσπάθεια δημιουργίας ενός ενιαίου κράτους. Για τους ίδιους λόγους ευνόησαν την ανάπτυξη του θεσμού της περιφερειακής Δίαιτας, που ήταν ένα είδος κοινοβουλίου στο οποίο συμμετείχαν αντιπρόσωποι των ευγενών, του κλήρου και των αστών.

Δίαιτα (σελ. 97)

Νέος θεσμός διακυβέρνησης που δημιουργήθηκε από τους Εκλέκτορες των σπουδαιότερων κρατιδίων της Γερμανίας από τον 11ο αιώνα. Αρχικά συγκροτήθηκε η περιφερειακή Δίαιτα, που ήταν ένα είδος Κοινοβουλίου, στο οποίο συμμετείχαν αντιπρόσωποι των ευγενών, του κλήρου και των αστών. Αργότερα συγκροτήθηκε και μία κεντρική Δίαιτα για όλη την αυτοκρατορία με παρόμοια σύνθεση.

Μεγάλος χάρτης των Δικαιωμάτων (Magna Carta) (σελ. 97)

Κείμενο που προέβλεπε την εξασφάλιση δικαιωμάτων των κοινωνικών ομάδων (ανώτατος κλήρος, ευγενείς, αστοί, ελεύθεροι πολίτες) και περιόριζε τη βασιλική εξουσία. Υπογράφηκε και παραχωρήθηκε από τον Άγγλο βασιλιά **Ιωάννη Α΄ Ακτήμονα** το **1215** στους ευγενείς, μετά την εξέγερσή τους και την κατάληψη του Λονδίνου. Θεωρείται **η πρώτη συνταγματική πράξη στην ιστορία των λαών**. Με αυτόν κατοχυρώνονται τα δικαιώματα του ανώτατου κλήρου και των ευγενών, αλλά παράλληλα διασφαλίζονται και βασικά δικαιώματα του πολίτη.

Σύμφωνα με αυτόν:

- α) ο βασιλιάς δε μπορεί να επιβάλει φόρους χωρίς τη συγκατάθεση του Μεγάλου Συμβουλίου του Κράτους. Το Συμβούλιο αυτό το αποτελούσαν 25 βαρόνοι.
- β) Σε περίπτωση που ο βασιλιάς αρνηθεί να συμμορφωθεί, αυτόματα προκύπτει **το δικαίωμα της αντίστασης**.

γ) Κανένας πολίτης δεν επιτρέπεται να φυλακιστεί, εάν δεν προηγηθεί δίκη. Η σημασία της παραχώρησης του Μεγάλου Χάρτη Δικαιωμάτων είναι πολύ μεγάλη, διότι: είναι η πρώτη φορά που ένας μονάρχης του μεσαίωνα δέχεται να παραχωρήσει συνταγματικά δικαιώματα. Έτσι ανοίγει ο δρόμος για να επικρατήσει αργότερα το κοινοβουλευτικό σύστημα της Αγγλίας.

Συνέλευση Γενικών Τάξεων (σελ. 98)

Νέος αντιπροσωπευτικός θεσμός διακυβέρνησης, που δημιούργησε ο βασιλιάς της Γαλλίας, μετά τη νικηφόρα για τη Γαλλία λήξη του εκατονταετούς πολέμου, για να αφαιρέσει τη δυνατότητα διεκδίκησης των εξουσιών από τους ισχυρούς φεουδάρχες. Στη Συνέλευση των Γενικών Τάξεων συμμετείχαν εκπρόσωποι των ευγενών, του κλήρου και των αστών.

"Κοσμική περιβολή" (σελ. 98)

Ήταν ένα σοβαρό ζήτημα, που τον 11ο αιώνα έφερε σε σύγκρουση τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία με το γερμανό αυτοκράτορα. Αφορούσε το αν οι κοσμικοί άρχοντες (αυτοκράτορες) είχαν το δικαίωμα να απονέμουν τα εκκλησιαστικά αξιώματα και να διορίζουν τους επισκόπους. Ο γερμανός αυτοκράτορας θεωρούσε την περιβολή κληρικών ως δικαίωμα της κοσμικής εξουσίας, ενώ ο πάπας ως δικαίωμα της Εκκλησίας. Το 1075 ο πάπας απαγόρευσε την **"κοσμική περιβολή"**, γεγονός που οδήγησε σε μια μακροχρόνια διαμάχη (**"έριδα για την περιβολή"**) μεταξύ της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και του γερμανού αυτοκράτορα. Ονομάστηκε "κοσμική περιβολή", γιατί η απονομή των εκκλησιαστικών αξιωμάτων γινόταν με την τελετή της περιβολής και τον όρκο της υποτέλειας. Ο αυτοκράτορας βέβαια ήθελε να διορίζει δικούς του ανθρώπους, για να μπορεί να ελέγχει την Εκκλησία.

Κονκορδάτο ή Συμφωνία της Βορμς (1122) (σελ. 98)

Συμφωνία με την οποία έληξε η διαμάχη της περιβολής με συμβιβασμό. Η συμφωνία ικανοποιούσε και την κοσμική και την εκκλησιαστική εξουσία, όμως ουσιαστικά ωφελημένη ήταν η παπική Εκκλησία.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ιωάννης Α΄ Ακτήμων (σελ. 97)

(1167 - 1216). Βασιλιάς της Αγγλίας (1199 - 1216), τέταρτος γιος του Ερρίκου Β΄ και της Ελεονώρας της Ακουιτανίας. Ονομάστηκε "Ακτήμων" από τους συγχρόνους του, γιατί κατά τη διανομή των γαιών στους αδελφούς του ο Ιωάννης έμεινε, ως νεότερος, χωρίς γαίες. Ακριβώς το πρόβλημα της οικονομικής αποκατάστασης δημιούργησε προστριβές και πολέμους μεταξύ των αδελφών. Το 1199 ο ετοιμοθάνατος βασιλιάς Ερρίκος Β΄ τον όρισε διάδοχο του στο βασίλειο της Αγγλίας. Η βίαιη συμπεριφορά του, η υπέρμετρη φορολογία και η αυθαίρετη διοίκησή του συνέπεσαν με μια εποχή ανόδου των τιμών και οικονομικής δυσπραγίας. Όλα αυτά προκάλεσαν μεγάλη δυσaréσκεια στο λαό, την οποία εκμεταλλεύτηκαν οι ευγενείς εναντίον του. Το 1215 εξεγέρθηκαν, κατέλαβαν το Λονδίνο και επέβαλαν τους όρους του στο βασίλειο σε ένα κείμενο, γνωστό ως **Magna Carta (= Μεγάλος Χάρτης των Δικαιωμάτων)**. Ο Ιωάννης όμως παραβίασε τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των πολιτών που κατοχύρωνε η Magna Carta και τότε οι ευγενείς ανακήρυξαν βασιλιά τους το διάδοχο της Γαλλίας Λουδοβίκο Η΄ (1216). Λίγους μήνες αργότερα ο Ιωάννης πέθανε αφήνοντας στον ανήλικο διάδοχο του Ερρίκο Γ΄, ένα διαλυμένο βασίλειο.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
11ος - 13ος αι.	<ul style="list-style-type: none"> - αύξηση πληθυσμού Ευρώπης - ανάπτυξη υπαίθρου και πόλεων - ανάπτυξη βιοτεχνίας - αναβίωση εμπορίου - ακμή φεουδαρχικού συστήματος
μέσα 13ου - μέσα 15ου αι.	<ul style="list-style-type: none"> - Κρίση μεσαιωνικού κόσμου - μείωση πληθυσμού (δημογραφική φθορά) - κρίση φεουδαρχικού συστήματος - μεταβατική περίοδος Ευρώπης (μεσαιώνας → νέοι χρόνοι)
1337 - 1453	Εκατονταετής πόλεμος (Αγγλίας - Γαλλίας)
1215	Παραχώρηση του Μεγάλου Χάρτη Δικαιωμάτων από τον Ιωάννη Α΄ Ακτήμονα
1075	Απαγόρευση της "κοσμικής περιβολής" από τον πάπα
1122	Κονκορδάτο ή Συμφωνία της Βορμς
1307 - 1377	Έδρα του πάπα στην Αβινιόν της Γαλλίας ("αιχμαλωσία της Αβινιόν")

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ (ΕΙΚΟΝΕΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ Κ.Λ.Π.)

1) ΓΡΑΦΗΜΑ: "Τριζωνική Καλλιέργεια " (σελ. 94)

Ερώτηση: Μπορείτε να εξηγήσετε τι ήταν η τριζωνική καλλιέργεια και ποιο ήταν το όφελος από την εφαρμογή της;

Η τριζωνική καλλιέργεια ήταν μία μέθοδος καλλιέργειας της γης, που καθιερώθηκε στα μέσα του 11ου αι., στη Δυτική Ευρώπη, κατά την οποία το κάθε χωράφι χωρίζεται σε 3 ζώνες και καλλιεργείται εναλλάξ, ώστε κάθε φορά να μένει μία ζώνη χέρσα για αγρανά-
παιυση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ποσοτική και ποιοτική βελτίωση της παραγωγής.

Έτσι, για παράδειγμα, το πρώτο έτος καλλιεργούνταν η α΄ ζώνη με σιτάρι και η β΄ με βρώμη, ενώ η τρίτη ζώνη έμενε χέρσα. Το 2ο έτος έμενε η πρώτη χέρσα, η δεύτερη καλλιεργούνταν με σιτάρι και η τρίτη με βρώμη. Το τρίτο έτος η πρώτη ζώνη καλλιεργούνταν με βρώμη, η δεύτερη έμενε χέρσα, ενώ η τρίτη καλλιεργούνταν με σιτάρι.

Έτσι κάθε ζώνη καλλιεργούνταν με τον ίδιο σπόρο κάθε τρίτη χρονιά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η γη να ξεκουράζεται και να ανακάτ τα συστατικά της και η παραγωγή να είναι περισσότερη και καλύτερης ποιότητας, εφόσον δεν υπήρχαν λιπάσματα την εποχή εκείνη. Με αυτό τον τρόπο εξασφαλιζόταν περισσότερη και καλύτερη τροφή.

	α΄ ζώνη	β΄ ζώνη	γ΄ ζώνη
1ο έτος	σιτάρι	βρώμη	χέρσα
2ο έτος	χέρσα	σιτάρι	βρώμη
3ο έτος	βρώμη	χέρσα	σιτάρι
4ο έτος	σιτάρι	βρώμη	χέρσα

2) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Χάρτης ελευθεριών για την πόλη Σεντ - Ομέρ, 1127 " (σελ. 94)

Ερώτηση: Τι είδους προνόμια περιλαμβάνει ο χάρτης ελευθεριών της πόλης Σεντ - Ομέρ; Γιατί;

Με το χάρτη αυτό ο κόμης της Φλάνδρας παραχωρούσε στο Σεντ - Ομέρ (στο φέουδο του οποίου βρισκόταν η πόλη αυτή) προνόμια εμπορικά και οικονομικά.

Συγκεκριμένα : 1) απάλλαξε τους εμπόρους της πόλης Σεντ - Ομέρ από λιμενικά τέλη, 2) απάλλαξε όλους τους κατοίκους από τελωνειακά τέλη, 3) παραχωρούσε τα τέλη που εισέπραττε κάθε χρόνο για την αποκατάσταση των ζημιών των εμπόρων και για τη διατήρηση της συντεχνίας τους, 4) επέτρεπε στον καθένα να μπορεί να πάει στο Σεντ - Ομέρ με τα εμπορεύματά του με όποιο πλοίο ήθελε.

Ο κόμης της Φλάνδρας, παραχώρησε αυτά τα προνόμια στους κατοίκους της πόλης Σεντ - Ομέρ, θέλοντας να ανταποκριθεί στο αίτημά τους. Τα προνόμια ήταν εμπορικού χαρακτήρα, γιατί πρόκειται για εμπορικό κέντρο, που η ενίσχυσή του και η ακμή του θα απέφερε οικονομικά οφέλη και στον ίδιο. (Από τον 11ο έως το 13ο αι. η οικονομική ανάπτυξη οδήγησε σε ακμή το φεουδαρχικό σύστημα.)

3) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Χάρτης ελευθεριών για την πόλη Οσέρ, 1215 " (σελ. 94)**Ερώτηση: Τι είδους προνόμια περιλαμβάνει ο χάρτης ελευθεριών της πόλης Οσέρ;**

Ο χάρτης ελευθεριών της πόλης Οσέρ περιλαμβάνει: α) οικονομικά και β) διοικητικά προνόμια, που παραχωρήθηκαν από τον κόμη της πόλης.

α) Τα οικονομικά προνόμια ήταν: Ενοικίαση στους αστούς της Οσέρ του δικαιώματος είσπραξης των φόρων της πόλης με τα προάστειά της, για 6 χρόνια, έναντι του ποσού των δύο χιλιάδων λιρών το χρόνο.

β) Τα διοικητικά - πολιτικά προνόμια ήταν: να εκλέξει η κοινότητα της πόλης 12 αστούς και αυτοί να εκλέξουν ένα δήμαρχο. Όλοι μαζί θα διεκπεραιώσουν τις υποθέσεις της πόλης. Οφείλουν επίσης να εκλέξουν τρεις αστούς που θα είναι υπεύθυνοι για τις εξωτερικές υποθέσεις της Οσέρ.

4) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Σύσταση εμπορικής εταιρίας" (σελ. 97)**Ερωτήσεις: α) Σε τι εξυπηρετούσε τους εμπόρους η σύσταση εταιριών;****β) Στη συγκεκριμένη περίπτωση ποιο είναι το ποσοστό συμμετοχής στο εταιρικό κεφάλαιο του κάθε μέρους και ποιο το ποσοστό του κέρδους; Γιατί;**

α) Η σύσταση εμπορικών εταιριών βοήθησε τους εμπόρους στη διεύρυνση των δραστηριοτήτων τους, αφού θα είχαν στη διάθεσή τους μεγαλύτερα κεφάλαια και θα μπορούσαν ευκολότερα να καλύψουν τις τυχόν ζημιές.

β) Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο πρώτος εταίρος συμμετέχει στο εταιρικό κεφάλαιο κατά τα 2/3 ενώ ο δεύτερος εταίρος, κατά το 1/3. Παρόλα αυτά και οι δύο εταίροι λαμβάνουν το 50% από τα κέρδη. Αυτό είναι λογικό, αφού ο πρώτος είναι ασφαλής στη Μασσαλία, ενώ ο δεύτερος πέραν της προσωπικής εργασίας αναλαμβάνει και προσωπικούς κινδύνους ταξιδεύοντας, (ναυάγιο, πειρατές κλπ.).

5) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Μεγάλος Χάρτης των Δικαιωμάτων" (σελ. 98)**Ερώτηση: Πώς εξασφαλιζόνταν τα δικαιώματα των κοινωνικών ομάδων που επέβαλαν το κείμενο αυτό;**

Το 1215 ευγενείς, ανώτερος κλήρος και αστοί συνενώθηκαν και επέβαλαν στο βασιλιά της Αγγλίας Ιωάννη Α΄ Ακτήμονα να υπογράψει ένα κείμενο που διασφάλιζε τα δικαιώματά τους, γνωστό "Μεγάλος Χάρτης Δικαιωμάτων" (Magna Carta). Σύμφωνα με αυτό ο βασιλιάς ήταν υποχρεωμένος να σέβεται τα κεκτημένα δικαιώματα των ευγενών, του κλήρου, των αστών και των ελεύθερων πολιτών. Υποχρεώθηκε μάλιστα να δεχθεί ένα Συμβούλιο αποτελούμενο από 25 βαρόνους, το οποίο ουσιαστικά θα τον επιτηρούσε.

Με το κείμενο αυτό εξασφαλιζόνταν τα δικαιώματα των κοινωνικών ομάδων ως εξής:

1) Ο κλήρος: Με το άρθρο (1), που όριζε ότι η Αγγλική Εκκλησία παραμένει ελεύθερη, όλα τα δικαιώματά της και οι ελευθερίες της είναι απαραβίαστες.

2) Οι αστοί: Με το άρθρο (13), που όριζε ότι το Λονδίνο και οι άλλες πόλεις και τα λιμάνια διατηρούν τις παραδοσιακές τους ελευθερίες και τις τελωνειακές ατέλειες.

3) Οι ευγενείς: Με το άρθρο (55) που όριζε ότι οι φόροι που θεωρούνται άδικοι ή πα-

ράνομοι θα ανακαλούνται ή θα κρίνεται η νομιμότητά τους από το Συμβούλιο του Βασιλείου και με το άρθρο (61) που όριζε ότι οποιαδήποτε αντιδικία μεταξύ του βασιλιά και των βαρόνων, θα επιλύεται από το Συμβούλιο του Βασιλείου.

4) **Οι ελεύθεροι πολίτες:** Με το άρθρο (39) που όριζε ότι κανένας ελεύθερος άνθρωπος δεν επιτρέπεται να συλληφθεί ή να φυλακιστεί ή με οποιοδήποτε τρόπο να διωχθεί αυθαίρετα, εκτός αν υπάρχει νόμιμη απόφαση ή προβλέπεται από τους νόμους της χώρας.

Η μεγάλη σημασία του Μεγάλου Χάρτη των Δικαιωμάτων έγκειται στο ότι για πρώτη φορά στο Μεσαίωνα εισάγεται η ιδέα ότι η εξουσία του ηγεμόνα μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς. Θεμελιώνεται έτσι μια πολιτική κουλτούρα, περί συνταγματικής κατοχύρωσης δικαιωμάτων, που αργότερα βρήκε και άλλους μιμητές.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Να χωριστείτε σε ομάδες: Καθεμιά να αναλάβει να παρουσιάσει ένα τομέα της οικονομικής ζωής της περιόδου που εξετάζουμε: εμπορικοί δρόμοι, εμπορικά κέντρα, εμπορεύματα, εμποροπανηγύρεις, εμπορικές ενώσεις. Σήμερα γίνονται εμποροπανηγύρεις ή παρόμοιες εκδηλώσεις;

Οι εμποροπανηγύρεις

Το Μεσαίωνα, η άσκηση του εξωτερικού εμπορίου είχε πολύπλοκο χαρακτήρα. Οι έμποροι ήταν υποχρεωμένοι για λόγους ασφαλείας να διακινούνται κατά ομάδες και επειδή υπήρχαν συγκοινωνιακές δυσχέρειες γεννήθηκαν οι λεγόμενες εμποροπανηγύρεις. Αυτές γίνονταν συνήθως στη διάρκεια μεγάλων θρησκευτικών εορτών, σε τόπους που βρίσκονταν κοντά στις μεγάλες οδικές αρτηρίες. Ήταν οι κύριες εστίες του εξωτερικού εμπορίου και τα βασικά όργανα της διεθνούς οικονομικής ζωής. Ακόμη αποτελούσαν και τα μόνα μέσα για διασκέδαση, αφού σ' αυτές συνέρρεαν κάθε λογής θίασοι. Πολλοί βασιλείς υποστήριξαν τις εμποροπανηγύρεις, παραχωρώντας σ' αυτές πολλά προνόμια, όπως δική τους διοίκηση, αστυνομία, σφραγίδα και ειδικά δικαστήρια.

Οι εμποροπανηγύρεις σήμερα

Ο θεσμός των εμποροπανηγύρεων έχει επιβιώσει ως την εποχή μας. Και σήμερα εξακολουθούν να γίνονται εμποροπανηγύρεις με την ευκαιρία της εορτής κάποιου αγίου στις πόλεις και στα χωριά. Σε ένα κοντινό προς το ναό δρόμο, οι έμποροι στήνουν τους πάγκους τους και εμπορεύονται τα είδη τους.

Το μέγεθος των εμποροπανηγύρεων ποικίλει από περιοχή σε περιοχή. Υπάρχουν εμποροπανηγύρεις - περιορισμένες βέβαια- στις οποίες γίνονται και αγοραπωλησίες ζώων. Η διάρκειά τους ποικίλει από 2-3 ημέρες έως και ένα μήνα σε ορισμένες περιοχές, ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες.

Στις εμποροπανηγύρεις μπορεί κανείς να βρει μεγάλη ποικιλία ειδών και σε πολύ οικονομικές τιμές. Πολλές φορές οι τιμές δεν είναι σταθερές, αλλά διαπραγματεύονται (:παζαρεύονται).

Οι άνθρωποι και στην εποχή μας συρρέουν στις εμποροπανηγύρεις, είτε για να ψωνίσουν, είτε από περιέργεια είτε για να διασκεδάσουν.

Παρόμοιες εκδηλώσεις είναι και οι λαϊκές αγορές. Και σ' αυτές το μέγεθος ποικίλει από περιοχή σε περιοχή. Στις λαϊκές αγορές οι παραγωγοί, κατόπιν αδείας, εμπορεύονται τα προϊόντα τους, κυρίως φρούτα και λαχανικά, αλλά και άνθη και φυτά. Βρίσκει όμως κανείς σ' αυτές και ψάρια, αυγά, μέλι, κρασί, ελιές και άλλα είδη διατροφής. Σε όλες σχεδόν τις λαϊκές αγορές μπορεί κανείς να βρει επιπλέον και είδη οικιακής χρήσης και ρουχισμού σε πολύ χαμηλές τιμές.

Ο κόσμος, προτιμά τις λαϊκές αγορές και συρρέει σ' αυτές - γι' αυτό και τις συντηρεί - επειδή βρίσκει σ' αυτές φρέσκα εγχώρια προϊόντα και αναπτύσσει συχνά μια γνωριμία με τον πωλητή, που την προτιμά από το απρόσωπο στίλ των Σούπερ Μάρκετ.

2. Να συζητήσεις με τους συμμαθητές σου τις σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας στο Βυζάντιο, στη Δυτική Ευρώπη και σήμερα. Να αντλήσετε στοιχεία και από το μάθημα των Θρησκευτικών (Γ Γυμνασίου) και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (Γ Γυμνασίου). Να καταγράψετε συνοπτικά τα συμπεράσματά σας.

Εξετάζοντας τις σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας στο Βυζάντιο και στη Δυτική Ευρώπη διαπιστώνουμε τα εξής:

Η Εκκλησία και στις δύο περιπτώσεις ασκούσε έντονο α) κοινωνικό και β) πνευματικό ρόλο.

α) Κοινωνικός ρόλος: Είχε αναλάβει την κοινωνική περίθαλψη, ιδρύοντας και συντηρώντας ορφανοτροφεία, φτωχοκομεία, νοσοκομεία και άλλα ευαγή ιδρύματα.

β) Πνευματικός ρόλος: είχε αναλάβει την ίδρυση πνευματικών κέντρων (Εκκλησιαστική Ακαδημία, στο Βυζάντιο - σχολεία επισκοπικά, στη Δύση) και το ρόλο της λειτουργίας τους (προγράμματα σπουδών, βιβλία, διδασκαλία). Σημαντικότερη ήταν και η προσφορά των μοναστηριών, καθώς σ' αυτά γινόταν η αντιγραφή και σε πολλές περιπτώσεις ο σχολιασμός των έργων της κλασικής αρχαιότητας. Έτσι διασώθηκε η πολιτιστική κληρονομιά του Ελληνισμού αλλά και της Ευρώπης.

Και στις δύο περιπτώσεις η Εκκλησία ασκούσε πολιτική επιρροή (άλλοτε θετική και άλλοτε αρνητική).

Σήμερα οι σχέσεις Εκκλησίας - Κράτους είναι αλληλοεξαρτώμενες. Ο ρόλος της Εκκλησίας είναι πνευματικός και κοινωνικός. Η κοινωνική περίθαλψη όμως και η Εκπαίδευση είναι αρμοδιότητα του Κράτους και η Εκκλησία δεν ασκεί άμεση πολιτική επιρροή.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιες μεταβολές συντελέστηκαν στην ύπαιθρο της Δυτικής Ευρώπης από τον 11ο έως τον 13ο αι.;

Από τον 11ο αι. άρχισαν να συντελούνται πολύ σημαντικές μεταβολές στην ύπαιθρο της Δυτικής Ευρώπης. Οι μεταβολές αυτές ήταν οικονομικές και δημογραφικές. Οι οικονομικές σχετίζονται με την αύξηση της γεωργικής παραγωγής, ενώ οι δημογραφικές με τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού (11ος - 13ος αι.).

2. Ποιοι παράγοντες ευνόησαν την αύξηση του πληθυσμού στην Ευρώπη κατά τον 11ο έως τον 13ο αι.;

Οι παράγοντες που ευνόησαν την αύξηση του πληθυσμού στην Ευρώπη κατά τον 11ο έως τον 13ο αι. ήταν: 1) η πρόοδος στη γεωργία, 2) οι ηπιότερες κλιματικές συνθήκες που επικράτησαν, 3) η υποχώρηση των επιδημιών και 4) η επικράτηση στην Ευρώπη μιας περιόδου σχετικής ηρεμίας.

3. Ποιοι παράγοντες ευνόησαν την αύξηση της γεωργικής παραγωγής στην Ευρώπη κατά τον 11ο έως τον 13ο αι.;

Οι παράγοντες που ευνόησαν την αύξηση της γεωργικής παραγωγής ήταν: 1) οι τεχνικές καινοτομίες (τροχοφόρο άροτρο, μεταλλικό υνί κλπ.) που εφαρμόστηκαν στη γεωργία, 2) η καθιέρωση της τριζωνικής καλλιέργειας, 3) η χρήση του ανεμόμυλου και του νερόμυλου, 4) οι ηπιότερες κλιματικές συνθήκες καθώς και 5) η σχετική ηρεμία που επικράτησε στην Ευρώπη την περίοδο αυτή.

Την ίδια περίοδο παρατηρείται ραγδαία αύξηση του πληθυσμού. Για τη διατροφή του επεκτάθηκαν οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις με εκχερσώσεις και αποξηράνσεις ελών.

4. Να αναφέρετε συνοπτικά τις μεταβολές που συντελέστηκαν στις πόλεις της Δυτ. Ευρώπης από τον 11ο έως τον 15ο αι.

Από τον 11ο έως τον 15ο αι. οι πόλεις της Δυτικής Ευρώπης, μετά από μια περίοδο παρακμής, ανέκτησαν το δυναμισμό τους. Την ίδια εποχή ιδρύθηκαν πολλές νέες πόλεις και επεκτάθηκαν οι παλιές έξω από τα τείχη.

Οι πόλεις αποτελούσαν κέντρα εμπορίου, βιοτεχνίας, τραπεζικών εργασιών και τεχνολογίας. Ο πληθυσμός τους αυξήθηκε και αποτέλεσε την εργατική δύναμη των βιοτεχνιών, που μεταφέρθηκαν πλέον σ' αυτές. Οι τεχνικές εξελίξεις (χρήση νερόμυλου και ανεμόμυλου) διαδραμάτισαν αποφασιστικό ρόλο στην εξέλιξη των αστικών κέντρων.

Πολύ σημαντική μεταβολή στις πόλεις, στο διάστημα αυτό, ήταν η παραχώρηση "Χαρτών Ελευθεριών", δηλαδή οικονομικών και διοικητικών προνομίων. Με τα προνόμια αυτά οι πόλεις έγιναν αυτόνομες και διοικούσαν από τους ευγενείς και τους αστούς. Στα δημοτικά συμβούλια συμμετείχαν και εκπρόσωποι επαγγελματικών συντεχνιών.

5. Ποιοι παράγοντες συνετέλεσαν στην ανάπτυξη του εμπορίου;

Η αύξηση του πληθυσμού και της παραγωγής συνέβαλε αποφασιστικά στην αναβίωση του εμπορίου. Οι παράγοντες που ευνόησαν την ανάπτυξη του ήταν: 1) η εφαρμογή της νέας ναυτικής τεχνολογίας, 2) η κατασκευή νέων δρόμων, 3) η καθιέρωση του θεσμού

των εμποροπανηγύρεων, 4) η ίδρυση νέων εμπορικών πόλεων και η αναβίωση παλιών, 5) η ίδρυση εμπορικών σταθμών στη Μεσόγειο, 6) η συγκρότηση "Ενώσεων" εμπόρων και εμπορικών πόλεων, για την καλύτερη προστασία των συμφερόντων τους, 7) η χρήση του νομίσματος και των συναλλαγματικών στις συναλλαγές.

6. Ποιες ήταν οι επιπτώσεις της οικονομικής ανάπτυξης στις κοινωνικές σχέσεις κατά τον 11ο έως τον 13ο αι.;

Οι αλλαγές στην οικονομία και στην ανάπτυξη των πόλεων της Δυτικής Ευρώπης από τον 11ο έως το 13ο αι., είχαν επιπτώσεις στις κοινωνικές σχέσεις:

1) Οι δουλοπάροικοι μπορούσαν να χειραφετούνται εξαγοράζοντας τις οικονομικές υποχρεώσεις τους προς τους γαιοκτήμονες, 2) οι ελεύθεροι χωρικοί εγκατέλειπαν την ύπαιθρο και αναζητούσαν εργασία στις πόλεις και 3) δημιουργήθηκε η αστική τάξη από τους εμπόρους, τους βιοτέχνες και τους τραπεζίτες και γενικά όσους ασχολούνταν με τις νέες οικονομικές δραστηριότητες, καθώς τους συνδέαν κοινά συμφέροντα.

7. Ποιες ήταν οι επιπτώσεις της οικονομικής ανάπτυξης στη δομή της πολιτικής εξουσίας;

Η οικονομική ανάπτυξη των πόλεων της Δυτικής Ευρώπης από τον 11ο έως το 13ο αι., είχε επιπτώσεις στη δομή της πολιτικής εξουσίας:

1) Η αστική τάξη πέτυχε τον περιορισμό των φεουδαρχικών δικαιωμάτων και τη συμμετοχή της στη διακυβέρνηση των πόλεων. 2) Η ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και η ευρεία χρήση του νομίσματος (εκχρηματισμός της οικονομίας) οδήγησαν στην κρίση του φεουδαρχικού συστήματος, διότι η γη, έπαψε να είναι το μοναδικό μέτρο κάθε αξίας.

8. Να αναφέρετε τα κυριότερα φαινόμενα κρίσης του μεσαιωνικού κόσμου. Ποιες ήταν οι επιπτώσεις της;

Από τα μέσα του 13ου αι. έως τα μέσα του 15ου η Ευρώπη διέρχεται μια περίοδο γενικής κρίσης. Τα κυριότερα φαινόμενα αυτής ήταν: 1) ο πληθυσμός αυξήθηκε με ρυθμούς υψηλότερους από τις δυνατότητες παραγωγής, 2) οι καλλιεργούμενες εκτάσεις δεν επαρκούσαν για την κάλυψη των αναγκών διατροφής, 3) επικράτησαν δυσμενείς καιρικές συνθήκες, 4) ενέσκηψαν επιδημίες, όπως η μαύρη πανώλη και 5) άρχισαν πάλι οι μακροχρόνιοι αιματηροί πόλεμοι (όπως ο εκατονταετής μεταξύ Αγγλίας - Γαλλίας), με αποτέλεσμα να προκληθεί μεγάλη δημογραφική και οικονομική φθορά.

Τα φαινόμενα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα: 1) την εγκατάλειψη της υπαίθρου, 2) τη μείωση του πληθυσμού και 3) την επιβολή πρόσθετης φορολογίας στους χωρικούς από τους φεουδάρχες, για να καλύψουν τις έκτακτες δαπάνες και τα έσοδά τους.

Η κατάσταση αυτή προκάλεσε την αντίδραση και των χωρικών και των αστών. Εκδηλώθηκαν πολλές εξεγέρσεις με γενικό αίτημα τη μείωση των προνομίων και των αυθαιρεσιών των ευγενών. Οι εξεγέρσεις καταπνίγηκαν με βιαιότητα, εξέφραζαν όμως τη γενικότερη κρίση του φεουδαρχικού συστήματος.

9. Ποιοι νέοι θεσμοί διακυβέρνησης δημιουργήθηκαν στη Γερμανία, Αγγλία και Γαλλία από τον 11ο έως το 15ο αι.;

Από τον 11ο αι. έως τον 15ο στη Γερμανία, Αγγλία και Γαλλία άρχισαν ορισμένες διαφοροποιήσεις στην οργάνωση της πολιτικής εξουσίας. Στα κράτη αυτά δημιουργήθηκαν

νέοι θεσμοί διακυβέρνησης: α) η Δίαιτα, στη Γερμανία, β) οι Γενικές Τάξεις, στη Γαλλία και γ) το Κοινοβούλιο στην Αγγλία, στους οποίους συμμετείχαν πλέον επίσημα και οι αστοί. Συγκεκριμένα:

α) Στη Γερμανία, που ήταν χωρισμένη σε πολλά κρατίδια, οι εκλέκτορες ευνόησαν τη δημιουργία του θεσμού της περιφερειακής Δίαιτας, που ήταν ένα είδος Κοινοβουλίου, στο οποίο συμμετείχαν αντιπρόσωποι των ευγενών, του κλήρου και των αστών. Αργότερα συγκροτήθηκε μια κεντρική Δίαιτα για όλη την αυτοκρατορία.

β) Στην Αγγλία, που αντιμετώπιζε σοβαρά εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα, οι ευγενείς εκμεταλλεύτηκαν τη δυσαρέσκεια εναντίον του βασιλιά και επέβαλαν περιορισμούς στη βασιλική εξουσία. Αυτό έγινε με την παραχώρηση του Μεγάλου Χάρτη Δικαιωμάτων (1215) από το βασιλιά Ιωάννη Α΄ Ακλήμονα. Λίγο αργότερα η μοναρχία δέχτηκε τη συγκρότηση ενός Κοινοβουλίου, όπου συμμετείχαν αντιπρόσωποι ευγενών, κλήρου και αστών.

γ) Στη Γαλλία ο βασιλιάς ισχυροποίησε την εξουσία του και επιβλήθηκε στους φεουδάρχες με τη δημιουργία αντιπροσωπευτικών θεσμών. Οι κυριότεροι ήταν η Συνέλευση των Γενικών Τάξεων, όπου συμμετείχαν ευγενείς, κλήρος και αστοί.

10. Ποια ήταν η αιτία της σύγκρουσης της Εκκλησίας με την κοσμική εξουσία; Ποια έκβαση είχε η σύγκρουση στη Γερμανία και ποια στη Γαλλία;

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, που ήταν μία από τις κυριότερες εξουσίες της μεσαιωνικής ζωής, συγκρούστηκε αρχικά με το γερμανό αυτοκράτορα και αργότερα με τους Γάλλους βασιλείς, αντιδρώντας στον έλεγχο που προσπάθησε να της επιβάλει η κοσμική εξουσία.

α) Στη Γερμανία: δημιουργήθηκε η "έριδα της περιβολής", η οποία ήταν μακροχρόνια και έληξε με συμβιβασμό (Συμφωνία της Βορμς, 1122). Η έριδα αυτή άρχισε όταν ο πάπας απαγόρευσε την κοσμική περιβολή, δηλαδή την απονομή των εκκλησιαστικών δικαιωμάτων και τον διορισμό των επισκόπων από τον αυτοκράτορα.

β) Στη Γαλλία: ο βασιλιάς έχοντας την υποστήριξη των Γενικών Τάξεων, νίκησε τον πάπα, αναγκάζοντάς τον να μεταφέρει την έδρα του από τη Ρώμη στην Αβινιόν (όπου έμεινε για 70 χρόνια).

2. Ο ρόλος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και των μοναστηριών στην οργάνωση της ζωής κατά το Μεσαίωνα

Περίληψη

α. Δύναμη και επιρροή της Εκκλησίας

Ο ρόλος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και των μοναστηριών στην οργάνωση της ζωής κατά το Μεσαίωνα ήταν καθοριστικός.

Η Εκκλησία διέθετε οικονομική δύναμη και ένα οργανωμένο διοικητικό σύστημα, που της επέτρεπε να ελέγχει πνευματικά ολόκληρη την Ευρώπη.

Οι αρμοδιότητές της δεν περιορίζονταν μόνο στα θρησκευτικά ζητήματα, αλλά επεκτείνονταν και στα κοινωνικά και στα πολιτικά με τις παρεμβάσεις του πάπα.

Από το 10ο αι. δημιουργήθηκε η ανάγκη της ηθικής αναβάθμισης της Εκκλησίας. Έτσι στα μεγάλα μοναστήρια δημιουργήθηκαν νέα **μοναχικά τάγματα** για το σκοπό αυτό.

Σημαντικό γεγονός στην ανανεωτική προσπάθεια της Εκκλησίας ήταν η **Γρηγοριανή Μεταρρύθμιση**, που πραγματοποιήθηκε από τον **πάπα Γρηγόριο Ζ'** (τέλη του 11ου αι.)

Το 1233 η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία προκειμένου να αντιμετωπίσει τις αιρέσεις, θέσπισε την **Ιερή Εξέταση**, ένα ειδικό δικαστήριο που τιμωρούσε με αυστηρές ποινές όσους θεωρούσε αιρετικούς.

β. Εκκλησία και Κοινωνία

Κατά το Μεσαίωνα ήταν έντονο το θρησκευτικό στοιχείο στη ζωή των ανθρώπων. Όμως η έλλειψη πνευματικής καθοδήγησης και μόρφωσης οδήγησαν στη διαμόρφωση μιας λαϊκής θρησκευτικότητας με αποκλίσεις από τα επίσημα δόγματα. Κυριαρχούσαν επίσης οι δεισιδαιμονίες και οι προλήψεις, τις οποίες οι άνθρωποι της μεσαιωνικής εποχής αντιμετώπιζαν με τη μαγεία.

Ο κοινωνικός ρόλος της Εκκλησίας κατά το Μεσαίωνα ήταν πολύ σημαντικός, καθώς αναπλήρωσε τους ανύπαρκτους κρατικούς θεσμούς (κοινωνική πρόνοια, εκπαίδευση, δικαιοσύνη). Ίδρυε και συντηρούσε νοσοκομεία και άλλα ευαγή ιδρύματα και διέσωσε την πολιτιστική κληρονομιά με την αντιγραφή χειρογράφων στα μοναστήρια. Επίσης από τον 11ο αι. ίδρυσε **επισκοπικά σχολεία** στις πόλεις και από τα τέλη του 12ου αι. είχε υπό την προστασία της τα **πανεπιστήμια**.

Στον τομέα του Δικαίου, για να περιορίσει τη βία και τις λεηλασίες εις βάρος των απλών ανθρώπων και των κληρικών καθιέρωσε δύο ρυθμιστικούς κανόνες την **"Ειρήνη του Θεού"** και την **"Ανακωχή του Θεού"**, απειλώντας με την ποινή του αφορισμού τους παραβάτες.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

α. Δύναμη και επιρροή της Εκκλησίας

- **Μέχρι 14ο αι.:** → Ρωμαιοκαθολικοί χριστιανοί οι περισσότεροι Ευρωπαίοι
- ▶ **Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία:**
 - Οικονομική δύναμη → μεγάλες εκτάσεις γης και δωρεές ηγεμόνων
 - Οργανωμένο διοικητικό σύστημα → πνευματικός έλεγχος της Ευρώπης
 - Δραστηριότητες → θρησκευτικές και κοινωνικές
- ▶ **Πάπας:** → ήταν επικεφαλής της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας
 - είχε μεγάλη ισχύ
 - παρενέβαινε στις πολιτικές εξελίξεις
- **10ος αι.:** πάπας ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ζ΄ → **Γρηγοριανή Μεταρρύθμιση***
- *** Γρηγοριανή Μεταρρύθμιση:**
 - 1) Απαγορεύθηκε η πώληση αντικειμένων λατρείας και μυστηρίων
 - 2) απαγορεύθηκε ο γάμος των κληρικών
 - 3) απαγορεύθηκε η κοσμική περιβολή
 - 4) προβλέπονταν ποινές για τους παραβάτες → αφορισμός
- **1233:** Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία → **Ιερά Εξέταση***
- *** Ιερά Εξέταση** → ειδικό δικαστήριο που τιμωρούσε αυστηρά όσους θεωρούσε αιρετικούς (:κάψιμο στην πυρά)

β. Εκκλησία και Κοινωνία

- **Μεσαίωνας:**
 - έντονο θρησκευτικό στοιχείο στη ζωή των ανθρώπων
 - διαμόρφωση λαϊκής θρησκευτικότητας με αποκλίσεις από τα επίσημα δόγματα
 - δεισιδαιμονίες και μαγεία
- αίτια:
 - α) η έλλειψη πνευματικής καθοδήγησης
 - β) η έλλειψη μόρφωσης
- ▶ **Άλλες δραστηριότητες της Εκκλησίας:**
 - α) **Κοινωνική περίθαλψη:** → ίδρυση και συντήρηση νοσοκομείων και άλλων ευαγών ιδρυμάτων
 - β) **Πολιτιστικός τομέας:** → διάσωση πολιτιστικής κληρονομιάς με την αντιγραφή των χειρογράφων στα μοναστήρια
 - γ) **Εκπαίδευση:**
 - ίδρυση σχολείων στα μοναστήρια
 - ίδρυση επισκοπικών σχολείων στις πόλεις (11ος αι.)
 - προστασία Πανεπιστημίων (από τέλη 12ου αι.)

- δ) Δικαιοσύνη : → προσπάθεια περιορισμού βίας και λεηλασίας από στρατιωτ. δυνάμεις φεουδαρχών εις βάρος απλών ανθρώπων και κληρικών
→ καθιέρωση 2 ρυθμιστικών κανόνων* με όρκο.
- * **Ρυθμιστικοί κανόνες:**
 - ↳ α) "**Ειρήνη του Θεού**" → μέτρα υπέρ των αδυνάτων
 - ↳ β) "**Ανακωχή του Θεού**" → απαγόρευση εχθροπραξιών μεταξύ φεουδαρχών ορισμένες περιόδους και ημέρες.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Μοναχικά Τάγματα (σελ. 99)

Κοινότητες μοναχών που αποδέχονταν και τηρούσαν τους ίδιους κανόνες. Τα κυριότερα μοναχικά τάγματα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας ήταν των Φραγκισκανών, των Δομηνικανών και των Κινστερκιανών.

Ιερά Εξέταση (σελ. 99)

Ειδικό δικαστήριο, που θέσπισε η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία το 1233, που τιμωρούσε με αυστηρές ποινές όσους θεωρούσε αιρετικούς. Αρκετοί από αυτούς που κρίνονταν ως ένοχοι καταδικάζονταν σε θάνατο πάνω στην πυρά.

Αφορισμός (σελ. 99)

= αποκλεισμός από την Εκκλησία και απαγόρευση επικοινωνίας με την κοινότητα των πιστών.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Γρηγόριος Ζ' (σελ. 99)

(περ. 1025 - 1085). Πάπας της Ρώμης (1073 - 1085) και άγιος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Θεωρείται ένας από τους κυριότερους αναμορφωτές του Μεσαίωνα και υπήρξε φανατικός υπέρμαχος του δόγματος της υπεροχής της παπικής εξουσίας έναντι της κοσμικής. Πραγματοποίησε τη **Γρηγοριανή Μεταρρύθμιση**. Οι ενέργειές του τον έφεραν σε σύγκρουση με όλους τους ηγεμόνες της Δύσης και ιδιαίτερα με το Γερμανό αυτοκράτορα **Ερρίκο Δ'**, ο οποίος αρνούμενος να δεχτεί τις παπικές αποφάσεις αφορίστηκε και κηρύχθηκε εχθρός της Εκκλησίας. Έτσι άρχισε η περίφημη "**έριδα της περιβολής**" που διατάραξε τις σχέσεις της Δυτικής Εκκλησίας με τη Γερμανική αυτοκρατορία για δύο σχεδόν αιώνες.

Ο Γρηγόριος Ζ' διατήρησε αγαθές σχέσεις με το Βυζάντιο. Εργάστηκε για την άρση του Σχίσματος (1054) και την ένωση των δύο Εκκλησιών, καθώς και για την ανάληψη σταυροφορίας των δυτικών ηγεμόνων υπό την ηγεσία του ίδιου εναντίον των Τούρκων, με σκοπό την απελευθέρωση των Ιεροσολύμων. Οι σχετικές διαπραγματεύσεις του Γρηγορίου με τους ηγεμόνες των δυτικών κρατών δεν έφεραν αποτέλεσμα, αλλά αποτελούν προδρομικές ενέργειες της Α' σταυροφορίας, που πραγματοποιήθηκε λίγα χρόνια αργότερα (1096 - 1099).

Η Δυτική Εκκλησία τιμώντας το έργο του, τον ανακήρυξε άγιο και τιμά τη μνήμη του στις 25 Μαΐου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
1223	Καθιέρωση Ιερής Εξέτασης από Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία
12 ^{ος} αι.	Ίδρυση πρώτων Πανεπιστημίων στη Δύση

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ (ΕΙΚΟΝΕΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ Κ.Λ.Π.)

1) ΕΙΚΟΝΑ: "Ο άγιος Φραγκίσκος της Ασσίζης" (σελ. 99)

Ερώτηση: Τι συμβολίζει η χειρονομία του αγίου;

Στην εικόνα αυτή εικονίζεται ο άγιος Φραγκίσκος της Ασσίζης να προσφέρει το επανωφόρι του σε ένα φτωχό.

Ο άγιος Φραγκίσκος ήταν γιος πλούσιου εμπόρου, που εγκατέλειψε τα εγκόσμια για να αφιερωθεί στην προσευχή και στο ιδεώδες της πενίας. Με την ενέργειά του αυτή, να προσφέρει το επανωφόρι του σε ένα φτωχό, εκφράζει το ιδεώδες της απαλλαγής από όλα τα εγκόσμια αγαθά και την ανάγκη προσφοράς στους φτωχούς.

2) ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ: "Η Ειρήνη του Θεού" και "Η Ανακωχή του Θεού" (σελ. 99)

Ερωτήσεις: α) Ποιες πληροφορίες αντλούμε και από τις δύο πηγές για τη βία στη μεσαιωνική κοινωνία και πού οφείλεται αυτή;

β) Ποιους αφορούν οι κανόνες αυτοί και ποιοι προστατεύονται;

α) Μελετώντας τις πηγές αυτές αντλούμε τις εξής πληροφορίες για τη βία στη μεσαιωνική κοινωνία: Την εποχή αυτή οι στρατιωτικές δυνάμεις των φεουδαρχών (ιππότες) περιφέρονταν στην ύπαιθρο, λεηλατούσαν και βιαιοπραγούσαν εις βάρος των κληρικών και των απλών ανθρώπων. Δε σέβονταν ούτε τις εκκλησίες, ούτε τα ιερά. Άρπαζαν ό,τι έβρισκαν μπροστά τους, από πολύτιμα ιερά αντικείμενα μέχρι ζώα, κατέστρεφαν και σκότωναν όποιον προσπαθούσε να αντισταθεί. Επιπλέον γίνονταν πολλές συγκρούσεις και μεταξύ των φεουδαρχών για την κυριαρχία.

Η βία αυτή οφείλεται στα εξής: 1) Στην έλλειψη νόμων: Στη μεσαιωνική κοινωνία δεν υπήρχε οργανωμένο κράτος με νόμους και υπηρεσίες που να προστατεύουν τα δικαιώματα και την ιδιοκτησία των πολιτών. Επικρατούσε αναρχία και το "δίκιο" του ισχυρού. 2) Στην ηθική διαφθορά, που έχει να κάνει με την έλλειψη παιδείας και πνευματικής καθοδήγησης. 3) Στην ακόρεστη επιθυμία των φεουδαρχών να επιβληθούν και να αυξήσουν τη δύναμη και τα πλούτη τους.

β) Οι ρυθμιστικοί κανόνες που επιβλήθηκαν από την Εκκλησία αφορούσαν τις στρατιωτικές δυνάμεις των φεουδαρχών και τους φεουδάρχεις, και προστάτευαν τους αδυνάτους, δηλαδή τους απλούς ανθρώπους και τους κληρικούς.

Συγκεκριμένα: Η "**Ειρήνη του Θεού**" ήταν ρυθμιστικός κανόνας με τον οποίο λαμβάνονταν μέτρα για την προστασία των αδυνάτων και η "**Ανακωχή του Θεού**" απαγόρευε τις εχθροπραξίες μεταξύ των φεουδαρχών σε ορισμένες περιόδους του έτους και για ορισμένες μέρες της εβδομάδας. Τα μέτρα αυτά ήταν η ποινή του αφορισμού, που την εποχή αυτή είχε μεγάλη βαρύτητα, γιατί η μεσαιωνική κοινωνία είχε έντονο θρησκευτικό χαρακτήρα.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Με αφετηρία το παράθεμα "Ξόρκια και μαγικά" και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να απαντήσετε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- Ποιοι παράγοντες οδηγούσαν τους ανθρώπους στη μαγεία το Μεσαίωνα (ξόρκια, μαντεία, μάγισσες κ.ά.);
- Σήμερα οι άνθρωποι καταφεύγουν στη μαγεία; Γιατί;

Το παράθεμα είναι απόσπασμα από τον αφορισμό του Βαρθολομαίου Ισκανού, επισκόπου του Έξετερ, και συμπληρώνει την αφήγηση καθώς μας δίνει επιπλέον πληροφορίες σχετικά με τα ξόρκια και τα μαγικά, στα οποία κατέφευγαν οι άνθρωποι το Μεσαίωνα.

Οι παράγοντες που οδηγούσαν τους ανθρώπους στη μαγεία το Μεσαίωνα ήταν οι εξής:

1) Είχαν διατηρηθεί πολλά στοιχεία παλαιότερων λαϊκών θρησκειών των γερμανικών λαών που εκχριστιανίστηκαν. 2) Η έλλειψη πνευματικής καθοδήγησης των πιστών από την Εκκλησία. 3) Το πνευματικό σκοτάδι που επικρατούσε λόγω της έλλειψης μόρφωσης. 4) Οι δεισιδαιμονίες, οι προλήψεις και ο φόβος της κόλασης. 5) Οι δυσκολίες της καθημερινής ζωής.

Σήμερα λίγοι άνθρωποι καταφεύγουν στη μαγεία, όταν βρίσκονται σε αδιέξοδο. Καθώς το βιοτικό και το πνευματικό επίπεδο των ανθρώπων έχει ανέβει, τα φαινόμενα αυτά είναι περιορισμένης κλίμακας και παρατηρούνται σε άτομα με χαμηλή ή καθόλου μόρφωση.

2. Να μελετήσετε προσεκτικά τις πηγές που αναφέρονται στην "Ειρήνη και την ανακωχή του Θεού". Πώς επέβαλε η Εκκλησία τους κανόνες αυτούς και από πού αντλούσε την ισχύ της; Στις σημερινές κοινωνίες ποιος θεσμός καθορίζει τους κανόνες που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και πώς; (Να συμβουλευτείτε το βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Γ΄ τάξης Γυμνασίου).

Τα παραθέματα είναι αποσπάσματα από τους δύο ρυθμιστικούς κανόνες που επέβαλε η Δυτική Εκκλησία για να καταπραΰνει τα ήθη και να προστατεύσει τους αδυνάτους.

Ο απλός λαός και κυρίως οι χωρικοί καθώς και οι κληρικοί της υπαίθρου υπέφεραν από τις συνεχείς συγκρούσεις των φεουδαρχών και τη φεουδαρχική αναρχία που επικρατούσε.

Η Εκκλησία, από το 10ο αι. πήρε κάποιες πρωτοβουλίες, προκειμένου να καταπραΰνει τα ήθη και να εκτονώσει την κοινωνική δυσφορία για το κλίμα βίας και αναρχίας που επικρατούσε. Οι πρωτοβουλίες αυτές ήταν η καθιέρωση με όρκο δύο ρυθμιστικών κανόνων : "Η Ειρήνη του Θεού" και "Η Ανακωχή του Θεού", που απέβλεπαν στην προστασία των αδυνάτων που υπέφεραν από τις βιαιοπραγίες των στρατιωτικών δυνάμεων των φεουδαρχών. Στους παραβάτες επιβαλλόταν η ποινή του αφορισμού.

Η Εκκλησία μπορούσε να επιβάλλει τους παραπάνω κανόνες, γιατί διέθετε μεγάλη

δύναμη και κύρος. Η μεσαιωνική κοινωνία είχε έντονο θρησκευτικό χαρακτήρα και οι εκκλησιαστικές ποινές είχαν ιδιαίτερη βαρύτητα γι' αυτό και η απειλή του αφορισμού είχε ικανή αποτρεπτική δύναμη.

Στις σημερινές κοινωνίες βέβαια τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων τις καθορίζει το κράτος. Με τους νόμους που θεσπίζει, προστατεύει τα ατομικά δικαιώματα και την ιδιοκτησία. Οι παραβάτες απειλούνται με διαφορετικές ποινές: χρηματικό πρόστιμο ή φυλάκιση, που επιβάλλονται από τα δικαστήρια, τις αποφάσεις των οποίων εκτελούν υποχρεωτικά τα αρμόδια όργανα της πολιτείας.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι ήταν τα μοναχικά τάγματα και για ποιο λόγο δημιουργήθηκαν;

Τα μοναχικά τάγματα ήταν κοινότητες μοναχών που αποδέχονταν και τηρούσαν τους ίδιους κανόνες. Τα κυριότερα μοναχικά τάγματα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας ήταν των Φραγκισκανών, των Δομηνικανών και των Κινστερκιανών.

Τα νέα μοναχικά τάγματα άρχισαν να δημιουργούνται από το 10ο αιώνα και είχαν σκοπό την ηθική αναβάθμιση της Εκκλησίας. Λόγω της χαλάρωσης του θρησκευτικού αισθήματος μερίδας του κλήρου, είχε προκληθεί κοινωνική δυσφορία. Έτσι στα μεγάλα μοναστήρια πάρθηκαν κάποιες πρωτοβουλίες για την ηθική ανύψωση της Εκκλησίας. Στις κινήσεις αυτές πρωτοστάτησαν τα μοναχικά τάγματα.

2. Τι γνωρίζετε για τη Γρηγοριανή Μεταρρύθμιση;

Σημαντικό σταθμό στην προσπάθεια για την ανανέωση και την ηθική αναβάθμιση της Εκκλησίας αποτέλεσε η μεταρρύθμιση που πραγματοποιήθηκε στα τέλη του 11ου αι. από τον πάπα Γρηγόριο Ζ', η λεγόμενη Γρηγοριανή Μεταρρύθμιση. Μεταξύ των άλλων απαγορεύθηκε η πώληση αντικειμένων λατρείας και μυστηρίων, ο γάμος των κληρικών και η κοσμική περιβολή.

Για να επιβληθεί η μεταρρύθμιση καθορίστηκαν για τους παραβάτες αυστηρές ποινές μεταξύ των οποίων και ο αφορισμός, δηλαδή ο αποκλεισμός από την Εκκλησία και η απαγόρευση επικοινωνίας με την κοινότητα των πιστών.

3. Ποιος ήταν ο ρόλος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στην κοινωνία του Μεσαίωνα εκτός από τον θρησκευτικό τομέα;

Η Εκκλησία το Μεσαίωνα, διαδραμάτιζε καθοριστικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων. Εκτός από την οικονομική δύναμη διέθετε ένα οργανωμένο διοικητικό σύστημα που της επέτρεπε να ελέγχει πνευματικά ολόκληρη την Ευρώπη.

Οι αρμοδιότητές της δεν περιορίζονταν μόνο σε θρησκευτικά ζητήματα αλλά και σε πολλές άλλες δραστηριότητες της κοινωνικής ζωής, όπως α) κοινωνική περίθαλψη, β) πολιτισμός, γ) εκπαίδευση, δ) δικαιοσύνη.

α) Κοινωνική περίθαλψη: Η Εκκλησία χρησιμοποιούσε μέρος από τα πλούτη της για να βοηθήσει τους φτωχούς και τους ασθενείς, ιδρύοντας και συντηρώντας νοσοκομεία και άλλα ευαγή ιδρύματα (:ορφανοτροφεία, πτωχοκομεία κλπ).

β) Πολιτισμός: Διέσωσε την πολιτιστική κληρονομιά με την αντιγραφή των χειρογρά-

φων που γινόταν στα μοναστήρια από τους μοναχούς.

γ) Εκπαίδευση: Τα πρώτα σχολεία στην Ευρώπη ιδρύονταν στα μοναστήρια και απ' αυτά οργανωνόταν η εκπαίδευση. Αργότερα, κυρίως από τον 11ο αι. ιδρύθηκαν τα **επισκοπικά σχολεία** στις πόλεις. Πάπες και επίσκοποι έθεταν υπό την προστασία τους και τα πανεπιστήμια, τα οποία άρχισαν να ιδρύονται από τα τέλη του 12ου αι.

δ) Δικαιοσύνη: Παράλληλα η Εκκλησία, προσπαθούσε να περιορίσει τη βία και τις λεηλασίες σε βάρος των κληρικών και των απλών ανθρώπων, που προκαλούνταν από τις συνεχείς συγκρούσεις των στρατιωτικών δυνάμεων των φεουδαρχών. Για το σκοπό αυτό καθιέρωσε με όρκο να επιβάλλονται με ποινή αφορισμού για τους παραβάτες δύο ρυθμιστικοί κανόνες: η "**Ειρήνη του Θεού**" και η "**Ανακωχή του Θεού**". Με τον πρώτο λαμβάνονταν μέτρα για την προστασία των αδυνάτων και με τον δεύτερο απαγορεύονταν οι εχθροπραξίες ορισμένες περιόδους του έτους και για το υπόλοιπο διάστημα ορισμένες μέρες της εβδομάδας.

3. Η καθημερινή ζωή στη μεσαιωνική Ευρώπη

Περίληψη

• Οικογένεια και σχέσεις των δύο φύλων

Το Μεσαίωνα η θέση της γυναίκας ήταν κατώτερη από του άνδρα. Η κοινωνική της θέση όμως διαφοροποιούσε τη μοίρα της. Οι σχέσεις των δύο φύλων περιορίζονταν στο πλαίσιο του γάμου, ενώ από το 13ο αι. οι εξελίξεις επέτρεψαν την ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ των δύο φύλων έξω από το πλαίσιο αυτό (**ιπποτικός έρωτας**).

• Κατοικία

Η κατοικία των χωρικών το Μεσαίωνα ήταν πολύ μικρή και ευτελούς κατασκευής. Παρόμοια ήταν και των εργατών και τεχνιτών στις πόλεις. Οι ευγενείς όμως κατοικούσαν σε πετρόκτιστα κάστρα, που συμβόλιζαν το κύρος και τη δύναμή τους. Αν νικιόταν ο κάτοχός του, το κάστρο του ισοπεδωνόταν. Οι αστοί θέλοντας να μιμηθούν τους ευγενείς, έκτιζαν κι αυτοί πλούσια πέτρινα σπίτια. Σε περίπτωση που εξοριζόταν ο ιδιοκτήτης, το σπίτι του γκρεμιζόταν ή καιγόταν.

• Διατροφή

Η διατροφή των χωρικών ήταν λιτή και βασιζόταν σε προϊόντα που παρήγαν οι ίδιοι. Τα χοιροσφάγια εξασφάλιζαν τα βασικά γεύματα του χειμώνα. Αντίθετα η διατροφή των πλουσιών ήταν πλούσια και πολυτελής και τα γεύματα αποτελούσαν ευκαιρία για να εκδηλώσουν την ανωτερότητά τους.

• Ενδυμασία

Το ένδυμα το Μεσαίωνα προσδιόριζε την κάθε κοινωνική κατηγορία. Στα μοναστήρια το κάθε μοναχικό τάγμα είχε τη δική του στολή. Το ίδιο συνέβαινε με τους φεουδάρχες, τους άρχοντες, τους ιππότες και τις συντεχνίες. Η ενδυματολογική πολυτέλεια ήταν χαρακτηριστικό των πλουσιών, ενώ τα ρούχα των χωρικών ήταν λίγα και απλά.

• Ψυχαγωγία

Ο μεσαιωνικός άνθρωπος διασκέδαζε μέσα στα πλαίσια των συνθηκών που επικρατούσαν και των κανόνων της Εκκλησίας. Χώροι επικοινωνίας και ψυχαγωγίας ήταν η Εκκλησία, η πόλη και τα κάστρα. Τα μέσα ψυχαγωγίας ήταν τα παιχνίδια, τα θεάματα, η μουσική, ο χορός και το τραγούδι, ενώ στα κάστρα το ψυχαγωγικό πρόγραμμα ήταν πιο σύνθετο. Όλες οι κοινωνικές τάξεις μετέτρεπαν τις οικογενειακές γιορτές σε δαπανηρές τελετές, ανάλογα με τις οικονομικές τους δυνατότητες.

• Ταξιδιώτες και προσκυνητές

Παρόλες τις δυσκολίες που υπήρχαν η κινητικότητα των ανθρώπων το Μεσαίωνα ήταν σχετικά μεγάλη. Οι άνθρωποι ανεξαρτήτως φύλου και ιδιότητας ταξίδευαν. Κυρίως ήταν προσκυνητές που αψηφώντας τις ταλαιπωρίες και τους κινδύνους, πήγαιναν να προσκυνήσουν σε έναν άγιο τόπο. Οι κυριότεροι προορισμοί ήταν η Ρώμη, τα Ιεροσόλυμα και ο άγιος Ιάκωβος της Κομποστέλλα (Ισπανία). Το προσκύνημα για τους χριστιανούς του Μεσαίωνα ήταν μια δυνατή συγκίνηση και όνειρο ζωής.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Μεσαιωνική
Ευρώπη

• Οικογένεια και σχέσεις των δύο φύλων

- Η θέση της γυναίκας → ήταν κατώτερη από του άνδρα
- Η κοινωνική θέση → διαφοροποιούσε τη μοίρα της
- Οι σχέσεις των δύο φύλων:
 - περιορίζονταν στο πλαίσιο του γάμου
 - αναπτύχθηκαν έξω απ' αυτό (ιπποτικός έρωτας) μετά το 13ο αι.

• Κατοικία

- α) Η κατοικία των χωρικών** → ύπαιθρος
 - Ένα δωμάτιο με φτωχό εξοπλισμό, ευτελούς κατασκευής
 - Περιορισμένη παραμονή στο σπίτι, λόγω εργασιών στην ύπαιθρο
- β) Η κατοικία των εργατών και τεχνιτών** → πόλεις
 - Μικρές ξύλινες κατοικίες, χωρίς χώρους υγιεινής
 - Δρόμοι στενοί και ακανόνιστοι

γ) Η κατοικία των ευγενών

Πετρόκτιστα Κάστρα: → ήταν σύμβολα ασφάλειας και ισχύος
→ ταυτίζονταν με το κύρος ενός ατόμου ή μιας οικογένειας
→ ισοπεδώνονταν, αν ο κάτοχός τους νικιόταν

- Η πέτρα → σύμβολο δύναμης και πλούτου

- δ) Η κατοικία των αστών** → πόλεις
 - πλούσια σπίτια από πέτρα (κατά μίμηση των ευγενών)
 - γκρεμίζονταν ή καίγονταν, αν εξοριζόταν ο ιδιοκτήτης τους

• Διατροφή

- α) χωρικοί** → λιτή
 - βασιζόταν σε προϊόντα που παρήγαν
 - τα χοιροσφάγια εξασφάλιζαν τα βασικά γεύματα του χειμώνα
- β) οι ευγενείς και οι αστοί** → πλούσια και πολυτελής
 - αποτελούσε ευκαιρία εκδήλωσης της ανωτερότητάς τους

• Ενδυμασία

Το ένδυμα → προσδιόριζε την κάθε κοινωνική κατηγορία
Μοναστήρια → διαφορετική στολή για κάθε μοναχικό τάγμα
Φεουδάρχες, ιππότες, άρχοντες, συντεχνίες → δική τους στολή

Οι πλούσιοι → ενδυματολογική πολυτέλεια → πλούτος και δύναμη

Οι χωρικοί → απλά και χοντρά ρούχα

• Ψυχαγωγία

- Γιορτές → στα πλαίσια των συνθηκών και των κανόνων της Εκκλησίας
- Χώροι επικοινωνίας και ψυχαγωγίας :

- α) η Εκκλησία** → θρησκευτικές λειτουργίες και γιορτές → ευκαιρία συνάντησης
β) η πόλη → παιχνίδια, γελωτοποιοί, μουσική, τραγούδι, χορός
γ) τα κάστρα → συμπόσια, αγώνες με κονταροχτυπήματα, θεάματα, τροβαδούροι, ταχυδακτυλουργοί, χορευτές
Όλες οι κοινωνικές τάξεις → οικογενειακές γιορτές

• Ταξιδιώτες και προσκυνητές

- Μεγάλη κινητικότητα των ανθρώπων → ταξίδια
- Προσκυνητές
- Κύριοι προορισμοί προσκυνητών:
 - α) η Ρώμη
 - β) Τα Ιεροσόλυμα
 - γ) ο άγιος Ιάκωβος της Κομποστέλλα (Ισπανία)
- Τα ταξίδια → επικίνδυνα
- Το προσκύνημα → δυνατή συγκίνηση και όνειρο ζωής

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

"Παρά τις δυσκολίες η κινητικότητα των ανθρώπων του Μεσαίωνα ήταν πολύ μεγάλη".
(σελ. 103)

"Η κινητικότητα αυτή σχετίζεται με τους εξής παράγοντες:

1) Κατά το Μεσαίωνα η ιδιοκτησία ως υλική και ψυχολογική πραγματικότητα ήταν άγνωστη. Από τον αγρότη ως τον άρχοντα, όλοι είχαν μόνο δικαίωμα προσωρινής κατοχής. Σύμφωνα με το φεουδαρχικό δίκαιο, ο καθένας είχε πάνω από αυτόν έναν δικαιούχο ισχυρότερο, που μπορούσε να του αφαιρέσει την περιουσία του και να του παραχωρήσει ισοδύναμη κάπου αλλού. Αυτό εξηγεί κατά ένα μέρος την κινητικότητα των αγροτών, που πολλαπλασιάστηκε με τις εκχερσώσεις. Έτσι, τους περισσότερους ανθρώπους κανένα υλικό συμφέρον δεν τους κρατούσε σε ένα μέρος.

2) Επιπλέον, και η ίδια η θρησκεία ενίσχυε την κινητικότητα, καθώς διακήρυσσε τον προσωρινό χαρακτήρα του ανθρώπου πάνω στη γη και καλούσε τους χριστιανούς σε εγρήγορση. Οι πιστοί με τη σειρά τους έσπευδαν να προσκυνήσουν ιερά σε κάθε γωνιά του χριστιανικού κόσμου προκειμένου να απαλλαγούν από τις αμαρτίες τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ (ΕΙΚΟΝΕΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ Κ.Λ.Π.)

Μεσαιωνική
Ευρώπη

► ΕΙΚΟΝΑ: "Εργασίες στην ύπαιθρο" (σελ. 102)

Ερωτήσεις: Ποιες ασχολίες των χωρικών απεικονίζονται και σε ποιους μήνες αντιστοιχούν; Πώς συνδέονται με την ένδυση και τη διατροφή τους; Τι συμβολίζει η πρώτη εικόνα;

Η εικόνα αποτελείται από τέσσερις μικρότερες: Η πρώτη αντιστοιχεί στον Ιανουάριο, ενώ η δεύτερη στο Μάρτιο. Το μήνα αυτό οι χωρικοί κόβουν τα χόρτα και καθαρίζουν τους αγρούς από τα ζιζάνια, γιατί τα αγριόχορτα εμποδίζουν την ανάπτυξη των σιτηρών. Τα σιτηρά όμως εξασφαλίζουν τη βασική τροφή και για τους ίδιους και για τα ζώα επομένως έχει μεγάλη σημασία η ποσότητα και η ποιότητα της παραγωγής. Η τρίτη εικόνα αντιστοιχεί στον Ιούνιο, κατά τον οποίο οι χωρικοί κουρεύουν τα πρόβατά τους. Με το μαλλί φτιάχνουν τα ρούχα και τα σκεπάσματά τους. Η τέταρτη εικόνα αντιστοιχεί στο Δεκέμβριο: απεικονίζεται η σφαγή των χοίρων. Τα χοιροσφάγια εξασφάλιζαν τα βασικά γεύματα για το χειμώνα.

Στην πρώτη εικόνα απεικονίζεται ο Ιανός, δηλαδή ο διπρόσωπος ρωμαϊκός θεός, ο οποίος βλέπει ταυτόχρονα πίσω τον παλιό χρόνο και μπροστά τον καινούριο.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Συζήτησε με τους συμμαθητές σου για τις δυσκολίες που συναντούσαν οι προσκυνητές και για τους τρόπους με τους οποίους τους αντιμετώπιζαν.

Κατά το Μεσαίωνα, η συνήθεια να επισκέπτονται οι άνθρωποι τους ιερούς τόπους για προσκύνημα, ήταν πολύ διαδεδομένη. Άνθρωποι όλων των κοινωνικών τάξεων ταξίδευαν για να εκπληρώσουν κάποιο τάμα και να προσκυνήσουν κάποιο θαυματουργό λείψανο αγίου σε ένα μοναστήρι ή εκκλησία. Κυρίως, όμως, ο προορισμός των προσκυνητών ήταν ένα από τα τρία μεγάλα προσκυνήματα της δυτικής χριστιανοσύνης, δηλαδή η Ρώμη, τα Ιεροσόλυμα και ο άγιος Ιάκωβος της Καμποστέλλα στην Ισπανία. Τα ταξίδια γίνονταν είτε απ' τη στεριά είτε απ' τη θάλασσα. Ήταν όμως μακρινά και επικίνδυνα. Οι συνήθειες κίνδυνου που αντιμετώπιζαν οι ταξιδιώτες ήταν να αντιμετωπίσουν βίαιο θάνατο από φυσικά αίτια (κατρακύλισμα χιονοστιβάδας, πνιγμό σε ποτάμια ή ναυάγια) ή από αρρώστιες και ασίτια. Επίσης κινδύνευαν από τους ληστές, να χάσουν ή να τους κλέψουν τις αποσκευές ή τα χρήματά τους. Ακόμη κινδύνευαν να πιαστούν αιχμάλωτοι από πειρατές και να πουληθούν ως δούλοι.

Οι διαδομές απ' τη στεριά ήταν πιο ελκυστικές, διότι υπήρχαν ενδιάμεσα μοναστήρια και πανδοχεία που έδιναν στέγη και τροφή στους προσκυνητές και στα ζώα. Σε κάποιες περιοχές υπήρχαν και άσυλα για τους αρρώστους με κρεβάτια, λουτρά και φαγητό.

Όσοι πήγαιναν απ' τη θάλασσα όμως, ταλαιπωρούνταν πιο πολύ. Στα καράβια συνήθως στοιβάζονταν ασφυκτικά πολλοί άνθρωποι και δεν είχαν ούτε τις στοιχειώδεις παροχές.

Θα έπρεπε από μόνοι τους να έχουν εξοπλιστεί με τα απαραίτητα εφόδια, για τα οποία έπρεπε συνεχώς να επαγρυπνούν, διότι ο κίνδυνος της κλοπής ήταν πάντα υπαρκτός. Ένα τέτοιο ταξίδι, είχε συνήθως πολύ μεγάλο κόστος.

Για να αντιμετωπίσουν καλύτερα τις δυσκολίες των ταξιδιών αυτών οι προσκυνητές ταξίδευαν πολλοί μαζί παρέες - παρέες, έτσι ώστε να μοιράζονται τις χαρές και τις συγκινήσεις του ταξιδιού, αλλά και να βοηθά ο ένας τον άλλο. Και βέβαια η πίστη τους τους έδινε υπομονή και κουράγιο σε όλες τις αντιξοότητες.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια αντίληψη επικρατούσε για τις σχέσεις των δύο φύλων το μεσαίωνα;

Για την απάντηση δες σχολ. Βιβλίο, σελ. 101 : "Οι άνθρωποι του Μεσαίωνα και τη γενναιότητά του" .

2. Τι σχέση είχε η κατοικία με την κοινωνική διαστρωμάτωση το μεσαίωνα;

Η κατοικία είχε άμεση σχέση με την κοινωνική διαστρωμάτωση το μεσαίωνα και με τον τρόπο ζωής των ανθρώπων. Έτσι οι κατοικίες των χωρικών ήταν φτωχές, κατασκευασμένες από ευτελή υλικά (λάσπη και άχυρα ή ξύλο) και περιλάμβαναν ένα και μοναδικό δωμάτιο με φτωχό εξοπλισμό. Παρόμοιες ήταν και οι κατοικίες των εργατών και των τεχνιτών στις πόλεις: φτιαγμένες από ξύλα, χωρίς χώρους υγιεινής, σε στενούς και ακανόνιστους δρόμους.

Όμως οι ευγενείς κατοικούσαν σε πετρόκτιστα κάστρα που συμβόλιζαν το κύρος και τη δύναμή τους. Και τέλος οι πλούσιοι αστοί, θέλοντας να μιμηθούν τους ευγενείς, έκτιζαν τα σπίτια τους στις πόλεις από πέτρα, καθώς αυτό το υλικό αποτελούσε δείγμα γοήτρου και πλούτου. Όταν κάποιος ευγενής νικιόταν, τότε οι εχθροί του ισοπέδωναν και το κάστρο του, εφόσον αυτό ταυτιζόταν με το κύρος του και το κύρος της οικογένειάς του. Παρομοίως, στις πόλεις, αν κάποιος πλούσιος εξοριζόταν, έβλεπε το σπίτι του να γκρεμίζεται ή να καίγεται.

3. Πώς εξηγείται η μεγάλη κινητικότητα των ανθρώπων το μεσαίωνα;

Για την απάντηση δες ανωτέρω: επεξήγηση φράσεων

4. Λογοτεχνία, Επιστήμη και Τέχνη της Μεσαιωνικής Ευρώπης

Μεσαιωνική
Ευρώπη

Περίληψη

► Λογοτεχνία

Από τον 11ο αι. άρχισε η ανάπτυξη των εθνικών ευρωπαϊκών γλωσσών και στο γραπτό λόγο με παράλληλη υποχώρηση της λατινικής. Η εθνική λογοτεχνία συνέβαλε στη συνειδητοποίηση της εθνικής ταυτότητας των Ευρωπαίων.

Τα σπουδαιότερα λογοτεχνικά έργα της εποχής ήταν : "**Το Άσμα του Ρολάνδου**" (στα γαλλικά) και "**Το Έπος των Νιμπελούγκεν**" (στα γερμανικά).

Κατά το 13ο και 14ο αι. τα έμμετρα ιπποτικά μυθιστορήματα έγιναν ιδιαίτερα δημοφιλή χάρη στους τροβαδούρους. Την ίδια εποχή αναπτύχθηκε έντονη πνευματική δραστηριότητα σε μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις, όπως το Παρίσι, η Αβινιόν, η Νάπολη, η Βενετία και η Φλωρεντία, όπου έζησαν οι τρεις κορυφαίοι εκπρόσωποι της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας: ο **Δάντης**, ο **Πετράρχης** και ο **Βοκκάκιος**.

► Επιστήμη

Κατά τη μεσαιωνική περίοδο συνεχίστηκε η αναζήτηση νέων γνώσεων παρά τον αυστηρό ρόλο της Εκκλησίας. Το επιστημονικό ενδιαφέρον στράφηκε εκτός από τη θεολογία και σε άλλους επιστημονικούς τομείς. Η επαφή της Δύσης με τον αραβικό πολιτισμό και με τα έργα των ελλήνων φιλοσόφων Πλάτωνα και Αριστοτέλη συνέβαλε στον εμπλουτισμό των επιστημονικών τους γνώσεων. Την εποχή αυτή εισάγεται στη Δύση και η **Αλχημεία**.

Στα τέλη του 12ου αι. ιδρύθηκαν στην Ευρώπη τα πρώτα Πανεπιστήμια στο Παρίσι, στη Μπολόνια, και στην Οξφόρδη με την υποστήριξη και τον έλεγχο της Εκκλησίας. Σημαντικές προσωπικότητες του 13ου αι. ήταν ο **Θωμάς ο Ακινάτης** και ο **Ρογήρος Βάκων**.

Στον τομέα της τεχνολογίας αξιόλογη ήταν η τεχνική της υαλογραφίας και της ελαιογραφίας. Σημαντικές τεχνολογικές προόδους θεωρούνται επίσης η εφεύρεση του πυροβόλου όπλου (14ος αι.) και οι νέες μέθοδοι κατασκευής χαρτιού.

► Τέχνη

• Αρχιτεκτονική

Κατά το Μεσαίωνα κυριάρχησαν δύο ρυθμοί: Ο **ρομανικός** που περιορίστηκε μόνο στους ναούς και ο **γοθτικός** που επεκτάθηκε πέρα από τους ναούς και σε πολλά δημόσια και ιδιωτικά κτίρια. Η **ρομανική τέχνη** συνδυάζει στοιχεία ρωμαϊκής τέχνης και γερμανικής καλλιτεχνικής παράδοσης. Χαρακτηριστικό δείγμα ναού ρομανικού ρυθμού είναι ο ναός του **Αγίου Σερνέν** στην Τουλούζη της Γαλλίας.

Στη διάρκεια του 12ου αι. αναπτύχθηκε η **γοθική αρχιτεκτονική**. Τα ωραιότερα γοθικά μνημεία είναι οι **καθεδρικοί ναοί** που κτίζονται στην καρδιά των πόλεων για να υπογραμμίσουν τον κυρίαρχο ρόλο της χριστιανικής θρησκείας. Ένα από τα χαρακτηριστικά αυτών των ναών είναι τα μεγάλα παράθυρα τα οποία είναι διακοσμημένα με **υαλογραφήματα** (βιτρό). Σημαντικά αριστουργήματα της τέχνης αυτής είναι η **Παναγία των Παρισίων** και οι καθεδρικοί ναοί της **Σαρτρ** και της **Ρενς**.

• Γλυπτική

Και στην τέχνη αυτή κυριαρχούν **δύο ρυθμοί: ο ρομανικός και ο γοθτικός**. Ο ρομανικός χρησιμοποιείται στους ναούς και εστιάζεται περισσότερο στο φυτικό και ζωικό διάκοσμο και λιγότερο στον άνθρωπο, ενώ η **γοθτική γλυπτική** είναι επικεντρωμένη στο ανθρώπινο στοιχείο.

• Ζωγραφική

Ενώ μέχρι το 10ο αι. η ζωγραφική της Δυτικής Ευρώπης ήταν επηρεασμένη από τη βυζαντινή, από τον 11ο αρχίζει να στρέφεται σε κοσμικά θέματα. Πέρα από τις θρησκευτικά θέματα, απεικονίζονται και κοσμικές προσωπικότητες (ηγεμόνες, τεχνίτες κλπ.) και διάφορες σκηνές από την καθημερινή ζωή. Οι μορφές είναι γεμάτες κίνηση και συναίσθημα, γεγονός που δείχνει την επίδραση της κλασικής αρχαιότητας.

• Μουσική

Η ποίηση και η μουσική διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: α) την εκκλησιαστική και β) την κοσμική.

α) Η εκκλησιαστική:

Η λειτουργική ποίηση γράφεται στη λατινική και η Εκκλησία αρχικά υιοθέτησε την εκκλησιαστική μουσική της Ανατολής. Τον 4ο αι. ο επίσκοπος Μεδιολάνων **Αμβρόσιος** δημιούργησε το **Αμβροσιανό μέλος**, ενώ τον 6ο αι. ο πάπας **Γρηγόριος** το **Γρηγοριανό μέλος**. Από τον 9ο αι. επιτρέπεται η χρήση μουσικών οργάνων και η εκκλησιαστική μουσική γίνεται **πολυφωνική**.

Μεγάλη ανάπτυξη γνώρισε στη Δύση και το θρησκευτικό μουσικοθεατρικό θέαμα που εμφανίστηκε με τρεις μορφές: α) ως **Λειτουργικό δράμα**, β) ως **Θαύμα** και γ) ως **Μυστήριο**.

β) Κοσμική ποίηση και μουσική : διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή και από λαό σε λαό. Τον 8ο αι. αναπτύσσεται το πρώτο πολυφωνικό σύστημα, το **όργανουμ**, που στηρίχθηκε πάνω σε αρχαία μουσικά όργανα. Στη συνέχεια τα πολυφωνικά συστήματα εξελίχθηκαν και παράλληλα επινοήθηκαν και νέα μουσικά όργανα.

Ως προς το περιεχόμενο των τραγουδιών, αυτά ήταν **έμμετρα ιπποτικά μυθιστορήματα** που τραγουδιούνταν από περιπλανώμενους τραγουδιστές, τους **τροβαδούρους**. Έτσι διαδόθηκε το πνεύμα του ιπποτισμού σε όλη τη δυτική Ευρώπη. Από τον 13ο αι. εμφανίστηκαν στη Γερμανία οι **ερωτοτραγουδιστές** και από τον 14ο οι **αρχιτραγουδιστές** που ίδρυσαν σχολές μουσικής.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Μεσαιωνική
Ευρώπη

► Λογοτεχνία

- **Από 11ο αι.:** → ανάπτυξη εθνικών ευρωπ. γλωσσών και στο γραπτό λόγο
→ υποχώρηση λατινικής
 - Εθνική λογοτεχνία → συνειδητοποίηση εθνικής ταυτότητας Ευρωπαίων

► ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΡΓΑ:

- 1) "Το Άσμα του Ρολάνδου" (στα γαλλικά)
- 2) "Το Έπος των Νιμπελούγκεν" (στα γερμανικά)

- **13ος και 14ος αι.:** → έμμετρα ιπποτικά μυθιστορήματα:
τραγουδήθηκαν από τους τροβαδούρους → δημοφιλή
- **13ος και 14ος αι.** → πνευματική δραστηριότητα σε πόλεις της Ευρώπης: *Παρίσι, Αβινιόν, Νάπολη, Βενετία, Φλωρεντία*
- **Δάντης, Πετράρχης, Βοκκάκιος** → Φλωρεντιανοί λογοτέχνες → πρόδρομοι κινήματος ανθρωπισμού

► Επιστήμη

- **Μεσαίωνας:**
 - Εκκλησία → απαγόρευση κάθε καινοτομίας αντίθετης με τις θέσεις της
 - Επιστήμονες → συνέχιση αναζήτησης νέων γνώσεων
 - Επιστημονικό ενδιαφέρον για: θεολογία, φιλοσοφία, αστρονομία, βοτανολογία, ζωολογία, ιατρική.
- **Δύση:** → επαφή με αραβικό πολιτισμό και έργα Πλάτωνα και Αριστοτέλη → εμπλουτισμός γνώσεων
- **Αλχημεία:** κράμα χημείας, αστρονομίας και αποκρυφισμού
- **Αλχημιστές** → αναζήτηση ελιξηρίου ζωής - αθανασίας
- **12ος αι.** → ίδρυση Πανεπιστημίων, υπό την προστασία και τον έλεγχο της Εκκλησίας
- **13ος αι.** → **Θωμάς Ακινάτης** → γονιμος συγκερασμός χριστιανικής με αριστοτελική σκέψη
→ **Ρογήρος Βάκων** → πειραματική μέθοδος στην Επιστήμη
- **ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ:** → τεχνική υαλογραφίας, ελαιογραφία, εφεύρεση πυροβόλου όπλου, νέες μέθοδοι κατασκευής χαρτιού (14ος αι.)

► Τέχνη

- **Αρχιτεκτονική**
- Τέλος **10ου αι.** → **ρομανικός ρυθμός**
- Ρομανική αρχιτεκτονική → ευρύχωροι ναοί

- Ρομανική τέχνη → συνδυασμός στοιχείων ρωμαϊκής τέχνης και γερμανικής καλλιτεχνικής παράδοσης
- Ρομανικός ρυθμός → συνδυάζει το συριακό σχέδιο σε σχήμα σταυρού με εκείνο των ρωμαϊκών βασιλικών

- **Χαρακτηριστικά:**

- 1) συμπαγής δομή
- 2) αψίδες
- 3) ημικυκλικά τόξα
- 4) λίθινοι θόλοι
- 5) πύργοι κωδωνοστασίων
- 6) χρήση γλυπτικής ανθρωπίνου σώματος στο εξωτερικό του ναού και
- 7) τοιχογραφίες στο εσωτερικό

- Κυριότερος ναός ρομανικού ρυθμού → ναός αγίου Σερνέν (Τουλούζη Γαλλίας)

• **12ος αι. → γοθτικός ρυθμός** → βόρεια Γαλλία

- **Γοθική αρχιτεκτονική** → ναοί, δημόσια και ιδιωτικά κτίρια

- **Καθεδρικοί ναοί** → στο κέντρο των πόλεων → υπογράμμιση κυρίαρχου ρόλου χριστιανικής θρησκείας

- **Χαρακτηριστικά γοθικού ρυθμού:**

- 1) μεγάλο ύψος
- 2) μεγάλος όγκος
- 3) τα οξυκόρυφα τόξα
- 4) η χρησιμοποίηση εξωτερικών αντηρίδων για τη στήριξη των τοίχων και
- 5) τα μεγάλα παράθυρα, διακοσμημένα με υαλογραφήματα (βιτρό)

- **Κυριότεροι ναοί:** → Παναγία των Παρισίων, καθεδρικοί ναοί της Σαρτρ και Ρενς

▶ **Γλυπτική**

- Γλυπτός διάκοσμος ναών

- **Ρομανική γλυπτική:** → φυτικός και ζωικός διάκοσμος (κυρίως)

- **Γοθική γλυπτική:** → επικεντρώνεται στο ανθρώπινο στοιχείο

- αποδίδονται ανθρώπινες κινήσεις και συναισθήματα
- επίδραση από ελληνιστική τέχνη

▶ **Ζωγραφική**

• Μέχρι τον **10ο αι.** → επίδραση από βυζαντινή ζωγραφική

• **11ος αι.** → στροφή σε κοσμικά θέματα

- Απεικονίζονται: → θρησκευτικά θέματα

→ ηγεμόνες και τεχνίτες

→ αλληγορικές παραστάσεις Μουσών κλπ.

- Οι μορφές → γεμάτες κίνηση και συναίσθημα → επίδραση από κλασική αρχαιότητα

- ▶ **Μουσική: α) εκκλησιαστική β) κοσμική**
- ▶ **α) Εκκλησιαστική ποίηση και μουσική**
 - Λειτουργική ποίηση → στη λατινική γλώσσα
 - Μουσική → εκκλησιαστική Ανατολής
 - **4ος αι.: Αμβρόσιος** (επίσκοπος Μεδιολάνων) → **Αμβοσιανό μέλος**
 - **6ος αι.: Γρηγόριος** (πάπας) → **Γρηγοριανό μέλος** → μονοφωνικό
 - **9ος αι.:** → χρήση μουσικών οργάνων → πολυφωνία
 - **Θρησκευτικό μουσικοθεατρικό θέαμα:**
 - α) **10ος αι. :** → **Λειτουργικό Δράμα**
 - β) **12ος αι.:**
 - ↳ **Θαύμα** → λειτουργεί ως λύση στο αδιέξοδο
 - ↳ οδηγεί στη λύτρωση ή την κάθαρση
 - γ) **15ος αι.:** → **Μυστήριο** → πλησιάζει στην καθαρά θεατρική μορφή
- ▶ **β) Κοσμική ποίηση και μουσική:**
 - Διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή και από λαό σε λαό
 - **8ος αι.:** → **Όργανουμ:**
 - ↳ ήταν το πρώτο σύστημα πολυφωνίας
 - ↳ στηριζόταν σε αρχαία μουσικά όργανα
 - Εξέλιξη πολυφωνικών συστημάτων
 - Επινόηση νέων μουσικών οργάνων
 - **11ος αι.:** → **τροβαδούροι** (Ν. Γαλλία) - **τρουβέροι** (Β. Γαλλία)
 - ήταν περιπλανώμενοι τραγουδιστές (ευγενείς, οι περισσότεροι)
 - διέσωσαν το πνεύμα του ιπποτισμού
 - **13ος αι.:** → ερωτοτραγουδιστές (Γερμανία) → αντίστοιχοι τροβαδούρων
 - **14ος αι.:** → αρχιτραγουδιστές → ιδρύουν σχολές μουσικής

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

τροβαδούροι (σελ. 105)

Έτσι ονομάζονταν στη Νότια Γαλλία οι περιπλανώμενοι τραγουδιστές οι οποίοι τραγουδούσαν έμμετρα ιπποτικά μυθιστορήματα με θέμα τον έρωτα. Πρόκειται για μουσικούς και συνθέτες που στην πλειονότητά τους ήταν ευγενείς. Από τον 11ο αι. άρχισε να διαδίδεται το πνεύμα του ιπποτισμού στη Δύση χάρη στα τραγούδια τους.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

"..η ανάπτυξη εθνικών γλωσσών" (σελ. 105)

Η ανάπτυξη των νέων δραστηριοτήτων (εμπόριο, βιοτεχνία, μεταφορές) επέβαλε στις νέες κοινωνικές ομάδες να γνωρίζουν να διαβάζουν, να γράφουν, να μετρούν, να εκφράζονται σε πολλές γλώσσες, και να αποκτούν επομένως μια παιδεία προσαρμοσμένη στις ανάγκες της εποχής. Η παιδεία αυτή απαιτούσε ως γλωσσικό όργανο τις **εθνικές γλώσσες**, που ονομάστηκαν αργότερα **ρομανικές** λόγω της προέλευσής τους από τα λατινικά. Το γεγονός αυτό συνέβαλε στην υποχώρηση των λατινικών, τα οποία από τα μέσα του 13ου αι. περιορίστηκαν μόνο στην ανώτερη εκπαίδευση και στη λειτουργία.

"η εφεύρεση του πυροβόλου όπλου" (σελ. 106)

Η εφεύρεση του πυροβόλου όπλου άλλαξε σημαντικά την πολεμική τακτική και ενίσχυσε τη δύναμη των μοναρχών σε βάρος των φεουδαρχών. Οι πύργοι τους δεν μπορούσαν να αντέξουν τη δύναμη του πυροβολικού που διέθεταν οι ηγεμόνες.

Ρομανικός ρυθμός: "οι τοιχογραφίες στο εσωτερικό του ναού, που παριστάνουν σκηνές από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη" (σελ. 106)

Η ρομανική διακόσμηση ήταν αφιερωμένη στη διδασκαλία της χριστιανικής πίστης. Οι αγράμματοι χωρικοί μάθαιναν την εκκλησιαστική ιστορία από τις τοιχογραφίες. Έτσι, η ρομανική εκκλησία μοιάζει με ένα τεράστιο βιβλίο εικόνων. Στους γοθτικούς ναούς οι τοιχογραφίες αντικαθίστανται από υαλογραφήματα στα μεγάλα παράθυρα.

Αντηρίδες (σελ. 106)

Δοκοί ή άλλες ανάλογες κατασκευές που χρησιμεύουν ως στηρίγματα (υποστηλώματα).

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ

- **ΕΙΚΟΝΕΣ:** 1) "Το κεντρικό κλίτος της εκκλησίας του Αγίου Σερνέν" (11ος - 12ος αι.) (σελ. 104) 2) "Ένα από τα κλίτη του καθεδρικού ναού της Αμιένης" (13ος αι.) (σελ. 104)

Να συγκρίνετε το σχήμα των τόξων στους δύο ναούς

Συγκρίνοντας τα τόξα των δύο αυτών ρυθμών διαπιστώνουμε τα εξής:

Τα τόξα αποτελούν δομικό στοιχείο διαφοροποίησης μεταξύ των δύο ναών. Στο ρομανικό ναό τα τόξα είναι ημικυκλικά, ενώ στο γοθτικό οξυκόρυφα και κεκλιμένα για την στήριξη και την ισορροπία των μεγάλων όγκων. Τα τόξα λοιπόν διαφέρουν ως προς την αρχιτεκτονική τους, αλλά και την τεχνική σκοπιμότητα και την αισθητική τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Μεσαιωνική
Ευρώπη

Ο γοτθικός ρυθμός συνδυάζει τα επιτεύγματα του μεσαιωνικού πολιτισμού στους τομείς της οικονομίας, της πνευματικότητας και της τεχνικής. Προσπαθήστε να βρείτε στοιχεία που δικαιολογούν την άποψη αυτή, αφού μελετήσετε πάλι προσεκτικά όλη την ενότητα: Η διαμόρφωση της Δυτικής Ευρώπης κατά τα τέλη του Μεσαίωνα.

Στη διάρκεια του 12ου και 13ου αι. άρχισε να αναπτύσσεται ο γοτθικός ρυθμός στην κατασκευή των ναών. Πρόκειται για τους καθεδρικούς ναούς που κτίζονταν στην καρδιά των πόλεων για να υπογραμμίσουν τον κυρίαρχο ρόλο της χριστιανικής θρησκείας. Σημαντικά αριστουργήματα της τέχνης αυτής είναι: "Η Παναγία των Παρισίων" (12ος - 13ος αι.), οι καθεδρικοί ναοί της Σαρτρ (12ος - 13ος αι.), της Ρενς (13ος αι.) και άλλων τόπων.

Ο γοτθικός ρυθμός συνδυάζει τα επιτεύγματα του μεσαιωνικού πολιτισμού στους τομείς: α) της οικονομίας, β) της πνευματικότητας και γ) της τεχνικής, διότι:

α) **τομέας Οικονομίας** : Για την ανέγερση αυτών των ναών χρειάζονταν τεράστια χρηματικά ποσά και πολυάριθμη εργατική δύναμη. Τα χρήματα που δαπανήθηκαν, προέρχονταν από το πλεόνασμα του φεουδαρχικού και του αστικού κέρδους. Τα κέρδη αυτά προέκυπταν από την αύξηση της παραγωγής και την ανάπτυξη του εμπορίου και της βιοτεχνίας. Έτσι η οικονομική ανάπτυξη έφερε την πολιτιστική ανάπτυξη. Από τον 11ο αι. είχε αρχίσει επίσης η ανάπτυξη των πόλεων, στις οποίες είχε συγκεντρωθεί πολυάριθμη εργατική δύναμη. Στην ανέγερση αυτών των ναών συμμετείχαν άνθρωποι από όλες τις κοινωνικές τάξεις: ευγενείς, αστοί και απλοί άνθρωποι: άντρες και γυναίκες. Ο καθένας πρόσφερε εθελοντικά ό,τι μπορούσε: χρήματα, χειρωνακτική εργασία, τρόφιμα στους εργάτες κλπ. Η ανέγερση λοιπόν των καθεδρικών ναών ήταν ένα έργο συλλογικό, για το οποίο όλοι οι πιστοί ένιωθαν ότι έχουν ιερό καθήκον να συνεισφέρουν.

β) **Τομέας πνευματικότητας**: Κατά το Μεσαίωνα κυριαρχούσε η θρησκευτικότητα στη ζωή των ανθρώπων. Το πνεύμα της θρησκείας εκδηλώνεται σε όλες τις πτυχές της ζωής των ανθρώπων. Έτσι λοιπόν οι πιστοί θεωρούσαν χρέος τους να συμμετάσχουν στην ανέγερση των ναών με πειθαρχία και ευλάβεια. Ήταν γι' αυτούς μια πράξη πίστης και ευσέβειας που τους έδινε ελπίδες ευλογίας και καλής τύχης.

γ) **Τομέας τεχνικής**: Αποφασιστικός παράγοντας για την επιτυχία αυτών των έργων ήταν και οι τεχνικές εξελίξεις που είχαν συντελεστεί. Οι καινούριοι τρόποι εξοικονόμησης ενέργειας, τα καινούρια μηχανήματα και εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν, οι καινούριοι τρόποι επεξεργασίας των υλικών, που επινοήθηκαν και η τεχνική της υαλογραφίας, επέτρεψαν την κατασκευή και διακόσμηση αυτών των μεγαλόπρεπων μνημείων, που είναι τα ψηλότερα πριν από τον 20ό αιώνα.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να αναφέρετε τα κυριότερα λογοτεχνικά έργα του μεσαίωνα.

Τα κυριότερα λογοτεχνικά έργα του Μεσαίωνα ήταν: "Το Άσμα του Ρολάνδου" στα γαλλικά και το "Έπος των Νιμπελούγκεν" στα γερμανικά. Κατά το 13ο και 14ο αι. τα έμμετρα ιπποτικά μυθιστορήματα με θέμα τον έρωτα έγιναν ιδιαίτερα δημοφιλή χάρη στους τροβαδούρους.

2. Τι ήταν η αλχημεία και τι πρέσβευαν οι αλχημιστές;

Για την απάντηση δες σχολικό βιβλίο, σελ. 105 - 106: "Οι μεταφράσεις το έπινε".

3. Ποια ήταν τα χαρακτηριστικά του ρομανικού ρυθμού; Ποιους ναούς ρομανικού ρυθμού γνωρίζετε;

Τα χαρακτηριστικά του ρομανικού ρυθμού ήταν: 1) η συμπαγής δομή, 2) οι αψίδες, 3) τα ημικυκλικά τόξα, 4) οι λίθινοι θόλοι και 5) οι πύργοι των κωδωνοστασίων, 6) η χρήση της γλυπτικής του ανθρωπίνου σώματος στο εξωτερικό του ναού και 7) οι τοιχογραφίες στο εσωτερικό, που αναπαριστούν σκηνές από την Παλαιά και Καινή Διαθήκη. Εκκλησίες ρομανικού ρυθμού κτίστηκαν σε ολόκληρη τη ρωμαιοκαθολική Ευρώπη. Χαρακτηριστικό δείγμα του ρυθμού αυτού είναι ο ναός του Αγίου Σερνέν (11ος - 12ος αι.) στην Τουλούζη της Γαλλίας.

4. Ποια ήταν τα χαρακτηριστικά του γοθτικού ρυθμού; Ποιους ναούς γοθτικού ρυθμού γνωρίζετε;

Τα χαρακτηριστικά του γοθτικού ρυθμού είναι: 1) το μεγάλο ύψος, 2) ο μεγάλος όγκος, 3) τα οξυκόρυφα τόξα, 4) η χρησιμοποίηση εξωτερικών αντηρίδων για τη στήριξη των τοίχων και 5) τα μεγάλα παράθυρα. Αυτά επιτρέπουν το φωτισμό του ναού με άπλετο φως και 6) είναι διακοσμημένα με υαλογραφήματα (βιτρό) που αντικαθιστούν τις τοιχογραφίες. Σημαντικά αριστουργήματα της τέχνης αυτής είναι "Η Παναγία των Παρισίων" (12ος - 13ος αι.), οι καθεδρικοί ναοί της Σαρτρ (12ος - 13ος αι.), της Ρενς (13ος αι.) και άλλων πόλεων.

5. Ποια η διαφορά της γοθικής γλυπτικής από τη ρομανική;

Από την εποχή του ρομανικού ρυθμού αρχίζει να χρησιμοποιείται ο γλυπτός διάκοσμος στους ναούς της Δύσης. Ενώ ο ρομανικός ρυθμός εστιάζεται περισσότερο στο φυτικό και ζωικό διάκοσμο και λιγότερο στον άνθρωπο, η γοθική γλυπτική είναι επικεντρωμένη στο ανθρώπινο στοιχείο.

6. Ποια ήταν τα χαρακτηριστικά της ζωγραφικής το Μεσαίωνα;

Για την απάντηση δες σχολ. Βιβλίο σελ. 107: "Μέχρι..... μορφές"

7. Τι γνωρίζετε για τους τροβαδούρους;

Για την απάντηση δες ανωτέρω: ανάπτυξη όρων

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΕΚΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ερωτήσεις αντικειμενικού τύπου

1. Συμπληρώστε τα ονόματα στη στήλη: ΟΝΟΜΑ

α/α		ΟΝΟΜΑ
1	Ηγέτης του Οστρογοθτικού Βασιλείου.	
2	Αρχηγός των Βησιγόθων. Κατέλαβε τη Ρώμη το 410.	
3	Βασιλιάς του Φραγκικού Κράτους (481 - 511), γενάρχης της δυναστείας των Μεροβιγγείων.	
4	Φράγκος μαγιорδόμος. Αναχαίτισε την προέλαση των Αράβων στην Ευρώπη, στο Πουατιέ (732).	
5	Βασιλιάς του Φραγκικού Κράτους, ιδρυτής της δυναστείας των Καρολιδών. Στέφθηκε "ελέω Θεού Βασιλέας" από τον πάπα το 754.	
6	Φράγκος βασιλιάς. Την ημέρα των Χριστουγέννων του έτους 800 στέφθηκε στη Ρώμη από τον πάπα "αυτοκράτορας του Ρωμαϊκού Κράτους".	
7	Δούκας που υπερίσχυσε των άλλων φεουδαρχών στη Γαλλία και έγινε βασιλιάς το 987.	
8	Ο ιδρυτής της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους (962).	
9	Δούκας της Νορμανδίας. Κατέλαβε το βασιλικό θρόνο της Αγγλίας το 1066.	

2. Στις παρακάτω προτάσεις βάλτε ένα Χ στην αντίστοιχη στήλη, ανάλογα αν τις θεωρείτε σωστές ή λανθασμένες.

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
1	Το Οστρογοτθικό Βασίλειο υπέκυψε στους Μουσουλμάνους του Μαρόκου το 711.		
2	Μετά την αποδοχή του Χριστιανισμού από το Χλωδοβίκο και τη βάπτισή του, οι "βάρβαροι" ενσωματώθηκαν στο χριστιανικό κόσμο.		
3	Ο Πιπίνος ο Βραχύς αναχαίτισε την προέλαση των Αράβων προς την Ευρώπη στο Πουατιέ το 732.		
4	Ο Κάρολος Μαρτέλος βοήθησε τον πάπα στην ίδρυση του παπικού κράτους.		
5	Μετά την εγκατάσταση των γερμανικών φύλων στην Ευρώπη περιορίστηκε ο ρόλος των πόλεων και ενισχύθηκε η ύπαιθρος.		
6	Από τον 7ο μέχρι το 10ο αι. η Ιρλανδία αποτέλεσε το μοναδικό σημαντικό κέντρο ελληνικών σπουδών στη Βόρεια Ευρώπη.		
7	Ο Πιπίνος ο Βραχύς όρισε ως έδρα του την Αιξ - Λα Σαπέλ (:Ακυίσγρανο, σημερινό: Άαχεν)		
8	Η στέψη του Καρλομάγνου ως "αυτοκράτορα του Ρωμαϊκού Κράτους" (800) υπήρξε αφετηρία διαμάχης μεταξύ της Δύσης και της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.		
9	Η Συνθήκη του Βερντέν, που χώρισε την Ευρώπη για πρώτη φορά γλωσσικά, αποτέλεσε την απαρχή της δημιουργίας της νεότερης Ευρώπης.		
10	Ο Καρλομάγνος είχε αναθέσει στους βασιλικούς απεσταλμένους να εισπράττουν τους φόρους.		
11	Ένας απ' τους παράγοντες που ευνόησαν την ανάπτυξη της φεουδαρχίας ήταν η ανασφάλεια που κυριάρχησε στην Ευρώπη μετά τις βαρβαρικές επιδρομές και την κατάλυση του ρωμαϊκού κράτους.		
12	Στη φεουδαρχική κοινωνία οι διάφορες κοινωνικές ομάδες ελεύθερων ανθρώπων ήταν ανεξάρτητες η μία από την άλλη.		

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
13	Οι βασάλοι στη φεουδαρχική κοινωνία ήταν ευνοούμενοι υποτελείς που τους παραχωρούνταν φέουδα με αντάλλαγμα πίστη, υποταγή και παροχή ορισμένων υπηρεσιών στους ανώτερους άρχοντες.		
14	Το φεουδαρχικό συμβόλαιο συνδέει τον υποτελή με τον κύριό του και καθόριζε τις αμοιβαίες υποχρεώσεις τους.		
15	Η φεουδαρχία επικράτησε στην Ευρώπη από τον 5ο έως τον 8ο αι.		
16	Οι πάροικοι ήταν εγκατεστημένοι ως μόνιμοι καλλιεργητές σε κτήματα που δεν τους ανήκαν.		
17	Στο φεουδαρχικό σύστημα φέουδα μπορούσαν να κατέχουν και οι εκκλησιαστικοί άρχοντες.		
18	Οι μεταρρυθμίσεις του Καρλομάγνου επιτάχυναν την εξέλιξη της φεουδαρχίας.		
19	Στη Γερμανία ένας δούκας, ο Ούγος Καπέτος, υπερίσχυσε των άλλων φεουδαρχών και ανακηρύχθηκε βασιλιάς (987).		
20	Στην τάξη των ευγενών ανήκαν και οι ιππότες.		

3. Στις παρακάτω προτάσεις συμπληρώστε τα κενά:

- Ο όρος χρησιμοποιήθηκε αρχικά από τους Ρωμαίους, που δή λωναν με τον τρόπο αυτό ότι οι λαοί αυτοί ήταν ξένοι προς τον πολιτισμό τους και αργότερα υιοθετήθηκε από τους νεότερους ιστορικούς.
- Τα γερμανικά φύλα εγκαταστάθηκαν στην Ευρώπη κατά τον 5ο αιώνα και οργανώθηκαν σε βασιλεια. Τα σημαντικότερα ήταν: α) το, β) το και γ) το
- Ο Χλωδοβίκος, γενάρχης της δυναστείας, κατόρθωσε να επεκτείνει το κράτος του από το Ρήνο μέχρι τα Πυρηναία.
- Οι γερμανοί ηγεμόνες αντικατέστησαν τη ρωμαϊκή έννοια του κράτους με την, δηλαδή η εξουσία τους δεν έκανε διάκριση ανάμεσα στο κράτος, τους κατοίκους και τα αγαθά τους.
- Το 754 ο Πιπίνος ο Βραχύς στέφθηκε από τον πάπα, στον οποίο σε ανταπόδοση χάρισε το δουκάτο της Ραβέννας και άλλα ιταλικά εδάφη. Έτσι ιδρύθηκε το
- Ο Καρλομάγνος όρισε ως έδρα του τ., που αναδείχθηκε σε διοικητικό και πολιτιστικό κέντρο της αυτοκρατορίας.
- Μετά το θάνατο του Καρλομάγνου η ενότητα του Φραγκικού Κράτους άρχισε να

- κλονίζεται και οι διάδοχοί του διένειμαν μεταξύ τους την αυτοκρατορική κληρονομιά με τ.. ..
8. Την εποχή που οι κληρονόμοι του Καρλομάγνου συγκρούονταν μεταξύ τους για την αυτοκρατορική κληρονομιά, η Ευρώπη δεχόταν νέες εισβολές από τους: α), β)..... και γ)
 9. Η βασιλεία του Καρλομάγνου και των διαδόχων του συνδέεται με μια σημαντική άνθηση των γραμμάτων και των τεχνών, που ονομάζεται
 10. Στην Αιξ - Λα Σαπέλ, στο αυτοκρατορικό ανάκτορο, ο Καρλομάγνος ίδρυσε τ.. .., όπου προσκλήθηκαν διάσημοι λόγιοι και δάσκαλοι για να διδάξουν και αναδείχθηκε σε πραγματικό πολιτιστικό κέντρο.
 11. Ο Καρλομάγνος για να μπορέσει να διοικήσει το εκτεταμένο κράτος του το χώρισε σε
 12. Η αναγνωρίζεται ως ένα σύστημα πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης του μεσαιωνικού κόσμου.
 13. Η σχέση μεταξύ άρχοντα και υποτελούς πήρε βαθμηδόν επίσημο χαρακτήρα και οδήγησε στη διαμόρφωση μιας ειδικής τελετής, της
 14. Μετά από την τελετή της περιβολής άρχιζε να ισχύει το....., που συνέδεε τον υποτελή με τον κύριό του και καθόριζε τις αμοιβαίες υποχρεώσεις τους.
 15. Η φεουδαρχική κοινωνία αναγνώριζε τρεις τάξεις: α), β) και γ)
 16. Στο φεουδαρχικό σύστημα, στην κορυφή της κοινωνικής ιεραρχίας βρισκόταν και ακολουθούσαν οιαπό τους οποίους εξαρτιόνταν
 17. Στην τάξη των αρχόντων ή ευγενών ανήκαν και οι έφιπποι μαχητές, που ονομάζονταν και οι οποίοι συγκροτούσαν μια κλειστή φεουδαρχική ομάδα.
 18. Στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας, στο φεουδαρχικό σύστημα, βρίσκονταν
 19. Οι ήταν εγκατεστημένοι ως μόνιμοι καλλιεργητές σε κτήματα που δεν τους ανήκαν και απολάμβαναν μια περιορισμένη ελευθερία που διέφερε από περιοχή σε περιοχή.
 20. Στη Γερμανία ο Όθων Α΄ με την υποστήριξη του στρατού και της Εκκλησίας, στέφθηκε στη Ρώμη, το 962, από τον πάπα και ίδρυσε την

4. Στις παρακάτω προτάσεις συμπληρώστε τα κενά:

1. Αξιωματούχοι των φραγκικών ανακτόρων, οι πιο έμπιστοι του βασιλιά:.....
2. Έτσι ονομάστηκαν οι εισβολές των γερμανικών φύλων και των Ούννων στα εδάφη του δυτικού ρωμαϊκού κράτους κατά τον 4ο και 5ο αιώνα.:
3. Πνευματική άνθηση που παρατηρήθηκε στην εποχή της βασιλείας του Καρλομάγνου και των διαδόχων του:
4. Πνευματικό κέντρο που ιδρύθηκε στο αυτοκρατορικό ανάκτορο του Καρλομάγνου στην Αιξ - Λα Σαπέλ:
5. Διοικητικές περιφέρειες της αυτοκρατορίας του Καρλομάγνου:
6. Σύστημα πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης στη Δύση από τον 8ο - 13ο αι.:
7. Ανώτεροι άρχοντες στη Δύση του μεσαίωνα, άμεσοι υποτελείς του βασιλιά, που αποτελούσαν την αριστοκρατία της εποχής:
8. Εκτάσεις γης που παραχωρούνταν, το μεσαίωνα στη Δύση, από το βασιλιά στους ανώτερους άρχοντες και από αυτούς σε άλλους υποτελείς, για να τις εκμεταλλεύονται οικονομικά και να τις διοικούν:
9. Ειδική τελετή, που γινόταν στη Δύση, το μεσαίωνα, με την οποία επισημοποιόταν η σχέση προστασίας - υποτελείας μεταξύ άρχοντα - υποτελούς:
10. Ευνοούμενοι άρχοντες, υποτελείς σε ανώτερους άρχοντες, στο φεουδαρχικό σύστημα:
11. Ανώτεροι άρχοντες ή βασιλικοί αξιωματούχοι που ακολουθούσαν το βασιλιά στην ιεραρχία της φεουδαρχικής κοινωνίας:
12. Κατώτεροι άρχοντες που εξαρτιόνταν από τους άμεσους υποτελείς στο φεουδαρχικό σύστημα:
13. Η πολυπληθέστερη κοινωνική ομάδα της φεουδαρχικής κοινωνίας. Βρισκόταν στην κατώτερη βαθμίδα της κοινωνικής πυραμίδας:
14. Κοινωνική ομάδα που ανήκε στους χωρικούς του φεουδαρχικού συστήματος. Διέθετε μικρή ιδιοκτησία και βρισκόταν υπό την εξάρτηση - προστασία κάποιου γαιοκτήμονα (φεουδάρχη) στον οποίο είχε οικονομικές υποχρεώσεις.:
15. Κοινωνική ομάδα που ανήκε στους χωρικούς του φεουδαρχικού συστήματος. Μόνιμοι καλλιεργητές σε κτήματα που δεν τους ανήκαν και δεν μπορούσαν να εγκαταλείψουν. Κατέβαλλαν τέλη στο φεουδάρχη και απολάμβαναν μια περιορισμένη ελευθερία.:

5. Αντιστοιχίστε τις χρονολογίες με τα γεγονότα

	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΓΕΓΟΝΟΣ	ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	395	Α) άλωση της Ρώμης από Βησιγότθους. (Αλάριχος)	
2	476	Β) Στέψη Καρλομάγνου ως "αυτοκράτορα του Ρωμαϊκού Κράτους"	
3	410	Γ) Συνθήκη του Βερντέν	
4	732	Δ) Διαίρεση του Ρωμαϊκού Κράτους σε ανατολικό και Δυτικό τμήμα	
5	800	Ε) Νίκη Καρόλου Μαρτέλου επί Αράβων (Πουατιέ)	
6	843	ΣΤ) Πτώση του Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους	
7	8ος - 13ος αι.	Ζ) φεουδαρχία	

6. Επιλογή ορθής απάντησης:

(Στις παρακάτω προτάσεις υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση):

- Γερμανικό Βασίλειο. Κατακτήθηκε από τους Μουσουλμάνους του Μαρόκου το 711.
α) Οστρογοτθικό, β) Βησιγοτθικό, γ) Φραγκικό
- Αρχηγός γερμανικού φύλου. Κατέλαβε τη Ρώμη το 410.
α) Θεοδέριχος Α', β) Αλάριχος, γ) Χλωδοβίκος
- Αρχηγός γερμανικού φύλου. Αποδέχτηκε το Χριστιανισμό, βαπτίστηκε ο ίδιος και οι υπήκοοί του κι έτσι ενσωματώθηκαν οι Βάρβαροι στο χριστιανικό κόσμο.
α) Θεοδέριχος Α', β) Αλάριχος, γ) Χλωδοβίκος
- Φράγκος βασιλιάς. Βοήθησε τον πάπα να ιδρύσει το παπικό κράτος.
α) Πιπίνος ο Βραχύς, β) Χλωδοβίκος Α', γ) Κάρολος Μαρτέλος
- Ίδρυσε την "Ανακτορική Ακαδημία" στην Αιξ - Λα Σαπέλ.
α) ο Κάρολος Μαρτέλος, β) ο Πιπίνος ο Βραχύς, γ) ο Καρλομάγνος
- Στην κοινωνική πυραμίδα του φεουδαρχικού συστήματος μετά το βασιλιά στην ιεραρχία ακολουθούσαν:
α) οι άμεσα υποτελείς, β) οι ιππότες, γ) οι χωρικοί.
- Στη φεουδαρχική κοινωνία όφειλαν πίστη, υποταγή και παροχή ορισμένων υπηρεσιών:
α) οι άμεσα υποτελείς στο βασιλιά,
β) οι κατώτεροι υποτελείς στους άμεσους υποτελείς,
γ) οι χωρικοί στους άμεσους υποτελείς

- δ) όλες οι κοινωνικές ομάδες στους ανώτερούς τους
8. Χωρικοί, εγκατεστημένοι ως μόνιμοι καλλιεργητές σε κτήματα που δεν τους ανήκαν:
α) ελεύθεροι γεωργοί, β) πάροικοι, γ) δούλοι
9. Με τις μεταρρυθμίσεις του Καρλομάγνου ο στρατός έγινε:
α) αυτοκρατορικός, β) φεουδαρχικός, γ) μισθοφορικός
10. Κατέλαβε το θρόνο της Αγγλίας το 1066 και εισήγαγε το φεουδαρχικό σύστημα:
α) ο Ούγος Καπέτος,
β) ο Όθων Α',
γ) ο Γουλιέλμος ο Κατακτητής

7. Αντιστοιχίστε τα ονόματα της στήλης Α με τις φράσεις της στήλης Β.

Α		Β		ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	Αλάριχος	α	Αναχαίτιση Αράβων (Πουατιέ , 732)	
2	Κάρολος Μαρτέλος	β	Ανακτορική Ακαδημία	
3	Πιπίνος ο Βραχύς	γ	Βασιλιάς Αγγλίας	
4	Καρλομάγνος	δ	Κατάληψη Ρώμης (410)	
5	Γουλιέλμος Νορμανδίας (ο Κατακτητής)	ε	"ελέω Θεού Βασιλέας"	

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΕΩΝ ΕΚΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ (I)

Μεσαιωνική
Ευρώπη

1η άσκηση

1) Θεοδέρικος Α΄, 2) Αλάρικος, 3) Χλωδοβίκος Α΄, 4) Κάρολος Μαρτέλος, 5) Πιπίνος Βραχύς, 6) Καρλομάγνος, 7) Ούγος Καπέτος, 8) Όθων Α΄, 9) Γουλιέλμος ο Κατακτητής.

2η άσκηση

1Λ	2Σ	3Λ	4Λ	5Σ	6Σ	7Λ	8Σ	9Σ	10Λ
11Σ	12Λ	13Σ	14Σ	15Λ	16Σ	17Σ	18Σ	19Λ	20Σ

3η άσκηση

- 1) βάρβαροι,
- 2) α) Οστρογοτθικό, β) Βησιγοτθικό, γ) Φραγκικό,
- 3) των Μεροβιγγείων,
- 4) κληρονομική αρχή,
- 5) "ελέω Θεού Βασιλέας" / παπικό κράτος,
- 6) Αιξ -Λα Σαπέλ,
- 7) τη Συνθήκη του Βερντέν,
- 8) α) Σαρακηνοί, β) Μαγουάροι (Ούγγροι), γ) Νορμανδοί (Βίκινγκς),
- 9) Καρολίδεια Αναγέννηση,
- 10) Ανακτορική Ακαδημία,
- 11) κομητείες,
- 12) φεουδαρχία,
- 13) τελετής της περιβολής,
- 14) το φεουδαρχικό συμβόλαιο,
- 15) α) τους ανθρώπους της προσευχής, β) τους ανθρώπους του πολέμου, γ) τους ανθρώπους της εργασίας,
- 16) βασιλιάς / άμεσοι υποτελείς / κατώτεροι υποτελείς,
- 17) ιππότες,
- 18) οι χωρικοί,
- 19) πάροικοι,
- 20) "αυτοκράτορας των Ρωμαίων" / Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους.

4η άσκηση

1) μαγιорδόμοι, 2) μεγάλη μετανάστευση των λαών, 3) Καρολίδεια Αναγέννηση, 4) Ανακτορική Ακαδημία, 5) κομητείες, 6) φεουδαρχία, 7) φεουδάρχες, 8) φέουδα, 9) τελετή της περιβολής, 10) βασάλιοι, 11) άμεσοι υποτελείς, 12) κατώτεροι υποτελείς, 13) χωρικοί, 14) ελεύθεροι γεωργοί, 15) πάροικοι

5η άσκηση

1-Δ	2-ΣΤ	3-Α	4-Ε	5-Β	6-Γ	7-Ζ
-----	------	-----	-----	-----	-----	-----

6η άσκηση

1-β	2-β	3-γ	4-α	5-γ
6-α	7-δ	8-β	9-β	10-γ

7η άσκηση

1-δ	2-β	3-ε	4-β	5-γ
-----	-----	-----	-----	-----

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΕΚΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ (II)

Ερωτήσεις αντικειμενικού τύπου

Μεσαιωνική
Ευρώπη

1. Συμπληρώστε τα ονόματα στη στήλη: ΟΝΟΜΑ

α/α		ΟΝΟΜΑ
1	Βασιλιάς της Αγγλίας. Παραχώρησε το Μεγάλο Χάρτη των Δικαιωμάτων το 1215.	
2	Πάπας της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που πραγματοποίησε μεταρρύθμιση στα τέλη του 11ου αι. για την ηθική αναβάθμιση της Εκκλησίας.	
3	Ιταλός θεολόγος (13ος αι.). Πέτυχε το γόνιμο συγκερασμό της χριστιανικής με την αριστοτελική σκέψη.	
4	Άγγλος φιλόσοφος και μελετητής του Αριστοτέλη (13ος αι.) . Πρότεινε την πειραματική μέθοδο στην επιστήμη.	
5	Επίσκοπος Μεδιολάνων (4ος αι.). Συνδύασε τα λειτουργικά πρότυπα της Ανατολής με τη λαϊκή παράδοση της Δύσης και συνέθεσε νέους ύμνους.	

2. Στις παρακάτω προτάσεις βάλτε ένα Χ στην αντίστοιχη στήλη, ανάλογα αν τις θεωρείτε σωστές ή λανθασμένες.

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
1	Οι μεταβολές στην ύπαιθρο (από τον 11ο αι.) ευνόησαν την ανάπτυξη των αστικών κέντρων, όπου οι χωρικοί αντάλλασσαν τα αγροτικά προϊόντα με βιοτεχνικά είδη και εμπορεύματα.		
2	Η βιοτεχνία στη Δύση μέχρι τον 15ο αι. ήταν πρωτόγονη και διεξαγόταν στην ύπαιθρο.		
3	Στις πόλεις της Δυτ. Ευρώπης, ιδίως στις νέες, από τον 11ο- 15ο αι. παραχωρήθηκαν Χάρτες ελευθεριών, δηλαδή προνόμια οικονομικά και διοικητικά.		
4	Για την καλύτερη προστασία των συμφερόντων τους οι χωρικοί της Δυτικής Ευρώπης οργανώθηκαν σε ενώσεις.		
5	Η οικονομική ανάπτυξη που παρατηρήθηκε από τον 11ο έως τον 13ο αι. οδήγησε το φεουδαρχικό σύστημα στην ακμή του.		

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
6	Η αστική τάξη πέτυχε τον περιορισμό των φεουδαρχικών δικαιωμάτων στα αστικά κέντρα, ενισχύοντας παράλληλα το δικό της ρόλο στη διακυβέρνηση των πόλεων.		
7	Η ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και η ευρεία χρήση του χρήματος ως ανταλλακτικού μέσου οδήγησαν σε κρίση το φεουδαρχικό σύστημα.		
8	Στην Αγγλία, η μοναρχία δέχτηκε τη συγκρότηση ενός Κοινοβουλίου, που αποτελούνταν από αντιπροσώπους ευγενών, κλήρου και αστών.		
9	Στη Γερμανία ο βασιλιάς κατόρθωσε να κάνει πιο ισχυρή τη μοναρχική εξουσία και να επιβληθεί στους φεουδάρχες, ιδιαίτερα μετά τη σύγκρουσή του με το πάπα.		
10	Στη Γαλλία, η διαμάχη της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας με την κοσμική εξουσία άρχισε όταν ο πάπας απαγόρευσε τη λεγόμενη "κοσμική περιβολή" (1075).		
11	Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία το Μεσαίωνα διέθετε ένα οργανωμένο διοικητικό σύστημα που της επέτρεπε να ελέγχει πνευματικά ολόκληρη την Ευρώπη.		
12	Ο αφορισμός ήταν μια ποινή για τους παραβάτες, που ορίστηκε από τον πάπα Γρηγόριο Ζ΄ για να επιβληθεί η μεταρρύθμισή του.		
13	Κατά το Μεσαίωνα η κοινωνική και υγειονομική περίθαλψη ήταν αρμοδιότητα του κράτους.		
14	Στη Δύση, από τον 11ο αι. αναπτύχθηκαν τα επισκοπικά σχολεία στις πόλεις.		
15	Η "Ειρήνη του Θεού" και η "Ανακωχή του Θεού" ήταν νόμοι που ρύθμιζαν τις σχέσεις του κλήρου.		
16	Οι άνθρωποι το Μεσαίωνα θεωρούσαν τη γυναίκα ίση με τον άνδρα.		
17	Τα κάστρα, καθώς ταυίζονταν με το κύρος ενός ατόμου ή μιας οικογένειας, ισοπεδώνονταν αν νικιόταν ο κάτοχός τους.		
18	Για τα κυρίαρχα στρώματα της μεσαιωνικής κοινωνίας η διατροφή αποτελούσε ευκαιρία για να εκδηλώσουν την ανωτερότητά τους.		
19	Οι μόνοι χώροι επικοινωνίας και ψυχαγωγίας κατά το Μεσαίωνα, ήταν τα κάστρα.		
20	Ένα από τα μεγάλα προσκυνήματα της χριστιανοσύνης κατά το Μεσαίωνα ήταν τα Ιεροσόλυμα.		

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
21	Οι αλχημιστές πίστευαν ότι τα σώματα μπορούσαν να αλλάξουν υπόσταση με τη βοήθεια ενός παράγοντα που ονόμαζαν φιλοσοφική λίθο.		
22	Ο Ρογήρος Βάκων, πέτυχε το γόνιμο συγκερασμό της χριστιανικής με την αριστοτελική σκέψη.		
23	Σημαντική τεχνολογική πρόοδος του μεσαίωνα θεωρείται η εφεύρεση του πυροβόλου όπλου (14ος αι.)		
24	Ο ρομανικός ρυθμός δεν περιορίστηκε μόνο στους ναούς αλλά επεκτάθηκε και σε πολλά δημόσια και ιδιωτικά κτίρια.		
25	Η γοτθική γλυπτική είναι επικεντρωμένη στο ανθρώπινο στοιχείο.		
26	Από τον 11ο αι. η ζωγραφική της Δυτικής Ευρώπης αρχίζει να στρέφεται σε κοσμικά θέματα.		
27	Το Όργανουμ ήταν το πρώτο σύστημα πολυφωνίας που αναπτύχθηκε στη Δύση (8ος αι.) και στηριζόταν σε αρχαία μουσικά όργανα.		
28	Τα ημικυκλικά τόξα είναι χαρακτηριστικό του γοτθικού ρυθμού.		
29	Τα μεγάλα παράθυρα με τα υαλογραφήματα είναι χαρακτηριστικό των ναών ρομανικού ρυθμού.		
30	Η ρομανική τέχνη συνδυάζει στοιχεία ρωμαϊκής τέχνης και γερμανικής καλλιτεχνικής παράδοσης.		

3. Στις παρακάτω προτάσεις συμπληρώστε τα κενά:

1. Στις πόλεις, ιδίως στις νέες, παραχωρούνταν από τον 11ο αι., δηλαδή πρόνοια οικονομικά και διοικητικά και γι' αυτό ονομάζονται
2. Η ανάπτυξη του εμπορίου (από τον 11ο αι.) συνδέεται με την εφαρμογή νέας ναυτικής τεχνολογίας, με την κατασκευή νέων δρόμων και με την καθιέρωση του θεσμού τ..
..... κυρίως στη Φλάνδρα και στη γαλλική Καμπανία.
3. Για την καλύτερη προστασία των συμφερόντων τους οι έμποροι της Δυτ. Ευρώπης (από τον 11ο αι.) οργανώθηκαν σε Μάλιστα συγκροτήθηκαν και
....., όπως η γερμανική Χάνσα που περιλάμβανε πάνω από 80 πόλεις.

4. Στις πόλεις, οι έμποροι, οι βιοτέχνες, οι τραπεζίτες και γενικά όσοι ασχολούνταν με τις νέες οικονομικές δραστηριότητες συνδέονταν με κοινά συμφέροντα και συγκρότησαν μια νέα κοινωνική ομάδα, την
5. Στη Γερμανία, οι εκλέκτορες ευνόησαν την ανάπτυξη του θεσμού τ....., που ήταν ένα είδος Κοινοβουλίου στο οποίο συμμετείχαν αντιπρόσωποι των ευγενών, του κλήρου και των αστών.
6. Ο βασιλιάς της Αγγλίας Ιωάννης Α΄ Ακμήμονας αναγκάστηκε να παραχωρήσει τ..... (1215), με τον οποίο αποδεχόταν σημαντικούς περιορισμούς της βασιλικής εξουσίας.
7. Στη Γαλλία, ο βασιλιάς, για να αφαιρέσει τη δυνατότητα διεκδίκησης εξουσιών από τους ισχυρούς φεουδάρχες, προχώρησε στη δημιουργία αντιπροσωπευτικών θεσμών. Ο κυριότερος από αυτούς ήταν
8. Η πρώτη διαμάχη της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας με την κοσμική εξουσία άρχισε, όταν ο πάπας απαγόρευσε τη λεγόμενη (1075), δηλαδή την απονομή των εκκλησιαστικών αξιωμάτων και το διορισμό των επισκόπων από τον αυτοκράτορα.
9. Η σύγκρουση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας με την κοσμική εξουσία στη Γερμανία ονομάστηκε, ήταν μακροχρόνια και έληξε τελικά με συμβιβασμό.....
10. Στη Γαλλία, ο βασιλιάς νίκησε τον πάπα και έχοντας την υποστήριξη των Γενικών Τάξεων, ανάγκασε τον πάπα να μεταφέρει την έδρα του από τη Ρώμη στ.....
11. Σημαντικό σταθμό στην ανανεωτική προσπάθεια για την ηθική αναβάθμιση της Εκκλησίας αποτέλεσε που πραγματοποιήθηκε στα τέλη του 11ου αι. από τον πάπα
12. Η έλλειψη πνευματικής καθοδήγησης από την Εκκλησία οδήγησε, κατά το Μεσαίωνα, στη διαμόρφωση με αποκλίσεις από τα επίσημα δόγματα.
13. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία για να περιορίσει τη βία και τις λεηλασίες σε βάρος των κληρικών και των απλών ανθρώπων, που προκαλούνταν από τις συνεχείς συγκρούσεις των στρατιωτικών δυνάμεων των φεουδαρχών, καθιέρωσε δύο ρυθμιστικούς κανόνες: και
14. Κατά το 13ο και 14ο αι. τά έμμετρα ιπποτικά μυθιστορήματα με θέμα τον έρωτα έγιναν ιδιαίτερα δημοφιλή χάρη στ.....
15. Οι μεταφράσεις αραβικών έργων βοήθησαν να εισαχθεί στο δυτικό χριστιανικό κόσμο, που είναι κράμα χημείας, φιλοσοφίας, αστρολογίας και αποκρυφισμού.
16. Οι αλχημιστές είχαν την πεποίθηση ότι τα σώματα μπορούσαν να αλλάζουν υπόσταση με τη βοήθεια ενός παράγοντα που ονόμαζαν
17. Από το τέλος του 10ου αι. χάρη στην αναθέρμανση της οικονομίας και της τεχνικής προόδου η Δύση καλύπτεται από πλήθος ευρύχωρων εκκλησιών ρυθμού.
18. Τα μεγάλα παράθυρα των γοθικών ναών είναι διακοσμημένα με που

αντικαθιστούν τις τοιχογραφίες.

19. Τον 8ο αιώνα αρχίζει να αναπτύσσεται το πρώτο σύστημα πολυφωνίας, το
το οποίο στηρίζεται πάνω σε αρχαία μουσικά όργανα.

4. Στις παρακάτω προτάσεις συμπληρώστε τα κενά:

1. Τα οικονομικά και διοικητικά προνόμια που παραχωρήθηκαν από τους ηγεμόνες στις πόλεις της Δυτικής Ευρώπης, ιδίως στις νέες, από τον 11ο αι.:
2. Εμπορικός θεσμός που καθιερώθηκε στα τέλη του 12ου αι. στη Δυτική Ευρώπη.:
3. Τραπεζίτες που αντάλασσαν τα χρήματα στις πόλεις και στα πανηγύρια της Δυτικής Ευρώπης, με την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου από τον 11ο αι.:
4. Δούκες ή ηγεμόνες των σπουδαιότερων κρατιδίων της Γερμανίας. Έπαιρναν μέρος στην εκλογή του αυτοκράτορα.:
5. Νέος θεσμός διακυβέρνησης που δημιουργήθηκε από τους Εκλέκτορες των σπουδαιότερων κρατιδίων της Γερμανίας τον 11ο αι.:
6. Κείμενο που εξασφάλιζε τα δικαιώματα των κοινωνικών ομάδων (ανώτατος κλήρος, ευγενείς, αστοί, ελεύθεροι πολίτες) και περιορίζε τη βασιλική εξουσία. Υπογράφηκε από τον Άγγλο βασιλιά Ιωάννη Α΄ Ακτήμονα, το 1215.:
7. Νέος αντιπροσωπευτικός θεσμός διακυβέρνησης, που δημιούργησε ο βασιλιάς της Γαλλίας, μετά τη νικηφόρα για τη Γαλλία λήξη του εκατονταετούς πολέμου, για να αφαιρέσει τη δυνατότητα διεκδίκησης των εξουσιών από τους ισχυρούς φεουδάρχες.
8. Συμφωνία με την οποία έληγε η διαμάχη της περιβολής, ανάμεσα στο γερμανό αυτοκράτορα και τον πάπα (1122).
9. Ειδικό δικαστήριο, που θεσπίστηκε το 1233 από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία για να αντιμετωπίσει τις αιρέσεις. Προέβλεπε πολύ αυστηρές ποινές για όσους θεωρούσε αιρετικούς.
10. Ποινή που όριζε τον αποκλεισμό κάποιου από την Εκκλησία και την απαγόρευση επικοινωνίας με την κοινότητα των πιστών.:
11. Ρυθμιστικός Κανόνας που καθιερώθηκε από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία το μεσαίωνα, και απαγόρευε τις εχθροπραξίες μεταξύ των φεουδαρχών ορισμένες περιόδους του έτους και για το υπόλοιπο διάστημα ορισμένες μέρες της εβδομάδας. :

5. Αντιστοιχίστε τις χρονολογίες με τα γεγονότα

	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΓΕΓΟΝΟΣ	ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	1215	A) Συμφωνία της Βορμς	
2	1075	B) "Αιχμαλωσία της Αβινιόν"	
3	1122	Γ) Μεγάλος Χάρτης Δικαιωμάτων	
4	1305 - 1377	Δ) Ιερά Εξέταση	
5	1233	Ε) Απαγόρευση από τον πάπα της "κοσμικής περιβολής"	

6. Επιλογή ορθής απάντησης:

(Στις παρακάτω προτάσεις υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση):

- Οι χάρτες ελευθεριών ήταν:
 - οικονομικά και διοικητικά προνόμια που παραχωρούνταν στις πόλεις
 - οικονομικά και διοικητικά προνόμια που παραχωρούνταν στους χωρικούς
 - εμπορικά προνόμια που παραχωρούνταν στους εμπόρους
 - ατομικά και πολιτικά δικαιώματα που παραχωρούνταν στους πολίτες
- Οι αργυραμοιβοί ήταν:
 - Τραπεζίτες που αντάλλασσαν τα χρήματα στις πόλεις και στα πανηγύρια
 - Φοροεισπράκτορες της υπαίθρου στη Δυτική Ευρώπη
 - Οικονομικοί σύμβουλοι των βασιλέων στη Δυτική Ευρώπη
- Η Δίαιτα, ως νέος θεσμός διακυβέρνησης, καθιερώθηκε:
 - στη Γαλλία,
 - στη Γερμανία,
 - στην Αγγλία
- Ο Μεγάλος Χάρτης των Δικαιωμάτων παραχωρήθηκε από τον:
 - Καρλομάγνο
 - Όθωνα Α΄,
 - Ιωάννη Α΄ Ακτήμονα
- Με τη Συμφωνία της Βορμς :
 - έληξε η διαμάχη του πάπα με τον αυτοκράτορα της Γερμανίας για την "κοσμική περιβολή"
 - Ο Ιωάννης Α΄ Ακτήμονας αποδεχόταν σημαντικούς περιορισμούς της βασιλικής εξουσίας
 - έληξαν οι εξεγέρσεις των αστών κατά των φεουδαρχών στη Γαλλία.
- Με τη Γρηγοριανή Μεταρρύθμιση απαγορεύθηκε:
 - η πώληση αντικειμένων λατρείας και μυστηρίων
 - ο γάμος των κληρικών
 - όλα τα παραπάνω

7. Η κοινωνική περίθαλψη κατά το Μεσαίωνα ήταν αρμοδιότητα:
 α) του κράτους
 β) της Εκκλησίας
 γ) της τοπικής αυτοδιοίκησης
8. Φιλόσοφος του Μεσαίωνα. Πρότεινε την πειραματική μέθοδο στην επιστήμη:
 α) Θωμάς ο Ακινάτης, β) Ρογήρος Βάκων, γ) Βοκκάκιος
9. "Η Παναγία των Παρισίων" είναι:
 α) γοτθικού ρυθμού, β) ρομανικού ρυθμού, γ) συνδυασμός και των δύο.
10. Τα υαλογράφημα (βιτρό) είναι χαρακτηριστικό:
 α) του γοτθικού ρυθμού, β) του ρομανικού ρυθμού,
 γ) κανενός απ' τους ρυθμούς αυτούς.

7. Αντιστοιχίστε τα ονόματα της στήλης Α με τις φράσεις της στήλης Β.

Α		Β		ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	Ιωάννης Α΄ Ακτήμονας	α	Γενικές Τάξεις	
2	Γαλλία	β	Κοινοβούλιο	
3	Γερμανία	γ	Επισκοπικά σχολεία	
4	Αγγλία	δ	Μεγάλος Χάρτης Δικαιωμάτων	
5	Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία	ε	Δίαιτα	

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΕΩΝ ΕΚΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ (II)

1η άσκηση

- 1) Ιωάννης Α΄ Ακτήμονας, 2) Γρηγόριος Ζ΄, 3) Θωμάς ο Ακινάτης, 4) Ρογήρος Βάκων, 5) Αμβρόσιος

2η άσκηση

1Σ	2Λ	3Σ	4Λ	5Σ	6Σ	7Σ	8Σ	9Λ	10Λ
11Σ	12Σ	13Λ	14Σ	15Λ	16Λ	17Σ	18Σ	19Λ	20Σ
21Σ	22Λ	23Σ	24Λ	25Σ	26Σ	27Σ	28Λ	29Λ	30Σ

3η άσκηση

- 1) Χάρτες ελευθεριών / ελεύθερες ή αυτοκρατορικές κοινότητες,
 2) των εμποροπανηγύρεων, 3) ενώσεις / ενώσεις εμπορικών πόλεων,
 4) αστική τάξη, 5) της περιφερειακής Δίαιτας,
 6) το Μεγάλο Χάρτη των Δικαιωμάτων, 7) η Συνέλευση των Γενικών Τάξεων,
 8) κοσμική περιβολή,
 9) έριδα της περιβολής / Κονκορδάτο ή Συμφωνία της Βορμς, 1122,
 10) στην Αβινιόν, 11) Γρηγοριανή Μεταρρύθμιση /Γρηγόριο Ζ΄,
 12) λαϊκής θρησκευτικότητας, 13) "Ειρήνη του Θεού" και "Ανακωχή του Θεού"
 14) στους τροβαδούρους, 15) η αλχημεία,
 16) φιλοσοφική λίθο, 17) ρομανικού,
 18) υαλογραφήματα (βιτρό), 19) όργανουμ

4η άσκηση

- 1) Χάρτες Ελευθεριών, 2) εμποροπανηγύρεις, 3) αργυραμοιβοί, 4) εκλέκτορες, 5) Δίαιτα, 6) Μεγάλος Χάρτης Δικαιωμάτων, 7) Συνέλευση Γενικών Τάξεων, 8) Συμφωνία της Βορμς, 9) Ιερά Εξέταση, 10) Αφορισμός, 11) "Ανακωχή του Θεού"

5η άσκηση

1-Γ	2-Ε	3-Α	4-Β	5-Δ
-----	-----	-----	-----	-----

6η άσκηση

1-α	2-α	3-β	4-γ	5-α
6-δ	7-β	8-β	9- α	10- β

7η άσκηση

1-δ	2-α	3-ε	4-β	5-γ
-----	-----	-----	-----	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

Η ΕΥΡΩΠΗ ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ
(15ος -18ος αι.)

I. ΟΙ ΑΝΑΚΑΤΑΞΕΙΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΑ

II. Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΥΠΟ ΒΕΝΕΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ
ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

Η ΕΥΡΩΠΗ ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ (15ος - 18ος αι.)

▶ **13ος αι.:** Ευρώπη → μεταβολές

- 1) Αναβίωση των πόλεων
 - 2) Αναζωπύρωση του εμπορίου
 - 3) Κλίμα αναζήτησης
- } → **Αναγέννηση και Ανακαλύψεις
(14ος - 16ος αι.)**

▶ **Αρχές 16ου αι.:** Νέες συνθήκες → **Μεταρρύθμιση** της Καθολικής Εκκλησίας

▶ **Τέλη 17ου αι.:** → αίτημα για ριζικές μεταβολές στην ανθρώπινη κοινωνία
→ κίνημα **Διαφωτισμού**

▶ **1789** → **Γαλλική Επανάσταση** → κορύφωση κινήματος Διαφωτισμού

▶ **15ος - 18ος αι.:** → Ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία
→ Αγώνας για: → επιβίωση
→ διατήρηση δικαιωμάτων ελευθερίας και ανεξαρτησίας

Ι. ΟΙ ΑΝΑΚΑΤΑΤΑΞΕΙΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

1. Οι Ανακαλύψεις

Περίληψη

► Τα κίνητρα και οι προϋποθέσεις

Από το τέλος του Μεσαίωνα οι Ευρωπαίοι έμποροι αναζητούσαν τα πολύτιμα προϊόντα της Ασίας μέσω του **δρόμου του μεταξιού** (:Κίνας). Όμως κατά το 15ο αι. ο δρόμος αυτός αποκόπηκε αρχικά από τους Άραβες και αργότερα απ' τους Οθωμανούς κι έτσι οι Ευρωπαίοι αναζήτησαν πρόσβαση για τις αγορές της Ανατολής από τη θάλασσα. Τα κίνητρα ήταν οικονομικά, πολιτικά, θρησκευτικά και επιστημονικά. Από το 13ο αι. τα ταξίδια άρχισαν να γίνονται ευκολότερα και ασφαλέστερα χάρη στα νέα τεχνικά μέσα: **πυξίδα, αστρολάβο, πορτολάνο, καραβέλα**. Επιπλέον η επικράτηση της αντίληψης για τη σφαιρικότητα της γης ώθησε τους Ευρωπαίους στην περιπέτεια των ανακαλύψεων.

► Τα εξερευνητικά ταξίδια

Τα μεγάλα εξερευνητικά ταξίδια έγιναν από τους Πορτογάλους και τους Ισπανούς και χρηματοδοτήθηκαν από τους αντίστοιχους βασιλείς. Οι Πορτογάλοι ανακάλυψαν το θαλάσσιο δρόμο προς τις Ινδίες, πλέοντας γύρω από την Αφρική, όταν ο **Βάσκο ντε Γκάμα** έφτασε το 1498 στο Κάλικουτ των Ινδιών. Ο **Χριστόφορος Κολόμβος**, γενουάτης θαλασσοπόρος, τέθηκε στην υπηρεσία του βασιλιά της Ισπανίας και πλέοντας δυτικά, ανακάλυψε την Αμερική (1492), αλλά ο ίδιος νόμιζε ότι έφτασε στις Ινδίες. Ο **Φερδινάνδος Μαγγελάνος**, πορτογάλος θαλασσοπόρος, στην υπηρεσία κι αυτός του βασιλιά της Ισπανίας έκανε τον πρώτο περίπλου της γης (1519 - 1522), γεγονός που απέδειξε για πρώτη φορά τη σφαιρικότητά της.

► Η γέννηση ενός Νέου Κόσμου

Οι Πορτογάλοι και οι Ισπανοί κατέκτησαν τις περιοχές που ανακάλυψαν, τις μετέτρεψαν σε αποικίες και τις μοίρασαν μεταξύ τους με τη **Συνθήκη της Τορντεζίλας** (1494). Από την απάνθρωπη σκληρότητα των Ισπανών, εξαφανίστηκαν οι **προκολομβιανοί πολιτισμοί** της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής. Με τη Συνθήκη της Τορντεζίλας δημιουργήθηκαν *δύο αποικιακές αυτοκρατορίες: η πορτογαλική και η Ισπανική*. Στα τέλη του 16ου αι. η Ολλανδία, η Αγγλία και η Γαλλία διεκδίκησαν μερίδιο από τις αποικίες, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν ανταγωνισμοί και συγκρούσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών.

► Η Ευρώπη και ο Νέος Κόσμος

Οι ανακαλύψεις προκάλεσαν ριζικές μεταβολές σ' όλο τον κόσμο.

Για την Ευρώπη τα αποτελέσματα ήταν τα εξής:

1) Μετατοπίστηκε το κέντρο της οικονομίας από τη Μεσόγειο στον Ατλαντικό και τη Β. Θάλασσα. 2) Νέα λιμάνια (*Σεβίλλης, Λισσαβόνας, Αμβέρσας*) απέκτησαν οικονομική σπουδαιότητα. 3) Διευρύνθηκαν οι ανταλλαγές προϊόντων. 4) Δημιουργήθηκαν νέες οικονομικές δραστηριότητες (εμπορικές και τραπεζικές) χάρη στις μεγάλες ποσότητες χρυσού και αργύρου που εισήχθησαν στην Ευρώπη. 5) Από τις νέες οικονομικές δραστη-

ριότητες επωφελήθηκε η αστική τάξη. 6) Η γνωριμία με νέους πολιτισμούς άνοιξε τους πνευματικούς ορίζοντες των Ευρωπαίων. 7) Αναπτύχθηκαν νέοι επιστημονικοί κλάδοι.

Ωστόσο για τους λαούς των νέων χωρών που ανακαλύφθηκαν οι επιπτώσεις ήταν αρνητικές, διότι: 1) Οι Ευρωπαίοι επιδόθηκαν στην εντατική εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών τους. 2) Τους θεώρησαν υποδεέστερους και εκμεταλλεύσιμους. Η πολιτική αυτή κληροδότησε πολλαπλά προβλήματα στον κόσμο, όπως: δουλεία, αποικιοκρατία, υπανάπτυξη και φτώχεια των τρίτων χωρών.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

► Τα κίνητρα και οι προϋποθέσεις

- **Τέλος Μεσαιώνα** → Ευρωπαίοι έμποροι → αναζήτηση πολύτιμων προϊόντων της Ασίας μέσω **του δρόμου του μεταξιού**
- **15ος αι.:** → αποκοπή του "δρόμου του μεταξιού" από Οθωμανούς
→ Ευρωπαίοι: αναζήτηση θαλάσσιου δρόμου προς αγορές Ανατολής
- **Τα κίνητρα των ανακαλύψεων:**
 - **Οικονομικά** → κέρδη
 - **Πολιτικά** → φιλοδοξίες ηγεμόνων και ανταγωνισμοί
 - **Θρησκευτικά** → η διάδοση του Χριστιανισμού
 - **Επιστημονικά** → η ροπή του ανθρώπου προς τη γνώση

(Επίσης "Το Βιβλίο των Θαυμάτων" του Μάρκο Πόλο έπαιξε σημαντικό ρόλο)

- **Οι προϋποθέσεις των ανακαλύψεων:**
 - **Πυξίδα**
 - **Αστρολάβος** → όργανο προσδιορισμού του γεωγραφικού πλάτους
 - **Πορτολάνος** → ναυτικός χάρτης
 - **Καραβέλα** → νέος τύπος πλοίου

Επίσης η αντίληψη για τη **σφαιρικότητα της γης**

► Τα εξερευνητικά ταξίδια

- **Πορτογάλοι** → οργάνωσαν αλληπάλλληλα εξερευνητικά ταξίδια
Στόχος → η ανακάλυψη θαλάσσιου δρόμου προς Ινδίες
Τρόπος → πλέοντας γύρω από την Αφρική
Αποτέλεσμα → επιτυχία στόχου : **1498** → **Βάσκο ντε Γκάμα** → Κάλικουτ Ινδιών
- **Ισπανοί:** → ανακάλυψη Αμερικής
→ πρώτος περίπλους της γης
- **Χριστόφορος Κολόμβος:**
 - Ήταν γενουάτης θαλασσοπόρος
 - Τέθηκε στην υπηρεσία του βασιλιά της Ισπανίας

- Πίστευε ότι η γη είναι σφαιρική
- Επιχείρησε να φθάσει στην Ασία, πλέοντας δυτικά
- Έκανε τέσσερα (4) εξερευνητικά ταξίδια
- Ανακάλυψε νησιά και ηπειρωτικές περιοχές της Κεντρικής Αμερικής
- Αγνοούσε ότι ανακάλυψε νέα ήπειρο
- Θεωρούσε ότι είχε φθάσει στις Ινδίες

- **1519 - 1522 → Φερδινάνδος Μαγγελάνος → πρώτος περίπλους γης**
Αποδείχθηκε η σφαιρικότητά της

► Η γέννηση ενός Νέου Κόσμου

- Πορτογάλοι και Ισπανοί → κατέκτησαν τις περιοχές που ανακάλυψαν
→ τις μετέτρεψαν σε αποικίες
→ τις μοίρασαν με τη **Συνθήκη της Τορντεζίλας** (1494)
- **Αποτελέσματα** → δημιουργήθηκαν δύο (2) αποικιακές αυτοκρατορίες:
α) **η ισπανική** και β) **η πορτογαλική**
→ καταστράφηκαν οι **προκολομβιανοί πολιτισμοί**
- **Τέλη 16ου αι.** → Ολλανδία, Αγγλία, Γαλλία → διεκδικούσαν μερίδιο από τις αποικίες
- **Αποτέλεσμα** → δημιουργήθηκαν ανταγωνισμοί και συγκρούσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών

► Η Ευρώπη και ο Νέος Κόσμος

- Οι ανακαλύψεις → προκάλεσαν ριζικές μεταβολές σε όλο τον κόσμο
- α) **Αποτελέσματα για την Ευρώπη:**
 - 1) Μετατοπίστηκε το κέντρο της οικονομίας από τη Μεσόγειο στον Ατλαντικό και τη Βόρεια Θάλασσα.
 - 2) Νέα λιμάνια (Σεβίλλης, Λισσαβόνας, Αμβέρσας) απέκτησαν μεγαλύτερη οικονομική σπουδαιότητα.
 - 3) Η εισαγωγή χρυσού και αργύρου στην Ευρώπη → διεύρυνε τις ανταλλαγές και δημιούργησε νέες οικονομικές δραστηριότητες (:εμπορικές, τραπεζικές)
 - 4) Από τις νέες οικονομικές δραστηριότητες επωφελήθηκε η **αστική τάξη**
 - 5) Η γνωριμία με νέους πολιτισμούς κλόνισε τις προκαταλήψεις και τις παλιές αξίες
 - 6) Αναπτύχθηκαν ποικίλοι επιστημονικοί κλάδοι: γεωγραφία, αστρονομία, ζωολογία, βοτανική, εθνολογία κ.ά.
- β) **Επιπτώσεις ανακαλύψεων για τις νέες χώρες** → αρνητικές
 - 1) Οι Ευρωπαίοι → εκμεταλλεύτηκαν τις πλουτοπαραγωγικές πηγές των αποικιών
 - 2) Θεώρησαν τους μη Ευρωπαίους υποδεέστερους και εκμεταλλεύσιμους → πολλά προβλήματα: δουλεία, αποικιοκρατία, υπανάπτυξη, φτώχεια τρίτων χωρών.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

Η Ευρώπη
στους
νεότερους
χρόνους

"Οι Ευρωπαίοι επέβαλαν την αρχή των άνισων ανταλλαγών" (σελ. 112)

Αυτό σημαίνει ότι δε γινόταν τίμιο εμπόριο και συναλλαγές. Οι Ευρωπαίοι άρπαζαν τα πολύτιμα μέταλλα των άλλων ηπείρων και πλούτιζαν εις βάρος τους.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

"Καραβέλα" (σελ. 110)

Νέος τύπος πλοίου που χρησιμοποιήθηκε από τους Πορτογάλους και τους Ισπανούς στα εξερευνητικά τους ταξίδια. Είχε μεγαλύτερη χωρητικότητα και διέθετε μεγάλη επιφάνεια πανιών με τριγωνικό και τετράγωνο σχήμα που του επέτρεπαν να κάνει γρήγορους ελιγμούς, να αναπτύσσει μεγάλη ταχύτητα, να αξιοποιεί πλάγιους ή μεταβλητούς ανέμους και να προχωρεί ακόμα κι όταν αυτοί είναι αντίθετοι.

"Συνθήκη της Τορντεζίλας" (σελ. 111)

Υπογράφηκε μεταξύ των Πορτογάλων και των Ισπανών το 1494. Με αυτή τη συνθήκη μοίρασαν τις νέες χώρες δημιουργώντας δύο αποικιακές αυτοκρατορίες: α) την πορτογαλική και β) την ισπανική.

"προκολομβιανοί πολιτισμοί" (σελ. 110)

Οι πολιτισμοί που υπήρχαν στην Κεντρική και Νότια Αμερική, πριν τους ανακαλύψει ο Κολόμβος. Οι κυριότεροι απ' αυτούς ήταν των: Μάγια, των Ίνκας και των Αζτέκων.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Βάσκο ντε Γκάμα (σελ. 110)

(1469 - 1524). Πορτογάλος θαλασσοπόρος, ένας από τους μεγαλύτερους όλων των εποχών. Άνοιξε το θαλάσσιο δρόμο από την Ευρώπη στις Ινδίες και συνέβαλε στην ανάδειξη της Πορτογαλίας σε μεγάλη θαλασσοκράτεια.

Φερδινάνδος Μαγγελάνος (σελ. 110)

(1480 - 1521). Πορτογάλος θαλασσοπόρος, στην υπηρεσία του βασιλιά της Ισπανίας. Τέθηκε ως αρχηγός της ισπανικής ναυτικής αποστολής, που πραγματοποίησε τον πρώτο περίπλου της γης (1519 - 1522). Το ταξίδι αυτό απέδειξε έμπρακτα τη θεωρία της σφαιρικότητας της γης και κατέδειξε ότι η Αμερική είναι μία νέα ήπειρος.

Χριστόφορος Κολόμβος (σελ. 110)

(1451 - 1506). Ιταλός θαλασσοπόρος και εξερευνητής. Θεωρείται ο μεγαλύτερος όλων των αιώνων. Γεννήθηκε στη Γένοβα από πατέρα υφαντουργό και ως τα 22 του άσκησε αυτό το επάγγελμα. Αναφέρεται ότι το 1473 - 74 ταξίδεψε στο Αιγαίο και συγκεκριμένα στη Χίο, που τότε ήταν υπό την κυριαρχία της Γένουας. Το 1476 βρέθηκε κάτω από περιπετειώδεις συνθήκες στη Λισσαβόνα.

Μελέτησε με πάθος τις γεωγραφικές πραγματείες και διηγήσεις των: Πτολεμαίου, Στράβωνα, Πλίνιου, Μάρκο Πόλο και Τοσκανέλλι και απέκτησε τη βεβαιότητα ότι η γη είναι σφαιρική και πως δυτικά, πέρα από τον Ατλαντικό ωκεανό, βρίσκονται οι ανατολικές ασιατικές ακτές, ανεξερεύνητες και πλούσιες σε χρυσάφι και μπαχαρικά, καθώς και θαλασσινά περάσματα προς τις Ινδίες.

Το μεγάλο και κοσμοϊστορικό έργο του Κολόμβου συνίσταται στο γεγονός ότι σκέφτηκε να φτάσει στις Ινδίες πλέοντας προς τα δυτικά. Αυτός θα ήταν πολύ συντομότερος και ευκολότερος δρόμος. Έπεισε τους βασιλείς της Ισπανίας Φερδινάνδο Ε΄ και Ισαβέλλα Α΄ να χρηματοδοτήσουν την αποστολή. Ο Κολόμβος έκανε τέσσερα (4) ταξίδια και ανακάλυψε νησιά και ηπειρωτικές περιοχές της Κεντρικής Αμερικής, αλλά νόμιζε ότι έφτασε στις Ινδίες.

Το λάθος του ήταν φυσιολογικό για τα επιστημονικά δεδομένα της εποχής του, γιατί η διάμετρος της γης εθεωρείτο πολύ μικρότερη από ό,τι πραγματικά είναι. Κατά συνέπεια περιορισμένο εθεωρείτο και το πλάτος των ωκεανών.

Ο Κολόμβος αργότερα έπεσε στη δυσμένεια της βασιλικής οικογένειας και πέθανε εγκατελειμμένος. Στη νέα ήπειρο δόθηκε το όνομα του Ιταλού θαλασσοπόρου Αμέρικο Βεσπούκι.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
1492	Ανακάλυψη Αμερικής από Χριστόφορο Κολόμβο
1494	Συνθήκη Τορντεζίλας μεταξύ Ισπανών και Πορτογάλων
1498	Άνοιγμα θαλάσσιου δρόμου από Ευρώπη προς Ινδίες → Βάσκο ντε Γκάμα → Κάλικουτ Ινδιών
1519 - 1522	Πρώτος περίπλους της Γης από το Μαγγελάνο

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ

(ΕΙΚΟΝΕΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ Κ.Λ.Π.)

1) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Τα πλούτη της Ισπανίας" (σελ. 110)

Από: "Το Βιβλίο των Θαυμάτων" του Μάρκο Πόλο

Ερωτήσεις: 1) Γιατί τα προϊόντα που αναφέρει ο Μάρκο Πόλο ήταν περιζήτητα και πανάκριβα στην Ευρώπη;

2) Διάβασε με προσοχή τις φράσεις "Μόνο που το ταξίδι είναι πάρα πολύ μακρινό και επικίνδυνο". Τι εννοούσε ο Μάρκο Πόλο και πώς το διάβασαν οι Ευρωπαίοι της περιόδου των ανακαλύψεων;

1) Τα προϊόντα που αναφέρει ο Μάρκο Πόλο ήταν περιζήτητα και πανάκριβα στην Ευρώπη, γιατί δεν υπήρχαν. Τα κοινά υλικά χρυσού και αργύρου είχαν εξαντληθεί, οπότε υπήρχε μεγάλη ζήτηση. Όμως την εποχή αυτή (τέλος 13ου αι.) οι ποσότητες που μπορούσαν να μεταφερθούν εκεί ήταν μικρές και το κόστος μεταφοράς ήταν πολύ μεγάλο, λόγω της απόστασης και των μεγάλων κινδύνων.

2) Ο Μάρκο Πόλο δεν πίστευε ότι ήταν δυνατό με τα μέσα της εποχής του να φτάσουν ποτέ τα αγαθά της Ανατολής στην Ευρώπη. Όλα αυτά όμως που περιέγραφε λειτούργησαν ως πρόκληση και ως πρόσκληση. Στην εποχή των Ανακαλύψεων τα δεδομένα είχαν αλλάξει. Οι Ευρωπαίοι είχαν στη διάθεσή τους νέα τεχνικά μέσα: πυξίδες, αστρολάβους, πορτολάνους και караβέλες και αναζήτησαν νέους δρόμους, θαλάσσιους, για να φτάσουν στις αγορές της Ανατολής. Και το κατόρθωσαν.

2) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Ο Χριστόφορος Κολόμβος πλέει προς την Κούβα"

Από το "Ημερολόγιο Καταστρώματος" του Χριστόφορου Κολόμβου
(σελ. 110)

Ερωτήσεις: 1) Σε ποια περιοχή νομίζει ότι έφτασε ο Κολόμβος και από πού επηρεάστηκε;

2) Ποια επίδραση είχαν στον Κολόμβο οι διηγήσεις του Μάρκο Πόλο;

1) Ο Χριστόφορος Κολόμβος έφτασε στα νησιά της Κεντρικής Αμερικής τον Οκτώβριο του 1492. Πιστεύοντας στη σφαιρικότητα της και πλέοντας δυτικά, (αντίθετα με τους Πορτογάλους) νόμιζε ότι έφτασε στην Ασία και γι' αυτό στο απόσπασμα αυτό από το "Ημερολόγιο του Καταστρώματος" ταυτίζει εσφαλμένα το νησί Κούβα με την Ιαπωνία.

2) Χριστόφορος Κολόμβος, όπως και άλλοι Ευρωπαίοι, επηρεάστηκε από τις διηγήσεις του Μάρκο Πόλο. Ο μυθιστορηματικός τρόπος της αφήγησής του στο "Βιβλίο των Θαυμάτων", εξήγησε τη φαντασία του για τα άγνωστα μέρη και τροφοδότησε την ψυχή του με τη λαχτάρα για περιπέτεια και δόξα. Ο Μάρκο Πόλο έχοντας κάνει ένα 20ετές ταξίδι πριν από δύο αιώνες, κάτω από πολύ αντίξοες συνθήκες και με ελάχιστα μέσα, είχε καταφέρει το στόχο του, χάρη στην τόλμη και την αποφασιστικότητά του. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν, ότι λειτούργησε σαν πρότυπο για τον Κολόμβο. Άλλωστε οι εποχές και τα δεδομένα είχαν αλλάξει. Οι προϋποθέσεις και τα μέσα στην εποχή του Κολόμβου ήταν πιο ευνοϊκά για τέτοια τολμηρά ανοίγματα. Με βάση την πείρα και τη γνώση των προηγούμενων θαλασσοπόρων, με την πεποίθηση ότι η γη είναι σφαιρική, με την υλική υποστήριξη του Ισπανού βασιλιά και με την τόλμη στην καρδιά του έκανε τέσσερα (4) υπερπόντια ταξίδια και έγραψε τη δική του ιστορία.

3) ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ: "Δημογραφική εξέλιξη ιθαγενούς πληθυσμού της Κεντρικής Αμερικής" (σελ. 111)

Ερώτηση: Πώς εξελίσσεται ο ιθαγενής πληθυσμός της Κεντρικής Αμερικής; Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν την εξέλιξή του;

Παρατηρώντας το σχεδιάγραμμα διαπιστώνουμε ότι ο ιθαγενής πληθυσμός της Κεντρικής Αμερικής μειώνεται τραγικά. Ειδικά την πρώτη εικοσαετία της κατάκτησής του από τους Ισπανούς (1519 - 1540) η μείωση είναι ραγδαία. Αλλά και στα επόμενα 60 (περίπου) χρόνια συνεχίζεται η μείωση, έως σχεδόν την εξαφάνισή του (1597).

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την εξέλιξή του, είναι η συμπεριφορά των Ισπανών, οι οποίοι επιδεικνύοντας απάνθρωπη σκληρότητα εξαφάνισαν τους προκολομβιανούς πληθυσμούς και μετέτρεψαν τις χώρες της Κεντρικής Αμερικής σε αποικίες. Άλλοι παράγοντες που επηρέασαν την εξέλιξή του ήταν: το γεγονός ότι οι ιθαγενείς αφού έχασαν την ελευθερία τους, εξαναγκάζονταν από τους αποικιοκράτες να δουλεύουν συνεχώς κάτω από σκληρότατη επιτήρηση, οι άθλιες συνθήκες ζωής και η μειωμένη ανθεκτικότητά τους οδήγησαν σ' αυτό το θλιβερό αποτέλεσμα. Η μείωση ωστόσο του πληθυσμού ήταν πρόβλημα για τους αποικιοκράτες, γιατί χρειαζόνταν εργατικό δυναμικό για να δουλέψει στις φυτείες. Έτσι άρχισαν να μεταφέρουν μαύρους δούλους από την Αφρική για την αντικατάστασή του.

4) ΠΙΝΑΚΑΣ: "Η εξέλιξη των τιμών" (σελ. 111)

Ερώτηση: Κανονικά η τάση των τιμών των καρυκευμάτων και της ζάχαρης έπρεπε να είναι πτωτική; Για ποιο λόγο; Παρατηρείται όμως αύξηση. Γιατί; (Να συμβουλευτείς το σχεδιάγραμμα Η Ευρώπη Κέντρο του Παγκόσμιου Εμπορίου).

Παρατηρώντας τον πίνακα που αφορά τα βασικά είδη καρυκευμάτων και της ζάχαρης, διαπιστώνουμε ότι η τάση της τιμής των αγαθών αυτών είναι ανοδική.

Κανονικά μετά τις ανακαλύψεις και το άνοιγμα των αγορών, θα έπρεπε τα αγαθά αυτά να πωλούνται φθηνότερα, εφόσον είχε αυξηθεί ο πλούτος των ευρωπαϊκών χωρών. Αντίθετα όμως, οι τιμές τους αυξήθηκαν υπερβολικά και μάλιστα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα, επειδή υποτιμήθηκε το νόμισμα. Δηλαδή, επειδή εισήχθηκαν μεγάλες ποσότητες πολύτιμων μετάλλων στην Ευρώπη, έπεσε η τιμή τους (ως μετάλλων). Εφόσον έπεσε η τιμή των μετάλλων, υποτιμήθηκε η αξία του νομίσματος, κι αυτό είχε ως συνέπεια να αυξηθεί η τιμή των προϊόντων .

5) ΠΙΝΑΚΑΣ: "Η Ευρώπη του παγκόσμιου εμπόριου" (σελ. 112)

Ερώτηση: *Να κατατάξετε σε κατηγορίες τα προϊόντα που εισάγουν οι Ευρωπαίοι από τις νέες χώρες. Σε τι χρησιμεύουν σε κάθε περίπτωση;*

Οι Ευρωπαίοι εισήγαν χρυσό και από τις δύο ηπείρους (Ασία και Αμερική). Ακόμη από την Ασία εισήγαν καρυκεύματα, μεταξωτά και πορσελάνη, ενώ από την Αμερική: άργυρο, ζάχαρη, καπνό, κακάο, πατάτες, ντομάτες, καλαμπόκι. Επιπλέον οι Ευρωπαίοι εισήγαν από την Αφρική δούλους που τους μετέφεραν στην Αμερική για να δουλέψουν στις φυτείες για λογαριασμό τους. Οι Ευρωπαίοι εξήγαν προς την Ασία και την Αμερική μικροεμπορεύματα. Αντιλαμβανόμαστε ότι όλες αυτές οι εισαγωγές δεν ήταν αποτέλεσμα εμπορικών συναλλαγών, αλλά αρπαγής. Επομένως η Ευρώπη εκείνη την εποχή πλούτιζε σε βάρος των άλλων ηπείρων.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Να αναφέρετε τα αίτια των ανακαλύψεων. Να τα συγκρίνετε με τα αντίστοιχα αποτελέσματα.

Τα αίτια των ανακαλύψεων ήταν: α) Οικονομικά, β) πολιτικά, γ) θρησκευτικά και δ) επιστημονικά.

α) **Οικονομικά:** Οι Ευρωπαίοι αναζητούσαν χρυσό, μπαχαρικά και αρώματα από την Ανατολή. Τα προϊόντα αυτά ήταν περιζήτητα και πανάκριβα στην Ευρώπη. Οι διηγήσεις εξάλλου του Μάρκο Πόλο στο "Βιβλίο των Θαυμάτων", είχαν εξάψει τη φαντασία των Ευρωπαίων και είχαν τροφοδοτήσει τη λαχτάρα των επίδοξων θαλασσοπόρων για μεγάλα κέρδη.

Αποτελέσματα: 1) Με τις ανακαλύψεις των νέων χωρών εισήχθηκαν μεγάλες ποσότητες χρυσού και αργύρου στην Ευρώπη, γεγονός που διέυρνε τις ανταλλαγές και δημιούργησε νέες οικονομικές δραστηριότητες, όπως εμπορικές και τραπεζικές. 2) Για τους λαούς των νέων χωρών οι επιπτώσεις των ανακαλύψεων ήταν αρνητικές. Οι Ευρωπαίοι επιδόθηκαν στην εντατική εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών σε βάρος των ιθαγενών και επέβαλαν την αρχή των άνισων ανταλλαγών.

β) **Πολιτικά:** 1) Οι φιλοδοξίες των Ευρωπαίων ηγεμόνων για κατακτήσεις και επέκταση της εξουσίας τους. 2) Ακόμη η επιθυμία των ευγενών να στραφούν σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες, γιατί είχαν χάσει πια τα φέουδά τους (: είχε παρακμάσει το φεουδαρχικό σύστημα).

Αποτελέσματα: Πράγματι οι Ευρωπαίοι κατέκτησαν τις νέες χώρες που ανακάλυψαν και τις έκαναν αποικίες τους. Συγχρόνως θεώρησαν τους μη Ευρωπαίους υποδεέστερους

και εκμεταλλεύσιμους. Αυτή η πολιτική κληροδότησε πολλαπλά προβλήματα στον κόσμο, όπως ήταν η δουλεία, η αποικιοκρατία, η υπανάπτυξη και η φτώχεια των τρίτων χωρών, τα οποία μας απασχολούν με διάφορες μορφές μέχρι σήμερα.

γ) **Θρησκευτικά:** Η επιθυμία της Καθολικής Εκκλησίας να διαδώσει το Χριστιανισμό και σε άλλες περιοχές της γης.

Αποτελέσματα: Πράγματι, στις νέες χώρες διαδόθηκε ο Χριστιανισμός. Ο πάπας ευλογούσε τα εξερευνητικά ταξίδια και σε κάθε αποστολή συμμετείχαν και κληρικοί.

δ) **Επιστημονικά:** Η ροπή του ανθρώπου προς τη γνώση.

Αποτελέσματα: Με τις ανακαλύψεις διευρύνθηκαν οι πνευματικοί ορίζοντες της ανθρωπότητας και πλουτίστηκαν οι γνώσεις. Αναπτύχθηκαν νέοι επιστημονικοί κλάδοι, όπως η γεωγραφία, η αστρονομία, η ζωολογία, η βοτανική, η εθνολογία κ.ά.

2. Να συζητήσεις με τους συμμαθητές τις επιστημονικές γνώσεις και τεχνολογικές εφευρέσεις που επέτρεψαν την πραγματοποίηση των υπερπόντιων ταξιδιών για τις ανακαλύψεις νέων χωρών. Να αξιοποιήσεις τις γνώσεις σου από τη φυσική, τη γεωγραφία, τα μαθηματικά και την τεχνολογία.

α) Οι επιστημονικές γνώσεις και οι τεχνολογικές εφευρέσεις που επέτρεψαν την πραγματοποίηση των υπερπόντιων ταξιδιών για τις ανακαλύψεις των νέων χωρών ήταν: η γνώση για τη σφαιρικότητα της γης (γεωγραφία), οι αστρονομικές και οι μαθηματικές γνώσεις καθώς και οι γνώσεις της φυσικής επιστήμης.

β) Οι τεχνολογικές εφευρέσεις που τους διευκόλυναν ήταν: η πυξίδα, ο αστρολάβος, ο πορτολάνος και η караβέλα, ο νέος τύπος караβιού, που συνδύαζε χωρητικότητα, ταχύτητα και ασφάλεια. Έτσι οι ναυτικοί μπορούσαν πια να απομακρύνονται από τις ακτές, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στο παρελθόν, και να πλέουν στις ανοικτές θάλασσες και στους ωκεανούς.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι παράγοντες ευνόησαν τα εξερευνητικά ταξίδια;

Οι παράγοντες που ευνόησαν τα εξερευνητικά ταξίδια ήταν οι εξής:

1) Η ισχυροποίηση της μοναρχίας. Οι Ευρωπαίοι ηγεμόνες θέλοντας να αυξήσουν την οικονομική τους δύναμη και την εξουσία τους, αναλάμβαναν την ευθύνη και τα έξοδα των εξερευνητικών αποστολών.

2) Η πρόοδος των επιστημονικών γνώσεων και κυρίως της γεωγραφίας. Η αντίληψη για τη σφαιρικότητα της γης κέρδιζε συνεχώς έδαφος και ώθησε τους Ευρωπαίους στα εξερευνητικά τους ταξίδια.

3) Η τελειοποίηση των τεχνικών μέσων: πυξίδα, αστρολάβος, πορτολάνος και караβέλα, ο νέος τύπος πλοίου που συνδύαζε χωρητικότητα, ταχύτητα και ασφάλεια.

2. Πότε έγινε ο πρώτος περίπλους της γης, από ποιον και ποια η σημασία του;

Ο πρώτος περίπλους της γης έγινε από το 1519 - 1522 από τον Φερδινάνδο Μαγγελάνο, πορτογάλο θαλασσοπόρο στην υπηρεσία του βασιλιά της Ισπανίας.

Η σημασία του είναι τεράστια, διότι αποδείχθηκε εμπράκτως για πρώτη φορά η σφαιρικότητα της γης και ότι η Αμερική είναι μία νέα ήπειρος.

3. Αναγέννηση και Ανθρωπισμός

Περίληψη

► Τι είναι η Αναγέννηση

Κατά το 15ο αι. εκδηλώθηκε στην Ευρώπη ένα καλλιτεχνικό και πνευματικό κίνημα, η Αναγέννηση. Κύριο χαρακτηριστικό της Αναγέννησης ήταν η αναβίωση των αξιών της αρχαιότητας για τη θεμελίωση ενός καινούργιου κόσμου.

► Μια νέα εικόνα του κόσμου

Ο άνθρωπος της Αναγέννησης διεύρυνε τη σκέψη και τη δράση του και διαμόρφωσε διαφορετικές αντιλήψεις για τον κόσμο. Οι νέες αντιλήψεις στηρίζονταν στην κριτική σκέψη, στην εξέλιξη, στις επιστήμες και στην ιδέα της προόδου. Ο άνθρωπος έγινε το επίκεντρο του ενδιαφέροντος των λογίων, των σοφών και των καλλιτεχνών. Κοιτίδα της Αναγέννησης ήταν η Ιταλία.

► Ο Ανθρωπισμός

• Η στροφή προς την Αρχαιότητα

Ο αναγεννησιακός άνθρωπος στράφηκε προς τον ελληνορωμαϊκό πολιτισμό και επιδόθηκε στη συστηματική μελέτη, μετάφραση και σχολιασμό των αρχαίων συγγραφέων, προκειμένου να αντλήσει από αυτόν αξίες για τη θεμελίωση του σύγχρονου κόσμου. Η στροφή αυτή προς τη βαθύτερη γνώση της αρχαιότητας ονομάστηκε **Ανθρωπισμός**.

• Οι ανθρωπιστές και η Ευρώπη των Διανοουμένων

Οι ανθρωπιστές, οι φορείς του ανθρωπισμού, ταξίδευαν σ' όλη την Ευρώπη και διέδιδαν τις ιδέες τους δημιουργώντας έτσι ένα δίκτυο σχέσεων και πολιτισμού, που ονομάστηκε **Πολιτεία των Γραμμάτων**. Ήταν βαθιά θρησκευόμενοι, επιζητούσαν όμως την αληθινή πίστη και αγωνίζονταν για μια καλύτερη κοινωνία. Κυριότεροι ανθρωπιστές ήταν: ο Έρασμος, ο Φρανσουά Ραμπελαί, ο Τόμας Μορ κ.ά.

► Ο οικουμενικός άνθρωπος

Οι ανθρωπιστές οραματίζονταν να διαμορφώσουν ένα νέο τύπο ανθρώπου, τον **οικουμενικό άνθρωπο** (homo universalis), που θα καθορίζει ο ίδιος με τη γνώση και τον προσωπικό του αγώνα τη μοίρα του. Ο οικουμενικός άνθρωπος θα έπρεπε να επιδιόδετα σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, ώστε να αποκτήσει μια πολυδιάστατη προσωπικότητα με σωματικά, ψυχικά και πνευματικά χαρίσματα. Για το σκοπό αυτό ιδρύθηκαν πολλά εκπαιδευτικά ιδρύματα και διευρύνθηκαν τα εκπαιδευτικά προγράμματα.

► Η συμβολή των Ελλήνων λογίων

Την εποχή αυτή ενισχύθηκαν οι ανθρωπιστικές σπουδές με την παρουσία των Ελλήνων λογίων στη Δύση, οι οποίοι πρόβαλαν τα ελληνικά γράμματα με το διδακτικό και το εκδοτικό τους έργο. Ανάμεσα σ' αυτούς διακρίθηκαν ιδιαίτερα ο **Γεώργιος Γεμιστός** ή **Πλήθων** και ο επίσκοπος Νικαίας **Βησσαρίων**.

► Η γέννηση του τυπωμένου βιβλίου και η διάδοση της Αναγέννησης και του Ανθρωπισμού

Η Αναγέννηση και ο Ανθρωπισμός γρήγορα επεκτάθηκαν και σε άλλες χώρες της υπόλοιπης Ευρώπης, όπου επικράτησαν παρόμοιες συνθήκες με τις ιταλικές πόλεις. Στη

διάδοση του Ανθρωπισμού και της Αναγέννησης καταλυτική ήταν και η συμβολή της τυπογραφίας, που ανακαλύφθηκε το 1450 από τον Ιωάννη Γουτεμβέργιο. Η ανακάλυψη αυτή διαδόθηκε ταχύτατα και ευνόησε την πρόσβαση στη γνώση όλο και περισσότερών ανθρώπων, κυρίως των πόλεων.

► Γράμματα, Επιστήμη και Τέχνη την εποχή της Αναγέννησης

- Γράμματα και Επιστήμη

Κατά το 16ο αι. παρατηρήθηκε λογοτεχνική ανανέωση με τη χρήση εθνικών γλωσσών και με τον εμπλουτισμό της θεματολογίας. Στην ανανέωση αυτή συνέβαλαν σπουδαίοι συγγραφείς, όπως: ο **Μισέλ ντε Μονταίν**, ο **Μιγκουέλ Θερβάντες**, ο **Ουίλιαμ Σαίξπηρ** και ο **Νικολό Μακιαβέλλι**, που με το έργο του "Ο Ηγεμόνας" αναλύει την τακτική που πρέπει να ακολουθεί ο ηγεμόνας για την κατάκτηση της εξουσίας.

Η διεύρυνση του κόσμου με τις Ανακαλύψεις, έθεσε νέους προβληματισμούς για τη γη, το σύμπαν και την επιστήμη. Κυριότεροι επιστήμονες της Αναγέννησης ήταν ο **Κοπέρνικος**, ο **Κέπλερ**, ο **Γαλιλαίος**, ο **Παράκελσος**, ο **Βεσάλ** και ο **Βάκων**.

- Τέχνη

Η Τέχνη της περιόδου αυτής αποτύπωσε με τον καλύτερο τρόπο την ιδεολογία της Αναγέννησης. Στην Αρχιτεκτονική οι καλλιτέχνες εμπνέονταν από την κλασική αρχαιότητα.

Τη μεγαλύτερη ανάπτυξη όμως γνώρισε η γλυπτική και η ζωγραφική. Χαρακτηριστικά της αναγεννησιακής ζωγραφικής είναι η **προοπτική** (: η αίσθηση βάθους στις απεικονίσεις) και η **τεχνική της φωτοσκίασης**.

Το 15ο αι. η Φλωρεντία είχε γίνει το επίκεντρο μιας διαφορετικής καλλιτεχνικής άνθησης, που προανήγγειλε την ιταλική Αναγέννηση. Ο αιώνας αυτός είναι γνωστός στην ιστορία της τέχνης ως **κουατροτσέντο**. Κυριότεροι εκπρόσωποι του κουατροτσέντο είναι ο **Μποπιτσέλι** και ο **Μπενότσο Γκοτσόλι**.

Κατά το 16ο αι. άκμασε στην Ευρώπη η Τέχνη της Αναγέννησης με κυριότερους εκπροσώπους στην Ιταλία το **Λεονάρντο ντα Βίντσι**, το **Μιχαήλ Άγγελο**, το **Ραφαήλ Σάντι** και τον **Τιτσιάνο**. Στη Γερμανία διακρίθηκε ο Άλμπρεχτ Ντύρερ, ενώ στις Κάτω Χώρες ο **Ιερόνυμος Μπος** και ο **Πίτερ Μπρέγκελ** και στην Ισπανία ο Έλληνας **Δομήνικος Θεοτοκόπουλος** (el Greco).

- Μουσική

Το πνεύμα της Αναγέννησης και του Ανθρωπισμού επηρέασε και τη μουσική. Παράλληλα με την **εκκλησιαστική μουσική** καλλιεργήθηκε και η λαϊκή. Ιδιαίτερη ανάπτυξη την περίοδο αυτή παρουσίασε η **πολυφωνική μουσική**, με κυριότερο εκπρόσωπο τον ιταλό **Τζοβάνι Πιερλούντζι ντα Παλεστρίνα**. Στο τέλος του 16ου αι. εμφανίστηκαν οι πρώτες μορφές **κονσέρτου** και **συμφωνίας**.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

► Τι είναι η Αναγέννηση

- **15ος - 16ος αι.:** Ευρώπη → Αναγέννηση → καλλιτεχνικό και πνευματικό κίνημα
- **Συμβολή στην Αναγέννηση:** → οι Σταυροφορίες και η αστική τάξη
- **Κύριο χαρακτηριστικό της Αναγέννησης:** → η αναβίωση των αξιών της κλασικής αρχαιότητας για τη θεμελίωση ενός καινούργιου κόσμου

► Μια νέα εικόνα του κόσμου

- Διεύρυνση σκέψης και δράσης του ανθρώπου
- Διαμόρφωση διαφορετικών αντιλήψεων για τον κόσμο
- Οι νέες αντιλήψεις στηρίζονται: → στην κριτική σκέψη
→ στην εξέλιξη
→ στις επιστήμες
→ στην ιδέα της προόδου
- **Ο άνθρωπος** → επίκεντρο του ενδιαφέροντος των λογίων, των σοφών και των καλλιτεχνών
- Νέα αντίληψη για: το σώμα, την επίγεια ζωή και την ομορφιά
- Κοιτίδα της Αναγέννησης → **Ιταλία:** Φλωρεντία, Βενετία, Ρώμη, Μιλάνο
- Μαικήνες: → Μέδικκοι (Φλωρεντία)
→ Σφόρτσα (Μιλάνο)
→ πάπας Ιούλιος Β΄

► Ο Ανθρωπισμός

- **Η στροφή προς την Αρχαιότητα**
 - **Αναγέννηση** → στροφή προς τον ελληνορωμαϊκό πολιτισμό
 - Βαθιά μελέτη, μετάφραση, σχολιασμός αρχαίων συγγραφέων
 - **Ανθρωπισμός** → η στροφή προς τη βαθύτερη γνώση της αρχαιότητας

► Οι ανθρωπιστές και η Ευρώπη των Διανοουμένων

- **Οι ανθρωπιστές:**
 - Ταξίδευαν σ' όλη την Ευρώπη για να διαδώσουν τις ιδέες του ανθρωπισμού
 - Δημιούργησαν την "**Πολιτεία των Γραμμάτων**"
 - Είχαν βαθύ θρησκευτικό αίσθημα
 - Ασκούσαν κριτική στις μεσαιωνικές αντιλήψεις
 - Αγωνίζονταν για μια καλύτερη κοινωνία
 - Έγραφαν στη λατινική, αλλά υποστήριζαν και τις εθνικές γλώσσες

► Οι κυριότεροι ανθρωπιστές και το έργο τους:

ΟΝΟΜΑ	ΕΡΓΟ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
1) Έρασμος (1467- 1536) κορυφαίος ελληνιστής	"Μωρίας Εγκώμιον"	- σατιρίζει τις καταχρήσεις της Εκκλησίας - Μάχεται υπέρ μιας ειρηνικής Ευρώπης - Αποδίδει εξαιρετική σημασία στην Παιδεία
2) Φρανσουά Ραμπελαί (1483 - 1553)	"Πανταγκρουέλ"	
3) Τόμας Μορ (1478 - 1535)	"Ουτοπία"	- Οραματίζεται μια ιδανική πολιτεία, όπου θα βασιλεύουν η ειρήνη, η ισότητα και η ανεκτικότητα

► **Ο οικουμενικός άνθρωπος**

Ο οικουμενικός άνθρωπος:

- επιδίδεται σ' όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας
- **σ κ ο π ό ς** → πολυδιάστατη προσωπικότητα
- **καθορίζει** μόνος του το πεπρωμένο του με τη γνώση και τον αγώνα του
- **Η αγωγή του** → στα εκπαιδευτικά ιδρύματα με κατάλληλες μεθόδους
- **Οι ανθρωπιστές:**
 - ↳ ιδρύουν πολλά νέα σχολεία, κολλέγια, πανεπιστήμια
 - ↳ συμβάλλουν στη διάδοση των ιδεών
- Τα προγράμματα των σπουδών → διευρύνονται → συνολική μόρφωση

► **Η συμβολή των Ελλήνων λογίων**

• **Οι Έλληνες λόγιοι στη Δύση:**

- Ενίσχυσαν **τις ανθρωπιστικές σπουδές**
- Πρόβαλαν τα ελληνικά γράμματα → με διδακτικό και εκδοτικό έργο
- Ενίσχυσαν το ενδιαφέρον
 - ↳ για την έκδοση αρχαίων ελληνικών κειμένων και
 - ↳ για τη συλλογή αρχαίων χειρογράφων
- **Οι κυριότεροι:**
 - 1) **Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων** → έδρασε στο Μυστρά
 - 2) **Βησσαρίων** (επίσκοπος Νικαίας)

► **Η γέννηση του τυπωμένου βιβλίου και η διάδοση της Αναγέννησης και του Ανθρωπισμού**

- Αναγέννηση και Ανθρωπισμός → επέκταση και σε άλλες χώρες της Ευρώπης
- **1450 → εφεύρεση τυπογραφίας** → ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΟΥΤΕΜΒΕΡΓΙΟΣ
- Ταχύτατη διάδοση τυπογραφίας
- Τα τυπωμένα βιβλία → φθηνότερα και λιγότερο ογκώδη
- Η μόρφωση → προσιτή στους ανθρώπους των πόλεων κυρίως

► **Γράμματα, Επιστήμη και Τέχνη την εποχή της Αναγέννησης**

- **Γράμματα και Επιστήμη**
- **16ος αι.** → λογοτεχνική ανανέωση με → χρήση εθνικών γλωσσών και
→ εμπλουτισμό θεματολογίας
- Οι κυριότεροι εκπρόσωποι:

ΧΩΡΑ	ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ	ΕΡΓΟ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
ΓΑΛΛΙΑ	1) Μισέλ ντε Μονταίν (1533 - 1592)	"Δοκίμια"	
ΙΣΠΑΝΙΑ	2) Μινγκουέλ ντε Θερβάντες (1547 - 1616)	"Δον Κιχώτης"	
ΑΓΓΛΙΑ	3) Ουίλιαμ Σαίξπηρ (1564 - 1616)	- "Άμλετ" - "Μάκβεθ" - "Οθέλος"	
ΙΤΑΛΙΑ	4) Νικολό Μακιαβέλλι (1469 - 1527)	"Ο Ηγεμόνας"	- αναλύει την τακτική και τη συμπεριφορά που πρέπει να ακολουθεί ο ηγεμόνας για την κατάκτηση της εξουσίας - ανεξαρτητοποιεί την πολιτική επιστήμη από τη θεολογία και την ηθική.

- **15ος - 16ος αι.:** → εξέλιξη επιστημών (βλέπε πινακάκι σχολ. Βιβλίου, σελ. 116)

• **Τέχνη**

- Αρχιτεκτονική → έμπνευση από την κλασική αρχαιότητα
- Γλυπτική και ζωγραφική → απεικόνιση γυμνού ανθρώπινου σώματος
→ προβολή μύθων αρχαιότητας
- Τεχνοτροπία: → **προοπτική** (αίσθηση βάθους στις απεικονίσεις)
→ **τεχνική φωτοσκίασης**
- **15ος αι.** → Φλωρεντία και άλλες ιταλικές πόλεις → **κουατροσέντο** → προάγγελος της Αναγέννησης
Τέχνη **κουατροσέντο** → επιρροές από γοτθική και βυζαντινή τέχνη
Εκπρόσωποι:
1) **Μποτιτσέλι** (1444 - 1510) → κυριότερος ζωγράφος
2) **Μπενότσο Γκοτσόλι** (1420 - 1498) → "Η Πορεία των τριών Μάγων" (τοιχογραφία)
- **16ος αι.** → επέκταση ιταλικής Αναγέννησης στην υπόλοιπη Ευρώπη
→ διαμόρφωση ενιαίου καλλιτεχνικού ρεύματος με κοινά χαρακτηριστικά, δηλ. **η τέχνη της Αναγέννησης**

ΤΕΧΝΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗΣ

Η Ευρώπη
στους
νεότερους
χρόνους

ΧΩΡΑ	ΖΩΓΡΑΦΟΣ	ΕΡΓΟ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
ΙΤΑΛΙΑ	1) Λεονάρντο ντα Βίντσι (1452 - 1519) Αρχηγός: ΛΟΜΒΑΡΔΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ (Μιλάνο)	- "Ευαγγελισμός" - "Παρθένος των Βράχων" - "Τζοκόντα ή Μόνα Λίζα" κ.ά.	- ζωγράφος, αρχιτέκτονας, μηχανικός, εφευρέτης. - ενσαρκώνει τον τύπο του "οικουμενικού ανθρώπου" - επηρεάστηκε από: ανθρωπιστικό πνεύμα & τεχνική προοπτικής - επινόησε την τεχνική της διαβάθμισης
	2) Μιχαήλ Άγγελος (1475 -1564) Αρχηγός: ΦΛΩΡΕΝΤΙΝΗΣ ΣΧΟΛΗΣ	"Δευτέρα Παρουσία" (Διακόσμηση οροφής Καπέλα Σιξτίνα ,* Βατικανό) *παρεκκλήσι του Αγίου Σίξτου	- διακρίθηκε ως: ζωγράφος, γλύπτης, αρχιτέκτονας και ποιητής - συνδυάζει χαρακτ/κά αρχαίας ελληνικής τέχνης και τάσεις της εποχής του.
	3) Ραφαήλ Σάντι (1483 - 1520) Επικεφαλής: ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ	"Μαντόνες" (:εικόνες Παναγίας)	τονίζει στα έργα του: - το ανθρώπινο στοιχείο - την ευγένεια και - το πνεύμα
	4) Τιτσιάνο (1477 - 1576) Εκπρόσωπος: ΒΕΝΕΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ		προσέχει ιδιαίτερα: - το χρώμα - την κομψότητα - τη χάρη
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	Άλμπρεχτ Ντύρερ (1471-1528)	"Αυτοπροσωπογραφία" "Αποκάλυψη" κ.ά.	- διάσημος ζωγράφος και χαράκτης - Χαρακτηρ/κά των έργων του: - χαρακτηρ/κά αναγεννησιακής Τέχνης (θέματα, τεχνική) - σκοτεινά στοιχεία (φόβος, δεισιδαιμονίες)

ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	1) Ιερόνυμος Μπος (1450 - 1510)	"Το κάρο με το Χόρτο" "Ο κήπος των ηδονών" κ.ά.	- έργα με θέματα: φανταστικά, συμβολικά και αιγιματικά - συνυπάρχει η πραγματικότητα με το όνειρο στα έργα του. - θεωρείται προάγγελος του Υπερρεαλισμού
	2) Πίτερ Μπρέγκελ (1525 - 1569)	"Οι ζητιάνοι" "Οι κυνηγοί" "Τοπίο με ουράνιο Τόξο" κ.ά.	- ζωγραφίζει θέματα από την καθημερινή ζωή των απλών ανθρώπων - δίνει έμφαση: • στη λεπτομέρεια • στις πιστές απεικονίσεις της Φύσης • στις εναλλαγές των εποχών
ΙΣΠΑΝΙΑ	Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (el Greco) (1545-1614)	"Η ταφή του κόμητος Οργκάθ" κ.ά.	Χαρακτηριστικά των έργων του: - Τεχνοτροπία Αναγέννησης (θέματα και τεχνική) - Επιρροές βυζαντ. ζωγραφικής (μορφές, πνευματικότητα) - Ιδιαιτερότητα → προβάλλει έντονες συγκινησιακές καταστάσεις: δραματικότητα,

► **Μουσική**

- α) επίσημη **εκκλησιαστική** μουσική και β) **λαϊκή** μουσική
- Διαφοροποίηση κοινής μουσικής κληρονομιάς από χώρα σε χώρα
- Το **ύφος** της μουσικής κάθε χώρας καθορίζεται από:
 - α) του μουσικό κλίμα κάθε τόπου
 - β) την ιδιοσυγκρασία του δημιουργού
 - γ) το κοινό στο οποίο απευθύνεται
- **Πολυφωνική μουσική** → σημαντική ανάπτυξη
- **Τζοβάνι Πιερλουίτζι ντα Παλεστρίνα** (Ιταλία, 1525 - 1594) → κυριότερος εκπρόσωπος)
- **Τέλος 16ου αι.** → πρώτες μορφές **κονσέρτου** και **συμφωνίας**.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Η Ευρώπη
στους
νεότερους
χρόνους

"Αναγέννηση" (σελ. 113)

Καλλιτεχνικό και πνευματικό κίνημα που εκδηλώθηκε στην Ευρώπη το 15ο και 16ο αιώνα. Κύριο χαρακτηριστικό του ήταν η αναβίωση της κλασικής αρχαιότητας για τη θεμελίωση ενός καινούργιου κόσμου.

"Ανθρωπισμός" (σελ. 113)

Η στροφή των Ευρωπαίων κατά το 15ο και 16ο αι. προς τη βαθύτερη γνώση του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού προκειμένου να αντλήσει από αυτόν τον αναγκαίο πνευματικό του εξοπλισμό (:αξίες) για τη θεμελίωση ενός καινούργιου κόσμου.

"μαικήνας" (σελ. 113)

Ηγεμόνας ή εύπορος αστός που ενισχύει οικονομικά τον πολιτισμό και την τέχνη.

"Πολιτεία των Γραμμάτων" (σελ. 113)

Έτσι ονομάστηκε ο πολιτισμικός χώρος όπου έδρασαν οι ανθρωπιστές και το δίκτυο σχέσεων πολιτισμού που αναπτύχθηκαν σ' αυτόν. Ο πολιτισμικός αυτός χώρος περιλάμβανε τις εξής χώρες: Ολλανδία, Γαλλία, Ιταλία, Αγγλία, Γερμανία, Ελβετία. Τα μέλη αυτής της Πολιτείας, οι ανθρωπιστές, ταξίδευαν, αλληλογραφούσαν, δίδασκαν, δημοσίευαν και μάχονταν για να διαδώσουν τις ιδέες τους. "Πρίγκηπας" της Πολιτείας των Γραμμάτων ήταν ο Έρασμος.

"Οικουμενικός άνθρωπος" (homo universalis) (σελ. 114)

Το πρότυπο του τέλειου ανθρώπου στην εποχή της Αναγέννησης. Είναι ο άνθρωπος που επιδιέχεται σε όλους τους τομείς της ανθρωπίνης δραστηριότητας, ώστε να αποκτήσει μια πολυδιάστατη προσωπικότητα με πνευματικά, ψυχικά και σωματικά χαρίσματα. Ο οικουμενικός άνθρωπος καθορίζει ο ίδιος με τη γνώση και τον προσωπικό του αγώνα το πεπρωμένο του.

"προοπτική" (σελ. 116)

Η τεχνική με την οποία οι ζωγράφοι δίνουν την ψευδαίσθηση της τρίτης διάστασης, δηλαδή του βάθους της σύνθεσης, πάνω στη δισδιάστατη επιφάνεια του πίνακα.

"κουατροσέντο" (quattrocento) (σελ. 116)

Ιταλικός όρος που δηλώνει την προδρομική φάση της Αναγέννησης. Στην κυριολεξία του σημαίνει τον αιώνα, του οποίου το δεύτερο ψηφίο είναι ο αριθμός τέσσερα (quattro) (1401, 1402 κλπ.) δηλαδή το 15ο αιώνα.

"τεχνική της διαβάθμισης" (sfumato) (σελ. 117)

Την επινόησε ο Λεονάρντο ντα Βίντσι. Η τεχνική αυτή με την εξαφάνιση των περιγραμμάτων δίνει την αίσθηση μιας ελαφριάς ομίχλης γύρω από τα σχήματα, προκαλώντας έτσι μια εντύπωση γλυκύτητας, ποιήσης και μυστηρίου (όπως στα έργα :Παρθένος των Βράχων, Τζοκόντα).

"κονσέρτο" (σελ. 118)

Είδος μουσικής σύνθεσης για έναν ή περισσότερους σολίστ και ορχήστρα. Οι πρώτες μορφές του εμφανίστηκαν τον 16ο αιώνα και εξελίσσεται περισσότερο τον 17ο .

"συμφωνία" (σελ. 118)

Εκτενής μουσική σύνθεση για ορχήστρα. Οι πρώτες μορφές της εμφανίστηκαν τον 16ο αιώνα και εξελίσσεται περισσότερο τον 17ο .

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Μέδικοι (σελ. 113)

Μεγάλη φλωρεντινή οικογένεια, που ασχολήθηκε με το εμπόριο και απέκτησε μεγάλη οικονομική και πολιτική δύναμη. Από την οικογένεια αυτή προήλθαν ένας αρχηγός κράτους, πάπες και αρκετοί από τους μεγάλους δούκες της Τοσκάνης.

Η εποχή των Μεδίκων αποτέλεσε τομή για την ευρωπαϊκή ιστορία και απέδειξε το δυναμισμό και την προοπτική των τάξεων εκείνων, που - χωρίς τίτλους ευγενείας και ιδιωτικούς στρατούς- βάσισαν την πολιτική τους παρουσία στον πλούτο και πέτυχαν όχι μόνο να κερδίσουν και να διατηρήσουν την εξουσία, αλλά και να τη θωρακίσουν με την υποστήριξη ευρύτερων κοινωνικών δυνάμεων. Οι Μέδικοι είναι οι ουσιαστικοί ανατροπείς της μεσαιωνικής κοινωνικής τάξης, διατήρησαν τον τίτλο των "Λαϊκών" (Popolari) και αντιπαράτέθηκαν με επιτυχία στην τάξη των "Ευγενών".

Υπήρξαν, επίσης θεμελιωτές νέων κατευθύνσεων στην πολιτισμική ζωή και συνέβαλαν στην άνθηση των Γραμμάτων και των Τεχνών στην αναγεννησιακή Ιταλία.

Μαικήνας Γάιος (σελ. 113)

(8ος αι. π.Χ.). Ρωμαίος ευγενής από αριστοκρατική ετρουσκική οικογένεια, έμπιστος φίλος του Οκταβιανού Αυγούστου, προστάτης των Τεχνών και των Γραμμάτων. Με το όνομά του χαρακτηρίζονται ως σήμερα οι πλούσιοι χορηγοί των καλλιτεχνών.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

"Οι Έλληνες λόγιοι στη Δύση πριν την άλωση" (σελ. 114)

Οι Έλληνες λόγιοι στη Δύση πριν την άλωση, προσπαθούσαν να εξασφαλίσουν βοήθεια για το Βυζάντιο, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον οθωμανικό κίνδυνο. **Ο Μανουήλ Χρυσολωράς**, απεσταλμένος του βυζαντινού αυτοκράτορα για να ζητήσει βοήθεια εναντίον των Οθωμανών Τούρκων, βρισκόταν ήδη στη Βενετία από τα τέλη του 14ου αι. Λίγο αργότερα έφθασαν στην Ιταλία και άλλες προσωπικότητες του ελληνικού πνεύματος για να λάβουν μέρος στη σύνοδο της **Φεράρας - Φλωρεντίας** (1438 - 1439) μαζί με τον αυτοκράτορα Ιωάννη Η΄ Παλαιολόγο. Μεταξύ αυτών ήταν ο **Γεώργιος Σχολάριος**, ο μετέπειτα Πατριάρχης **Γεννάδιος**, ο **Μάρκος ο Ευγενικός**, ο επίσκοπος Νικαίας **Βησσαρίων** και ο **Γεώργιος Γεμιστός** ή **Πλήθων**.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
15ος αι.	Κουατροτσέντο : προδρομική φάση ιταλικής Αναγέννησης
1450	Ανακάλυψη τυπογραφίας (Ιωάννης Γουτεμβέργιος)
15ος - 16ος αι.	Αναγέννηση - Ανθρωπισμός
τέλος 16ου αι.	Εμφάνιση πρώτων μορφών κονσέρτου και συμφωνίας

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ (ΕΙΚΟΝΕΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ Κ.ΛΠ.)

Η Ευρώπη
στους
νεότερους
χρόνους

- 1) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Το κοσμοείδωλο της Αναγέννησης"** (σελ. 113)
(απόσπασμα από κείμενο του Chianozzo Manetti)

Ερώτηση: *Τι θέλει να τονίσει ο συγγραφέας με την επανάληψη της φράσης "Από μας προέρχονται";*

Ο συγγραφέας - ανθρωπιστής Chianozzo Manetti στο κείμενο αυτό εκφράζει δύο βασικά χαρακτηριστικά του ανθρώπου της Αναγέννησης: είναι θρησκευόμενος και πιστεύει στην πρόοδο του ανθρώπου. Με την επανάληψη της φράσης "από μας προέρχονται", θέλει να τονίσει τις δυνατότητες που έχει ο άνθρωπος για δημιουργικότητα και πρόοδο. Ο άνθρωπος σύμφωνα με τους ανθρωπιστές με τη γνώση του και τον προσωπικό του αγώνα δημιουργεί το πεπρωμένο του. Βελτιώνει το έργο της Δημιουργίας του Θεού και αγωνίζεται για μια καλύτερη ζωή, εξελίσσεται και προοδεύει. Κι αυτό είναι το χρέος του. Έτσι λοιπόν ο συγγραφέας τονίζει ότι η μεταμόρφωση και η βελτίωση του κόσμου είναι έργο των ανθρώπων που δημιούργησαν τον υλικό και πνευματικό πολιτισμό και έχουν ευθύνη να συνεχίσουν αυτή τη δημιουργία.

- 2) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: " Η αναβίωση όλων των σπουδών"** (σελ. 114)
(απόσπασμα από το έργο του Φρ. Ραμπελαί: Πανταγκρουέλ)

Ερωτήσεις: *α) Ποια πλεονεκτήματα έχει η νέα γενιά έναντι των παλαιότερων για τη μόρφωσή της;*

β) Να σχολιάσετε τη φράση: "Τα τυπωμένα... προτροπή". Πώς χαρακτηρίζει ο συγγραφέας την εφεύρεση της τυπογραφίας και των πυροβόλων όπλων; Γιατί;

α) Το κείμενο είναι απόσπασμα από το έργο του Φρανσουά Ραμπελαί "Πανταγκρουέλ", όπου ο πατέρας δίνει συμβουλές στο γιο του (Πανταγκρουέλ) για να επιδιώξει μια ολόπλευρη μόρφωση. Σύμφωνα με την άποψή του η νέα γενιά έχει πολλά πλεονεκτήματα έναντι των παλαιότερων για τη μόρφωσή της. Τα πλεονεκτήματα αυτά είναι: 1) Στην εποχή αυτή έχουν αναβιώσει όλες οι σπουδές, 2) έχουν αποκατασταθεί όλες οι γλώσσες και κυρίως οι κλασικές. Ιδιαίτερα τονίζει την αξία της ελληνικής, γιατί είναι το μέσο έκφρασης όλης της αρχαίας σοφίας, φορέας της κυριότερης πολιτιστικής κληρονομιάς. 3) Έχει ανακαλυφθεί η τυπογραφία και οι νέοι έχουν πλέον στη διάθεσή τους κομψά και ακριβή βιβλία για να μορφωθούν. 4) Υπάρχουν πολλές μεγάλες βιβλιοθήκες στις οποίες μπορούν να ανατρέξουν για οποιοδήποτε βιβλίο χρειαστούν. 5) Υπάρχουν πολλοί σοφοί άνθρωποι και μορφωμένοι παιδαγωγοί για να τους δώσουν τα φώτα τους και να τους κατευθύνουν στην πνευματική τους καλλιέργεια.

β) Ο συγγραφέας αναφερόμενος στις δύο κοσμοϊστορικές ανακαλύψεις, την τυπογραφία και τα πυροβόλα όπλα, χρησιμοποιεί την αντίθεση: *θεϊκή έμπνευση - διαβολική προτροπή*, εκφράζοντας έτσι το θαυμασμό του για τη μία και την απέχθειά του για την άλλη.

Η ανακάλυψη της τυπογραφίας ήταν ένα έργο θετικό, που άνοιξε το δρόμο της μόρφωσης και της καλλιέργειας των ανθρώπων. Αποβλέπει στην πνευματική και ηθική εξύψωση του ανθρώπου, γι' αυτό κατά το συγγραφέα έγινε "με θεϊκή έμπνευση". Αντίθετα, η ανακάλυψη των πυροβόλων όπλων είναι ένα έργο καταστροφικό, που αποβλέπει στην εξόντωσή του, γι' αυτό ο συγγραφέας λέει ότι έγινε "με διαβολική προτροπή".

3) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Ο ανθρωπιστής δάσκαλος και η νέα αγωγή" (σελ. 114)

Ερωτήσεις: α) Γιατί οι ανθρωπιστές δίνουν έμφαση όχι μόνο στο περιεχόμενο αλλά και στη μέθοδο μάθησης;

β) Πώς σχολιάζετε τη φράση "η απόκτηση καθημερινής ζωής" σε σχέση με τη στροφή στη μελέτη του αρχαίου πολιτισμού;

α) Οι ανθρωπιστές επιδίωκαν να διαμορφώσουν με την κατάλληλη αγωγή ένα νέο τύπο ανθρώπου, τον *οικουμενικό άνθρωπο*. Για το σκοπό αυτό θεωρούσαν ότι η μέθοδος διδασκαλίας έχει μέγιστη σημασία, γιατί απ' αυτήν εξαρτάται το μαθησιακό αποτέλεσμα. Αν ο δάσκαλος προσφέρει τη γνώση με ελκυστικό τρόπο, τότε δημιουργείται ένα ευχάριστο κλίμα, που κινεί το ενδιαφέρον και την προσοχή του μαθητή και προσλαμβάνει τη γνώση ευκολότερα. Ο δάσκαλος, κατά τους ανθρωπιστές, πρέπει να είναι επινοητικός και να υιοθετεί τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους μετάδοσης των γνώσεων. Στα πρώτα στάδια της εκπαίδευσης το παιχνίδι είναι ένας πολύ έξυπνος και ευχάριστος τρόπος μάθησης. Έτσι δημιουργείται μια σχέση αγάπης και σεβασμού μεταξύ δασκάλου και μαθητή που εξασφαλίζει τα καλύτερα αποτελέσματα.

β) Οι ανθρωπιστές πρέσβευαν, ότι ο άνθρωπος με τις γνώσεις του και τον προσωπικό του αγώνα καθορίζει την τύχη του. Χρέος του καθενός είναι να αποκτήσει μια πολύπλευρη μόρφωση, γιατί αυτή θα τον βοηθήσει και στην αντιμετώπιση της καθημερινής ζωής. Θα τον απαλλάξει απ' το σκοτάδι της άγνοιας, απ' τις προκαταλήψεις, τις δεισιδαιμονίες και τους φόβους. Με τις γνώσεις του ο άνθρωπος γίνεται πιο δυνατός και αντιμετωπίζει καλύτερα τα προβλήματα της καθημερινής ζωής.

4) ΕΙΚΟΝΑ: "Η Αφροδίτη του Ουρμπίνιο" (Τιτσιάνο) (σελ. 115)

Ερώτηση: Ποια χαρακτηριστικά της Αναγέννησης εντοπίζετε σ' αυτόν τον πίνακα;

"Η Αφροδίτη του Ουρμπίνιο" του Τιτσιάνο, αποτελεί αντιπροσωπευτικό έργο του αναγεννησιακού πνεύματος: απεικόνιση του γυμνού σώματος, αποθέωση της γυναικείας ομορφιάς, σύνδεση του ανθρώπου με τη φύση - περιβάλλον, μυθολογικό θέμα, επίδραση κλασικού προτύπου. Το θέμα του πίνακα είναι μυθολογικό, προβάλλεται όμως το γυμνό μέσα από ένα καθημερινό σκηνικό: δύο υπηρέτριες που βγάζουν ρούχα από ένα σεντούκι, ένα κουλουριασμένο σκυλί και φυτά που προβάλλονται στο νυχτωμένο ουρανό. Οι λεπτομέρειες αυτές και η στοχαστική μορφή της Αφροδίτης, που κρατά μία ανθοδέσμη, δημιουργούν μια ζεστή και ποιητική ατμόσφαιρα.

5) ΕΙΚΟΝΑ: "Μόνα Λίζα ή Τζοκόντα" (Λεονάρντο ντα Βίντσι) (σελ. 116)

Ερώτηση: Πώς αξιοποιείται στον πίνακα αυτό η τεχνική της διαβάθμισης;

Η τεχνική της διαβάθμισης εφαρμόζεται αριστοτεχνικά από το Λεονάρντο ντα Βίντσι στη Μόνα Λίζα. Πράγματι η αίσθηση μιας ελαφριάς ομίχλης, που είναι διάχυτη στον πίνακα, δημιουργεί ένα παιχνίδιασμα φωτός και προκαλεί μια εντύπωση γλυκύτητας, ποίησης και μυστηρίου, κυρίως στο βλέμμα και στο χαμόγελο.

6) ΕΙΚΟΝΑ: "Η δημιουργία του Αδάμ" (Μιχαήλ Άγγελος) (σελ. 117)

Λεπτομέρεια από την τοιχογραφία της Καπέλα Σιξτίνα, Βατικανό.

Ερώτηση: Μπορείτε να βρείτε στοιχεία από την εικόνα που να επιβεβαιώνουν τις ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά της τέχνης του Μιχαήλ Άγγελου;

Στην εικόνα αυτή διακρίνουμε συγχόνως όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της τέχνης του Μιχαήλ Άγγελου: υπάρχει ανάγλυφη αναπαράσταση του σκηνικού (γιατί ήταν γλύπτης), αριστουργηματική δόμηση το όλου σκηνικού και τοποθέτηση των προσώπων στο χώρο (γιατί ήταν αρχιτέκτονας), φαντασία, εκφραστικότητα και ευαισθησία (γιατί ήταν ποιητής) και σύνθεση όλων των προηγούμενων σε ενιαίο σύνολο (γιατί ήταν ζωγράφος). Επιπλέον συνδυάζει έξοχα στοιχεία της αρχαίας ελληνικής τέχνης: κίνηση, μέτρο, ισορροπία, γυμνό ανθρώπινο σώμα, με αναγεννησιακά : προοπτική και θρησκευτικό θέμα.

7) ΕΙΚΟΝΑ: " Ο γάμος της Παρθένου" (Ραφαήλ) (σελ. 118)

Ερώτηση: Πώς εκφράζονται στον πίνακα αυτό τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της τέχνης του Ραφαήλ;

Στον πίνακα αυτό είναι εμφανή τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της τέχνης του Ραφαήλ: τονίζεται ιδιαίτερα το ανθρώπινο στοιχείο και μπορεί να διακρίνει κανείς μια ευγένεια και μια γλυκύτητα στα πρόσωπα. Επίσης υπάρχει μια θρησκευτικότητα στο όλο σκηνικό του γάμου και στη στάση των προσώπων. Η αισθητική της προοπτικής, δηλαδή της αίσθησης του βάθους, που είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα όλων των ζωγράφων της Αναγέννησης, εφαρμόζεται εδώ με αριστοτεχνικό τρόπο.

8) ΕΙΚΟΝΑ: "Η ταφή του κόμητος Οργκάθ" (Δομήνικος Θεοτοκόπουλος) (σελ. 119)

Ερώτηση: Μπορείτε να εντοπίσετε στον πίνακα αυτό μερικά από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του καλλιτέχνη;

Το έργο αυτό φιλοτεχνήθηκε από τον Δομήνικο Θεοτοκόπουλο στο Τολέδο το 1586. Η εικόνα χωρίζεται σε δύο ζώνες: κάτω τα γήινα δρώμενα και πάνω τα ουράνια. Τα σώματα των ανθρώπων είναι επιμήκη (χαρακτηριστική τεχνολογία του καλλιτέχνη), χωρίς στοιχεία ωραιοποίησης, γιατί η τέχνη του Ελ Γκρέκο είναι διαποτισμένη από το θρησκευτικό συναίσθημα, την πνευματικότητα και την ένταση. Στα πρόσωπα αντικαθρεφτίζεται η έντονη συναισθηματική φόρτιση αλλά και μια ανθρώπινη ζεστασιά. Εντυπωσιακές είναι οι αντιθέσεις, που προκαλούνται με τα χρώματα, κυρίως όμως με τη χρήση φωτός και σκιάς.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Η Ευρώπη
στους
νεότερους
χρόνους

1. Σήμερα, ποια πρόσωπα ή ποιοι θεσμοί έχουν αναλάβει το ρόλο του μαικήνα της περιόδου της Αναγέννησης; Ποιος αντίστοιχος θεσμός υπήρχε στην αρχαία Αθήνα;

Σήμερα το ρόλο του μαικήνα, δηλαδή του χορηγού, που χρηματοδοτεί ή ενισχύει οικονομικά τα μεγάλα πολιτιστικά έργα ή πολιτισμικά γεγονότα, τον αναλαμβάνουν συνήθως μεγάλες εταιρίες, εθνικές ή πολυεθνικές.

Στην αρχαία Αθήνα υπήρχε ο αντίστοιχος θεσμός της χορηγίας, σύμφωνα με την οποία ο χορηγός είχε την υποχρέωση να δώσει χρήματα για τη διδασκαλία ενός θεατρικού έργου. Η χορηγία εντασσόταν στον ευρύτερο θεσμό της "λειτουργίας", που καθιερώθηκε από τον Περικλή. Τις δαπάνες των λειτουργιών τις αναλάμβαναν οι πλουσιότεροι πολίτες. Ήταν υποχρεωτικές και συγχρόνως είχαν τιμητικό χαρακτήρα.

2. Συζήτησε με τους συμμαθητές σου τη σημασία της ανακάλυψης της τυπογραφίας και για τα πρώτα βιβλία που εκδόθηκαν.

Η ανακάλυψη της τυπογραφίας, (1450), ήταν ένα γεγονός κοσμοϊστορικής σημασίας, διότι:

Μέσω αυτής διαδόθηκε ο γραπτός λόγος. Μέχρι τότε τα βιβλία ήταν χειρόγραφα και αντιγράφονταν από τους αντιγραφείς· γι' αυτό ήταν πανάκριβα και κυκλοφορούσαν σε περιορισμένο αριθμό μόνο στις εύπορες τάξεις. Με την ανακάλυψη της τυπογραφίας όμως, τα βιβλία έγιναν πιο φθηνά και προσιτά σε ευρύτερα πληθυσμιακά στρώματα. Στην αρχή μόνο οι άνθρωποι των πόλεων είχαν τη δυνατότητα να γίνουν κοινωνοί της γνώσης, αργότερα όμως η μόρφωση έγινε καθολικό κτήμα. Με την τυπογραφία διαδόθηκαν οι επιστημονικές και οι τεχνικές γνώσεις σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης. Η μόρφωση απελευθέρωσε τον άνθρωπο από το σκοτάδι της άγνοιας, τους φόβους, τις προλήψεις και τις δεισιδαιμονίες. Έτσι ο άνθρωπος έμαθε να χρησιμοποιεί το μυαλό του, να κρίνει με βάση τη λογική και να καθορίζει ο ίδιος την τύχη του.

Με την τυπογραφία ευνοήθηκε η Αναγέννηση και ο Ανθρωπισμός. Η διάδοση του βιβλίου επέτρεψε την ανάπτυξη των πολιτικών ιδεών και τον κοινωνικό μετασχηματισμό μέσω του Διαφωτισμού.

Το πρώτο βιβλίο που τυπώθηκε ήταν η Αγία Γραφή. Πολύ γρήγορα άρχισαν να τυπώνονται χιλιάδες αντίτυπα και να διαβάζονται από χιλιάδες ανθρώπους. Με τη διάδοση της Αγίας Γραφής, ο άνθρωπος απαλλάχθηκε από τις μεσαιωνικές αντιλήψεις και ευνοήθηκε η θρησκευτική Μεταρρύθμιση.

Στη συνέχεια άρχισαν να τυπώνονται και να διαδίδονται έργα της κλασικής αρχαιότητας (ελληνικής και λατινικής), τα οποία οι άνθρωποι τα μελετούσαν όχι μόνο σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά με σκοπό να αντλήσουν από αυτά αξίες για τη θεμελίωση ενός καινούργιου κόσμου. Οι ανθρωπιστές μετέφραζαν, σχολίαζαν συστηματικά τα έργα των αρχαίων συγγραφέων και τα δίδασκαν στα σχολεία, κολλέγια και Πανεπιστήμια, επιδιώκοντας την πλατιά διάδοση της μόρφωσης, επειδή πίστευαν ότι αυτή αποτελεί την κινητήρια δύναμη που θα αλλάξει τον κόσμο.

Από τότε μέχρι σήμερα έχει συντελεστεί μια τεράστια πρόοδος σε όλους τους τομείς, κι αυτό οφείλεται στην τυπογραφία, που έκανε τα βιβλία προσιτά σε όλους και την παιδεία κοινό αγαθό.

- 3. Σχέδιο Εργασίας: Γράμματα, Επιστήμη και Τέχνη της Αναγέννησης. (Να χωριστείτε σε ομάδες. Κάθε ομάδα να παρουσιάσει στην τάξη ένα λογοτέχνη, έναν επιστήμονα ή έναν καλλιτέχνη της Αναγέννησης: βιογραφικά στοιχεία, βασικά έργα, παρουσίαση ενός από αυτά.**

(οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν στοιχεία από εγκυκλοπαίδειες κλπ.)

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι παράγοντες ευνόησαν την Αναγέννηση;

Οι παράγοντες που ευνόησαν την Αναγέννηση ήταν οι εξής:

- 1) Η στροφή προς την αρχαιότητα με την αντιγραφή και τη μελέτη των έργων των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων.
- 2) Η παρουσία των Ελλήνων λογίων στη Δύση, που πρόβαλαν τα ελληνικά γράμματα με το διδακτικό και εκδοτικό τους έργο.
- 3) Η επιθυμία του κόσμου να απαλλαγεί από το θεολογικό πνεύμα και τα ασκητικά πρότυπα του μεσαίωνα.
- 4) Η οικονομική ακμή της Δύσης και κυρίως των ιταλικών πόλεων.
- 5) Η άνοδος της αστικής τάξης.
- 6) Η ευρεία διάδοση του βιβλίου χάρη στην ανακάλυψη της τυπογραφίας.
- 7) Η αφύπνιση της εθνικής συνείδησης που συντελείται σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες.
- 8) Οι θαλασσοπορίες και οι ανακαλύψεις που διεύρυναν τους πνευματικούς ορίζοντες του ανθρώπου.

3. Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

Περίληψη

► Η κρίση στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και οι ανθρωπιστές

Στο τέλος του Μεσαίωνα η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία βρισκόταν σε κρίση και δε μπορούσε να ανταποκριθεί στις ανάγκες των πιστών. Η ηθική διαφθορά του κλήρου, ο προκλητικός τρόπος ζωής των ανωτέρων κληρικών και η παραμέληση του κατώτερου κλήρου προκαλούσαν τις διαμαρτυρίες των πιστών. Οι χριστιανοί βρίσκονταν σε σύγχυση, καθώς δεν είχαν πνευματική καθοδήγηση και κυριαρχούνταν από φόβους, ανησυχίες και την αγωνία για τη σωτηρία της ψυχής τους. Η Εκκλησία εκμεταλλεύτηκε το μεταθανάτιο φόβο τους πουλώντας **συγχωροχάρτια**.

Το ανθρωπιστικό κίνημα συνέβαλε στην εκδήλωση της Μεταρρύθμισης καταδικάζοντας τις πρακτικές της Εκκλησίας και τις δεισιδαιμονίες του λαού και αντιπροτείνοντας ειλικρινή πίστη και μελέτη της Αγίας Γραφής.

► Η προτεσταντική μεταρρύθμιση

Στη Γερμανία η μαζική πώληση των συγχωροχαρτίων προκάλεσε την αντίδραση του **Μαρτίνου Λούθηρου**, που τον Οκτώβριο του 1517 θυροκόλλησε σ' ένα ναό της Βιτεμβέργης έναν κατάλογο με 95 **θέσεις**, με τις οποίες καταδίκασε τα συγχωροχάρτια και υποστήριζε ότι η σωτηρία της ψυχής είναι αποτέλεσμα μόνο της πίστης. Ο πάπας αφόρισε το Λούθηρο, κι αυτός έκαψε δημοσίως τη βούλα.

Η διδασκαλία του Λούθηρου διαδόθηκε ταχύτατα στη Γερμανία και ο αυτοκράτορας **Κάρολος Ε΄**, επειδή φοβήθηκε τη διάσπαση του κράτους, έθεσε εκτός νόμου το Λούθηρο και αποκήρυξε το Λουθηρανισμό. Οι οπαδοί του Λούθηρου και οι γερμανοί ηγεμόνες διαμαρτυρήθηκαν γι' αυτή την πολιτική, γι' αυτό ονομάστηκαν **διαμαρτυρόμενοι** ή **προτεστάντες**. Ακολούθησε γενικευμένη σύρραξη μεταξύ διαμαρτυρομένων και αυτοκρατορικών δυνάμεων, που τερματίστηκε με την **Ειρήνη της Αυγούστας** (1555), με την οποία αναγνωρίστηκε η νομιμότητα του Λουθηρανισμού.

Η Μεταρρύθμιση διαδόθηκε και σε άλλες χώρες με διάφορες παραλλαγές. Στη Γαλλία έδρασε ο **Ιωάννης Καλβίνος**. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία προέβη σε σκληρές διώξεις εναντίον των Καλβινιστών. Μετά από αρκετούς αιματηρούς πολέμους οι συγκρούσεις τερματίστηκαν με το **Διάταγμα της Νάντης** (1598) και αναγνωρίστηκε ο Καλβινισμός.

► Οι αντιδράσεις της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας

Η ταχύτατη διάδοση του Προτεσταντισμού προκάλεσε την αντίδραση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, η οποία οργάνωσε τη δική της Μεταρρύθμιση, την **Αντιμεταρρύθμιση**. Στη **Σύνοδο του Τρέντο** (1545 - 1563) πάρθηκαν αποφάσεις για την ανασυγκρότηση της Εκκλησίας και δραστικά μέτρα εναντίον της Μεταρρύθμισης. Ταυτόχρονα για να προβληθεί η δύναμη και το κύρος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας ιδρύθηκαν πολλοί επιβλητικοί ναοί σε ρυθμό **μπαρόκ**, ενισχύθηκε η λατρεία της Θεοτόκου και πολλαπλασιάστηκαν οι εικόνες και οι τελετές.

► Η Ευρώπη μετά τη Μεταρρύθμιση

Οι συνέπειες της Μεταρρύθμισης ήταν: να διαιρεθεί πνευματικά η Ευρώπη και να

συντελεστούν σ' αυτή θρησκευτικές και γενικότερες μεταβολές. Η μετάφραση της Βίβλου σε εθνικές γλώσσες οδήγησε στην ανάπτυξη των εθνικών λογοτεχνιών και στη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης. Επίσης δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για ανάπτυξη των επιστημών, εκδημοκρατισμό των θεσμών, οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική ελευθερία.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

► Η κρίση στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και οι ανθρωπιστές

• ΤΑ ΑΙΤΙΑ

- 1) Τέλος Μεσαίωνα: **Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία** → κρίση και αδυναμία ανταπόκρισης στις ανάγκες των πιστών
- 2) **Ηθική διαφθορά κλήρου** → διαμαρτυρίες πιστών
- 3) **Προκλητικός τρόπος ζωής ανωτέρων κληρικών:**
 - ↳ ανταγωνισμός πλούτου
 - ↳ αδιαφορία για το ποίμνιο
- 4) **Κατώτεροι κληρικοί**
 - ↳ είναι παραμελημένοι
 - ↳ ζουν μέσα στην αμάθεια
- 5) **Οι χριστιανοί:**
 - ↳ είναι ανήσυχτοι (συνεχείς πόλεμοι, επιδημίες, προφητείες για το τέλος του κόσμου)
 - ↳ δεν έχουν πνευματική καθοδήγηση
 - ↳ βρίσκονται σε σύγχυση
 - ↳ κυριαρχούνται από
 - ↳ την ιδέα του θανάτου και
 - ↳ την αγωνία για τη σωτηρία της ψυχής
- 6) **Η Εκκλησία:**
 - ↳ αδυνατεί να ανταποκριθεί στις ανησυχίες των πιστών
 - ↳ εκμεταλλεύεται το μεταθανάτιο φόβο τους
 - ↳ πουλά **συγχωροχάρτια** (: έγγραφα άφεσης αμαρτιών)

• Η συμβολή του ανθρωπιστικού κινήματος στην εκδήλωση της Μεταρρύθμισης

- **Οι ανθρωπιστές:**
 - ↳ καταδικάζουν τις πρακτικές της Εκκλησίας
 - ↳ καταδικάζουν τις δεισιδαιμονίες του λαού
 - ↳ αντιπροτείνουν : ειλικρινή πίστη, βασισμένη στο αληθινό μήνυμα του Χριστού
 - ↳ υποστηρίζουν την άμεση επαφή των Χριστιανών με το θείο λόγο (Αγία Γραφή)

► Η προτεσταντική μεταρρύθμιση

- α) **ΓΕΡΜΑΝΙΑ** → μαζική πώληση **συγχωροχαρτίων**
 - Αντίδραση **Μαρτίνου Λούθηρου** → 95 **θέσεις*** (Οκτ. 1517)
 - ***θέσεις:** επιχειρήματα με τα οποία:
 - ↳ καταδίκασε τα συγχωροχάρτια
 - ↳ υποστήριξε τις απόψεις του για θρησκεία
 - Αντίδραση **πάπα** → αφορισμός Λούθηρου (1520)
 - **Λούθηρος** → έκαψε δημόσια τη **βούλα**

- **Η διάδοση της Μεταρρύθμισης**

- Η **διδασκαλία του Λούθηρου** → η σωτηρία της ψυχής είναι αποτέλεσμα μόνο της πίστης

↓
διαδόθηκε ταχύτατα στη Γερμανία

- Αντίδραση αυτοκράτορα ΚΑΡΟΛΟΥ Ε':
 - ↳ έθεσε εκτός νόμου το Λούθηρο
 - ↳ αποκήρυξε το Λουθηρανισμό

↓
Απτία → ο φόβος του για διάσπαση του κράτους

- Αντίδραση οπαδών Λούθηρου και γερμανών ηγεμόνων → **διαμαρτυρία** → **διαμαρτυρόμενοι** ή **προτεστάντες**
- Γενίκευση σύρραξης μεταξύ οπαδών Λούθηρου και αυτοκρατορικών δυνάμεων
- Τερματισμός σύρραξης με **Ειρήνη Αυγούστας (1555)**

↓

- 1) αναγνώριζε τη νομιμότητα του Λουθηρανισμού
- 2) αναγνώριζε το δικαίωμα σε κάθε ηγεμόνα να επιβάλει στην επικράτειά του το δόγμα που ήθελε.

- **Αποτέλεσμα:**

Η Γερμανία διαιρέθηκε σε → α) **κράτη καθολικά** και β) **κράτη διαμαρτυρόμενα**

- Διάδοση Μεταρρύθμισης και σε άλλες χώρες με διάφορες παραλλαγές
- Αντίδραση Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας

β) **ΓΑΛΛΙΑ**

- Διάδοση Μεταρρύθμισης
- Εκπρόσωπος: ο **Καλβίνος**
- Οπαδοί: Γάλλοι προτεστάντες ή **Καλβινιστές (Ουγενότοι)**
- Συγκρούσεις μεταξύ Καλβινιστών και Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας
- Παρίσι → σφαγή 2000 Καλβινιστών (24 Αυγούστου 1572 → **νύχτα Αγίου Βαρθολομαίου**)
- Ακολούθησαν αιματηροί πόλεμοι για 30 περίπου χρόνια
- **1598** → **Διάταγμα της Νάντης** → αποκαταστάθηκε η ειρήνη

↓

Αναγνώριζε το δικαίωμα των Καλβινιστών να ασκούν ελεύθερα τη λατρεία τους υπό ορισμένες όμως προϋποθέσεις

► **Οι αντιδράσεις της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας**

- Ταχύτατη επιτυχία Προτεσταντισμού → αντίδραση Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας
- **Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία:**

- 1) Οργάνωσε τη δική της Μεταρρύθμιση (**Αντιμεταρρύθμιση**)
- 2) Συγκάλεσε τη **Σύνοδο του Τρέντο** (1545 - 1563)

↓

- α) αποφάσεις για ανασυγκρότηση της Εκκλησίας
- β) δραστικά **μέτρα*** εναντίον Μεταρρύθμισης

***μέτρα:** 1) Μοναχικά τάγματα, 2) Ιερά Εξέταση, 3) Λογοκρισία

- 3) Ίδρυση νέων επιβλητικών ναών σε ρυθμό **μπαρόκ** (: με πλούσιο διάκοσμο)
- Στόχοι: → α) η προβολή της δύναμης της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας
→ β) η επιβεβαίωση της υπεροχής του Ρωμαιοκαθολικού δόγματος έναντι του Προτεσταντισμού
- 4) Ενισχύθηκε η λατρεία της Θεοτόκου και πολλαπλασιάστηκαν οι εικόνες και οι τελετές

► Η Ευρώπη μετά τη Μεταρρύθμιση

- Πνευματική διαίρεση της Ευρώπης
↓
 - α) **Προτεσταντισμός** → στη Βόρεια Ευρώπη
 - β) **Ρωμαιοκαθολικισμός** → στη νότια Ευρώπη
 - γ) **Ορθοδοξία** → ελληνικός χώρος, Βαλκάνια, Ρωσία
- Η προτεσταντική Μεταρρύθμιση προκάλεσε → θρησκευτικές μεταβολές και πολιτικές **μεταβολές*** στην Ευρώπη

*Μεταβολές:

- 1) Η μετάφραση της Βίβλου σε εθνικές γλώσσες: → ανάπτυξη εθνικών λογοτεχνιών
→ σφυρηλάτηση εθνικής συνείδησης
- 2) Δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για: → α) εξέλιξη επιστημών
→ β) εκδημοκρατισμό θεσμών
→ γ) οικονομική ανάπτυξη
→ δ) κοινωνική ελευθερία

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Μεταρρύθμιση (σελ. 120)

Ονομάζεται η θρησκευτική κίνηση, που εκδηλώθηκε κατά το 16ο αιώνα αρχικά στη Γερμανία και μετά σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, με αποτέλεσμα τη διάσπαση της καθολικής εκκλησίας και τη δημιουργία άλλων εκκλησιών, θρησκευτικών κοινοτήτων και αιρέσεων.

συγχωροχάρτια (σελ. 120)

Έγγραφα άφεσης αμαρτιών που πουλούσε η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία στο τέλος του Μεσαίωνα.

βούλα (σελ. 121)

Έγγραφο που έφερε τη σφραγίδα του πάπα της Ρώμης.

Διαμαρτυρόμενοι ή προτεστάντες ή Λουθηρανοί (σελ. 121)

Οι οπαδοί του Μαρτίνου Λούθηρου. Ονομάστηκαν "διαμαρτυρόμενοι" επειδή διαμαρτυρήθηκαν για την αποκήρυξη του Λουθηρανισμού από τον αυτοκράτορα της Γερμανίας Κάρολο Ε΄. Ονομάστηκαν και "προτεστάντες" από το λατινικό ρήμα protestor = διαμαρτύρομαι.

Λουθηρανισμός (σελ. 121)

Δόγμα που εισήγαγε ο Μαρτίνος Λούθηρος. Σύμφωνα με αυτό η σωτηρία της ψυχής είναι αποτέλεσμα μόνο της πίστης.

Καλβινιστές (σελ. 121)

Οι οπαδοί του Γάλλου μεταρρυθμιστή Ιωάννη Καλβίνου. Σύμφωνα με τους Καλβινιστές η σωτηρία της ψυχής είναι αποτέλεσμα της πίστης και του απόλυτου προορισμού (δηλαδή ο Θεός προκαθορίζει την τύχη των ανθρώπων).

Ειρήνη της Αυγούστας (σελ. 121)

Συνθήκη που υπογράφηκε το 1555 στη Γερμανία, μεταξύ των γερμανών ηγεμόνων, που υποστήριζαν το Λούθηρο, και του αυτοκράτορα Καρόλου Ε΄. Με αυτήν :

- 1) τερματίστηκε η γενικευμένη σύρραξη στη Γερμανία,
- 2) αναγνωρίστηκε η νομιμότητα του Λουθηρανισμού και
- 3) αναγνωρίστηκε το δικαίωμα κάθε ηγεμόνα να επιβάλει στην επικράτειά του το δόγμα που επιθυμούσε.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ: Με τη συνθήκη αυτή η Γερμανία διαιρέθηκε σε κράτη καθολικά και διαμαρτυρόμενα.

Διάταγμα της Νάντης (σελ. 121)

Διάταγμα που υπογράφηκε το 1598 στη Γαλλία, μεταξύ του αυτοκράτορα (*Ερρίκου Δ΄ της Ναβάρρας*) και των Καλβινιστών, με το οποίο αποκαταστάθηκε η ειρήνη μετά από μια μακρά περίοδο αιματηρών πολέμων. Αναγνώριζε το δικαίωμα στους Γάλλους Καλβινιστές (**Ουγενότους**) να ασκούν ελεύθερα τη λατρεία τους υπό ορισμένες όμως προϋποθέσεις.

ΣΗΜΑΣΙΑ: Το διάταγμα αυτό είχε μεγάλη ιστορική σημασία, γιατί καθιέρωνε τη θρησκευτική ελευθερία.

Ανακλήθηκε το 1685 από το Λουδοβίκο ΙΔ΄.

Νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου (σελ. 121)

Έτσι ονομάστηκε η νύχτα της 24ης Αυγούστου (γιορτή του αγίου Βαρθολομαίου) 1572, κατά την οποία έγινε στο Παρίσι σφαγή 2000 Ουγενότων από τη γαλλική ηγεσία.

Αντιμεταρρύθμιση (σελ. 122)

Η μεταρρύθμιση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που έγινε μετά την ταχύτατη επιτυχία του προτεσταντισμού.

Σύνοδος του Τρέντο (1545 - 1563) (σελ. 122)

Συγκλήθηκε από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, στο Τρέντο της Ιταλίας, με σκοπό την αντιμετώπιση των αδυναμιών της, που είχαν προκαλέσει τη Μεταρρύθμιση, και την αποσαφήνιση του καθολικού δόγματος. Στη Σύνοδο αυτή πάρθηκαν αποφάσεις για την ηθικοπνευματική ανασυγκρότησή της και δραστηκά μέτρα εναντίον της Μεταρρύθμισης (*Μοναχικά Τάγματα, Ιερά Εξέταση, Λογοκρισία*). Οι εργασίες της διήρκεσαν 18 χρόνια (1545 - 1563) .

Μπαρόκ (σελ. 122)

Ρυθμός ναού με πλούσιο διάκοσμο, που στόχευε στην προβολή της δύναμης της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και στην επιβεβαίωση της υπεροχής του ρωμαιοκαθολικού δόγματος έναντι του προτεσταντισμού. (από το 16ο αιώνα στις χώρες της Ευρώπης όπου επικράτησε ο Καθολικισμός).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Καλβίνος (σελ. 121)

(1509 - 1564). Γεννήθηκε στη Γαλλία, σπούδασε νομικά, φιλοσοφία και θεολογία. Το 1528 αναγορεύθηκε διδάκτορας και από το 1531 στράφηκε προς τη Μεταρρύθμιση. Αναγκάστηκε όμως λόγω των ιδεών του να εγκαταλείψει το Παρίσι και να μεταβεί στην Ελβετία και στη συνέχεια να εγκατασταθεί στη Γενεύη (1537), η οποία έγινε το επίκεντρο του Καλβινισμού. Το έργο του "Χριστιανική Διδασκαλία" (1536) αποτελεί την πληρέστερη έκφραση του Καλβινισμού.

330 – 717

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

"συγχωροχάρτια" (σελ. 120)

Ο πάπας Λέων Ι' προκειμένου, το 1515, να συγκεντρώσει χρήματα για την αποπεράτωση του ναού του αγίου Πέτρου στη Ρώμη, έδωσε την άδεια για μαζική έκδοση και πώληση εγγράφων άφεσης αμαρτιών. Ο προκλητικός τρόπος διάθεσης των εγγράφων αυτών από τον μοναχό Τέντζελ και η διακήρυξή του ότι "μόλις ακουστεί ο ήχος από τα χρήματα που πληρώνονται για το συγχωροχάρτι, οι ψυχές μεταπηδούν από το καθαρτήριο στον παράδεισο", προκάλεσε την αγανάκτηση του Λούθηρου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
1517	Θυροκόλληση 95 θέσεων Μ. Λούθηρου σε ναό της Βιτεμβέργης.
1555	Ειρήνη της Αυγούστας
24 Αυγ. 1572	Νύχτα Αγίου Βαρθολομαίου
1598	Διάταγμα της Νάντης
1545 - 1563	Σύνοδος του Τρέντο

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ (ΕΙΚΟΝΕΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ Κ.Λ.Π.)

- 1) ΕΙΚΟΝΑ: "Το πλοίο των τρελών "** (σελ. 120)
Πίνακας του Ιερώνυμου Μπος (1490)

Ερώτηση : Ποια αλληγορία υπάρχει στην εικόνα αυτή σχετικά με την κατάσταση, στην οποία βρίσκονται οι Χριστιανοί; Ποιος ευθύνεται; (Να προσέξετε τα πρόσωπα).

Στην εικόνα αυτή υπάρχει η αλληγορία της πνευματικής σύγχυσης στην οποία βρίσκονταν οι χριστιανοί στα τέλη του Μεσαίωνα. Οι χριστιανοί ήταν θορυβημένοι από τους συνεχείς πολέμους, τις επιδημίες και τις προφητείες για το τέλος του κόσμου. Βρίσκονταν σε σύγχυση, γιατί δεν είχαν πνευματική καθοδήγηση και κυριαρχούνταν απ' την ιδέα του θανάτου και την αγωνία για τη σωτηρία της ψυχής τους.

Για την κατάσταση αυτή ευθύνεται η κρίση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας που δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις θρησκευτικές ανάγκες των πιστών, που σ' αυτή τη φάση ήταν πιο προσωπικές. Επιπλέον η ηθική διαφθορά του κλήρου και η αδιαφορία του για τους πιστούς, συντελούσαν ακόμη περισσότερο στη σύγχυση και στην απογοήτευση.

Πράγματι στα τέλη του Μεσαίωνα οι άνθρωποι βρέθηκαν μπροστά σε νέες καταστάσεις και δεδομένα. Πολλοί μη μπορώντας να τα κατανοήσουν περιερχόνταν σε σύγχυση ή τρελαίνονταν. Η έμμονη σκέψη του θανάτου και η τρέλα κυριαρχούσαν στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων.

- 2) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: " Η ηθική παρακμή του κλήρου"** (σελ. 120)
(απόσπασμα από το έργο του Έρασμου: "Μωρίας Εγκώμιον")

Ερώτηση : Ποιες μομφές απευθύνει ο Έρασμος στον ανώτερο κλήρο;

Στο απόσπασμα αυτό ο Έρασμος κατηγορεί τον ανώτερο κλήρο για πλήρη αποξένωση του από την αποστολή του. Παράλληλα, προσδιορίζει τις αρετές και τις υποχρεώσεις που πρέπει να έχουν οι εκκλησιαστικοί άρχοντες για να είναι αντάξιοι της θέσης και της αποστολής τους. Συγκεκριμένα τους κατηγορεί ότι:

Ανταγωνίζονται τους ηγεμόνες στην πολυτέλεια, ενώ θα έπρεπε να είναι πιο ταπεινοί και εργατικοί, γιατί ο τίτλος τους (πάπες, καρδινάλιοι, επίσκοποι) σημαίνει εργασία, εγρήγορση και φροντίδα.

Τους κατηγορεί επίσης ότι απομυζούν χρήματα από το ποίμνιό τους, ενώ θα έπρεπε να θυμούνται ότι είναι διάδοχοι των αποστόλων και οι πάπες ειδικά ότι είναι τοποτηρητές του Χριστού στη γη, γι' αυτό θα έπρεπε να μιμηθούν τη ζωή του και να κάνουν πράξη τη διδασκαλία του.

- 3) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: " Η ρήξη με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία"** (σελ. 121)
(θέσεις του Μαρτίνου Λούθηρου)

Ερώτηση : Τι καταδικάζει ο Λούθηρος με τις θέσεις του αυτές και τι υποστηρίζει;

Ο Λούθηρος με τις "θέσεις" 32 και 36 εκφράζει τη διαφωνία του με την Ρωμαιοκαθολική

Εκκλησία και έρχεται σε ευθεία ρήξη με τον πάπα, γιατί καταδικάζει την τακτική των συγχωροχαρτιών. Υποστηρίζει ότι μόνο η ειλικρινής πίστη εξασφαλίζει τη σωτηρία των ανθρώπων (32) και αρκεί μόνο η ειλικρινής μετάνοια για την άφεση των αμαρτιών, χωρίς συγχωροχάρτια (36).

4) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: " Βασική θέση της διδασκαλίας του Λουθήρου" (σελ. 121)
(Μαρτίνος Λούθηρος, "Για τη σωτηρία του Χριστιανού")

Ερωτήσεις: α) Ποιο είναι το βασικό σημείο της διδασκαλίας του Λουθήρου;

β) Γιατί οι απόψεις αυτές του Λουθήρου έρχονται σε ρήξη με την κοινή πίστη της εποχής του; Να λάβετε υπόψη σας ότι, σύμφωνα με το Λούθηρο, εφόσον μόνο η πίστη οδηγεί στη σωτηρία της ψυχής, οι εξωτερικοί λατρευτικοί τύποι (όπως νηστεία, προσευχή) δεν έχουν καμιά ουσιαστική αξία.

Το βασικό σημείο της διδασκαλίας του Λούθηρου είναι ότι αρκεί μόνο η πίστη στο Θεό για την άφεση των αμαρτιών και τη σωτηρία της ψυχής. Η πίστη μόνο, εξασφαλίζει τη δικαιοσύνη, την ελευθερία και την ευτυχία. Δεν χρειάζονται κατά το Λούθηρο ούτε νηστείες, ούτε προσευχές, γιατί αυτά είναι εξωτερικοί λατρευτικοί τύποι, που δεν έχουν καμιά ουσιαστική αξία.

Οι απόψεις του Λούθηρου έρχονται σε ρήξη με την κοινή πίστη της εποχής του, γιατί το ρωμαιοκαθολικό δόγμα όριζε ότι η σωτηρία της ψυχής είναι αποτέλεσμα της πίστης και των καλών πράξεων.

5) ΕΙΚΟΝΕΣ: α) "Το εσωτερικό ενός καλβινικού ναού" (σελ. 122)
β) "Η εκκλησία του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη" (σελ. 122)

Ερώτηση: Ποια διαφορά παρατηρείτε ως προς το διάκοσμο των δύο ναών; Ποια σκοπιμότητα εξυπηρετείται σε κάθε περίπτωση;

Παρατηρώντας το εσωτερικό των δύο ναών διαπιστώνουμε ότι υπάρχει μεγάλη διαφορά ως προς τις διαστάσεις και ως προς το διάκοσμο. Το Μπαλτακίνο - κουβούκλιο που καλύπτει την Αγία Τράπεζα στην Εκκλησία του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη είναι πολύ μεγάλων διαστάσεων, επιβλητικό και έχει πλουσιότατο διάκοσμο, ενώ το εσωτερικό του Καλβινικού ναού είναι μικρότερων διαστάσεων απλό και λιτό.

Στην α' περίπτωση στόχος είναι η προβολή της δύναμης της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και η επιβεβαίωση της υπεροχής του ρωμαιοκαθολικού δόγματος έναντι του προτεσταντισμού, αλλά και η προβολή του κύρους του πάπα.

Στη β' περίπτωση με τη λιτότητα και την ταπεινότητα προβάλλεται η ιδεολογία του Καλβινισμού, που διακρίνεται από αυστηρότητα και καταδικάζει τις χαρές και τις απολαύσεις της ζωής. Ο Καλβινισμός κατήργησε τον κλήρο και ανέθεσε τη διοίκηση της Εκκλησίας στους πρεσβύτερους της θρησκευτικής κοινότητας (γι' αυτό η Εκκλησία τους λέγεται "Πρεσβυτεριανή").

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Οι πρώτοι
αιώνες
του Βυζαντίου

1. **Συζήτησε με τους συμμαθητές σου τα μέσα που χρησιμοποίησε η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία για να επιβάλει τη θρησκευτική αντιμεταρρύθμιση στις χώρες της Ευρώπης. (άξονες αναφοράς: θρησκεία, κοινωνία, πολιτική, τέχνη. Αξιοποίηση των γνώσεων από τα αντίστοιχα μαθήματα: θρησκευτικά, κοινωνική και πολιτική αγωγή, αισθητική αγωγή)**

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία προκειμένου να επιβάλει τη θρησκευτική Αντιμεταρρύθμιση στις χώρες της Ευρώπης, χρησιμοποίησε διάφορα μέτρα, που είχαν χαρακτήρα: α) Θρησκευτικό, β) πολιτικό, γ) κοινωνικό και δ) αισθητικό.

α) **Θρησκευτικό:** 1) Ήρθε σε αντιπαράθεση με τον Προτεσταντισμό σε δογματικό επίπεδο. Για το λόγο αυτό ήταν αναγκαίο να αποσαφηνιστεί το Καθολικό δόγμα και αυτό έγινε στη Σύνοδο του Τρέντο. 2) Αναδιοργανώθηκαν τα **μοναχικά τάγματα** και ιδρύθηκαν νέα, που είχαν ως αποστολή να ενισχύσουν και να διαδώσουν τη ρωμαιοκαθολική πίστη. Για το σκοπό αυτό τα τάγματα αυτά ανέλαβαν την ιδεολογική διαφώτιση των πιστών (κατήχηση, προπαγάνδα), την ίδρυση και διαχείριση σχολείων και την έκδοση βιβλίων.

β) **Πολιτικό** χαρακτήρα είχαν οι τακτικές που ακολούθησε η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον προτεσταντισμό. Τέτοιες τακτικές ήταν η **στρατηγική** που ακολουθούσε, οι επιθέσεις και οι αντεπιθέσεις της εναντίον των Μεταρρυθμιστών, και τα κατασταλτικά μέτρα που έπαιρνε εναντίον των αιρέσεων. Τα κυριότερα ήταν η **Ιερά Εξέταση** και η **Λογοκρισία**.

Η **Ιερά Εξέταση** ήταν ένας ανακριτικός μηχανισμός, που είχε, σε συνεργασία με την κοσμική εξουσία, το δικαίωμα εξέτασης των υπόπτων για αίρεση, υποβάλλοντάς τους ακόμα και σε βασανιστήρια. Όσοι κρίνονταν ένοχοι και καταδικάζονταν σε θάνατο, καίγονταν επάνω στην πυρά.

Επειδή στη διάδοση των μεταρρυθμιστικών ιδεών η συμβολή του βιβλίου ήταν αποφασιστική, η Καθολική Εκκλησία συγκρότησε ένα **συμβούλιο Λογοκρισίας**. Το συμβούλιο αυτό συνέτασσε κατά διαστήματα έναν κατάλογο απαγορευμένων βιβλίων.

Πολιτικό χαρακτήρα είχε επίσης η **επικοινωνιακή τακτική** που ακολουθούσε η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και οι πομπώδεις τελετές που στόχευαν στην προσέλκυση των πιστών.

γ) **Κοινωνικό** χαρακτήρα είχε η προβολή του κοινωνικού έργου της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, δηλαδή η ίδρυση νοσοκομείων, φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και σχολείων. Με αυτά τα μέσα προσπάθησε να αποκαταστήσει το λαϊκό της κύρος.

δ) **Αισθητικό** χαρακτήρα είχε η ίδρυση καινούργιων επιβλητικών ναών σε ρυθμό **μπαρόκ**, με πλούσιο διάκοσμο, που στόχευαν στην προβολή της δύναμης της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας και στην επιβεβαίωση του ρωμαιοκαθολικού δόγματος έναντι του προτεσταντισμού. Επίσης οι ζωγραφικοί πίνακες και οι εικόνες που πολλαπλασιάστηκαν την εποχή αυτή, στόχευαν στη διέγερση της ευαισθησίας των πιστών.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

330 – 717

1. Τι ήταν η Μεταρρύθμιση και ποια ήταν τα αίτια που την προκάλεσαν;

Μεταρρύθμιση ονομάζεται η θρησκευτική κίνηση, που εκδηλώθηκε κατά το 16ο αιώνα αρχικά στη Γερμανία και μετά σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, με αποτέλεσμα τη διάσπαση της καθολικής εκκλησίας και τη δημιουργία άλλων εκκλησιών, θρησκευτικών κοινοτήτων και αιρέσεων.

Τα αίτια που προκάλεσαν τη Μεταρρύθμιση ήταν τα εξής: Στο τέλος του Μεσαίωνα η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία βρισκόταν σε κρίση και δε μπορούσε να ανταποκριθεί στις ανάγκες των πιστών. Η ηθική διαφθορά του κλήρου, ο προκλητικός τρόπος ζωής των ανωτέρων κληρικών και η παραμέληση του κατώτερου κλήρου προκαλούσαν τις διαμαρτυρίες των πιστών. Οι χριστιανοί βρίσκονταν σε σύγχυση, καθώς δεν είχαν πνευματική καθοδήγηση και κυριαρχούνταν από φόβους, ανησυχίες και την αγωνία για τη σωτηρία της ψυχής τους. Η Εκκλησία εκμεταλλεύτηκε το μεταθανάτιο φόβο τους πουλώντας συγχωροχάρτια, δηλαδή έγγραφα άφεσης αμαρτιών.

2. Πώς συνέβαλε το ανθρωπιστικό κίνημα στην εκδήλωση της Μεταρρύθμισης;

Το ανθρωπιστικό κίνημα συνέβαλε στην εκδήλωση της Μεταρρύθμισης καταδικάζοντας τις πρακτικές της Εκκλησίας αλλά και τις δεισιδαιμονίες του λαού. Οι ανθρωπιστές αντιπρότειναν μια ειλικρινή πίστη που θα βασίζεται στο αληθινό μήνυμα του Χριστού. Υποστήριζαν ότι οι πιστοί θα μπορούσαν να το κατανοήσουν αυτό, μόνο εάν έρχονταν σε άμεση επαφή με το θείο λόγο, αν δηλαδή μελετούσαν την Αγία Γραφή, η οποία είχε μεταφραστεί σε λαϊκή γλώσσα, χωρίς τη μεσολάβηση της ερμηνείας των κειμένων από την Εκκλησία.

3. Τι γνωρίζετε για την Ειρήνη της Αυγούστας;

Η Ειρήνη της Αυγούστας ήταν μια συνθήκη που υπογράφηκε το 1555 στη Γερμανία, μεταξύ των γερμανών ηγεμόνων, που υποστήριζαν το Λούθηρο, και του αυτοκράτορα Καρόλου Ε΄. Με αυτήν : 1) τερματίστηκε η γενικευμένη σύρραξη στη Γερμανία, 2) αναγνωρίστηκε η νομιμότητα του Λουθηρανισμού και 3) αναγνωρίστηκε το δικαίωμα κάθε ηγεμόνα να επιβάλει στην επικράτειά του το δόγμα που επιθυμούσε. Το αποτέλεσμα αυτής της συνθήκης ήταν να διαιρεθεί η Γερμανία σε κράτη καθολικά και διαμαρτυρόμενα.

4. Ποιες ήταν οι συνέπειες της προτεσταντικής μεταρρύθμισης;

Οι συνέπειες της Μεταρρύθμισης ήταν: να διαιρεθεί πνευματικά η Ευρώπη : ο Προτεσταντισμός επικράτησε στη Βόρεια Ευρώπη, ο Καθολικισμός στη Νότια Ευρώπη και η Ορθοδοξία στον ελληνικό χώρο, στα Βαλκάνια και στη Ρωσία. Εκτός όμως από τις θρησκευτικές συντελέστηκαν και άλλες γενικότερες μεταβολές. Η μετάφραση της Βίβλου σε εθνικές γλώσσες οδήγησε στην ανάπτυξη των εθνικών λογοτεχνιών και στη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης. Επίσης δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για ανάπτυξη των επιστημών, εκδημοκρατισμό των θεσμών, οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική ελευθερία.

377

4. Πολιτικές, Οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις από το 15ο ως το 18ο αι.

Περίληψη

► Η Ευρώπη των κρατών

• Ανάδυση των εθνικών μοναρχιών

Από το Μεσαίωνα η Ευρώπη ήταν διαιρεμένη σε ηγεμονίες και κράτη. Από το 15ο αι. έως το 18ο διαμορφώθηκε η αντίληψη ότι κάθε έθνος πρέπει να αποτελεί και ένα κράτος. Έτσι εμφανίστηκε ένα νέο πολιτικό σύστημα στην Ευρώπη, οι **εθνικές μοναρχίες**. Οι ηγεμόνες προσπαθώντας να συγκροτήσουν **ομοιογενή κράτη** και να αποκτήσουν ισχύ, καταπολεμούσαν κάθε διασπαστική δραστηριότητα.

• Θρησκευτική πολιτική

Ακολουθώντας την πολιτική αυτή, οι Ευρωπαίοι ηγεμόνες κράτησαν εχθρική στάση εναντίον των προτεσταντών κατά το 17ο αι. Στη Γερμανία ξεκίνησε ο **τριακονταετής πόλεμος** (1618 - 1648) μεταξύ ρωμαιοκαθολικών και προτεσταντών και προσέλαβε πανευρωπαϊκό χαρακτήρα. Τερματίστηκε με τη **Συνθήκη της Βεσφαλίας** (1648) και είχε ως συνέπεια τη συρρίκνωση της δύναμης του γερμανού αυτοκράτορα. Στην Αυστρία οι ηγεμόνες καταδίωξαν τους προτεστάντες και στη Γαλλία ο Λουδοβίκος ΙΔ΄ απαγόρευσε τον προτεσταντισμό με την ανάκληση του Διατάγματος της Νάντης (1685). Κατά το 18ο αι. όμως τα κράτη ακολούθησαν πιο ανεκτική πολιτική και τα θρησκευτικά ζητήματα περιήλθαν σε δεύτερη μοίρα.

• Ανταγωνισμοί

Την περίοδο αυτή (15ος - 18ος αι.) υπάρχει έντονος ανταγωνισμός μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, καθώς αυτά προσπαθούν να αποκτήσουν οικονομική ισχύ, κυρίαρχη θέση στην Ευρώπη και παγκόσμια υπεροχή. Η πολιτική αυτή προκάλεσε πολλές ενδοευρωπαϊκές συγκρούσεις, κυρίως μεταξύ Αγγλίας - Γαλλίας.

• Η Ευρώπη και η Οθωμανική Αυτοκρατορία

Από το 15ο αι. έως το 17ο οι Ευρωπαίοι είχαν να αντιμετωπίσουν έναν κοινό εξωτερικό εχθρό, τους Οθωμανούς Τούρκους, οι οποίοι μετά την πτώση της Κων/πολης (1453) συνέχισαν την προέλασή τους στα Ευρωπαϊκά εδάφη. Μετά το 1683 άρχισαν να υποχωρούν και ήρθαν αντιμέτωποι με τη Ρωσία. Παράλληλα με τα πολεμικά γεγονότα οι ευρωπαϊκές χώρες με πρώτη τη Γαλλία (1535) άρχισαν να υπογράφουν προνομιακές εμπορικές συμφωνίες με τους Τούρκους, τις λεγόμενες **διομολογήσεις**.

► Ο θρίαμβος της απολυταρχίας και οι πρώτοι κλονισμοί

Κατά το 16ο αι. εδραιώθηκε στην Ευρώπη η **απολυταρχία**, η οποία απλώθηκε σε πολλές χώρες με διάφορες παραλλαγές. Ένας σημαντικός παράγοντας επιτυχίας του πολιτειακού αυτού συστήματος ήταν η συνεργασία μεταξύ ηγεμόνων και αστών.

• Γαλλία

Στη Γαλλία η απολυταρχία έφτασε στο απόγειό της με το **Λουδοβίκο ΙΔ΄**, ο οποίος θεωρούσε τον εαυτό του ως αντιπρόσωπο του Θεού στο βασίλειό του και ασκούσε απόλυτη εξουσία. Όμως την περίοδο αυτή ο πολιτικός και κοινωνικός βίος της χώρας περνούσε κρί-

ση και ήταν επιτακτικό το αίτημα για ριζικές αλλαγές. Έτσι το 1789 ξέσπασε η **Γαλλική Επανάσταση**, στην οποία συνετέλεσε το **κίνημα του Διαφωτισμού**.

- **Αγγλία**

Παραδοσιακά στην Αγγλία η μοναρχία ήταν πιο ήπια, γιατί ίσχυαν περιορισμοί στη βασιλική εξουσία. Επειδή όμως ορισμένοι βασιλείς προσπάθησαν να κυβερνήσουν απολυταρχικά και να παραμερίσουν το Κοινοβούλιο, ξέσπασε εμφύλιος πόλεμος (1642 - 1649), που είχε ως αποτέλεσμα την κατάργηση της βασιλείας. Την εξουσία τότε πήρε ο **Όλιβερ Κρόμβελ** που κυβέρνησε δικτατορικά τη Δημοκρατία της Αγγλίας, Ιρλανδίας και Σκοτίας. Μετά το θάνατό του (1659) αποκαταστάθηκε η μοναρχία, ωστόσο η δύναμή της μειωνόταν συνεχώς προς όφελος του Κοινοβουλίου, το οποίο βγήκε ενισχυμένο μετά την "**ένδοξη επανάσταση**" (1688), επέβαλε τη **συνταγματική μοναρχία** και τον **Κοινοβουλευτισμό** και ψήφισε πολύ σημαντικούς νόμους όπως το νόμο περί **Προσωπικής Ασφάλειας** (Habeas Corpus) (1679) και τη **Διακήρυξη των Δικαιωμάτων** (1689).

- ▶ **Δημογραφική εξέλιξη**

Κατά το 17ο αι. η Ευρώπη ήταν πολύ πυκνοκατοικημένη, αλλά ο πληθυσμός της ήταν στατικός. Από το 18ο αι. όμως άρχισε να αυξάνεται κανονικά, επειδή ελαττώθηκε η θνησιμότητα. Η αύξηση του πληθυσμού δημιούργησε περισσότερες ανάγκες διατροφής και αύξηση της ζήτησης των προϊόντων.

- ▶ **Οικονομικές εξελίξεις**

- **Από την παραδοσιακή γεωργία σε μια αγροτική επανάσταση**

Από το 15ο έως το 17ο αι. το 90% του πληθυσμού της Ευρώπης ζούσε στο ύπαιθρο και ασχολιόταν με τη γεωργία. Από το 18ο αι. με τη χρησιμοποίηση νέων καλλιεργητικών τεχνικών βελτιώθηκε η γεωργική απόδοση. Παράλληλα μειώθηκε ο αγροτικός πληθυσμός και αυξήθηκε ο αστικός, καθώς πολλοί συνέρεαν στις πόλεις αναζητώντας εργασία στις βιοτεχνίες και τις βιομηχανίες.

- **Από τη βιοτεχνία στη βιομηχανία**

Στις αρχές του 18ου αι. οι παραδοσιακές βιοτεχνίες μεταβλήθηκαν σε βιομηχανίες με τη χρήση μηχανών (**εκμηχάνιση**) και τη χρησιμοποίηση γαιάνθρακα και ατμού. Έτσι ο μεταποιητικός τομέας (βιοτεχνία, βιομηχανία) έγινε ο πιο σημαντικός για την οικονομική πολιτική των κρατών.

- **Εμπόριο**

Από το 15ο αι. μέχρι το 18ο συντελούνται μεγάλες οικονομικές μεταβολές στην Ευρώπη: Οι θαλάσσιοι εμπορικοί δρόμοι περιήλθαν στους Ολλανδούς, τους Άγγλους και τους Γάλλους. Μεγάλη άνθηση παρουσίαζε το **μεγάλο ατλαντικό εμπόριο** με τις αποικίες της Αμερικής και ακόμη μεγαλύτερη το **τριγωνικό εμπόριο** μεταξύ Ευρώπης, Αφρικής και Αμερικής.

Οι ευρωπαϊκές χώρες εισήγαν πρώτες ύλες και εξήγαν βιομηχανικά προϊόντα. Κατά το 18ο αι. η Αγγλία ήταν η μεγαλύτερη οικονομική δύναμη και ακολουθούσε η Γαλλία.

Κατά το 16ο και 17ο αι. είχε εφαρμοστεί η πολιτική του **μερκαντιλισμού** ή **προστατευτισμού**, που περιόριζε τις εισαγωγές και ενίσχυε τις εξαγωγές. Το 18ο αι. εγκαταλείφθηκε αυτή η πολιτική και υποστηρίχθηκαν οι απόψεις των **οικονομολόγων του Διαφωτισμού** που ζητούσαν ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα.

- **Η βιομηχανική επανάσταση**

Οι οικονομικές, κοινωνικές και τεχνολογικές μεταβολές που είχαν ήδη συντελεστεί, διαμόρφωσαν τις κατάλληλες συνθήκες για ραγδαίες εξελίξεις στο β' μισό του 18ου αι.

Το φαινόμενο αυτό ονομάστηκε **βιομηχανική επανάσταση**, επειδή έφερε επανάσταση στην οικονομική και κοινωνική ζωή του ανθρώπου.

► Η κοινωνία των εξελίξεων και των ανισοτήτων

Το 18ο αι. στην Ευρώπη είχαν δημιουργηθεί τρεις κοινωνικές τάξεις με ποσοτικές και ποιοτικές διαφοροποιήσεις από χώρα σε χώρα. Κύριο χαρακτηριστικό της κοινωνίας αυτής ήταν η άνιση κατανομή του πλούτου.

Η **α΄ τάξη** αποτελείτο από τους μεγάλους ιδιοκτήτες γης (ευγενείς, κλήρο), που είχαν πολλά εισοδήματα και εισέπρατταν φόρους από τους χωρικούς.

Η **β΄ τάξη** ήταν η αστική, που καρπωνόταν τα οφέλη των οικονομικών αλλαγών και ισχυροποιόταν συνεχώς οικονομικά και πολιτικά.

Η **γ΄ τάξη** αποτελείτο απ' τους αγρότες, τους χωρικούς, τους εργάτες και τους μικροεπαγγελματίες. Ζούσαν σε άθλιες συνθήκες και δεν είχαν τη δυνατότητα να καλύψουν ούτε τις στοιχειώδεις ανάγκες, σε αντίθεση με τις δύο άλλες που απόλάμβαναν μια άνετη ζωή.

Οι οικονομικές εξελίξεις λοιπόν είχαν δημιουργήσει μεγάλες κοινωνικές ανισότητες.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

► Η Ευρώπη των κρατών

• Ανάδυση των εθνικών μοναρχιών

– Ευρώπη → διαιρεμένη σε ηγεμονίες και κράτη (από τον Μεσαίωνα)

– 15ος - 18ος αι.:

- 1) Διαμορφώθηκε η αντίληψη για τη συγκρότηση **εθνικών κρατών** (έθνος - κράτος)
- 2) Οι ηγεμόνες της Ευρώπης → προσπάθησαν να συγκροτήσουν **ομοιογενή κράτη**
→ καταπολέμησαν κάθε διασπαστική δραστηριότητα
- 3) Καθιερώθηκαν οι **εθνικές μοναρχίες** στην Ευρώπη.

• Θρησκευτική πολιτική

– Εχθρική στάση Ευρωπαίων ηγεμόνων έναντι προτεσταντών (έως 17ο αι.)

– **ΓΕΡΜΑΝΙΑ**: → **τριακονταετής πόλεμος (1618 - 1648)**

→ έγινε μεταξύ των προτεσταντών και των ρωμαιοκαθολικών

→ έλαβε πανευρωπαϊκές διαστάσεις

→ τερματίστηκε με τη **Συνθήκη της Βεσφαλίας (1685)**

Αποτέλεσμα: συρρίκνωση της δύναμης του γερμανού αυτοκράτορα

– **ΑΥΣΤΡΙΑ** → οι ηγεμόνες καταδίωξαν τους προτεστάντες

– **ΓΑΛΛΙΑ** → **ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΔ΄** → απαγόρευσε τον προτεσταντισμό με την ανάκληση του διατάγματος της Νάντης (1685)

– **Αρχές 18ου αι.**: → πιο ανεκτική πολιτική κρατών στα θρησκευτικά ζητήματα → σε δεύτερη μοίρα

• Ανταγωνισμοί

– Ενδοευρωπαϊκές συγκρούσεις

Τα αίτια: → η προσπάθεια των ηγεμόνων των κρατών να αποκτήσουν:

- 1) οικονομική ισχύ
- 2) κυριαρχική θέση στην Ευρώπη
- 3) παγκόσμια υπεροχή

- Όξυνση ανταγωνισμών (κυρίως μεταξύ Αγγλίας -Γαλλίας)

• **Η Ευρώπη και η Οθωμανική Αυτοκρατορία**

- **Οθωμανοί Τούρκοι** → αποτελούσαν κοινό εξωτερικό εχθρό για Ευρωπαίους

- **Προέλασαν** προς την κεντρική Ευρώπη (μετά το 1453)
- **Πολιόρκησαν** τη Βιέννη δύο φορές ανεπιτυχώς (1529 και 1683)
- **Υποχώρησαν** από τα ευρωπαϊκά εδάφη
- **Αντιμετώπισαν** τη Ρωσία, που στράφηκε εναντίον τους

- **Διομολογήσεις** → προνομακικές εμπορικές συμφωνίες Ευρωπαϊκών χωρών με οθωμανική αυτοκρατορία (Γαλλία, 1535)

► **Ο θρίαμβος της απολυταρχίας και οι πρώτοι κλονισμοί**

- **16ος αι.:** Ευρώπη → εδραίωση απόλυτης μοναρχίας ή απολυταρχίας
- Επιτυχία του πολιτειακού αυτού συστήματος
- Παράγοντας επιτυχίας: → η συνεργασία ηγεμόνων και αστών
- Εξάπλωση απολυταρχίας → σε πολλές χώρες της Ευρώπης

• **Γαλλία**

- **Λουδοβίκος ΙΔ΄** → απόλυτος μονάρχης

- **θεωρούσε** τον εαυτό του αντιπρόσωπο του Θεού στο βασίλειό του
- **ασκούσε** απόλυτο έλεγχο σε όλους τους τομείς της κρατικής δραστηριότητας
- **ταύτιζε** το κράτος με το βασιλικό αξίωμα
- Κρίση πολιτικού και κοινωνικού βίου της χώρας
- Η απολυταρχία έπληττε τα συμφέροντα:

- α) της αστικής τάξης
- β) των αγροτών
- γ) της αριστοκρατίας

- **1688 - 1789** → **κίνημα Διαφωτισμού** → επιδίωξη ριζικών αλλαγών

- **1789** → **Γαλλική Επανάσταση**

• **Αγγλία**

- Η μοναρχία → παραδοσιακά ηπιότερη (ίσχυαν περιορισμοί στη βασιλική εξουσία)
- **1642 - 1649** → εμφύλιος πόλεμος

Αίτια:

ορισμένοι βασιλείς προσπάθησαν: → να προχωρήσουν σε θρησκευτικές διώξεις
→ να παραμερίσουν το κοινοβούλιο
→ να κυβερνήσουν απολυταρχικά

Αποτελέσματα: 1) επικράτηση **Όλιβερ Κρόμβελ***

2) κατάργηση βασιλείας

- ***Όλιβερ Κρόμβελ** → κυβέρνησε δικτατορικά:

- α) τη Δημοκρατία της Αγγλίας
- β) τη Δημοκρατία της Ιρλανδίας
- γ) τη Δημοκρατία της Σκωτίας

- Αποκατάσταση μοναρχίας μετά το θάνατο του Κρόμβελ
- Ισχυροποίηση Κοινοβουλίου - μείωση βασιλικής εξουσίας

- **1679: Νόμος περί Προσωπικής Ασφάλειας** (Habeas Corpus)
Σημασία: θεμελίωσε τις ατομικές ελευθερίες
- **1688 → "Ενδοξη Επανάσταση"**
Αποτέλεσμα → επιβλήθηκε και επικράτησε η **αστική τάξη***
 - ***αστική τάξη** επέβαλε: α) τη **συνταγματική μοναρχία** και β) τον **κοινοβουλευτισμό**
- **1689 → Διακήρυξη των Δικαιωμάτων** → προσδιόρισε ακριβέστερα τα όρια της βασιλικής εξουσίας

► Δημογραφική εξέλιξη

- **17ος αι.:** Ευρώπη → πολύ πυκνοκατοικημένη (στατικός πληθυσμός)
- **Αρχές 18ου** → αύξηση πληθυσμού
- **Αίτια αύξησης πληθυσμού** → ελάττωση θνησιμότητας
 - ↓
 - Λόγω: 1) βελτίωσης εσοδειών
2) σπανιότερης εμφάνισης επιδημιών
3) λιγότερο θανατηφόρων πολέμων
- Η αύξηση του πληθυσμού:
 - αύξηση ζήτησης προϊόντων
 - δημιουργία νέων αναγκών
 - αναγκαία η κάλυψή τους από τους παραγωγούς

► Οικονομικές εξελίξεις

- **Από την παραδοσιακή γεωργία σε μια αγροτική επανάσταση**
- **15ος -18ος αι.:**
 - το 90% του πληθυσμού ζει στο ύπαιθρο
 - οι περισσότεροι ασχολούνται με τη γεωργία
- **Από 18ο αι.**
 - **νέες καλλιεργητικές τεχνικές**
 - βελτίωση γεωργικής απόδοσης
 - μείωση αγροτικού πληθυσμού → μετακίνηση στις πόλεις
 - αύξηση αστικού πληθυσμού
- **Από τη βιοτεχνία στη βιομηχανία**
- **15ος - αρχές 18ου αι.:**
 - οι βιοτεχνίες
 - έχουν παραδοσιακό χαρακτήρα
 - στηρίζονται σε οικογενειακά κεφάλαια
 - έχουν τοπικό χαρακτήρα
- **18ος αι.:** → **μεταβολή** βιοτεχνιών σε βιομηχανίες, με πολλαπλάσια κεφάλαια με:
 - α) **την εκμηχάνιση** (: χρήση μηχανών)
 - β) τη χρησιμοποίηση γαιάνθρακα και ατμού
- **Μεταποιητικός τομέας** (:βιοτεχνία και βιομηχανία) → βασικός άξονας οικονομικής πολιτικής χωρών Ευρώπης

• Εμπόριο

- **16ος αι.:** → θαλάσσιοι εμπορικοί δρόμοι → Ισπανοί και Πορτογάλοι
- **17ος αι.:** → " " " → Ολλανδοί, Άγγλοι και Γάλλοι

- **Μεγάλο ατλαντικό εμπόριο** (με αποικίες Αμερικής) → μεγάλη άνθηση
- **Τριγωνικό εμπόριο** → η πιο προσοδοφόρα εμπορική δραστηριότητα Ευρωπαίων
- Διεξάγεται σε **3 φάσεις** μεταξύ α) Ευρώπης, β) Αφρικής, γ) Αμερικής
 - α' φάση** → Οι Ευρωπαίοι μεταφέρουν μικροεμπορεύματα στην Αφρική
 - β' φάση** → στην Αφρική αγοράζουν σκλάβους, τους μεταφέρουν στην Αμερική
 - γ' φάση** → στην Αμερική ανταλλάζουν τους σκλάβους με αποικιακά προϊόντα, που τα μεταφέρουν στην Ευρώπη.
- Οι ευρωπαϊκές χώρες:
 - ↳ **εισάγουν:** πρώτες ύλες και άλλα αποικιακά προϊόντα
 - ↳ **εξάγουν:** βιομηχανικά προϊόντα (κυρίως υφάσματα & είδη μεταλλουργίας)
- **16ος -17ος αι.:** → περιορισμένες ενδοευρωπαϊκές εμπορικές σχέσεις
 - αίτια** → η πολιτική **μερκαντιλισμού** ή **προστατευτισμού***
 - ↓
 - ↳ ενισχύονται οι εξαγωγές
 - ↳ αποθαρρύνονται οι εισαγωγές
- **18ος αι.:**
 - ↳ εγκατάλειψη πολιτικής μερκαντιλισμού
 - ↳ ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα (:οικονομολόγοι διαφωτιστές)
- Αγγλία & Γαλλία → οι μεγαλύτερες εμπορικές χώρες
 - **Η βιομηχανική επανάσταση**
- **β' μισό 18ου αι.:** Αγγλία → **βιομηχανική επανάσταση**
- **19ος αι.:** → επέκταση βιομηχανικής επανάστασης και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες
- **Παράγοντες βιομηχανικής επανάστασης** → οι οικονομικές, κοινωνικές και τεχνολογικές μεταβολές
- **Αποτελέσματα** → επαναστατικές αλλαγές στην οικονομική & κοινωνική ζωή
- ▶ **Η κοινωνία των εξελίξεων και των ανισοτήτων**
 - Η ευρωπαϊκή κοινωνία διακρίνεται σε **τρεις τάξεις***
 - Κυριότερο χαρακτηριστικό της κοινωνίας → η άνιση κατανομή πλούτου
 - ***Οι τρεις τάξεις :**
 - α) **οι μεγάλοι ιδιοκτήτες γης** → απολαμβάνουν εισοδήματα από ιδιοκτησίες γης (ευ γενείς, κλήρος, αστοί)
 - εισπράττουν φόρους από τους χωρικούς
 - β) **η αστική τάξη** → καρπώνεται τα οφέλη των οικονομικών μεταβολών
 - ↳ ισχυροποιείται συνεχώς
 - ↳ γίνεται η κυρίαρχη δύναμη των εξελίξεων στην Ευρώπη
 - γ) **οι χωρικοί & τα ασθενέστερα στρώματα των πόλεων** (εργάτες, μικροεπαγγελματίες και άλλοι): → είναι ελεύθεροι (ενώ στην ανατολή → δουλοπάροικοι)
 - ↳ υποβάλλονται σε αγγαρείες και βαρύτερη φορολογία
 - οι δύο πρώτες τάξεις ζουν άνετα, όμως η τρίτη τάξη ζει στη φτώχεια και σε άθλιες συνθήκες.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

Οι πρώτοι
αιώνες
του Βυζαντίου

"διομολογήσεις" (σελ. 124)

Οι διομολογήσεις έδιναν τη δυνατότητα στις ευρωπαϊκές χώρες να εισάγουν από την Οθωμανική Αυτοκρατορία φθηνές πρώτες ύλες (όπως βαμβάκι, μετάξι και άλλα) για τη βιομηχανία τους και σε αντάλλαγμα να εξάγουν βιομηχανικά είδη (υφάσματα, είδη μεταλλουργίας κ. ά.).

Αγγλία: "κοινοβουλευτισμός" και "συνταγματική μοναρχία" (σελ. 125)

Με τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων οι Άγγλοι απαλλάχτηκαν από την αξίωση των βασιλιάδων τους να κυβερνούν απολυταρχικά. Αυτό επέτρεψε τη διαμόρφωση ενός νέου πολιτικού συστήματος του **κοινοβουλευτισμού**, επειδή όλες οι ενέργειες του βασιλιά έπρεπε να εγκρίνονται από το **Κοινοβούλιο**. Στη συνέχεια έγιναν και άλλες μεταρρυθμίσεις που οδήγησαν στην παγίωση του συστήματος αυτού και στην εδραίωση της **συνταγματικής μοναρχίας**, όπου οι αρμοδιότητες του βασιλιά περιορίζονται από το **Σύνταγμα**.

Αγγλία: " ...προκάλεσε εμφύλιο πόλεμο.." (σελ. 125)

Ο εμφύλιος πόλεμος (Επανάσταση του 1648) έγινε ανάμεσα στο βασιλιά της Αγγλίας (Κάρολος Α') και το Κοινοβούλιο. Με το μέρος του βασιλιά τάχθηκαν οι ευγενείς, οι οπαδοί των επισκόπων και γενικά οι βόρειες και οι δυτικές επαρχίες, ενώ το Κοινοβούλιο στηρίχθηκε στις νότιες και τις ανατολικές, όπου πλεόναζε το αστικό στοιχείο. Στην ουσία ο πόλεμος γινόταν μεταξύ των προοδευτικών οικονομικών κύκλων της εποχής και της φεουδαρχικής Αγγλίας. Στην αρχή ο στρατός του βασιλιά σημείωνε πολλές επιτυχίες, αργότερα όμως, όταν ανέλαβε την αρχιστρατηγία του στρατού του Κοινοβουλίου ο **Όλιβερ Κρόμβελ**, ηττήθηκε και ο βασιλιάς κατέφυγε στη Σκωτία. Οι Σκότοι όμως τον παρέδωσαν στο Κοινοβούλιο. Αργότερα δικάστηκε και καταδικάστηκε σε θάνατο.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Τριακονταετής Πόλεμος (1618 - 1648) (σελ. 124)

Ιδιαίτερα αιματηρός πόλεμος μεταξύ ρωμαιοκαθολικών και προτεσταντών. Ξεκίνησε στη Γερμανία, αλλά έλαβε πανευρωπαϊκές διαστάσεις. Η σύγκρουση αυτή φαινομενικά μόνο είχε θρησκευτικό χαρακτήρα, αλλά στην πραγματικότητα τα κίνητρα ήταν πολιτικά. Αποτελεί την τελευταία προσπάθεια του Καρόλου Ε' για αναβίωση ενός οικουμενικού κράτους, αλλά και των άλλων ευρωπαίων ηγεμόνων να αποκτήσουν απόλυτη εξουσία και να ισχυροποιηθούν στην Ευρώπη. Τερματίστηκε με τη **Συνθήκη της Βεσφαλίας** (1648).

Συνθήκη της Βεσφαλίας (1648) (σελ. 124)

Με τη Συνθήκη αυτή τερματίστηκε ο τριακονταετής πόλεμος και ρυθμίστηκαν πολιτικά, θρησκευτικά και εδαφικά ζητήματα.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ: 1) Συρρικνώθηκε οριστικά η δύναμη του γερμανού αυτοκράτορα. 2) Η Γαλλία και η Σουηδία ήταν οι δύο νικήτριες χώρες. 3) Ο Καλβινισμός αναγνωρίστηκε ως ισότιμος με τα άλλα δύο δόγματα, τον Καθο-λικισμό και το Λουθηρανισμό. 4) Διαμορφώθηκε μια "ευρωπαϊκή ισορροπία".

ΣΗΜΑΣΙΑ: Η συνθήκη αυτή εξασφάλισε την **ελευθερία της συνειδήσεως**, πολύτιμο στοιχείο για την ανθρωπινή πρόοδο.

Διομολογήσεις (σελ. 124)

Εμπορικές συμφωνίες αποικιακού χαρακτήρα, με τις οποίες η Οθωμανική Αυτοκρατορία παραχωρούσε προνόμια στις ευρωπαϊκές δυνάμεις, με μοναδικό αντάλλαγμα τη φιλία τους. Με αυτές νομιμοποιήθηκε η εκμετάλλευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι διομολογήσεις έδιναν τη δυνατότητα στις ευρωπαϊκές χώρες να εισάγουν από την Οθωμανική Αυτοκρατορία φθηνές πρώτες ύλες (βαμβάκι, μετάξι και άλλα) για τη βιομηχανία τους και σε αντάλλαγμα να εξάγουν βιομηχανικά είδη (υφάσματα, είδη μεταλλουργίας και άλλα). Πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που συνήψε τέτοια συμφωνία ήταν η Γαλλία το 1535.

απολυταρχία (σελ. 125)

Πολιτειακό σύστημα που εφαρμόστηκε στη Γαλλία το 17ο αι. (Λουδοβίκος ΙΔ΄) και στη συνέχεια σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες με διάφορες παραλλαγές. Στην απολυταρχία η βασιλική εξουσία είναι απεριόριστη και ανεξέλεγκτη. Ο βασιλιάς θεωρεί τον εαυτό του αντιπρόσωπο του Θεού στο βασίλειό του και μόνο σ' αυτόν λογοδοτεί.

Η επιτυχία του συστήματος αυτού οφείλεται στη συνεργασία των ηγεμόνων και των αστών εις βάρος των ευγενών και των τοπικών διοικήσεων.

Διαφωτισμός (σελ. 125)

Πνευματικό κίνημα του 18ου αι. που επιδίωκε πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές και γενικότερα τη βελτίωση του ανθρώπου. Ξεκίνησε από τη Γαλλία και επεκτάθηκε βαθμιαία και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Οι φορείς του κινήματος (φιλόσοφοι και διαφωτιστές) πίστευαν ότι θα υπάρξει πρόοδος και ότι η επιστήμη και η λογική θα βοηθήσουν τον άνθρωπο να απαλλαγεί από τις προκαταλήψεις του παρελθόντος.

Νόμος περί Προσωπικής Ασφάλειας (Habeas Corpus) (1679) (σελ. 125)

Νόμος που ψηφίστηκε το 1679 από το Αγγλικό Κοινοβούλιο. Με το νόμο αυτό θεμελιώνονται οι ατομικές ελευθερίες. Συγκεκριμένα: 1) Απαγορεύεται κάθε σύλληψη χωρίς συγκεκριμένη κατηγορία. 2) Υποχρεώνει το κράτος σε τακτή προθεσμία να εμφανίζει στο δικαστήριο κάθε πολίτη που έχει συλληφθεί. 3) Παρέχει το δικαίωμα στο λαό να σκέπτεται και να εκφράζεται ελεύθερα, μέσω του τύπου. 4) Παρέχει το δικαίωμα της αντίστασης.

«Ένδοξη Επανάσταση (1688)» (σελ. 125)

Έτσι ονομάστηκε η αναίμακτη "επανάσταση" που έγινε στην Αγγλία το 1688 από το Κοινοβούλιο εναντίον του βασιλιά Ιακώβου Β΄, ο οποίος είχε απολυταρχικές τάσεις και θέλησε να επαναφέρει τον Καθολικισμό, μην υπολογίζοντας τις αντιδράσεις. Τα κόμματα του Κοινοβουλίου συνασπίστηκαν και τον απομάκρυναν από το θρόνο. Η αστική τάξη κατόρθωσε να επικρατήσει στην πολιτική σκηνή και να επιβάλει τη συνταγματική μοναρχία και τον κοινοβουλευτισμό.

Διακήρυξη Δικαιωμάτων (1689) (σελ. 125)

Πολιτειακό κείμενο (συνταγματικό), που ψηφίστηκε από το Αγγλικό Κοινοβούλιο το 1689. Και καθόριζε τους βασικούς κανόνες λειτουργίας του αγγλικού πολιτεύματος και εξασφάλιζε τα συνταγματικά δικαιώματα του αγγλικού λαού. Θεωρείται συμβόλαιο μεταξύ λαού και βασιλιά:

1) Καθιέρωνε την αρχή της διάκρισης των εξουσιών σε νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική. 2) Όριζε ότι ο βασιλιάς δεν δικαιούται να πράξει τίποτα χωρίς την έγκριση του Κοινοβουλίου. 3) Όριζε ότι το όργανο που ασκεί τη νομοθετική εξουσία είναι το

Κοινοβούλιο. 4) Κατοχύρωνε την ελευθερία εκλογής και το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης της γνώμης των βουλευτών. 5) Όριζε ότι η επιβολή φόρων, η στρατολογία, η κήρυξη πολέμου γίνεται με την έγκριση του Κοινοβουλίου. 6) Ο βασιλιάς υποχρεωνόταν να ορκιστεί ότι θα τηρήσει τους όρους του Συντάγματος.

Βιομηχανική Επανάσταση (18ος αι.) (σελ. 127)

Ριζικός οικονομικός μετασχηματισμός, ο οποίος εμφανίστηκε στην Αγγλία κατά το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα και επεκτάθηκε κατά το 19ο και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Έλαβε χώρα κυρίως στη βιοτεχνία, η οποία με τη χρήση νέων πηγών ενέργειας (γαιάνθρακας και ατμός) και μηχανών μετεξελίχθηκε σε βιομηχανία, αλλά επεκτάθηκε και στις μεταφορές, με τη χρήση του σιδηροδρόμου και του ατμόπλοιου.

Μερκαντιλισμός ή προστατευτισμός (σελ. 127)

Οικονομική πρακτική μάλλον παρά θεωρία, που είχε επικρατήσει στην Ευρώπη από το 16ο ως το 18ο αι. Κατ' αυτή ο πλούτος μιας χώρας βασιζόταν στα αποθέματα των πολύτιμων μετάλλων που διέθετε. Έτσι το κράτος επιδίωκε να έχει ενεργητικό εμπορικό ισοζύγιο και παρενέβαινε, ενθαρρύνοντας τις εξαγωγές και αποθαρρύνοντας τις εισαγωγές.

Συνταγματική μοναρχία (σελ. 125)

Είναι το πολίτευμα, όπου ο μονάρχης περιορίζεται κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του από το Σύνταγμα, το οποίο καθορίζει τις βάσεις της οργάνωσης και λειτουργίας της πολιτείας.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
1618 - 1648	Τριακονταετής πόλεμος
1648	Συνθήκη Βεσφαλίας
1685	Ανάκληση Διατάγματος της Νάντης από το Λουδοβίκο ΙΔ΄
1535	Σύναψη διομολογήσεων μεταξύ Γαλλίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
1688 - 1789	Κίνημα Διαφωτισμού
1789	Γαλλική Επανάσταση
1642 - 1649	Εμφύλιος πόλεμος στην Αγγλία (μεταξύ βασιλιά και Κοινοβουλίου) - Κατάργηση βασιλείας. - Ο Κρόμβελ στην εξουσία.
1679	Νόμος περί Προσωπικής Ασφάλειας (Habeas Corpus) (Κοινοβούλιο Αγγλίας)
1688	«Ένδοξη επανάσταση» στην Αγγλία.
1689	Διακήρυξη Δικαιωμάτων (Σύνταγμα Αγγλίας)
16ος - 17ος αι.	Πολιτική μερκαντιλισμού ή προστατευτισμού στον τομέα του εμπορίου
18ος αι.	Βιομηχανική επανάσταση

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ

330 – 717

1) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Η φρίκη του πολέμου" (σελ. 124)

Ερωτήσεις : α) Ποια είναι τα θύματα του πολέμου;

β) Από που φαίνεται ότι οι στρατιώτες αυτοί δεν υπηρετούν κάποια ιδεολογία;

α) Το απόσπασμα αναφέρεται στον τριακονταετή πόλεμο, ο οποίος υπήρξε ιδιαίτερα αιματηρός και ένας από τους πιο καταστρεπτικούς ευρωπαϊκούς πολέμους. Οι αντίπαλοι συμπεριφέρονταν με ξεχωριστή βιαιότητα. Τα χαρακτηριστικά του ήταν οι λεηλασίες, οι πυρπολήσεις σπιτιών και στρατοπέδων και οι σφαγές.

Τα θύματα αυτού του πολέμου ήταν οι άμαχοι (γυναίκες, γέροι, ασθενείς και παιδιά) που δεν μπορούσαν να αντιδράσουν σ' αυτόν τον άνισο και ανήθικο πόλεμο.

β) Οι στρατιώτες αυτού του πολέμου ήταν μισθοφόροι και δεν υπηρετούσαν καμιά ιδεολογία. Αυτό φαίνεται απ' το ότι προέβαιναν σε κάθε είδους αυθαίρετη πράξη, χωρίς άνωθεν εντολές και χωρίς δικαιολογία. Ο κάθε επιδρομέας στρατιώτης εφεύρισκε ένα νέο είδος βασανισμού για τα θύματά του, που ήταν οι πιο αδύνατες κοινωνικές ομάδες (άμαχοι).

Ο άτακτος αυτός στρατός αντικατόπριζε και το χαρακτήρα των ηγετών του οι οποίοι δεν υπηρετούσαν κάποια ιδεολογία, παρά μόνο τα προσωπικά τους συμφέροντα. Στην πραγματικότητα ο τριακονταετής πόλεμος ήταν μια σύγκρουση πολιτικών σκοπιμοτήτων.

2) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Ο βασιλιάς, αντιπρόσωπος του Θεού" (σελ. 125)

(Ι. Μποσουέ: Πολιτικές σκέψεις)

Ερώτηση: Γιατί ο Μποσουέ απορρίπτει οποιαδήποτε αντίδραση κατά του μονάρχη;

Ο Μποσουέ ήταν κληρικός, συγγραφέας και ιεροκήρυκας. Υπερασπίστηκε την πολιτική του Λουδοβίκου ΙΔ' και υπήρξε παιδαγωγός του διαδόχου του γαλλικού θρόνου.

Στο απόσπασμα αυτό από το έργο του "Πολιτικές Σκέψεις", απορρίπτει οποιαδήποτε αντίδραση κατά του μονάρχη, γιατί έχει θεοκρατικές αντιλήψεις για την εξουσία. Θεωρεί ότι ο βασιλιάς είναι αντιπρόσωπος του Θεού επί της γης και επομένως λογοδοτεί μόνο σ' αυτόν. Με μια σειρά από σοφιστικούς συλλογισμούς καταλήγει στο επιθυμητό γι' αυτόν συμπέρασμα, ότι κάθε αντίδραση στο βασιλιά συνιστά ιεροσυλία και ότι οι πολίτες πρέπει να υπακούν σ' αυτόν με θρησκευτική ευλάβεια και συνείδηση.

3) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Λαός, ο μόνος κυρίαρχος" (σελ. 125)

(Τζον Λοκ: Δεύτερη πραγματεία περί κυβερνήσεως)

Ερωτήσεις: α) Ποια γεγονότα ενέπνευσαν αυτή τη θεωρία;

β) Γιατί το κείμενο αυτό έχει διαχρονικό και πανανθρώπινο χαρακτήρα;

α) Ο Τζον Λοκ (1632 - 1704) ήταν Άγγλος φιλόσοφος, πρόδρομος του Διαφωτισμού. Ζώντας στην πατρίδα των φιλελευθέρων ιδεών (Αγγλία), επηρεάστηκε από το γενικότερο πολιτικό κλίμα που επικρατούσε εκεί και από τα σπουδαία πολιτικά γεγονότα της εποχής του.

Διατύπωσε τη θεωρία του **κοινωνικού συμβολαίου**, ότι δηλαδή οι κυβερνήσεις συγκροτούνται βάσει συμφωνίας με το λαό. Η παραβίαση της συμφωνίας αυτής εκ μέρους

των κυβερνήσεων παρέχει αυτόματα στο λαό το δικαίωμα της αντίστασης και της επανάστασης.

Τα γεγονότα που ενέπνευσαν τη θεωρία αυτή ήταν η Επανάσταση του Κρόμβελ, κατά την οποία είχε γεννηθεί η αντίληψη για την κυριαρχία του λαού, και η "Ενδοξη Επανάσταση" με την οποία η αστική τάξη επιβλήθηκε και επικράτησε στην πολιτική σκηνή επιβάλλοντας τη **συνταγματική μοναρχία** και τον **κοινοβουλευτισμό**.

β) Το κείμενο αυτό έχει διαχρονικό και πανανθρώπινο χαρακτήρα, διότι αναφέρεται σε κεφαλαιώδη ζητήματα της ζωής όλων των ανθρώπων κάθε εποχής και περιοχής:

Σύμφωνα με τη θεωρία του Λοκ ο άνθρωπος έχει τρία αναφαίρετα **φυσικά** δικαιώματα: της ζωής, της ελευθερίας και της ιδιοκτησίας. Οι άνθρωποι συγκροτώντας κοινωνία, αναθέτουν σε έναν ηγεμόνα ή μια κυβέρνηση την εξουσία που απαιτείται, για να προστατέψει τα δικαιώματά τους. Έτσι συνάπτεται μεταξύ ηγεμόνα και λαού ένα είδος συμφωνίας, ένα **κοινωνικό συμβόλαιο**. Η ανώτατη όμως εξουσία εξακολουθεί να πηγάζει από το λαό. Αν λοιπόν ο ηγεμόνας ή η κυβέρνηση αντί να προστατεύει τα δικαιώματα του ανθρώπου, τα παραβιάζει, τότε το συμβόλαιο διαλύεται και οι πολίτες έχουν το δικαίωμα να επαναστατήσουν. Αυτό είναι το λεγόμενο **δικαίωμα της αντίστασης**.

Οι απόψεις αυτές του Λοκ, άσκησαν σημαντική επίδραση στην εποχή τους και είναι πάντα επίκαιρες.

4) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Ο Νόμος περί Προσωπικής Ασφάλειας (Habeas Corpus= να έχεις το σώμα σου) 1679 (απόσπασμα)" (σελ. 125)

Ερώτηση: Γιατί ο νόμος αυτός αποτελεί ένα νέο βήμα που προστατεύει τις ατομικές ελευθερίες; Τι ισχύει σήμερα (στην Ελλάδα); Να συμβουλευτείτε το βιβλίο της πολιτικής και κοινωνικής αγωγής.

Το κείμενο είναι απόσπασμα από το Νόμο περί Προσωπικής Ασφάλειας, που ψηφίστηκε από το αγγλικό Κοινοβούλιο το 1679, με το οποίο θεμελιώνονται οι **ατομικές ελευθερίες**. Ο νόμος αυτός μεταξύ άλλων απαγόρευε κάθε σύλληψη χωρίς συγκεκριμένη κατηγορία και υποχρέωνε το κράτος σε τακτή προθεσμία να εμφανίζει στο δικαστήριο κάθε πολίτη που έχει συλληφθεί.

Ο νόμος αυτός αποτελούσε ένα νέο βήμα που προστάτευε τις ατομικές ελευθερίες, γιατί την εποχή αυτή σε ολόκληρη την Ευρώπη επικρατούσε μεγάλη αυθαιρεσία. Οι ηγεμόνες, οι αντιπρόσωποί του και γενικά οι αρχές είχαν τη δυνατότητα να συλλαμβάνουν αυθαίρετα οποιοδήποτε άτομο θεωρούσαν ύποπτο και να το φυλακίζουν χωρίς δίκη, για όσο καιρό ήθελαν. Με το νόμο αυτό όμως απαγορευόταν αυτή η αυθαιρεσία και προστατευόταν η προσωπική ελευθερία των πολιτών.

Σήμερα, στη χώρα μας, το δικαίωμα της προσωπικής ασφάλειας κατοχυρώνεται με το άρθρο 6 του Συντάγματος (1975). Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου αυτού κανένας δε συλλαμβάνεται, ούτε φυλακίζεται χωρίς αιτιολογημένο δικαστικό ένταλμα, που πρέπει να επιδοθεί τη στιγμή της σύλληψης ή της προφυλάκισης. Εξαιρούνται τα επ' αυτοφώρω εγκλήματα (συλλαμβάνεται χωρίς ένταλμα). Όμως αυτός που συνελήφθη επ' αυτοφώρω ή με ένταλμα προσάγεται στον αρμόδιο ανακριτή εντός είκοσι τεσσάρων ωρών, ο οποίος οφείλει εντός τριών ημερών ή να τον αφήσει ελεύθερο ή να εκδώσει ένταλμα φυλάκισής του.

5) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Διακήρυξη των Δικαιωμάτων (Bill of Rights), 1689 (άρθρα 1, 2, 4, 8, 9)" (σελ. 126)

- β) Πώς τα παραπάνω άρθρα θεμελιώνουν το πολίτευμα της κοινοβουλευτικής μοναρχίας;**
γ) Αντλώντας πληροφορίες από το μάθημα της Πολιτικής και Κοινωνικής Αγωγής (Γ Γυμνασίου), να εξετάσετε αν ισχύουν παρόμοιες διατάξεις σήμερα.

α) Με το άρθρο 9 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων καθιερώνεται η ελευθερία έκφρασης της γνώμης των βουλευτών.

β) Τα άρθρα 1, 2, 4 και 8 θεμελιώνουν το πολίτευμα της κοινοβουλευτικής μοναρχίας, καθώς ορίζουν ότι:

1) Ο βασιλιάς δεν έχει το δικαίωμα να εκδίδει, να αναστέλλει, να ακυρώνει και να εφαρμόζει νόμους χωρίς τη συγκατάθεση του Κοινοβουλίου (άρθρα 1 και 2).

2) Οι βασιλικές δαπάνες και γενικότερα οι κρατικές, πρέπει να εγκρίνονται από το κοινοβούλιο.

Σήμερα στο Σύνταγμά μας (1975) ισχύουν παρόμοιες διατάξεις με τα άρθρα 51 - 80, που αναφέρονται στη Βουλή. Ειδικότερα το άρθρο 51 αναφέρεται στην εκλογή των βουλευτών, το άρθρο 61 στην ελευθερία της γνώμης των βουλευτών και το άρθρο 72 στο νομοθετικό έργο και στην ψήφιση του προϋπολογισμού.

6) ΓΡΑΦΗΜΑ: "Ο πληθυσμός της Ευρώπης: 1650 - 1800 " (σελ. 127)

Ερώτηση: Ποια είναι η εξέλιξη του πληθυσμού της Ευρώπης; Ποιοι παράγοντες την καθορίζουν;

Στο γράφημα η ανοδική καμπύλη υποδηλώνει την αύξηση του πληθυσμού. Πράγματι κατά τον 18ο αι. ο πληθυσμός της Ευρώπης άρχισε να αυξάνεται, σε αντίθεση με τη στατικότητα του προηγούμενου αιώνα.

Οι παράγοντες που καθόρισαν αυτή την εξέλιξη, ήταν η ελάττωση της θνησιμότητας, λόγω της βελτίωσης των εσοδειών, της σπανιότερης εμφάνισης επιδημιών και των λιγότερο θανατηφόρων πολέμων.

7) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Με πυρακτωμένο σίδηρο" (σελ. 127)

Ερώτηση: Να περιγράψετε ακριβώς σε τι συνίσταται το τριγωνικό εμπόριο (σε συνδυασμό με το χάρτη)

Στο παράθεμα αυτό περιγράφεται η απάνθρωπη μεταχείριση μαύρων σκλάβων στο πλαίσιο του τριγωνικού εμπορίου, που ονομάστηκε έτσι, επειδή γινόταν σε τρεις φάσεις μεταξύ: α) Ευρώπης, β) Αφρικής, γ) Αμερικής. Τα πλοία απέπλεαν από τα ευρωπαϊκά λιμάνια με προορισμό την Αφρική, μεταφέροντας ράβδους σιδήρου, χάντρες, υφάσματα και άλλα μικροεμπορεύματα, τα οποία τα αντάλλαζαν με σκλάβους. Το μεγαλύτερο δουλεμπορικό κέντρο ήταν στον Κόλπο της Γουινέας. Στη συνέχεια κατευθύνονταν προς την Αμερική, όπου αντάλλαζαν τους σκλάβους με αποικιακά προϊόντα (ζάχαρη, καφέ, κ.ά.) τα οποία μετέφεραν στην Ευρώπη.

8) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Ο οικονομικός προγραμματισμός ενός αγροτικού εργάτη" (Σεμπασιάν Βωμπάν: Βασιλική Δεκάτη, 1707) (σελ. 128)

Ερώτηση: Βρείτε τις λεπτομέρειες που προσδιορίζουν την καθημερινή ζωή ενός αγροτικού εργάτη και ενός ευγενή.

Η "Βασιλική Δεκάτη" (1707) είναι μία οικονομική έκθεση του Σεμπασιάν Βωμπάν, που ήταν μηχανικός και στρατάρχης του Λουδοβίκου ΙΔ'.

Σύμφωνα με τους υπολογισμούς του Βωμπάν ο οικονομικός προγραμματισμός ενός αγροτικού εργάτη ήταν ιδιαίτερα απογοητευτικός, διότι με τα έσοδά του κάλυπτε μόνο τους φόρους και ελάχιστες διατροφικές ανάγκες για μικρό χρονικό διάστημα. Ήταν λοιπόν αναγκαίο να συμπληρώνει το εισόδημά του είτε ο ίδιος, κάνοντας μικροεμπόριο στον κενό χρόνο του, είτε η γυναίκα του με το ράψιμο, το πλέξιμο, την περιποίηση ενός μικρού κήπου και την εκτροφή μερικών πουλερικών, για να εξασφαλίζει κάποια είδη διατροφής. Κι αυτά όμως δεν αρκούσαν. Αν δεν είχε ένα μικρό κομμάτι γης για να το καλλιεργεί, δεν μπορούσε να επιβιώσει. Η οικονομική του κατάσταση ήταν ακόμη χειρότερη αν είχε πολλά παιδιά.

Από το παράθεμα διαπιστώνουμε την οικονομική ανέχεια μιας μερίδας πληθυσμού, που ανήκε στην κατώτερη κοινωνική τάξη και δεν είχε τη δυνατότητα να καλύψει ούτε τις στοιχειώδεις ανάγκες επιβίωσης.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Με αφετηρία τα παραθέματα για τα πολιτεύματα, να συζητήσεις με τους συμμαθητές σου τις απόψεις για το ρόλο του ανώτατου άρχοντα (βασιλιά, προέδρου), της εκτελεστικής εξουσίας (βασιλιά, προέδρου, πρωθυπουργού - κυβέρνησης) και του κοινοβουλίου κατά το 18ο αιώνα και σήμερα.

Έχοντας υπόψη μας τα παραθέματα: "Ο βασιλιάς, αντιπρόσωπος του Θεού", "Λαός, ο μόνος κυρίαρχος" και "Διακήρυξη Δικαιωμάτων", διαπιστώνουμε ότι κατά το 18ο αιώνα επικρατούσαν οι εξής απόψεις για το ρόλο του ανώτατου άρχοντα, της εκτελεστικής εξουσίας και του Κοινοβουλίου :

α) Στην **απολυταρχία** ο ανώτατος άρχοντας ήταν ο βασιλιάς, που θεωρούσε τον εαυτό του ως αντιπρόσωπο του Θεού στο βασίλειό του. Είχε συγκεντρωμένες στα χέρια του όλες τις εξουσίες (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική) και κυβερνούσε ανεξέλεγκτα. Δεν υπήρχε Κοινοβούλιο.

β) Στη **συνταγματική μοναρχία**, η εξουσία του ανώτατου άρχοντα (βασιλιά) περιορίζεται από το Σύνταγμα. Η εκτελεστική εξουσία ασκείται από το βασιλιά, υπό τον έλεγχο όμως του Κοινοβουλίου, το οποίο ασκεί τη νομοθετική εξουσία.

Σήμερα, στις περισσότερες χώρες του κόσμου, υπάρχει το Σύνταγμα, που καθορίζει τη μορφή, τη δομή και τη λειτουργία του κράτους, αλλά και τις σχέσεις του ατόμου και των κοινωνικών ομάδων με την κρατική εξουσία. Στα δημοκρατικά πολιτεύματα, υπάρχει διάκριση εξουσιών: 1) την **Εκτελεστική** την ασκεί ο πρόεδρος της Δημοκρατίας ή ο πρωθυπουργός με την κυβέρνηση (αναλόγως με τη μορφή της Δημοκρατίας: προεδρική ή προεδρευομένη), 2) τη **Νομοθετική**, την ασκεί η Βουλή (Κοινοβούλιο), που εκπροσωπεί το λαό και εκλέγεται απ' αυτόν και 3) τη **Δικαστική**, την ασκούν τα δικαστήρια.

Στα δημοκρατικά πολιτεύματα κυρίαρχος είναι ο λαός και αυτός είναι η μόνη πηγή εξουσίας. Οφείλει επομένως να ελέγχει και να κρίνει αν οι φορείς της εξουσίας, που ο ίδιος τους έδωσε, ανταποκρίνονται στο ρόλο τους και αναλόγως να ρυθμίζει τη στάση του.

2. Με αφετηρία το παράθεμα για το δουλεμπόριο, να εξετάσετε σε ομάδες τη μορφή ή τις μορφές που έχει λάβει σήμερα το πρόβλημα αυτό. Γιατί δεν εκλείπουν τέτοιου είδους προβλήματα;

Σήμερα, το δουλεμπόριο επίσημα έχει καταργηθεί διεθνώς. Στην πραγματικότητα όμως υπάρχει και μάλιστα έχει λάβει ανησυχητικές διαστάσεις. Το σημερινό δουλεμπόριο γίνεται με διάφορες μορφές: εμπόριο και εκμετάλλευση γυναικών, μικρών παιδιών, μεταναστών, που αναζητούν μια καλύτερη τύχη, και ακόμα ζητιάνων ή ατόμων με ειδικές ανάγκες. Οι τελευταίοι στέλνονται σε περιόδους εορτών σε διάφορες χώρες και απ' τα κέρδη τους, τους δίνονται ελάχιστα, ενώ τα περισσότερα τα παίρνουν οι "προαγωγοί" τους (δηλαδή αυτοί που τους εκμεταλλεύονται).

Τέτοιου είδους προβλήματα δεν εκλείπουν, δυστυχώς, όσο υπάρχουν άνθρωποι ηθικά διεφθαρμένοι, που κάνουν τα πάντα για το χρήμα, μη λογαριάζοντας τον ανθρώπινο πόνο και τη δυστυχία που προκαλούν.

3. Να συγκρίνετε τις διομολογήσεις με τα εμπορικά προνόμια που παραχώρησε το Βυζάντιο στους Βενετούς ως προς τις επιπτώσεις που είχαν για την Οθωμανική Αυτοκρατορία και το Βυζάντιο αντίστοιχα.

Το 1535 η Γαλλία και η Οθωμανική Αυτοκρατορία υπέγραψαν τις πρώτες διομολογήσεις, τις εμπορικές δηλαδή συμφωνίες με τις οποίες παραχωρούνταν εμπορικά προνόμια στους Γάλλους. Ακολούθησαν η Αγγλία, η Ολλανδία και άλλες χώρες.

Με την πρακτική της υπογραφής διομολογήσεων, αρχικά οι Οθωμανοί ενίσχυσαν το ρόλο τους στα ευρωπαϊκά ζητήματα. Όμως μακροπρόθεσμα η πρακτική αυτή τους έβλαψε διότι οι Ευρωπαίοι αποκτώντας όλο και περισσότερα προνόμια διείσδυαν στο οθωμανικό κράτος και το εκμεταλλεύονταν οικονομικά και πολιτικά, γεγονός που τους οδήγησε στην παρακμή. Μάλιστα από κάποιες συγκυρίες δόθηκε η ευκαιρία στους Έλληνες το 18ο αι. να αναπτύξουν τη ναυτιλία και το εμπόριό τους, γεγονός που συνετέλεσε στην προετοιμασία της Επανάστασης.

Παλιότερα το Βυζάντιο είχε ακολουθήσει παρόμοια τακτική. Με το χρυσόβουλο του 1082 είχε παραχωρήσει εμπορικά προνόμια στους Βενετούς. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την οικονομική και εμπορική γιγάντωση των Βενετών, οι οποίοι πλούτιζαν εις βάρος των βυζαντινών εμπόρων και ταυτόχρονα την οικονομική και εμπορική εξασθένηση του Βυζαντίου.

Αυτή η εξασθένηση στέρησε την αυτοκρατορία από μεγάλα έσοδα κι έτσι οδήγησε στην οικονομική παρακμή και στην παραμέληση του στρατού και του στόλου, γιατί η συντήρησή τους απαιτούσε πολλά έξοδα. Τραγικό αποτέλεσμα της παραμέλησης του στρατού ήταν η ήττα στο Μυριοκέφαλο (1176).

5. Εξελίξεις στα γράμματα, τις επιστήμες και τις τέχνες κατά το 17ο και 18ο αι.

Η Ευρώπη
στους
νεότερους
χρόνους

Περίληψη

► Εξελίξεις στα Γράμματα και τις Επιστήμες

• Λογοτεχνία

Κατά το 17ο αι. στη Γαλλία η πνευματική και καλλιτεχνική δραστηριότητα γνώρισε μεγάλη άνθηση. Τον αιώνα αυτό η γαλλική λογοτεχνία ακολούθησε τον **κλασικισμό**, με κυριότερο εκπρόσωπο το **Μολιέρο**. Κατά το 18ο αιώνα συνεχίζεται η λογοτεχνική παραγωγή της με τους εκπροσώπους του **Διαφωτισμού**, και προς το τέλος του αιώνα αυτού εμφανίζεται ο **ρομαντισμός**.

Στην Αγγλία η λογοτεχνία την περίοδο αυτή χαρακτηρίζεται από **ρεαλισμό** και ανθρωποκεντρικές τάσεις, ενώ στη **Γερμανία** δίνεται έμφαση στο συναίσθημα και στην παράδοση. Κορυφαίοι γερμανοί συγγραφείς αυτής της περιόδου θεωρούνται ο **Γκαίτε** και ο **Σίλλερ**.

• Επιστημονική Σκέψη - Διαφωτισμός

Στη φιλοσοφία το 17ο αι. ο **Ρενέ Ντεκάρτ** θεμελίωσε τον **ορθολογισμό**. Τη θεωρία αυτή καθώς και τον **εμπειρισμό** χρησιμοποίησε και ο άγγλος φιλόσοφος **Τζον Λοκ** ως βάση για την ερμηνεία και τη βελτίωση της κοινωνίας.

Στις φυσικές επιστήμες σημειώθηκε μεγάλη πρόοδος. Ο **Ισαάκ Νεύτων** το 1687 διατύπωσε το νόμο της παγκόσμιας έλξης.

Ο 18ος αι. σηματοδοτείται από το κίνημα του Διαφωτισμού, που επεδίωκε ριζικές αλλαγές σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Από επιστημονική άποψη ο διαφωτισμός αποσκοπούσε στην αποδέσμευση της ανθρώπινης σκέψης από κάθε ιδεολογική, θρησκευτική ή φιλοσοφική προκατάληψη και στην επικράτηση της λογικής. Οι κυριότεροι διαφωτιστές ήταν ο **Βολταίρος**, ο **Ρουσό**, ο **Μοντεσκιέ**, ο **Ντιντερό** κ.ά.

• Επιστημονικές εφευρέσεις

Το 17ο και 18ο αι. με την επικράτηση του ορθολογισμού και του εμπειρισμού αναπτύχθηκαν οι θετικές επιστήμες και η τεχνολογία. Συνεχίστηκε η επιστημονική έρευνα, ωστόσο το 18ο αι. δόθηκε περισσότερη έμφαση στην πρακτική εφαρμογή της. Την εποχή αυτή έγιναν σημαντικές εφευρέσεις, με σημαντικότερη την τελειοποίηση της ατμομηχανής από το **Τζέιμς Βατ** (1769).

• Οι εξελίξεις στις εικαστικές τέχνες

Το 17ο αι. μέσα από τη θρησκευτική διαμάχη αναδύθηκε και κυριάρχησε μια νέα καλλιτεχνική τεχντροπία, το **μπαρόκ**, που αφορά όλα τα είδη της τέχνης και χρησιμοποιήθηκε από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και τους ηγεμόνες για να προβάλουν και να εξυμνήσουν το κύρος και την ισχύ τους.

Στη ζωγραφική οι κυριότεροι εκπρόσωποι του μπαρόκ είναι: ο ιταλός **Καραβάτζιο**, οι φλαμανδοί **Πέτερ Πολ Ρούμπενς** και **Βαν Νταϊκ**, ο ολλανδός **Ρέμπραντ Βαν Ριν**, οι ισπανοί **Ντιέγκο Βελάσκεθ** και **Μουρίλλο** και ο γάλλος **Νικολά Πουσσέν**.

Στη Γαλλία, στις τέχνες γενικά επικράτησε ο **κλασικισμός**, ως έκφραση του μοναρχικού ιδεώδους του **Λουδοβίκου ΙΔ'**. Στην αρχιτεκτονική η κλασική τέχνη αναδεικνύεται με το **Ανάκτορο των Βερσαλλιών**.

Το 18ο αιώνα κυριάρχησε στην Ευρώπη ο ρυθμός **ροκοκό**, που χαρακτηρίζεται από έντονα διακοσμητικά στοιχεία, χάρη, κομψότητα και ευχάριστη ή ανέμελη ατμόσφαιρα. Κυριότερος εκπρόσωπος του γαλλικού ροκοκό στη ζωγραφική είναι ο **Ζαν Αντουάν Βατό**. Στο τέλος του 18ου αιώνα επικρατεί ο **νεοκλασικισμός** που έχει κοινωνική σημασία, γιατί συνδέεται με τον αγώνα των λαών για ελευθερία και δημοκρατία. Κυριότεροι εκπρόσωποι είναι ο **Ζακ Λουί Νταβίντ**.

- **Οι εξελίξεις στη Μουσική**

Το 17ο αι. το μπαρόκ επέφερε εξελίξεις και στη μουσική με τη δημιουργία του λυρικού θεάτρου, δηλαδή της **όπερας** και του **ορατόριου**. Γενικά στους αιώνες αυτούς (17ο και 18ο) παρατηρείται μεγάλη πρόοδος στη μουσική, χάρη στους μεγάλους μουσουργούς όπως: ο **Αντόνιο Βιβάλντι**, ο **Χέντελ**, ο **Μπαχ**, ο **Μότσαρτ**, ο **Μπετόβεν** κ.ά.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

► Εξελίξεις στα Γράμματα και τις Επιστήμες

- **Λογοτεχνία**

► ΓΑΛΛΙΑ

- **17ος αι.:** → **αιώνας Λουδοβίκου ΙΔ'** → πνευματική και καλλιτεχνική άνθηση
- **Λογοτεχνία** → ακολουθεί το ρεύμα του **κλασικισμού**
 - παράγει έργα διαχρονικά
 - η θεματογραφία της είναι κλασική ή σύγχρονη
 - κυριότερος εκπρόσωπος: ο **Μολιέρος** (1622 -1673)

"*Αρχοντοχωριάτης*" → διακωμωδεί την ανερχόμενη αστική τάξη της εποχής του

- **18ος αι.:** → συνέχεια λογοτεχνικής παραγωγής με εκπροσώπους Διαφωτισμού
- **Τέλος 18ου αι.** → λογοτεχνικό ρεύμα **ρομαντισμού**

► ΑΓΓΛΙΑ

- **17ος -18ος αι.** → ρεαλιστικές και ανθρωποκεντρικές τάσεις στη λογοτεχνία

► ΓΕΡΜΑΝΙΑ

- **17ος - 18ος αι.** → δίνεται έμφαση στο συναίσθημα και στην παράδοση
- Κορυφαίοι συγγραφείς:
 - 1) Γκαίτε (1749 -1832): "*Φάουστ*"
 - 2) Σίλλερ

- **Επιστημονική Σκέψη - Διαφωτισμός**

► ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ → θεωρίες: **ορθολογισμού** και **εμπειρισμού**

- Εκπρόσωποι:

1) **Ρενέ Ντεκάρτ** (1596 -1650) → θεμελίωσε τον **ορθολογισμό** (:κύρια πηγή κάθε αλήθειας είναι η λογική απόδειξη)

2) **Τζον Λοκ** (1632 -1704) → **ορθολογισμός** και **εμπειρισμός** : για την ερμηνεία και τη βελτίωση της κοινωνίας

► ΦΥΣΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

- **Ισαάκ Νεύτων** (1643 -1727): → διατύπωσε το νόμο της παγκόσμιας έλξης
↳ έδειξε ότι ο κόσμος λειτουργεί με ορισμένους σταθερούς νόμους
- **18ος αι.** → **Διαφωτισμός** → αποσκοπούσε στην αποδέσμευση της ανθρώπινης σκέψης από κάθε ιεροκατάληψη
- Εκπρόσωποι: **Βολταίρος**, **Ρουσσό**, **Μοντεσκιέ**, **Ντιντερό** κ.ά.

► **Επιστημονικές εφευρέσεις**

- Ανάπτυξη θετικών επιστημών και τεχνολογίας
- Συντελεστές ανάπτυξης → η επικράτηση του ορθολογισμού και του εμπειρισμού
- **18ος αι.** → έμφαση στην πρακτική εφαρμογή των επιστημών
- Εφευρέσεις: → αλεξικέραυνο, θερμόμετρο, μπαταρία, αερόστατο, τελειοποίηση ατμομηχανής (**Τζέιμς Βατ**, 1769) → η σημαντικότερη

► **Οι εξελίξεις στις εικαστικές τέχνες**

• **1) Μπαρόκ (17ος αιώνας)**

- Γεννήθηκε στην Ιταλία (προέκταση της αναγεννησιακής τέχνης)
- Χρησιμοποιεί → καμπύλες, πολυχρωμία, κίνηση, ψευδαίσθηση, επιτηδευμένη διακόσμηση
- Επιδιώκει → να εντυπωσιάσει και να συγκινήσει
- Αφορά → όλα τα είδη της τέχνης
- Χρησιμοποιήθηκε → από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και τους ηγεμόνες σ κ ο π ό ς → να προβάσουν και να εξυμνήσουν το κύρος & την ισχύ τους

- Εκπρόσωποι μπαρόκ ζωγραφικής :

► ΙΤΑΛΙΑ → **Καραβάτζιο** (1573 -1610)

► ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ

1) **Πέτερ Πολ Ρούμπενς** (1577 - 1640)

Χαρακτηριστικά έργων του → δυναμικότητα, έντονα χρώματα, αγάπη για τη ζωή

2) **Βαν Ντάϊκ** (1599 -1641) → προσωπογραφίες

3) **Ρέμπραντ Βαν Ριν** (1606 -1669):

Χαρακτηριστικά ζωγραφικής του: → 1) τεχνική φωτοσκίασης,

→ 2) απόδοση ψυχικού κόσμου προσώπων

► ΙΣΠΑΝΙΑ:

1) **Ντιέγκο Βελάσκεθ** (1599 -1660)

- έργα με θρησκευτικό και μυθολογικό περιεχόμενο

- χρησιμοποιεί φωτεινά χρώματα με αριστοτεχνικό τρόπο

2) **Μουρίλο** (1617 -1682)

- συνθέσεις με θέματα θρησκευτικά ή από την καθημερινή ζωή

- αντιθετικοί φωτισμοί

► **ΓΑΛΛΙΑ:** → **Νικολά Πουσσέν** (1594 -1665)

► **2) κλασικισμός (17ος αιώνας)**

- Επικράτησε στη Γαλλία
- Εξέφραζε το μοναρχικό ιδεώδες του Λουδοβίκου ΙΔ΄
- Αναδεικνύεται κυρίως στην αρχιτεκτονική → Ανάκτορο Βερσαλλιών

► **3) ροκοκό (18ος αιώνας)**

- Κυριάρχησε στην Ευρώπη (1730 -1780)
- Χαρακτηριστικά → έντονο διακοσμητικό στοιχείο, χάρη, κομψότητα, ευχάριστη και ανέμελη ατμόσφαιρα
- Εκπρόσωπος → ο γάλλος ζωγράφος **Ζαν Αντουάν Βατό** (1648 -1721)

► **4) νεοκλασικισμός (18ος -19ος αι.)**

- Χρησιμοποιήθηκε → ως μέσο έκφρασης του αγώνα των λαών για ελευθερία
- Εκπρόσωπος → ο γάλλος ζωγράφος **Ζακ Λουί Νταβίντ** (1748 -1825)

► **Οι εξελίξεις στη Μουσική**

- **17ος αι.** → **μπαρόκ** → λυρικό θέατρο (**όπερα** και **ορατόριο**)
- Ολοκλήρωση μορφής της όπερας
- Μεγάλη πρόοδος στη μουσική
- Εμπλουτισμός και επιπόηση νέων μορφών σύνθεσης
- Κορυφαίοι μουσουργοί → ο **Αντόνιο Βιβάλντι**, ο **Χέντελ**, ο **Μπαχ**, ο **Μότσαρτ**, ο **Μπετόβεν** κ.ά.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

"..αιώνα του Λουδοβίκου ΙΔ΄.." (σελ. 129)

Ο Λουδοβίκος ΙΔ΄ ενόησε και τίμησε τους πνευματικούς ανθρώπους και τους καλλιτέχνες της εποχής του. Μεγάλη έμφαση έδωσε στην ίδρυση Ακαδημιών για την προώθηση των γραμμάτων, των επιστημών και των τεχνών. Θέλησε να είναι ως απόλυτος μονάρχης, ο μοναδικός μακίνας της εποχής του. Σημαντικό επιστημονικό ίδρυμα υπήρξε η Βασιλική Ακαδημία των Επιστημών (1666).

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Κλασικισμός (σελ. 129) **Νεοκλασικισμός** (σελ. 131)

Πνευματικά και καλλιτεχνικά ρεύματα που μιμούνται την κλασική αρχαιότητα. Ένα λογοτεχνικό ή εικαστικό έργο θεωρείται κλασικό, όταν χαρακτηρίζεται από αρμονία, ισορροπία, σωστές αναλογίες και χρωματισμούς, ρυθμό και υψηλό ήθος.

Στο νεοκλασικισμό αυτό αποκτά και κοινωνική σημασία, συνδεδεμένο με τον αγώνα για ελευθερία.

ρομαντισμός (σελ. 129)

Ευρωπαϊκό καλλιτεχνικό ρεύμα που δίνει έμφαση στα συναισθήματα (α΄ μισό 19ου αι.)

ορθολογισμός (σελ. 129)

Φιλοσοφική θεωρία που δίνει έμφαση στη λογική απόδειξη της αλήθειας.

εμπειρισμός (σελ. 129)

Θεωρία που δέχεται ως πηγή της γνώσης και κριτήριο της αλήθειας την εμπειρία.

μπαρόκ (σελ. 129)

Καλλιτεχνική τεχνοτροπία που κυριάρχησε το 17ο αιώνα στην Ευρώπη. Χρησιμοποιεί τις καμπύλες, την πολυχρωμία, την κίνηση, την ψευδαίσθηση και την επιτηδευμένη διακόσμηση, για να εντυπωσιάσει και να συγκινήσει. Το μπαρόκ αφορά όλα τα είδη της τέχνης. Χρησιμοποιήθηκε από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και τους ηγεμόνες για να προβάλουν και να εξυμνήσουν το κύρος και την ισχύ τους.

ροκοκό (σελ. 130)

Τεχνοτροπία που κυριάρχησε στην Ευρώπη από το 18ο αιώνα. Χαρακτηρίζεται από το έντονο διακοσμητικό στοιχείο, τη χάρη, την κομψότητα και την ευχάριστη ή ανέμελη ατμόσφαιρα.

όπερα (σελ. 131)

Πολύμορφο έργο, με μυθολογικά θέματα, στο οποίο συνδυάζονται η μουσική, το δράμα, η πρόζα, η ποίηση, ο χορός, η σκηνογραφία κ.ά.

ορατόριο (σελ. 131)

Μουσικό έργο που έχει συνήθως θρησκευτικό περιεχόμενο και μοιάζει με όπερα, χωρίς όμως το στοιχείο της σκηνικής δράσης, με αφηγηματικά στοιχεία, άριες, φωνητικά και χορωδιακά μέρη, ορχηστρικές εισαγωγές ή ενδιάμεσες παρεμβολές.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
1687	Ισαάκ Νεύτων: νόμος παγκόσμιας έλξης
1769	Τζέιμς Βατ: τελειοποίηση ατμομηχανής
17ος αι.	Μπαρόκ
18ος αι.	Ροκοκό
Τέλος 18ου αι.	νεοκλασικισμός

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ (ΕΙΚΟΝΕΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ Κ.Τ.Λ.)

► 1) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Θέλει γαμπρό αριστοκράτη" (σελ. 129)

(απόσπασμα από τον "Αρχοντοχωριάτη" του Μολιέρου)

Ερώτηση: Ποια είναι η φιλοδοξία των νεόπλουτων;

Τα έργα του Μολιέρου αντικατοπτρίζουν την κοινωνία της εποχής του και σατιρίζουν τα ανθρώπινα πάθη. Στο έργο του "Αρχοντοχωριάτης" διακωμωδεί την ανερχόμενη τότε αστική τάξη. Βασική φιλοδοξία των νεόπλουτων αστών ήταν να αποκτήσουν τίτλους ευγενείας. Αυτό μπορούσαν να το πετύχουν με βασιλική εύνοια, με εξαγορά του τίτλου ή με γάμο, όπως στην περίπτωση του "Αρχοντοχωριάτη".

► **2) ΠΙΝΑΚΑΣ: "Τοπίο με ουράνιο τόξο" (Ρούμπενς)** (σελ. 130)

Ερώτηση: Ποια χαρακτηριστικά του καλλιτέχνη μπορείτε να βρείτε στον πίνακα αυτό;

Στον πίνακα του Ρούμπενς "Τοπίο με ουράνιο τόξο", διακρίνουμε τα χαρακτηριστικά του καλλιτέχνη: δυναμικότητα, έντονα χρώματα, αγάπη για τη ζωή. Το φως πέφτει άπλετο στον ανοιχτό χώρο (αριστερά) και κάνει έντονη αντίθεση με τα λιγότερο φωτεινά μέρη (δεξιά). Απεικονίζεται θαυμάσια το σβήσιμο της ημέρας στο ύπαιθρο, έτσι όπως αποτυπώνεται στα δάση και βυθίζεται μέσα στα δέντρα. Η ανθρώπινη παρουσία δίνει ζωντάνια και δυναμικότητα στην εικόνα και το ουράνιο τόξο με τα χρώματα και το συμβολισμό του, εκφράζουν την αγάπη του καλλιτέχνη για τη ζωή.

► **3) ΠΙΝΑΚΑΣ: "Ταξίδι για τα Κύθηρα" (Βατό)** (σελ. 131)

Ερώτηση: Ποια χαρακτηριστικά του ροκοκό παρατηρείτε στον πίνακα;

Το ροκοκό χαρακτηρίζεται από το έντονο διακοσμητικό στοιχείο, τη χάρη, την κομψότητα, και την ευχάριστη ή ανέμελη ατμόσφαιρα.

Τα χαρακτηριστικά του ροκοκό είναι εμφανή στον πίνακα. Παρατηρούμε τις κομψές φιγούρες ανδρών και γυναικών, που κινούνται σε ένα ειδυλλιακό περιβάλλον. Τα πρόσωπά τους είναι ήρεμα και χαριτωμένα. Τα χρώματα είναι απαλά, χωρίς βαθιές φωτοσκιάσεις. Μια ανάλαφρη ατμόσφαιρα φαίνεται να επικρατεί, που ωστόσο συνυπάρχει με μια αδιόρατη μελαγχολία.

► **4) ΠΙΝΑΚΑΣ: "Ο όρκος των Ορατίων"** (σελ. 132)

(Ζακ Λουί Νταβίντ)

Ερωτήσεις: α) Ποια στοιχεία του νεοκλασικισμού εντοπίζετε στον πίνακα;

Ειδικότερα, ποια στοιχεία διακρίνετε που προσδίδουν στη σκηνή υψηλό ήθος και ηρωικό τόνο;

β) Πώς ο καλλιτέχνης χρησιμοποιώντας ένα παλαιό θέμα εκφράζει τη σύγχρονη του πραγματικότητα;

α) Ο νεοκλασικισμός έχει τα ίδια βασικά χαρακτηριστικά με τον κλασικισμό: αρμονία, ισορροπία, σωστές αναλογίες και χρωματισμούς και υψηλό ήθος. Η βασική διαφορά έγκειται στο ότι στο νεοκλασικισμό τα εμπνευσμένα από την αρχαιότητα έργα αποκτούν, εκτός από αισθητική και κοινωνική σημασία και συνδέονται με τους αγώνες των λαών για ελευθερίες και δημοκρατία.

Στον πίνακα "Ο όρκος των Ορατίων" ο Λουί Νταβίντ πετυχαίνει μια ισόρροπη κλασική σύνθεση, που την αποτελούν το αρχιτεκτόνημα και οι ανθρώπινες μορφές. Το σχέδιο είναι αυστηρό και τα χρώματα λιτά.

Τα στοιχεία που προσδίδουν στη σκηνή υψηλό ήθος και ηρωικό τόνο είναι: το αυστηρό σχέδιο, η λιτότητα στο χρώμα, οι στάσεις των ανδρών (σαν αγάλματα), η έκφραση της αποφασιστικότητας των προσώπων που είναι αφοσιωμένοι στο καθήκον τους.

β) Ο καλλιτέχνης χρησιμοποιώντας ένα παλαιό θέμα, που είναι η σκηνή ηρωικού όρκου για την προάσπιση της Δημοκρατίας στη ρωμαϊκή εποχή, εκφράζει τη σύγχρονη του πραγματικότητα, που ήταν ο αγώνας για τα ιδεώδη της Δημοκρατίας στα χρόνια της Γαλ-

λικής Επανάστασης. Ο Νταβίντ πετυχαίνει το στόχο του, γιατί εφαρμόζει τη δύναμη της υποβολής με ένα συμβολικό και λεπτό τρόπο, αποφεύγοντας τη στείρα προπαγάνδα.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Πώς η επιστημονική σκέψη βοήθησε στην αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων;

Η επιστημονική σκέψη βοήθησε στην αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων με το κίνημα του Διαφωτισμού. Το κίνημα αυτό αποσκοπούσε στην αποδέσμευση της ανθρώπινης σκέψης από κάθε ιδεολογική, θρησκευτική ή φιλοσοφική προκατάληψη. Κυριάρχησε κατά το 18ο αιώνα και πρόβαλε το γενικότερο αίτημα για βαθιές μεταβολές σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας για να εξασφαλιστεί η ελευθερία και η ευημερία του ανθρώπου και η κοινωνική πρόοδος.

2. Να χωριστείτε σε ομάδες και να παρουσιάσετε στην τάξη ένα λογοτέχνη, έναν επιστήμονα ή ένα ζωγράφο της επιλογής σας (βιογραφικά στοιχεία, βασικά έργα, παρουσίαση ενός από αυτά.)

ΑΝΤΟΥΑΝ ΒΑΤΟ (1684 - 1721)

Από τους κορυφαίους Γάλλους ζωγράφους του 18ου αιώνα, φλαμανδικής καταγωγής, δημιουργός του γαλλικού ροκοκό. Γεννήθηκε στη Βαλανσιέν και το 1702 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, όπου μαθήτευσε στα εργαστήρια των καλλιτεχνών Ζιλλό και Οντράν. Στο Ανάκτορο του Λουξεμβούργου, ενθουσιάστηκε με τους πίνακες που είχε φιλοτεχνήσει ο Ρούμπενς για τη Μαρία των Μεδίκων.

Ο Βατό απεικόνισε κυρίως σκηνές από τον κόσμο της υψηλής κοινωνίας του καιρού του, χαριτωμένες μικρές κυρίες και κομψούς ιπποτικούς συνοδούς, αλλά και σκηνές καθαρά φανταστικές, από έναν κόσμο που κινείται μέσα σε μια ειδυλλιακή ατμόσφαιρα. Αξιοπρόσεκτο είναι, ότι οι μορφές του δεν κοιτάζουν ποτέ το θεατή. Είναι απορροφημένες η μια από την άλλη, απρόσιτες και απόμακρες. Δείχνουν σαν κάτι να περιμένουν. Σε όλα τα έργα του κυριαρχεί μια σκιά μελαγχολίας. Τα σημαντικότερα έργα του είναι: "Ταξίδι για τα Κύθηρα" (Λούβρο), που θεωρείται το αριστούργημά του, "Ο Αδιάφορος" (Λούβρο), "Ζεύς και Αντιόπη" (Λούβρο), "Αφοπλισμένος έρωτας" (Μουσείο Κοντέ), "Ιταλοί θεατρίνοι" (Ουάσιγκτον, Εθνική Πινακοθήκη), "Η γιορτή στους αγρούς" κ. ά. Ο Σαρντέν, ο Μπουσέ και άλλοι ζωγράφοι επηρεάστηκαν από το μεγάλο δημιουργό του γαλλικού ροκοκό. Ο Βατό πέθανε νεότερος από φυματίωση.

ΕΡΓΟ: "ΤΑΞΙΔΙ ΓΙΑ ΤΑ ΚΥΘΗΡΑ"

Είναι ελαιογραφία σε μουσαμά 1,27 X 1, 92 μ. Φιλοτεχνήθηκε περίπου το 1717. Βρίσκεται στο Παρίσι, στο Μουσείο του Λούβρου.

Χάρη σ' αυτόν τον πίνακα, ο Βατό έγινε δεκτός, το 1717, στη Βασιλική Ακαδημία Γλυπτικής και Ζωγραφικής. Οι αδελφοί Γκονγκούρ, στο βιβλίο τους για την τέχνη του 17ου αιώνα, περιγράφουν τον πίνακα αυτόν σαν το αριστούργημα των αριστουργημάτων της γαλλικής ζωγραφικής.

Η Ιδέα για τον πίνακα αυτό ξεκίνησε από μια κωμωδία του Ντανκούρ και ο Βατό κράτησε σε όλη του τη ζωή αυτή την αγάπη για το θέατρο. Η σκηνή, και κυρίως τα φυλλάματα αποδίδονται με ελαφριές, αέρινες πινελιές, ενώ τα πρόσωπα, στέρεα σχεδιασμένα,

398 μοιάζουν να ξεκόβουν απ' το φόντο.

II. Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΥΠΟ ΒΕΝΕΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

Η Ευρώπη
στους
νεότερους
χρόνους

Περίληψη

► Οι Έλληνες υπό βενετική κυριαρχία

• Συνθήκες διαβίωσης

Τα Επτάνησα, η Κρήτη και η Κύπρος βρίσκονταν υπό βενετική κυριαρχία και μετά την Άλωση. Σ' αυτές τις περιοχές οι Βενετοί επέβαλαν το δυτικό φεουδαρχικό σύστημα, προσαρμοσμένο στις τοπικές συνθήκες. Υπήρξαν όμως αντιστάσεις των πληθυσμών αυτών, που εκδηλώθηκαν με ποικίλες μορφές.

Στον πολιτιστικό τομέα οι Βενετοί ακολούθησαν ηπιότερη πολιτική παρέχοντας τη δυνατότητα ελεύθερης μετακίνησης και σπουδών στην Ιταλία.

• Γράμματα και Τέχνες

Κατά το 16ο και 17ο αιώνα στην Κρήτη σημειώθηκε μια αξιόλογη ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών. Στη Λογοτεχνία καλλιεργήθηκε το έμμετρο μυθιστόρημα και η τραγωδία. Σπουδαίοι λογοτέχνες της εποχής ήταν ο **Β. Κορνάρος** ("Ερωτόκριτος") και ο **Γ. Χορτάσης** ("Ερωφίλη").

Στη ζωγραφική αξιόλογη ήταν η κρητική παρουσία με τη λεγόμενη Κρητική Σχολή. Ο κυριότερος εκπρόσωπός της ήταν ο **Θεοφάνης ο Κρης**.

Μετά την κατάληψη της Κρήτης από τους Τούρκους (1669) πολλοί κρητικοί κατέφυγαν στα Επτάνησα. Κατά το 17ο και 18ο αι. αναδείχθηκαν σημαντικοί επτανήσιοι ζωγράφοι, που ακολούθησαν την κρητική παράδοση με επιδράσεις της Αναγέννησης και του μπαρόκ.

► Οι Έλληνες υπο οθωμανική κυριαρχία

• Το καθεστώς των υποδούλων

Στις τουρκοκρατούμενες περιοχές οι χριστιανοί, σύμφωνα με το ισλαμικό δίκαιο, μπορούσαν να διατηρήσουν την εσωτερική τους οργάνωση με διάφορες συνθήκες. Έτσι εξασφάλιζαν κάποιες ελευθερίες και υποχρεώνονταν να καταβάλουν ποικίλους φόρους στους Οθωμανούς. Συχνά όμως τα δικαιώματα αυτά αναιρούνταν.

Η οθωμανική κατάκτηση προκάλεσε μεγάλες ανακατατάξεις, περιορισμούς και καταπίεσεις στους υπόδουλους πληθυσμούς. Ωστόσο ο Ελληνισμός, αφού ξεπέρασε την αρχική κρίση, δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την αναγέννησή του.

► Δυνάμεις επιβίωσης και ανανέωσης του Ελληνισμού

• Η Εκκλησία και τα προνόμια

Μετά την Άλωση, ο **Μωάμεθ Β΄** παραχώρησε προνόμια στον πατριάρχη **Γεννάδιο Β΄**, με τα οποία αναγνωριζόταν ως θρησκευτικός και πολιτικός ηγέτης. Σύμφωνα με τα προνόμια αυτά ο πατριάρχης αποκτούσε εκτός από θρησκευτικές και κοσμικές εξουσίες, όπως το δικαίωμα να ιδρύει εκκλησιαστικά δικαστήρια για υποθέσεις αστικού δικαίου και να επιβάλλει φορολογία στους πιστούς για τις ανάγκες της Εκκλησίας ή για λογαριασμό της οθωμανικής διοίκησης.

Η παραχώρηση των προνομίων έδινε τη δυνατότητα στους Οθωμανούς να διοικούν μέσω της Εκκλησίας εκατομμύρια χριστιανούς σε όλη την οθωμανική αυτοκρατορία, καθώς η Εκκλησία διέθετε οργανωμένο διοικητικό δίκτυο (μητροπόλεις, ενορίες, κλπ.).

• Ο θεσμός της κοινότητας

Ο θεσμός της κοινότητας αποτελούσε ένα είδος τοπικής αυτοδιοίκησης, που προσαρμόστηκε στις απαιτήσεις της οθωμανικής πολιτικής. Είχε κύρος και δικαιοδοσίες φορολογικές και εκπαιδευτικές. Έγινε πόλος εθνικής συσπείρωσης και καλλιέργειας του δημοκρατικού πνεύματος, καθώς οι κοινοτικοί άρχοντες εκλέγονταν από τους κατοίκους και τα προβλήματα αντιμετωπιζόνταν συλλογικά.

• Οι Φαναριώτες

Οι Φαναριώτες ήταν μια ομάδα λαϊκών αξιωματούχων που διαμορφώθηκε στην περιοχή Φανάρι, γύρω απ' το Πατριαρχείο Κων/πολης. Ήταν μορφωμένοι και γλωσσομαθείς και έγιναν απαραίτητοι στην οθωμανική διοίκηση, καταλαμβάνοντας υψηλά αξιώματα. Εξελίχθηκαν σε κοινωνική ομάδα με μεγάλη οικονομική δύναμη και επιρροή.

• Αρματολοί και κλέφτες

Τα σώματα των αρματολών και των κλεφτών σχηματίστηκαν κάτω από διαφορετικές συνθήκες. Οι αρματολοί ήταν ένοπλα σώματα Ελλήνων, στους οποίους είχε ανατεθεί από τους Οθωμανούς η φύλαξη ορισμένων περιοχών. Οι κλέφτες ήταν ένοπλα σώματα Ελλήνων, που είχαν καταφύγει στα βουνά για να αποφύγουν την τυραννία των κατακτητών.

Οι αρματολοί και οι κλέφτες υπήρξαν οι κύριοι εκφραστές της ένοπλης αντίστασης των Ελλήνων κατά των κατακτητών. Από αυτούς προήλθε ο πυρήνας των αγωνιστών του '21.

• Οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές

Το 15ο και 16ο αιώνα οι δυσμενείς συνθήκες δεν επέτρεψαν καμιά οικονομική πρόοδο των Ελλήνων. Από το 17ο αιώνα όμως άρχισε η σταδιακή βελτίωση της οικονομίας, που οφείλεται στις διομολογήσεις των Οθωμανών με τα ευρωπαϊκά κράτη. Οι Έλληνες αξιοποίησαν την ευκαιρία και ασχολήθηκαν με το εμπόριο.

Η ανάπτυξη του εμπορίου έφερε αλλαγές στην αγροτική οικονομία και στον μεταποιητικό τομέα. Καλλιεργήθηκαν προϊόντα με μεγάλη ζήτηση στο εξωτερικό, ενισχύθηκε η κτηνοτροφία για τις εξαγωγές μαλλιού και η οικοτεχνία μετατράπηκε σε βιοτεχνία.

Κατά το 18ο αι. η ελληνική βιοτεχνική παραγωγή επεκτάθηκε και στον ευρωπαϊκό χώρο. Για την αντιμετώπιση του διεθνούς ανταγωνισμού δημιουργήθηκαν εταιρείες και συνεταιρισμοί (όπως τα Αμπελάκια).

Οι νέες οικονομικές δραστηριότητες έφεραν και κοινωνικές αλλαγές: δημιουργήθηκε μια νέα εύπορη τάξη, η αστική.

• Παιδεία του υπόδουλου Ελληνισμού

Τα πρώτα χρόνια μετά την Άλωση δεν υπήρχε δυνατότητα πολιτιστικής ανάπτυξης για τον υπόδουλο Ελληνισμό. Ωστόσο η Εκκλησία με επίκεντρο την Πατριαρχική Ακαδημία και με τη βοήθεια των πνευματικών ανθρώπων που σπούδασαν στη Δύση, αναθέρμανε την παιδεία του υπόδουλου γένους, ιδρύοντας σχολεία και ενισχύοντας την πίστη του. Η εκπαιδευτική αυτή δραστηριότητα της Εκκλησίας ονομάστηκε **θρησκευτικός ουμανισμός** (:ανθρωπισμός).

400 Πολύ μεγάλη ήταν η προσφορά του Πατριάρχη **Κύριλλου Λούκαρη**, του διευθυντή της

Πατριαρχικής Ακαδημίας **Θεόφιλου Κορυδαλλέα**, και του εθνομάρτυρα **Κοσμά Αιτωλού**.

Στα τέλη του 17ου αιώνα άρχισε η προοδευτική αναγέννηση της ελληνικής παιδείας, που έφτασε στην ακμή της με το Νεοελληνικό Διαφωτισμό (1750 - 1821).

Οι Έλληνες λόγιοι ήταν επηρεασμένοι από τον ευρωπαϊκό διαφωτισμό, επιδίωκαν την αφύπνιση του Έθνους και πρόβαλλαν το αίτημα για πολιτική ελευθερία και ισότητα. Οι σημαντικότεροι εκπρόσωποι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού ήταν ο **Ρήγας Φεραίος**, ο **Αδαμάντιος Κοραής** κ.ά.

• Τέχνη και λαϊκός πολιτισμός

Από το 17ο αιώνα άρχισαν να βελτιώνονται οι συνθήκες στον τουρκοκρατούμενο Ελληνισμό και δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για ανάπτυξη της τέχνης, κυρίως της αρχιτεκτονικής (με την ίδρυση νέων Εκκλησιών και μοναστηριών) και της ζωγραφικής.

Μεγάλη άνθηση παρουσίασε η λαϊκή τέχνη σε όλους τους τομείς και τα δημοτικά τραγούδια, που μαζί με τα ήθη και τα έθιμα βοήθησαν τους Έλληνες να διαφυλάξουν την ελληνικότητά τους.

► Ο παροικιακός Ελληνισμός

Η μετανάστευση των Ελλήνων στο εξωτερικό άρχισε πριν την Άλωση και συνεχίστηκε σε όλη την περίοδο της τουρκοκρατίας. Στο τέλος του 18ου αιώνα υπήρχαν πολυάριθμες παροικίες στη δυτική, κεντρική και ανατολική Ευρώπη, στη Βαλκανική και στη νότια Ρωσία.

Οι ελληνικές παροικίες της **Βενετίας**, της **Βιέννης** και της **Τεργέστης** υπήρξαν εστίες οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης ολόκληρου του Ελληνισμού. Οι Έλληνες της διασποράς σημείωσαν μεγάλη οικονομική και πνευματική πρόοδο. Συχνά χρηματοδοτούσαν την ίδρυση και λειτουργία σχολείων στις ελληνικές πόλεις.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

► Οι Έλληνες υπό βενετική κυριαρχία

• Συνθήκες διαβίωσης

- Βενετοκρατούμενες περιοχές ελληνικού χώρου → Κύπρος, Κρήτη, Επτάνησα

• α) πολιτικός τομέας:

- **Οι Βενετοί:** → επέβαλαν το δυτικό φεουδαρχικό σύστημα
→ το προσαρμόσαν στις τοπικές συνθήκες

- Αντιστάσεις πληθυσμών:

- α) εξέγερση αρχόντων στην Κρήτη (αρχηγός: **Σήφης Βλαστός**, 1453)
- β) Κίνημα Διασσωρίνου στην Κύπρο (1492)
- γ) Το ρεμπελιό των ποπολάρων στη Ζάκυνθο (1640)

• β) πολιτιστικός τομέας

- Οι Βενετοί επέτρεπαν την ελεύθερη μετακίνηση σπουδαστών από τις βενετοκρατούμενες περιοχές προς την Ιταλία
- Τα πνευματικά κέντρα της Ιταλίας (*Βενετία, Φλωρεντία, Πάδοβα*) → εστίες μόρφωσης και ανταλλαγής ιδεών

- Επτανήσιοι, Κρητικοί και Κύπριοι σπουδαστές → μεταλαμπάδευαν τα φώτα της παιδείας στις ιδιαίτερες πατρίδες τους.

• Γράμματα και Τέχνες

- **16ος - 17ος αι.** → Κρήτη → αξιόλογη ανάπτυξη γραμμάτων και τεχνών

- **A) ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ** → έμμετρο μυθιστόρημα : "Ερωτόκριτος" (**Β. Κορνάρος**)
→ τραγωδία : "Ερωφίλη" (**Γ. Χορτάσης**)

- Στα κείμενα αυτά: → χρησιμοποιείται η κρητική διάλεκτος
→ γίνεται συγκερασμός ελληνικών και αναγεννησιακών χαρακτηριστικών

- **B) ΤΕΧΝΕΣ** → ανάπτυξη ζωγραφικής → Κρητικοί και Επτανήσιοι ζωγράφοι

- **α) Κρητικοί ζωγράφοι → Κρητική Σχολή**

- 1) **Θεοφάνης Στρελίτζας Μπάθας** : γνωστός ως **Θεοφάνης ο Κρης**:

- Θεωρείται ο κυριότερος εκπρόσωπος της Κρητικής Σχολής το 16ο αι.
- Δημιούργησε προσωπικό ύφος
- Συνδύαζε στοιχεία παλαιολόγιας παράδοσης και δυτικής τέχνης

- 2) **Μιχαήλ Δαμασκηνός**

- 3) **Γ. Κλότζας**

- 4) **Θεόδωρος Πουλάκης**

- **1669** → κατάληψη Κρήτης από Τούρκους

- Κρητικοί πρόσφυγες → στα Επτάνησα

- Πολλά χαρακτηριστικά κρητικής πολιτιστικής παραγωγής → στα Επτάνησα

- **β) Επτανήσιοι ζωγράφοι** → ακολουθούν την κρητική παράδοση με επιδράσεις από Αναγέννηση και μπαρόκ

- Οι κυριότεροι:

- 1) **Ηλίας Μόσκος**

- 2) **Παναγιώτης Δοξαράς**

- 3) **Νικόλαος Κουτούζης**

► Οι Έλληνες υπο οθωμανική κυριαρχία

• Το καθεστώς των υποδούλων

- Συνέπειες από την οθωμανική κατάκτηση:

- 1) Βαριά φορολογία → κεφαλικός και έγγειος φόρος ή χαράτσι

- 2) Διοικητικές αυθαιρεσίες

- 3) Παιδομάζωμα, εξισλαμισμοί, υποχρεωτική ναυτολόγηση παράλιων πληθυσμών

- 4) Ληστεία και πειρατεία

- 5) Δημογραφική φθορά

- Το ισλαμικό δίκαιο → επέτρεπε την εσωτερική οργάνωση των υπόδουλων χριστιανών με συνθήκες.

- Οι χριστιανοί: → εξασφάλιζαν ατομικές, οικονομικές και θρησκευτικές ελευθερίες
→ υποχρεώνονταν να καταβάλλουν φόρους στο οθωμ. Κράτος

- Συχνά τα δικαιώματα αυτά αναιρούνταν

- Η οθωμανική κατάκτηση προκάλεσε → ανακατατάξεις, περιορισμούς και καταπιέσεις στους υπόδουλους πληθυσμούς

- Ο Ελληνισμός: → ανέπτυξε δυνάμεις
→ ξεπέρασε την αρχική κρίση
→ δημιούργησε τις προϋποθέσεις της αναγέννησής του

► Δυνάμεις επιβίωσης και ανανέωσης του Ελληνισμού

● Η Εκκλησία και τα προνόμια

- Μετά την Άλωση → **Μωάμεθ Β΄** → προνόμια στον πατριάρχη **Γεννάδιο Β΄ Ο Πατριάρχης** αναγνωριζόταν ως:
α) πνευματικός ηγέτης και β) πολιτικός ηγέτης
- **Ο Πατριάρχης** → μπορούσε να παρεμβαίνει στην Υψηλή Πύλη για θέματα που αφορούσαν τους Ορθόδοξους χριστιανούς
- Ειδικότερα προνόμια:
 1. Το δικαίωμα να ιδρύει εκκλησιαστικά δικαστήρια (για υποθέσεις αστικού δικαίου)
 2. Το δικαίωμα να επιβάλλει φορολογία: → για τις ανάγκες της Εκκλησίας
→ για την οθωμανική διοίκηση
- Η παραχώρηση των προνομίων → διευκόλυνε τους Οθωμανούς ως προς τη διοίκηση των χριστιανών, διότι:
- Η Εκκλησία → διέθετε οργανωμένο διοικητικό δίκτυο (μητροπόλεις, επισκοπές, ενορίες, μοναστήρια)
→ ανέλαβε εκκλησιαστικές και κοσμικές δικαιοδοσίες

● Ο θεσμός της κοινότητας

- Θεσμός κοινότητας → αποτελούσε ένα είδος τοπικής αυτοδιοίκησης
→ προσαρμόστηκε στις απαιτήσεις της οθωμανικής πολιτικής
→ είχε κύρος και δικαιοδοσίες: φορολογικές, εκπαιδευτικές
- Οι κοινοτικοί άρχοντες ή **πρόκριτοι** → εκλέγονταν από τους κατοίκους
- Τα προβλήματα αντιμετωπιζόνταν συλλογικά.
- Έτσι: ο θεσμός της κοινότητας έγινε: → πόλος εθνικής συσπείρωσης και
→ εστία καλλιέργειας δημοκρατικού πνεύματος

● Οι Φαναριώτες

- Φανάρι (συνοικία Κων/πολης) → Φαναριώτες → ομάδα λαϊκών αξιωματούχων
- **Οι Φαναριώτες:** → ήταν μορφωμένοι και γλωσσομαθείς
→ έγιναν απαραίτητοι στην οθωμανική διοίκηση
→ κατέλαβαν υψηλά αξιώματα:
 - 1) **Δραγουμάνος** (διερμηνέας) της Υψηλής Πύλης
 - 2) **Δραγουμάνος του Στόλου**
 - 3) **Ηγεμόνας** των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών
- απόκτησαν κύρος
→ εξελίχθηκαν σε κοινωνική ομάδα με μεγάλη οικονομική δύναμη και επιρροή

● Αρματολοί και κλέφτες

- Τα σώματα των αρματολών και των κλεφτών → σχηματίστηκαν κάτω από διαφορετικές συνθήκες
- **α) αρματολοί** → ήταν ένοπλα σώματα Ελλήνων που είχαν οριστεί από την οθωμανική διοίκηση για φύλαξη ορισμένων περιοχών

• **β) κλέφτες** → ήταν ένοπλα σώματα Ελλήνων που κατέφυγαν στα βουνά για να αποφύγουν την τυραννία των κατακτητών

- Συχνά υπήρχε εναλλαγή μεταξύ των δύο ρόλων
- Με την πάροδο του χρόνου οι δύο έννοιες ταυτίστηκαν

• **αρματολοί και κλέφτες:** → υπήρξαν οι κύριοι εκφραστές της ένοπλης αντίστασης των Ελλήνων κατά των κατακτητών
→ έγιναν συνώνυμοι της ανδρείας και του αγώνα για Ελευθερία
→ απ' αυτούς προήλθε ο πυρήνας των αγωνιστών του '21.

• Οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές

- **15ος - 16ος αι.:** → καμία οικονομική πρόοδος, λόγω δυσμενών συνθηκών
- **17ος αι.:** → σταδιακή βελτίωση οικονομίας

Αιτία → η σύναψη εμπορικών σχέσεων οθωμανικής αυτοκρατορίας με ευρωπαϊκές δυνάμεις

- Οι Έλληνες: → αξιοποίησαν την ευκαιρία
→ ανέπτυξαν δραστηριότητα στον τομέα των θαλάσσιων και χερσαίων μεταφορών
→ ασχολήθηκαν με το εμπόριο
- Οι χερσαίες μεταφορές → διευκολύνονταν από τις ελληνικές παροικίες
- Οι ελληνικές παροικίες → αναπτύχθηκαν κατά μήκος του οδικού άξονα προς την Κεντρική Ευρώπη
- Η ανάπτυξη του εμπορίου έφερε αλλαγές: → στην **αγροτική οικονομία** και → στον **μεταποιοητικό τομέα**

• α) Οι αλλαγές στην αγροτική οικονομία:

- Καλλιεργήθηκαν προϊόντα με μεγάλη ζήτηση στο εξωτερικό (βαμβάκι, μετάξι, κ.ά)
- Ενισχύθηκε η κτηνοτροφία → εξαγωγές μαλλιού
- Η οικοτεχνία μετατράπηκε σε βιοτεχνία

• β) Οι αλλαγές στον μεταποιοητικό τομέα:

- 18ος αι.: → η ελληνική βιοτεχνική παραγωγή επεκτείνεται και στον ευρωπ. χώρο
→ δημιουργήθηκαν μεγάλες εταιρείες ή συνεταιρισμοί
Σκοπός → η αντιμετώπιση του διεθνούς ανταγωνισμού
- **Αμπελάκια** → βιοτεχνικός και εμπορικός συνεταιρισμός
Δραστηριότητες → κατασκευή, βαφή και εμπορία βαμβακερών νημάτων

• γ) κοινωνικές αλλαγές:

- Νέες οικονομικές δραστηριότητες → νέα εύπορη τάξη: η **αστική** (έμποροι, βιοτέχνες, πλοιοκτήτες)
- Η πλειονότητα του ελληνικού πληθυσμού → **αγροτική**

• Παιδεία του υπόδουλου Ελληνισμού

- Πρώτα χρόνια μετά την Άλωση → μη πολιτιστική ανάπτυξη
- Αιτία → οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης των υπόδουλων Ελλήνων
- Προσπάθειες αναγέννησης παιδείας:
- **Η Εκκλησία** → αναθέρμανε την παιδεία του υπόδουλου γένους
- Επίκεντρο → η Πατριαρχική Ακαδημία (Κων/πολη)
- Συνέβαλαν → οι πνευματικοί άνθρωποι που σπούδασαν στη Δύση
- Πατριάρχης **Κύριλλος Λούκαρης** → ανέθεσε τη διεύθυνση της Πατριαρχικής Ακαδημίας στον **Θεόφιλο Κορυδαλλέα** (:ένας από τους σπουδαιότερους αριστοτελικούς φιλοσόφους της Τουρκοκρατίας)

• Θρησκευτικός Ουμανισμός → η εκπαιδευτική δραστηριότητα της Εκκλησίας κατά την Τουρκοκρατία

- Τέλη 17ου αι. → προοδευτική αναγέννηση παιδείας
Αίτια:
 - ↳ α) η βελτίωση των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών
 - ↳ β) η στενότερη επαφή με την Ευρώπη
- Πολλαπλασιάζονται τα σχολεία
- Εκδίδονται περισσότερα βιβλία
- Η παιδεία επιδιώκεται κυρίως από την αστική τάξη

• 1750 - 1821 → Νεοελληνικός διαφωτισμός

• Οι Έλληνες λόγιοι: - ↳ ήταν επηρεασμένοι από τις ιδέες του ευρ. Διαφωτισμού - ↳ επιδίωκαν γενίκευση της παιδείας - ↳ διέδιδαν την κλασική παιδεία και τις θετικές επιστήμες - ↳ προωθούσαν τη λαϊκή γλώσσα - ↳ πρόβαλαν την ορθολογιστική σκέψη και το αίτημα για πολιτική ελευθερία και ισότητα

- Σημαντικότεροι εκπρόσωποι:
 - 1) **Ρήγας Βελεσπινλής ή Φεραίος** (1757 - 1798)
 - 2) **Αδαμάντιος Κοραής** (1748 - 1833)
 - 3) **Ευγένιος Βούλγαρης** (1716 - 1806)
 - 4) **Ιώσηπος Μοισιόδακας** (1725 - 1800)
 - 5) **Δημήτριος Καταρτζής** (1730 - 1807)
- Παράλληλα: εκκλησιαστικοί άνδρες αγωνίζονται για:
 - ↳ τη διάδοση της παιδείας
 - ↳ τη στήριξη της Ορθοδοξίας
- Σημαντικός εκπρόσωπος → **Κοσμάς ο Αιτωλός** (1714 - 1779)

• Τέχνη και λαϊκός πολιτισμός

- Από **17ο αι.**:
 - ↳ βελτιώνονται οι συνθήκες στον τουρκοκρατούμενο ελλ. χώρο
 - ↳ δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για ανάπτυξη της τέχνης
- **Κύριοι τομείς:**
 - ↳ αρχιτεκτονική: νέες εκκλησίες και μοναστήρια
 - ↳ ζωγραφική: των ναών και των μοναστηριών
 - ↳ λαϊκή τέχνη
 - ↳ δημοτικά τραγούδια
- Η λαϊκή τέχνη, τα δημοτικά τραγούδια, τα ήθη και τα έθιμα

→ βοήθησαν τους Έλληνες: ↗ α) να αντισταθούν στον κίνδυνο αφομοίωσης
↘ β) να διαφυλάξουν την ελληνικότητά τους

• Ο παροικιακός Ελληνισμός

- Η μετανάστευση των Ελλήνων στο εξωτερικό: ↗ άρχισε πριν την Άλωση
↘ συνεχίστηκε στην τουρκοκρατία.
- Τέλος **18ου αι.** → πολυάριθμες ελληνικές παροικίες στη δυτική, κεντρική, ανατολική Ευρώπη, στη Βαλκανική και στη νότια Ρωσία
- Σημαντικότερες παροικίες: → **Βενετίας, Βιέννης, Τεργέστης**
- Οι παροικίες αυτές υπήρξαν εστίες → οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης ολόκληρου του Ελληνισμού
- Στα σχολεία των παροικιών → φοιτούσαν νέοι από τον ελλαδικό χώρο
- Από τα τυπογραφεία τους → διοχετεύονταν χιλιάδες βιβλία στην Ελλάδα
- Στη **Βιέννη** εκδόθηκαν: ↗ τα πρώτα φιλολογικά περιοδικά
↘ η πρώτη ελληνική εφημερίδα
↘ τα έργα του **Ρήγα**
- Οι Έλληνες των παροικιών → χρηματοδοτούσαν την ίδρυση και λειτουργία σχολείων σε διάφορες ελληνικές πόλεις.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΦΡΑΣΕΩΝ

"βενετική κυριαρχία" (σελ. 133)(σελ. 112)

Οι Λατίνοι για αρκετό ακόμα χρονικό διάστημα μετά την Άλωση (1453) εξακολουθούσαν να κατέχουν ελληνικά εδάφη, νησιά και παραλιακές ζώνες, που είχαν καταλάβει κατά την Δ΄ Σταυροφορία (1204). Στις περισσότερες λατινοκρατούμενες περιοχές κυριαρχούσαν οι Βενετοί, και σε λιγότερες οι Φράγκοι. Η Κύπρος έμεινε υπό βενετική κυριαρχία μέχρι 1571, και η Κρήτη μέχρι το 1669. Μετά πέρασαν στην οθωμανική κυριαρχία. Τα Επτάνησα παρέμειναν υπό βενετική κυριαρχία μέχρι το 1792, οπότε περιήλθαν στους Γάλλους.

"...Οθωμανούς να διοικούν τους χριστιανούς μέσω της Εκκλησίας" (σελ. 135)

Η τουρκική διοίκηση δεν διέθετε μητρώα των υπηκόων της, και χρησιμοποιούσε τα εκκλησιαστικά και κοινοτικά μητρώα σε πολλές περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα για το παιδομάζωμα.

"Φαναριώτες" (σελ. 135)

Οι Φαναριώτες εκτός από τις άλλες δραστηριότητές τους, παρείχαν επίσης ποκίλες υπηρεσίες και σε πρεσβείες των ευρωπαϊκών χωρών που ήταν εγκατεστημένες στην Κων-σταντινούπολη. Ως Ηγεμόνες των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών (Μολδαβίας και Βλαχίας) οι Φαναριώτες έδειξαν ιδιαίτερο ζήλο για τη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων και την πνευματική ανάπτυξη των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών. Ίδρυσαν σχολεία και Ακαδημίες, όπου δίδαξαν διαπρεπείς Έλληνες λόγιοι.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΩΝ

Η Ευρώπη
στους
νεότερους
χρόνους

"ραγιάδες"(σελ. 134)

Οι μη μουσουλμανικοί πληθυσμοί της οθωμανικής αυτοκρατορίας, κυρίως οι χριστιανοί, που ζούσαν άθλια λόγω των φόρων και της καταπίεσης των Τούρκων.

"αρματολοί"(σελ. 135)

Ένοπλα σώματα Ελλήνων, που οργανώνονταν από την οθωμανική διοίκηση για τη φύλαξη ορισμένων περιοχών.

"κλέφτες"(σελ. 135)

Ένοπλα σώματα Ελλήνων, που κατέφευγαν στα βουνά για να αποφύγουν την τυραννία των κατακτητών και ζούσαν κάνοντας κλοπές και ληστείες. Συχνά υπήρχε εναλλαγή μεταξύ των δύο ρόλων (αρματολών και κλεφτών), ώστε με την πάροδο του χρόνου στη συνείδηση του Ελληνισμού οι δύο έννοιες ταυτίστηκαν. Οι αρματολοί και οι κλέφτες υπήρξαν οι κύριοι εκφραστές της ένοπλης αντίστασης των Ελλήνων εναντίον των κατακτητών και έγιναν συνώνυμοι της ανδρείας και του αγώνα για ελευθερία.

"Φαναριώτες"(σελ. 135)

Ομάδα λαϊκών αξιωματούχων, ιδιαίτερα μορφωμένων και γλωσσομαθών, που έγιναν απαραίτητοι στην οθωμανική διοίκηση και κατέλαβαν υψηλά αξιώματα, όπως Διερμηνείς και Ηγεμόνες. Διαμορφώθηκε γύρω από το Πατριαρχείο, στη συνοικία Φανάρι της Κων/πολης.

"θρησκευτικός ουμανισμός"(σελ. 138)

Η εκπαιδευτική δραστηριότητα της Εκκλησίας κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας. Η δραστηριότητα αυτή εκφράζεται με την ίδρυση σχολείων, την έκδοση βιβλίων, τη διδασκαλία, την ενίσχυση του εθνικού φρονήματος και της θρησκευτικής πίστης των Ελλήνων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
1669	Κατάληψη Κρήτης από τους Τούρκους
16ος - 17ος αι.	Ανάπτυξη κρητικής λογοτεχνίας και ζωγραφικής
17ος - 18ος αι.	Σταδιακή οικονομική ανάπτυξη Ελλήνων
1750 - 1821	Νεοελληνικός Διαφωτισμός

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ (ΕΙΚΟΝΕΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ Κ.ΛΠ.)

- **1) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Συνέπειες από την οθωμανική κατάκτηση"** (σελ. 133)

Ερώτηση: Με ποια σημασία χρησιμοποιούνται σήμερα από το λαό οι λέξεις "χαράτσι" και "χαρατσώνω";

Επί τουρκοκρατίας το "χαράτσι" ήταν διπτός φόρος: α) επί της προσόδου και β) επί της γης. Ο πρώτος αφορούσε τη γεωργική, την κτηνοτροφική, τη μελισσοκομική και την αμπελουργική παραγωγή και τις βιοτεχνίες, ενώ ο δεύτερος αφορούσε τα κτήματα, για όσους είχαν τίτλους ιδιοκτησίας.

Σήμερα η λέξη "χαράτσι" έχει την έννοια της βαριάς φορολογίας ή της υποχρεωτικής εισφοράς, και το ρήμα "χαρατσώνω" σημαίνει: α) επιβάλλω βαρύ φόρο και β) αποσπώ χρήματα με εύσχημο τρόπο.

- **2) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Αντίσταση Ναουσαίων" (1705)** (σελ. 134)

(απόσπασμα από διαταγή του Μπεηλέρμπεη της Ρούμελης)

Ερωτήσεις: α) Πώς αντιμετώπισαν οι Έλληνες τη στρατολόγηση νέων στη Νάουσα;

β) Ποια νομίζετε ήταν στη συνέχεια η αντίδραση των Τούρκων;

α) Το παράθεμα αναφέρεται στο θεσμό του παιδομαζώματος και στην αντίδραση των κατοίκων της Νάουσας το 1705. Το παιδομάζωμα ήταν ο πιο βαρύς φόρος που πλήρωναν οι υπόδουλοι χριστιανοί στους Τούρκους, γι' αυτό λέγεται και "φόρος αίματος". Ήταν μια βίαιη στρατολόγηση ανήλικων αγοριών, που χρησίμευαν για τη στελέχωση της οθωμανικής διοίκησης και κυρίως του στρατού.

Το παιδομάζωμα οδήγησε σε μερικές περιπτώσεις σε βίαιες αντιδράσεις των υποδούλων, όπως και στην περίπτωση των Ναουσαίων, που πήρε χαρακτήρα επαναστατικού κινήματος.

Οι κάτοικοι της Νάουσας αντέδρασαν δυναμικά, αρνήθηκαν να παραδώσουν τα παιδιά τους και σκότωσαν τους Τούρκους στρατιωτικούς που είχαν εντολή για τη στρατολογία. Έπειτα περισσότεροι από 100 άνδρες, με επικεφαλής τον αρματολό Ζήση Καραδήμο και τους δύο γιους του, σχημάτισαν συμμορία, ύψωσαν τη σημαία της ανταρσίας και άρχισαν να διατρέχουν τα βουνά και τις πεδιάδες ληστεύοντας και σκοτώνοντας τους μουσουλμάνους της υπαίθρου.

β) Οι Τούρκοι, μόλις πληροφορήθηκαν τα γεγονότα, αντέδρασαν βίαια. Έστειλαν στρατιωτικό σώμα στη Νάουσα, που κατέπνιξε την ανταρσία. Όσοι συνελήφθησαν, εκτελέστηκαν. Στη μάχη που έγινε σκοτώθηκαν και ο Ζήσης Καραδήμος με τα δύο του παιδιά.

Πιθανόν μετά απ' αυτά τα γεγονότα να μην επιδίωξαν πάλι στρατολόγηση χριστιανόπουλων από τη Νάουσα. Άλλωστε ο θεσμός αυτός είχε ήδη αρχίσει να παρακμάζει από τα μέσα του 17ου αιώνα, γιατί τις θέσεις στο στρατό και στη διοίκηση τις διεκδικούσαν οι ίδιοι οι μουσουλμάνοι.

► **3) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Πρακτικό εκλογής κοινοτικών αρχόντων"** (σελ. 135)

Ερώτηση: Πώς γινόταν η εκλογή των κοινοτικών αρχόντων στη Μύκονο; Ποια προσόντα έπρεπε να έχουν;

Στη Μύκονο, αλλά και σε όλες τις ελληνικές κοινότητες, η εκλογή των αρχόντων γινόταν ως εξής:

Κάθε χρόνο, την άνοιξη, συγκεντώνονταν στο προαύλιο της Εκκλησίας όλοι οι άνδρες της κοινότητας και εξέλεγαν τον κοινοτικό άρχοντα με αναφήνηση. Στην εκλογή παρευρίσκονταν και οι ιερείς ως διαιτητές.

Τα προσόντα που έπρεπε να έχει ο κοινοτικός άρχοντας ήταν: η τιμιότητα (*εντίμως*), η ευσεβεία (*θεαρέστως*), η φρόνηση (*κατά το πρόπον και αρμόδιο*), η αξιοσύνη (*αξιότερον*), η οργανωτικότητα και η εργατικότητα (*να επιτηρεί τα πάντα προς ωφέλεια και δίορθωση*).

Η φρόνηση ήταν πολύ σημαντικό προσόν, γιατί κάποια ασύνετη στάση ή συμπεριφορά, μπορούσε να προκαλέσει μεγάλους κινδύνους για την κοινότητα.

► **4) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Κοινότητα και κατανομή των φόρων"** (σελ. 135)

Ερώτηση: Ποιο όφελος είχαν οι Έλληνες από το ρόλο αυτό της κοινότητας;

Η κοινότητα στα χρόνια της τουρκοκρατίας είχε και φορολογικές δικαιοδοσίες. Αυτή συνέτασσε τους φορολογικούς καταλόγους, εκτιμούσε τα περιουσιακά στοιχεία των μελών της, έκανε τον επιμερισμό των φόρων και τους εισέπραττε, είτε για λογαριασμό της οθωμανικής διοίκησης, είτε για λογαριασμό δικό της (για έργα κοινής ωφέλειας, κάλυψη έκτακτων αναγκών κλπ.). Η οθωμανική διοίκηση εκτός από το κεφαλικό φόρο και το φόρο της δεκάτης, δεν καθόριζε το ποσό που έπρεπε να καταβάλει ως φόρο ο κάθε υπόχρεος, αλλά τη συνολική φορολογική επιβάρυνση της κάθε περιοχής. Στη συνέχεια το ποσό αυτό μοιραζόταν μεταξύ των κοινοτήτων με τη συνεργασία των κοινοτικών αρχόντων.

Οι Έλληνες είχαν μεγάλο όφελος απ' το ρόλο αυτό της κοινότητας, διότι ο ορισμός του ποσού που έπρεπε να πληρώσει ο κάθε υπόχρεος ήταν πιο δίκαιος. Οι κοινοτικοί άρχοντες γνώριζαν τα μέλη της κοινότητας προσωπικά, την περιουσιακή, οικονομική και οικογενειακή τους κατάσταση και επομένως τις δυνατότητες του καθενός και αναλόγως όριζαν το ποσό της φορολογίας.

► **5) ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ: "Νάμουν"** (σελ. 135)

Ερώτηση: Πώς έβλεπε ο λαός τους κλέφτες και τους αρματολούς; Γιατί τους ταύτιζε; (βλ. και το παράθεμα: Ανταρσία Ναουσαίων)

Οι αρματολοί και οι κλέφτες ήταν οι κύριοι εκφραστές της ένοπλης αντίστασης των Ελλήνων εναντίον των κατακτητών. Ο λαός τους θαύμαζε για το φρόνημα και την ανδρεία τους και σ' αυτούς στήριζε την ελπίδα του για ελευθερία. Η ύπαρξη και η δράση τους, τους όπλιζε με υπομονή για τα δεινά που αντιμετώπιζαν καθημερινά.

Τα σώματα των αρματολών και των κλεφτών σχηματίστηκαν κάτω από διαφορετικές συνθήκες και είχαν διαφορετικούς ρόλους. Όμως οι ρόλοι αυτοί συχνά εναλλάσσονταν, γι' αυτό με την πάροδο του χρόνου στη συνείδηση του Ελληνισμού οι δύο έννοιες ταυτίστηκαν.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αλλαγής ρόλου, είναι η περίπτωση του Ζήση Καραδήμου, που ήταν αρματολός στη Νάουσα και είχε αποστολή από την οθωμανική διοίκηση τη φύ-

λαξη της περιοχής. Όμως έγινε αρχηγός της αντίστασης των Ναουσαίων για το παιδομάζωμα, το 1705, και με τη στάση του αυτή εμπύχωσε τους υπόδουλους Έλληνες.

► **6) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Τα Αμπελάκια"** (σελ. 136)

(Φελίξ Μπωζούρ: Πίνακας του εμπορίου της Ελλάδας στην Τουρκοκρατία)

Ερωτήσεις: α) Ποια θέματα θίγει ο Μπωζούρ και ποια είναι τα συμπεράσματά του; β) Ποια γενικότερη επίδραση είχε η οικονομική ανάπτυξη στην ηθική και πνευματική αναγέννηση του Ελληνισμού;

α) Ο Φελίξ Μπωζούρ ήταν ένας γάλλος πρόξενος στη Θεσσαλονίκη. Στο παράθεμα αυτό αναφέρεται στα "Αμπελάκια", που ήταν ένας ακμάζων ελληνικός βιοτεχνικός και εμπορικός συνεταιρισμός στον τουρκοκρατούμενο ελληνικό χώρο, στους πρόποδες της Όσσας. Είχε 124 εργαστήρια, όπου βάφονταν μεγάλες ποσότητες βαμβακερών νημάτων, που διοχετεύονταν απευθείας στη Γερμανία και στη συνέχεια μοιράζονταν σε διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις (Βιέννη, Λιψία, Δρέσδη, Πέστη και αλλού).

Τα θέματα που θίγει ο Μπωζούρ είναι η εργατικότητα, το ήθος των κατοίκων και τα επιτεύγματά τους. Τα συμπεράσματά του είναι ότι οι άνθρωποι αυτοί με την εξυπνάδα τους, την ενεργητικότητά τους και τα ταλέντα τους μπόρεσαν να δημιουργήσουν ένα θαύμα, αν και ήταν σκλαβωμένοι: να ξαναγεννηθούν πνευματικά και να συνεχίσουν την προσφορά τους στον κόσμο (μέσω του εμπορίου) ως άξιοι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων.

β) Η οικονομική ανάπτυξη των υπόδουλων Ελλήνων, που άρχισε από το 17ο αιώνα και μετά, άσκησε μεγάλη επίδραση στην ηθική και πνευματική αναγέννηση του Ελληνισμού, διότι:

1) Τους εξασφάλισε μια οικονομική ευρωστία, που αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα για τη μόρφωση και την προετοιμασία τους για την Επανάσταση.

2) Το εμπόριο τους έδωσε τη δυνατότητα να κινηθούν έξω από τον ελληνικό χώρο, να γνωρίσουν άλλους Ευρωπαίους, τις φιλελεύθερες ιδέες και τα κινήματά τους, τα οποία στη συνέχεια μεταλαμπάδευσαν στον ελληνικό χώρο.

3) Οι Έλληνες έμποροι, ήταν φιλογενείς και φιλοπρόοδοι και διέθεσαν τεράστια ποσά για την πνευματική ανύψωση των συμπατριωτών τους. Τα περισσότερα βιβλία και σχολεία επί τουρκοκρατίας έγιναν με δαπάνες εμπόρων.

► **7) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Η ορθή μέθοδος της παιδείας"** (σελ. 138)

(απόσπασμα από τον "Παπατρέχα" του Κοραή)

Ερωτήσεις: α) Γιατί ο Κοραής θεωρεί τη φιλοσοφία (λογική, ορθολογισμό, φιλοσοφικό στοχασμό, επιστημονική σκέψη) ως βάση για μια σωστή παιδεία;

β) Ποιες ομοιότητες παρατηρείτε στη σκέψη του Κοραή και των ευρωπαϊών διανοητών για το ρόλο της επιστημονικής σκέψης;

α) Το παράθεμα είναι απόσπασμα από τον "Παπατρέχα" του Κοραή και αναφέρεται στην ορθή μέθοδο της παιδείας, που κατά τον Κοραή είναι η φιλοσοφία, με την ευρύτερη έννοια, δηλαδή τη λογική, τον ορθολογισμό, το φιλοσοφικό στοχασμό και την επιστημονική σκέψη.

410 Ο Κοραής ανήκει στους προοδευτικούς λόγιους της εποχής του και ήταν επηρεασμένος

από τις ιδέες του ευρωπαϊκού διαφωτισμού. Πίστευε ότι η φιλοσοφία αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία πρέπει να στηρίζεται κάθε προσπάθεια για βελτίωση της ζωής του ανθρώπου και ότι η παιδεία και μάλιστα η κλασική είναι ο ασφαλέστερος δρόμος για την απόκτηση της ελευθερίας, γι' αυτό και επιδόθηκε στην έκδοση των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων.

Την ίδια εποχή όμως υπήρχαν και αντιδράσεις από συντηρητικούς κύκλους, οι οποίοι φοβούνταν τις καινούργιες ιδέες και κατηγορούσαν τους εκφραστές της.

β) Ο Κοραΐς, όπως και οι Ευρωπαίοι διανοητές, είχαν την ίδια άποψη για το ρόλο της επιστημονικής σκέψης στη ζωή του ανθρώπου, θεωρώντας ότι αυτή αποδεσμεύει τον άνθρωπο από τις προκαταλήψεις, τις δεισιδαιμονίες και τους φόβους. Ελευθερώνει το ανθρώπινο πνεύμα και την ψυχή κι έτσι ο άνθρωπος μπορεί να αγωνιστεί για τη βελτίωση της ζωής του και του συνόλου και τη γενικότερη πρόοδο.

► 8) ΠΑΡΑΘΕΜΑ: "Προσκλητήριο ελευθερίας" (σελ. 138)

(από το Θούριο του Ρήγα)

Ερωτήσεις: α) Ποιους προσκαλεί ο Ρήγας να γυρίσουν στην Ελλάδα και γιατί;

β) Για ποιους λόγους έφευγαν οι Έλληνες από την πατρίδα τους;

α) Το απόσπασμα είναι από το "Θούριο" του Ρήγα Φεραίου. Ο Ρήγας οραματιζόταν μια πατρίδα ελεύθερη, απαλλαγμένη από τα δεσμά της δουλείας. Για το σκοπό αυτό έπρεπε να αγωνιστούν όλοι οι Έλληνες. Γι' αυτό λοιπόν προσκαλούσε όλους τους απόδημους Έλληνες και μάλιστα αυτούς που βρίσκονταν στην υπηρεσία ξένων δυνάμεων ως αξιωματικοί, να έρθουν να πολεμήσουν για την πατρίδα τους.

β) Η μετανάστευση Ελλήνων στο εξωτερικό, που άρχισε πριν από την Άλωση, συνεχίστηκε και έγινε πυκνότερη σε όλη την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας. Οι λόγοι για τους οποίους έφευγαν οι Έλληνες ήταν η τουρκική καταπίεση, η αναζήτηση καλύτερης τύχης, οι σπουδές, το εμπόριο και διάφορες άλλες επαγγελματικές δραστηριότητες. Έτσι δημιουργήθηκαν πολυάριθμες ελληνικές παροικίες στην Ευρώπη, που έγιναν εστίες οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης ολόκληρου του Ελληνισμού.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Να συζητήσεις με τους συμμαθητές σου, αξιοποιώντας και λογοτεχνικά κείμενα, μερικά από τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι Έλληνες τα πρώτα χρόνια μετά την Άλωση: Παιδομάζωμα, εξισλαμισμός κρυπτοχριστιανισμός, ναυτολογία, πειρατεία - σκλαβοπάζαρα.

Οι Έλληνες τα πρώτα χρόνια μετά την Άλωση αντιμετώπισαν πάρα πολλά προβλήματα από τους Τούρκους. Μερικά απ' αυτά ήταν:

1) Πολλοί χριστιανοί εξαναγκάζονταν είτε με την άμεση απειλή κατά της ζωής τους είτε για να απαλλαγούν από τους εξευτελιστικούς όρους ζωής να ασπασθούν τον ισλαμισμό. Ένα μέρος, όμως, από αυτούς άλλαξε μόνο τυπικά την πίστη του, ενώ ουσιαστικά διατήρησε κρυφά άσβεστη τη φλόγα του χριστιανισμού. Αυτοί λέγονταν "κρυπτοχριστιανοί".

2) Τα πληρώματα του οθωμανικού στόλου, οι γνωστοί "λεβέντες", προέρχονταν κυρίως από ναυτολογημένους Έλληνες, που ήταν εύσωμοι και ρωμαλέοι.

3) Η ληστεία στη ξηρά και η πειρατεία στη θάλασσα ήταν μόνιμη μάστιγα για τους ελληνικούς πληθυσμούς. Οι πειρατές που λυμαίνονταν τα ελληνικά παράλια και τα νησιά, δεν απέβλεπαν μόνο στη λεηλασία αλλά και στην αιχμαλωσία των ανθρώπων, γιατί αποκόμιζαν κέρδη είτε από τα λύτρα εξαγοράς τους είτε από την πώλησή τους σε σκλαβοπάζαρα της Ανατολής.

4) Το πιο σκληρό όμως απ' όλα, ήταν ο "φόρος αίματος", δηλαδή το παιδομάζωμα. Οι Τούρκοι άρπαζαν με τη βία τα πιο ευφυή αγόρια των χριστιανών, ηλικίας 6 έως 10 ετών, τα εξισλάμιζαν και μετά από πολυετή εκπαίδευση τα έκαναν γενίτσαρους, που υπηρετούσαν στον τουρκικό στρατό. Το παιδομάζωμα αποτέλεσε μόνιμη πηγή αφαίμαξης του ελληνικού πληθυσμού. Οι Τούρκοι όμως άρπαζαν με τη βία και τα κορίτσια των Ελλήνων, που τα προωθούσαν στα χαρέμια των ισχυρών μααμεθανών.

2. Να χωριστείτε σε ομάδες και να βρείτε στοιχεία για τον παροικιακό Ελληνισμό της Ευρώπης. Στην εργασία σας μπορείτε να εργαστείτε με βάση τους εξής άξονες: ίδρυση και οργάνωση των παροικιών, πληθυσμός, απασχόληση, σχολεία, τυπογραφεία, εκδόσεις, χρησιμοποιώντας και ποσοτικά στοιχεία.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΟΙΚΙΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Η ελληνική παροικία της Βενετίας ήταν ένα από τα σημαντικότερα κέντρα του ελληνισμού της διασποράς στην περίοδο της τουρκοκρατίας. Στη Βενετία Έλληνες έμποροι, ναυτικοί, κληρικοί και διανοούμενοι ίδρυσαν "Ελληνική Αδελφότητα" το 1498, που ήταν ένα είδος σωματείου. Το σωματείο αυτό έχτισε τον Ορθόδοξο ναό του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων και ανέπτυξε πλούσια δράση για την εθνική και πνευματική αφύπνιση του υπόδουλου ελληνισμού ιδρύοντας σχολεία στην Ανατολή και επιχορηγώντας εκδόσεις βιβλίων. Στη Βενετία με κληροδότημα του Θωμά Φλαγγίνη ιδρύθηκε το 1665 η περίφημη "Φλαγγίνειος Σχολή" ή "Φλαγγινιανό Ελληνομουσείο" ή "Φλαγγινιανό Φροντιστήριο". Στο Φροντιστήριο αυτό, που λειτούργησε έως το 1800, σπούδαζαν νέοι από τα Επτάνησα, την Κρήτη και την Κύπρο και διορίζονταν μετά την αποφοίτησή τους σε ανώτερες εκκλησιαστικές θέσεις στην Ανατολή.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΕΒΔΟΜΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ερωτήσεις αντικειμενικού τύπου

Η Ευρώπη
στους
νεότερους
χρόνους

1. Συμπληρώστε τα ονόματα στη στήλη:

α/α		ΟΝΟΜΑ
1	Βενετός εξερευνητής της Ασίας. Έγραψε : "Το Βιβλίο των Θαυμάτων", στο οποίο αφηγείται τις εντυπώσεις του απ' τις χώρες της Ανατολής.	
2	Πορτογάλος θαλασσοπόρος. Το 1498 έφθασε στο Κάλικουτ των Ινδιών.	
3	Γενουάτης θαλασσοπόρος, στην υπηρεσία του βασιλιά της Ισπανίας. Ανακάλυψε την Αμερική, αλλά ο ίδιος το αγνοούσε και νόμιζε ότι έφτασε στις Ινδίες.	
4	Πορτογάλος θαλασσοπόρος, στην υπηρεσία του βασιλιά της Ισπανίας. Έκανε τον πρώτο περίπλου της γης (1519 - 1522).	
5	Κορυφαίος ανθρωπιστής και ελληνιστής, σατιρίζει επικριτικά τις καταχρήσεις της Εκκλησίας (<i>Μωρίας Εγκώμιον</i>), μάχεται υπέρ μιας ειρηνικής Ευρώπης και αποδίδει εξαιρετική σημασία στην παιδεία.	
6	Σπουδαία προσωπικότητα του 15ου αι. Σε αυτόν οφείλει η ανθρωπότητα την ανακάλυψη της τυπογραφίας.	
7	Ιταλός συγγραφέας. Στο έργο του "Ο Ηγεμόνας" αναλύει την τακτική και τη συμπεριφορά που πρέπει να ακολουθεί ο ηγεμόνας για την κατάκτηση της εξουσίας.	
8	Ο κυριότερος ζωγράφος του κουατροσέντο.	
9	Κορυφαίος καλλιτέχνης της Αναγέννησης. Ήταν ταυτόχρονα και αξιόλογος επιστήμονας, ενσαρκώνοντας έτσι τον οικουμενικό άνθρωπο. Επινόησε την τεχνική της διαβάθμισης.	
10	Αρχηγός της Φλωρεντινής Σχολής. Διακρίθηκε ως ζωγράφος, γλύπτης, αρχιτέκτονας και ποιητής. Διακόσμησε την οροφή της Καπέλα Σιξτίνα στο Βατικανό με το έργο του: "Δευτέρα Παρουσία".	
11	Ζωγράφος της Αναγέννησης. Επικεφαλής της Ρωμαϊκής Σχολής. Στα έργα του τονίζει το ανθρώπινο στοιχείο, την ευγένεια και το πνεύμα, όπως στις περίφημες "Μαντόνες".	

α/α		ΟΝΟΜΑ
12	Διάσημος Γερμανός ζωγράφος και χαράκτης. Στα έργα του εντοπίζονται τα χαρακτηριστικά της αναγεννησιακής τέχνης ως προς τα θέματα και την τεχνική, αλλά και στοιχεία σκοτεινά, όπως η δεισιδαιμονία και ο φόβος.	
13	Αναγεννησιακός ζωγράφος, πρόδρομος του υπερρεαλισμού. Συνέθεσε έργα με θέματα φανταστικά, συμβολικά και αινιγματικά, στα οποία συνυπάρχουν η πραγματικότητα με το όνειρο.	
14	Έλληνας ζωγράφος της Αναγέννησης, που έζησε στην Ισπανία. Στα έργα του διακρίνεται η τεχνοτροπία της Αναγέννησης ως προς τα θέματα και την προοπτική, αλλά και οι επιρροές της βυζαντινής ζωγραφικής, ως προς τις μορφές και την πνευματικότητα.	
15	Γερμανός μοναχός και θεολόγος. Αντέδρασε στη μαζική πώληση συγχωροχαρτιών και διακήρυξε ότι η σωτηρία της ψυχής είναι αποτέλεσμα μόνο της πίστης.	
16	Γερμανός αυτοκράτορας που έθεσε εκτός νόμου το Λούθηρο, ως αιρετικό, και αποκήρυξε το Λουθηρανισμό, επειδή φοβήθηκε τη διάσπαση του κράτους.	
17	Γάλλος μεταρρυθμιστής (1509 - 1564), εισηγητής νέου δόγματος προτεσταντισμού.	
18	Γάλλος βασιλιάς. Απαγόρευσε τον προτεσταντισμό ανακαλώντας το Διάταγμα της Νάντης (1685).	
19	Άγγλος βουλευτής και αξιωματικός. Επικεφαλής των αντιμοναρχικών δυνάμεων πρωτοστάτησε στον εμφύλιο πόλεμο της Αγγλίας (1642 -1649) μεταξύ του Κοινοβουλίου και του βασιλιά. Τον νίκησε και κατήργησε τη βασιλεία.	
20	Γάλλος συγγραφέας του 17ου αι., κλασικιστής. Στο έργο του "Αρχοντοχωριάτης" διακωμωδεί την ανερχόμενη αστική τάξη της εποχής του.	
21	Γάλλος φιλόσοφος. Θεμελίωσε τον ορθολογισμό, υποστηρίζοντας ότι η κύρια πηγή της αλήθειας είναι η λογική.	
22	Άγγλος φιλόσοφος. Χρησιμοποίησε τον Ορθολογισμό και τον Εμπειρισμό ως βάση για την ερμηνεία και τη βελτίωση της κοινωνίας.	
23	Άγγλος φυσικός. Διατύπωσε το νόμο της παγκόσμιας έλξης.	
24	Σκότος μηχανικός και εφευρέτης. Τελειοποίησε την ατμομηχανή.	

α/α		ΟΝΟΜΑ
25	Ολλανδός ζωγράφος του 17ου αιώνα. Εκπρόσωπος του μπαρόκ. Καθιερώθηκε ως ένας από τους μεγαλύτερους ζωγράφους, χάρη στην τεχνική της φωτοσκίασης και την ικανότητά του να αποδίδει τον ψυχικό κόσμο των προσώπων στο έργο του.	
26	Γάλλος ζωγράφος, εκπρόσωπος του ροκοκό.	
27	Γάλλος ζωγράφος. Ο κυριότερος εκπρόσωπος του νεοκλασικισμού.	
28	Σημαντικός εκπρόσωπος της κρητικής λογοτεχνίας. Έργο του: "Ο Ερωτόκριτος"	
29	Ο κυριότερος εκπρόσωπος της Κρητικής Σχολής στη ζωγραφική.	
30	Ο σημαντικότερος εκπρόσωπος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Έργο του: "Ο Θούριος".	

2. Στις παρακάτω προτάσεις βάλτε ένα Χ στην αντίστοιχη στήλη, ανάλογα αν τις θεωρείτε σωστές ή λανθασμένες.

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
1	Τα κίνητρα των ανακαλύψεων ήταν καθαρά οικονομικά.		
2	Ο Χριστόφορος Κολόμβος ανακάλυψε την Αμερική, όμως ο ίδιος πίστευε ότι είχε φθάσει στις Ινδίες.		
3	Οι Πορτογάλοι εξαφάνισαν τους προκολομβιανούς πολιτισμούς.		
4	Με τη Συνθήκη της Τορντεζίλας (1494) οι Ισπανοί και οι Πορτογάλοι μοιράστηκαν τις νέες χώρες που ανακάλυψαν.		
5	Με το άνοιγμα στους ωκεανούς το κέντρο της ευρωπαϊκής οικονομίας μετατοπίστηκε από τη Μεσόγειο στον Ατλαντικό και τη Βόρεια Θάλασσα.		
6	Για τους λαούς των νέων χωρών οι επιπτώσεις των ανακαλύψεων ήταν θετικές, γιατί γνώρισαν τον ευρωπαϊκό πολιτισμό.		

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
7	Στην προετοιμασία του κινήματος της Αναγέννησης μεγάλη ήταν η συμβολή των Σταυροφοριών.		
8	Την εποχή της Αναγέννησης οι ανθρωπιστές διαμορφώνουν μια νέα αντίληψη για τη ζωή, που στηρίζεται στην ιδέα της προόδου.		
9	Οι ανθρωπιστικές σπουδές στην περίοδο της Αναγέννησης ενισχύθηκαν με την παρουσία σημαντικών Ελλήνων λογίων στη Δύση.		
10	Με την ανακάλυψη της τυπογραφίας (1450) δόθηκε η δυνατότητα σε όλους τους ανθρώπους να γίνουν κοινωνοί της γνώσης.		
11	Ο Μποτιτσέλι θεωρείται ο κυριότερος ζωγράφος της εποχής του κουατροσέντο.		
12	Ο Μιχαήλ Άγγελος επινόησε στη ζωγραφική την τεχνική της διαβάθμισης.		
13	Στα έργα του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου διακρίνεται η τεχνοτροπία της Αναγέννησης ως προς τα θέματα και την προοπτική αλλά και επιρροές της βυζαντινής ζωγραφικής, ως προς τις μορφές και την πνευματικότητα.		
14	Στο τέλος του Μεσαίωνα οι ανώτεροι κληρικοί ανταγωνίζονταν τους ηγεμόνες στην πολυτέλεια χωρίς να ενδιαφέρονται για το ποίμνιό τους.		
15	Η μαζική πώληση συγχωροχαρτιών στη Γερμανία προκάλεσε την έντονη αντίδραση του μοναχού και θεολόγου Μαρτίνου Λούθηρου.		
16	Ο Κάρολος Ε΄, αυτοκράτορας της Γερμανίας, προστάτεψε το Λούθηρο και υποστήριξε το Λουθηρανισμό, επειδή βρισκόταν σε αντιπαράθεση με τον πάπα.		
17	Η Ειρήνη της Αυγούστας αναγνώριζε το δικαίωμα των Καλβινιστών να ασκούν ελεύθερα τη λατρεία τους υπό ορισμένες όμως προϋποθέσεις.		
18	Ουγενότοι είναι οι Γάλλοι προτεστάντες, οπαδοί του Καλβίνου.		
19	Στη Σύνοδο του Τρέντο πάρθηκαν αποφάσεις για την ανασυγκρότηση της Εκκλησίας και δραστικά μέτρα εναντίον της Μεταρρύθμισης.		
20	Η προτεσταντική μεταρρύθμιση προκάλεσε εκτός από θρησκευτικές, γενικότερες μεταβολές στον ευρωπαϊκό πολιτισμό.		
21	Ο τριακονταετής πόλεμος τερματίστηκε με την Ειρήνη της Αυγούστας.		
22	Ο Λουδοβίκος ΙΔ΄ ακολούθησε ανεκτική πολιτική απέναντι στους προτεστάντες.		

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
23	Στη Γαλλία ο απολυταρχισμός έφθασε στο απόγειό του με το Λουδοβίκο ΙΔ΄.		
24	Με την "Ενδοξη Επανάσταση" στην Αγγλία, η αστική τάξη επικράτησε στην πολιτική σκηνή επιβάλλοντας την συνταγματική μοναρχία και τον Κοινοβουλευτισμό.		
25	Ο Νόμος περί Προσωπικής Ασφάλειας (Αγγλία) προσδιόριζε ακριβέστερα τα όρια της βασιλικής εξουσίας.		
26	Κατά το 18ο αι. ο αγροτικός πληθυσμός της Ευρώπης μειώθηκε, γιατί πολλοί αναζητούσαν εργασία στις βιοτεχνίες και τις βιομηχανίες των πόλεων.		
27	Ο Μολιέρος, ένας από τους σημαντικότερους συγγραφείς της Γαλλίας το 17ο αι., ακολούθησε το ρεύμα του ρομαντισμού.		
28	Το έργο "Φάουστ" είναι του γερμανού Σίλλερ.		
29	Ο γάλλος φιλόσοφος Ντε Καρτ θεμελίωσε τον ορθολογισμό.		
30	Ο Ισαάκ Νεύτων διατύπωσε το νόμο της παγκόσμιας έλξης.		
31	Ο Τζον Λοκ τελειοποίησε το 18ο αι. την ατμομηχανή.		
32	Ο Νικολά Πουσέν είναι ο κυριότερος εκπρόσωπος του γαλλικού μπαρόκ στη ζωγραφική.		
33	Ο Ντιέγκο Βελάσκειθ είναι ο κυριότερος εκπρόσωπος του ισπανικού ροκοκό στη ζωγραφική.		
34	Ο Ζαν Αντουάν Βατό είναι ο κυριότερος εκπρόσωπος του γαλλικού ροκοκό στη ζωγραφική.		
35	Στη Γαλλία επικράτησε ο κλασικισμός, ως έκφραση του μοναρχικού ιδεώδους του Λουδοβίκου ΙΔ΄.		
36	Στις βενετοκρατούμενες περιοχές του ελλαδικού χώρου δεν υπήρξαν αντιστάσεις των πληθυσμών, επειδή οι Βενετοί ακολουθούσαν ήπια πολιτική.		
37	Ο Θεοφάνης ο Κρης δημιούργησε προσωπικό ύφος συνδυάζοντας στοιχεία της παλαιολόγιας παράδοσης και της δυτικής τέχνης.		
38	Η παραχώρηση προνομίων έδινε στους Οθωμανούς τη δυνατότητα να διοικούν μέσω της Εκκλησίας εκατομμύρια χριστιανούς σε ολόκληρη την οθωμανική αυτοκρατορία.		
39	Οι κοινοτικοί άρχοντες διορίζονταν από το Σουλτάνο.		
40	Οι Φαναριώτες έγιναν απαραίτητοι στην οθωμανική διοίκηση και κατέλαβαν υψηλά αξιώματα.		

α/α	ΠΡΟΤΑΣΗ	Σ	Λ
41	Οι αρματολοί ήταν ένοπλα σώματα Ελλήνων που κατέφευγαν στα βουνά για να αποφύγουν την τυραννία των κατακτητών.		
42	Από το 17ο αιώνα παρατηρείται σταδιακή βελτίωση της ελληνικής οικονομίας, που οφείλεται στη σύναψη εμπορικών σχέσεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τις ευρωπαϊκές δυνάμεις.		
43	Οι Έλληνες λόγιοι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού πρόβαλλαν την ορθολογική σκέψη και το αίτημα για πολιτική ελευθερία και ισότητα.		
44	Στη διάρκεια της τουρκοκρατίας δεν αναπτύχθηκε καμιά μορφή λαϊκής τέχνης, λόγω δυσμενών συνθηκών.		
45	Οι ελληνικές παροικίες στη Βενετία, στη Βιέννη, στην Τεργέστη και αλλού υπήρξαν εστίες οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης ολόκληρου του Ελληνισμού.		

3. Στις παρακάτω προτάσεις συμπληρώστε τα κενά:

1. Τα οικονομικά κίνητρα των ανακαλύψεων δεν ήταν τα μοναδικά. Υπήρχαν και άλλα, όπως και
2. Οι Ισπανοί επιδεικνύοντας απάνθρωπη σκληρότητα εξαφάνισαν τους λεγόμενους της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής.
3. Οι Πορτογάλοι και οι Ισπανοί αφού μετέτρεψαν τις χώρες που ανακάλυψαν σε αποικίες, τις μοίρασαν μεταξύ τους με τη
4. Από τις νέες οικονομικές δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν μετά τις ανακαλύψεις, επωφελήθηκε μια νέα κοινωνική τάξη, η
5. Οι ανθρωπιστές, οι φορείς του ανθρωπισμού, ταξίδευαν σε ολόκληρη την Ευρώπη για να διαδώσουν τις ιδέες τους, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό ένα δίκτυο σχέσεων και πολιτισμού, που ονομάστηκε
6. Οι ανθρωπιστές επιδιώκουν να διαμορφώσουν με την κατάλληλη αγωγή ένα νέο τύπο ανθρώπου, τον, που καθορίζει ο ίδιος με τη γνώση και τον προσωπικό του αγώνα το πεπρωμένο του.
7. Όσον αφορά την τεχνολογία, οι καλλιτέχνες της Αναγέννησης εφαρμόζουν τ.. .., δίνοντας δηλαδή την αίσθηση του βάθους στις απεικονίσεις και την τεχνική τ.. ..
8. Ο Λεονάρντο ντα Βίντσι επινόησε την τεχνική τ.. .., η οποία με την εξαφάνιση των περιγραμμάτων δίνει την αίσθηση μιας ελαφριάς ομίχλης γύρω από τα σχήματα, προκαλώντας έτσι μια εντύπωση γλυκύτητας, ποιήσης και μυστηρίου.

9. Προς το τέλος του 16ου αι. εμφανίστηκαν στην Ευρώπη στον τομέα της μουσικής, οι πρώτες μορφές και, που εξελίχθηκαν περισσότερο τον επόμενο αιώνα.
10. Ο αυτοκράτορας της Γερμανίας Κάρολος Ε΄, επειδή φοβόταν διάσπαση του κράτους, έθεσε το Λούθηρο εκτός νόμου ως αιρετικό και αποκήρυξε το
11. Οι οπαδοί του Λούθηρου και οι γερμανοί ηγεμόνες που τον υποστήριζαν, διαμαρτυρήθηκαν για την αποκήρυξη του Λουθηρανισμού από τον αυτοκράτορα Κάρολο Ε΄, και για το λόγο αυτό ονομάστηκαν ή
12. Στις 24 Αυγούστου 1572 έγινε στο Παρίσι σφαγή 2000 Καλβινιστών (Ουγενότων). Η νύχτα αυτή ονομάστηκε
13. Μετά από αρκετές δεκαετίες αιματηρών πολέμων αποκαταστάθηκε τελικά η ειρήνη με το, που αναγνώριζε το δικαίωμα των καλβινιστών να ασκούν ελεύθερα τη λατρεία τους υπό ορισμένες όμως προϋποθέσεις.
14. Η ταχύτατη επιτυχία του Προτεσταντισμού ανάγκασε τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία να οργανώσει τη δική της μεταρρύθμιση, τη λεγόμενη
15. Στο πλαίσιο της ανανέωσης της Εκκλησίας κτίζονται καινούργιοι επιβλητικοί ναοί σε ρυθμό με πλούσιο διάκοσμο.
16. Στη Γερμανία, ιδιαίτερα αιματηρός υπήρξε ο (1618 - 1648) μεταξύ προτεσταντών και ρωμαιοκαθολικών, ο οποίος όμως έλαβε πανευρωπαϊκές διαστάσεις.
17. Η (1648) έβαλε τέλος στη σύγκρουση μεταξύ ρωμαιοκαθολικών και προτεσταντών, και σηματοδότησε οριστικά τη συρρίκνωση της δύναμης του γερμανού αυτοκράτορα.
18. Παράλληλα προς τα πολεμικά γεγονότα, από το 15ο έως το 18ο αιώνα, οι ευρωπαϊκές χώρες, με πρώτη τη Γαλλία (1535), συνάπτουν η μία μετά την άλλη προνομακίες εμπορικές συμφωνίες με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, τις λεγόμενες
19. Στη Γαλλία η επιδίωξη ριζικών αλλαγών εκφράζεται με το κίνημα του Διαφωτισμού (1688- 1789) και κορυφώνεται προς το τέλος του αιώνα με τ. (1789).
20. Στην Αγγλία, μετά την "Ένδοξη Επανάσταση", η αστική τάξη κατόρθωσε να επιβληθεί και να επικρατήσει στην πολιτική σκηνή, επιβάλλοντας τ. και τ.
21. Το 18ο αι. η πλέον προσοδοφόρα εμπορική δραστηριότητα είναι για τους Ευρωπαίους το λεγόμενο, γιατί διεξάγεται σε τρεις φάσεις μεταξύ, και
22. Στη Γαλλία, η πνευματική και καλλιτεχνική δραστηριότητα γνώρισε μεγάλη άνθηση κατά το 17ο αιώνα ή

23. Η γαλλική λογοτεχνία ακολουθώντας τ.. .., παράγει έργα διαχρονικά με θεματογραφία κλασική ή σύγχρονη.
24. Η λογοτεχνική παραγωγή συνεχίζεται στη Γαλλία και κατά το 18ο αιώνα με τους εκπροσώπους του Διαφωτισμού, ενώ προς το τέλος του αιώνα αυτού εμφανίζεται
25. Το δρόμο για τη νεότερη επιστήμη, που άνοιξε ο Βάκωνας, συνέχισε ο γάλλος φιλόσοφος Ρενέ Ντεκάρτ , που θεμελίωσε, υποστηρίζοντας ότι η κύρια πηγή της κάθε αλήθειας είναι η λογική απόδειξη.
26. Μέσα από τη θρησκευτική διαμάχη αναδύθηκε και κυριάρχησε κατά το 17ο αιώνα μια νέα καλλιτεχνική τεχνοτροπία, τ.
27. Η κοινωνία του 18ου αιώνα αναζητεί την άνεση και την ευχάριστη ατμόσφαιρα. Καρπός της τάσης αυτής είναι ο ρυθμός που κυριάρχησε στην Ευρώπη από το 1730 έως το 1780 περίπου.
28. Προς το τέλος του 18ου αιώνα εμφανίστηκε ο, που χρησιμοποιήθηκε ως μέσο έκφρασης του αγώνα των λαών για ελευθερία και δημοκρατία.
29. Το 17ο αι. το μπαρόκ επιφέρει στη μουσική γόνιμες και ανανεωτικές εξελίξεις με τη δημιουργία του λυρικού θεάτρου, δηλαδή τ.. και
30. Αξιόλογη είναι κατά το 16ο αι. η κρητική παρουσία στον τομέα της τέχνης με τη λεγόμενη
31. Η Οθωμανική διοίκηση, προκειμένου να εξασφαλίσει τη φύλαξη ορισμένων περιοχών, οργάνωσε ένοπλα σώματα από Έλληνες, τους
32. Χαρακτηριστική περίπτωση βιοτεχνικού και εμπορικού συνεταιρισμού ήταν τ.. με δραστηριότητες στην κατασκευή, βαφή και εμπορία βαμβακερών νημάτων.
33. Η εκπαιδευτική δραστηριότητα της Εκκλησίας κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας ονομάστηκε
34. Η αναγέννηση της ελληνικής παιδείας έφτασε στην ακμή της με το (1750 - 1821).
35. Οι ελληνικές παροικίες στ.. .., στ.. .., στ.. και αλλού υπήρξαν εστίες οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης ολόκληρου του Ελληνισμού.

4. Στις παρακάτω προτάσεις συμπληρώστε τα κενά:

1. Όργανο προσδιορισμού του γεωγραφικού πλάτους με βάση την παρατήρηση των άστρων. Χρησιμοποιήθηκε στα εξερευνητικά ταξίδια των Ευρωπαίων :
2. Ναυτικοί χάρτες που χρησιμοποιήθηκαν από τους Ευρωπαίους στα εξερευνητικά

τους ταξίδια. Περιλάμβαναν όλα τα απαραίτητα στοιχεία για τους ναυτικούς: ακτές και λιμάνια κάθε περιοχής, το γεωγραφικό μήκος και πλάτος:

3. Νέος τύπος πλοίου που χρησιμοποιήθηκε από τους Ευρωπαίους στα εξερευνητικά τους ταξίδια. Συνδύαζε χωρητικότητα, ταχύτητα και ασφάλεια:.....
4. Συνθήκη που υπογράφηκε από τους Πορτογάλους και τους Ισπανούς το 1494, με την οποία μοιράστηκαν τις χώρες που ανακάλυψαν.:
5. Καλλιτεχνικό και πνευματικό κίνημα που εκδηλώθηκε στην Ευρώπη το 15ο και 16ο αιώνα. Κύριο χαρακτηριστικό του ήταν η αναβίωση της κλασικής αρχαιότητας για τη θεμελίωση ενός καινούργιου κόσμου. :
6. Η στροφή των Ευρωπαίων κατά το 15ο και 16ο αι. προς τη βαθύτερη γνώση του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού προκειμένου να αντλήσει από αυτόν τον αναγκαίο πνευματικό του εξοπλισμό (:αξίες) ονομάστηκε:
7. Το πρότυπο του τέλειου ανθρώπου στην εποχή της Αναγέννησης:
8. Στην ιστορία της τέχνης ο 15ος αι. είναι γνωστός με το όνομα :..... και προαναγγέλλει την ιταλική Αναγέννηση.
9. Τεχνική στη ζωγραφική της Αναγέννησης, κατά την οποία εξαφανίζονται τα περιγράμματα και δίνεται η αίσθηση μιας ελαφριάς ομίχλης γύρω από τα σχήματα, προκαλώντας μια εντύπωση γλυκύτητας, ποιήσης και μυστηρίου. Επινοήθηκε από το Λεονάρντο ντα Βίντσι. :
10. Ηγεμόνας ή εύπορος που ενισχύει οικονομικά τον πολιτισμό και την τέχνη:
11. Η τεχνική με την οποία οι ζωγράφοι δίνουν την ψευδαίσθηση της τρίτης διάστασης, δηλαδή του βάθους της σύνθεσης πάνω στη δισδιάστατη επιφάνεια του πίνακα. :
12. Έγγραφο άφεσης αμαρτιών που πουλούσε η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία στο τέλος του Μεσαίωνα.:
13. Έγγραφο που έφερε τη σφραγίδα του πάπα της Ρώμης.:
14. Συνθήκη που αναγνώριζε τη νομιμότητα του Λουθηρανισμού και το δικαίωμα κάθε γερμανου ηγεμόνα να επιβάλει στην επικράτειά του το δόγμα που ήθελε.
15. Διάταγμα με το οποίο αποκαταστάθηκε η ειρήνη μετά από μια μακρά περίοδο αιματηρών πολέμων μεταξύ Καλβινιστών και Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Αναγνώριζε το δικαίωμα των Καλβινιστών να ασκούν ελεύθερα τη λατρεία τους υπό ορισμένες όμως προϋποθέσεις.:
16. Η μεταρρύθμιση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που έγινε μετά την ταχύτατη επιτυχία του προτεσταντισμού, λέγεται:

17. Ρυθμός ναού με πλούσιο διάκοσμο, που στόχευε στην προβολή της δύναμης της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και στην επιβεβαίωση της υπεροχής του ρωμαιοκαθολικού δόγματος έναντι του προτεσταντισμού.:
18. Συνθήκη με την οποία τερματίστηκε ο τριακονταετής πόλεμος:
19. Επορικές συμφωνίες με τις οποίες η οθωμανική αυτοκρατορία παραχωρούσε εμπορικά προνόμια στις ευρωπαϊκές χώρες, με μοναδικό αντάλλαγμα τη φιλία τους.:
20. Πολιτειακό σύστημα, κατά το οποίο η βασιλική εξουσία είναι απεριόριστη και ανεξέλεγκτη.:
- 21) Πνευματικό κίνημα του 18ου αι. που επεδίωκε πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές και γενικότερα τη βελτίωση του ανθρώπου.:
22. Πολίτευμα κατά το οποίο ο μονάρχης περιορίζεται κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους από το Σύνταγμα, το οποίο καθορίζει τις βάσεις της οργάνωσης και λειτουργίας της πολιτείας.
23. Πνευματικό και καλλιτεχνικό ρεύμα που μιμείται την αρχαιότητα. Έχει κοινωνική σημασία, γιατί συνδέεται με τον αγώνα των λαών για ελευθερία και δημοκρατία. :
24. Καλλιτεχνικός ρυθμός του 17ου αι., που αφορά όλα τα είδη της τέχνης. Χρησιμοποιεί τις καμπύλες, την πολυχρωμία, την ψευδαίσθηση και την επιτηδευμένη διακόσμηση για να εντυπωσιάσει και να συγκινήσει.:
25. Τεχνοτροπία που κυριάρχησε στην Ευρώπη το 18ο αιώνα. Χαρακτηρίζεται από το έντονο διακοσμητικό στοιχείο, τη χάρη, την κομψότητα και την ευχάριστη ή ανέμελη ατμόσφαιρα.:
26. Φιλοσοφική θεωρία που δέχεται ως πηγή γνώσης και κριτήριο της αλήθειας την εμπειρία.:
27. Φιλοσοφική θεωρία που δίνει έμφαση στη λογική απόδειξη της αλήθειας.:
28. Χριστιανοί υπόδουλοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που ζούσαν άθλια λόγω των φόρων και της καταπίεσης των Τούρκων. :
29. Ένοπλα σώματα Ελλήνων, που οργανώνονταν από την οθωμανική διοίκηση για τη φύλαξη ορισμένων περιοχών.:
30. Ομάδα λαϊκών αξιωματούχων, ιδιαίτερα μορφωμένων και γλωσσομαθών, που έγιναν απαραίτητοι στην οθωμανική διοίκηση και κατέλαβαν υψηλά αξιώματα, όπως Διερμηνείς και Ηγεμόνες. :

5. Αντιστοιχίστε τις χρονολογίες με τα γεγονότα

	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΓΕΓΟΝΟΣ	ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	1498	A) Πρώτος περίπλους της γης	
2	1492	B) Ανακάλυψη της τυπογραφίας	
3	1519 - 1522	Γ) Βάσκο ντε Γκάμα → Κάλικουτ Ινδιών	
4	1494	Δ) Διάταγμα της Νάντης	
5	1450	E) Χριστόφορος Κολόμβος → Ανακάλυψη Αμερικής	
6	1555	ΣΤ) Συνθήκη Βεσπφαλίας	
7	1598	Z) Συνθήκη Τορντεζίλας	
8	1545 - 1563	H) Ειρήνη της Αυγούστας	
9	1648	Θ) Διακήρυξη Δικαιωμάτων	
10	1689	I) Σύνοδος του Τρέντο	
11	1789	ΙΑ) "Ένδοξη Επανάσταση"	
12	1688	ΙΒ) Γαλλική Επανάσταση	

6. Επιλογή ορθής απάντησης:

(Στις παρακάτω προτάσεις υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση):

- Ανακάλυψε το θαλάσσιο δρόμο προς τις Ινδίες, φθάνοντας το 1498 στο Κάλικουτ.
α) ο Μάρκο Πόλο, β) ο Βάσκο ντε Γκάμα, γ) ο Φερδινάνδος Μαγγελάνος
- Ανακάλυψε νησιά και περιοχές της Κεντρικής Αμερικής.
α) Βάσκο ντε Γκάμα, β) Φερδινάνδος Μαγγελάνος, γ) Χριστόφορος Κολόμβος
- Έκανε τον πρώτο περίπλου της γης:
α) Χριστόφορος Κολόμβος, β) Φερδινάνδος Μαγγελάνος, γ) Βάσκο ντε Γκάμα
- Το έργο "Μωρίας Εγκώμιον" γράφτηκε από τον:
α) Έρασμο, β) Φρανσουά Ραμπειλάι, γ) Τομας Μόρ
- Το έργο "Δον Κιχώτης" γράφτηκε από τον:
α) Μισέλ ντε Μονταίν, β) Μιγκουέλ ντε Θερβάντες, γ) Ουίλιαμ Σαίξπηρ
- Το έργο "Ο Ηγεμόνας" γράφτηκε από τον:
α) Θερβάντες, β) Σαίξπηρ, γ) Μακιαβέλλι

7. Ο Μιχαήλ Άγγελος θεωρείται αρχηγός της :
α) Φλωρεντινής Σχολής, β) Ρωμαϊκής Σχολής, γ) Βενετικής Σχολής
8. Το έργο "Ευαγγελισμός" είναι του:
α) Μιχαήλ Άγγελου, β) Λεονάρντο ντα Βίντσι, γ) Ραφαήλ Σάντι
9. Το έργο "Δευτέρα Παρουσία" είναι του:
α) Λεονάρντο ντα Βίντσι, β) Τιτσιάνο, γ) Μιχαήλ Άγγελου
10. Ο Γαλιλαίος διακρίθηκε στην:
α) αστρονομία, β) ιατρική, γ) φιλοσοφία.
11. Αντέδρασε στη μαζική πώληση συγχωροχαρτίων και υποστήριζε ότι η σωτηρία της ψυχής είναι αποτέλεσμα μόνο της πίστης.
α) Μ. Λούθηρος, β) Ι. Καλβίνος, γ) Έρασμος
12. Η νομιμότητα του Λουθηρανισμού αναγνωρίστηκε με:
α) το Διάταγμα της Νάντης, β) την Ειρήνη της Αυγούστας,
γ) τη Σύνοδο του Τρέντο
13. Η νομιμότητα του Καλβινισμού αναγνωρίστηκε με:
α) το Διάταγμα της Νάντης, β) την Ειρήνη της Αυγούστας,
γ) τη Σύνοδο του Τρέντο
14. Μετά τη Μεταρρύθμιση ο προτεσταντισμός επικράτησε :
α) στη Βόρεια Ευρώπη, β) στη Νότια Ευρώπη , γ) στα Βαλκάνια
15. Ο τριακονταετής πόλεμος τερματίστηκε με:
α) τη Συνθήκη της Τορντεζίλας, β) την Ειρήνη της Αυγούστας,
γ) τη Συνθήκη της Βεσφαλίας
16. Μετά την "Ένδοξη Επανάσταση" στην Αγγλία, κατόρθωσε να επιβληθεί και να επικρατήσει στην πολιτική σκηνή:
α) ο βασιλιάς της Αγγλίας, β) η αστική τάξη,
γ) ο βασιλιάς και η αστική τάξη.
17. Το έργο "Αρχοντοχωριάτης" είναι του:
α) Μολιέρου, β) Γκαίτε , γ) Σίλλερ
18. Διατύπωσε το νόμο της παγκόσμιας έλξης:
α) ο Ρενέ Ντεκάρτ, β) ο Τζον Λοκ , γ) ο Ισαάκ Νεύτων
19. Τελειοποίησε την ατμομηχανή το 18ο αι. :
α) Ισαάκ Νεύτων, β) Τζέιμς Βατ , γ) Βάκωνας
20. Ο φλαμανδός ζωγράφος Πέτερ Πολ Ρούμπενς ακολούθησε το ρεύμα του:
α) μπαρόκ, β) ροκοκό , γ) νεοκλασικισμού

- 21.** Ο γάλλος ζωγράφος Ζαν Αντουάν Βατό ακολούθησε το καλλιτεχνικό ρεύμα του:
 α) μπαρόκ, β) ροκοκό, γ) κλασικισμού
- 22.** Στη Γαλλία γενικά στα Γράμματα και στις Τέχνες επικράτησε:
 α) ο κλασικισμός, β) το μπαρόκ, γ) το ροκοκό
- 23.** Η οθωμανική διοίκηση είχε αναθέσει τη φύλαξη ορισμένων περιοχών:
 α) στους αρματολούς, β) στους κλέφτες, γ) στους Φαναριώτες
- 24.** Η σύναψη εμπορικών σχέσεων της οθωμανικής αυτοκρατορίας με τις ευρωπαϊκές δυνάμεις:
 α) επέτρεψε την οικονομική ανάπτυξη των Ελλήνων
 β) εμπόδισε την οικονομική ανάπτυξη των Ελλήνων,
 γ) δεν επηρέασε την οικονομική ανάπτυξη των Ελλήνων
- 25.** Οι Έλληνες διαφωτιστές:
 α) επιδίωκαν τη γενίκευση της παιδείας,
 β) πρόβαλλαν την ορθολογική σκέψη και το αίτημα για πολιτική ελευθερία και ισότητα
 γ) όλα τα παραπάνω

7. Αντιστοιχίστε τα ονόματα της στήλης Α με τις φράσεις της στήλης Β.

Α		Β		ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	Βάσκο ντε Γκάμα	α	Τεχνική της διαβάθμισης	
2	Χριστόφορος Κολόμβος	β	Θρησκευτική Μεταρρύθμιση	
3	Φερδινάνδος Μαγγελάνος	γ	Ανάκληση Διατάγματος Νάντης	
4	Λεονάρντο ντα Βίντσι	δ	Ανακάλυψη θαλάσσιου δρόμου προς Ινδίες (Κάλικουτ)	
5	Μαρτίνος Λούθηρος	ε	Νόμος παγκόσμιας έλξης	
6	Λουδοβίκος ΙΔ΄	στ	Ανακάλυψη Αμερικής	
7	Ισαάκ Νεύτων	ζ	Ορθολογισμός	
8	Τζέιμς Βατ	η	Α΄ περίπλους της γης	
9	Ρενέ Ντεκάρτ	θ	Κρητική Σχολή	
10	Θεοφάνης ο Κρης	ι	Τελειοποίηση ατμομηχανής	

8. Αντιστοιχίστε τα ονόματα της στήλης Α με τα έργα της στήλης Β.

Α		Β		ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	Έρασμος	α	"Ο Ηγεμόνας"	
2	Φρανσουά Ραμπελαί	β	"Άμλετ"	
3	Τόμας Μορ	γ	"Δον Κιχώτης"	
4	Μισέλ ντε Μονταίν	δ	"Δοκίμια"	
5	Μιγκουέλ ντε Θερβάντες	ε	"Ουτοπία"	
6	Ούιλιαμ Σαίξπηρ	στ	"Πανταγκρουέλ"	
7	Νικολό Μακιαβέλλι	ζ	"Μωρίας εγκώμιον"	
8	Β. Κορνάρος	η	"Ερωφίλη"	
9	Γ. Χορτάτσης	θ	"Ερωτόκριτος"	

9. Αντιστοιχίστε τα ονόματα της στήλης Α με τα έργα της στήλης Β.

Α		Β		ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	Λεονάρντο ντα Βίντσι	α	"Μαντόνες"	
2	Μιχαήλ Άγγελος	β	"Αυτοπροσωπογραφία"	
3	Ραφαήλ Σάντι	γ	"Τζοκόντα"	
4	Άλμπρεχτ Ντύρερ	δ	"Το κάρο με το χόρτο"	
5	Ιερώνυμος Μπος	ε	"Δευτέρα Παρουσία"	
6	Πίτερ Μπρέγκελ	στ	"Οι ζητιάνοι"	

10. Αντιστοιχίστε τα ονόματα της στήλης Α με το καλλιτεχνικό -πνευματικό ρεύμα της στήλης Β.

Α		Β		ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ
1	Μολιέρος	α	Μπαρόκ	
2	Καραβάτζιο	β	Ροκοκό	
3	Πέτερ Πολ Ρούμπενς	γ	Κλασικισμός	
4	Μουρίλο	δ	Νεοκλασικισμός	
5	Νικολά Πουσέν	ε		
6	Ζαν Αντουάν Βατό	στ		
7	Ζακ Λουί Νταβίντ			

Η Ευρώπη
στους
νεότερους
χρόνους

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΕΩΝ ΕΒΔΟΜΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Η Ευρώπη
στους
νεότερους
χρόνους

1η άσκηση

- 1) Μάρκο Πόλο
- 2) Βάσκο ντε Γκάμα
- 3) Χριστόφορος Κολόμβος
- 4) Φερδινάνδος Μαγγελάνος
- 5) Έρασμος
- 6) Ιωάννης Γουτεμβέργιος
- 7) Νικολό Μακιαβέλλι
- 8) Μποπιτσέλι
- 9) Λεονάρντο ντα Βίντσι
- 10) Μιχαήλ Άγγελος
- 11) Ραφαήλ Σάντι
- 12) Άλμπρεχτ Ντύρερ
- 13) Ιερώνυμος Μπος
- 14) Δομήνικος Θεοτοκόπουλος
- 15) Μαρτίνος Λούθηρος
- 16) Κάρολος Ε΄
- 17) Ιωάννης Καλβίνος
- 18) Λουδοβίκος ΙΔ΄
- 19) Όλιβερ Κρόμβελ
- 20) Μολιέρος
- 21) Ντε Καρτ
- 22) Τζον Λοκ
- 23) Ισαάκ Νεύτων,
- 24) Τζέιμς Βατ
- 25) Ρέμπραντ Βαν Ριν
- 26) Ζαν Αντουάν Βατό
- 27) Ζακ Λουί Νταβίντ
- 28) Β. Κορνάρος
- 29) Θεοφάνης ο Κρησ
- 30) Ρήγας Βελεστινλής ή Φεραίος

2η άσκηση

1Λ	2Σ	3Λ	4Σ	5Σ	6Λ	7Σ	8Σ	9Σ	10Λ
11Σ	12Λ	13Σ	14Σ	15Σ	16Λ	17Λ	18Σ	19Σ	20Σ
21Λ	22Λ	23Σ	24Σ	25Λ	26Σ	27Λ	28Λ	29Σ	30Σ
31Λ	32Σ	33Λ	34Σ	35Σ	36Λ	37Σ	38Σ	39Λ	40Σ
41Λ	42Σ	43Σ	44Λ	45Σ					

3η άσκηση

- 1) πολιτικά, θρησκευτικά και επιστημονικά
- 2) προκολομβιανούς πολιτισμούς
- 3) Συνθήκη της Τορντεζίλας (1494)
- 4) αστική
- 5) Πολιτεία των Γραμμάτων
- 6) οικουμενικό άνθρωπο
- 7) την προοπτική / της φωτοσκίασης
- 8) της διαβάθμισης
- 9) κονσέρτου / συμφωνίας
- 10) Λουθηρανισμό
- 11) διαμαρτυρόμενοι ή προτεστάντες
- 12) νύχτα του αγίου Βαρθολομαίου
- 13) Διάταγμα της Νάντης (1598)
- 14) Αντιμεταρρύθμιση
- 15) μπαρόκ
- 16) τριακονταετής πόλεμος
- 17) Συνθήκη της Βεσφαλίας
- 18) διομολογήσεις
- 19) Γαλλική Επανάσταση
- 20) συνταγματική μοναρχία / κοινοβουλευτισμό
- 21) τριγωνικό εμπόριο / Ευρώπης, Αφρικής, Αμερικής
- 22) αιώνα του Λουδοβίκου ΙΔ΄
- 23) κλασικισμό
- 24) ρομαντισμός
- 25) ορθολογισμό

26) μπαρόκ	27) ροκοκό
28) νεοκλασικισμός	29) όπερας / ορατόριου
30) Κρητική Σχολή	31) αρματολούς
32) Αμπελάκια	
33) θρησκευτικός ουμανισμός (:ανθρωπισμός),	
34) Νεοελληνικός Διαφωτισμός	
35) Βενετία / Βιέννη / Τεργέστη	

4η άσκηση

1) αστρολάβος	2) πορτολάνοι
3) караβέλα	4) Συνθήκη της Τορντεζίλας (1494)
5) Αναγέννηση,	6) Ανθρωπισμός
7) Οικουμενικός άνθρωπος	8) κουατροτσέντο
9) τεχνική της διαβάθμισης,	10) μαϊκήνας
11) προοπτική	12) συγχρωχάρτια
13) βούλα	14) Ειρήνη της Αυγούστας
15) Διάταγμα της Νάντης (1598)	16) Αντιμεταρρύθμιση
17) Μπαρόκ	18) της Βεσφαλίας (1648)
19) διομολογήσεις	20) απολυταρχίας
21) διαφωτισμός	22) συνταγματική μοναρχία
23) νεοκλασικισμός	24) μπαρόκ
25) ροκοκό	26) εμπειρισμός
27) ορθολογισμός	28) ραγιάδες
29) αρματολοί	30) Φαναριώτες

5η άσκηση

1-Γ	2-Ε	3-Α	4-Ζ	5-Β	6-Η	7-Δ	8-Ι
9-ΣΤ	10-Θ	11-ΙΒ	12-ΙΑ				

6η άσκηση

1-β	2-γ	3-β	4-α	5-β	6-γ	7-α	8-β	9- γ	10- α
11- α	12- β	13- α	14- α	15- γ	16- β	17- α	18-γ	19- β	20- α
21- β	22- α	23-α	24-α	25- γ					

7η άσκηση

1-δ	2-στ	3-η	4-α	5-β	6- γ	7-ε	8- ι	9- ζ	10-θ
-----	------	-----	-----	-----	------	-----	------	------	------

8η άσκηση

1-ζ	2-στ	3-ε	4-δ	5-γ	6-β	7-α	8-θ	9-η
-----	------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

9η άσκηση

1-γ	2-ε	3-α	4-β	5-δ	6-στ
-----	-----	-----	-----	-----	------

10η άσκηση

1-γ	2-α	3-α	4-α	5-α	6-β	7-δ
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Η Ευρώπη
στους
νεότερους
χρόνους

